ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1
SAMEDI
1er OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐԱՑ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.850
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.850

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՅՈՅՑ ՊԻՏԻ ՏԱՑ

Սորհրդային Միութեան լճացման տարիները կը բնորոշուին ամէնէն աւելի ժամանակի իրականութեան հակասող անաքանչելի ապրումներու տիրապետութեամբ: Աւելի ահաւոր սահմանում մըն ալ մարդկային գոյութեան անարժէքութիւնն է, յատկապէս տագնապային չրջանին: Մարդու արժէքին ջնջումը դուռ կը բանայ ամէն կարգի վերիվայրումներու. լաւ ու պէտ, իրաւացի կամ անիրաւ, չհոթուած սահմանագծերով իրարու խառնուած են ընդհանուր անորոշութեան մը մէջ: Հոն կը բանի միայն յանցաւոր, մեղաւոր որակում, դատապարտումներ տեղալու մեքանիզմը:

«Գրական Թերթ»ի Սեպտեմբեր 2–ի թիւին մէջ Լեւոն Մանուկեան «Կեանքը լոզունգների տակ» խորագրուած դրուագքեամբ մը կ'անդրադառնայ այդ չրջանի իրականութիւններուն, ներկան անոնց հակադրելու չանքով ու փափաքով. այս գրութեան յատկանչական մէկ պարբերութիւնն է հետեւեալը.

«...Երկիրը բերնէ բերան լցուել էր տրոցկիստների, բուխարինականներու, օպորտունիստներու, էսէռներու, մենշեւիկներու, զանազան աջերի ու ձախերի բանակով: Այդ վտանգաւոր բազմազանութեան մէջ ամենասարսափելին դաշնակցական լինելն էր: Դա վերջնական, անբեկանելի մեղադրանք էր: Այստեղ չէ որ պէտք է տրուի դաշնակցութեան կուսակցութեան եւ շարքային դաշնակցականներուն գնահատութիւնը, եւ դա չէր կարեւորը: Եթէ տրոցկիստը, էսէռը, մենշեւիկը ժողովրդի թշնամի էին, ապա դաշնակցականը կրկնակի թշնամի էր, որովհետեւ հակայեղափոխական ու մեր կարգերի երդուեալ հակառակորդ լինելուց բացի, նաեւ թունաւոր նացիոնալիստ էր: Արդարացուած, վերափոխուած, վերակառուցուած էսէռի, մենշեւիկի կարելի էր հանդիպել, սակայն այդպիսի դաշնակցական գտնելը անյոյս բան էր: Մարդը կարող էր իր մենշեւիկեան մեղքերը բացել, էսէռական սխալներից յետ կանգնել, իսկ դաշնակցականը այդ հնարաւորութիւնը չունէր, նա անուղղելի էր, նրա համար զղջում եւ հրաժարում գոյութիւն չունէին: Եւ 1915 թուականի եղեռնից մազապուրծ, 1918 – 1920 թուականների թուրքական ներխուժումների ժամանակ հազարաւոր զոհեր տուած, ազգամիջեան չարդերից մի կերպ դուրս եկած հայ ժողովուրդը իր՝ «դաշնակցական» որակուած լաւագոյն զաւակների կեանքն էր դրնում 37 թուականի զոհասեղանին»:

Ու ասիկա ժամանակաշրջանի մը, երբ «ստեղծուեց մարդկանց նոր տեսակ, որը «աշխատաւոր մասսա» էր ասում ու չար յուզմունքից հալւում, «ժողովրդի ազատութիւն» էր ասում ու անձայրածիր տարածութիւններում լայնարձակ բանտեր ստեղծում, «համատարած երջանկութեան» համար մարդկանցից խլում էին վերջին կոպեկն ու մի բուռ ցորենը, հաւի վրայ փետուրից բացի բրդի հարկ էլ էին դնում, տղային խրախուսում էին որ հօրը մատնի, եղբօրը հանում էին եղբօր դէմ: ... Անգրագէտ մարդ կար, որ առաւօտեան էսէռ էր, կէսօրին դառնում էր տրոցկիստ, երեկոյեան կողմ՝ անգլիական լրտես, գիշերին արդէն իբեւնից ու աշխարհից անտեղեակ՝ մեռնում էր իբրեւ ժողովրդի թշնամի...»:

Ու ահա այս պայմաններուն ընդմէջէն համբայ ելած հաւաքականութիւններ այսօր հաստատ մտադրած ըլլալ կը թուին «հեռանալ ստալինիզմից, լճացման գաղջ մթնոլորտից, անպտուղ խանդավառութեան, ծափ ու ծնծղայի տարիներից, սրճատէջ լոզունգներով ապրելու անմիտ սովորութիւնից, ձգտում են մաքրուել, զուլալուել, վեհանալ, մարդկայնանալ»:

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստին նախօրեակին դրի առնուած այս տողերը, փափաքը, նոյն այդ նիստով ու անոր յաջորդելիք գործընթացով կրնան իրականութիւն դառնալ:

Ժամանակը ցոյց պիտի տայ թէ որքա՛ն անկեղծ է լճացումէն փրկուելու, հեռանալու նպատակը եւ թէ լոզունգներու բոլորն ալ սա կամ նա ձեւով խոչընդոտներ են այդ ճամբուն վրայ:

Ա. Թ.

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԵՏՔ՝ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏ

ԵՐԵՒԱՆ

ՄԻՇՏ ՅՈՅՑԵՐ
ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐ

—×—

Աչքարհի աչքերը դարձած են դէպի Մոսկուա: Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ, ի՞նչ պիտի պատահի, ո՞վ պիտի յաղթէ եւլն. եւլն., վերջապէս «ինչո՞ւ»ներու չարան մը, որոնց պատասխանին հարկ է սպասել մինչեւ գոնէ կիրակի իրիկուն:

Կեդրոնական կոմիտէի լիակատար նիստին պատճառած զարմանքին ետք, Հինգշաբթի կը յայտնուէր թէ Գերագոյն Խորհուրդն ալ արտակարգ նիստ կը դնէ մարտ Շաբաթ եւ Կիրակի, մինչ դեռ Սեպ· 23–ի հրամանագրով կ'որոշուէր Գերագոյն Խորհուրդի յաջորդ նիստին թուականը՝ Հոկ· 27–ին, ճչգուած օրակարգով (3 հարցեր):

Ինչպէս ըսինք վերկ, բոլոր դուշակութիւնները կամ նախատեսութիւնները աւելորդ են եւ նոյնիսկ անտեղի: Ուրեմն՝ wait and see, անգլիական իմաստութեամբ, այսինքն՝ սպասել ու տեսնել:

Երեւանի մէջ, կրկին ցոյց եղած է Հինգշաբթի իրիկուն, չուրջ 300 հազար հոգիի մասնակցութեամբ (քանի մը տողով միայն, կ'արձագանգէին Ֆիկարօ եւ Լիպերասիոն): Ըստ Ղարաբաղ կոմիտէին, 24 կէտերէ բաղկացած ծրագիր մը ընդունուած է որ, ի մէջ այլոց կը նախատեսէ որ չարժումը ներկայացուցչութիւն ունենայ աշխատավայրերու լոյոր հաւաքական մարմիններուն մէջ:

L'INCENDIE ARMENIEN MENACE LA PERESTROïKA

Նուվէլ – Օպսերվաթէօրի վերջին թիւը (Սեպ· 30 / Հոկ· 6) լոյս ընծայած է յօդուած մը եւս Խորհրդային Միութեան եւ այդ առընչութեամբ անչուշտ հայկ· իրաղարձութեանց մասին: Կարդ, որ փետրուարէն իսկ նման վերլուծումներ ստորագրեց, որպէս ամէնէն ցայտուն օրինակը կը նկատէ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի տագնապը: Կը գրէ թէ Սեպ· 13–ին, Հայաստանի կեդր· կոմիտէն յայտնաբերած էր նախորդ կազմին ապակառուցութիւնն ու կաշառակերութիւնը եւ գլխաւոր պաշտօնները կը յանձնուէին անբասիր անձնաւորութիւններու՝ «թէ իրբեւ Հայ, թէ իրբեւ համայնավար», ինչպէս բանաձեւուած է ներկայիս Երեւան: Բայց, ասոնք գործի գլուխ կու գան երբ կուսակցութեան ազդեցութիւնը 0–ի իջած է եւ թէ կացութիւնը հակակշիռէ զուրս է: Թայմզ իրաւունք տուած էր Կորբաջովի, կը գրէ Քարոլ, երբ որոշած էր բանակ գրկել, ճչդելով սակայն թէ «պատճառման վիճակը» երբեք մնայուն լուծում մը չէ եղած: Այն երեսուն տուներն ալ զոր Հայերը կրակի տուեր են Ղարաբաղ (որու մասին գրեցինք առաջին, բայց մանրամասնութիւնները կը պակսէին) ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԳԱՂԹԱԾ ԱԶԵՐԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԳՏՆՈՒՈՂ ՏՈՒՆԵՐ ԵՆ ԵՂԵՐ (ընդգծումը՝ մեր կողմէ):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԻԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, որ կարճ երթուդարձ մը ըրաւ Ամերիկա, նախ Նիւ–Եորքի համալսարանի «Տոքթոր Հոնորիս Քաուզա»ի տիտղոսին արժանացաւ հանդիսաւոր արարողութեամբ մը, ապա տրպաւորիչ ելոյթ մը ունեցաւ Ազգաժողովին առջեւ: Նախաձեռնութիւնն առաւ առաջարկելու որ արգիլուի քիմիական զէնքերու գործածութիւնը, վերջ տրուի անոնց պատրաստութեան եւ փճացուի ինչ որ կայ: Աւելի չեչտելու համար իր տարբերութիւնը, խօսեցաւ նաեւ երրորդ աշխարհի մասին, որպէս անոր փաստաբանը, ինչպէս ըրած էր 1981ին Ֆանքուն, ծանրանալով պարտքին հարցին վրայ: Հրաւիրելով աշխարհը որ աւելի «իրատեսութիւն եւ երեւակայութիւն ցոյց տայ», առաջարկեց որ հիմնադրամ մը ստեղծուի «միջազգային դրամական հիմնադրամ»ին կողքին, որու պաշտօնը ըլլայ երաշխաւորել տոկոսներու վճարումը: Վերադառնալէն առաջ, Նախագահը Ուաշինկթըն գնաց ճաշելու համար Ռեյկընի հետ:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը չընորհուեցաւ «Խաղաղութեան գինուորներուն» ինչպէս սկզբնաւորած են Միացեալ Ազգերու ուժեր: Թեկնածուներուն մէջն էին Նելսըն Մանտելա, Կորբաչով եւ Ռեյկընի: Կը խօսուէր նաեւ ընդհ· քարտուղարին՝ Տէ Քուէյարի մասին, բայց ինչ ալ ըսաւ որ «խաղաղութիւնը գին չունի, կազմակերպութիւնն է եւ ոչ թէ մարդ մը որ անոր արժանի է»: Կապոյտ սաղաւարտները ստեղծուեցան 1948–ին եւ անկէ ի վեր, աշխարհի չորս կողմը ոստիկանի դեր կը խաղան:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ Բ ·կայանի գործադուլը վերջ գտաւ Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 20·30–ին, բայց նոր նախագաղարարութիւն տրուեցաւ Հոկտեմբեր 6–ի եւ 7–ի համար, որովհետեւ բանակցութիւնները դոհացուցիչ արդիւնք չտուին աշխատաւորներուն համար, որոնք ստիպուեցան «փշրանքներով» բաւականանալ առայժմ: 3–րդ կայանը եւ ճայնասփիւռը կը շարունակէին չարժումը Ուրբաթ օր:

ՏԻՄՔՈՎԸՐԸ հինգ այերանաւորդներով յաջողութեամբ արձակուեցաւ Քափ Քանավերալէն եւ ջնջեց, մասամբ, Չէլէնճըրի ողբերգական ձախողութիւնը, 32 ամիս առաջ: Այս անգամ ալ ամէն ինչ շատ կանոնաւոր չէ եւ Ուրբաթ կը հաղորդուէր որ պաղեցնելու դրութիւնը չի բաներ եւ 30 աստիճան տաք է այերանաւին մէջ, ինչ որ անտանելի է հինգ այերանաւորդներուն համար:

ՏԱՃԿԻՍՏԱՆԻ Հանրապետութիւնը որոշած է ջնջել դեկավարներու եւ պաշտօնատարներու վերապահուած բոլոր վաճառատունները: Կառավարութեան հիւրընկալութիւն վերապահուած պանդոկ մը եւ պա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22 / 28)

ՀԵՌԱԳԻՐ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԷՆ

Կուսակցութեան Լեռնային Ղարաբաղի մարզկոմը, երեսփոխաններու Խորհուրդի դործկոմը, մարզի բնակչութիւնը վճռականօրէն կը դատապարտեն Լեռնային – Ղարաբաղի վերջին օրերու դէպքերու կապակցութեամբ Երեւանի հանրաժողով – ներուն տարածուող լուրերն ու յերիւրանքները:

Մարզի բնակչութիւնը լուսարձելի ահսմանումը ծայրայեղ գտնելով հանդերձ անհրաժեշտ կը նկատէ, Մարզի կացութիւնը սկսած է աստիճանաբար կայունանալ:

Անթոյլատրելի կը համարինք լրատուական աղբիւրներու վկայակոչումները, որոնք հիմնովին կ'աղաւաղեն դէպքերու էութիւնը: Երեւանի միթինկներուն մէջ տարածուող այդ կարգի կեղծ լուրերը մարդիկ մոլորութեան մէջ կը դնեն, կը նպաստեն բորբոքումին: Կանխելու համար անհեթեթ, իրականութեան հետ կապ չունեցող լուրերու տարածումը, որ ձեռնտու է միայն Ղարաբաղի հարցին արդարացի լուծման հակառակորդներուն, մենք պատրաստ ենք ամէն օր պաշտօնական ամփոփագիր ղրկել մարզի իրադարձութիւններուն վերաբերեալ:

Կը խնդրենք, որ հեռագիրը կարդաց – ուի Երեւանի միթինկին:

Ա· Քարտուղար՝ Հ· ՊՕՂՈՍԵԱՆ
Գործկոմի նախագահ՝ Ս· ԲԱԲԱՑԵԱՆ

Սեպտեմբեր 24

***

ԼՈՒՐԵՐ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԷՆ

Ստեփանակերտէն ստացուած լուրերու համաձայն, իրավիճակը բարելաւման ճամբուն վրայ է: Լուսարձելի օրէնքի խախտումները նուազած են:

Սեպտեմբեր 23–ի դիշերը արձանագրուած է միայն 80 խախտում: Անզգուշութեան պատճառով ոտքէն վիրաւորուած է կին մը, որ կը փորձէր կոյուղիի մը մէջ հրացան պահել: Սեպտեմբեր 23–ին կուսակցական ժողովի ընթացքին սիրտի տագնապէ մեռած է Ստեփանակերտի փոխադրամիջոցներու վարչութեան պետ՝ Վ· Աւանեսեան:

Հաղորդումներուն համաձայն, Սեպտեմբեր 18–ին Մոլալու գիւղի չրջանը վիրաւորուած 17 հոգիէն մէկը մահացած է, չորս հոգի հիւանդանոցէն ելած են: Մարզի բժիշկները չնորհակալութիւն յայտնած են Հայաստանէն եկած բժիշկներու խումբին օգնութեան համար:

ՎԱՂ

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (131) թիւը, հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

La Cilicie au carrefour des Empires
GERARD DEDEYAN

Քալէիտոսկոպ –
Արուեստասէրի մը օրագրէն
Գր· ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԿԱՊՔ ՌՈՃՈՃԸ ԿԱՏՈՒԻՆ ՊՈՋԻՆ

Գրեց՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԵԼԵԱՆ

«Բաց նամակ» մը կարդացինք մեր օրաթերթերէն մէկուն մէջ, – «Սփիւռքի լեզուագէտներուն, գրողներուն, մամուլի պատասխանատուներուն, լրագրողներուն ուղղեալ, Ռոպէր Տէր – Մերկերեան ըստորագրութեամբ: Զննք դիտեր, թէ ո՛րկէ, ի՛նչ ձեւով եւ ե՛րբ հասեր է ան խմբագրատուն(*), ուր, իբրեւ գլխաւոր աշխատակից, ինչպէս գրեթէ բոլոր ըսփիւռքահայ թերթերուն մէջ, Ցարդելի Մկրտան է որ կը հանդիսի սեղաններուն վրայ՝ փառաւորապէս: Այս «Բաց նամակ»ը կոչ կ'ուղղէր վերոյիշեալներուն, ի խնդիր «արեւմտահայ Գրական Լեզուի Եզրաբանական Յորհուրդի Հիմնադրման»:

Սրտցաւ կոչ մը արդարեւ, տեղի եւ օգտակար ըլլալու կոչուած, եթէ լրջօրէն նկատի առնուի չհադրդիռներու կողմէ: Քանի մը հատուածներ կարդացինք կատարուած խորհրդածութիւններէն ու ցուցմունքներէն, որոնք հեռու են որեւէ յաւակնութենէ, հակառակ անոր որ հեղինակը ճամբայ ցոյց տալէ աւելի, համեստօրէն առաջարկ կը բերէ ուղեկցելու իրեն: Անկեղծ ըլլալու համար պէտք է խոստովանիլ, որ յարգելի յօդուածագիրը գիտէ թէ ի՛նչ կ'ըսէ եւ մանաւանդ տեղին դիտարկումներով հաստատած է, թէ ի՛նչն է որ առաւելաբար կը պակսի, որ սակայն կրնայ ողնայարը կազմել մեր Մեծասքանչելի, կարեւոր տոկալու համար ամէն կողմէ փչող հովերուն, ճնշումներուն ու հարուածներուն: Կ'արժէ լայն մէջբերումներ ընել իր կողմէ կատարուած դիտարկումներէն, որոնք այնքան դիպուկ են ու պատկերալից, իսկապէս լրջօրէն հակելու համար խնդրին վրայ՝ Սփիւռքի Լեզուագէտներով, Գրողներով, Մամուլի Պատասխանատուներով ու Լրագրողներով:

Այսօր անուրանալի իրողութիւն մըն է, որ Սփիւռքի մէջ Հայ Մամուլը սոսկական Լրագիր մը չէ: Ան, որքան մեր աչքն ու ականջը, նոյնքան եւ մեր լեզուն է, այսինքն՝ մեր գոյութեան մէկ բաժինը, կուտանը: Իբր ազգ եւ համայնք զայն իմաստաւորող: Ան աստիճան, որ տակաւին 70 – 75 տարի վերջ, անով է որ մենք «փնտռում ենք մեր հարազատներին» (թէեւ չենք կրցած հակնալ թէ ինչո՛ւ փնտրել է եւ ոչ փնտռել): Ցաւակնութիւն չունինք հիմա ասոր – անոր ճամբայ, – ասոր ալ ճամփայ կ'ըսեն թէեւ, – ցոյց տալու, որովհետեւ մեր նիւթը չէ արդէն, մենք այսօր կը փափաքինք խօսիլ Ցարդելի Ռոպէր Տէր – Մերկերեանի առաջարկին մասին, որ իսկապէս անհրժեշտ է եւ կարելի է ըսել թէ ուշ անգամ մնացած ենք: Բայց ուրկէ՞ սկսիլ եւ ուրկէ՞ ձեռք առնել խնդիրը, երբ «ամէն դլուխ ճայն մը կ'ելլէ» յաճախ: Իրականութեան մէջ, այս բոլորը կարճ յօդուածով մը սպառելիք հարց մը չեն ու երկար – երկար դեկուցումներու կը կարօտին, մանրազնիւտական մերձեցումներով, բացատրութիւններով ու պատճառաբանութիւններով: Մերը՝ պարզ փանթէզիի պէս բան մը նկատուի դուցէ, իրրեւ «պարապ վախտի խաղալիք», բայց բան մըն է ի վերջոյ կը խորհինք, ոչինչէն լաւ, ինչպէս կ'ըսեն Միջին – Արեւելքի մէջ՝ իրրեւ հայերէնը «Ահէն մին պէլէ»ին: (Արաբերէն է· Ծ· Խ·):

Տարակոյս չկայ, թէ Սփիւռքահայութիւնը ունի իր ազդեցութեան գօտիները, նայած այն երկրին, չրջանին ու լեզուին, որոնց հետ անմիջական յարաբերութեան մէջ կը գտնուի: Ամէնէն ուշագրաւ օրինակներէն մէկին ըլլալով կրնանք առնել այդ գծով, քաղաքական լուրերու մէջ օրաթերթերու գործածած բացատրութիւնները: Երբ անկլեամերիկեան ազդեցութեան տակ է, ՆԱԹՕ կ'ըսէ խմբագիրը, իսկ եթէ ֆրանսական ազդեցութիւնը զօրաւոր է, ՕԹԱՆ: Այսպիսի անխուսափելի փոփոխակներու հետ կարելի չէ գլուխ ելլել, փոխելն ալ անմիջական չէ արդէն, քանի որ տրուած թերթին ընթերցողը այդպէս կը հասկնայ: Առեղծ ալ մեր թերթերը Հոլանտայի համար «Տորին Նահանգներ» կը գրեն եղեր, Սաուտական – Արաբիոյ համար ալ՝ «Ընջանիկ Արաբիա», որովհետեւ ընթերցողը այդպէս կը հասկնար: Օսմանեան կայսրութեան օրով, Պապը Ալիի «Բարձրա – գոյն Դուռ» գրողները երբ սկսան կըրճատման համար «Բ· Դուռ» գրել, ընդհանրացած այդ պաշտօնատան համար «Երկրորդ Դուռ» ըսելն ալ եւ ոչ ոքի խորթ թուեցաւ, ժամանակով ալ, սխալ ըլլալը որոշապէս յայտնի ըլլալով հանդերձ, լայն համեմատութեամբ գործածւիլ սկսաւ: Բայց այդպիսի օրինակները խնդրին «ջախջախ»ն են, մենք նայինք որ ջաղացքը ջուրը չտանի, ինչպէս խոկապէս կը սկսինք տեսնել ցաւով, սփիւռքահայ մամուլին մէջ:

Անդամ մը, Պէյրութի մէջ, նկատեր էի որ դրական որոշ զարգացում ու հասունութիւն ունեցող երիտասարդներու դասակարգ մը, կատարեալ «անիչխանութեան» մը մէջ կը գործածէ քայերու ժխտականները: Երբ հետաքրքրուեցայ, պարզօրէն լինի ըսին թէ ասոնք այսպէս են, որովհետեւ «Շանթի սերունդ» են եւ Լեւոն Շանթ իր գրականութեան մէջ խոկապէս կատարեալ անիչխանական մը եղած ըլլալ կը թուի ժխտականներու գործածութեան պարագային: Իր թատերա – խաղերէն մէկուն մէջ երբ հանդիպեցայ «ոչ ոք ոչինչ չպէտք է դիտնայ»ի, զարմանքով տեսայ որ դերակատարները ամենայն դիւրութեամբ եւ առանց մտահոգութեան կ'արտասանեն այդ ձեւը: Մտածողներ կային որ առիկա հետեւանք էր Շանթի մօտէն յարաբերութեան՝ թէ՛ Ա-րեւելահայ եւ թէ՛ Արեւմտահայ բարբառներուն, ժամանակով նոր սերունդին մօտ աւելի պիտի յատկանար, հարթուէր եւ իր հունը գտնէր: Ընդհակառակն, սակայն, Վարդապետն ասացի ձեւով, նըւիրագործուեցաւ պատուական սերունդի մը մօտ ալ ու կը շարունակուի այդպէս՝ մինչեւ այսօր: Մինչդեռ, հոս ալ, Պոլիս, տարիներ առաջ ահագին ազմուկ բարձրացաւ բանաստեղծութեան մը մէջ «Կ'ուզեմ համբուրեմ» գրուած ըլլալուն համար: Հիմա, ինչպէս ըսինք, ջաղացքը ջուրը կը տանի, ուր մնացեր է ելլել ու ջախջախ փնտռել:

Ժխտականներու քանի՛ ձեւը ունինք այսօր, գրեթէ ամէն տեղ ու բոլորին կողմէ գործածուող: Պիտի չգործածեմը կայ, չպիտի գործածեմը կայ, տակաւին կան՝ պիտի չ'գործածեմ, պիտի չի գործածեմ, չի պիտի գործածեմ, բայց բոլորն ալ ··· կը գործածուին:

Վարժարաններու մէջ քերականութեան ճչդուած եւ ընդունուած դասեր կան, հակառակ ասոր, ուսուցիչներէն մինչեւ դրագէտները ունին իրենց կանոնները: Ամբագրական կեանքի մէջ երբեմն դէմ – յանդիմման կուգամ զարմանալի պարագաներու: Աչքերու խորթ թուող եւ վիճարկումն իսկ աւելորդ կէտ մը, երբ ընկերոջ մը ուշադրութեան կ'ուզեմ յանձնել, – «Ձգէ, կ'ըսէ, անիկա այդպէս կը գրէ, մի՛ փոխեր»: Ննդրոյ առարկան ծանօթ գըրագէտ մըն է, յարգելի մտաւորական մը: Ի՞նչ կ'ընէք:

Բարեկամներ ոչ սակաւադէպօրէն կը գանգատին այսինչ կամ այնինչ վարժարանին սա կամ նա ուսուցիչէն կամ ուսուցչուհիէն, պնդելով որ աշակերտին ճիշդ ըլլալով գրած պարապանութիւնը սրբագրեր է սխալով մը: Տարօրինակ է որ երբեմն անոնցմէ ճիշդ ելլողներ ալ կ'ըլլան եւ անիրաւ կերպով ուսուցիչը կամ ուսուցչուհին մեղադրանքի տակ դրուած կ'ըլլայ: Նոյնիսկ, նայած ուսուցիչին, վարժարանէ – վարժարան՝ ուղղագրական կանոններն անգամ կը տարբերին իրարմէ, ինչ որ սակայն պէտք է անփոփոխ ըլլայ: Ճիշդ է որ ժամանակով շատ բան փոխուած է որքան աշխարհաբար լեզուի, նոյնքան եւ ուղղագրութեան մէջ՝ նոյնիսկ գոյականներու հոլովման ու բայերու խոնարհումին համար: Մարդ կը շուարի կը մնայ՝ ճշդելու համար թէ ո՞վ է իրաւունք ունեցողը: Ունեցող ըսինք՝ օրինակ: Կար ժամանակ, ուր ասիկա կը գրուէր ունեցօղ ըլլալով եւ ո՛չ հեռու թուականներու: Ամէն պարագայի, վերջացնելու համար կ'ուզենք գործածել քանի մը տող Եղիշէ Զարենցի կողմէ Հայ Լեզուի նուիրուած բանաստեղծութենէն, զոր հոս կը մէջբերենք մեր յիշողութենէն քաղելով, հաւանական վրիպանքներ ալ նկատի առած· –

···Ու երբ մեծ կոտրատում եմ այն մերթ
Դա դրանից է
Որ ուզումն եմ մեր նոր խոհերի
վրայ ժանգ չչոբի:

(*) Խմբագրութիւն «Ցառաջ»ի· – Այս Բաց նամակը լոյս տեսաւ առաջին անգամ «Ցառաջ»ի մէջ, Մայիս 3–ին: Էջս – Ան – Փրովանսի համալսարանի հայկական բաժնի վարիչը դրկած էր սակայն Սփիւռքի գլխաւոր թերթերուն:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19)

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՋԵԿՈՒՅՈՒՄԸ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԼԻԱԿԱԶԱՐ ՆԻՍՏԻՆ

(Դ· եւ վերջին մաս)

ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ԶՈՀԵՐՈՒ ՎԵՐԱԲԱՆԱՒՈՐՈՒՄ ԵՒ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Մենք անցեալի մասին ամբողջ ճշմարտութեան պէտք է տեղեակ ըլլանք, որքան որ ալ այն դառն ըլլայ: Այս առթիւ նկատեմ պիտի ուզէի խօսիլ անհատի պաշտամունքի տարիներուն անհիմն բռնութիւններու ենթարկուած մարդոց մասին: Այդ նպատակով Կեդրոնական Կոմիտէն յատուկ յանձնաժողով կազմած է: Պէտք է այնպէս ընենք, որ ոչ մէկ անուն, ոչ մէկ ողբերգական ճակատագիր մոռացութեան մատնուի: Թէեւ այդ զոհերուն լաւագոյն յուշարձանը այսօրուան Հայաստանն է, սակայն մեր մարդկային պարտքն է յաւերժացնել անոնց անունները՝ Երեւանի մէջ զոհերու յուշարձան մը կանդնեցնելով, մանաւանդ որ անոնցմէ չատերը նոյնիսկ գերեզման չունին:

Մենք չատ ընելիքներ ունինք ժողովուրդի պատմական յիշողութեան բացերը լրացնելու, անցեալի կարգ մը հանրային ու մշակութային դէմքերու գնահատման մէջ: Ազգային ազատագրութեան համար հայ ժողովուրդին մղած չատ ծանր պայմաններուն իրրեւ հետեւանք, անոնցմէ ոմանք յարած են զանազան քաղաքական կուսակցութիւններու եւ հոսանքներու: Մեր պարտքն է ցորենը զատել որոմէն, ժողովուրդին վերադարձնել այն ամէն լաւագոյնը, առողջը որ կը պարունակէ անոնց ստեղծագործութիւնը: Այդ գրողներու գրուածքները պէտք է հրատարակել ներածական յօդուածներով, անհրաժեշտ մեկնաբանութիւններով:

ԱՊՐԻԼ 24

Մեր հանրապետութեան աշխատաւորները ամէն տարի Ապրիլ 24–ը որպէս սգոյ օր կը նշեն: Ըստ երեւոյթին, քննելու ժամանակն է հանրապետութեան մէջ Ապրիլ 24–ը պաշտօնապէս 1915–ի ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակի օր յայտարարելու հարցը:

ՍՓԻՒՌՔ

Մեր երկու միլիոնէն աւելի հայրենակիցներ, որոնք պատմական ճակատագրին կամքով յայտնուած են օտարութեան մէջ, այսօր կ'ապրին աշխարհի չատ մը երկիրներու մէջ: Սփիւռքը ցեղասպանութեան դառն ժառանգութիւնն է:

Սփիւռքահայերու գերակչիռ մասը համակրանքով կը վերաբերի Խորհրդային Միութեան հանդէպ, խորհրդային Հայաստանը կը համարի իր հայրենիքը, անոնցմէ չատերը հեղինակութիւն ունին արտատահմանի հանրային քաղաքական կեանքին մէջ:

Սփիւռքահայ յառաջադէմ գրականութիւնն ու արուեստը, արեւմտահայերէնը մեր ընդհանուր մշակոյթին անբաժանելի են: Ուստի անհրաժեշտ է մշտական հոգատարութիւն ցուցաբերել անոնց նկատմամբ, աւելի լայնօրէն հրատարակել սփիւռքահայ յառաջադէմ բանաստեղծներու, արձակագիրներու լաւագոյն ստեղծագործութիւնները: Այդ, ամէն ինչէն զատ, կը նպաստէ արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի փոխհարստացման:

«Սփիւռքի դրականութեան ու մշակոյթի գործիչները» կենսագրական տեղեկագիրքը տպագրութեան պատրաստելու ատենը եկած է: Հարկաւոր է բացատրել Սփիւռքի հայկական դպրոցներուն համար մանկավարժական քարտուղարութեան պատրաստման, դասագիրքերու եւ ձեռնարկներու կատարելագործման աշխատանքը: Մենք պէտք է ընդլայնենք կապերը սփիւռքահայ յառաջդիմական թերթերու ու հանդէսներու հետ, աւելցնելով «Արմէնփրէս»ի, Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի միջոցով ղրկուող նիւթերու քանակը, հայատառ նեխեր մամուլին մէջ աւելի լրիւ ներկայացնենք սփիւռքահայ գաղութներու կեանքը:

Այդ փոխադարձ կապերու սերտացման կը ծառայէ «Վերածնուած Հայաստան» հանդէսը, որ լոյս պիտի տեսնէ գալ տարուան սկիզբէն: Ի դէպ, պէտք է մատնանչել, որ չատ դէչ կազմակերպուած է արտատահմանի մէջ Սփիւռքի կոմիտէի պարբերական հրատարակութիւններուն, Հայաստանի միւս թերթերուն ու հանդէսներուն տարածումը: Առհասարակ մենք պէտք է ղգալի կերպով աչխուժացնենք հայրենիք – սփիւռք փոխադարձ կապերը: Ինչո՞ւ, օրինակ, կանոնաւոր կերպով Հայաստան չհրատարակել Սփիւռքի գիտութեան, մշակոյթի, բժշկութեան յառաջադէմ գործիչները՝ փորձի փոխանակումի, բեմադրութիւններ իրականացնելու, արտատահմանեան հայագիտական, գիտական ու գեղարուեստական գրականութեան լաւագոյն նմոյշները հայերէն թարգմանելու համար:

Վերակառուցումը կը բանայ նաեւ սփիւռքի հետ տնտեսական կապերու ամրապնդման, համատեղ ձեռնարկութեանց ու համագործակցականներու ստեղծման լայն հնարաւորութիւններ:

Բաւականաչափ արդիւնաւէտ չէ սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի գործունէութիւնը: Նըպատակայարմար պիտի ըլլար այդ գործին մէջ ներգրաւել նաեւ Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը, մեր միւս պետական, հանրային կազմակերպութիւնները:

Սփիւռքահայ համայնքներու պատմութեան ու ներկայ վիճակին ուսումնասիրութիւնը այսօր չատ կարեւոր դարձած է: Ուշագրաւ է Երեւանի Համալսարանի հայագիտական հետազօտութեանց հիմնարկ ստեղծելու առաջարկը:

Վերջին տարիներու իրենց լուծումը չէին գտներ արտատահմանէն Հայերու հայրենադարձութեան, ինչպէս նաեւ արտագաղթի տրամադրութեանց ամէն հետ կապուած բարդ խնդիրները, որոնք լուծում կը պահանջեն: Անհրաժեշտ է արմատապէս վերակառուցանել հայրենադարձութեան կազմակերպման եւ արտագաղթի տրամադրութեանց յաղթահարման աշխատանքը: Ասոնք հայրենադարձներու նկատմամբ հոգատարութեան եւ ուշադրութեան ուժեղացման, անոնց տարբեր կարիքներու բաւարարման եւ կարգ մը այլ հարցերու լուծման մասին է:

ԵԿԵՂԵՑԻ

Վերակառուցման չնորհիւ եկեղեցիին հետ մեր ունեցած յարաբերութիւնները նոր իմաստ կը առնան: Մենք պէտք է ճիշդ գնահատենք էջմիածնի տեղն ու դերը խաղաղասիրական գործունէութեան, Սփիւռքի հետ Հայաստանի կապերու զարգացման, հայ համայնքներու համախմբման բնագաւառին մէջ: Հաւանաբար պէտք է մտածել նաեւ հանրապետութեան հոգեւոր ու մշակութային, բարոյական կեանքի բարելաւման հարցերու մէջ եկեղեցիին հետ համագործակցութեան ձեւերու մասին:

ԴՊՐՈՑ

Մեր երախաներուն այսօրուան մշակութային մակարդակով, գիտակցութեամբ,

պայմանաւորուած է հայ ժողովուրդի ապագան: Մենք ունինք իրենց լուծումին սպասող խնդիրներու ամբողջ համալիր մը: Եւ անոնցմէ առաջինը գիտելիքնե – րու որակն է: Այս տարի, օրինակ, մեծա – նախանատուութիւնը մեր առջեւ ծա – ռացած խնդիրներու լուծման գործին մէջ:

Մենք պէտք է մշակենք ամբողջական մշակութային մօտալոյք մը, որ կարենայ մշակութային կեանքը լմացումէն դուրս բերել: Բայց այդ կարեւոր խնդիրը մենք կրնանք լուծել միայն գիտական ու ըս – տեղծագործական մտաւորականութեան անմիջական մասնակցութեամբ, ոչ թէ խօսքով, այլ՝ գործով:

Ցանուն կեդրոնական Կոմիտէի լիակա – տար նիստին կ'ուզեմ գիտութեան ու մշակոյթի գործիչներուն կոչ ընել գործօն կերպով մասնակցելու հոգեւոր եւ հան – րային կեանքին վերափոխման: Մեր աչ – քին առջեւն է այն բանի կենդանի օ – րինակը, թէ ինչպէս այսօր ռուս մտա – ւորականներ համարձակօրէն կը բանան պատմութեան չերտերը, կուսակցու – թեան կ'օգնեն ոտեւտական ու մշակու – թային հինցած կենսաձեւի վերակա – ռուցման համար:

ԼՐԱՑՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Հանրապետութիւնը վերակառուցման լայն ճանապարհ դուրս բերելուն մէջ կա – րեւոր դեր ունին զանգուածային հաղոր – դակցութեան միջոցները:

Վերջին չրջանին անոնց գործունէու – թեան մէջ նկատելի տեղաշարժեր կան: Մամուլին մէջ, հեռատեսիլով ու ձայ – նասփիւռով քննարկուող խնդիրներու չրջանակը ընդլայնած է: Սակայն տակա – ւին երկչոտ կերպով կ'արձարծուին հր – րատապ չատ նիւթեր: Մամուլին մէջ կը պակսին նպատակասլացութիւնը, վեր – լուծումի խորութիւնը, մեր կեանքի տուեալ փուլի քննադատութեան համարձակութիւնը:

Ինչո՞ւ, օրինակ, ուղիղ հաղորդումներ չեն կազմակերպել Գերագոյն դատարանի, ե – րեսփոխաններու խորհուրդներու նիստեր, ուր կը քննարկուին ընկերա – քաղաքա – կան կարեւոր հարցեր:

Մէկ խօսքով, մամուլը պէտք է դառնայ կուսակցական կազմակերպութեան յու – սալի օգնականը մեր բոլոր ծրագրային խնդիրներուն իրականացման ճամբուն վրայ: Այսպէս միայն մենք կրնանք քա – նել կուսակցական մամուլի նոր որակին:

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Գիտաժողով Համպուրկի մէջ

Արեւմտեան Գերմանիոյ բողոքական ակադեմիաները ցարդ քանի մը անգամ – ներ գիտաժողովներ կազմակերպեցին Հա – յերու եւ Հայաստանի մասին: «Ցառաջ» առեներն այս բոլորին արձագանգ հան – դիսացաւ: Հիմա կարդը կաթողիկէ ա – կադեմիաներուն եկած ըլլալ կը թուի: Այսպէս կարելի է մեկնել Համպուրկի սոյն հիմնարկի Սեպ. 9 / 10 թուականներուն կազմակերպած գիտաժողովը՝ «Հայաս – տան — փոքր ազգ մը մեծ ժառանգով» խորագրին տակ:

Ակադեմիայի ընդարձակ չէնքին մայր սրահին մէջ հարիւրէ աւելի ներկաներ Սեպտեմբեր 9–ին գիտաժողովի դլխաւոր կազմակերպիչ Հայր Սանտերսի ողջոյ – նի խօսքէն վերջ ունկնդրեցին Բաֆ Ձոր – տանոյի պատմաբանական դեկուցումը: Բանախօսը հիմնական դիծերով տալով հայ ազգի 3000 տարուան հոլովոյթը, ա – ռանց այլեւայլի անդրադարձաւ մօտա – կայ անցեալի այսպէս կոչուած «տխուր դէպքերուն»: Ցաւարտ դեկուցումին, ուղղուեցան հարցումներ, տեղի ունեցաւ կարծիքներու փոխանակութիւն, բան մը որ կրկնուեցաւ յաջորդ բանախօսու – թիւններէն վերջ եւս:

Շարաթ օրուան բացումը ըրաւ Հայ – տըլպերկի համալսարանի վերօֆէսօր, Հայեցողման ընկերութեան երբեմնի ա – ռենապետ, բողոքական աստուածարան Ֆրիտրիխ Համէլը: Ան Նարեկացիէ եւ Շնորհալիէ հարուստ մէջբերումներով տուաւ հայ առաքելական եկեղեցիի հա – ւատամքը իր իսկ վկայութիւններով, յատկապէս ծանրանալով Խաչի եւ Խաչ – քարի խորհուրդին եւ մարտիրոսներու նը – չանակութեան վրայ: Հայոց դրականու – թիւնը ներկայացնելու պարտականութիւ – նը՝ Արարատին երկը խորագրին տակ ըս – տանձնած էր Տոքթ. Րաֆֆի Քանդեան, որ անոր հոլովոյթը տուաւ Խորենացի – էն, Մ. Մաշտոցէն, Նարեկացիէն, Նա – հապետ Քուչակէն, Սայաթ – Նովայէն, Րաֆֆիէն, Դ. Վարուժանէն, Սիաման – թոյէն, Շահնուրէն, Զարենցէն, Գ. Մա – հարիէն, Ս. Խանզադեանէն եւ Զ. Խրա – խունիէն օրինակներ բերելով:

Յերեկուան դադարէն վերջ կարդը ե – կած էր Տոքթ. Թ. Հոֆմանի: Ան իր ա – ռաջին զեկուցումին մէջ ներկայացուց հայ ճարտարապետութեան առանձնա – յատկութիւնները, ցոյց տալով օրինակ – ներ խորհրդային եւ պատմական Հա – յաստանէ: Բանախօսուհին իր երկրորդ զեկուցումով ներկայացուց իրրեւ մէկ ան – դամը վտանդուած ազգերու կազմակեր – պութեան եւ տուաւ Ղարաբաղ – Արցախի հարցին զարդացման տարբեր փուլերը, սկսելով Մեծն Պետրոսի օրերէն եւ դա – լով մինչեւ վերջին չրջանը, որուն մա – սին իրրեւ ականատես մայիսեան ցոյ – ցերուն հաղորդեց անմիջական տպաւո – րութիւններ:

Տիկին Հոֆմանի առաջին զեկուցումէն ետք, Հայր Սանտերս Հայաստանեան իր զոյդ այցելութիւններու լոյսին տակ ամփոփեց Հայաստանեան եկեղեցիի ա – ռօրեան եւ անոր դլխաւոր դժուարու – թիւններէն մէկը՝ աղօթատեղիի պակասը եւ զայն թեթեւցնելու ուղղութեամբ հա – ւատացեալներու տարած ջանքերը, յի – շատակելով տարբեր նպատակներու հա – մար գործածուող նախկին եկեղեցինե – րը սեփականացնելու համար Պետութեան կատարուած դիմումները՝ անհրաժեշտ թիւով ատորազրութիւններ ժողվելով: Հայր Սանտերսին տեղեկութիւնները յատկապէս չահեկան էին, տրուած ըլլա – լով որ այդ «մանրուք գժուարութիւն – ներ»ը յաղթահարելու համար տարուող աշխատանքներուն մասին միչտ չէ որ բաներ մը կը լսենք:

Ցաւարտ զեկուցումներուն, ներկաները հրաւիրուեցան մասնակցելու Էֆիւմէնիֆ բարեխօսական պաչտամունքի մը, մաս – նակցութեամբ կաթողիկէ, բողոքական, ա – սորի – ուղղափառ եւ հայ – առաքելական եկեղեցիներու —այս վերջինը կը ներկա – յացուչը Հայր Կէօքճեանի եւ Համպուր – կի հայ երգչախումբին (ղեկավար՝ Պ. Փափազեան) կողմէ— որու ընթացքին կարդացուեցան Համպուրկի քրիստոնեայ եկեղեցիներու Սումպայլթի դէպքերու առթիւ Վազդէն Ա. Կաթողիկոսի ղրկած ցաւակցական դրութիւնը եւ Հայրապե – տին պատասխան հեռագիրը:

Այս յաջող գիտաժողովին միակ թերու – թիւնն էր —եթէ կարելի է գործածել այս բառը— Հայերու համեմատաբար փոքր թիւով ներկայութիւնը:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սաթենիկ կ'ուզէր հարցնել՝ «Իսկ դո՞ւ», բայց արդէն իրենց նայուածքները հանդիպեցան իրարու եւ Գարեգինի աչ – քերուն մէջ այնքան ազերսական տխրու – թիւն կար որ Սաթենիկի սիրտը փղձկե – ցաւ. մէկ ոստումով ոտքի ելաւ, անոր գլուխը բռնեց երկու ձեռքերուն մէջ ու սեղմեց կուրծքին վրայ. անսահման բա – րութիւն մը լոյսի պէս ողողեց զինքը եւ հակառակ որ սիրտը կը դողար յուզումէն, ծռեցաւ դէպի իր սիրելին ու աստուածա – յին ժպիտով մը երկարօրէն նայեցաւ անոր:

– Ա՛խ, սիրելիս, մրմնջեց վերջապէս Գարեգին, ինչքա՜ն, ինչքա՜ն դժբախտ եմ:

Հատկաեալ բառերով եւ համառօտակի պատմեց. դժոխային դիչեր մը անցուցեր էր, այնքան աքանչելի ժամերէ յետոյ ... մինչեւ առաւօտ լսեր էր կնոջ քէնոտ եւ առելավառ ձայնը, մեղադրանքներ, պանպաններ ու ապառնալիքներ:

– Դժբախտութիւնը այն է որ սիրտս ցամքած է նրա համար. նոյնիսկ կարեկ – ցական զգացում չունիմ. երբ տեսնում էի նրա զայրոյթով եւ քէնով ծամածռած դէմքը, աչքերս փակում էի ... բայց իրա – կանութիւնը այն է որ Թոյլ չտուեց ինձ դոնէ մտածումով չարունակելու քեզ հետ անցուցած ժամերուս տպաւորութիւնը:

Սաթենիկ լուռ կը լսէր:

– Ուզում էի փախչել ու զալ քեզ մօտ եւ բոլոր այդ ժամանակ մէկ սիրական փափաք ունէի. զլուխս դնել կուրծքիդ եւ արտասուել, մանկան պէս հեծկլտալով արտասուել:

– Ինչո՞ւ չեկար սիրելիս ...

– Չգիտեմ, մի ինչ որ անբացատրելի թուլութիւն ... բայց վերջապէս պէտք է յանգիլ մի որոշումի. անհրաժեշտ է ըս – տանալ հարկ եղած ուժը, խզելու համար անցեալի հետ:

Սաթենիկի աչքերը յոյսով եւ երջան – կութեամբ փայլատակեցին ատիկա նչմա – րեց Գարեգին եւ կարծես զղջաց իր անխո – հեմ խօսքերու համար:

– Ներէ ամէն ինչ ... բայց որդիս, եւ յետոյ բանը միայն այն չէ ... հազար ար – դելքներ ցցուում են իմ դէմ ... դու մտա – ծող եւ խորաթափանց կին ես, կ'ուզէի քեզ հետ խօսիլ այս մասին աւելի հան – դիստ:

Սաթենիկ թողուց Գարեգինը եւ կրկին նստեցաւ իր թիկնաթոռին մէջ. նայուած – քը մռայլեցաւ եւ դրեթէ սրտմտութեամբ պատասխանեց.

– Ես ոչ այդպէս պահանջ եմ դրել ոչ այդպիսի փափաք յայտնել քո անձնական դործերի մասին հաչիւ չունես ինձ տա – լու ... դու չատ լաւ գիտես այդ մէկ բա – նը, եւ ափսոս որ չատ լաւ գիտես որ ինչ որ էլ լինի ինչպէս որ էլ լինի, ես ամբող – ջովին նուիրուած եմ քեզ ...

Դառնութեամբ խնդաց ու չարունակեց.

– Ես ոչ պայման դրի քեզ հետ եւ ոչ սակարկեցի, ես անդիմադրելի ու խելա – յեղ թափով ընդառաջ գացի քո զգացու – մին եւ քո ցանկութիւններիդ:

– Մենք երկուսս էլ անդիմադրելի եւ խելայեղ թափով դիմեցինք դէպի ...

– Կորուստ ... մի՛ վարանիր ասելու. ես միայն գիտեմ, Գարեգին թէ ինչ ար – ժէն այդ բոլորը ինձ համար ...

Ձայնը դողդողաց եւ արցունքով խոնաւ էին իր խօսքերը:

– Ես էլ ունէի ընտանիք, բարեկամներ ... ընկերներ, այդ բոլորը մի բուռ մո – խիրի վերածեցի եւ առանց վարանումի:

Տխրութեամբ նախաճաչեցին, բայց քանի վայրկեաններէ կ'անցնէին հակա – ռակ իրենց սրտմտութեան, ներքին խըղ – ճած կապերը կը վերահաստատուէին եւ հետզհետէ երկուքն ալ կը մոռնային իրենց սրանեղութիւնները:

Պարզ ներկայութիւնը մէկզմէկու բա – ւական էր ստեղծելու այն տաք եւ հա – ղորդական յուզումը, որուն մէջ կը մա – րէին ամէն ինչ որ իրենցմէ դուրս էր, հետզհետէ զարմացմամբ անդրադար – ձան որ կը խօսակցէին ինչպէս եթէ որեւէ արդելք չունենային ու կրկին ժամադ – րութիւն տուին երեկոյեան համար:

(Շար. 13)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉԻ ՏՕՆԸ ՇԱՐՎԻԷՕ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 25, կիրակի առաւօտ Վա – րագայ Ս. Խաչի տօնին առթիւ հաւա – տացեալներու խուռն բազմութիւն մը լեցուած էր Շարվիէօ Ս. Նշան եկեղեց – ւոյ մէջ:

Նոյն տօնին կապակցութեամբ Ս. Պա – տարագը մատուցանեց եւ քարոզեց եկե – ղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Վրթանէս աւագ Քհնյ. Տէրտէրեան, բնաբան առնելով ը – սաւ.– «Ադաչեմք զքեզ Տէր պահպանեա զմեզ, ընդ հովանեաւ խաչի քո սուրբ»: Վարագայ Ս. Խաչը տեսիլքի մը եւ Աստ – ուածային յայտնութեան իրագործումն է, գիտակ պատմութիւնը իր դիւտին, զոյգ մը սրբակեաց ձգնաւորներու տեսիլքով յայտնագործուած, Վարագ լերան վրայ: Այսօր երբ մենք ալ Վարագայ Խաչի տօ – նը կը տօնենք եւ կը յիշենք, սիրենք մեր եկեղեցին եւ աղօթենք մեր պապերուն հոգւոյն ի հանդիստ, մեր նախնեաց պէս մենք ալ նայինք բարձունքներու վրայ կանգնած Քրիստոսի Խաչին՝ անկէ ըս – պասելով մեր օգնութիւնը, մեր մխիթա – րութիւնը, ու Խաչը բոցանիչ փայլմամբ իր թեւերով հովանի պիտի ըլլայ մեզ ա – մէնուս ըսաւ, Տէր Հայրը հաւատացեալ ժողովուրդին: Հայր Մերի ժամանակ, Վազդէն Ա. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց օծման երեսուներրորդ տարեդարձին առթիւ կատարուեցաւ հայ – րապետական մաղթանք, ինչպէս նաեւ մեր սիրելի Վեհափառ Հայրապետին ա – րեւշատութեան, տոկուն քաջառողջու – թեան մաղթանքներ եղան, Աստուած Հա – յաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին անսասան պահէ, ինչպէս նաեւ մեր Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը ըսելով: Պատարա – գի երգեցողութիւնները ներդաշնակ կեր – պով կատարուեցան տեղւոյն Շնորհալի երգախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յակոբ Աբրահամեանի:

Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս առ ի երախտագիտութիւն, յետ աւարտ – ման պատարագի, ըստ կտակի, հոգե – հանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ ողբ – բացեալներ՝ Նշան, Փիլոր Պահատուր – եանի, նաեւ յիշատակուեցաւ Պաթմազ – եան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան զերդաստաններու հոգ – ւոյն ի հանդիստ:

Նոյն ժամանակ աղօթք եւ մաղթանք ե – ղաւ Պահատուրեան ամոլին:

Վարագայ Խաչի տօնին առթիւ տեղ – ւոյն հոգեւոր հովիւը օրեր առաջ խոս – տացած էր ներկայ հաւատացեալ ժո – ղովուրդին իր կողմէ որպէս նուէր Հա – ւատոյ Հանգանակ գրքոյկը, թէ՛ հայերէն եւ թէ ֆրանսերէն լեզուով գրուած, բաժ – նեց ժողովուրդին եւ ըսաւ՝ ամէն հայ տուն պէտք է ունենայ այս գրքոյկը:

Տեղւոյն Ազգ. Մխիթարեանը ներկայ հա – ւատացեալներուն Ազգ. Տան Պահատուր – եան սրահին մէջ հիւրասիրութիւն մը ըրաւ:

Եւ այսպէսով Վարագայ Ս. Խաչի տօ – նը չատ տպաւորիչ անցաւ Շարվիէօ Ս. Նշան եկեղեցւոյ մէջ, հաւատացեալներու գոհ տպաւորութեամբ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(Շար. Ա. էջէն)

տասխանատուներու համար բուժարան մը վերածուած են, մէկը՝ տարեցներու հանգստեան տան, միւսը՝ մանկաբուժական հաստատութեան:

ԹՈՒՐՔԻԱ. նոր քայլեր ծրագրած է իրաքէն ապաստանած Քիւրտերուն համար: Իրան մեկնողներէ եւ մեկնելու տրամադրութիւն յայտնողներէ եռք կը կարծուի որ երեսուն հազար Քիւրտ կը մնայ Թրքական հողերու վրայ: Ներկայիս իրենց յատկացուած բնակավայրին անընդհատ պայմանները ստիպած են Թուրք իշխանութիւնները նոր միջոցառումներու դիմելու: Ներկայ բնակավայրերը արդէն սկսած է ձիւնել ու ցուրտը մեծ նեղութիւն կը պատճառէ գաղթական բազմութիւններուն: Որոշուած է քանի օրուան ընթացքին դիրենք փոխադրել հարաւային շրջանը՝ Ատանա, Իչէլ, Հաթայ, Անթալիա, ուր կլիման աւելի մեղմ է: Քիւրտերուն բնակութեան պիտի յատկացուին քաղաքներու շրջակայ գօտիները, սակայն ուշադրութիւն պիտի դարձուի որ անոնք տեղացիներու հետ մօտիկ յարաբերութիւններ չունենան:

ՓԱՓԱՆՏՐԷՈՒ միչա Լոնտոնի մէկ հիւանդանոցն է, հոմանուհիին հետ եւ կը սպասէ սրտի հաւանական ծանր գործողութեան մը, 30 օրէ ի վեր: Հիւանդանոց մտաւ Օգոստոս 27-ին եւ ցարդ գործողութիւնը կարելի չէ եղած, մինչ Ալէքսի մամուլը ծանրօրէն կը յարձակի 69 տարեկան վարչապետին վրայ եւ Ակրոպոլիս գայն կ'որակէ «սեռային գեռնի վրայ՝ ողջ, քաղաքական գեռնի վրայ մեռած»: Ճիշդ է որ ընկերվարական (Փասոք) կուսակցութեան պարագլուխը ընտանիքէն դուրս, իր քաղաքական կեանքը, երկրին իսկ ճակատագիրը զոհեց Դիմիտրայի սիրոյն, որու կը վերագրուի նաեւ Փափանտրէուի առողջական վիճակի վատթարացումը: Փափանտրէու ալ, «իր» մամուլի միջոցաւ կինը կը վարկաբեկէ, որ անդադար ճամբորդելով, ամուսինի իր գերը չէ կատարած: Այս վերջինը կը պոռայ, կը կանչէ, կուլայ, դատապարտելով իր 4 զաւակներուն հօր ապերախտութիւնը, եւ կը յայտարարէ թէ պիտի մերժէ ամուսնալուծումը:

ՀԻՒԱՆԴԱՊԱՀՈՒՀԻՆԵՐՈՒ գործադուլն ու ցոյցը մեծ յաջողութիւն արձանագրեցին Հինգշաբթի օր, Փարիզի մէջ, քանի որ ժողովուրդն ալ համամիտ է որ ամէնէն անարդար ընկերային վիճակին ենթակայ են, ամէն տեսակէտով, աշխատավարձէ, ժամանակացոյց եւայլն: Հիւանդապահուհի մը կը սկսի (տարիներու ուսումէ եռք) ամսական 5.900 ֆրանքով եւ 7 տարի եռք կրնայ հասնիլ 7.000 ֆրանքի: Ցոյցը տեղի կ'ունենար համադիր մարմնի մը հրահանգով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԿԱՓ. – Այրի Տիկին Ցովհ. Անթանոսեան, զաւակներն ու թոռները իրենց խորին չնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ, ընդարաւոր թէ մամուլով մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ՑՈՎՀ. ԱՆԹԱՆՈՍԵԱՆի

մահուան առթիւ:

ՄԱՐՍԷԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Տ Օ Ն
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑՆ ՄԵՐՈՑ

Մատաղօրհնութիւն եւ Սիրոյ Սեղան
Եկեղեցւոյ Օծման
57-րդ Տարեդարձին Առթիւ
Հոկտեմբեր 1988

Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ կիրակի՝ Հոկտեմբեր 9, Սրբոց Թարգմանչաց Տօնին առթիւ, կրօնական հանդիսութիւններ տեղի պիտի ունենան Ս. Եկեղեցւոյ մէջ եւ կը կատարուի Մատաղ – օրհնութիւն Եկեղեցւոյ օծման 57-րդ տարեդարձին առթիւ:

Հանդիսութեան կը նախագահէ, պատարագը կը մատուցանէ եւ օրուան պատգամը կուտայ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Նաչիկ Ելմազեանի:

Պատարագին կը յաջորդէ հոգեհանգստեան պաշտօն՝ ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՓԵԱՆի, ՎԱՀԱՆ ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆի, ԱՐԾՐՈՒՆԻ ՋՐԲԱՇԵԱՆի, ՕՆՆԻԿ ՀԱՃԿԱՋԵԱՆի եւ եկեղեցւոյ այլ բարերարներու եւ ծառայողներու հոգիներուն:

Պատարագէն եռք Մշակութային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ մատաղի սիրոյ սեղան, որուն հրաւիրուած է մեր ժողովուրդը անխտիր:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8:
Պատարագ՝ ժամը 9.45:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի «Արշալոյս Թաղէոսեան» մանկապարտէզը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ՝ դպրոցի հաշմահաններու դասընթացքները վարող, անձնուէր ուսուցչուհի, ընկերուհի՝ Էլէն Մերճանեանին, իր անհերհօր, հոգելոյս՝ Պարգեւ Խահաճայ Մերճանեանի վախճանման առթիւ:

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND GALA ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBBRE à 20h30

au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence

l'Archevêque **Kude NACCACHIAN**
Délégué pour l'Europe du Catholicossat de tous les Arméniens et Prélat des Arméniens de Paris

En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire d'Issy-les-Moulineaux Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire de Clamart

PROGRAMME

— Ensemble **AKTHAMAR**
— Ensemble instrumental traditionnel arménien
Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
— Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
— Evelyne **ALTOUNIAN**
— Agop **BADOLIAN**
— **BEDIK**
— **MASSIS**
— Elya **PEHLIVANIAN**
— Rosine **TACHDJIAN**
— **VICKEN**
— **YERSO**

EN SOLIDARITE AVEC LES ARMENIENS
DU KARABAGH ET D'ARMENIE

LA F.R.A. NOR SEROUND

organise

une MANIFESTATION

SAMEDI 1er OCTOBRE A 18 HEURES

de la Place de l'Etoile à l'Ambassade d'U.R.S.S.

Pour condamner les agressions dont ont été victimes les Arméniens du Karabagh;
Pour demander la protection de nos compatriotes du Karabagh;
Pour exiger le retrait de l'armée rouge de Erevan;
Pour soutenir le mouvement de revendication qui s'intensifie tant au Karabagh qu'en Arménie.

En solidarité avec nos compatriotes d'Arménie et du Karabagh, nous, Arméniens de Paris et de sa région, nous manifesterons samedi 1er octobre à 18 heures de la Place de l'Etoile à l'Ambassade d'U.R.S.S.

Toute l'équipe de l'UGAB - JEUNES vous convie
à sa

SOIREE FLASH - BACK MUSIC

le Samedi 15 Octobre à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc-Jockey professionnel
★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *NOMBREUX CADEAUX* ★
★ *COCKTAILS DETONNANTS* ★

l'UGAB - JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : **Membre 60 Frs.** **Non membre 80 Frs.**
Tenue correcte exigée.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բ. ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ընկերակցութեանս տարեկան ընդհ. ժողովը՝ Հոկտեմբեր 9, կիրակի, ժամը 16-ին Հ. Բ. Ը. Մ.-եան Ալէք Մանուկեան կեդրոնին մէջ: Ներկաներու թիւը մեծ – մասնութիւն կը նկատուի:

ՕՐԱԿԱՐԳ. –

1.– Ընդհ. ժողովի դիւանի ընտրութիւն
2.– Նիւթական եւ բարոյական տեղեկագիրներու ներկայացում
3.– Կանոնագրի երկու յօդուածներու վերաքննութիւն
4.– Վարչական ընտրութիւն
5.– Առաջարկներ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շրջանային վարչութիւնը Փարիզեան Շրջանի բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ մէջ – մասնաճիւղային ժողովի մը, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 20.30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26-ԻՆ

ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2
DIMANCHE
2 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Թիւ 131

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 4.00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.851 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.851

La Cilicie au carrefour des Empires (*)

de Claude MUTAFIAN

UN PELERINAGE ARMENIEN

Ancien élève de l'Ecole Normale Supérieure, Agrégé de l'Université, Claude Mutafian est mathématicien de formation, mais passionné d'histoire et de géographie. Il est retourné aux sources à l'occasion de plusieurs séjours en Arménie soviétique et de deux voyages-pèlerinages (1977 et 1979), en compagnie de son épouse, en Arménie occidentale et sur ses confins, sur les traces de sa famille, (Samsun, Césarée) avec une incursion décisive en Cilicie.

Le séjour dans cette région enclavée entre mer et montagne, où se côtoient les ruines gréco-romaines, les églises byzantines, les châteaux arméniens, les mosquées ottomanes, échantillons d'une mosaïque de cultures et témoignages des dominations successives, est pour l'auteur un choc profond, point de départ d'une enquête passionnée, sur le destin de cette terre. Il en est résulté un livre, *La Cilicie au carrefour des Empires*, qui embrasse toute l'histoire de la Cilicie, depuis les Hittites jusqu'à nos jours, c'est-à-dire quatre millénaires.

LES PREMIERES TRACES ARMENIENNES

On y trouve, au premier chef, une histoire presque complète de la Cilicie arménienne, occupant environ un quart du volume de texte (tome 1). C'est d'abord un rappel sur l'intégration de la Cilicie à l'Empire de Tigrane le Grand (95-55 av. J.C.) qui, au-delà de la Cilicie, conquiert la Syrie et frappe monnaie à Antioche et à Damas (ch. IV, «La question cilicienne dans l'Antiquité classique», «Tigrane et la domination arménienne, Ier siècle», particulièrement pp. 185-194) ; c'est ensuite l'évocation de la haute figure de saint Jean Chrysostome, patriarche grec de Constantinople, qui, exilé dans les escarpements de l'Anti-Taurus, au début du 4e siècle, témoigne, par sa correspondance, que les Arméniens étaient déjà nombreux, à cette époque, aux portes de la Cilicie (ch. VI, «Les Portes de la Cilicie, «les liaisons orientales avec la Cappadoce», p. 302) ; pour le 10e siècle, période de la Reconquête byzantine,où les empereurs de Constantinople (alors d'ascendance arménienne) récupèrent sur les Arabes une partie de leurs anciennes provinces orientales, la colonisation militaire arménienne en Cilicie est évoquée peut-être un peu trop rapidement (ch. VIII, «Des Grecs aux Arméniens, «La reconquête byzantine», particulièrement pp. 349-351) ; dans le même chapitre, on trouve un excellent bilan de «la présence arménienne autour de la Cilicie, XIe siècle» (pp. 361-382) ; le rôle de l'Arménie Mineure (à l'ouest de l'Euphrate et entre la Chaîne pontique et l'Anti-Taurus), comme zone-refuge pour les habitants de Grande Arménie, y est évoqué de façon nouvelle ; le «thème des Arméniaques» y apparaît comme la première zone militarisée constituée par Byzance face à l'invasion arabe du milieu du 7e siècle ; c'est là également, surtout autour de Sébaste et de Césarée que, au XIe siècle, les anciens souverains arméniens, privés de leurs royaumes, sont transférés par Byzance ; de là l'invasion turque, après le désastre byzantin de Mantzikert (1071), poussera les Arméniens plus au sud, vers la Cilicie ; un aventurier de génie, Philarète, ancien général de Byzance, assure à lui tout seul la défense de la frontière sud-orientale de l'Empire, vers 1072-1084, étendant son autorité à la Cilicie, à l'Euphratèse (région du coude de l'Euphrate), voire aux régions d'Antioche et de Kharpert, assurant partout la survie des Arméniens ; parmi ses épigones, est évoqué le populaire Basile le Voleur, dont la principauté — où se réfugie le catholicos — s'étend des abords de Mélitène au nord d'Alep ; les appétits territoriaux des Croisés, arrivés en Orient en 1097, et suzerains de nombreuses seigneuries arméniennes de l'Euphratèse; mettent fin à sa dynastie en 1116, les catholicos peuvent néanmoins acheter aux Francs, Hromgla, château où ils résident de 1150 à 1292.

LA «BARONNIE CILICIENNE»

Avec «les dernières prétentions byzantines sur la Cilicie, XIIe siècle» (pp. 388-403), nous entrons de plain-pied dans les débuts véritables de l'Etat arménien de Cilicie : la haute-Cilicie est soustraite à l'autorité grecque par les seuls Arméniens, la basse-Cilicie à la domination turque, avec l'aide des Croisés : d'où les disputes entre Arméniens et Francs d'Antioche pour la possession de la plaine cilicienne, disputes longtemps masquées par la nécessité d'un front commun contre Byzance, désireuse de récupérer la Cilicie, arménienne, et la région d'Antioche, franque. L'auteur a dédié son ouvrage «A Thoros, Mleh, Léon, Héthoum, dont le génie politique a créé le seul Etat cilicien» (p. V).Nous saluons volontiers avec lui le «baron» Thoros et les rois du XIIIe siècle; Thoros II (1145 - 1169) est opportunément entré dans le concert des principautés croisées (principauté d'Antioche, royaume de Jérusalem) et s'est solidement adossé à Antioche; deuxième fondateur de la Cilicie arménienne (entièrement réoccupée par Byzance en 1137-1138), il a limité les effets d'un retour en force de l'Empire grec en Orient et participé avec Byzance et les Francs à des campagnes militaires destinées à arrêter la dangeureuse réunification du monde musulman proche-oriental. Quant à Mleh, il appartient à cette frange d'enfants perdus de l'Arménie qui ont frayé de trop près avec l'Islam. Passé au service d'un puissant prince d'Alep et de Damas, Noureddine, qui menaçait l'existence de toute la chrétienté du Levant, il arrache la Cilicie à son héritier légitime avec l'aide d'une armée turque (récupérant, il est vrai, grâce à ces alliés contre nature la basse-Cilicie, sous autorité grecque), et procède à une impitoyable épuration chez les Arméniens. Débarrassé de l'épine arménienne grâce à Mleh, Noureddine n'en a été que plus efficace contre les chrétiens ; les successeurs de Mleh devront restaurer la confiance, ébranlée chez leurs voisins francs. Nous ne pensons pas davantage que les Francs, au XIIe siècle, doivent être comptés parmi les forces hostiles aux Arméniens de Cilicie comme semble le croire l'auteur : les querelles franco-arméniennes sont des querelles de type féodal, celles même dont était agitée, par exemple, la France capétienne ; en outre, vus de Constantinople, Francs et Arméniens sont les mêmes gêneurs, vus d'Alep ou du Caire, les mêmes adversaires. Dans l'attitude des grands catholicos Pahlavouni du XIIe siècle, apparaît, lors de la chute d'Edesse (1144) ou de Jérusalem (1187), le sentiment d'apparnir à une vaste chrétienté dont les Latins sont une composante importante. Il faut mettre également au compte de ce front commun franco-arménien, souvent fissuré, mais jamais rompu, la restructuration intérieure de l'Etat cilicien, apport des institutions des Normands d'Antioche, dont il aurait fallu souligner l'importance; à une monarchie (celle de la Grande Arménie) sans cesse lâchée par ses grands feudataires qui n'ont, en droit, aucune obligation réelle à son égard, se substitue, en Cilicie, une monarchie forte, où les vassaux doivent hommage et service au suzerain, sous peine de confiscation de leur fief. D'une manière générale, l'influence franque dans ces régions (Cilicie, mais aussi Chypre) eût mérité d'être plus fortement rappelée.

LE ROYAUME ET L'APOGEE

Avec le ch. VIII, «Le royaume arménien de Cilicie» (pp. 405 - 478), nous abordons justement («Naissance d'un royaume cilicien, XIIe-XIIIe siècles») le règne de Léon Ier, introducteur des réformes «occidentalisantes» et premier roi arménien de Cilicie. C'est la période d'apogée; la puissance de Léon (qui tient en échec les armées de Saladin et prend pied temporairement en Cappadoce) s'affirme à travers l'érection de puissants châteaux et l'édification des murailles de Sis, la capitale. Un chanoine allemand qui visite alors la Cilicie, y montre la prépondérance numérique des Arméniens, mais aussi la présence de Francs, de Grecs, de Syriens chrétiens, de Turcs. «Les Arméniens, dit-il, sont des

par

Gérard DEDEYAN

hommes très religieux et d'excellents chrétiens». Peut-être aurait-il fallu préciser ici que les catholicos arméniens ne suivaient pas alors l'attitude anti-chalcédonienne de certaines de leurs ouailles, et aussi que l'Eglise arménienne, anté-chalcédonienne plus qu'anti-chalcédonienne, reconnaissait, au XIIe siècle, par la bouche du saint catholicos Nersès Chnorhali, adhérer aux mêmes dogmes que l'Eglise grecque, mais sous une formulation spécifique. Rappelons aussi que, au XIIIe siècle, l'union avec Rome (beaucoup plus mesurée qu'au XIVe siècle, période de tourmente pour la papauté comme pour la Cilicie) ne rompt en aucune façon la communion des grands vartabeds de l'Arménie historique avec les catholicos ciliciens.

L'auteur évoque avec bonheur «l'apparition des Mongols, XIIIe siècle» et la situation des Arméniens, dressant une vaste fresque —comme il le fait à plusieurs reprises— de la situation politique en Orient, où les sultans mamlouks, maîtres de l'Egypte et de la Syrie, représentent une menace mortelle pour la chrétienté du Levant; il montre bien le caractère visionnaire de Hétoum Ier (1226 - 1269) qui, au milieu du XIIIe siècle, va, au prix d'une vassalité qui lui permet d'ajouter temporairement à son royaume une partie de l'Euphratèse, obtenir l'appui de la formidable puissance mongole, hostile à l'Islam. Il faudrait ici souligner que cette politique s'effectue en accord étroit avec les princes francs d'Antioche et de Tripoli. Les rois arméniens de Cilicie se rendent alors en Mongolie (presque en même temps que les envoyés du roi de France, saint Louis) à la cour du Khan, et participent à la conquête, souvent très brutale, des grandes capitales du monde musulman. Les divisions internes des Mongols de Perse, soutien des Arméniens, vont bientôt laisser ces derniers seuls face aux Musulmans.

FIN DE L'INDEPENDANCE ET VESTIGES DE LA CILICIE ARMENIENNE

L'on voit «les Mamlouks à l'assaut de la Cilicie arménienne, XIIIe siècle», avec, au passage, la conquête des dernières places franques, dont Antioche (1268) et Saint-Jean d'Acre (1291). La Cilicie est alors la seule puissance chrétienne sur le littoral de la Méditerranée orientale. C'est surtout à titre commercial qu'elle intéresse l'Occident, comme en témoigne la description d'Ayas par le célèbre marchand vénitien Marco Polo, selon lequel elle est «devenue un port célèbre et un important lieu de rendez-vous pour les négociants de terre et de mer qui y viennent aussi bien d'Europe que d'Asie». Le livre de Cl. Mutafian s'achève avec la «Mort d'un royaume cilicien, XIVe siècle». Ce finale se justifie parfaitement dans la mesure où la période de la domination arménienne est la seule, où, au cours d'une histoire quatre fois millénaire, la Cilicie ait pu se constituer en Etat indépendant. L'auteur évoque le glas de l'alliance avec les Mongols (avec leur conversion à l'Islam), la place primordiale de la «Petite Arménie» dans les projets occidentaux de reconquête de la Terre Sainte, l'aide ultime venue des rois Lusignan de Chypre (dynastie originaire du Poitou). C'est un Lusignan, Léon V, qui sera le dernier roi de l'Arménie cilicienne. Si Cl. Mutafian dénonce à juste titre les maladresses religieuses des Lusignan, il aurait dû insister également sur l'héroïsme chevaleresque du dernier roi, venu défendre sur le continent, sans espoir de secours de la part de l'Occident, un ultime vestige de chrétienté. Léon V est bien proche du «héros Liparid», le Bayard arménien de cette époque, mentionné auparavant.

Les restes de l'indépendance cilicienne (ch. VI., «Les portes orientales de la Cilicie») sont évoqués à travers le bref historique de Hadjine (pp. 297 - 298), immortalisée par sa résistance de huit mois aux troupes kémalistes, en 1920, et celui de Zeithoun (pp. 311 - 315), qui fait irruption sur la scène internationale en 1862, lorsqu'une délégation des quatre «barons» de la ville qu'assiègent alors les Turcs, vient demander à l'empereur Napoléon III d'intervenir en sa faveur.

L'auteur dans son chapitre I. «Les données ciliciennes», fait le point sur le rôle géo-politique du «carrefour cilicien» et, à cette occasion, rappelle, trop brièvement à notre sens (pp. 22-23), la période du mandat français sur la Cilicie (1919 - 1921) et l'abandon, à la suite de l'accord d'Angora, de la presque totalité du pays à la Turquie kémaliste, avec un sursis pour le sandjak d'Alexandrette cédé en 1939.

DOMINATIONS «ETRANGERES» EN CILICIE

En dépit des quelques réserves que nous avons pu émettre, on mesurera l'intérêt capital du livre de Cl. Mutafian pour l'histoire arménienne. Mais *La Cilicie au carrefour des empires* a le mérite de présenter, au-delà de l'histoire des Arméniens, celle des dominations qui se sont succédées dans le pays. En prélude, le ch. II. «Les légendes classiques» rassemble toutes les données de la mythologie gréco-romaine relatives à la Cilicie, et tente avec bonheur d'en faire une lecture historique.

Dans le survol de cette longue histoire de la Cilicie auquel nous convie l'auteur, nous sommes amenés à mesurer avec lui les conséquences d'«une position – charnière au milieu de l'entité géopolitique regroupant l'Europe, l'Asie occidentale et l'Egypte», de «ce rôle ambigu entre deux mondes souvent antagonistes, l'Asie Mineure et la Syrie» (Introduction). Cl. Mutafian, liant constamment et avec une rare maîtrise l'histoire à la géographie, s'attache à résoudre l'alternative suivante: «En fait, cette Cilicie est-elle réellement en Asie Mineure, alors que la puissante chaîne du Taurus la sépare du reste de

(suite page 4)

(*) t. I, X + 478 pp, t. II, 436 pp, 75 cartes, 150 reproductions dont 40 en couleurs, Edit. Les Belles Lettres, 380 Frs. les deux volumes sous coffret cartonné.

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԲԱԼԷԻՏՈՍԲՈՓ

արուեստասէրի մը օրագրեն

Լոճարնօ, Օգոստոս 19, 1988

164.- Համով գիրք մը

Երբ գրելը առօրեայ վարժութիւնդ չէ՝ ամիսներու փոշին գրիչդ կը զապէ: Մխքը իսկ յամրաքայլ կ'ընթանայ:

Ցայտուն կերպով կը զգաս յոյզդ՝ լռելեայն:

Զիւնի նման կը հալին անոնք քու մէջդ: Երկիւղն ունենայիր կարծես կոտրելու սառնապակին երազի իր երփներանգ պըրիսմակով: Ու կը պատահի որ ձայն մը, դէպք մը, ընթերցում մը զայ քեզ արթընցընել: Գիրքերու տրցակ մը՝ ութ...ինը: Արձակուրդի գիրքեր:

Սովորականէն տարբեր ընտրութեամբ է կազմուած տրցակը: Հայերէն չկար: Հայերէնը՝ հասաւ Փարիզէն: Համով գիրք մը: Ահա՛ գիրք մը որ կը բերէ անմերժելիօրէն ապացոյցը հայ սփիւռքի զօրութեան: Ցայտնութիւն մը չէ անշուշտ Նիկողոս Սարաֆեան:

Կախարդական իր բնութապաշտ թռիչքով ընդունուած վանաստեղծ է: Քանի՞ նե՞ր սակայն կարդացած են գինքը:

Եւ եթէ չարունակենք լուսանցքի վրայ թողուլ ու մոռնալ իսկ այս կարգի արժէքները կրնա՞նք լաւագոյնս յառաջացընել արեւմտահայերէնի պաշտպանութիւնը:

Ահա՛ գիրք մը որ կու գայ անոր լուսաշտարակի գիրքը զօտեպնդել: Ընտրուած ու մէկտեղուած Գրիգոր Պըլտեանի կողմէ ծայր աստիճան բծախընդրութեամբ, «Վէնոէնի Անտառը» հին ծըրագրի մը իրագործումն է կը չեշտէ խմբագրիքը՝ Սարաֆեանի կենդանութեան իսկ որոշուած. հատորին մէջ խմբուած է ուրեմն բանաստեղծին զեղարուեստական արձակ գրութիւններուն մէկ մասը որոնց կցուած է ծանօթագրութիւններու հետաքրքրական բաժին մը: Լրացնելով աշխատասիրութիւնը, սոյն բաժինը ճըշդըրիտ տեղեկութիւններ ալ կը պարունակէ գրագէտին աշխատութեան մերձեցումին չուրջ:

Ախտ լուրջ աշխատանք՝ զտումի, դաստումի, սրբագրութեան ու դասաւորման:

Չէր յիշուած տպագրանակը: Բարեբախտաբար: Որքան տխուր պիտի ըլլար հաստատել թէ քանի հազարով դէթ տարածել գայն կարելի չէ սա պահուս.

«Վէնոէնի Անտառը» եթէ յաջողագոյնը նկատուի՝ չուքի մէջ չեն մնար անոր յաջորդող աւելի սեղմ գրութիւնները՝ մերթ ընդ մերթ տպաւորապաշտ ինչպէս «Ծիածանը», կամ իրապաշտ ոճով տրուած «Րիւ Ռիչէն». երկրորդական էջ չկայ այս գիրքին մէջ. Ա՛յո, Ռիչէ փողոցը, ուր հանդիպած էի իրեն, Բիւզանդ Թոփալեանի մօտ: Սակաւախօս էր: Ինքնավստահ՝ տխուր. հիասթափ:

Փոխուեցան անցեալի տպաւորութիւններս կարդալէ ետք իր արձակ էջերը: Ուրեմն «Մինչերկրականը» չէր բաւած: Զինքը աւելի մօտէն ճանչցայ հիմա այս գիրքով:

Սարաֆեանի զմայլելի արեւմտահայերէնը, հարուստ բայց զուսպ ոճը, ընտրուած բառամթերքը, կեանքի փիլիսոփայութիւնը, հաւատքը, պատգամին կըշիռը ունին ու կը պարուրեն միտքն ու հոգին:

Օրինակելի բան մը կայ այդ պատգամին մէջ թաքուն: Բարութիւն մը:

Այս առաւօտ իսկ հեռատեսիլէն երկարօրէն կը բացատրուէր ինձ թէ Զուիցերիոյ պետական չորրորդ լեզուն՝ romանշը, վերականգնումի փայլուն չրջան մը կը բոլորէ այժմ եւ ունի վաթսուն հազար համրանք: Ու կը խորհիմ՝ մենք հայ սփիւռք, հարիւր հազարներով, ո՞ւրկ ենք նոյն ա՛յդ պահպանիչ կարողութենէն:

Չես գիտեր ինչո՞ւ կրկին կը թղթատեմ համով գիրքս, ա՛յս անգամ աւելի երազկոտ թափառելու՝ «Վէնոէնի Անտառին» մէջ:

165.- Շղթան

Դէպք մը եկած է արհամարհոտ կերպով վիրաւորել արժանապատուութիւնդ: Ընդվզիլ, ծառանալ, դիմադրել ու լռել կ'ուզես միանգամայն: Հոգիիդ խորերէն՝ հերիք է՛... կը լսես:

Հայ սփիւռքը հայրենիքի ցաւերուն չնչահանը ըլլալ փորձեց ակնթարթին զգալով վէրքին խորունկութիւնը:

Ամբողջութեամբ մը օրինակելի: Հո՛ն թէ հո՛ս:

Ողբերգութեան թերած առաջին բարիքն էր ա՛յդ:

Արուեստասէրին համար իսկ, կա՞ն ուրիշ նիւթեր սա օրերուն չահեկանութեան արժանի: Ձունի՞ իր թաքստոցին մէջ քաշուելու իրաւունքը:

Կա՛յ պաշտպանութիւնը վաղուան:

Բազմակողմանի՝ իր լայծուն երեսակներով:

Ուխտեալ ոսոխներուն մրցումը չէ աւարտած. փոթորիկն է որ առժամապար մեղմացած է ստիպելով զանոնք ապաստանիլ իրենց բերդերուն ետին: Պատերը ամրոցներուն սակայն, աւելի քան խարխուլ են: Ճակատամարտը վերջնականօրէն կորնչնողին վախճանը մահ է: Փըրթելով իր ակերէն: Փչրուելով:

Իրապաշտութեամբ միայն կրնանք դիմադրաւել:

Սփիւռքը՝ հո՛ն թէ հո՛ս չունի իր առջեւ կապոյտ տարածութիւն: Հորիզոնը ամպոտ է: Տարրալուծումը սովորական երեւոյթ է: Բայց եթէ բնական նկատենք զայն, գոցած կ'ըլլանք ելքի արահետները: Երբեմն չատ նեղ՝ անմերժելիօրէն գոյութիւն ունին անոնք ինձ համար: Հարկ է ինքնապաշտպան բնազդով մը ամրապնդել ու լայնցնել զանոնք, վերահաստատելու համար կորսուած հաւասարակշռութիւնները: Մշակոյթ – արուեստ երկակը գլխաւոր առանցքներէն մին չէ՞ այդ պաշտպանութեան:

Գիտենք ինչո՞ւ: Ձենք գիտցած ի՞նչպէս:

Հրաւառ երեւակայութեան պակասած է յստակ տեսողութիւնը: Ոգեկան զօրութիւնը ունինք՝ չունինք հետեւողական կամքը: Ամենակարեւորը՝ տեսլականը ունինք՝ չունինք ժամանակ: Ցաջողութեան հաւանականութի՞ւնը: Գիտեմ մի՛այն թէ կ'արժէ տքնիլ ժառանգած հին չարիքէ չղթաս կոտրելու համար:

Հազարինըհարիւրութսունեւուէ՝ փետրուա՛ր:

Փորագրուած սեւ էջ մը եւս: Ապտակ մը: Ա՛յդ առջին չառաչիւն ապտակը հոգեկան մօրմէս չեզակի նայուածք մը եղաւ դէպի երկինք. հարցումս սակայն բարեմիտ, ոչինչ ունէր զարմանալի:

Ի՞նչու մեծ հայրիկ չունինք:

Եւ իր հապշտապ անուշադիր պատասխանը՝ Մեծ Աղէտին զոհ գնաց: Իմ պընդումս՝ ո՞ւր ... գնաց: Լռութիւն: Եւ նայուածքն իր չանթահարիչ դէպի երկինք: Չէի հասկցած՝ բայց պատկերը ինքնին հերձեց սիրտս ու լռեցի:

Տարիներ ետք միայն ըմբռնեցի մօրս անբնական ներաշխարհին բուն գաղտնիքը, որ տեւեց մինչեւ մահ:

Չօրս կողմէ ալ կային ազգականք ուրիշ աղէտներու զոհ՝ բայց Եղուարդ մեծ հայրիկս, քառասունըչորս տարուս արժանացած էր Մեծ Աղէտին զոհ երթալու: Կարծես աւելի յարգանքի արժանի էր: Կայի՞ն տարբեր մահեր, կայի՞ն մեծ ու փոքր աղէտներ: Ի՞նչպէս բնորոշել զանոնք իրարմէ երբ հինգ տարուս ես:

Մեր տան մէջ չէր խօսուեր բնաւ այդ մասին: Հազուագիւտօրէն կ'իմանայի տարագրութիւն, սեղեռն, Ջարդ բառերը: Ցեղասպանութիւնը չէր կերտուած տակաւին:

Տասը տարի ետք, պատերազմի երկրորդ տարին հայրս զինուորագրութեան կայան առաջնորդեցի: Լուռ էինք երկուքս ալ: Աքսորի հանգամանք ունէր ուղեւորութիւնը՝ գիտէինք: Վերադարձաւ սակայն ճամբարէն. հակառակ տասնապետին որ ընդունած էր գայն խնդուքով, մրմնջելով միանգամայն արտառոց մարգարէութիւններ գալիք օրերուն մասին:

Տասներեք տարիներ ետք մեր ընտանեկան խանութը ուր մայրս ալ կ'աշխատէր, թալանի տրուեցաւ: Այդպէ՛ս, գիշերուան մը ընթացքին, առանց պատճառի, ուր քանդումի պատրուակ կար օղին մէջ: Ինչպէս բոլոր ազգակիցներուս: Ցաջորդ առաւօտ քանդումին ականատես բարեկամ մը զիս միխիթարելու համար դիտել տուաւ թէ՝ արիւն չէր թափած: Անժխտելի առաւելութիւն մը: Աւելի զարմանալին՝ ըսաւ թէ քանդիչները կը քանդէին ցուցակ ի ձեռին: Սխալ խառնուած չքանդելու մտահոգութեամբ:

Նոյն այդ թուականէն քաներկու տարիներ ետք, երեք սերունդի գրաստային աշխատանքին պտուղը մոգական հարկատուի մը տխուր դերին մէջ գրաւուեցաւ անխրաւօրէն, փտեցաւ ու փոշիացաւ:

Մեծ ու փոքր այս ողբերգութիւնները նոյն բնոյթը կը կրէին ինծի համար: Մաքիս կենսարար աւիշը նեխեցնող ոխակալ բնոյթ մը: Ու կը պատահէին հեռաւոր ականատեսին ժամանակի ընթացքին, երբ կը ծրագրուէր պատասխանատուներու ձեռամբ, յարմար առիթով՝ գրաւել ու տիրանալ՝ ի հարկին խլելով թէ քանդելով:

Հայ՝ չարիքէ չղթայ մը ունէի իմ ոտքին:

Գաղթելով՝ պատրանքն ունիս հին այդ չղթային վերջին օղակը քակած ըլլալու:

Համոզում ըսէի, գուցէ եթէ պատահած չըլլար նոր ազէտ մը, զոր բոլորս ապրեցանք, օրը օրին, հո՛ն թէ հո՛ս, բոլորովին տարբեր համեմատութեամբ անշուշտ բայց նոյն հոգեվիճակներով: Ցուզումով եւ վախով: Եւ ա՛յս մէկն ա՛լ նոյն բնոյթը չէ՞ր կրեր:

Նախանձն է բուն լծակը: Անոանձ բըռնադրը նախնական մարդուն: Ցայտնի նաեւ զայն գործածողներուն ծածուկ միտքը: Իրենց իսկ իշխանութիւնը զօրացնել՝ զոհելով: Ի հարկին խաթելով: Զոհերուն համրանքն ալ ոչինչ կը փոխէ բուն նպատակին էութեան: Սարսռացնող խաղը կեցած է առժամապար:

Վիրաւոր արժանապատուութիւն, խաբուածութիւն, յուսախաբութիւն, ձեռընթեկ անկարող դիրք: Մե՞րը:

Հո՛ն թէ հո՛ս վերլուծումը կրնայ տարբերիլ:

Հայ սփիւռքը սակայն պէտք չէ չըփոթի:

Ես ինքզինքս հիմա աւելի ուժով կը զգամ իբր անոր անդամը: Անտարակոյս հայրենիքը աւելի լաւ գիտէ իր ընելիքը: Խրատարարի ալ պէտք չունի՝ այլ մեր թէական զօրութեան: Եթէ իրաւարար կեցուց խաղը միջնարարին, ուզած իր արդիւնքին հասած ըլլալ կարծելէ ետք, մենք ալ ունեցանք թէական զօրութիւն մը ուժի վերածելու առիթը:

Ապացոյցը ժողովուրդի մը միասնական անփոփոխ տեսլականին՝ հողի չերտի մը խորհուրդով:

Երկրորդ բարիքն էր՝ հոգեկան անսահման զոհունակութեամբ տեսնել այդ անվիճելի ամբողջութիւնը ամէնուրեք: Խորհրդանիշը կենսարար աւիշին մշտաբուխ: Ունիմ հիմա՛ այսօր, տակաւին անչափելի այդ զօրութեան բազմակողմանի օգուտները քաղելու կարելիութիւնը: Գիտեմ թէ պէտք չէ զանոնք չըռայլօրէն կոխկռտեմ: Ի մասնաւորի հանրային մշակութային ու արուեստի պետիններուն վրայ: Պահանջը կը զգամ բարձր մակարդակով լրջախոհ միջգաղութային գիտակցութեան ու գործակցութեան: Մտայնութիւն մը անչահախընդիր, ազատելու համար գոց գրութիւններէն, որոնց մէջ ապրելու ստիպուած ըլլալով հետզհետէ առած ենք ինքնակեդրոն թափուք վարժութիւններ: Նախ տաղանդը պաշտպանել: Իրաւը: Ցետոյ պարտադրել՝ ցոյց տալով անոր արժէքը՝ վերածել գայն ուժի: Ի՞նչպէս: Առաջին հերթին մենաչնորհ ապահովելով:

Իրաւունքը կրնայ հետեւիլ մենաչնորհին: Նոյնիսկ քաղաքական: Եւ պատահեցաւ որ վերջին ողբերգութիւնը գայ ակնյայտի դարձնել անհանդուրժելի իրողութիւնը: Անկարելին փորձեցինք: Ինքն իր վրայ գոց գրութեան մը մէջ, առանց նախ մենաչնորհեալ ըլլալու որոշապէս, ազերսելով մեր իրաւունքը պահանջել փորձեցինք մարդկօրէն: Դարձեալ վիժեցաւ գործողութիւնը:

Ծածուկ էջերը պատմութեան թղթատելու առաքելութիւնն ու իրաւասութիւնը ունի հայ մտաւորականը:

Նաեւ հրահրելու ու զարգացնելու մանաւանդ հայ ոդին այնպէս մը որ մենաչընորհեալի դիրքին հասած Հայը իր ակերը փնտռելու հոգեկան զոհունակութիւնը ունենայ: Սատարել ուզէ: Եւ հո՛ղ, աւելի կրնայի՞ն գործել մեր մենաչնորհեալները: Այո՛: Հո՛ն թէ հո՛ս՝ ամէն մարզի մէջ՝ ինքնագոհ սիւնազլուխ վեհապետներուն ժամն ալ լրացած է:

Հայ երիտասարդութիւնը, զուսպ, կրթովամիտ, չափաւորեալ, ոգեպէս ուժով մարզող է ծարաւ: Խոնարհ գործիչներ՝ որոնց ազդեցիկ կամքը փոխանցիկ ըլլա՛յ:

Ի՞նչ լաւ եթէ անոնք հարո՛ւստ ալ ըլլան:

Հակառակ հորիզոնին ամպոտ՝ աութսունեւուէի ողբերգութեան երրորդ բաբիքն ալ սա՛ թողըլլայ: Աղբարաստանալ: Մտածելով լռելեայն Հայուն հոգեբանութեան վրայ:

Բարիքը անդրադառնալու պարկեշտբէն, անգիջող յանդգնութեամբ նաեւ ոսոխներուն հոգեբանութեան: Ցանգելու համար բուն ոսոխին հետ ճակատագրային յարաբերութեանց կարելի պայմաններու ստեղծման:

Երեք սերունդներ ցարդ լուծում չեն բերած:

Տղաքս եւս ծանր աշխատանքի են դատապարտուած: Եթէ կ'ուզեն՝ պեղել ազամանդեայ հանքը՝ Ցեղին հանքը: Ապրիլ Հայ:

166.- Դէպի ակերը

Ժամը ութն է: Ֆիլմը վերջացաւ: Օրերէն Երկուշաբթի. Թուականը՝ 8/8/88. յուսամ բախտաբեր կ'ըլլայ Ամոմ Էկօեանին: Սրտատրոփ կը սպասեմ դժուարահաճ հանրութեան մը առաջին վճիռին: Միայն ծափահարութիւն: Եւ ուժով: Լոճարնոյի չարժանկարի քառասունմէկերորդ փառատօնին մեր քոնոնեմեայ երիտասարդ բեմադիրը Գառնատան կը ներկայացնէր: Իր յառաջադահ Ֆիլմին նիւթը ցեղային կապերն են:

Ուր ընտանեկան յարկի մը տարրալուծումը անհանդուրժելի կը դառնայ ընտանիքին ամենաերիտասարդ անդամին: Ցանձն կ'առնէ զոհողութիւններ, քայքայումէ փրկելու համար զայն: Ի մէկ այլոց, փրկելու համար մեծ մայրը ծերանոցի մը անզգամ մթնոլորտէն, չի վարանիր զայն անցընել մահացած ուրիշ ծերունիի մը տեղը: Կը յաջողի ծրագիրը, անպիտակից մեղսակցութեամբը մահացած ծերունիին աղջկան: Այդ առթիւ՝ աւելի ետք պիտի սիրեն զիրար:

Ֆիլմը կարդ մը մասնագիտական նորութիւններ ալ կ'առաջարկէ: Բեմադիրը գործածած է ի մասնաւորի վիտէօ – ֆիլմի արագընթաց պատկերները, առնելով զանոնք ընդհանուր Ֆիլմին մէջ, եւ պատշաճեցնելով նիւթին զանազան կէտերուն:

Մեծապէս օգտուած է նաեւ կայուն պատկերներէն: Սքանչելի դիմանկարներով: Երաժշտութիւնը կու գայ նոյնպէս ցայտուն կերպով դրսեւորել հերոսներուն հոգեվիճակը: Թաքուն զգացումներ կը փոխանցուին այդ վերացական ուղիով: Էկօեան ուզած եւ յաջողած է կորսըւած հին անցեալի մը վերյիշողութիւնը կենդանացնել իր զանազան երեսակներով: Կը տողանցեն գլխաւոր հերոսին չուրջ հայ համակրելի տիպարներ: Ցուզիչ է ժապաւէնը իր պարզութեան մէջ: Ես սիրեցի, առանց մեծ նիւթական կարելիութեանց, խելացիօրէն գործուած էկօեանի հետաքրքրական Ֆիլմը:

Դերակատարները՝ Տավիտ Հէմսլէյն, ընկերուհին Արսինէ Ցանճեան լաւագոյնս իւրացուցած են բամեղիրին հայեացքը: Երկրորդական դերերն ալ նոյնքան յաջող կերպով են մարմնաւորուած: Տեսնել կրկին եթէ Ֆիլմը ընդհանրանայ: Բեմադիրը սրահին մէջ կը գտնուէր: Ցօսիլ փորձեց բայց իսկապէս յուզուած էր:

Կ'արժէ յիշել թէ երկու հազար հանդիսատեսներէն ո՛չ մէկը սուլեց, ինչպէս սովոր են ընել այս կարեւոր համաշխարհային փառատօնին սառուար թիւով երկտասարդ սիրահարները: Ուրեմն անոնք ալ սիրած էին:

167.- Հեքեաթային պատարագ

Զորս հարիւրէ աւելի ամառնային փառատօններ կարելի է հաշուել, որոնց մօտաւորապէս երեսունը համաշխարհային վարկ կը վայելեն: Սալզպուրկ, Պայրէյոթ, Լիւսէրնի կարգին, քանի մը տարիէ ի վեր նաեւ Փարիզի երաժշտական ամառնային փառատօնը: Ապաւինելով կ'երեւի ինքնագործ այդ կազմակերպութեան՝ ոչ մէկ ծանուցում տրուած էր հայ մամուլին՝ խթացնելու համար գործին անսովոր կատարելութեամբ մը դուրսի անսովոր կատարելութեամբ մեկնաբանուած Հէնտէլի Մեսիան՝ կիւրմէկեան Հիմնարկի երգչախումբին՝ ընկերակցութեամբ նուագախումբին:

Ամբողջական իր գեղեցկութեանը մէջ վայելեցինք գլուխգործոցը: Ցանկատ կը պատահի: Զայներու ընտրութիւնն ալ անվիճելի էր: Միշել Քորպոզ մանրակրկիտ հիանալի աշխատութիւն մը կրցած էր գլուխ հանել:

Համերգի աւարտին երբ ուշադրութիւնը կը հրաւիրէի երաժշտական անօրէնին թէ անկարելի կը թուի ինձ սովորական մէջոցներով հասնիլ այս զմայլելի արդիւնքին, առանց ընկրկելու խոստովանեցաւ թէ, ան տարիներու աշխատութեան պտուղն էր:

Լսել ու վերանալէ եւթ այս հէքեաթային պատարագով, կարելի՞ է չհարհիլ վարկեան մը Գալուստ Կիւլպէնկեանին: Իր հանճարեղ համառութեան, ճաշակին, հոգեբանութեան: Այս գիշերուան անզուգական մեկնաբանութիւնը արդիւնքն էր երկար բանիմաց աշխատութեան անչուշտ, բայց նաեւ՝ սխրաստեղծական կարելիութեանց, համառութեան, եւ լաւ կազմակերպութեան: Այս բոլորը ունի Լիզպոնի հայանուն Հիմնարկութիւնը:

Ուրեմն ուրախանալ հարկ է նախ այս կարգի ուժի մը գործունէութեան դիմաց:

Ցեղոյ անզրազառնալ թէ Սփիւռքը եզական զանձ մըն է որ կորսնցուցած է վարնալով ներչնչել վստահութիւն: Անփոխարինելի կորուստ մը: Սփիւռքի տարաւրութիւնը յայտնաբերող: Զկորսնցնելու համար ուրիշ մեկենասներու վստահութիւնը՝ կազմակերպուիլ: Այդ առաջին քայլը՝ եօթանասուն տարիէ ի վեր դեռ չէ առնուած միջազգային չափերով: Անպայմանօրէն չէ՛ զգացուած թիկան զօրութիւնը ուժի վերածելու կարիքը: Պէտք չէ մոռնամ՝ սրահին մէջ չորս Հայեր ալ կային այս գիշեր:

168.- Շառլ Լափիթ

Նորարար էր: Ու բերրի հունձք մըն է որ կը թողու, մեկնելէ առաջ՝ իննսուն տարու:

Գրաւեց իր արժանի տեղը վերջին տասը տարիներու ընթացքին: Ցաճախ մակերեսային կը մնան ձեւական փորձերը՝ բայց հազուագիւտ դունաւոր խաղերով են լեցուն իր գործերը: Կարմիր, կապոյտ, մանիչականերու հզօր հնչակաութեամբ մը: Ունէր գոյներու պրիսմային մասին անձնական տեսակէտներ: Օրինակ՝ կապոյտը մօտիկի առարկաներուն աւելի կը սահմանէր, մինչ դեղինն ու նարնջագոյնը հեռուի միջոցը կը պատկերացնէին:

Արտակեդրոն դիրքի մը վրայ կը նկատուի իր չքջանի նկարչութեան բաղդատմամբ. բայց ներկայ:

Փոմփիտու կեդրոնի Ցիսունական Տարիներուն յատկացուած ցուցահանդէսը յարգանքի տուրքը կը փերէ իրեն՝ յատկացնելով մասնաւոր անկիւն մը իր ստեղծագործութիւններուն:

Դժուար գասաւորելի գգայուն նկարիչ էր Նարլ Լափիք: Ու եթէ ուզէր միտքն ու հոգին հանգարտեցնել կը նուազէր քլարինէթ, գաշնակ եւ ջութակ: Ունի լաւ գրութիւններ որոնք կը ներկայացնեն իր նկարչական համոզումները:

169.- Ցիսունական տարիները

Այս ստուար ցուցահանդէսով յիսունական տարիները կու գան վերջնականօրէն տեղաւորուիլ կարծէք իրրեւ երկրորդ փարիզեան դպրոց մը: Իր զանազան կերպընկալ ձեւակերտութիւններով: Այլազան ձեւաւորութեամբ:

Վերացականին զուգահեռ ու անոր հակադրող արժէքներով:

Փոմփիտու կեդրոնին ցուցահանդէսը կը միտի մէկտեղել տարբեր ուժով անձնականութիւնները, որոնք եկած են իրենց տեսակարար արուեստով դրոշմել նամանաւանդ սկզբնական տարիները այդ չրջանին:

Ժան Ֆոթրիէ իր թանձր նիւթով, Պրամ Վան Վէլտ իր գոյներու եւ ձեւերու փոթորկալից պոռթկումներով, Ալպէրթօ Պուրի նիւթին փճացմամբ:

Ահա՛ տարբեր երեք մօտեցում: Հետաքրքրական փնտռտուքներ: Կամ Ֆրանսիս Պէկոն զարմանահրաչ իր հայեացքով՝ մարդկային մարմինը դալարումներու մէջ տրորող: Կերպարային բարձր հասկացողութեամբ մը տրուած այդ մարմինները կը դրսեւորեն նկարիչին խորհրդաւոր ներքին պայքարը՝ ինքն իր դէմ՝ լաւագոյնս ցոլացնելով մինակութեան մղձաւանջը: Կը փոխադրեն քեզ իր աշխարհը:

Իրենց հակոտնեայ դիրքերով կու գան նոր չուրջ տեսնուիլ Ժան Տիւպիւֆէ, Պիեէռ, Պազէն, Վիէյրա Տա Սիլվա կամ Լափիք առանց սակայն տալու ամբողջական պատկերը այդ տարիներուն: Շատեր կը պակսին, ինչպէս միշտ, այս կարգի յետադարձ ցուցահանդէսներէն:

Միւս կողմէ չհաճելի է ան, բերելով ընդհանուր տեսիլքը չրջանի մը, իր կերպարին եւ անուղղակիօրէն ալ ընկերային փոփոխականութեան: Նաեւ ըմբռնումը արուեստի գործին որ երբեմն վերածուիլ կ'ուզէ ընտրուած արուեստի առարկային: Ամէն ինչ պատրաստ էր զայն ցոյց տալու համար: Բայց որպէսզի տեսնուին ու ընդունելի ըլլան բոլոր նորաբարները, դեռ բազմաթիւ անգամներ սիրուելու են: Աւօրեայ վարժութեամբ:

170.- Ապրիլեան համերգ

Ինչո՞ւ կը դժուարանայ յայտագրի կազմութիւնը՝ երբ համերգը Ապրիլի հանդիպի: Առանց պատեհ զուգադիպութիւններու դժուար թէ յաջողիս որովհետեւ բազմաթիւ հանգամանքներ տալ կը փափաքիս նոյն յայտագրին:

Ցարգա՞նք: Հայրենիքի հետ կապերը: Երգահան թէ մենակատարներու տազանդը:

Այս տարուան Քաթրայի ապրիլեան համերգը աւելի պարզութեամբ բիւրեղացաւ:

Առաջին մասին գլխաւոր պատասխանատուն ըլլալով խմբավար Կարպիս Սափրիկեանը: Անփոխարինելի կը մնայ իր կատարած գերը, հետազօտիչ աշխատանքով մը, Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբին գլուխը: Իր կարելին ըրած էր լաւագոյնին հասցնելու համար անոր կարողութիւնը:

Սոնիա Նիկողոսեան կը մեներգէր իր զգայուն ֆայց անպաճոյճ ոճովը յիշեցնելով ինձ վարդապետին մէկ խօսքը: Ըսած ըլլայ իր աշակերտուհի՝ մօրս որ կը կրկնէր ինդուքով.

«Աղջիկս գեղացի է՛ս, օպերան չէս, մի՛ մոռնար՝ անզարդ երգէ՛»: Նոյն այդ փնտռուած պարզութեամբ կ'ընկերանար իրեն Այտա Մուրատեան: Ունէին ճշգրիտ ու խորունկ հասկացողութիւնը իրենց ընտրած մեղեդիներուն: Անսեթեւեթ՝ համոզումով: Զգայուն հոգի, բարձր երաժշտական յատկութիւններով օժտուած, Սոնիա Նիկողոսեան կու գայ հետզհետէ գրաւել իր արժանի տեղը Ֆրանսայի եւ օտար բեմերուն վրայ:

Զիրար լաւ կը լրացնէին՝ երգչախումբին մասնակցութեամբ փոխանցելու համար մեղի էականը՝ առանց չեղելու մեղեդիներու ոգիէն: Երկրորդ մասը յայտագրին, յատկացուած էր երկու առաջին ունկնդրութիւններու Ֆրանսայի մէջ: Իրենց վերջին ստեղծագործութիւններու չարքէն երկու հայրենի երգահաններու, երկու քոնչէրթոներն էին անոնք: Մին թաւջութակի՝ միւսը փողի համար գրի առնուած: Նախ Ադամ Խուդոյեանի երկրորդ քոնչէրթոն:

Կարինէ Գէորգեան զմայլելիօրէն տուաւ ապչեցնելով բոլոր ներկաները որոնց կարգին բազմաթիւ Ֆրանսացի թաւջութակահարներ ու օտար քննադատներ: Խնդրեցին նօթատետր: Զունէինք: Կարինէն իսկ աշխատած էր բնագրէն: Ակընթարթին յայտնի կ'ըլլար թէ չնորհատրանքը առ ի քաղաքավարութիւն չէր: Ցուզում կար սրահին մէջ, բոլորիս մօտ, թէ հանդէպ մենակատարուհիին թէ երգահանին որ կը գտնուէր եւս մեր մօտ:

Ի՛նչ ինքնավստահութիւն, ի՛նչ կատարելագործած նուագ մեր այս երիտասարդ թաւջութակահարուհիին մատնեսարդ թաւջութակահարուհիին մատնեսարդ թաւջութակահարուհիին մատնես

●▸

րիւր յիսուն արուեստի նշանաւոր առարկաներ: Անոնք զուտած են մեծ խնամքով ուր նկատի առնուած են թէ ցեղային տեսակէտը եւ թէ կերպընկալ տեսակարար տարբերութիւններու յատկանիշները: Քանի հոն խմբուած են երեք տարբեր քաղաքակրթութեան արուեստի նմոյշները:

Հո՛ս ոսկին իր նիւթական հանգամանքէն ձերբազատելով, կը զգենի կրօնականը: Ցիշել տարբերութիւն մը եւս. հաւաքուած բոլոր այս իրեղէնները գըտնուած են պերեզման դամբանավայրերու մէջ: Մնացեալները սպանական արշաւներու ընթացքին գողցուած են: Եւ ճուլուած իրրեւ մետաղեայ արժէք: Ամբողջութեամբ: Ուստի ամէն մէկ առարկայ ինքնին թէական զօրութիւն մըն ալ կը ստանայ դիտողին ենթագիտակցութեան մէջ: Դարեր առաջ անհետացած անձի մը եւ մեր միջեւ մօտիկութիւն մը կը ստեղծուի. կ'երեւակայենք զրեթէ զանոնք պճնուած այս զարդարանքով եւ շրջապատուած այս գեղարուեստական նուրբ նմոյշներով:

Զետեղուած ապակեայ յուցադարաններու մէջ, այդ բոլորը կը պատկանին երեք քաղաքակրթութիւններու, սկսելով մեր ժամանակներու սկիզբէն:

Նախ Մոհիկաններուները որ կ'երկարի մինչեւ տասներորդ դար: Շիմուի արուեստը մինչեւ տասնըհինգերորդ եւ վերջապէս ամենակարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին ալ տարածուած՝ Ինքաներու ոսկին: Ամէն շրջան ունի իր ինքնատիպ ոճը: Եւ կը տիպուխս ընդունիլ թէ քանի դարեր առաջ իսկ իրենց արժանի եղբայրները ունեցած են այսօրուան փիքասոները:

Եւ կրնաք զուցէ դիտումնալ իմանալով ոսկի փուլերու խշրտուքը, արեւներու փշրտուք, որոնք մարդկային զոհեր կը պահանջէին:

Իջնել պարտէզ՝ հանգստանալ քանի մը վայրկեան ու լռելեայն քալել մինչեւ կայարան: Մտածել մարդուն արկածախընդրութեան: Մոռնալ տխուր բանը որ կայ այդ արկածախնդրութեան մէջ: Շոգեկառքը ճամբայ ելած է դէպի ծբնեւ:

Կը խորհիմ Քաթրայի յառաջիկայ եղանակին:

175.- Ռափսոտի նոր եղանակի մը սեմին

Ռափսոտի որ կ'ըսեմ Ալեքսանդր Յարութիւնեանի նոր մէկ գործն է. կարծեմ վերջինը՝ զոր ունկնդրելու առիթը պիտի ունենանք յաջորդ եղանակին: Հայկական հին մեղեդիներու վրայ, գրաւիչ տարբերակներով դաշնակի, լարայիններու ու հարուածային նուագարաններու համար գրի առնուած, քոնչէրթոյի մը նման: Յարութիւնեան խոստացաւ ինքն իսկ նուագել դաշնակի բաժինը առաջին ունկնդրութեան մը առթիւ Ֆրանսայի մէջ: Բախտաւոր ենք: Նոր եղանակը Քաթրայի Հոկտեմբերի համերգով կը սկսի: Երիտասարդ ուժեր՝ ինչպէս Ամերիկայէն Տիգրան Ադամեանը՝ դաշնակահար, Քարոլ Մուխալեանը՝ տուզահարուհի, կամ Սթիվըն Խաչիկեանը Գանատայէն նոյնպէս դաշնակահար, պիտի դան նուագել առաջին անգամ Ֆրանսայի մէջ: Անոնք կ'ամբողջացնեն Ծանօթ արուեստագէտներու յանկը, որոնց կարգին՝ Մաքսանս Լաբիչօ, Ժան Տէր-Մերկերեան, Անի Գավաֆեան, Շարլ Ռընօ, Սուսաննա Միլտոնեան, Աքիքօ Խալի, Կարինէ Գէորգեան եւ ուրիշներ: Երաժշտական յայտագիրը կը վերջանայ յարդանքի երեկոյթով մը Առնօ Բաբաջանեանի սենեկային երաժշտութեան նըւիրուած, Մայիսի ընթացքին:

Զուգահեռաբար՝ նկարչական ցուցահանդէս մը ու Գրական Տետրակներու հրատարակութիւնը կու գան լրացնել նոր եղանակին աշխատանքը:

Արուեստի փոքր բջիջ մըն էր Քաթրա 1972-ին:

Նոյնը կը մնայ իր գործօնի հանգամանքով, հետզհետէ օգտագործելով սակայն իրենց մարզերուն մէջ վստահելի անդամներու գործակցութիւնը եւ ջակցութիւնը: Կան հարթուած խոչընդոտներ: Նպատակներէն մին էր առանց խորութեան կապեր հաստատել: Գաղութային եւ միջգաղութային: Նաեւ օտարներուն եւ Հայերուն միջեւ: Յաջողած է մասամբ: Որոշ կէտերու վրայ՝ ինչպէս ունկնդիրներու համրանքին ըզգալիօրէն աճիլը՝ երիտասարդութեան դրական վերաբերումը որոնք կը կազմեն հանդիսատեսներուն աւելի քան մէկ երրորդը, օտար քննադատներուն գնահատանքը, ու մանաւանդ հանրութեան մօտաւորապէս կէսին օտար ունկնդիրներ ըլլալը խրախուսիչ կէտերն են չարժումին: Յայտագիրներու ճոխութիւնը, մակարդակը, մեկնաբաններուն նոր գործեր ալ մեկնաբանելու յանձնառութիւնը, անվերապահ գնահատանքը չհած է նաեւ ժողովուրդին:

Ունեցաւ Քաթրա անցնող եղանակի ընթացքին հինգ առաջին ունկնդրութիւնները հայ երգահաններու գործերէն: Իսկ իր նոր որդեգրած սրահը՝ Սալ Կաւօն ալ գրեթէ միշտ հազարի չուրջ ունկնդիրներով լեցուն էր:

Կայ անշուշտ մետալին միւս կողմը: Ու Քաթրայի ճակատագիրը տարբեր չէ եղած, քանի աչխարհի ոչ մէկ կողմը, մշակութային որակաւոր չարժում մը չի կրնար առանց մեկենասի ապրիլ: Ու Քաթրա աչխատելով քաղաքական թէ հայրենասիրական հոսանքներէ ձերբազատուած, չէ ունեցած, երբեք, Նիւթական ապահովութիւն: Խրախուսիչ է սակայն տեսնել քննադատին, օտարին, երիտասարդին, մենակատարին, երգահանին, արուեստագէտին խանդավառութիւնը՝ չարունակելու համար չարժումը առանց դժգոհութեան: Կը մնան անշուշտ խոչընդոտներ:

Երբեմն անանցանելի կը թուին: Չկա՞ն խոչընդոտներ քարուտ ճամբան կտրելու կամքը ազնուացնող:

Սառյդ երազ չկայ: Երջանիկ ես երբ ուրիշնե՛ր ալ մասնակից են անոր:

176.- Տարեդարձ

Օգոստոս 17· բաւ չէ՞ ներքնապէս յիշելը՝ վաթսունըհինգի սեմին: Կամքէս անկախ այդպէս չպատահեցաւ: Լեցուն օր մըն էր: Նախ առաւօտ կանուխ երեք ընկերներու հեռաձայնը: Անակնկալ էր: Ցետոյ չորրորդ մը հեռաւոր Ամերիկայէն բոլորովին պատահմամբ, արձակուրդի ճամբուն վրայ, Լոքարնոյէն պիտի անցնէր: Ժամ մը միասին կրցանք մընալ՝ գուցէ աւելի իսկ նուագ՝ բայց խանդոտ վայրկեաններ էին անոնք, ուր վերապրեցանք յիսուն տարուան յիշատակներ: Պանդոկը զրեթէ պարապ էր այդ օրերուն: Ցերեկին՝ յանկարծ վաթսունի չուրջ ոգեւորեալ անձերով լեցուեցաւ, հին կառքերու յատուկ ոալիի մրցման մը վերջին կայանը ըլլալով:

Կոտրտուելով յառաջացող երեսունըվեց հնութիւններ եկան չարուիլ ճիշդ մեր պատչգամին առջեւ: Անսովոր տեսարան մը պարզելով: Ցետոյ առաջնութիւնը խլող մրցորդը ուրախութիւնը յայտնեց, ու բոլորս չամբանեով մեծարուեցանք: Այդ պահուն էր որ քովը կը գտնուէի ու ծանօթացանք: Ութսունի չուրջ ախոյեանը սակաւախօս չէր: Շատ բաներու կարդին, պատմեց թէ միայն հին կառքերու սիրահարը չէ, այլ նաեւ կրկէսի: Կրկէս մը տեսնելու համար կրնամ ճամբորդել, չարունակեց եւ աղուոր լուր մը ըսած ըլլալու յոյսով ըսաւ՝ գիտե՞ք այս գիշեր ոչ չատ հեռու Լոքարնոյէն, Ջուիցերիոյ լաւագոյն կրկէսը՝ Նօքը, երեք օրուան համար իր վրանին դուռը կը բանայ: Պէ՛տք է երթանք: Գացինք: Հիւրն էի՝ տոմսակները գնեց ու առաջնորդեց գիս առաջին կարգը: Հո՛ն ուր մարզուած ձիերը գեռնի թրջուած խոնաւ հողը վեր վեր կը հանեն ձեր վրայ սրսկելով ալիք ալիք: Աչքերը գոցել:

Ցետոյ հոպիտները, մարզիկները, լարախաղացները եկան հազարումէկ ճպարտութիւններով: Հեռուները ցատքեցին մէկէն միւսին ուսը, մինչեւ իսկ հեծելանիւով:

Զանազան կենդանիներ ալ եկան տոնցնելու, երբեմն չուրջպար բռնելու՝ Ափրիկէի ու Ասիոյ բնագաւառներէն: Անուններն սակայն պիտի չկարենամ յիշել՝ յայտագիր ալ չունէի ձեռքս: Ցաճախ գլուխս դէպի կրկէսին չուրջբոլորը դարձընելով ապշահար տղոց բոցավառ աչքերը կը դիտէի: Անմեղ աչքեր:

Ու գիշերուան գազաթնակէտը ահա՛, գիս խնկապէս ցնցող տեսարանը՝ Սիպերիոյ վագրերը եղան: Կանաչորակ աչքերով: Երթեք այդքան չէի տպաւորուած կրկէսէ մը: Հիմա՛ սակայն՝ զսպել, նըւաճել բառերն էին որ միտքս կը չարչըրկէին:

Ի՞նչպէս կարելի էր վայրենի գազանին ընտանի կենդանիի մը կերպարանքը տալ՝ մատի վրայ խաղցնել գայն:

Գրեթէ մարզավարժել քալուածք ուներէն նօք կրկէսին եօթը վագրերը Սիպերիոյ: Պահ մը առանց վախի գլուխս ձողերուն մօտեցուցի: Մարդու նայուածք ունէին կանաչորակ այդ աչքերը: Երբ վրանէն դուրս ելանք, սաստիկ կ'անձրեւէր: Ո՛չ վերարկու, ոչ ալ հովանոց ունէինք: Կառք ալ չկար: Քալեցինք մինչեւ պանդոկ: Խոհում: Ախոյեանս դիտել տուաւ թէ սխալ գործեցինք առանց անձրեւանոցի դուրս ելլելով:

Երբ սենեակ բարձրացայ, օրուան վերջին լուրերը կը տրուէին հեռատեսիլէն:

Զորս հարիւր մեթր վազքի աչխարհի հին ու նչանաւոր մրցանիչը կոտրուած, Զիա Իւլ Հաքի օդանաւը խորտակուած, Պուրունտիի Թութսիներն ու Հութուները զիրար կոտորած գտայ:

Բարեբախտաբար ըսաւ խօսնակը այս անգամ մեծ համեմատութիւններ չէր առած կոտորածը, ինչպէս պատահած էր հարիւր հազարներով, եօթանասունական տարիներուն:

Համակրելի խօսնակը տալէ եռք Պիրմանիոյ խլրտումներուն լուրը, Գերմանիոյ մէջ առեւանգուած հանրակառքի մը ոդիսականը, Սուտանի ջրհեղեղը, Լեհաստանի գործադուլը՝ աւելցուց քանի մը մանր մունր արկած, ոճիր՝ ու մաքանենդութեան եւ գողութեան վերաբերեալ տեղեկութիւններ խիստ խոցեալ ձեւով, թեթեւ երաժշտութեան մը ընկերակցութեամբ: Վերջացուց վիճակահանութեան լուրերով: Եւ խնդումներս եբիցս կրկնեց թէ յաջորդ օր հեղձուցիչ տաք պիտի ընէ:

Իսկապէս, չորս-հինգ վայրկեաններու ընթացքին աչխարհի ամենակարեւոր պատահարները տողանցեցին աչքերուս առջեւ:

Ի՜նչ յառաջդիմութեան օրեր կ'ապրինք խորհեցայ:

Ու իմ ծննդեան տարեդարձի օրս ալ որքան բեցուն էր այս տարի: Կարելի՞ էր երեւակայել քաղաքակրթութիւն մը որ աւելի իսկ արագ յառաջանար քան մերը:

Բայց ա՛յդ, վաղուան հարցն է:

Հիմա՛, զանգակի հարուածներ կը լսեմ: Եկեղեցիէն: Կէս գիշեր է:

Լոքարնօ կը քնանայ:

Գ. Չ.

(suite de la page 1)

la péninsule? N'est-elle pas plutôt en Syrie, avec laquelle elle communique par les passes de l'Amanus, bien plus aisé à franchir» (Introduction)?

Dans le chapitre I., «Les données ciliciennes», on relèvera à propos d'«Un carrefour cilicien», une observation fondamentale : «La Cilicie est un merveilleux cas de frontières naturelles. Fermée au sud par la mer, au nord et à l'est par les montagnes, elle semblait destinée à rester un sanctuaire inviolable; elle fut violée tout au long des siècles. Protégée de tous côtés, elle remplissait les conditions rêvées pour fonder un Etat indépendant durable; elle n'eut que de rares périodes d'indépendance» (p. 21).

Deux chapitres entiers, magistralement conçus, sont l'illustration historique du conditionnement géopraphique; le chapitre V., «Le Taurus cilicien», surtout consacré au rôle des «Pyles ciliciennes», l'actuel Gülek Bogaz (qui perce des montagnes de 4000 mètres d'altitude), seul accès à l'Anatolie par le nord-ouest. Le chapitre VI., «Les Portes orientales de la Cilicie», étudie les «traversées» de l'Anti-Taurus qui isole, au nord-est, la Cilicie du reste de l'Asie Mineure, et celles de l'Amanus qui, au sud-est, la sépare de la Syrie. Plusieurs problèmes de topographie historique sont, ici, et dans d'autres chapitres, résolus pour la première fois.

Le cadre étant ainsi posé, l'auteur y anime, sans suivre forcément l'ordre chronologique, des scènes vivement brossées (on se souvient qu'il est le fils du peintre Zareh Mutafian), et empruntées à toutes les époques.

Parmi les pages les mieux venues, citons celles relatives à Alexandre le Grand et à sa victoire d'Issos (333 av. J.C.) en Cilicie, qui «ouvre à l'hellénisme les portes de l'Egypte et de l'Asie jusqu'à l'Indus» (p. 130); il y a aussi l'envoi par Rome de Pompée —le futur adversaire de Jules César— qui, en 67 av. J.C., au terme d'un véritable quadrillage de la Méditerranée, mit fin aux ravages des pirates ciliciens (pp. 220 - 221); la venue aux confins de la Cilicie de l'empereur byzantin (d'ascendance arménienne) Héraclius qui, au début du VIIe siècle, organisa une croisade avant la lettre contre les Perses (pp. 142 - 143); le passage de l'empereur germanique Frédéric Barberousse qui, en 1190, alors qu'il conduisait les Allemands de la Troisième Croisade à la délivrance de Jérusalem et allait remettre une couronne royale à Léon I., se noya dans un fleuve de Cilicie (pp. 165 - 170); enfin, en sautant quelques siècles, la période de Mehmed Ali, pacha puis vice-roi d'Egypte (1805-1848), qui, avec l'aide de la France, s'émancipa de la tutelle ottomane et confia à son fils Ibrahim Pacha l'administration de la Syrie et de la Cilicie, enlevées aux Turcs; disons que, parmi les pages non arméniennes du livre, ces dernières (pp. 269 - 283) sont les plus passionnantes: l'auteur y montre la fortification systématique des défilés ciliciens, la mise en valeur du pays (ouverture de mines, exploitation de ses ressources forestières, projet d'assainissement de la plaine), le traitement de faveur de la population, enfin les excellentes relations d'Ibrahim Pacha avec les Arméniens, particulièrement avec le catholicos de Sis (relations d'autant plus cordiales que le ministre des Affaires Etrangères d'Egypte était alors Boghos Youssoufian).

DE LA SCIENCE A L'ART

Le volume II. indispensable à la bonne compréhension du volume I., est essentiellement, un Atlas, un album, un répertoire. Il nous apparaît d'une grande originalité dans sa conception et d'une remarquable rigueur dans sa réalisation.

Après un tableau donnant fort opportunément un *Schéma de l'histoire de la Cilicie*, nous trouvons une série de généalogies de dynasties légendaires ou historiques ayant été en rapport avec ce pays; suit un excellent atlas de 62 cartes originales conçues par l'auteur et réalisées par le cartographe Jean Katchikian, atlas qui facilite grandement la lecture du texte, tant les cartes sont soigneusement adaptées à celui-ci (par exemple, «Les traversées du Taurus», «L'Asie Mineure romaine et les voyages de saint Paul, vers 50», «Le dernier siècle du royaume arménien de Cilicie»); on appréciera aussi les 14 reproductions de cartes anciennes, grecques, arabes, arméniennes, européennes, dont le fameux *Atlas catalan* (1375) où la Cilicie, singularisée par un cadre foncé, porte deux drapeaux, l'un avec un lion (les armes du pays), l'autre avec des croix (symbolisant son caractère chrétien dans un Proche-Orient recouvert par l'Islam); cette mise en relief de la Cilicie n'est pas rare dans les cartes marines de l'époque. Ce volume II., véritable livre d'art, nous offre encore 110 reproductions en noir et blanc, (gravures ou photos) : vues de paysages, de villes (Zeithoun, Hadjine, Sis) ou de monuments ciliciens (les châteaux arméniens, entre autres) et 40 reproductions en couleurs : miniatures arméniennes de Cilicie, miniatures persanes, miniatures européennes dont certaines tirées du *Livre des Merveilles* (XIVe siècle), une des illustrations représentant le désastre arménien de Mari (1266)). Insistons sur le fait que toute cette iconographie, très rarement publiée, est d'un intérêt scientifique et artistique majeur. Viennent ensuite les notes, judicieusement codées, ainsi qu'une bibliographie exceptionnellement riche et un Index du tome I.

Il faut souligner ici le gigantesque travail de documentation effectué par l'auteur, mais son savoir encyclopédique, parfaitement maîtrisé, est celui d'un humaniste, dont un spécialiste du Proche-Orient appréciait récemment «l'érudition puissante, mais jamais ennuyeuse»(*).

L'HISTOIRE ARMENIENNE A LA LUMIERE DE L'HISTOIRE UNIVERSELLE

Dans l'historiographie arménienne, l'ouvrage de Cl. Mutafian *La Cilicie au carrefour des Empires* constitue un véritable événement. C'est la première fois que les données du problème de la Cilicie arménienne sont confrontées à celles des siècles où elle fut hittite, grecque, romaine, arabe, byzantine, égyptienne ou turque. Ainsi se dégagent des permanences qui découlent de la position du pays, de son relief, de son climat, de son environnement. C'est là, aussi, une belle leçon de géo-politique.

G. D.

(*) *J.-P. Péroncel-Hugoz*, Le Monde, 29 - 7 - 88.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4
MARDI
4 OCTOBRE
1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.852 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.852

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ - ՏԷՐ ՏԻՐԱԿԱՆ

ԳՐՈՄԻԿՕ ԵՒ ՈՒԻՇՆԵՐ
ՔԱՇՈՒԵՑԱՆ

ԼԻԿԱՋՈՎ ՊԱՇՏՕՆ ԿԸ ՓՈԽԷ

ԵՐԵՒԱՆ

ՄԻՇՏ ՅՈՅՑԵՐ ԲԱՑՑ՝ ՎԵՐՋ ԳՈՐԾԱԴՈՒԻՒ

Տէր ու տիրական խորհրդային «կայսրութեան» Միխայիլ Կորբաջով ամրապնդելէ իր դիրքը, ճամբու դնելով, կամ այլ արդի պլուին պրկելով հինները, մանաւանդ անոնք որոնք խոչընդոտ էին վերակառուցման իր քաղաքականութեան ճամբուն վրայ: Շաբաթ մը առաջ, խիստ ճառ մը խօսէր, կ'ըսէր թէ կրնայ ձախողիլ վերակառուցումը, այդ օրը ոչինչ նախա – տեսել կուտար թէ ամէն ինչ կրնայ յաջողութեամբ ընթալ այսքան արագօրէն:

Ցաւիլ է ժամանակ չունի կորսնցնելիք: Պէտք է հեռացնէր անոնք որոնք համաձայն չէին իրեն հետ: Բայց եւ այնպէս այս պաշտօնները, համախմբումը եւ իր դիրքին անժխտելի ամրապնդումը երկայրի սուր է: Եթէ չյաջողի, մանաւանդ տընտեսական գետնի վրայ, այլեւս ասոր ա– ռջի վրայ չի կրնար ձգել, ամէն բանի դըրսին ինք ըլլալով, միակ պատասխանատուն կը դառնայ նաեւ՝ ձախողութեան:

Ուրբաթ օր, Կեդրոնական Կոմիտէի նախատար նիստը վաւերացուցած էր կազմներու փոփոխութիւնը եւ զեկավար դիրքերու ալ բարեփոխում մը:

Հին պահակազօրքին, պահպանողականներու խորհրդանիշ՝ Անտրէյ Գրոմիկօ ը վճարէր գլխաւոր հաշուեցոյցը: Ան որ 28 տարի վարեցէ եւրք Խորհրդային Արտաքին քաղաքականութիւնը, կոչուած էր նախագոյն Խորհուրդի նախագահի պատասխանատու պաշտօնին, հանդստեան կը կոչուի, 79 տարեկանին: Կը հեռացուէր նաեւ գաղտնիքներոյն: Իրեն պէս հանդստեան կը կոչուէր ուրիշ «պահպանողական» մը՝ Միխայիլ Սոլոմէնցեւ, 74 տարեկանին: Նոր մարդն է՝ Վադիմ Մեղվէդեւ, 59 տարեկան, որ կը յայտնէր այս լուրերը, ինչպէս պիտի չեղտէր ԹԱՍ իր լրատուութեան մէջ, Սոլոմէնցեւ կուսակցութեան գաղափարական յանձնախումբին նախագահն էր 1983–էն ի վեր եւ լիազօր անդամ պոլիտբիւրոյի: Ծանօթ անուն մը՝ Եգոր Լիգաչով պաշտօն կը փոխէ: Ան որ դէմ ընդդիմադիրը կը նկատուի Կորբաջովի նախատար նիստը վաւերացուցած էր կազմներու փոփոխութիւնը եւ զեկավար դիրքերու ալ բարեփոխում մը:

Հին պահակազօրքին, պահպանողականներու խորհրդանիշ՝ Անտրէյ Գրոմիկօ ը վճարէր գլխաւոր հաշուեցոյցը: Ան որ 28 տարի վարեցէ եւրք Խորհրդային Արտաքին քաղաքականութիւնը, կոչուած էր նախագոյն Խորհուրդի նախագահի պատասխանատու պաշտօնին, հանդստեան կը կոչուի, 79 տարեկանին: Կը հեռացուէր նաեւ գաղտնիքներոյն: Իրեն պէս հանդստեան կը կոչուէր ուրիշ «պահպանողական» մը՝ Միխայիլ Սոլոմէնցեւ, 74 տարեկանին: Նոր մարդն է՝ Վադիմ Մեղվէդեւ, 59 տարեկան, որ կը յայտնէր այս լուրերը, ինչպէս պիտի չեղտէր ԹԱՍ իր լրատուութեան մէջ, Սոլոմէնցեւ կուսակցութեան գաղափարական յանձնախումբին նախագահն էր 1983–էն ի վեր եւ լիազօր անդամ պոլիտբիւրոյի: Ծանօթ անուն մը՝ Եգոր Լիգաչով պաշտօն կը փոխէ: Ան որ դէմ ընդդիմադիրը կը նկատուի Կորբաջովի գաղափարական յանձնախումբին նախագահութիւնը: Պաշտօն կը փոխէ նաեւ ԱՄՆ – կէ – Պէ–ի տնօրէնը՝ Վ. Զերբիկով, որ կեդր. Կոմիտէի քարտուղար կը դառնայ:

Մեկնողներու մէջ յիշենք նաեւ Անատոլի Տոբրինին, որ 25 տարի իր երկիրը ներկայացուցած է Ուաշինկթըն: Այսօր, երբ դիմումին» վրայ կը քաշուի կեդր. Կոմիտէի քարտուղարի (միջազգային յարաբերութեանց պատասխանատու) իր պաշտօնէն, որու կոչուած էր 1986–ին: Նոր Դեմիչեւ, Գերագոյն Խորհուրդի Ա. փոխ – նախագահ էր 1986 Յունիսէն ի վեր: Այդ հանգամանքով է որ Ռագուվակիի հետ պաշտօն ունէր Փեարուարի վերջ, անդորրութիւն քարոզել Լեռնային Ղարաբաղի մէջ: Այսօր ինք ալ կ'երթայ: Ուրիշ մըն ալ, այս խումբին հետ՝ Վադիմիր Դոլգիխ, համեմատաբար աչքէն երիտասարդը (ծնած է 1924–ին, Մոլդաւիոյ ծնունդ) անդամ կեդր. Կոմիտէի եւ մասնաւոր ծանր ճարտարարուեստի:

Նոր եկողներուն ամէնէն ցայտուն դէմքն է Վադիմ Մեղվէդեւ որ Լիկաչովի պաշտօնին դլուխը կը նշանակուի, այսինքն՝ դաղափարաբանութեան (պատասխանատու նաեւ մեդիաներու): 59 տարեկանին, մատուռականն է այս նոր խմբակին: Տընտեսագէտ եւ դիտնական, 1978–ին ընկերային գիտութեանց կաճառի տեսուչ էր եւ այդ պաշտօնն է որ թոյլ կուտար իրեն իր ապագան պատրաստելու: 1986–ին է որ Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ եւ քարտուղար կը դառնար:

Ներկայիս դեկավարութիւնը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ· –

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԻՒՐՕ, 12 լիազօր անդամ, որոնք են· – Եվարնածէ (Արտաքին նախարար), Շեվչերբիսկի (Ուկրանիոյ կուսակցապետ), Միխայիլ Կորբաջով (ընդհ· քարտուղար), Ա· Իակովլեւ (Միջազգային յանձնախումբի նախագահ), Լիկաչով (Գիւղատնտեսական յանձնախումբի նախագահ), Վ· Մեղվէդեւ (նոր անդամ, դաղափարաբանութեան պատասխանատու), Վ· Նիկոնով (Քարտուղար), Ն· Ռիժկով (Վարչապետ), Ն· Սլիունկով (Ընկերային եւ տնտեսական յանձնախումբին նախագահ), Վ· Զերբիկով (Դատական յանձնախումբի նախագահ), Վ· Վորոտնիկով (Ռուսաստանի դաշնակցութեան վարչապետ), Լեւ Զայկով (Մոսկուայի կուսակցապետ): Հեռացուած են, ինչպէս ըսինք՝ Գրոմիկօ եւ Սոլոմէնցեւ: Կան նաեւ 8 փոխ անդամ, որոնց մէջ երկու նորեր՝ Անատոլի Լուկիանով եւ Ալեքսանդր Վլասով: Փոխ անդամներու մէջ ամէնէն յատկանշականն է կնոջ մը մուտքը: Արդարեւ, առաջին անդամն է որ Տիկին Ֆուրցեվայէն ի վեր կին մը՝ յանձին Ալեքսանտրա Բիրիուկո – վայի, անդամ կը դառնայ քաղաքական բիւրոյի, թէկուզ փոխ անդամ:

Շաբաթ օր ալ Գերագոյն Խորհուրդը, ինչպէս կը սպասուէր նախագահի պաշտօնը յանձնեց Կորբաջովի, որ այլեւս իր ձեռքն ունի մէկ պատուական եւ մէկ իրական իշխանութիւն: Այս առաջին պատուական պաշտօնն ալ Ապրիլին կրնայ կորսընդնել իր այդ բնոյթը, երբ կատարուի Սահմանադրական փոփոխութիւնը: Այն ատեն, թէ ի՛նչ եւ թէ նոր Ա· փոխ նախագահը՝ Լուկիանով իրական քաղաքական իշխանութիւն կ'ունենան նաեւ այս պաշտօններուն դլուխը:

Քա. – կէ – Պէ–ի դլուխն ալ կ'անցնի Վլադիմիր Կրիուչկո, 64 տարեկան, որ Անդրօրովի «մարդը» կը նկատուի, Կեդր· Կոմիտէի անդամ էր 1986 Մարտէն ի վեր:

Անշուշտ դեռ կանուխ է վերլուծելու համար կատարուած փոփոխութեանց բուն տարողութիւնն ու իմաստը, թէեւ արդէն իսկ կան որոշ մեկնաբանութիւններ: Օրինակ կ'ըսուի թէ Գրոմիկոյի հրաժարականը «իրական» էր, այսինքն մարդը ի՛նք այլեւս ուզած է քաշուիլ, առաւելաբար վրդոված ըլլալով Շեվարնածէի ելոյթէն Նիւ – Եորք, Ազդաժողովին առջեւ: Երեքշաբթի իսկ դրած է այդ պահանջը, ինչ որ կը բացատրէ նիստերու արագընթաց դումարումը:

Յատկանշական էին նաեւ Կորբաջովի «յաջողութեան մաղթանքները» Էստոնիոյ «Ժողովրդական Ճակատ»ին, որ համաժողովրդական, մեծ աւանդական ուժախմբութիւն տեղի ունեցաւ Էջմիածնի շրջանի Մուսա Լեռ աւանին մէջ: Հայ ազատագրական պայքարի փառապանծ էջերէն մէկուն՝ Մուսա Լեռան հերոսամարտի 73րդ տարեդարձի առթիւ՝ հերոսներու յիշատակը յաւերժացնող կոթողի շուրջն էին հաւաքուած աւանի բնակիչները, Երեւանէն, Հանրապետութեան ուրիշ վայրերէն եկած բանուորներ, մտաւորականներ, սփիւռքէն հիւրեր:

Հանդիսաւոր հաւաքոյթը սկսելէ առաջ ներկաները մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգեցին Մուսա Լեռան հերոսամարտի նահատակներու, առ այսօր Մուսալեռցիներու, 1915–ի մեծ եղեռնի զոհերու յիշատակը:

«Մուսա Լեռան հերոսամարտի խորհուրդը» զեկուցումով հանդէս եկաւ Մեսրոպ Մաշտոց Մատենադարանի բաժնի վարիչ՝ պատմական գիտութիւններու տոքթոր Փայլակ Անթռամեանը: Այս բարձունքն ի վեր վեհապանծ լռութեամբ եկող տասնեակ հազարներ համախմբած մարդոց չարքերը, միայն տարեդարձ տօնելու համար չէին, միայն յարդանքի տուրք մատուցանելու համար չէին, ըսաւ ան: Շատ աւելին են անոնց խորհուրդն ու բարի կամքը: Այսօր, աւելի քան երբեք, մեր ժողովուրդը կը ձգտի դերխիտ միասնութեամբ, կրկին ու կրկին ապրելու իր անցեալը, տարորոշելու չարն ու բարին, ճշմարիտ բարեկամն ու նենգամիտ, աջօդուած թշնամին, ամբողջացնե – լու յատկապէս իր քաղաքական իմաստութիւնը եւ իր յետագայ բախտի համար պատասխանատու համարելու ինքնիրեն եւ ոչ ուրիշը կամ՝ ուրիշները: Ընդամէնը բուռ մըն էին անոնք՝ Մուսալեռցիները, փոքրաթիւ ու սակաւազէն, բայց վճռակամ ու ինքնապաւէն, միայն դիտաւորեալ, իմաստալից մահով մեռնելու պատրաստ մարդիկ: Յորապէս հաւատալով, որ իրենց արիւնը կը թաւիէր արդար ու սրբազան գործի համար անոնք խիզախեցին իրագործել անիրագործելին, ան ալ այնպէս ահռելի ու խենդ բռնատիրութեան դէմ, ինչպէս էր Թրքական կայսրութիւնը: Մուսալեռցիները առաջիններն էին, որ, լսելով մայր Հայրենիքի նուիրական կանչը, եկան Հայաստան, դարերէ ի վեր բաղձալի պապենական երկիրը՝ անձնուիրաբար աշխատելու եւ արդար հպարտութեամբ ապրելու համար: Այդպէս ալ եղաւ: Մուսալեռցին իր հայրենաբնակ քոյրերուն եւ եղբայրներուն հետ միասնական ու միակամ գործունէութեամբ հայրենիքին ընծայաբերեց ինչ որ կրնար, հայրենիքն ալ փոխարինեց լիաբուռն՝ տուաւ տուն – տեղ, հող ու այգի: Մուսալեռցին դարձաւ դիւղատնտեսութեան, արտադրութեան, շինարարութեան առաջատար ու ղեկավար, դարձաւ ուսուցիչ, դասախօս, բժիշկ, ճարտարապետ, ճարտարապետ, բանաստեղծ, դիտնական, դարձաւ դիտունութիւններու թեկնածու եւ տոքթոր: Այսօր ան կը շարունակէ ապրիլ նուիրուածութեամբ եւ լիարիւն կեանքով: Բանախօսը շարունակած է չեշտելով թէ Մուսալեռցին, ուր որ ալ ըլլայ, ինչ պայմաններու մէջ ալ ըլլայ, միշտ կը յարգէ ու կը յիշէ իր քաջարի զաւակներուն գործը: Ապա, ողեկոչած է Ֆրանց Վերֆէլի վէպը, որու շնորհիւ հերոսամարտը համաշխարհային ճանաչման արժանացած է, ու եզրակացուցած· – «Մուսա Լեռան հերոսամարտը իր վրայ է բեւեռած հայ ժողովրդին յոյզերն ու միտքը, զայն ինքնավստահութեան եւ ինքնաճանաչման է մղած: Որքան ճշմարիտ ու խորիմաստ էր հայ մեծանուն բանաստեղծ Վահան Թէքէեանը, երբ Մուսալեռցիներու հերոսացման մասին այսպէս ընդհանրացում կ'ընէ· –

Զի Հայաստանն այլ ամբողջ
Ինքզինք ճանչցաւ ձեր վրայ···

Ահա թէ ինչո՛ւ, այսօր համախմբուելով Մուսա Լեռան նուիրուած այս կոթողի շուրջ, մեր հոգենուէր յարգանքը կը մատուցանենք բոլոր մեր անձնուրաց հերոսներուն եւ անոնց սուրբ գործին, որին կը կենդանացնենք մեր պատմական յիշողութիւնը, կը վերապրինք եւ կը վերիմաստաւորենք մեր անցեալն, ինչպէս նաեւ ներկայն, ազդը պանծացնող եւ նորոգող դրուագները: Այդ կենսական անհրաժեշտութիւն է գոյատեւելու համար իրրեւ ազգային միասնութիւն, իրրեւ հայ ժողովուրդ: Պատիւ ու փառք Մուսա Լեռան հերոսամարտի բոլոր մասնակցողներուն ու նահատակներուն»:

Հաւաքոյթին ելոյթ ունեցած են արձակապը՝ Կարէն Սիմոնեան, Սիլվա Կապուտիկեան, Վազգէն Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ՝ Տիրայր Աբգ· Մարտիկեան եւ ուրիշներ:

Ժողովրդական երգերու կատարմամբ, ազգային հայրենասիրական մթնոլորտը ջերմացուցած է սիփիւռքահայ երգիչ՝ Լեւոն Գաթրճեան: Հանդէս եկած են նաեւ իտալահայ երգչուհի՝ Մարիճա Սանոս – եան, արտասանող՝ Կամօ Տէր – Պետրոսեան, Էջմիածնի, Արարատի ազգագրական խումբեր:

Մուսալեռցիներու տօնախմբութիւնը շարունակուած է մինչեւ ուշ ատեն, մինչեւ երիկուն կը հնչէր ժողովրդական երգը, կը թնդար պարը: Զուռնայի պիլ ճայնը օդը կը թողնէր լարախաղացը: Աւանդական հարիսան ալ կը բաժնուէր բազմութեան: Հաւաքոյթին ներկայ էր նաեւ Կարլէն Դալլաքեան, սիփիւռքահայութեան հետ Մշակոյթի Կոմիտէի նախագահը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑՏԻԳ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20 / 27)

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ
ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՕՂԻՄՊԻԱԿԱՆ 21

ՎԵՐՋԱՑԱՒ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 2–ին փակուեցան Ողիմպիական 21–րդ խաղերը, որոնք տեղի կ'ունենային Սէուլ: Յաջորդ ժամադրութիւնը՝ չորս տարիէն Պարչելոնա:

Ֆրանսա 16 մետալ միայն կրցաւ ձեռք ձգել, որոնց 6–ը՝ ոսկի, 4 արծաթ եւ 6 պրոնզ:

Ընդհ· դասաւորման գլուխն է Խորհրդային Միութիւն 132 մետալով, որոնց 55–ը՝ ոսկի, 31 արծաթ, 46 պրոնզ:

Այս մետալներուն մէկ մասը ձեռք ձգած են հայ մարզիկներ՝ Լեւոն Ջուլֆալակեան, ոսկի (դասական ըմբշամարտ), Օգսէն Միրզոյեան եւ Իսրայէլ Միլիտոսեան (ծանրորդ), որոնց մետալները արծաթ եւ պրոնզ փոփոխութիւն կրեցին, առաջինը վերածուելով ոսկիի, երկրորդը՝ արծաթի, երկու առաջին հասնող պուլկար մարզիկները խթանիչ դեղահատ գործածած ըլլալով: Հուսկ արծաթ մետալ մը չահեցաւ Ստեփան Սարգսեան (ըմբշամարտ):

Խորհրդային Միութեան կը յաջորդեն Արեւելեան Գերմանիա (102 մետալ, 37–ը՝ ոսկի), Միացեալ – Նահանգներ՝ (94, 36–ը՝ ոսկի):

Թուրքիա 2 մետալ չահած է (մէկը՝ ոսկի): Վերջինն է Թայլանտ մէկ հատիկ պրոնզ մետալով:

զովուրդին յոյզերն ու միտքը, զայն ինքնավստահութեան եւ ինքնաճանաչման է մղած: Որքան ճշմարիտ ու խորիմաստ էր հայ մեծանուն բանաստեղծ Վահան Թէքէեանը, երբ Մուսալեռցիներու հերոսացման մասին այսպէս ընդհանրացում կ'ընէ· –

Զի Հայաստանն այլ ամբողջ
Ինքզինք ճանչցաւ ձեր վրայ···

Ահա թէ ինչո՛ւ, այսօր համախմբուելով Մուսա Լեռան նուիրուած այս կոթողի շուրջ, մեր հոգենուէր յարգանքը կը մատուցանենք բոլոր մեր անձնուրաց հերոսներուն եւ անոնց սուրբ գործին, որին կը կենդանացնենք մեր պատմական յիշողութիւնը, կը վերապրինք եւ կը վերիմաստաւորենք մեր անցեալն, ինչպէս նաեւ ներկայն, ազդը պանծացնող եւ նորոգող դրուագները: Այդ կենսական անհրաժեշտութիւն է գոյատեւելու համար իրրեւ ազգային միասնութիւն, իրրեւ հայ ժողովուրդ: Պատիւ ու փառք Մուսա Լեռան հերոսամարտի բոլոր մասնակցողներուն ու նահատակներուն»:

Հաւաքոյթին ելոյթ ունեցած են արձակապը՝ Կարէն Սիմոնեան, Սիլվա Կապուտիկեան, Վազգէն Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ՝ Տիրայր Աբգ· Մարտիկեան եւ ուրիշներ:

Ժողովրդական երգերու կատարմամբ, ազգային հայրենասիրական մթնոլորտը ջերմացուցած է սիփիւռքահայ երգիչ՝ Լեւոն Գաթրճեան: Հանդէս եկած են նաեւ իտալահայ երգչուհի՝ Մարիճա Սանոսեան, արտասանող՝ Կամօ Տէր – Պետրոսեան, Էջմիածնի, Արարատի ազգագրական խումբեր:

Մուսալեռցիներու տօնախմբութիւնը շարունակուած է մինչեւ ուշ ատեն, մինչեւ երիկուն կը հնչէր ժողովրդական երգը, կը թնդար պարը: Զուռնայի պիլ ճայնը օդը կը թողնէր լարախաղացը: Աւանդական հարիսան ալ կը բաժնուէր բազմութեան: Հաւաքոյթին ներկայ էր նաեւ Կարլէն Դալլաքեան, սիփիւռքահայութեան հետ Մշակոյթի Կոմիտէի նախագահը:

ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

Տարիներ առաջ, վերմանացի նշանաւոր արեւելագէտ Ադամ Մեցի «Մուսուլմանական Վերածնունդ» գրքից արտագրել էի՝ Հայերին վերաբերող կարեւոր մի գնահատութիւն: Ոմն Իբն – Բութլան, որ ապրել է տասնմեկերորդ դարում, գրել է, որ «Հայերն ամենավատ տարուկներն են ... նրան (Հային – Ա. Թ.) միայն վայրով եւ սպառնալիքով կարող ես ստիպել որ լաւ աշխատի, եւ երբ տեսնում ես, որ ծուլանում է ... պիտի վայրը ձեռքդ վերցնես, մի լաւ ծեծես եւ ստիպես անել այն, ինչը դու ուզում»:

Այս տողերն ամէն անգամ կարդացել եմ մի ներքին հպարտութեամբ իմ ժողովրդի համար: Հարցն այն չէ, թէ ինչու էին Հայերը տարկութեան մէջ յայտնւում: Միջնադարի մշտական պատերազմները եւ սոցիալական խախուտ վիճակը ոչ մէկին կայուն երաշխիք չէին կարող տալ ազատ եւ անվրդով կեանքի համար: Օտարի տարուկը կարող էր դառնալ ոչ միայն Հայն ու Բիւզանդացին, Վրացին ու Սլաւոնը, այլեւ հաւասարապէս թագաւորն ու իշխանը, ռամիկն ու արհեստաւորը: Սակայն կարեւորն այն է, որ մինչ նաղարում, Հայերը Փիլիքիայէս յայտնուելով տարկութեան մէջ, հոգեպէս ու բարոյապէս չեն հաշտուել իրենց տարուկի վիճակի հետ, եւ միայն փայտն ու սպառնալիքն է Հային ստիպել աշխատել օտարի համար: Սա մենք չենք վկայում, սա վկայում է ինքը՝ օտարը, եւ կարծում եմ, որ իմաստ չկայ մօտ հազարամեայ ուշացումով բանավիճել Իբն — Բութլանի հետ, ապացուցելու, թէ ծուլութիւնից ու ապաշնորհութիւնից չէր, որ բռնութեամբ տարուկ դարձած Հայը վատ էր աշխատում կամ ընդհանրապէս չէր ուզում աշխատել օտարի համար: Այդ ժամանակուայ հայկական քաղաքներն ու մշակոյթը իմ ուշացած բանավէճից շատ աւելի լաւ կ'ապացուցէին, որ Հայը իր հողի վրայ, աւատութեան մէջ, աշխատասէր ու բարեխիղճ մշակ է, անխոնջ ու ստեղծարար բանուոր եւ, ի տարբերութիւն արաբական խալիֆայի չէն քաղաքների, իսկապէս բարձր մշակոյթի, Հայերն իրենց ամէն մի քարը, ամէն մի թիզ հողը հերկել ու պրել են սեփական քրտինքով, ոչ թէ տարուկների բռնի աշխատանքով: Ուստի աշխատանքը նրանց համար եղել է ազատութեան մի ձեւ, հոգեւոր ինքնարտայայտման եզակի հնարաւորութիւն: Ուրեմն, իսկապէս, ալարկոտութիւնն ու ապիկարութիւնը, եղել է պատճառը, որ Հայը չի ցանկացել աշխատել օտարի համար, այլ տարկութեան մէջ եղած պահին՝ տարկութեան հետ չհաշտուելու գաղափարը, միեւնոյն աշխատանքը նրա համար եղել է երկդիմի աստուածութեան պէս մի բան. մի երեսը ազատութիւնը, միւսը՝ տարկութիւն, այն տարբերու – թեամբ, որ վաւերականը համարել ֆ առաջինը՝ ազատութիւնը: Եւ սեփական հողի վրայ աշխատելու եւ ուրիշի համար չաշխատելու դէպքում ունեցել է միեւնոյն՝ սեփական արժանապատուութեան բարձր զգացումը, ազատատենչ նկարագիրը, ոչ մէկին չտարկանալու եւ, հետեւաբար, ոչ մէկին չտարկացնելու սկզբունքը: Ճիշդ եւ ճիշդ մեր էպոսի կերպարների պէս, բարի եւ զիջող, համբերատար եւ արդարամիտ, բայց եւ ըմբոստ ու անզիջող: Մեր արժանապատուութեան հիմքում, ի սկզբանէ ընկած է եղել բարոյականութեան ոսկի օրէնքը· մի թոյլ ուրիշի հանդէպ որեւէ արարք, որը քո հանդէպ երբեք չէիր անի:

Ամենեւին նպատակ չունեմ այս բարձր առաքինութիւնները դարձնելու միմիայն մեր ժողովրդի սեփականութիւնը: Այս օրերին մեր ժողովուրդն ամէնից քիչ հաճոյախօսութեան կարիք ունի: Եւ յետոյ, այսպիսի հիւանդագին ձգտումը հաւասարապէս վիրաւորական կը լինէր թէ իմ, թէ միւս ժողովուրդների համար: Մեր առաջին մտահոգներից սկսած կարելի է Հայերի թերակայութեան զգացումի բազմաթիւ օրինակներ բերել եւ հատուկենտ զերակայութեան զգացումի օրինակներ, այն էլ ոչ հիւանդագին, ոչ ուրիշի հաշուին արուած ինքնամեծարանք: Պարզապէս ցանկանում ենք պարզել թէ ինչպէս եղաւ, որ հայ ժողովրդի այս քանչելի յատկութիւնը երբեմն – երբեմն տեղի տուեց, այդպիսի բարձր եւ առաքինի արժանապատուութեան տէր ժողովուրդը, թուում էր թէ որդեզրեց նկարագրերի վարնոց, մերժելի գծեր եւ թուում էր թէ կորցնելու վրայ է իր ամենամեծ հարստութիւնը՝ իր ազգային արժանապատուութիւնը: Եւ արդեօք, հնարա – ւո՞ր է՝ ժողովուրդը կորցնի մէկ անգամ արդէն ձեռք բերածը եւ իր բնաւորու – թեան մէջ կայունացրածը:

Այս տարուայ Յունուարի սկիզբին, Նիսի հայկական համայնքի հովիւը Հայրենասէր եւ անխոնջ Տարօն Ճէրէճեանը հիացմունքով ու ոգեւորութեամբ ցոյց էր տալիս հայկական եկեղեցուն կից կառուցուող մշակութային համալիրը: Դա արդիական ճարտարապետութեան մի յղացում էր, որ կառուցւում էր սուտահնահայ մեծահարուստ Պարսամեանի բարեգործութեամբ: Հայր Սուրբը ազնիւ ոգեւորութեամբ բացատրում էր, որ այս երեք յարկանի շինութիւնը չափազանց հասատատուն է, որ հարիւրամեակներ կը դիմանայ եւ որ խորունկ ու ամուր հիմքերը հնարաւորութիւն են տալիս յետագայում նոր յարկեր աւելացնելու: Ցետոյ իմացայ նաեւ, որ այդպիսի մի համալիր կառուցւում է նաեւ Ժընեւի հայկական եկեղեցուն կից, աւելի շուտ՝ եկեղեցու տակ, եւ ես համոզուած եմ, որ դա եւս լինելու է անթերի ու հաստատուն մի կառոյց: Այս թուարկումը հաւանաբար կարելի է շարունակել՝ յիշելով ըմփիւռքի բազմաթիւ նման կառոյցները, որ կարող են իսկապէս դիմադրաել դարերին: Եւ օտարի հողի վրայ կանգնուած իւրաքանչիւր անթերի շինութիւն տեսնելիս, աչքիս առջեւ են գալիս Երեւանի հսկայ թաղամասերից մէկի՝ Աջափնեակի բազմաթիւ չէնքերը, որոնք նոյնիսկ քսան տարուայ կեանք չունեցան, իսկ միւսներն էլ՝ մասնագէտների կարծիքով, դիմանան հազիւ մինչեւ եկող դարասկիզբ: Աստ երեք խոզուկների ծղօտէ եւ փայտէ տները լինեն:

Ամենեւին նպատակ չունեմ հաստատելու այն պարզունակ միտքը, թէ Հայը հազար տարի առաջ, օտարի համար չէր ուզում աշխատել, իսկ հիմա հաճոյքով աշխատում է: Սփիւռքի պայմանները պահանջում են, որ Հայը ետ չմնայ տուեալ երկրի կեանքի ռիթմից եւ մակարդակից: Ֆրանսիայում թէ Միացեալ – Նահանգներում: Նա պիտի կառուցի այնպէս, ինչպէս ընդունուած է կառուցել այդ երկրում, եւ լաւ է, որ Հայը դիմանում է այդ դաժան մրցակցութեանը, շատ անգամ էլ յաղթող դուրս գալիս, այսինքն՝ կառուցում, ստեղծում, կատարում ու չինում է անհամեմատ աւելի լաւ, քան տուեալ երկրի տէրերը: Ճիշդ է Հայն այնտեղ գաղթական է, այդ երկիրները կապիտալիզմի զրոյակակիրներն են, զոյութիւն ունի դաժան չհաղորդում, ըստ մեր մամուլի, այդ երկիրների մօրալը յենուում է ամենավայրագ եւ ամենամարդատեաց օրէնքների վրայ, սակայն արի ու տես, որ այս դժոխային պայմաններում Հայերը աշխատանքի եւ ստեղծագործութեան հրաշքներ են գործում: Սակայն ինչպէ՞ս պատահեց, որ Հայն իր հողի վրայ սկսեց աշխատել այնպէս, ինչպէս տասը դար առաջ, հաւանաբար, չէր աշխատի նոյնիսկ օտարի համար:

Այս հարցին կարելի է, թերեւս, տարբեր պատասխաններ տալ, բայց փաստ է, որ Հայն իր հողի վրայ սկսեց իրեն օտար զգալ: Ասածս զուտ չափազանցուած հնչեց, բայց մի՞թէ նրա արժանապատուութիւնը թոյլ կուտար իրեն հարազատ ու հայրենակից համարել այն հարիւրաւոր ու հազարաւոր նոմենքլատուրային վնասարարներին, այն անթերի հայախօս, բայց գործով հայատեաց կաշառակերներին ու գողերին, որոնք հետեւողականօրէն, զիտակցաբար թէ անգիտակցաբար, ձգտում էին ուծացնել մեր ժողովրդին: Ժողովուրդը կարո՞ղ էր արդեօք իրենը համարել այն՝ կոչումների ու տիտղոսների, չքանչանների ու մրցանակների առատութեան տակ կքած, այն ծանր ու մեծ գործիչներին, որոնք մեր հինաւուրց ու հզօր մշակոյթը իջեցրին այնպիսի մի աստիճանի, որը նոյնիսկ քսան տարի առաջ դիր ու դրականութիւն ստացած ժողովուրդին պատիւ չէր բերի:

Վերջին տասը – տասնհինգ տարուայ նիւթական, բնապահական, հոգեւոր ու բարոյական աւերի հետեւանքներից մէկն էլ պիտի անխուսափելիօրէն դառնար ժողովրդի օտարումը սեփական մշակոյթից ու լեզուից եւ անգամ սեփական հողից ու հայրենիքից: Ուրիշ ինչպէս բացատրել հազարների հասնող Հայերի արտագաղթը Խորհրդային Հայաստանից դէպի աշխարհի չորս կողմերը: Իրաւունք ունե՞նք արդեօք բոլոր նրանց նիւթապաշտ ու թափառական անուանել: Սա եւս բողքի մի ձեւ էր հանրապետութիւնում տիրող բարոյական անչնչելի մթնոլորտի դէմ: Երեւի չենք սխալուի, եթէ ասենք, որ արտագաղթողների մեծ մասը հեռանում է վիրաւորուած ու տրորուած արժանապատուութեամբ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՍՏԱԼԻՆԻ ԾՆՆԴԱՎԱՅՐԸ ՄԱՐԴԻԿ ՏԱՐԲԵՐ ԿԸ ՄՏԱՃԵՆ

«Գոց վերանորոգման համար» ցուցատախտակը կախուած է Ստալինի Պետական Թանգարանին մուտքին, Վրաստանի Գորի քաղաքին մէջ՝ կորբաչովի հրապարակային արշաւին վերջին ճամբարատեղին:

Ստալինի «Բարի անուան» վնաս հատցընելը Խորհրդային Միութեան մէջ վերանգաւոր գործունէութիւն մըն է: Իսկ Գորիի՝ Ստալինի ծննդավայրին ու անհատի պաշտամունքի այս տաճարին մէջ ան համազօր է աստուածադիւթիւն մը շարքէն հանելու:

«Պէտք է կորբաչովը զնդակահարել» կ'ըսէ Բ. աշխարհամարտի նախկին մարտիկ մը ցոյց տալով վեց մեթր բարձրութիւն ունեցող այդ մարդուն յուշարձանը որ, ըստ արեւմտեան պատմաբաններուն, պատասխանատու է 10 միլիոն մարդու մահուան:

«Ստալինի ոճիրներու մասին այս ամբողջ խօսակցութիւնը կորբաչովեան չափազանցութիւն է», կ'ըսէ մէկ ուրիշը:

Նոյն ձեւի մեկնաբանութիւններ կարելի է լսել «Ստալին» պողոտային վրայ՝ Կովկասի սարալանջերով շրջապատուած այս 10 հազարնոց քաղաքի գլխաւոր փողոցը, որ կը տանի 90 տարի առաջ հոն ծնած Ստալինի փայտաշէն տունը:

Թանգարանի վերանորոգման որոշումը բաւական աղմուկ յառաջացուցած էր: Խորհրդային իշխանութիւնները ըսած են, թէ թանգարանը պիտի վերափոխուի Ստալինի սխալներուն ու նուաճումներուն մասին աւելի ճշգրիտ պատկեր մը տալու համար:

Ցուցադրութիւնը ցարդ խորհրդային նախկին ղեկավարը կը ներկայացնէր որպէս մեծ յեղափոխական, առանց անուշադրելու

մեր յիշողութեան մէջ եւ չատեր խմանալին Ղարաբաղի ո՞ւր ըլլալը: Մամուլով թէ հրապարակային ելոյթներով, բազմիցս արծարծուեցաւ հարցը իր պատմական կողմով:

Սակայն, այդ արծարծումները ընդհանրապէս ուղղուած էին վերջին 60 տարիներու պատմական հոլովոյթի բացայայտումին: Զինք կարծեր որ չատեր (դէթ Սփիւռքի մէջ) հարցին վայել խորութեամբ մտած ըլլան հին պատմութեան ընդերքներուն մէջ: Մեր ըրջանին մէջ այդպիսի բան տեղի չունեցաւ:

Ճիշդ է նաեւ, որ հարցը ընդհանրապէս ծեծուած է հայրենի Ակադեմիայի թէ համալսարանի հրատարակութեանց մէջ, որոնք բոլորին մատչելի չեն, եւ աւելի դիւրին է քանի մը ժամանակակից դէպքեր առնել ու անոնց մասին արտայայտուիլ, քան թէ «գլուխ ջարդել» պատմութեան հնագոյն ըրջաններու մէջ...

Տեղւոյս Հայագիտական Ուսմանց Հիմնարկը զովելի դաղափար մը ունեցաւ. մղել այդ կնճռոտ հարցին մէջ եւ իր ուսումնասիրութեանց արդիւնքները հանրութեան սեփականութիւնը դարձնել՝ թէ դասախօսութեամբ եւ թէ հրատարակութեամբ:

Ուրբաթ, Օգոստոս 26–ի երեկոյեան, Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ եւ թեմիս առաջնորդ՝ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեանի հովանաւորութեամբ, տեղի ունեցաւ դասախօսական ձեռնարկը, որուն ներկայ էր հետաքրքիր լսարան մը: Ներկաներու չարքին էին Ճափոնի դեսպանատան իրաւական կցորդը, Տէլ Սալվատոր համալսարանի արեւելագիտական բաժնի ակադեմական քարտուղարուհին եւ ուրիշներ:

«Աղուա՞նք, թէ Ղարաբաղ. պատմական բանավէճ մը» խորագրով, սպաներէն լեզուով ելոյթ կ'ունենային Հիմնարկի անդամներ՝ Զաւէն Կնեազեան եւ Խաւարտօ Գարագաշեան: Զաւէն Կնեազեան մասին խօսած ենք արդէն, միայն ակնկալենք որ երաժշտութենէն անդին, կը զբաղի նաեւ մեր հին պատմութեան ազգագրութեան, դիցաբանութեան եւ գրաքննութեան ուսումնասիրութեամբ: Խաւարտօ Գարագաշեան աւարտած է քաղաքական գիտութեանց ճիւղը եւ 1985–1987–ին յետ – աւարտական դասընթացք մը կատարած է Սորպոնի Լատին – Ամերիկայի հիմնարկին մէջ: Կը հետաքրքրուի նաեւ Հայոց պատմութեամբ:

Ներկայացումը կատարեց պատմաբան Փաքճուալ Օհանեան, որ չէշտը դրաւ հարցերուն դիտականօրէն մօտենալու անհրաժեշտութեան վրայ եւ անդրադարձաւ այն իրողութեան, որ հիմնարկի ելոյթները անդամները կը ճգտին լրջօրէն ծառայել այդ աշխատանքին, որուն փաստերը արդէն քանիցս տուած են՝ վերջին երկու տարիներու ընթացքին: Ապա ելոյթ ունեցաւ Առաջնորդը, որ ընդգծեց նման ձեռնարկներու կարեւորութիւնը:

Երկու դասախօսները ներկայացուցին նիւթը թէ՛ հայկական եւ թէ՛ ազրբեջանական տեսանկիւններէն, մնալով առարկայականութեան սահմաններուն մէջ: Զաւէն Կնեազեան վերլուծեց պատմական աշխարհագրական հարցեր, բացատրելով բուն ազուանական թագաւորութեան եւ 387 թուականին Պարսիկներու ստեղծած «Ազուանք» մարզպանութեան միջեւ եղած տարբերութիւնները, ինչ որ կը կազմէ խնդրին էական կողմը: Խաւարտօ Գարագաշեան անդրադարձաւ Ազուաններու եւ Ազրբեջանցիներու ցեղային ծագման, պատմական ակնարկով մը տալով Արցախի պատմութիւնը մինչեւ 1813: Ծօսեցաւ նաեւ ազրբեջանցի ակադեմականներու կատարած նենգափոխման փորձերու մասին (խաչքար ու «Ժաչդաչ», հայ միջնադարեան պատմիչներու «ազուանացումը», եւայլն):

Շուրջ 45 վայրկեան տեւող ելոյթէն ետք, դասախօսները պատասխանեցին բազմաթիւ հարցումներու:

Կ'արժէ նշել, որ երկու դասախօսներու հեղինակակցութեամբ, Հայագիտական Ուսմանց Հիմնարկը լոյս ընծայեց գրքոյկ մը ապաներէն լեզուով՝ «Ղարաբաղ / Արցախ. նոթեր ցեղասպանական ուսումնասիրութեան մը համար», ուր կը վերլուծուին դասախօսութեան մէջ արծարծուած բոլոր հարցերը, հարուստ մատենագիտութեան մը եւ բազմաթիւ քարտէսներու օժանդակութեամբ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍԷՆ – ԹՐԷԹԻԷՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Թրէթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Սեպտեմբեր 16–ին, Ուրբաթ երեկոյեան, Եկեղեցւոյ կից Հայ Մշակութային Կեդրոնի Ազգային Տան հանդիսութեանց սրահին մէջ, տեղի ունենալիք ընդհանուր ժողովը, որու ընթացքին կատարուելիք նաեւ ընտրութիւնը նոր վարչութեան, հետեւեալ կազմով.–

Նախագահ
Պր. Սէրն Մէյմարեան
Փոխ – նախագահ
Պր. Ժան – Ժաք Հովիկեան
Քարտուղար
Օր. Սիլվի Միլանէզի
Օգնական – քարտուղար
Տիկին Մարի – Տօմինիք Սանթուրեան
Գանձապահ
Պր. Քրիստոֆ Տէր – Սարգիսեան
Օգնական – գանձապահ
Պր. Զաւէն Քուչճա
Խորհրդական անդամներ
Պր. Միշէլ Պահատուրեան
Պր. Տօմինիք Գուրթեան
Պր. Ժէրար Քէլաղլեան
Պր. Սեդրակ Մէյմարեան
Տիկին Աննիկ Օպոզեան
Պր. Ժորժ Օպոզեան
Պր. Մօրիս Սարեւարեան
Պր. Արշամ Սիվազեան
Հրաւիրեալ
Պր. Լէօնարտօ Պաամաճեան

ԴԻՒԱՆ

Սեպտեմբեր 23

ԵՐԵՒԸՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ՌՈՒՍ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ 1919–Ի «ՂԱՐԱԲԱՂ» ՅՕԴՈՒՆԴԸ

Ցայտնի ռուս բանաստեղծ, թարգմանիչ, հրապարակախօս Սերգէյ Գորոդեցկիի (1884 – 1967) կեանքը սերտօրէն կապուած է Արեւմտեան Հայաստանի եւ Անդրկովկասի հետ: Այդ տարիներուն ռուս բանաստեղծը ուշադրութեամբ կը հետեւէր Հայաստան տեղի ունեցող իրադարձութիւններուն, հանդէս գալով ի պաշտպանութիւն հայ ժողովուրդին: Իր յօդուածներուն ու հրապարակային ելոյթներուն մէջ ան կը խօսի հայ ժողովուրդին նկատմամբ զաժան վերաբերումն մասին եւ համոզումով իր հաւատքը կ'արտայայտէ անոր կենսունակութեան նկատմամբ: Իր յօդուածներուն մէջ յատուկ տեղ կը գրաւէ նաեւ «Ղարաբաղ» տակաւ յայտնի յօդուածը, որ Գորոդեցկի գրած է 1919–ին («Կավկազսկոյէ Սլովօ», Մարտ 23, 1919): Որոշ կրճատումներով զայն կը ներկայացնենք ստորեւ.–

Երբ ճակատագիրը կը հալածէ ազգը, ան կը զառնայ ազգային կեանքի յենարան, յոյսերու կղզի, վերածնունդի եբրաչխիք: Ճիշդ այդ դերը խաղացած է ու կը խաղայ Ղարաբաղի Լեռնային մարզը:

Հոն, Ղարաբաղի անառիկ բարձունքներուն վրայ աւելի քան երկու հազար տարի հայ ժողովուրդը տակաւ քոչուոր ցեղերու յարձակումներուն՝ պահպանելով իր մշակոյթն ու ազգային դիմագիծը:

Ղարաբաղը Հայաստանի միջնաբերդն է, անոր արեւելեան թեւը: Այդպէս եղած է անցեալին, այդպէս է ներկայիս ու այդպէս կ'ըլլայ ընդմիշտ, քանի որ առանց Ղարաբաղի տէրը ըլլալու, անկարելի է պաշտպանել Հայաստանի սիրտը, Արարատեան դաշտավայրը: Սիւնիքի (այդպէս կը կոչուէր Ղարաբաղը) իշխանութեան մելիքութիւնները հին տէրութիւնները բազմիցս սեփական ուժերով զուրս քշած են Թշնամին: Պատմութիւնը կը կրկնուի, եւ վերջին անգամ այդ տեղի ունեցաւ մեր աչքերուն առջեւ:

Աշխարհով մէկ սփռուած Ղարաբաղցիները դիւրին է ճանչնալ ամէնուր: Գործունէութեան լայն թափ, անձնուրաց քաջութիւն, կեանքը վտանգելու պատրաստակամութիւն, ինքնավստահութիւն՝ ահա Ղարաբաղցիին համակրելի յատկանիշները: Բարձրահասակ, գլուխը դակամ ժողովուրդը կեանքը փրկելու համար բարձրանալով լեռները ինքզինք զերծ պահեց այն վարակներէն, որոնք այսօր բաժին կ'իյնան հովիտներու բնակիչներուն:

Տալով բազմաթիւ յայտնի այր գործիչներ, Ղարաբաղը իր հարազատ տեսքով պահպանած է նաեւ հին հայ կնոջ տիպը, որուն հոգեբանութեան ու կենցաղին մէջ նահապետականութենէն շատ բան պահպանուած է: Իր վաղեմի փառքը այսօր ալ կը չարունակէ Ղարաբաղը: Ինչպէս Լէնինգրատի առեն, հաւաքելով իրենց զօրաղունդերը, մելիքները պաշտպանեցին Ղարաբաղի անկախութիւնը: Շուշիի միջադէպը չփոխեց Նուբարի փաշայի պարտութեան ընդհանուր պատկերը, եւ պաշտպանութեան գիծը մնաց անձեռնմխելի, ինչպէս նախկին յարձակումներուն ընթացքին:

Այսպէս է Ղարաբաղի նշանակութիւնը Հայաստանի համար: Եթէ Հայաստանը կորսնցնէր Ղարաբաղը, ապա ազգերու ինքնորոշման գաղափարը հարկաւ խիստ ոտնահարուած կ'ըլլար: Եւ ընդհակառակն, Ղարաբաղի տէրը ըլլալով, Հայաստանը կը առանձայ մշակութային ուժի հուժկու յորձանք, որ յորդելով Հայաստանի աւերուած տարածութիւններէն, զանոնք կը բեղնաւորէ մշակոյթով եւ առով իսկ կ'ամրոզջացնէ Ղարաբաղի թագմադարեան պանծալի պատմութիւնը:

Իւրաքանչիւր ժողովուրդ հիմա կը փնտռէ իրենը: Նման պայմաններուն բոլոր կեդրոնները, ուր այս կամ այն պատճառով կեդրոնացած է մշակութային կեանքը, բացառիկ նշանակութիւն կը առանան: Այդպէս է Ղարաբաղի նշանակութիւնը Հայաստանի համար:

Ճիշդ է, պատմութիւնը Հայաստանը քաշած է դէպի հարաւ, դէպի տաք ծովը եւ գուցէ ճիշդ հոնկէ յորդին ուժեր, որոնք Ղարաբաղը դարձնեն նոր Հայաստանի հիւսիսային ծայրամասը:

***

ՔԻՒՐՏ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԵՏՆԵՐ՝ ՂԱԶԱԽՍՏԱՆ

Արագածի ըրջանի Ալագեազ գիւղի մըշակոյթի տան քրտական թատրոնը եւ նոյն գիւղի թէքնիք ուսումնարանի «Բահար» ազգագրական համոյթը առաջին անգամ հանդէս եկած են Ղազախստանի քրտական գիւղերը:

Քիւրտերը Ղազախստան յայտնուած են 30–ական թուականներուն: Ականատես – ներու վկայութեամբ, քրտական ամբողջ գիւղեր Խորհրդային Միութեան համար ողբերգական այդ տարիներուն Ազրբեջանէն բռնի կերպով տեղահանուած են Ղազախստան եւ Միջին – Ասիա: Հեռանալով իրենց հարազատ բնակավայրերէն, Քիւրտերը շատ փորձութիւններ ու տառապանքներ կրած են, մինչեւ որ ընտելացած են նոր վայրերուն:

Արդէն քանի մը տասնամեակէ ի վեր գոյութիւն ունեցող այս թատրոնը բազմիցս հանդէս եկած է Հայաստանի եւ Վրաստանի մէջ, հայ եւ քիւրտ հեղինակներու գործերու բեմադրութեամբ:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Երբ Գարեգինի մեկնումէն ետքը Սաթենիկ դուրս եկաւ Տիկին Աբգարեանի այցելութեան երթալու համար, իր տրամադրութիւնը լաւացած էր: Պերճօրէն հագուած էր մութ կապոյտ շրջազգեստ եւ փեղոյրէ սեւ ու պարզ գլխարկի մը վրայէն սեւ ժանեկաւոր քօղը կը ծփար ուսերուն վրայ. երջանկութեան բուրում մը կ'արտաչնչուէր իրմէ. մարդիկ, պարզ անցորդներ, հաճոյքով կը նայէին իր նուրբ եւ մտացի դէմքին եւ իր ճկուն ու չորհալի քալուածքին. բեկբեկ ժպիտ մը կը լուսաւորէր իր դէմքը եւ աչքերը կը բոցավառէին սիրով ու հրայրքով. աշնանային գազջ արեւը կը պարուրէր զինքը զարդարանքի մը պէս եւ իր բաց շագանակագոյն մազերուն խոպոպները դրբեթէ խարտեաշ կ'երեւէին փեղոյրին ներքեւէն, իր ամբողջութեան տալով քարմութիւն եւ չնորհ: Գոհ էր որ մարդիկ ուշադիր էին իրեն, գոհ էր որ սիրոյ եւ հրայրքի զղացումները կը բարձրանային իր չուրջը, այդ բոլորը կը չողջոյնէին զինքը անոր համար եւ իրեն կը ներչնչէին ինքնավստահութիւն՝ խորտակելու բոլոր արգելքները:

Տիկին Աբգարեանի տան չհասած հանդիպեցաւ հին ծանօթի մը.

– Գիտէի որ Բաքու էք. երէկ երեկոյեան տեսայ Ստեփանին ... լսեցի որ միասին էք ճամբորդեր:

– Ա՛հ, այո՛ ... Ստեփանը ... չատ կ'ուզէի իրան տեսնել, բայց պէտք է որ զբաղուած լինի ... իրան հանդիստ կը թողնեմ մէկ քանի օր:

– Չէ՛, Ստեփանը մի քիչ հիւանդ է ... երէկ երեկոյ անկողնում էր:

– Ի՛նչ ... Ստեփանը հիւանդ է. յանկարծական կարմրութիւն մը անցաւ Սաթենիկի դէմքին վրայէն.

– Ես կ'երթամ իրան տեսնելու հէնց այսօր:

Հապճեպ կերպով տուաւ Ստեփանի հասցէն եւ մեկնեցաւ. ամբողջ իր ոգեւորութիւնը ինկած էր. ինքն ալ չէր գիտեր ինչո՞ւ տարօրինակ տխրութիւն մը զինքը պատեց եւ ահա յանկարծ յիշեց իրենց ճամբորդութիւնը, Պալահարիի կայարանին մէջ անոր նայուածքը ու սիրտը ճմռուեցաւ մտահոգութիւնով: Շատ լաւ կը ճանչնար իր ընկերը եւ գիտէր որ թեթեւ անհանգստութիւններու պատճառ անիկա անկողին չէր մնար: Որոշեց յետաձգել Տիկին Աբգարեանի այցելութիւնը եւ անմիջապէս երթալ Ստեփանի մօտ:

«Այդ մասին Գարեգինի ոչինչ չհասացի, մտածեց, բայց ի՛նչ փորթ, երեկոյեան կը պատմեմ»:

Ինչպէս ուրիշ անգամներ, այս անգամ ալ պայմանաւորուած էին Գարեգինի հետ առաջուց ժամը ժամին գիտնալ թէ ո՛ր պիտի ըլլան իրարմէ հեռու անցուցած ժամերը, որպէսզի հեռաթօսով հաղորդէին իրարու եթէ ազատութեան ուէք անակնկալ առիթ ներկայանար: Բայց իրաւամբ Սաթենիկ անհմտաս գտաւ որ այդքան թէական հնարաւորութեան մը համար յետաձգէր իր այցելութիւնը Ստեփանի մօտ:

Ստեփան իջած էր ազգականներէն մէկուն տունը հեռաւոր թաղի մը մէջ, կայարանի մօտերը. Սաթենիկ կառք մը կեցուց եւ տուաւ հասցէն. ճանապարհին նոր ծանօթներ կը բարեւէին զինքը, ոմանք հաճելի զարմացումով, ոմանք զիտէին արդէն իր ժամանումը. ինչքան չուտ տարածուէր էր լուրը. իր ընկերներու եւ բարեկամներու չրջանակին մէջ ծանօթ էր Սաթենիկի յիմարութիւնը, եւ թէեւ ինքը տարուած իր զգացումէն, ամբարիշտակուած իր հոգերուն եւ ուրախութիւններուն մէջ, բոլորովին անտարբեր էր ուրիշներու կարծիքին, այսուամենայնիւ չէրցաւ իր արտնեղութիւնը զսպել՝ նըշմարելով մէկ – երկու հին ընկերներու ցրտութիւնը:

Երբ հասաւ Ստեփանի տունը այդ արտնեղութիւնը աւելի չեչտուեցաւ. անիկա չատ համեստ բնակարան մըն էր՝ խճողուած բազմաթիւ վարձուորներով. բակը լիքն էին երեխաներ, որոնք աղմուկով կը խաղային. անոնց թոհ ու բոհին մէջէն հասաւ այն առնդուխը, ուրկէ պիտի բարձրանար Ստեփանի ազգական – ներուն չարկաբաժինը հանելու համար:

(Շար. 14)

(Շար· Ա· Էջէն)

դումար կազմակերպած էր չաթթալներ–ջին: Շարժումը կ'ուզէ երաշխաւորութեան ընկերային մարմին մը ըլլալ արդելք հանդիսացող ժողովրդավարացման ընթացքին դէմ ցցուող խոչընդոտներուն, բայց առաջնայ ղեկավարներէն մէկը կը վախնայ որ ան «կորսնցնէ իր բազաբական հեղինակութիւնը եւ դէմ առ դէմ մնան երկու ծայրայեղութիւններ — երիտա–սարդներ որոնք անկախութիւն կ'ուզեն եւ ստալինական խմբակը ռուս բնակչութեան որ չուզեր իր առանձնաշնորհները կորսնցնել»: Ուրիշ համայնավար պատասխանատու մը կը բացատրէ· – «երիտասարդներ որոնք անկախութեան կոչ կ'ընեն կ'ըսեն ինչ որ ամէն էստոնացի կը մտքէ: Իրենց միակ յանցանքն է նկատի չառնել աշխարհատնտեսական ներ–կայ իրականութիւնները»:

Բանաձեւ մը որ ի զօրու է նաեւ եւ աւելիով՝ մեզի համար:

***

Երեւանի մէջ ցոյցերը կամ հանրաժողովները չեն դադրիր, եթէ նոյնիսկ նոյն թափը չունին:

Շաբաթ առաւ կը հաստատուէր որ դործադուլը վերջ գտած է նախորդ օրն իսկ եւ թէ 227 հաստատութիւններու մէջ աշխատանքը վերսկսած է:

Ուրբաթ իրիկուն կրկին չուրջ 300 հազար հոգի հաւաքուած էր, ինչպէս նաեւ Շաբաթ (25·000 ըստ Պի – Պի – Սի–ի) եւ կիրակի չուրջ 100 հազար: Այս վերջին մէթինկին մասին Ղարաբաղ Կոմիտէի մէկ պատասխանատուն՝ Համբարձում Գալստեան յայտարարած է որ «լրատուութեան հանդիպում» մըն էր եւ աւելցուցած թէ այլեւս օրական միայն մէկ հանրաժողով պիտի դումարուի երկուքի տեղ՝ «որովհետեւ մարդիկ աշխատիլ ըսկըսած են»: Ղարաբաղ Կոմիտէն հաւաստիք տուած է նաեւ որ կարգ մը առաջարկներ եղած են իշխանութեանց կողմէ իրենց կարգ մը պահանջներուն չուրջ:

Միւս կողմէ համայնավար երիտասարդութեանց պաշտօնաթերթի՝ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ի երկու լրագրողներ զբրած են թերթին մէջ, որ արտաքսուած են Լեռնային Ղարաբաղէն, ուր գացեր են առանց արտօնութեան, չատ փորձելով արտօնագիր առանալ: Հազիւ 24 ժամ անցուցած են Ստեփանակերտ, ուր հեռաձայնով կանչուած են Կոմսոմոլսներու շրջանային Կոմիտէին կողմէ, որ հրահանգած է իրենց անմիջապէս մեկնիլ: Իրենք գիրենք գտած են փոխադրական օդանաւի մը վրայ, դէպի Երեւան:

ՇՎԱՐՆԱՑԷ, ՀԱՑՐԻԿԵԱՆ ԵՒ ՖԻԿԱՌՕ — ՄԱԿԱԶԻՆ

Ֆիկառօ – Մակազին իր վերջին թիւին մէջ (Հոկտեմբեր 1) լայն տեղ կուտար – նկարով – Պարոյր Հայրիկեանի, Շվարնացէի հետ անոր անակնկալ տեսակցութեան առթիւ, Ուաշինկթըն: Ան կը պատմէ որ Խորհրդային Միութեան Արտաքին նախարարը ողջունած է վրացերէն եւ հարց տուած անոր թէ ինչո՞ւ բանակ ղրկուած է Երեւան: Նախարարը ըսեր է պաշտպանելու համար Հայերը, բայց Հայրիկեան առարկեր է՝ «անհեթե՛թ, Ադըրբեջանն է ուր Հայ կը սպանուեն»:

Արտաքին նախարարը ըսեր է նաեւ Հայրիկեանի թէ եթէ ինքզինքը արտասահման կը գտնէ պատճառն այն է որ ի՛նք ուզած է (դրուեցաւ թէ Հայրիկեան Միացեալ – Նահանգներ գաղթելու դիմում մը ըրած էր տարւոյս սկիզբը) մինչ Հայրիկեան նկատել կուտայ որ բռնի, ձեռնակապերով արտաքսուած է:

Ըսինք արդէն վերջին ամիսներուն, թէ «Ֆիկառօ» սկսած է չատ ու չատ (քիչ մը չա՞տ...) զբաղիլ մեզմով, մինչ ընդհանրապէս չատ ժլատ է երբ հարցը Հայերուն կը վերաբերի: Բայց, պատճառը պարզ է, այս անգամ, մեր «հարցը» Թուրքիոյ հետ չէ, այլ՝ Խորհրդային Միութեան...: Այսինքն՝ «Ֆիկառօ»ն հետաքրքրողը Հայը չէ, այլ անոր որո՞ւ հետ գործ ունենալը:

***

ՓԱՐԻԶԻ ՑՈՑԸ

Հ· Յ· Դ·–եան «Նոր Սերունդ»ին կողմէ կազմակերպուած ցոյցը որ անգամ մը եւս Փարիզի հայութիւնը կը հրաւիրէր զօրավիգ կանգնելու Արցախի ու Հայաստանի ժողովուրդին, տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 1, Շաբաթ երեկոյ: Ժամը 18–ին Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Պենլիօղլու, Արփի Պօտուրեան եւ խօսեցեալը՝ Պր· Արման Օհանեան, Սարօ Տէվրիկեան, Բաֆֆի եւ Արման Պենլիօղլու, Տէր եւ Տիկին Գլակ Ղազարեան եւ զաւակը՝ Աարուշան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Ղազարեան եւ զաւակը՝ Արեգ (Պոլիս), Տիկին Արուսեակ Ղազարեան եւ զաւակը՝ Յովսէփ (Պոլիս), Պր· Միհրան Փօլատեան (Նիւ – Եորք), ինչպէս նաեւ Թէրզեան, Օհանեան, Պալիոզեան, Ալեանաքեան, Հեռքեան ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ մօր, մեծ – մօր, քրոջ, հօրաքրոջ, զարմուհիին, խնամիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ· 30–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 5, ժամը 16–ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիլմոմպլի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Նախընտրաբար, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ ընել ազգային հաստատութեանց:

«ԾԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեանի, Տէր եւ Տիկին Գլակ Ղազարեանի եւ ողբացեալին ընտանեկան պարագաներուն:

Էթուալի հրապարակը իրենց պատառանեւրով ու եռագոյն դրօշակներով դիրք գրաւած նոր սերնդականներուն չուրջ սկսաւ խմբուիլ ժողովուրդը ու 18·30–ին մօտ երկու հազար հոգինոց բազմութիւնը Աւընիւ Վիկտոր Հիւկոյին սկսաւ յառաջանալ դէպի խորհրդային դեսպանատունը· պարզուած բազմաթիւ պաստառներն ու արձակուած լողունդները կ'արտայայտէին ժողովուրդի մը երկու հատուած – ներուն մէջեւ համակամութեան ոգին ու միասնական երթի մը վճռակամութիւնը:

Դեսպանատունը եղերող մայր պողոտան փակուած ըլլալով ոստիկանութեան կողմէ, բազմութիւնը լեցուց հանդիպակաց փողոցը, ուր նախ խօսք առաւ ընկերվարականները ուխտուն յաւելեալ աթոռ չահեցան, բայց ձեռնպահութեան համեմատութիւնը ծանր հարց մը կը դնէ, մանաւանդ որ ամիսէ մը հանրա – քուէ մը կայ Նոր – Քալետոնիոյ մասին:

Թուրքի ապահովութեան ուժեր Հաքեարիի մէկ պաւառակին մէջ ձերբակալած են հօթը քիւրտ մարտիկներ: Միւս կողմէ, քրտական հինգ կուսակցութիւն միացեալ ճակատ մը կազմած են իրաքեան իշխանութեան դէմ· անոնք կոչ ուղղած են Թուրքիա ապաստանած մարտիկներու որ վերադառնան ու չարունակեն պայքարը: Կազմուած նոր միացեալ ճակատին քաղաքական պատասխանատուութիւնը յանձնուած է Պարզանիի, իսկ զինուորական՝ Թալապանիի:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ազատի Գուլումճեան իր տարաբախտ զաւկին վրամ Գուլումճեանի մահուան 10–րդ տարելիցին ի յիշատակ, 500 Ֆր· կը նուիրէ «Ծառաջ»ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ·– Տիկին Բարիզ Արմաղանեան իր վաղամեռ զաւկին՝ Կարօ Արմաղանեանի մահուան 10–րդ տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 500 Ֆր· Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 100 Ֆր· «Ծառաջ»ի բարգաւաճման:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը Փարիզեան Շրջանի բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ մէջ – մասնաճիւղային ժողովի մը, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 20·30–ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թաղդեւսեան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Շաբաթ, Հոկ· 8, ժամը 16·30–ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

Ս· ԳՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Մատաղօրհնութիւն տեղի կ'ունենայ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 9–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին,
Մատաղօրհնութիւն՝ ժամը 11·45ին:

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջակայ արուարձաններու ժողովուրդը, որպէսզի ներկայ գտնուի սոյն հոգեպարար արարողութեանց եւ իր ուխտը կատարէ:

SAMEDI 8 OCTOBRE

U.G.A.B. - LYON

DINER-BAL

ESPACE TETE D'OR
103, Boulevard STALINGRAD
69100 Villeurbanne

GRAND SHOW-MODE ORCHESTRE

Réservation : DISCOPHILE
81, rue de la République, 69002 LYON (M° Bellecour)
Renseignements : Colette : 78 - 68 - 99 - 15.

Toute l'équipe de l'UGAB - JEUNES vous convie
à sa

SOIREE
FLASH - BACK
MUSIC

le Samedi 15 Octobre à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc-Jockey professionnel
★ AMBIANCE GARANTIE ★
★ NOMBREUX CADEAUX ★
★ COCKTAILS DETONNANTS ★

l'UGAB - JEUNES : La garantie
d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.
Tenue correcte exigée.

«ԾԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՅՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ·– Պ· Անարէ Պալտասարեան 300 Ֆր·:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի տարեկան ճաշը, այս կիրակի, Հոկտեմբեր 9, կէս օրին Մշակոյթի Տան մէջ:

Ճաշագին· – 65 տարեկանէն վեր հայրենակիցներուն առանց վճարումի:

10 տարեկանէն վեր մանուկներուն՝ 30 Ֆրանք, չափահասներուն՝ 60 Ֆր·:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Մշակոյթի Տուն, ամէն օր, կէս օրէ վերջ:

Հեռ· – 74 53 43 80 կամ՝ 74 85 65 39 Սիւզան Կարապետեանի:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

Ա Լ Ֆ Ո Ր Վ Ի Լ

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ կրթարանի հայերէն լեզուի դասընթացքները – փոքրերու եւ մեծերու – կը վերսկսին Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 5, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Հայերէնի դասընթացքները կը կատարուին Զորեքշաբթի ամբողջ օրը եւ երկուշաբթիէն Ուրբաթ իրիկուններըը: Կ'ուսուցուին նաեւ կրօնք եւ Հայոց պատմութիւն: Աշակերտներ կը պատրաստուին հայերէն լեզուի պաքալօրէայի քննութեանց: Պաքալօրէայի դասերը տեղի կ'ունենան Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 6–էն 7·30:

Տեղեկութիւններու եւ մանրամասնութիւններու համար կը խնդրուի դիմել հեռաձայնով հետեւեալ թիւերուն. –

43 76 65 37 (առաւ եւ կէսօրէ եաք):
43 75 26 98 (երեկոյեան):

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱՔՎԵԱՅԻՆ ՄԱՐՄՆԻ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՅԱՌԱՋ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՇՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 5
MERCREDI
5 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.853 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.853

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՎԵՐՍՏԻՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԻ ԵՒ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

«LIBÉRATION»

ARMÉNIE: LE RÉCIT DE LA RÉVOLTE

Ջիւ անդին, Երեւանի հեռատիպը «վերլիւծ» լուրերը կուտայ Սեւեռնակերտէն, որոնք սակայն, ժամանակավրէպ բնոյթ ունէին արդէն, Երեքշաբթի, (Հոկտեմբեր 4) առաւօտ: Բայց եւ այնպէս աւելորդ չհամարեցինք տալ այդ լուրերը, քանի որ անոնք նոր է որ կը տրուին, վերջին որոշումներու իբրեւ հետեւանք: «Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 1–ի թիւին մէջ, հրատարակած ֆինք այս առընչութեամբ, Հ. Պօղոսեանի Սեպտեմբեր 24 թուակիր հեռագիրը, ուր ան կ'ըսէր թէ այլեւս պատրաստ են իրենք լուրեր տալու, որպէսզի սխալ տեղեկութիւններ եւ անհիմն տարաձայնութիւններ տեղ չգտնեն:

Ուրեմն, մինչ հոն խաղաղ պատկերը կը պարզուի Սեւեռնակերտի, Երեքշաբթի առաւօտ ձայնասփիւռի կայանները եւ կարգի թերթեր կը հաղորդէին, հիմնուելով ԹՒՄ-ի վրայ, որ մթնոլորտը չատ լարած էր Երկուշաբթի օր Ղարաբաղ, ոչինչ կը բանէր, կառախումբերը արդելքի տակ առնուած էին եւ բանակն էր որ կ'ապահովէր Սեւեռնակերտի պարենաւորումը, անոնցմէ փոխադրութիւն կը կատարէր եւ հաց ու ուտելիք կը բաժնէր բնակչութեան: Այս ամբողջը ըսելով հանդերձ, զրպարտածառի մասին ոչ մէկ ակնարկութիւն կար, թէեւ պէտք է որ նոր զէպք կը պատահած ըլլայ: Ի վերջոյ, երբ կեանքը վերստացած էր իր բնականոն ընթացքը, զլուխները բաց էին, ամէն ոք պատանքի կը փութար եւայլն, եւայլն, չի կրնար պատահիլ որ մէկ վայրկեանէն միւսը ամէն ինչ տակն ու վրայ ըլլայ առանց որեւէ պատճառի: Երեքշաբթի առաւօտ, Պի – Պի – Սի կ'ըսէր թէ Գեղարդի Խորհուրդի պատուիրակութիւն կը ժամանած էր Սեւեռնակերտ առանց յայտնելու մանրամասնութեան:

Հոկտեմբեր 4–ի «Լիպերասիոն»ը ամբողջ բղխածքար մը կը ներկայացնէր (5 էջ եւ առաջինն ալ վերը յիշուած խորագրով եւ նկարով մը) չնորհիւ իր թղթակիցուհիին, որ երկու չաբաթ անցուցած էր Երեւան, Սեպտեմբերին, եւ պատկերացնէր, օրագրային, նկարագրութիւն մը կընէ:

Լուսադոյնս կը ներկայացնէ ամէնօրեայ կեանքը, հանրաժողովները, ելոյթ ունեցողները, երբեմն միամիտ խաղերը (Լենինի գլերքերը չարել խորհրդային դրամին առջեւ, որպէսզի չատանան պարագային, ստիպուին կոխկրտել...): Կը խօսի լուսանկարիչ Աւետիք Յովհաննիսեանի մահուան պարագաներուն մասին, նկար մը ցոյց կուտայ 25–ամեայ երիտասարդին թաղումը: Երիտասարդը որ դաշոյնի 32 հարուած ըստացած է, միակ լուսանկարիչն էր, որ ներկայ հանած էր Ջուարթնոց օդակայանի տեսարանները, այդ պատճառով Երեւանցիները համոզուած են որ սպանուած է ԿԱ – Գ–ի գործակալներու կողմէ:

Վերնիք Սիկալի («Լիպերասիոն»ի թղթակիցը) կը նկարագրէ Հրանտ Ոսկանեանի միջամտութիւնը, յոյներու չաթիականէն օրը երկու հատի վերածուելու, ազգային երգերու ստեղծած մթնոլորտը, Անդրանիկի ոգեկոչումը եւայլն, եւայլն: Կ'արձագանգէ նաեւ անցեալ ծայրայեղութեանց, երբ ոմանք կ'ուզէին «խօսքեր, խօսքեր, միայն խօսքեր», աւելցնելու համար թէ խօսքերը չեն բաւեր, հարկաւոր է՝ գէնք: Պէտք է գնել: Ուրկէ՞: Մայր մը չի վարանիր յստակորել. – «Հայաստանի դեկավարները Թուրքեր են»:

Ամէնօրեայ երեւանեան այս կեանքի նկարագրութեան կից, Վերնիք Սիկալի յօդուած մը եւ հարցազրոյց մը ստորագրած է: Յօդուածին մէջ, կը ծանրանայ «առարկութեան անմիաբան ձայներուն» վրայ (կարկատան թարգմանութիւնը իր խորագրին՝ «Les voix discordantes de la contestation»): Կան որ կողմնակից են Հայրիկեանի «Ազգ· ինքնորոշման միութեան», չատեր՝ ոչ: Առաջիններուն դըլուխն է՝ Մովսէս Գորգիսեան: «11»երու (Ղարաբաղ) բանբերը չուզեր որ ամէն մարդ իր գլխուն բան մը ըսէ: Ցեղափոխական կոմիտէ մըն է: Ամէն ոք ուզած տեսնը, ուզածը չի կրնար ըսել: Սիլվա Կապուտիկեան չուզեր որ Մոսկուայի հետ կապը խզուի: Դեռ վստահութիւն ունի Կորբաչովի հանդէպ: Իզոր Մուրատեան տարակարծիք է Կոմիտէին հետ (հիմնադիրներէն էր): Կատարուածը չի բաւեր, ըստ իրեն: Կ'ուզէ որ այլ Հանրապետութեան Հայերը Ղարաբաղ բերուին: Կլազնոստը խեղկատակութիւն է: Ուզածդ կ'ըսես, ուզածդ կը գրես, բայց՝ ուզածդ չես կրնար ընել...: Այլ հարցեր չեն պակսիր: Ջուր չկայ, չաքար չկայ, վառելանիւթ չկայ: Լրագրողը իր հարցազրոյցը ըրած է Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի հետ (Ղարաբաղ Կոմիտէ): Ան չի խորհիր որ ժամանակը մեզի դէմ կ'աչխատի: Կ'անդրադառնայ անկախութեան հարցին, որ հող գտաւ որովհետեւ գոհացում չտրուեցաւ եւ վստահութիւն չկայ այլեւս Մոսկուայի նկատմամբ:

Կ'արժէ ամէն պարագայի մէջ «Լիպերասիոն»ի այս թիւը ունենալ, վասնզի ցարդ եղած նկարագրութեանց ամէնէն հարազատ եւ ամբողջական պատկերը ներկայացնողը կը թուի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՋՐՀԵՂԵՂ ՄԸ աւեր գործեց Երկուշաբթի օր Կաս նահանգի եւ դիմաւորաբար հռոմէական Նիմ քաղաքին մէջ, որ ջուրերու եւ ցեխի տակ թաղուեցաւ յանկարծակի կերպով: Եօթը մեռեալ կար եւ նիւթական հսկայ վնասներ: Վախ կար որ ջուրերը քաչուելէն ետք, ուրիշ դիակներ երեւան ելան: Ջուրերը քչած տարած են հարիւրաւոր կառքեր, խանութներու ապրանքները, ինչպէս կը պատմէր վաճառական մը, որու դաշնակները «ելած գացած էին» Նիմի փողոցներէն: Քաղաքը բոլորովին կարուած էր երկրէն ամբողջ օրը, զրկուած էլեկտրականութենէ, հեռաձայնէ: Ներքին նախարարը թռանով չրջած էր աղէտեալ քաղաքին վրայ:

ՊԱՎԱՐԻՈՑ վերջին «արքան» Ֆրանց Եոզէֆ Շեթրաուս մեռաւ 73 տարեկանին, զոհ՝ սրտի սուր տագնապի մը, երբ եղջերուներու որսորդութիւն կ'ընէր: Պավարիոյ նահանգապետը կամ չրջանային կառավարութեան վարչապետը, ըստ դերմանական կառոյցին, զանազան որակումներու առիթ տուած էր՝ առիւծ, ցուլ, եւայլն: Նախագահ՝ Ընկերային Քրիստոնեայ Միութեան, Ֆ· Ե· Շեթրաուս, Գերմանիոյ ամէնէն բուռն հակահամայնավարը կը նկատուէր, ինչ որ արդելք չէր եղած իր քաղաքական իրատեսութեան, մանաւանդ մերձեցման համար արեւելեան Գերմանիոյ «եղբայրներուն» հետ: Սիրուած կամ ատուած, ոչ ոք կրնար ուրանալ թէ մեծ դէմք մըն էր, եւրոպացի միակ հռետորը որ դեռ կրնար լսելիներէն մէկ քերումները ընել: Կ'երթար կը տեսնէր Փինոչէն կամ Պոթա, բայց բարեկամ էր նաեւ Մաոյի, արձակուրդն ալ կ'անցընէր Ալպանիա եւ անտեսապէս կը փրկէր արեւելեան Գերմանիան: Ամէնէն մեծ մեղադրանքը որ եղած է իրեն այն է որ քիչ մը չատ պավարացի է գերմանացի ըլլալու համար (այսինքն՝ չատ Փրուսիացի):

ՌՈՒՍ ԴԱՇՆԱԿՑԱՑԻՆ Հանրապետութեան (մեծադոյնը՝ 15 Հանրապետութեանց) նախագահ դարձաւ Վիտալի Վորոտնիկով, որ ցարդ վարչապետ էր եւ վարչապետի իր աթոռը կ'առնէ Ներքին նախարար եւ Քաղաքական Բիւրոյի նորընտիր փոխ անդամ՝ Ա· Վլասով: Ներչենք որ Ռուսաստանի դաշնակցային Հանրապետութիւնը մասնայատուկ պարագայ մըն է 15 Հանրապետութեանց մէջ, քանի որ միակն է որ իր կուսակցութիւնը չունի (հաչիւ մը պէտք է ըլլայ անշուշտ այս տարօրինակ թուղ կարգադրութեան մէջ): Ով որ ուզէ կ'անդամակցի ուղղակի Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան: Այս փոփոխութիւնները նախաքայլ մը կը նկատուին Կորբաչովի յայտնած ծրագիրներուն՝ աւելցնել Խորհուրդներու (Խորհրդարան) իշխանութիւնը: Այս առընչութեամբ հետաքրքական կը թուի որ փոփոխութիւններ ըլլան նաեւ միւս 14 Հանրապետութեանց մէջ ալ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱԲՄԷՆՓԿԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25 / 30)

Լ· ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՐԶԿՈՄԻ ՆԻՍՏԸ

Կուսակցութեան Մարզային Կոմիտէի նիստին քննարկուած են վերջին իրադարձութիւնները: Մարզկոմի Բիւրօն նշած է, որ վերջին օրերուն Ստեփանակերտի մէջ կացութիւնը բարդացած է: Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքական հարցին արդար լուծումին համար ժողովրդական չարժումը օրինականութեան չրջանակներէն սկսած է դուրս ելլել:

Քաղաքական իրավիճակը աւելի վատթարացած է գործադուլներու հետեւանքով· Այս ամէնը սկսած է այն պատճառով, որ Շուշիի եւ որոշ այլ գիւղերու մէջ կը չարունակեն մնալ այսպէս կոչուած ադրբեջանցի փախստականները եւ միջոցներ ձեռք չեն առնուիր զանոնք Լեռնային Ղարաբաղէն դուրս հանելու համար: Ադրբեջանի կառավարութիւնը չի կատարեր մարզի չրջանները այդ «փախստականները» չտեղաւորելու խոստումը: Աւելին, տուեալ հարցին առթիւ Ադրբեջանի Կեդրոնական Կոմիտէի որոչումին հակառակ Շուշիի չրջանին երեք միլիոն ռուբլի յատկացուած է զանոնք հոն բնակեցնելու նպատակով: Նման վերաբերմունք բնաւ չի նպաստեր մարզին մէջ ստեղծուած իրավիճակին կայունացման, այլ՝ ընդհակառակն, վիճակը կը բարդացընէ:

Լեռնային Ղարաբաղի կուսակցութեան Բիւրօն դիմած է Ադրբեջանի Կեդրոնական Կոմիտէին, խնդրելով հրահանգ տալ հանրապետական մարմիններուն՝ խոստումէն կանխել Ղարաբաղէն դուրս գտնուող բնակչութեան որոչ խումբերու ազգայնական գործողութիւնները եւ միջոցներու ձեռնարկել Հայաստանէն եկած «փախստականները» մարզի սահմաններէն դուրս տեղաւորելու մասին ընդունուած որոշումին իրագործման համար:

Կուսակցութեան Մարզկոմի Բիւրօն դիմած է մարզին բոլոր աչխատաւորներուն կոչ ընելով գիտակից գործադուլներու կործանարարութեան, որոնք չեն նպաստեր Լեռնային Ղարաբաղի հարցին քաղաքական լուծումին, պահպանել հանգստութիւն, զսպուածութիւն, չենթարկուիլ ամէն տեսակ անպատասխանատու յայտարարութիւններու:

*

ԵՐԵՍՓոԽԱՆՆԵՐ
ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԻՍՏԻ
ՊԱՀԱՆՋԷՆ ԿՂ ՀՐԱԺԱՐԻՆ

Խումբ մը երեսփոխաններ դիմած էին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումին, առաջարկելով արտահերթ նստաչրջան դումարել:

Պրեզիտիումի Սեպտեմբեր 23–ի որոչումէն յետոյ, ուր նպատակայարմար նկատուած էր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի յառաջիկայ նստաչրջանին քննարկել Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերեալ Մոսկուայի տուած որոչումներու կատարման ընթացքը, երեսփոխաններու մէկ մասը յայտնած է, որ ինք այդ որոչումին համաձայն է եւ չի պնդեր, որ բացառիկ նստաչրջան դումարուի:

**

ՀԵՌԱԳՐԵՐ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԷՆ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26· – Ստեփանակերտի դպրոցները դասերը վերսկսած են, քաղաքին փողոցները փոխադրամիջոցներու թիւը աւելցած է: Միջոցներ ձեռք առնուած են կայարանին մէջ կուտակուած սրնդամթերքը խանութները հասցնելու համար:

Բանուորներու հետ հանդիպումներ տեղի ունեցած են, որոնց ընթացքին քննարկուած են աչխատանքը վերսկսելու գործնական հարցերը:

Որոչուած է Լեռնային Ղարաբաղի եւ Ադրբեջանի Ազդամի չրջանի լուսարձակը մէկ ժամ կրճատել՝ ժամը 21–էն մինչեւ 5:

Սուր կը մնայ Հայաստանէն արտագաղթած Ադրբեջանցիներու տեղաւորման հարցը:

Օրուան ընթացքին ոչ մէկ քրէական յանցագործութիւն կատարուած է:

Լեռնային Ղարաբաղ ժամանած է Խորհրդային Միութեան դատախազութեան յատուկ ներկայացուցիչ, դլխաւոր դա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԻՐԱՆ – ԻՐԱՔ
ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ՀԱՅ ԶՈՀ ՄԸ ԵԻՍ

Իրան – Իրաք պատերազմին հրադադարէն առաջ նահատակուած է հայ զինուոր մը եւս՝ Վեհանձն Ռաչիդ Փուր: Ան ծնած էր 1964–ին Ուրմիոյ Բաբատուղ գիւղը, նախնական ուսումը ստացած տեղւոյն «Անուչիրաւան» հայկական վարժարանը ապա աւարտած էր արհեստագիտական դպրոց մը:

Վեհանձն Ռաչիդ Փուր զինուորագրուած էր 1986 Մարտին, գտնուած զանազան ռազմաճակատներու վրայ· նահատակուած է Ֆաքէի:

Նահատակ զինուորը անդամ եղած է Հ· Մ· «Ա.րարատ» կազմակերպութեան Ուրմիոյ մասնաճիւղին:

ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

(Ր. եւ վերջին մաս)

Ու գուցէ հասկնալի է արտազաղթողի, հեռացողի, հրաժարուողի, մի կողմ քաշուողի դիրքորոշումը. եթէ հարազատը, ամենէրը այդ ամենաւեր մորեխն է, այդ աւերոզ ցեցը, նչանակում է օտարը եւ եմ: Այս կեցուածքը չնայած կրաւորական, բայց բարոյական է գոնէ այնքանով, որ նման ազնիւ մարդկանց արժանապատուութիւնը թոյլ չի տալիս զառնալ հայ ազգի կենացը պարբերաբար խըմող սրիկաների խաղալիքը եւ նրանց հետ համատեղ աւեր ու կեղտ սփռել սեփական տան մէջ:

. . . . . .

Սովետական լրագրողի այն հարցին, թէ ինչպիսին է Ֆրանսիայի վաղուայ օրը, Հանրապետութեան նախագահ՝ Ֆրանսուա Միթերանը պատասխանում է. – «Հօթանասուն տարի անց մենք դեռ բաւարար չափով չենք գիտակցել Առաջին համաշխարհային պատերազմի հետեւանքները, մէկուկէս միլիոն երիտասարդ Ֆրանսացիների կորուստը, մեր երկրի կրած զոհերը: Մենք դեռ խելքի չենք եկել եւ երկրորդ համաշխարհային պատերազմից յետոյ ... («Իզվեստիա», 1987 թ. Դեկտեմբեր 3-ի):

Մենք գլուխ ենք խոնարհում այդ միլիոնուկէսն զոհերի յիշատակի առջեւ՝ մանաւանդ որ այդ թուի մէջ հազարաւոր Հայերի արիւնը կայ, յիշենք թէկուզ Ա-րարայի ճակատամարտը, Ֆրանսիական համազգեստ հագած հայկական լեգէոնը կիլիկիայում, եւ յատկապէս որ առաջին համաշխարհային պատերազմի հետեւանքով Հայերը ճիշդ նոյնքան զոհ են տուել՝ միլիոնուկէսս, եթէ ոչ աւելին: Ազնիւ բան չէ՝ զրոյց բացել այն մասին, թէ ում զոհն աւելի շատ է, բայց երբ մի դէպքում մէկուկէս միլիոնը ամբողջ երկրի բնակչութեան երեք տոկոսից պակաս է, իսկ միւս դէպքում ամբողջ ազգի կէսից աւելին, ապա չես կարող համեմատութիւններ ու հետեւութիւններ չանել: Օրինակ՝ չես կարող չմտածել այն մասին, որ Ֆրանսիան պատերազմի դիմաց ուր մասնակիցներից մէկն էր եւ այդ երիտասարդների ջախջախիչ մասը զոհուել է ռազմի դաշտում, պէնքը ձեռքին, մինչդեռ միւսները՝ անմեղ մարդիկ, զոհուել են պետական ոճրագործութեան հետեւանքով: Չես կարող նաեւ չմտածել այն մասին, որ Ֆրանսիան մնացել է իր պատմական ողջ տարածքի վրայ, մինչդեռ Հայերը կորցնելով իրենց պապենական հողերի երեք քառորդից աւելին, կորցրել են նաեւ ծանր կորուստը հանդիսա ու խաղաղ աշխատանքով, մի յարկի տակ ապրող ընտանիքի միասնականութեամբ եւ բերելու հնարաւորութիւնը: Իսկ եթէ այդ միլիոնուկէսին գումարենք նախորդած 30·000 կորուստը Առանայում (1909 թ.), 300·000 Արեւմտեան Հայաստանում (1895 թ. թ.) այնուհետեւ եղբայրասպան պատերազմի զոհերը քսանական թուականներին, տասնեակ, գուցէ հարիւր հազարաւոր մտաւորականութեան ընտրանիի կոտորածը ստալինեան բռնութիւնների չրջանում ... Սրանց պէտք է գումարուեն նաեւ Ալթայեան երկրամասում գերեզման գտած հազարաւոր հայրենազարձները, Ղրիմից աքսորուած Հայերը, որոնց մասին մինչեւ այս օր չի խօսուել սովետական մամուլում: Այս գումարելիներից չենք կարող անջատել հայրենական պատերազմի դաշտերից ետ չեկած մօտ երեք հարիւր հազար երիտասարդներին: Դա, անշուշտ, այն սրբազան «Մահ իմացեալն» էր, որն արիւնաքամ հայ ժողովուրդը ընդունեց յօժարակամօրէն եւ պարտքի գիտակցութեամբ: Սրանք բռնութեան զոհեր չեն, այլ զոհուեցին բռնութեան դէմ կռուելիս, սակայն որքան էլ մեծ լինի բարոյական յաղթանակը, ուզես չուզես, այս երեք – հարիւր հազարը գումարւում է նախորդ թուերին: Այս թուերին է գալիս գումարւում վերջին տասը տարուայ ընթացքում Պէյրութի պատերազմում զոհուած Հայերի թիւը (որքա՞ն է, չգիտենք, քանի մեր մամուլում բացարձակապէս ոչ մի խօսք չի եղել այդ մասին), Իրան — Իրաք պատերազմի դաշտերում հոսող հայ պատանիների արիւնը, (այստեղից էլ ոչ մի տեղեկութիւն) եւ ահա վերջապէս մի թիւ՝ 26 խոշտանգուած Հայեր՝ Սումգայիթում: Տա՛ աստուած որ իսկապէս քսանվեց լինի:

Կարո՞ղ էր արդեօք որեւէ այլ ժողովուրդ իր գոյութիւնը պահպանել եթէ (Աստուած մի՛ արասցէ) այսպիսի ծանր փորձութիւնների ենթարկուէր ընդամէնը 50 – 60 տարում: Եւ եթէ կարողանար իր ֆիզիքական գոյութիւնը պահպանել, ապա որքա՞ն կը պահպանուէր նրա բարոյական կորովը, մարդկային ու ազգային արժանապատուութիւնը: Չէ՞ որ յատկապէս այս վերջինը նուազում անհետանում է առաւօրէն հոսող արեան հետ, եւ երբեմն այն աստիճան, որ բռնութիւնն ու դաժանութիւնը, սուրը եւ կեղծիքը, դրդութիւնը եւ կաշառքը, ստորաքարշութիւնը եւ քծնանքը, անբարոյութիւնը եւ խարդախութիւնը դիտուում են ոչ միայն որպէս մարդկութեան յաւերժական ուղեկիցներ, այլեւ շատ շատերը ուզում են այս ամէնը ներկայացնել որպէս մարդկային առաքինութեան միակ ու իսկական դրսեւորումներ: Թուարկուած զազրելի յատկանիշները այն վիրուսներն են, որոնք անմիջապէս զրաւում են նուազող, նահանջող արժանապատուութեան դիրքերը, եւ չարիքը ներկայացուում է որպէս բարիք, թշնամին՝ որպէս բարեկամ, իսկ սեփական մարդկային ու ազգային տարրական իրաւունքներ ունենալն ու պահանջելը՝ որպէս մի աններելի ոճիր, նոյն իսկ որպէս ոտնձգութիւն օրէնքի ու պետութեան դէմ: Իւաւական էր, որ մեր ժողովուրդը, սրտանց ու անմնացորդ նուիրուելով վերակառուցման ոգուն ու տառին, դուրս գար փողոց եւ խաղաղ ցոյցերով իր օրինական ու սահմանադրական պահանջը ներկայացնէր, որպէսզի անմիջապէս արձնանար ստալինեան բիւրոկրատիայի գազանը եւ վերաւորէր մի ամբողջ ժողովրդի արժանապատուութիւնը: Եւ թուում էր թէ ուր որ է պիտի կրկնուեն նախորդ տարիների տխուր յուսախաբութիւնները:

Սակայն ժողովրդից կարելի է խլել ամէն ինչ, միայն թէ ոչ՝ արձնացած արժանապատուութիւնը: Այս մէկը կարող է կորչել միայն մէկ դէպքում՝ երբ աչխարհի երեսից անհետանան այդ ազգային նկարագիրը ունեցող, իրենց հայ համարող բոլորը՝ մեծից փոքր: Սակայն սա դաժան ցնորք է լաւագոյն դէպքում տեսական չատ հեռաւոր մտավարժանք, որը փորձեցին ժողովուրդների եղբայրութեան քաղաք Սումգայիթում գործնականի վերածել՝ աչքի առջեւ ունենալով նախորդ նման փորձերի բացարձակ անպատժելիութիւնը: Այս անգամ էլ մեր արժանապատուութիւնը մեզ յուչեց, որ սուր վերցնողը միչտ սրից է ընկնելու, եւ որ մենք հրաժարուում ենք արիւնին արեամբ պատասխանել ոչ թէ վախից կամ զգուչութիւնից, այլ որով-հետեւ՝ եթէ Ալփասլանների ու կաղ Թեմուրների ժամանակ անգամ հաւատացել ենք բանականութեան ու բարութեան ուժին, ապա այս օրերին առաւել եւս պիտի հաւատանք՝ քանզի ապրում ենք մի Պետութեան մէջ, որն ի լուր ամէնի կոչ է անում աչխարհն ի սպառ ազատել բռնութիւնից եւ արիւնահեղութիւնից: Եւ եթէ խաղաղ երկնքի տակ զարձեալ մեր արիւնն է հոսում, ապա գուցէ պատճառներից մէկն էլ այն է, որ ինչպէս միչտ, մենք եղել ենք աչխարհի այն հաւատկենտ ժողովուրդների թուում, որոնք առաջիններն են ընդունել բոլոր հասարակական առաջադէմ ուսմունքները՝ լինի քրիստոնէական, թէ մարքս – լենինեան:

Զափազանց մեծ յարգանք պիտի ունենաս ինքդ քո հանդէպ, քո եւ հարեւան ժողովրդի հանդէպ, որպէսզի ուժ գտնես խմբագրելու, ներզութիւն խնդրելու անցեալում թոյլ տրուած սխալների համար: Ժողովուրդների բարեկամութիւնը այնքան սուրբ ու վեհ բան է, որ յանուն դրա պէտք է ընդունել ու խստօրէն դատապարտել նախկինում եղած փոքրը ու մեծ բռնութիւնները, որքան էլ որ դրանք ամօթալի լինեն ոչ մի ժողովուրդ չի կարող մոռանալ իր զաւակների անմեղ արիւնը, սակայն ցաւը կը մեղմացուի, եթէ համոզուեն որ եղեռնագործի հայրը եւ մայրը, քոյրը եւ եղբայրը, նրա բոլոր արիւնակիցները զղջում ու խորապէս ցաւում են կատարուածի համար, որ իրենց միջից, ամէն կերպ աչխատում են դուրս վանել ապազգայ բոլոր կայքեներին: Եւ, ամենակարեւորը, խստագոյնս պատժում են արիւն թափողն եւ բոլոր նրանց, ովքեր ժամանակին չեն բռնել ոճրագործ ձեռքը:

Ես կարծում եմ նոյնքան դատապարտելի է յանցանքին յաջորդող լռութիւնը, եղածը կոծկելու ջանքերը, ապաւաղելու, այլ կերպ մատուցելու փորձերը: Գուցէ ճշմարիտ ձեւակերպումը կը լինէր հետեւեալը. մեզաւոր են ոչ միայն Սումգայիթի մարդասպանները, այլեւ՝ նրանք, ովքեր այսօր փորձում են աչխարհի աչքից ծածկել բուն եղելութիւնը: Ես իրաւաբան չեմ, ուստի բարոյական դատի առջեւ, ինձ համար երկրորդ խմբի անձինք նոյնքան մեզաւոր են: Քանզի մարդասպանները սպանել են միայն մարմինը, սրանք սպանում են հոգին:

Այն մտաւորականները, ովքեր այսօր մոռանալու եւ բարեկամութիւնը չարունակելու կոչեր են անում մեզաւոր են ոչ միայն մեր, ոչ միայն աչխարհի առջեւ, այլ նաեւ առաջ իրենց ժողովրդի առջեւ:

Մենք գիտենք, որ զերմանացի ժողովրդի մը փոքրիկ մասն է մեզաւոր երկրորդ համաշխարհային պատերազմի արհաւիրքների համար: Սակայն ինչպիսի խստագոյն դատապարտում, սեփական ժողովրդի մեզքը քաւելու, ինչպիսի ազնիւ ձգտում կայ վերջին քառասուն – յիսուն տարուայ զերմանական գրականութեան մէջ: Գերման մտաւորականութեան մէջ նոյնիսկ մեզքի բարդոյթ կայ Եւրոպայի ժողովուրդների առջեւ իրենց հայրերի եւ պապերի գործած հրէչարաւոր յանցագործութիւնների համար: Եւ ինչպէս երեւում է, Ֆաչիզմի դատապարտման, մեզքերի քաւութեան ու զղջման այս ճգտումը դեռ երկար կը մնայ երկու Գերմանիաների գրականութիւնների մէջ, քանզի այդ ժողովրդի ազնիւ մտաւորականները պիտակցում են, որ միայն երկարատեւ ապաչխարանքով կը կարողանան իրենց որդիներին ու թոռներին պիտակցութիւնը թօթափել ծանր մեղքից:

Մենք գիտենք, որ Ամերիկացիների չնչին մասն է մեզաւոր Վիէթնամի ոչրերգութեան համար, բայց համայն մարդկութեան առջեւ ազգային ամօթանքը արթնելու, իրենց զաւակների ու համաքաղաքացիների գործած ոճիրները խստօրէն դատապարտելու ինչպիսի՛ հզոր ալիք ծնեց այդ պատերազմը ամբողջ ամերիկեան գրականութեան ու արուեստի մէջ: Ամերիկայի լաւագոյն գրողներն ու արուեստագէտները մինչեւ այսօր դատապարտում են ոչ միայն իրենց կառավարութիւնը, այլեւ ժողովրդին՝ վիէթնամի խայտառակութեան համար: Նրանց նման խաչատուրեան համար: Նրանց նման քաղաքացու արժանապատուութիւնը թոյլ չի տալիս տանեմահակ – ներ յետոյ հաչտուել՝ իրենց ժողովրդի ներկայացուցիչների ձեռքով գործուած յանցագործութիւնների հետ, քանզի նրանք իսկապէս ուզում են, որ այդ բոլորը ո՛չ մի տեղ, ո՛չ մի ժողովրդի ձեռքով այլեւս չկատարուի:

Այդպիսին է իսկական գրողի, արուեստագէտի, եւ ընդհանրապէս քաղաքակիրթ մարդու խիղճը՝ այն չասպում է ապաչխարել ու զղջալ կատարուածի համար, դատապարտել ու մեզադրել, եւ յետոյ նոր բարեկամութեան առջեւներ անել:

Ես հասկանում եմ, որ մեր ժողովրդի ներկ հարեւանութիւնը պատմականօրէն (մօտ 900 տարի) ստեղծուած իրողութիւն է եւ որ այսուհետեւ էլ մենք պիտի ապրենք կողք – կողքի: Հասկանում եմ նաեւ, որ հարեւանութիւն անելու ամենալաւ ձեւը՝ բարեկամութիւնն է, մեր հողերի վրայ ապրող Ադրբեջանցիները պիտի դա հաստատեն:

ՎԵՐՋԻՆ ԿԱՅՍՐԸ ԿԱՄ՝ ՀԻՐՕ-ՀԻԹՕ

– ○ –

Մինչեւ վերջին վայրկեանը ամէն ջանք թափուեցաւ, որպէսզի ձափոնի երկնային արքան, ողջ աստուածը ուշ մեռնի: Արեան բազմաթիւ սրսկումներ, ամբողջ ժողովուրդի մը աղօթքները կ'երկարաձգէին Հիրօ – Հիթոյի վերջին օրերը:

Ձափոնի կրօնքը – Շինթօ – ողջ աստուած կը նկատէ իր արքան, արեւի որդի: Հիրօ – Հիթօ 62 տարի իշխեց իր երկրին վրայ, չրջան մը որու ընթացքին Ձափոն իր երեքհազարամեայ պատմութեան աւելի մեծ ողբերգութիւնները ճանչ – գաւ, ապա՝ անտեսական զգալացունց յառաջխազացում մը:

Ժ. Ժ. Սերվան – Շրէպէր կը պատմէր անոր կեանքը «Փիկառօ Մակազին»ի մէջ, ծանրանալով մանաւանդ անոր կատարած բուն դերին վրայ Բ. աչխարհամարտի ընթացքին:

19 տարեկան է, Հիրօ – Հիթօ, դահաժառանգ, երբ կը խորհի որ աւելի լաւ պէտք է ճանչնայ Եւրոպայի այն երկու երկիրները, որոնց լեզուն կը խօսի եւ որոնք վայրկեան կերպով պարտութեան մատնեցին զերման կայսրութիւնը: 1921-ին ճամբայ կ'ելլէ դէպի Արեւմուտք:

Մառեչալ Ֆոշի կ'իյնայ զայն ընդունելու պարտականութիւնը, հարկ եղած պատիւներով: Աւելի ուշ, Ֆոշ պիտի գրէ թէ խորապէս ազդուած է իր հիւրին խմացականութեամբ եւ մտային հետաքրքրութեամբ:

Հիրօ – Հիթօ չուզեր ժամավաճառ ըլլալ մեծ ընդունելութիւններով թէ Անգլիոյ պահաժառանգ իշխանին հետ կոկիկ մրցումներով: Կը չրջի գործատուն – գործատուն, ինչ որ իրեն արգիլուած է ընել Ձափոնի մէջ: Վերադարձին, կայսերական պալատին մէջ կ'իմանայ որ կայսեր առողջական վիճակը կը պարտադրէ որ անմիջապէս խնամապետ նչանակուի: Քանի տարեկան է: Իշխանութիւնը կը սկսի, իրեն համար, բայց չուտով պարտի անդրադառնալ թէ զայն պէտք է բաժնէ կայսրութեան բուն տէրերուն՝ զօրավարներուն հետ:

Առնցմէ առաջինը իր փառքին զազաթն է եւ նկարը ամէն տան մէջ, որպէս խորհրդանիչ ուժի, Այս զօրաւոր մենատէրն է՝ Եամակաթա Արիթոմօ, ճարպիկ մարդ մը: Կը յարգէ զահը, բայց երեւութական ձեւակերպութիւններէն անդին, որոչումներ տուողը՝ ինք է: Եւ կը դառնայ Հիրօ – Հիթոյի մղձաւանջը: Եամակաթա արդէն յաղթած է Ռուսբուն, ձեռք դրած Քորէայի վրայ եւ յարձակած՝ Զինաստանի:

Ձափոնի այս տէրն ու տիրականը մտահոգ չէ այս երիտասարդին գալուստին, որու փոքրակազմ եւ դիւրաբեկ արտաքինը զօրաւորներու եւ վտառամոլներու առջեւ կ'օդնէ քօղարկելու իր բացառիկ խելքը: Իշխանը երբեք չի խօսիր: Եւ իր բնածին խոհեմութիւնը արգելք է որ դէմառ դէմ ճակատի Եամակաթայի հետ: Սկիզբը կը համակերպի ձեւական դեր մը խաղալով: 1923 Սեպտեմբերին պատմութեան մեծագոյն երկրաչարժը աւեր կը գործէ Թոքիոյի վրայ: Մայրաքաղաքը գրեթէ քարուքանդ է: Բնակչութեան երկու – երրորդը ճմլուած, քանի մը ժամուան մէջ՝ 150 հազար մեռեալ: Նախարարապետը բացակայ է: Այն ատեն, վեց չաբթուան ընթացքին երիտասարդ իշխանը ձեռք կ'առնէ օգնութեան կազմակերպումը: Հիւանդանոցէ – հիւանդանոց կ'այցելէ զոհերուն, կ'երթայ ազէտեալ թաղամասերը: Եամակաթա կը վերադառնայ եւ զատ նոր կացութիւնը անհանդուրժելի է իրեն համար: Ամիս մը ետք, իշխանը հրաչքով կը փրկուի մահափորձէ մը: Մէկտեղ կ'ելլէ որ հեղինակը կը Եամակաթայի ուղղակի հրամանին տակ գտնուող մէկն է: Իշխանը կը պահանջէ որ հրաժարի այն նոր վարչապետը զոր Եամակաթա նչանակած է: Եամակաթա չուզեր ճակատիլ արքունիքին հետ: Քաղաքականութիւնը կը թողու Հիրօ – Հիթոյի եւ կը զբաղի զինեալ ուժերով:

Պետական հարուած մը պատրաստուած է: Վարչապետ Համակուչի զոր կայսր եղած իշխանը նչանակած էր, ամբաստանուած է զինուորական գաղտնի զատարանին կողմէ որ տեղի տուած է Լոնտոնի ժողովին (1930) պատերազմական նաւատորմիղներու նուազումին չուրջ: Երբ Թոքիօ կը հասնի, կայսրանն իսկ կը ըսպասնուի:

Զինուորական կուսակցութիւնը կը կազմակերպուի ճակատաբաց «հայրենասէրներու միացեալ պայքարի համամասնական ընկերութիւն» անունին տակ (Նիքքիօ): Բանակը կռնակն է – բացի նաւատորմէն: Հիրօ – Հիթօ առանձին է:

1937 է: Հիրօ – Հիթոյի այցելած երկիրներն ալ մենատիրութեան ձեռքն անցած են: Մուսոլինի՝ Իտալիոյ մէջ, Հիթլէր՝ Գերմանիա, Ֆրանքօ՝ Սպանիա: Անգլիա եւ Ֆրանսա չէզոք մնացած են Սպանիոյ պատերազմին առեն, չեն հակազդած Հռոմի գաղթատիրական արշաւանքներուն Եթովպիա, ոչ ալ Վերսայլի դաչնագրի խզումին Հիթլերի կողմէ:

Ամերիկա կը վերադառնայ Հիրօ – Հիթոյի մղձաւանջը: Եամակաթա արդէն յաղթած է Ռուսբուն, ձեռք դրած Քորէայի վրայ եւ յարձակած՝ Զինաստանի:

Ձափոնի այս տէրն ու տիրականը մտահոգ չէ այս երիտասարդին գալուստին, որու փոքրակազմ եւ դիւրաբեկ արտաքինը զօրաւորներու եւ վտառամոլներու առջեւ կ'օդնէ քօղարկելու իր բացառիկ խելքը: Իշխանը երբեք չի խօսիր: Եւ իր բնածին խոհեմութիւնը արգելք է որ դէմառ դէմ ճակատի Եամակաթայի հետ: Սկիզբը կը համակերպի ձեւական դեր մը խաղալով: 1923 Սեպտեմբերին պատմութեան մեծագոյն երկրաչարժը աւեր կը գործէ Թոքիոյի վրայ: Մայրաքաղաքը գրեթէ քարուքանդ է: Բնակչութեան երկու – երրորդը ճմլուած, քանի մը ժամուան մէջ՝ 150 հազար մեռեալ: Նախարարապետը բացակայ է: Այն ատեն, վեց չաբթուան ընթացքին երիտասարդ իշխանը ձեռք կ'առնէ օգնութեան կազմակերպումը: Հիւանդանոցէ – հիւանդանոց կ'այցելէ զոհերուն, կ'երթայ ազէտեալ թաղամասերը: Եամակաթա կը վերադառնայ եւ զատ նոր կացութիւնը անհանդուրժելի է իրեն համար: Ամիս մը ետք, իշխանը հրաչքով կը փրկուի մահափորձէ մը: Մէկտեղ կ'ելլէ որ հեղինակը կը Եամակաթայի ուղղակի հրամանին տակ գտնուող մէկն է: Իշխանը կը պահանջէ որ հրաժարի այն նոր վարչապետը զոր Եամակաթա նչանակած է: Եամակաթա չուզեր ճակատիլ արքունիքին հետ: Քաղաքականութիւնը կը թողու Հիրօ – Հիթոյի եւ կը զբաղի զինեալ ուժերով:

Պետական հարուած մը պատրաստուած է: Վարչապետ Համակուչի զոր կայսր եղած իշխանը նչանակած էր, ամբաստանուած է զինուորական գաղտնի զատարանին կողմէ որ տեղի տուած է Լոնտոնի ժողովին (1930) պատերազմական նաւատորմիղներու նուազումին չուրջ: Երբ Թոքիօ կը հասնի, կայսրանն իսկ կը ըսպասնուի:

Զինուորական կուսակցութիւնը կը կազմակերպուի ճակատաբաց «հայրենասէրներու միացեալ պայքարի համամասնական ընկերութիւն» անունին տակ (Նիքքիօ): Բանակը կռնակն է – բացի նաւատորմէն: Հիրօ – Հիթօ առանձին է:

1937 է: Հիրօ – Հիթոյի այցելած երկիրներն ալ մենատիրութեան ձեռքն անցած են: Մուսոլինի՝ Իտալիոյ մէջ, Հիթլէր՝ Գերմանիա, Ֆրանքօ՝ Սպանիա: Անգլիա եւ Ֆրանսա չէզոք մնացած են Սպանիոյ պատերազմին առեն, չեն հակազդած Հռոմի գաղթատիրական արշաւանքներուն Եթովպիա, ոչ ալ Վերսայլի դաչնագրի խզումին Հիթլերի

կողմէ: Տարի մը ետք՝ Միւնիխեան էջ: Հիւթօ – Հիթլէր իր առաքելութեան մկրտութեան որպէս անուն ընտրած է՝ «Շովա», որ կը նշանակէ «Լուսաւոր խաղաղութիւն»: Կը բացատրէ. – «Մեծ պատերազմի եւրոպական ռազմադաշտերը այցելելէ եւ այն առեն հասկցայ բացարձակ անհրաժեշտութիւնը ժողովուրդներու համերաշխութեան»: Այդ հաւատքը այնքան անկեղծ է իր մէջ, որ անձնապէս կ'ուզէ չնորհաւորել Ռուզվելթը 1940–ի իր վերընտրութեան առթիւ: Տարի մը ետք, երախտապարտ, Ռուզվելթ կը հեռագրէր իրեն որպէսզի «օգնէ իրեն խաղաղութիւնը փրկելու համար»: Հիւթօ – Հիթօ կը պատասխանէ. – «Խաղաղութեան հաստատումը Խաղաղականի մէջ միշտ իմ խոր փափաքս եղած է»: Դիրը իրրեւ քուական կը կրէ՝ 1941 Դեկտեմբեր 10, այսինքն՝ Փըրլ – Հարպըրէն երեք օր յետոյ: Ամերիկացիք վիրաւորուած, կըրկնակ նախատինք մը կը տեսնեն: Չեն կըրնար դիտնալ որ Ճափոն մեծագոյն զին – ւորականը՝ ծովակալ Եամամոթօ, որ կը հրամայէ օդային եւ ծովային ուժերուն, վարչապետին ենթակայ, յայտնած է կայսր որ բոլորովին դէմ է Միացեալ Նահանգներու դէմ այդ յարձակման: Գրաւոր կը նշէ որ ան անխուսափելի կերպով Ճափոնը պիտի առաջնորդէ պատմական աղէտի մը:

1941 Դեկտեմբեր 7–ին, Փըրլ – Հարպըրէն ետք, ոչինչ կը մնայ Միացեալ Նահանգներու նաւատորմէն, ոչ ալ իր օդային ուժէն: Ճափոն չախչախիչ կերպով չհաց է առաջին մասը:

Վախճանը տարբեր պիտի ըլլայ, սակայն:

Ճափոն պատերազմը կորնչուցած է: Խաղաղականի վտանգը հեռացած է: Այրվհատուրը Եւրոպայով կը զբաղի: Հիւրօ-Հիթօ գիտէ, Պատրաստ է կայսերական ուժերու դանդաղ վախճանին: Երեք տարի պիտի տեւէ: Ինք, կը մտածէ պատերազմի վարպետներուն:

Եամամոթօ իր օդանաւին գլեկը ձեռքը – թէեւ իրեն արգիլուած է վարել օդանաւը, որովհետեւ հրամանատար է – կ'անհետանայ օդային ճակատամարտի մը ընթացքին: Ուզած է պատուով մեռնիլ: Հիւրօ – Հիթօ պատմական եւ զաղտնի մեծ դեր մը խաղացած է մէկ ծայրէն միւսը, իր հայրենասիրութիւնը աւելի բարձր դնելով քան իր բոլոր զինուորական պետերու հայրենասիրութիւնը: Կրցած է ձախողեցնել Հիթլէրի ամէնէն նուրբ հաշիւները, արգելք հանդիսանալով որ Մոսկուայի վրայ, այսինքն յաղթականին վրայ ձեռք դնէ: Այս զաղտնիքը երեւան հանած է ֆրանսացի լրագրող մը, Ռոպէր Կիլէն, պատերազմական թղթակից, որ Ճափոն էր 1938–ին իսկ: «Սորկէ խնդիրն» է, դարուս կարեւորագոյն լրտեսը:

Սորկէ, պաշտօնապէս նայի էր եւ «Ֆրանֆիփուրթըր Ցայթունկ»ի պատերազմական մնայուն թղթակիցը: Ճափոն զեկավարներուն համար, վստահելի անձ մըն է: Ինք է որ առաջին անգամ հաղորդած է «պողպատի ուխտը» Գերմանիա – Ճափոն զինակցութիւնը 1941–ին, որ թոյլ պիտի տար Հիթլէրի անակնկալ յարձակում մը ընել Խորհրդային Միութեան վրայ: Բայց, Հիթլէրի անհրաժեշտ է ճափոնի գործօն մասնակցութիւնը: Կ'ուզէ որ Ճափոն պատերազմ յայտարարէ Խորհրդային Միութեան եւ յարձակի Սիբերիոյ վրայ, ուր համախմբուած է կարմիր բանակի մեծ մասը: Ճափոնցիք զինակից են Գերմանիոյ, բայց գլխաւոր զեկավարները կարգացած են «Մայն քամփֆ»ի այն էջերը, ուր Հիթլէր իր զգացումները կ'արտայայտէ զեղին ցեղին մասին, սա ձեւով. – «Արիականները գերագոյն մարդ – կութեան մը միակ հիմնադիրներն են: Ենթադրելով որ Ամերիկա տապալի, Ճափոնի յառաջդիմութիւնը գիտութեան եւ թեթնիֆի մէջ բանի մը տարիէն կը ցամքին եւ այդ երկրին ներկայ բաղաթակերթութիւնը կը բարանայ կրկին իյնալու համար այն բուին մէջ, ուրկէ զինքը հանեց 70 տարի առաջ, բաղաթակրթութեան արիական ալիքը»:

Նոյն Հիթլէրն է որ կը պաղատի Ճափոնէն յարձակման անցնիլ: Յուլիս 2–ին, զաղտնի մեծ ժողով մը կը գումարուի կայսերական պալատը, կայսեր նախագահութեան տակ եւ մասնակցութեամբ նախարարներուն եւ զինուորական պետերուն: Միակ օրակարգն է՝ յարձակի՞լ թէ ոչ Սիբերիոյ վրայ: Նիստը կը բացուի ժամը 10–ին, կը վերջանայ 18–ին: Ոչինչ կը հրապարակուի: Միայն, Սորկէ անմիջապէս լուր կ'առնէ պալատի «բարեկամ»է մը, պատասխանը՝ ո՛չ է: Ճափոն պիտի չմիջամտէ: Յաւուկ ճայնասիւռով, Սորկէ լուրը կը հաղորդէ իր բուն տիրոջ՝ Ստալինի: Այս վերջինը լաւ կը ճանչնայ Սորկէն, վստահութիւն ունի անոր տուած տեղեկութեանց եւ ուրեմն Սիբիրի ուժերը դէպի արեւմուտք կը զրկէ: Կազմուպատրաստ են Մոսկուայի առջեւ: Կը փրկեն մայրաքաղաքը:

Թոքիոյի մէջ, Սորկէն շրջապատող ցանցը, մինչեւ կայսերական պահակախումբ, երեւան հանուած է: Ստալին կրնայ փրկել Սորկէն, բայց չի շարժիր: Եթէ ողջ մնայ Սորկէ «փորձանք» է, ուրեմն կը թողու որ, միւսներուն հետ, Թոքիոյի մէջ կախաղան հանուի:

Սերվան – Շրէյբէրի համար պատմութեան երկու մեծագոյն զինուորական արմատաւորները (նայի Գերմանիոյ եւ Ճափոն կայսերական սպայակոյտին) սահած են դէպի անդունդ բարդ եւ զաղտնապահ ուղեղի մը՝ Հիւրօ – Հիթօյի համարձակութեան, քաջութեան եւ նախատեսութեան նուրբ խաղին վրայ: Մարդը խաղապաշտ անխախտ համոզումներով մղուած էր:

Երբ Մք Արթըր, յաղթական, իրեն կը հանդիսի առաջին անգամ ըլլալով, գիտէ Ուաշինկթընի զաղտնի հրահանգները, զորս իրը պէտք է ընէ՝ ամէն գնով ազատել Հիւրօ –Հիթօն, զայն հանել Ստալինի հետ պաշտօնապէս պատրաստուած «պատերազմի ոճրագործներու» ցանկէն եւ պահպանել իր զահին վրայ, ուրկէ մինչեւ իր վերջին օրը պայքարեցաւ Խաղաղականի խաղաղութեան եւ իր երկրին խաղական մեծութեան համար:

Թ. Ա. Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆի «Արարատ» մարզաւանին Փութպոլի մարզադաշտին մէջ Սեպտեմբեր 9–ին բացումը կատարուած է Համահայկական 21–րդ խաղերուն, որոնք նուիրուած էին պատերազմի հայ զոհերու յիշատակին: Բացումի արարողութեան ներկայ զտնուած են Թեհրանի Հայոց թեմի առաջնորդ Արտակ Աբգ., վերապատուելի Թադէոս Միքայէլեան, իսլամական Խորհրդարանի զոյդ հայ պատգամաւորները եւ աւելի քան քսան հազար հայրենակիցներ: Մարզական խումբերու տոզանգէն եռք բացավառած է ջահը ու խօսք առած են գործադիր յանձնախումբի ներկայացուցիչը, Թեմական Խորհուրդի առենապետը՝ Խորհրդարանի հիւսպ – սային իրանահայութեան պատգամաւոր Վ. Վարդանեան եւ Արտակ Աբգ.: Իրանի համահայկական խաղերուն չարքին մէջ են պասքէթպոլ, վոլէյպոլ, փութպոլ, լող, աթլեթիզմ:

***

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Լա Սթրատա» ճաչարանին մէջ Սեպտեմբեր 11–ին կազմակերպուած է յաւուկ հացկերոյթ մը, որուն հրաւիրուած էր «Զօրեան» հիմնարկին մօտիկ ազգայիններու խումբ մը: Ձեռնարկը նպատակ ունեցած է տեղւոյն վրայ հանգանակութեամբ մը զոյացնելու հիմնարկին հարկաւոր 75 հազար տոլարի զումարը, դիմագրաւելու համար վերջերս յայտնուած տնտեսական տագնապը: Հանդիսավար Բաֆֆի Ուրֆալեան ներկաներուն պարզած է ձեռնարկին դրդապատճառները, ապա խօսքը տուած է «Զօրեան»ի տնօրէն Յ. Լիպարիտեանի. ան խօսելով հիմնարկին գործունէութեան, նպատակներուն եւ անհրաժեշտ նիւթականին մասին, եզրակացուցած է. – «Մեր յոյսն է որ մեր դիմագրաւած տնտեսական տագնապը կը զարմանալի, որովհետեւ համոզուած ենք որ աչխատանքը պէտք է չարունակուի ի գին բոլոր զոհողութեանց»: Ներկաներու նուիրատուութիւններէն զոյացած է 75 հազար տոլարի զումար մը:

***

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՑԻ Հ. Մ. Ը. Մ.–ական մանաճիւղին տարեկան սկաուտական բանակումը տեղի ունեցած է Օգոստոս 18–էն 21, մասնակցութեամբ չուրջ 40 պատանիներու: Բանակումը ընկերային եւ ընդհանուր դիտելիքներու զարգացման կողքին, առաւելաբար կեդրոնացած է նորընծայի եւ դայլիկական կարգ մը կարեւոր դասախօսութիւններու եւ գործնական աչխատանքներու վրայ:

ԼՈՒՐԵՐ ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԷՆ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ ՎԱՒԵՐԱՅՈՒՄԸ

Երկար ամիսներ սպասելէ վերջ, Լիոն-Տէսլնի «Հայաստան» ձայնասփիւռը՝ որ հիմնուած էր չորս տարիներ առաջ, ըստացած է գործելու պաչտօնական արտօնութիւն:

Քաչալերուած՝ վարիչները որոչած են ընդլայնել կայանին գործունէութիւնը, լսելի դարձնել զայն Լիոնի չուրջի քաղաքներէն ալ, Իզէրի եւ Լուարի մէջ իսկ: Այդ նպատակաւ, չուրջ հինգ հարիւր հազար ֆրանքի ծախք մը կը նախատեսուի, նոր արբաւորումներու համար:

Բնականաբար, վարիչները իրենց յոյսը զրած են ունկնդիրներուն եւ ընդհանրապէս չրջանին բոլոր Հայերուն վրայ, որ օգնեն կայանին նիւթապէս, զլուխ հանելու համար այս ձեռնարկը: Հոկ. 1–էն ի վեր «Հայաստան» կը սփռէ 102,6 գՀԶն, Ֆ. Մ.:

ՆԿԱՐԶԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

Դպրոցական վերամուտէն վերջ, մշակութայինը: Մշակութային՝ առաւել կամ նուազ:

Միութիւնները կը խորհին արդէն յառաջիկայ ձեռնարկներու վրայ: Կապոյտ Աչէը, Տիկնանց Միութիւնը, Բարեգործականը, ունին ծրագիրներ՝ որոնք, կը յուսանք, չարժման մէջ պիտի զնեն մեծ թիւով հայրենակիցներ, Լիոնէն, չուրջերէն: Պիտի երթան քաչալերելու կազմակերպիչները եւ միեւնոյն ժամանակ, պահ մը մոռնալու իրենց առօրեայ տագնապներն ու հոգերը:

Ծանուցուած հաւաքոյթներէն ամէնէն մերձաւորը Բարեգործականի մասնաճիւղին ճաչ – պարահանդէսն է, Հոկտեմբեր 8–ին: Իսկ, զուտ մշակութային գետնի վրայ, կարելի է յուսալ որ, արդիւնք Տիկնանց Միութեան չանքերուն՝ հայ արուեստագէտներու չորրորդ Սալոնը պիտի պերազանցէ իր նախորդները: 16 հոգի, մեծ մասը ծանօթ նկարիչներ կը մասնակցին այս ցուցահանդէսին՝ զոր Ազգ. Միութիւնը եւ Տիկնանցը կը կազմակերպեն միասնաբար չորս տարիներէ ի վեր: Կը պարտադրէ լուրջ աչխատանք, բայց Տիկնանցին անդամուհիները չեն քաչուիր աչխատանքէ եւ կը յաջողին ընդհանրապէս իրենց ձառնարկներուն մէջ:

Ցուցահանդէսը այս տարի ալ կը վայելէ չրջանին քաղաքական դէմքերու հովանաւորութիւնը եւ թնականաբար՝ Նորվան եպիսկոպոսինն ալ: Բացում՝ Հոկ. 14–, ժամը 18·30–ին, 40, rիւ տ'Արմէնի,:

ՀԱՅԵՐԷՆ ՍՈՐՎԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Մինչ Լիոնի երկլեզու ամէնօրեայ մանկապարտէզը —Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան դպրոց— արդէն զարձած է իրականութիւն տասնեակ մը յաճախողներով, Ազգային Միութեան հովանիին տակ, Հայկազեան միօրեայ դպրոցն ալ բացած է զանազան աստիճաններու իր դասընթացքները:

Կան նաեւ Գեղամ Կանանեանի դասաւանդութիւնները համալսարանին մէջ, 74, rիւ Փասթէօր: Գրիգոր Պըլտեան ալ կ'ուսուցանէ կաթողիկէ համալսարանին մէջ:

Լիոնի մէջ, ամէն աստիճանի, մեծ ու պզտիկ աչակերտներու, ուսանողներու —չափահասներու համար ալ— կան միջոցներ հայերէն սորվելու եւ յառաջդիմելու: Կը բաւէ ունենալ կամք...

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Նաս համեստ կահաւորուած սենեակի մը մէջ, պարզ տախտակի մը վրայ պառկած էր Ստեփան չրջապատուած իր ընկերներով, որոնք ազմկալի վիճաբանութեան մը բռնուած էին. երբ գինքը տեսան լռեցին ու տեղ բացին. այդ միջոցին Սաթենիկ որոշապէս ամչցաւ իր չքեղ պրպուզարդէն, իր երջանկութեան երեւոյթէն, նոյնիսկ իր չնորհէն ու զեղեցկութենէն: Ընկերուհի մը չատ պարզ հագուած, մազերը պինդ սեղմած, սիրկերը ձեռքը գինքը բարեւեց մտաղրաղ եւ անմիջապէս իր ընդհատուած խօսակցութիւնը չարունակեց կողքի պարոնին հետ:

Սաթենիկ մօտեցաւ Ստեփանին. անիկա չափազանց ժպտուն էր եւ իր բարի ու սեւ աչքերը լայն բացած կը նայէր իրեն. տախտակին մօտ պզտիկ սեղանի մը վրայ զետեղը էին զանազան ամոքիչ բաներ եւ Ստեփան այդ միջոցին ձեռքը բաժակ մը թէյ կը խմէր. անիկա ընդհատեց խմելը, բաժակը դրաւ սեղանին վրայ, ձեռքը տուաւ Սաթենիկին եւ ժըպտեցաւ բարութեամբ. այդ ձեռքը կ'այրէր տենդէ:

– Ի՞նչ ունիս, Ստեփան, ըսաւ Սաթենիկ հակելով դէպի ան:

– Ոչինչ, կոկորդի ցաւ ... բժիչկը ըսաւ թէ ինձ պառկած մնալ, ապա թէ ոչ առանձին բան չկայ:

Ուզեց ծիծաղիլ բժիչկին խոստապահանութեան վրայ, չայց Սաթենիկ գինքը ընդհատեց.

– Երեւի մսեցիր գնացքի մէջ:

Ստեփան չկինեցաւ եւ գլուխը ցնցեց կարծես վանելու համար անախորժ կիզոտութիւն մը. դէմքը ստացաւ իրեն ընտանի զսպուած արտայայտութիւնը:

– Երեւի ... յետոյ ընդոստ զարձաւ դէպի երիտասարդ կինը եւ հարցուց մեղմ ձայնով.

– Դու ինչպէ՞ս ես ... լաւ տեզաւոր – ւեցի՞ր...

– Այո ... չատ լաւ, Մեթրոպոլ հիւրանոցումն եմ...

Անհամարելի ատուեր մը անցաւ Ստեփանի դէմքին վրայէն, յետոյ դողդողջ եւ դժուարին ժպիտ մը, որ Սաթենիկի հեգնական թուեցաւ, ու կարծես կրկին վանելու համար անախորժ զգացում մը, ըմբռեփան զարձաւ դէպի մէկ ընկերը եւ ըսաւ անհատատ ձայնով.

– Սարգիս, պէտք է չտապ զրկել նամակները եւ ապահով միջոցաւ:

Սաթենիկ ուզեց հեռանալ:

– Ես թերեւս ձեզ խանգարեցի ... ես այս րոպէիս լսեցի որ հիւանդ ես եւ չտապեցի գալ:

– Ո՛չ, պատասխանեց Ստեփան, մեր խորհրդակցութիւնը վերջացաւ, կարող ես մնալ ... եթէ ազատ ես...

– Այո, ես մէկ քանի ժամ ազատ եմ:

Ընկերները հեռզհեռէ մեկնեցան. Սաթենիկ նչմարեց որ բռնազբօսիկ բան մը կար իրենց դէպի ինքը վարմունքին մէջ, այդ բանը անախորժ կերպով ազդեց իրեն. սիրուած ու հին ընկերուհի էր եւ այդ բոլոր պարոնները մտերիմ բարեկամներ էին իրեն, բայց որոչ ժամանակէ մը ի վեր կարծես թէ օտարացեր էին իրմէ, իրենց վերաբերմունքին մէջ ոչ կշտամբանք կար, ոչ տխրութիւն, այլ պարզապէս օտարութիւն: Ինքը գիտէր որ այդ այդպէս պիտի ըլլար եւ թեթեւ սրտով խզեր էր իր բոլոր անցեալ կապերը: Որքան ատեն որ զիրենք չէր տեսներ, չէր իսկ մտածեր այդ զոհողութեան մասին, բայց ամէն հանդիպումի այդ քաղաքավար գրտութիւնը տեսակ մը ֆիզիքական անախորժութիւն կը պատճառէր: Միայն Ստեփանը նոյնը մնացեր էր, միչտ եղբայրական, մտերմիկ եւ անսեթեւեթ եւ այդ իսկ պատճառաւ այս րոպէին Սաթենիկ զղաց Ստեփանի բարեկամութեան բոլոր արժէքը:

(Շար. 15)

(Շար· Ա· էջէն)

տախտակի Ա· օղնական Եու· Խորին, որ տեղական հեռատեսիլէն խօսած է իր կատարելիք աշխատանքին նպատակները մասին:

Դատախազութեան մարմինները կը շրջունակեն հրկիզումներու, զանգուածային անկարգութիւնները քննութիւնը, ինչպէս նաեւ Ա· Շահրամանեանի մահուան համար մեղաւորներու որոնումը:

***

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27· – Մէջոցներ ձեռք կ'առնուին ձեռնարկութիւններուն մէջ աշխատանքը վերսկսելու նպատակով:

Նկատի առնելով որ սկսած է խազողի բերքահաւաքը, տեղւոյն գինիի գործատան բանուորներուն մեծ մասը վերադարձած է աշխատանքի:

Բնակչութիւնը անդամթերքով ապահովելու մեծ աշխատանք կը տարուի:

Ցարդ զրաւուած է 1175 հատ զէնք:

***

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28· – Աշխատանքներ կը կատարուին օգնութիւն ցոյց տալու համար անոնց, որոնց տուները վնասուած են Սեպտեմբեր 18 – 21–ի անկարգութեանց առեն:

Երէկ Լեռնային Ղարաբաղ եւ Ազգամի շրջանը քրէական յանցագործութիւն չէ կատարուած, Գրաւուած է 257 զէնք՝ կարճափող հրացաններ, ինքնաչէն ատրճանակներ, fոfքէյլ մոլոթովներ: Անձնագիրը չկրելու համար կալանուած են 20 հոգի:

Կանոնաւոր կերպով կ'աշխատին ուսուցիչները, դպրոցները, փոխադրամիջոցները:

***

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Սեպտեմբեր 23–ին Ա· քարտուղար Ս· Յարութիւնեան հանդիպում ունեցած է Հայաստանի խումբ մը մտաւորականներու հետ: Անկեղծ խօսակցութիւն տեղի ունեցած է Լեռնային Ղարաբաղի իրադարձութիւններուն շուրջ: Ս· Յարութիւնեան անոնց յայտնած է տարուող աշխատանքներուն մասին: Հայաստանի վերակառուցումը միութենական մարմիններուն դիմած է Պրեզիտիումի Յուլիս 18–ի որոշման իրագործումը արագացնելու յատակ առաջարկութիւններով:

Ս· Յարութիւնեան մտաւորականներուն կոչ ըրած է համատեղ ջանքերով Հանրապետութեան քնականոն վիճակը վերահաստատելու համար: Հանրապետութեան առջեւ ծառացած բարդ խնդիրներու լուծումը միանգամայն անհնար է առանց մտաւորականութեան ներկայացուցիչներու մասնակցութեան:

Հանդիպման ատեն ելոյթ ունենալով Գ· Էմին, Հ· Սահեան, Ռ· Զարեան, Շ· Թաթիկեան, Հ· Մաթեւոսեան, Վ· Պետրոսեան, Ռ· Յովսէփեան, Ռ· Դաւոյեան, Ս· Մուրատեան, Մ· Մարգարեան, Ս· Վերմիշեւա, Տ· Մանսուրեան, Յ· Ղուկասեան խոր մտահոգութիւն արտայայտած են Հայաստանի ու Լեռնային Ղարաբաղի մէջ ստեղծուած իրավիճակի կապակցութեամբ. առաջարկած են ճգնաժամային կացութենէն դուրս գալու կարգ մը միջոցներ:

Անոնք ցանկութիւն յայտնած են, որ կուսակցական ու կառավարական ղեկավարները աւելի մօտէն զբաղին Լեռնային Ղարաբաղի առընչուող խնդիրներու լուծումով: Մտաւորականները նշած են, որ իրադարձութիւններու զարգացման վրայ բացասաբար կ'ազդեն Սումգայիթի ոճրագործութեան յանցագործներու դատաքննութեան ընթացքին վերաբերեալ անհաւատ լրատուութեան բացակայութիւնը: Ըսած են, թէ լրատու միջոցներու նկատմամբ բնակչութեան բողոքները անհիմն չեն ու կեդրոնական թերթերու եւ հեռատեսիլի լուրերուն յատակութեան ու հաւասարակշռութեան բացակայութիւնը բացասաբար կ'անդրադառնան ստեղծուած իրավիճակին վրայ: Ափսոսանք արտայայտուած է, որ դէպքերու զարգացումը յանգած է Երեւան եւ այլ շրջաններ զօրքեր ղրկելու: Ելոյթ ունեցողները փափաք յայտնած են Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանի քննարկումին ներկայացնել Լեռնային Ղարաբաղի դէպքերուն կապուած հարցեր:

Հանդիպումին ներկայ եղած են Խորհրդային Միութեան կեդրոնական Կոմիտէին՝ Վ· Կոնդրատեւ, Հայաստանի կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար՝ Գ· Գալոյեան, քարոզչութեան բաժնի վարիչ՝ Գ· Աատեան:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Աբթիւը Տէր – Յովհաննէսեան և զաւակները, Տէր և Տիկին Վահէ Դաւիթխանեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան մանաւոր պաշտօն կը կատարուի Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 6, ժամը 16–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ՎԱՀՐԱՄ ԴԱՒԻԹԽԱՆԵԱՆԻ

մահուան Ա· տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Վ Ի Է Ն

Հոկտեմբեր 9, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց դասին կողմէ:

Ս· ԳՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Մատաղօրհնութիւն տեղի կ'ունենայ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 9–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին,
Մատաղօրհնութիւն՝ ժամը 11·45ին:

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջակայ արուարձաններու ժողովուրդը, որպէսզի ներկայ գտնուի սոյն հոգեպարար արարողութեանց եւ իր ուխտը կատարէ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, ժամը 15·30–ին, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

9 ռիւ տը Մատրիտ

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը Փարիզեան Շրջանի բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ մէջ – մասնաճիւղային ժողովի մը, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 20·30–ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Շաբաթ, Հոկ· 8, ժամը 16·30–ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Պերճ Յովնանեան կը ծանուցանեն թէ կիրակի, Հոկտեմբեր 9–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց սիրելի մօր

ՆՈՒԱՐԴ ՅՈՎՆԱՆԵԱՆԻ

մահուան 12–րդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Այս առթիւ, Տէր եւ Տիկին Պ· Յովնանեան 200 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8, ոճն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն Մերոց՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսէսի Խորենացիի, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսէսի Կլայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական:

Ի յիշատակ Գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին կը մատուցուի պատարագ:

Պատարագիչ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա· ԲԻՇՆԻ· ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une exposition

ARMENIE
3000 ANS D'HISTOIRE

du 12 Octobre au 19 Novembre
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille (La Canebière)
avec la collaboration
du *CONSEIL REGIONAL PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR*
sous le haut patronage de
ALAIN POHER, *Président du Sénat*
et JACK LANG, *Ministre de la Culture*

avec le concours de :

Conseil Général des Bouches du Rhône, Mairie de Marseille, Direction Régionale des Affaires Culturelles, Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille, Centre Municipal d'Information, Congrégation Mekhitariste de Venise, Fondation Calouste Gulbenkian, Institut Sayabalian des Etudes Arméniennes, Fondation Nourhan Fringhian du Musée Arménien de France, Banque Bonnasse, Banque Martin Maurel, Société Marseillaise de Crédit, Caisse d'Epargne Ecureuil des Bouches du Rhône et de la Corse.

Inauguration : Vendredi 14 Octobre à 18 heures 30
Musée ouvert tous les jours de 9h. à 18h. (entrée gratuite)

■ *Conférence* à la Maison de la Culture Arménienne
(12 - 14, rue St. Bazile)
Samedi 15 Octobre à 21 heures
● *Les historiens arméniens* par *J.-P. MAHÉ*
● *La Diaspora arménienne* par *G. CHALIAND.*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սաուսնի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12–ԻՆ, ԺԱՄԸ 21–ԻՆ

Փալէ տէ Քոնկրէ – *յայտագիրը՝*

ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի տարեկան ճաշը, այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, կէս օրին Մշակոյթի Տան մէջ:

Ճաշադին· – 65 տարեկանէն վեր հայրենակիցներուն առանց վճարումի:

10 տարեկանէն վեր մանուկներուն՝ 30 Ֆրանք, չափահասներուն՝ 60 Ֆր·:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Մշակոյթի Տուն, ամէն օր, կէս օրէ վերջ:

Հեռ· – 74 53 43 80 կամ՝ 74 85 65 39 Սիւզան Կարապետեանի:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բ· ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ընկերակցութեանս տարեկան ընդհ· ժողովը՝ Հոկտեմբեր 9, Կիրակի, ժամը 16–ին Հ· Բ· Ը· Մ·–եան Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի:

ՕՐԱԿԱՐԳ· –

1·– Ընդհ· ժողովի դիւանի ընտրութիւն
2·– Նիւթական եւ բարոյական տեղեկագիրներու ներկայացում
3·– Կանոնադրի երկու յօդուածներու վերաքննութիւն
4·– Վարչական ընտրութիւն
5·– Առաջարկներ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6

JEUDI
6 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱԾ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.854 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.854

ԱՐՑԱԽ

ԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մեր նախորդ թիւով դրած էինք թէ Գերագոյն Խորհուրդի պատուիրակութիւնն մը ժամանած էր Ստեփանակերտ, առանց, սակայն, կարենալ մանրամասնութիւններ տալու այդ մասին:

Յետագային ճշդուեցաւ որ Ազգութեանց Խորհուրդի պատուիրակութիւն մըն է, գլխաւորութեամբ Խորհուրդի նախագահին Օկիւտա Վոսի:

Ցիշենք որ Գերագոյն Խորհուրդը (Խորհրդարան) երկու ժողով ունի՝ Միու – թեան Խորհուրդը եւ Ազգութեանց Խորհուրդը, որոնք հաւասար թիւով երեսփոխաններ ունին: Ազգութեանց Խորհուրդը (Սովետ) կ'ընտրուի հետեւեալ ձեւով. – 32 երեսփոխան ամէն մէկ դաշնակցային Հանրապետութեան համար, 11՝ ինքնավար Հանրապետութեան, 5՝ ինքնավար Մարզի եւ մէկ՝ ինքնավար Օկրուգի (օկրուգը Պետութեան տարածքի մէկ մասն է, որ առանձնացուած է որոշ ճիւղերու՝ վարչական, տնտեսական եւայլն):

Այս պատուիրակութիւնը տեղւոյն վրայ պիտի քննէ Յուլիս 18–ին տրուած որոշումներուն գործադրութիւնը:

Ստեփանակերտի մէջ սակայն, կացութիւնը ոչ մէկ բարելաւում կրած է: Գործադուլը ամբողջական է եւ այն փոխադրական միջոցները որոնք կը բանին, հանրակառքերը չեն, այլ հասարակական վարձակառքեր (թաքսի): «Ռոթիտիէն», Հոկտեմբեր 5–ին, կ'ըսէր նաեւ թէ հասած լուրերը հակասական են եւ ԹԱՍ–ի կամ այլ աղբիւրներու տեղեկութիւնները տարբեր են: Օրինակ, պաշտօնական աղբիւրին համաձայն միայն Ներքին Նախարարութեան ուժեր կը միջամտեն փոխարինելու համար բանթռղները: Բայց, արեւմտեան մասնագէտ վերլուծականները նկատած են որ (հեռատեսիլի ափոռումներէն) Պաշտպանութեան Նախարարութեան այլ ուժեր (վայրաչուռ) կան:

Ըստ «Պրաւդա»ի, որ կ'արձագանգէ ԹԱՍ–ի էմ – վի – տի–ի (Ներքին Նախարարութիւն) ուժերուն «պաշտօնն է ապրանքները յանձնել Ստեփանակերտ, եւ չրկակայքը: Ակէ զատ, անոնք կ'ապահովեն ջուրի պահեստներու պաշտպանութիւնը եւ կարգի կը դնեն չէնքերը, ուր կը մնան առժամապէս: Հուսկ, կը մասնակցին դաշտերու աշխատանքներուն, հողագործներու պահանջով»:

Ջորեքշաբթի առաւօտ, «Ֆրանս – ինֆէօ» հաստատելով վերոյիշեալ լուրերը կ'աւելցնէր թէ այս ամբողջը արդելք չեն որ յանախակի բախումներ ըլլան Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ:

***

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԸ ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՍԻՆ

Գերմանական հեռատեսիլի Ա. կայանի (ԱՐՏ) աշխատակիցներէն Ֆիլըը «Օրան Նիւթը» յայտագրին մէջ երեքշաբթի (Հոկտեմբեր 4) երեկոյեան հարցազրոյց մը կատարեց խորհրդային ակադեմական Սախարովի հետ Արցախի հարցին մասին:

Սախարով հետեւեալ կէտերուն վրայ կեդրոնացուց իր տեսակէտները.

– Մինչեւ այսօր մամուլը եւ լրատուիւները միակողմանի տեղեկութիւններ հաղորդելով հարցը բորբոքեցին ի վնաս հայ ժողովուրդին:

– Արցախի հարցին համար բերուած լուծումը սկզբունքներէ մեկնած լուծում մը չէ:

– Պատասխանելով այն հարցումին, թէ Արցախի չարժումը հարուա՞ծ մըն էր վերակառուցումին եւ թէ անոր վախճա՞նը կը նկատուի, Սախարով ըսաւ. – «այո, հարուած մըն է թէեւ, բայց ոչ վախճան մը. Հայերը մեծ խանդավառութեամբ պիտի աշխատէին ի նպաստ վերակառուցումին եթէ դէպքերը իրենց դէմ չդառնային այսպէս»:

– Ցիշերը հարց կուտայ. – «ինչո՞ւ այս հակահայ կեցուածքը եւ լուծումը»: «Ես չատերու հետ խօսեցայ այս մասին, կը պատասխանէ ակադեմականը, դրեթէ միշտ նոյն բանը կ'ըսեն. Հայեր որոնք Ադրբեջանի մէջ կ'ապրին պէտք չէ որ զոհերը դառնային նոր Սումգայիթներու»: Ու Սախարով կը նշէ թէ համոզիչ չի գտներ այս բացատրութիւնը:

– Արցախի մէջ զինուորական ուժերու ներկայութեան մասին ալ ան կ'ըսէ. – «պէտք էր զինուոր ղրկել Արցախ, սակայն այն պայմանով որ չէզոք մնային անոնք. մէկ կամ միւս ժողովուրդին հանդէպ խտրականութեան մը արտայայտութիւնը չըլլար անոնց ներկայութիւնը»:

***

ԵՎՐԷՆ – ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ՝

«ՄԵՐ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՇԱՀԵՐԸ...»

Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը զօրավար Էվրէն Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան ընտրութեան առթիւ շնորհաւորական հեռագիր մը ղրկած է Միխայիլ Կորբաջովի: Էվրէն իր ուրախութիւնը յայտնելէ ու յաջողութիւն մաղթելէ ետք աւելցուցած է. – «այս առիթով կը կրկնեմ հաւատիս թէ փոխադարձ շահերու հիման վրայ կարելի պիտի ըլլայ աւելի եւս զարգացնել մեր երկիրներու փոխադարձ վստահութիւնը, յարգանքը եւ փոխ յարաբերութիւնները»: (Երանի մեզի):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Նիմի աղէտը չատ աւելի մեծ համեմատութիւններ ունի, քան՝ ինչ որ կը կարծուէր սկիզբը: Հաշուեկշիռն իսկ կարելի չէ ընել վերջնական կերպով: Ջորեքշաբթի օր 11 մեռեալ կար եւ 45 հազար աղէտեալ, բայց երկու մեռեալ հարկ էր աւելցնել, որովհետեւ օդնութեան փութացող թռան մը ճզմուած էր եւ երկու հոգի մեռած էին, երկու ուրիշներ ալ ծանրօրէն վիրաւորուած: Նիւթական վնասը 4 միլիառ ֆրանք կը գնահատուի: Երեքշաբթի օր Նախագահ Միթերան մոյկերով չրջած է աղէտեալ թաղամասերը, գեռ չուրերու տակ եւ ապահոված բնակիչները, որ ամէն ինչ պիտի ըլլայ իրրեւ օժանդակութիւն: Բայց եւ այնպէս ժողովուրդը վրդոված է եւ չի ծածկեր ընդվզումը, դառապարտելով իշխանութիւնները ալ: Մէկ բան, թերեւս, միխիթարէ բնակիչները: Օդերեւարանները, որոնք մէկ օր առաջ չէին կրցած նախատեսել այս չրհեղեղը, ապահովութիւն կուտան որ նման աղէտ մը չի կրնար պատահիլ մինչեւ հինգ դար...:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ «ԹԱՍ» գործակալութեան տնօրէնը՝ Սերգէյ Լոզէվ յանկարծամահ եղած է 61 տարեկանին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Սեպտեմբեր 19–ին գումարուած Հայաստանի Գրողներու Միութեան ընդհ. ժողովը քննարկած է ԼՂԻՄ–ի եւ Հայաստանի մէջ տիրող ծայր աստիճան լարուած մթնոլորտը որ լեցուն է ազգամիջեան ընդհարումներու եւ զանգուածային անախատեսելի ազէտներու սպառնալիքով: Ընդհ. ժողովը կարծիք յայտնած է թէ այսօր այլեւս Արցախի հարցին լուծում բերելիք որեւէ համաձայնութիւն հազիւ թէ կարենայ ապահովել երկու ժողովուրդներու բնականոն համակեցութիւն մը: Վերջին օրերու, յատկապէս Սեպտեմբեր 18–ի արիւնալի իրադարձութիւնները անգամ մը եւս ցոյց տուին թէ Ադրբեջանի տարածքին վրայ դործող ազդայնամոլ, վերակառուցումին թշնամի ուժերը թոյլ չեն տար որ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան Յուլիս 18–ին ընդունած ծրագիրները իրագործուին: Այս պարագան տարօրինակ չէ, քանի որ տնտեսական ու մշակութային կապերով Արցախի մօտեցումը Հայաստանին, այդ ուժերուն կողմէ կը նկատուի Ադրբեջանի պարտութիւնը. կը դիտուի որպէս կորուստը այն կամայական, բռնակալական իրաւունքին որ տասնամեակներով դործադրուած է Արցախի հայութեան նկատմամբ: Եւ ինչ որ կարեւոր է այն է ԼՂԻՄ–ի եւ Ադրբեջանի մէջ ապրող հայ բնակչութեան կեանքը ապահովութեան ոչ մէկ երաշխիք ունեցած է եւ կրնայ ունենալ ազգամիջեան այս բախումին մանակի լուծման պարագային: Եւ ահա, հայ ժողովուրդին մէկ հատուածին կեանքի տարրական ապահովութեան տաղնապը այսօր ոտքի հանած է Խորհրդային Հայաստանի ամբողջ բնակչութիւնը. այդ տաղնապն է որ տիպած է դիմելու բոլոր կարելի, նոյնիսկ ծայրայեղ միջոցներուն:

Հայաստանի Գրողներու Միութեան ընդհանուր ժողովը կը նկատէ թէ ներկայ պայմաններուն մէջ ոճրագործութիւնները պէտք պահելու բաւարար միջոց չեն կրնար համարուիլ վարչա – իրաւական մեթոտները: Պէտք է բախումի հաւանականութիւնը ջնջուի, եւ ոչ թէ կարելիութիւններ փնտռուի անոր ծանրութիւնը նուազեցնելու: Իսկ այդ հաւանականութիւնը չի ջնջուիր, քանի որ կեդրոնական հեռատեսիլն ու մամուլը կը շարունակեն խուսափիլ ճշմարտութենէն, ու յաճախ կը մոլորեցնեն միութենական լսարանը բախումին էութիւնն ու արտայայտութիւնները աղաւաղող միտումնաւոր մեկնաբանութիւններով: Այս բոլորը այն պատճառով որ դեռ իրենց տեղին որա – կումը չեն գտած ու ըստ այնմ չեն դատապարտուած Սումգայիթի ու Մասխի դէպքերը, եւ քանի որ դեռ չէ բացայայտուած յայտնի կամ անյայտ միւս ոճրագործութիւններուն կազմակերպիչ ուժը: Եւ վերջապէս, չի մեղմանար հայ – ադրբեջանական յարաբերութիւններուն ձգտուած վիճակը, քանի որ տակաւին դոհացում չէ գտած Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզին իրաւացի պահանջը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ ԿԱՌԱՋԱՐԿԷ՝

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի բացառիկ նստաշրջանին քննութեան նիւթ դարձնել հետեւեալ օրակարգը. –

1. – Դիմել Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին՝ ճանչնալու ԼՂԻՄ–ի ինքնորոշման իրաւունքը:

2. – Դիմել Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին, որպէսզի ԼՂԻՄ–ի եւ Ադրբեջանի հայ բնակչութեան ազատ ու անվտանգ ապրելու սահմանադրական իրաւունքը ապահովող վճռական միջոցներ ձեռք առնուին:

3. – Դիմել Խորհրդային Միութեան դատախազութեան, որպէսզի վերաքննութեան ենթարկուի Սումգայիթի եւ Մասխի դէպքերուն դատական հետապնդումը, բացայայտուի պատահածին իրական պատկերը եւ դատապարտուին ոճրագործութեան դլխաւոր կազմակերպիչները:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ՔԱՆՆԻ ԴԷՄ

Ֆրանսայի Երրորդ դասակարգիախոյեանութիւնը կը չարունակուի Շաբաթ իրիկուն: Վալանսի Հ.Մ.–ը կը խաղայ Քաննի մէջ, տեղւոյն արհեստավարժ խումբին պահեստին դէմ:

Հայտնուն ակումբը պիտի կրնա՞յ մոռցընել անցեալ չաբթուան իր պարտութիւնը Ֆ. Ֆ. Վալանսի առջեւ (1 – 0): Մաղթենք որ յաջողի:

ՊԱՀԵՍՏԻՆ ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ, Վալանսի երկրորդ խումբը, յաղթելէ վերջ Ուէյնի (2 – 1), անցած է դասաւորումին գլուխը: Նոյն դասակարգին ի հաչիւ, Լիոն – Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.–ը, Մէյթէյի մէջ ճեռք բերած է կարեւոր յաջողութիւն մը (2 – 1):

Կիրակի, Հոկտեմբեր 9–ին, Հ.Մ.Ը.Մ. կը հիւրասիրէ, Տէսինի դաշտին վրայ, Վիլֆրանշի Երկրորդ խումբը, իսկ Վալանսի Հ.Մ.–ը կը խաղայ Պուրկի մէջ. պիտի ջանայ արժեցնել իր առաջատարի դիրքը: Հաւանաբար գժուարութեամբ:

ՄԱՐՍԷՅԼ՝ ԱՆՑԱՋՈՂ ԿԻՐԱԿԻ ՄԸ

Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգին մէջ, Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.–ը, իր դաշտին վրայ կը խաղար Նիսի հռչակաւոր Օ. Ժ. Ֆ.–ի երրորդ կազմին դէմ: Զօրաւոր մրցակից մը հայանուն խումբին համար՝ որ պարտուած է 2 – 0–ով:

Անյաջող, նաեւ, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ՝ որ գործ ունէր առաջատարին հետ: Յաղթուած է Մոնրըսոնէ (2 – 0): Սէն–Թ'Անթուան եւ Արծիւ չեն չահած տակաւին ոչ մէկ ախոյենական խաղ: Բարեբախտաբար երկուքին ալ պատանեկան կազմերը, ընդհանրապէս աւելի յաջող են:

Յաջորդ կիրակի, ընդմիջում ախոյենութեան:

Վ. Մ.

ՅԻՇԱՏԱԿԵԼԻ ՕՐ ՄԸ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԼԻԼ. – («Յառաջ»). –

14 տարուան առաքելութենէ մը յետոյ, Սարգիս Վարդապետ Դաւիթեան կը ձգէ Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ համայնքին հովուապետութիւնը եւ իր բարձրադոյն մեծաւորներու կարգադրութեամբ կը մեկնի Լիբանան, Զմմառու վանքը, կոչուած այլ պաշտօնի:

1974, Յունուար 8-ին է որ, երիտասարդ վարդապետը յաջորդեց բարեյիշատակ Յովհաննէս Ծ. Վրդ. Զուխաճեանին: Դժուար յաջորդութիւն մը: Սակայն, խոհականութեամբ եւ խոնարհութեամբ լրջացուցած աշխատանքի: «Ին Տ'Օպաներ»ի եկեղեցւոյ հնամաշ եւ անհրապոյր վայրերուն մէջ ջանաց վերակազմակերպել, նոր շունչ մը, նոր խանդավառութիւն մը բերել իր հօտին: Եւ երկար տարիներ, չուրջ 10 տարի, թիավարեց հոգանքն ի վեր, իր չուրջը ստեղծելով հետաքրքրութիւն մը: Եկեղեցական պաշտամունքներուն կողքին հիմնեց մշակութային եւ դաստիարակչական կեանք, հաստատելով հայերէնի եւ քրիստոնէականի դասընթացքներ, մասնակցելով ընդհանրապէս գաղութի կեանքին: Սարգիս Վարդապետ Դաւիթեանի հիմնական նպատակը եղաւ օժտել հայ կաթողիկէ համայնքը արժանավայել վայրով մը իր հովուապետական եւ մշակութային կարիքներուն համար: Շատ փնտռեց, երկար թափառեցաւ եւ գտաւ: Ու չնորհիւ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեանի նահանջողութեան կարելի եղաւ գնել «Ռիւ Սիպիէ»ի կալուածը, նախկին վանատուն մը իր եկեղեցիով, եւ վերածել այսօրուան չքեղ կեդրոնին, կեդրոն մը որ պատիւ կը բերէ Մարսէյլի բովանդակ հայ գաղութին:

Որպէս գաղափարապաշտ գինուորագլուխ մը, անխախտ իր համոզումներուն մէջ, դիտակից իր առաքելութեան եւ անոր կատարման ճամբուն վրայ ամբողջական ընծայումով, Սարգիս Վարդապետ Դաւիթեան գնահատելի ծառայութիւն մը մատուցանեց Մարսէյլի մէջ, ի խնդիր հայ եկեղեցւոյ եւ հայ գաղութին: Յարդուեցաւ, սիրուեցաւ, յաջողեցաւ իր ձեռնարկներուն մէջ, ներշնչեց վստահութիւն: Ներշնչեց վստահութիւն, որովհետեւ հաշտօրէն, ներդաշնակ հաւատարակչռութեամբ մը, առանց հակասութեան կենակցեցան իր մէջ մարդը եւ կրօնաւորը: Խօսքը եւ գործը, խօսքը եւ արարքը, խօսքը եւ վարքը զուգահեռ քալեցին: Մարդը եւ կրօնաւորը եղան՝ լրջախոհ, պարկեշտ, հեզ, համեստ, պարզ, ծառայասէր եւ գործունեայ: Այս առաքինութիւններով օժտուած կամքով եւ հաւատքով/ զօրացած Սարգիս Վարդապետ Դաւիթեան վստահաբար դէտ արդիւնաբեր առաքելութիւններու կատարման ճամբուն վրայ էր:

Սարգիս Վարդապետ Դաւիթեան պաշտօնապէս հրաժեշտ առաւ իր հօտէն, իր եղբայրակիցներէն, իր բարեկամներէն, գաղութէն, Կիրակի, Սեպտեմբեր 25-ին: Այս առթիւ Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Ս. Գրիգոր Մխիթարեան կազմակերպեց ողջերթի հանդիսութիւն մը: Առաւօտեան, Վերափոխեալ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, որ լեցուն էր ծայրէ ի ծայր, պատարագեց եւ քարոզեց Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան՝ Ս. Ռաքինորդը Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ համայնքին: Կէսօրին, տեղի ունեցաւ հայկերոյթ մը հովուապետական եւ մշակութային Կեդրոնի սրահին մէջ, ներկայութեամբ հոծ բազմութեան մը: Պատուոյ սեղանին Առաջնորդ Եպիսկոպոսը, Սարգիս Վարդապետ Դաւիթեանը եւ նոր հովուապետը՝ Նշան Ծ. Վրդ. Գարագէհէեանը կը շրջապատէին՝ Հայր Խոսուր Պուքիկ՝ ներկայացուցիչը Մարսէյլի Արքեպիսկոպոսին, Հայր Շառլ Սէն Թիւռիէ, Հայր Ֆիլիպ Կէռէն, Հայր Ժաք Լամի – Փէռէ, Հայր Սամուէլ Աբրահեան, Հայր Մօրիս Քասան, Հայր Լուի Սանդալէ, Յովսէփ Վրդ. Լեւոնեան (Սէն – Շամոնէն), Հայր Մարսէլ Թավէռնիէ, Վեր. Հայր Ժան Տանիել Սահակեան՝ նախապահ Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ եւ կարգ մը հայկական միութիւններու ներկայացուցիչներ: Կը բացակայէր Մարսէյլի Հայ Առաքելական Եկեղեցին. ոչ մէկ եկեղեցական եւ ոչ մէկ աշխարհական մարմնի ներկայացուցիչ: Առանց մեկնաբանութեան:

Հայկերոյթի աւարտին, Արամ Եէխիկեան՝ նախապահը Ս. Գրիգոր Մխիթեան վարեց սեղանապետի պաշտօնը եւ նախ խօսք առաւ Վէնսան Փարմաքըզեանին՝ քարտուղարը Ս. Գրիգոր Մխիթեան, որ դրուատեց Սարգիս Վարդապետի տասնըչորս տարիներու աշխատանքը եւ յանձնեց յիշատակ նուէր մը: Սարգիս Վարդապետ Դաւիթեան արտասանեց շնորհակալութեան սրտագին խօսքեր Եպիսկոպոսին, Ամերաս Ցղութեան Հայ Գոյքերուն, Եկեղեցւոյ վարչութեան անդամներուն, ներկայ եղբայրակիցներուն, իր հատատացեալներուն, դինքը պատուող ներկաներուն, ողջունեց ժամանումը Նշան Ծ. Վարդապետ Գարագէհէեանին եւ մաղթեց պտղաբեր առաքելութիւն: Իր կարգին Նշան Ծ. Վրդ. Գարագէհէեան բացատրեց թէ ինչ առաջադրանքներով եկած է Մարսէյլ աշխատելու եւ գործակցելու այն բոլոր բարի կամքի տէր մարդոց հետ, որոնք կ'ուզեն գործել Աստուծոյ փառքին եւ հայ ժողովուրդին արդար եւ բաղձալի իրականացման համար: Հաւատակրութեան ողջերթի խօսքեր եւ բարի գալուստի մաղթանքներ ըրին վերապ. Ժ. Տ. Սահակեան եւ Կարօ Յովսէփեան: Հայր Սէն Թիւռիէ եւս ողկոյզեց իր բարեկամական յարաբերութիւնները Սարգիս Վարդապետին հետ եւ ըսաւ թէ միշտ մօտ կը մնանք մեր զգայումներով եւ սիրտով: Փակման խօսքը ըրաւ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան ըսելով թէ յուզումով սկսած այս օրը ուրախութեամբ պէտք է փակել եւ դառնալով Սարգիս Վարդապետին աւելցուց. – «Ընծայութեան թուղթի պէտք չունի. չեմ կրնար մոռնալ իր 14 տարիներու զոհողութիւնը, իր անունը գրուած է մեր սիրտերուն մէջ. ասիկա լաւագոյն նուէրն է որ պիտի տանի իր հետ»: Իսկ, գալով նոր ժողովրդապետին յայտարարեց. – «Պէտք է կարենայ յոյս դնել մեր ներկայութեան, գործակցութեան վրայ: Այս յարկէն ներս պէտք չէ որ դադրի լեզուն Մեսրոպի, շարականը Շնորհալիի: Պէտք է ապրեցնէք այս կեդրոնը մեր հովիւին հետ»:

Յիշատակելի օր մը, անկասկած, Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ համայնքին համար:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒ ԵՐԵԻԵԼԻ ԴԱՐՐՈՆՈՑ

(ՇՈՒՇիի ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 150-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ)

Հին ժամանակներուն Արցախը ոչ միայն կախարդող բնութեամբ, հոգ ու ջուրով, այլեւ մարդկային յարաբերութիւններով, մշակոյթով, իր տաղանդներով չատերուն ծանօթ էր:

Տարբեր ժամանակներու մէջ Արցախը հանդէս կուգար նաեւ որպէս դպրութեան կարեւոր օջախ՝ ամբողջ հայութեան համար: Փաստերը կը վկայեն որ Արցախի կրթօջախներուն մէջ ուսանելու կուգային ոչ միայն դաւառի, այլեւ երկրին հայաշատ չատ մը քնակավայրերէն երիտասարդներ:

Անուրանալի են յատկապէս Հասան Ջալալեանի ջանքերը դպրոցաշինութեան ասպարէզին մէջ: Վանքերու կից անոր հիմնած դպրոցներուն մէջ կ'ուսանէին քանի մը տասնեակ աշակերտներ: Նշանաւոր էին յատկապէս Գանձասարի, Ս. Յակորի եւ Շուշիի վանքապատկան դպրոցները: Կար նաեւ երեք լեզուով (հայերէն, ռուսերէն եւ թաթարերէն) ուսումնարան, որուն մասին կը վկայէ անոր ազգական ու մշակութային գործիչ Սարդիս Ջալալեանց: Ամբողջութեան մէջ անուրանալի է այդ դպրոցներուն դերը կրթական գործին մէջ: Այնուամենայնիւ այդ փոքրաթիւ դպրոցներն էին որ հիմ հանդիսացան կեդրոնացուած կրթօջախի ստեղծումին, աւելի եւս որ կենսական պահանջ դարձած էր Արցախի պէս մեծ դաւառի մը մէջ այնպիսի դպրոց մը ունենալու ուր հանրակրթական նիւթեր պիտի դասաւանդուէին, ուսանողներուն պիտի տրուէին կայուն դիտելիքներ, ուսուցումը համեմատաբար յառաջդիմական մեթոտներով եւ մանկավարժական հըմտութեամբ պիտի կազմակերպուէր, ուր կարգ ու կանոն պիտի ըլլար, դպրոցական ծրագիրը, կանոնադրութիւն: Եւ ահա այսպիսին էր 1838-ին Շուշի բացուած Հայոց թեմական դպրոցը որ գոյատեւեց մինչեւ 1920 թուականը:

Շուշիի Հայոց դպրոցը զարմանալի կերպով առաջին տարին ձեռք բերաւ մեծ հեղինակութիւն եւ համբաւ: Ան ամէնէն առաջ պայմանաւորուած էր դպրոցական կարգուկանոնով եւ հրաւիրուած ուսուցիչներուն մակարդակով ու բարեխղճութեամբ: Այդ կրթօջախին անցած փառաւոր ճամբուն մասին ծաւալուն աշխատութիւն գրած է մեծ զարթաղցի, պատմաբան Լէօն (հրատարակուած է 1914-ին Թիֆլիս, նոյն դպրոցին հոգեբարձութեան հրատարակութեամբ):

Դպրոցին փառքը այդպէս տարերային կերպով չէ ծնած. անոր ուղին երբեմն կը խոչընդոտուէր, երբեմն կը խափանուէր: Դպրոցին առաջին ուսուցիչները՝ Առաքել Եուզբաչեան ու Սարգիս Աթաբեկեան կրնային աշակերտներուն մէջ սէր յառաջացնել գիտելիքներու հանդէպ, սերմեր ցանել գիտական հարուստ ծլարձակման համար: Անոնք իրենց պարտականութիւնները սկիզբի չրջանին առանց աշխատավարձի կը կատարէին:

Դպրոցը իր սրբազան պարտքը կը համարէր աշակերտներու ուշադրութիւնը սեւեռել լեզուներու ուսուցման վրայ: Ահա թէ ինչու ամէն աշակերտ հայերէն եւ ռուսերէն գիտէր, հայ եւ ռուս գրողներու բազմաթիւ ստեղծագործութիւններ, որոնք մեծ մասով հայրենասիրական էին եւ կը մարմնաւորէին ազնուաբարոյ հոգիներու հարուստ ներաշխարհը:

Թեմական դպրոցը կ'ուսանէին ոչ միայն կրօնաւորները, այլեւ աշխարհիկ մարդոց զաւակները: Ասիկա նպաստաւոր հանգամանք էր որպէսզի դպրոցին բոլորը հոգ տանէին:

Դպրոցին կեանքը վտանգի ենթարկուեցաւ Հայոց մեծարոյլիտին մահով (1854): Եւ նոյն տարին իսկ դպրոցը ժամանակաւորապէս փակուեցաւ: Ժողովուրդը ըստիպուած հանգանակութիւն կազմակերպեց եւ յաջորդ տարուան Նոյեմբերին դպրոցը վերաբացուեցաւ: Աւելին, եթէ մինչ այդ երկու դասարան ունէր, դարձաւ երեք դասարանով: Լուրջ ուշադրութիւն դարձուեցաւ դպրոցական գործերու կարգաւորումին, նոր դասեր դրուեցան, դասարանները աւելցան, նոր ուսուցիչներ հրաւիրուեցան, բարելաւուեցան դպրոցի ծրագիրն ու կանոնադրութիւնը, չարունակուեցաւ նիւթական միջոցներու հայթայթումը: Այս բոլորը իրենց արդիւնքը տուին երբ դպրոցի ղեկավարութիւնը յանձնուեցաւ խոր գիտութեամբ, մանկավարժական գործին քաջատեղեակ եւ մեծ հեղինակութեան տէր Պետրոս Շանչեանի որ բարձրադոյն կրթութիւն ստացած էր ծանօթ փրոֆէսօրներու մօտ եւ բնականէն մեծ հակում ունէր մանկավարժութեան: 1863 Դեկտեմբեր 1-էն Պետրոս Շանչեան կը սկսի իր ամբողջ եռանդը եւ գիտելիքները նուիրաբերել Շուշիի թեմական դպրոցին, զայն վերածելով գիտութեան այնպիսի օջախի մը, ուր ուսանիլը փափաք կը դառնայ:

Պետրոս Շանչեանի օրով թեմականը նոր աստիճանի մը կը հասնի. աշակերտներու թիւը կը բարձրանայ 245-ի. կ'ուսանէին դասարանները, բարձրորակ ուսուցիչներ կը հրաւիրուին հայաբնակ վայրերէ:

Մեր գրողներէն եւ ականաւոր մանկավարժներէն չատերը (Պռոշեան, Ազայեան, Լէօ, Ստեփան Մանդինեան եւ ուրիշներ) տարբեր ժամանակներու մէջ դասաւանդած են հոն: Ականատեսները կը պատմեն որ յատկապէս Ղազարոս Ագայեանի չորք մը բանաստեղծութիւնները, աշակերտները մեծ սիրով կ'արտասանէին դպրոցին գրական – գեղարուեստական երեկոյթներուն: Մամուլը արձանագրած է որ այդ երեկոներուն միշտ իր մասնակցութիւնը բերած է ականաւոր գրողը:

Փաստ է նաեւ որ Պ. Պռոշեան ոչ միայն հայ գրականութեան, Հայոց լեզուի եւ հայ ժողովուրդի պատմութիւն դասաւանդած է, այլեւ եղած է դպրոցի տնօրէնին օգնականը եւ մեծ ջանքեր գործադրած է որպէսզի երախաները գիտելիքներ ձեռք բերեն հայ մշակոյթի պատմութենէն:

Դպրոցի ուսուցիչները մտահոգուած էին նաեւ ուսումնական գրականութիւն հրատարակելու խնդիրով: Ժամանակին մամուլին համաձայն, յառաջադէմ ուսուցիչները միասնական նամակներ յղած էին իշխանութիւններուն, մէկ կողմէն դպրոցին առընթեր տպարան ստեղծելու, միւս կողմէ հայերէն եւ ռուսերէն դիրքեր հրատարակելու համար: Անշուշտ, յաճախ անոնց դիմումներն ու նամակները անհետեւանք մնացած են: Ուստի ուսուցիչները ստիպուած օգտագործած են տեղական փոքր հնարաւորութիւնները. դործի անցած է դպրոցին փոքրիկ տպարանը: Ուսուցիչները հոգ տարած են նաեւ որպէսզի տպագրիչ Մինաս Տառղիճեանը եւ ուրիշ մասնագէտներ աշխատին տպարանը. իսկ քանի մը ուրիշներու ալ սորվեցուցած են տպագրական եւ չարուածքի թէքնիքը:

Առաջին տարին հրատարակուած գիրքերու մէջ ուշադրութեան արժանի է հայ անուանի մանկավարժ եւ վիպասան Պերճ Պռոշեանի «Ղարաբաղու Տիրամայր սուրբ Մարիամու օրիորդաց ուսումնարանին բացուիլը» գիրքը, ուր հեղինակը մեծ ջերմութեամբ նկարագրած է 1864-ին Շուշի հիմնուած Մարիամ Հախումեան օրիորդաց կրթական օջախին պատմութիւնը՝ ներկայացնելով դպրոցին բացման արարողութիւնները եւ ապա անոր գործունէութեան յետագայ որոշ ժամանակահատուածը:

Դպրոցին այդ համեստ տպարանին մէջ լոյս կը տեսնէին հայ պատմութեան ու գրականութեան նուիրուած աշխատութիւններ: 1864-ին Պերճ Պռոշեանի թարգմանութեամբ լոյս կը տեսնէ Կարապետ Եզեանի «Ներքին կեանք Հին Հայաստանի պատմաբանական քննութիւնը» գիրքը որ տարի մը առաջ ռուսերէն հրատարակուած էր:

Ուշագրաւ երեւոյթ էր 1866-ին հրատարակուած «Համառօտ պատմութիւն Հայոց» աշխատութիւնը որ երկար տարիներ աշակերտներուն համար կը ծառայէր որպէս դասագիրք «Հայ պատմութիւն» դասին:

Շուշիի Հայոց թեմական դպրոցի ուսուցչական կազմը կը ձգտէր նաեւ այդ մեծ կրթօջախին համար հիմնել տպագիր թերթ՝ համոզուած ըլլալով որ ատիկա եւս կ'օգնէ աշակերտներու ուսման յառաջդիմութեան:

Մէկ խօսքով, Շուշիի Հայոց թեմական դպրոցը դաւառի հիմնական կրթական օջախն էր, որ թէեւ ընդհատումներով երբեմն մեծ դժուարութիւններով դարձեց Թ. Ի. դարերուն՝ նպատակ ունենալով կրթել, դաստիարակել հարիւրաւոր երախաներ, որոնցմէ չատերը յետագային դարձան անուանի յեղափոխականներ, ազգային գործիչներ, գիտնականներ, գրողներ, երգահաններ...: Պատմութիւնը վկան է նաեւ այն բանին որ Շուշիի թեմական դպրոցը ամբողջ դարու քաղաքական – հանրային, մշակութային յառաջդէմ կեանքին ուղեցոյցն էր:

Ս. ԱԽԱԳԵԱՆ

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«ԼՈՆՏՈՆ ԹԱՒՄԶ» ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

—×—

Լոնտոնի «Թայմզ» օրաթերթի Սեպտեմբեր 15–ի գրական յաւելուածին մէջ Երեւանի Մաշտոցի անուան Մատենադարանին նուիրուած մօտ կէս էջ բռնող յօդուած մը լոյս տեսած է: Յօդուածագիրը՝ Ձոն Կրեվփին, Քլիվլէնտի (Միացեալ – Նահանգներ) համալսարանի դասախօս, առաջին պահէն իսկ, կը համեմատէ Արարատը Մատենադարանին հետ, ըսելով թէ առաջինը Հայաստանի խիղճն է, իսկ երկրորդը այդ խիղճին պատմութեան գրապահոցը:

Լեզուական – հայերէնագէտը ամփոփ կերպով Հայոց պատմութեան անգրադառնալէ յետոյ, կ'ակնարկէ նաեւ Վենետիկի, Վիէննայի, Երուսաղէմի ու Անթիլիասի մատենադարաններուն:

Մատենադարանը հիմնուած է Ե. դարուն Ս. Էջմիածնի մէջ: Դարերու ընթացքին ան չատ ազէտներ տեսած, բազմիցս Պարսիկներու եւ Թուրքերու յափշտակութիւններուն ենթարկուած է: Կացութիւնը որոշ չափով կը բարելաւուի ԺԹ. դարուն սկիզբը, երբ Հայաստանի այս մասը կը կցուի Ռուսաստանի. աւելի խաղաղ պայմաններու մէջ կարելի կ'ըլլայ Մատենադարանը կարգի դնել ու հարստացնել: Այնպէս որ մինչեւ 1914 թուականը Մատենադարանի ձեռագրերու քանակը գարու մը ընթացքին չուրջ 1800–էն 4660–ի կը հասնի: Ա. աշխարհամարտի նախօրէին Ս. Էջմիածնի հայրերը ապահովութեան համար բոլոր ձեռագրերը Մոսկուա կը ղրկեն:

Ձեռագրերը հոն կուգան միայն 1921–ին, երբ Հայաստան արդէն խորհրդայնացած է: 1939–ին հաւաքածուն Էջմիածինէն կը տեղափոխուի Մաշտոցի գրադարան, իսկ 1957–էն այժմեան Մատենադարանի նորակառոյց շէնքը:

1920–էն 1940–ի մէջ ինկած տարիները Մատենադարանին համար չատ բարերար եղած են: Ներգաղթողներու շնորհիւ այդ տարիներուն ձեռագրերու թիւը երեք հազարով աւելցած է հասնելու համար 7·793–ի:

Յօդուածագիրը մանրամասն կերպով կը խօսի պատմական կարեւոր նշանակութիւն ունեցող ձեռագրերու, ասորերէն ու յունարէն բնագրերու հայերէն թարգմանութիւններու մասին: Կան նաեւ ուրիշ ժողովուրդներու մանրամասն պատմութիւններ, որոնցմէ ամէնէն հետաքրքրականն է, – կ'ըսէ յօդուածագիրը–, Մ. Կաղանկատուացիի Աղուանից պատմութիւնը:

Յօդուածին մէջ նկարագրուած են Մատենադարանի տարբեր յարկերը, ցուցադրութիւնները: Ձ. Կրեվփին կը նկատէ նաեւ որ այստեղ դեռ չատ ձեռագրեր ուսումնասիրութեան կարօտ են ու նիւթերը չէ որ կը պակսին – ընդհակառակն, ձեռագրերու նուիրատուութիւնները աւելի չատ են քան անոնց մասին գրուած քննադատական ուսումնասիրութիւնները:

«ԵՂՕ ՊԱՊ»Ի ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տասնեւչորս տարի է անցեր արդէն, երբ մեզմէ յաւէտ կը բաժնուէր Սերոբ Խաչատուրեան, իսկի՝ «Եղօ պապը»: Ո՛վ էր ասկայն ան: Հին սերունդէն ոմանք թերեւս յիշեն դեռ: Սիրուած կուսակցական եւ Սեբաստիոյ Մուրատ Ուսումնասիրաց Միութեան անդամ, ամէն քանէ առաջ Թունդ Հայ մըն էր, որ իր անձը նուիրած էր իր ժողովուրդին: Շատ քիչեր, սակայն, ծանօթ էին իր անցեալին: 1915ին, հազիւ 15 տարեկան է, երբ իր եղբօր Գրիգոր Չաուշին հետ, վիրաւոր քանի մը ուրիշ ընկերներով լեռ կը բարձրանան, փոխ վրէժի դիմելու նպատակով: 1918–ին, զինադադար է եւ Սեբաստիա որբանոց բացուած է: Հոն ալ, Եղօ եւ իր եղբայրը ամէն ձեւով կ'ուզեն օգտակար ըլլալ, որբերը հաւաքել: 1919ին, միշտ եղբօր հետ, նախ Պոլիս, ապա Պաթում կ'երթան, կ'անցնին Հայաստան, ուր Եղօ կամաւոր կ'արձանագրուի Դրոյի Ջոկատին մէջ: Իր քաջութեամբ, որպէս սուրհանդակ, ամէն բարդութիւններէն մին կ'ըլլայ Դրոյի եւ իր մտանկգութիւնը կը բերէ Հայաստանի անկախութեան կիւներուն: Յաւ ի սիրտ, այդ անկախութիւնը կարճ պիտի տեւէր եւ Եղօ, հաւատարիմ խումբ մը ընկերներու հետ կ'անցնի Պարսկաստան: Աւելի ուշ՝ Պուլկարիա, ուրկէ կուգայ Ֆրանսա, նախ փախստական: Իսկի մէջ, ուր հաստատուած էր վերջնապէս, կը մտանկգէր ազգային բոլոր աշխատանքներուն: Կապուած էր Կապոյտ Խաչին, անոր միօրեայ զպրոցին՝ Խրիմեանը: Բայց, օգտագործուած այդ սրահը մեր սեփականութիւնը չըլլալով, գործի լծուեցանք եւ Եղօ մղիչ ուժը եղաւ, որպէսզի ունենանք մեր մշակոյթի տունը: Իր մտանկգութիւնը բերաւ նիւթականով ալ:

Հիւանդութիւնը սակայն զինքը անկողին զամեց եւ Տան բացման օրը չկրցաւ ներկայ ըլլալ: Մեր պնդումներուն տեղի տալով է որ քանի մը տող գրեց, որոնք կարգացուեցան այդ առթիւ, 1973 Ապրիլ 15–ին: Ան կոչ կ'ընէր իր հայրենակից – ներուն որ թանան իրենց քսակը, ինք ալ իմ միջոցովս 25 հազար ֆրանք կը ղրկէր, օրինակ ծառայելու համար:

Տարիներ ետք, այս քանի մը տողերով, ուզեցի ոգեկոչել մեր Եղոյին յիշատակը, քանի օրէ օր ամայութիւնը կը տիրէ, հիները, որոնք այնքան զոհողութեամբ հիմը դրին մեր փոքրիկ գաղութներուն եւ հոն հայկական կեանք ստեղծեցին կը մոռցուին:

ԽԱՉԻԿ ՔԼՕՇԿԻՐԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅի (Քալիֆորնիա) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Ազատման սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 11ին հանդիսաւորապէս նշուած է Երուանդ Ազատեանի գրական, մշակութային եւ հանրային գործունէութեան երեսնամեակը, հովանաւորութեամբ Միացեալ – Նահանգներու արեւմտեան թեմի առաջնորդ՝ Վաչէ Արք. Յովսէփեանի, մասնակցութեամբ համահայկական ներկայացուցչական յանձնախումբի մը, եւ կազմակերպութեամբ ամերիկահայ միջազգային դոլչճի նախագահ տոքթ. Կարպիս Տէր – Եղիայեանի, որ վարած է նաեւ հանդիսութիւնը: Ճաշկորգարար խօսք առած են Վաչէ Արք., Գր. Արշակ Տիրկրանեան, Տոքթ. Կ. Տէր – Եղիայեան, Ալպէր Ուզունեան, վրոփ. Աւետիս Սանճեան, Գր. Նուպար Ակիչեան, Տիկին Սիլվա Գրայեան, Գր. Արմէն Տոնոյեան, Գաբրիէլ Մոլոյեան, Տոքթ. Սիմոն Սիմոնեան, Պ.Պ. Օչին Քէչիչեան, Արա Թոփճեան, ինչպէս նաեւ Համազգայինի առենապետ՝ Գուրգէն Գասապեան եւ յոբելեարին երեսնի ուսուցիչ՝ Գրիգոր Կանիմեան, որոնցն ալ իրենց գնահատանքը արտայայտելով Երուանդ Ազատեանի վաստակին հանդէպ: Ամերիկահայ Միջազգային Դոլչճը առաւել պատիւ մը ըրած է Երուանդ Ազատեանը հռչակելով «Տարուան մարդը»: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հուսկ խօսք առած է մեծարեալը, որ յայտնած է թէ առաջին օրէն ընդունելի չէր դատած «յոբելեան» բառը, որ վերջակէտ մը իմաստն ունի իր մտքին մէջ, մինչդեռ ինք այնպէս կը ըզգայ որ նոր կը ձեռնարկէ իր գործունէութեան, ու խօսքը վերջացուցած է շնորհակալութիւններով, նաեւ իր ուսուցիչներուն: Այս առթիւ լոյս տեսած է Ազատեանի կեանքը ներկայացնող գրքոյկ մը Ամերիկահայ Միջազգային Դոլչճին կողմէ, որու խմբագրութիւնը կատարած են Նուպար Ակիչեան եւ Վաչէ Սեմերճեան:

***

ՆԻՒ ԵՈՐՔ քաղաքի երկօրեայ փառատօնը՝ միանուագար նախաձեռնուած քաղաքապետարանին ու Էջմիածնական թեմի առաջնորդարանին կողմէ, տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 10 եւ 11–ին Սուրբ Վարդան Մայր Տաճարին չրջափակին մէջ: Քաղաքապետ Է. Քոչ փառատօնին այցելութիւն մը տալով կարգացած է 16–րդ «Մէկ ալքարհ փառատօն»ին առթիւ հրատարակած հրովարտակը, ուսպա իր նեցուկը յայտնած է Արցախի հայութեան: Բազմահարիւր անձեր ստորագրած են Կորպաչովէն Արցախի Հայոց տանին միացումը պահանջող հանրագրութիւն մը: Փառատօնին իրենց մասնակցութիւնը բերած են տարբեր փոքրամասնութիւններ, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ հայ արուեստագէտներ ու խումբեր:

ՄԵԾՆ ՊՈՍԹՐՆի թաղթց համալսարանը տոքթ. Յարութիւն Տէր – Սիմոնեանի ախտագերծութեան (իմմիւնոլոժի) մէջ վարդապետական աստիճան տուած է: Ան այժմ իր գիտահետազօտութիւններըը կը չարունակէ «Տանա Ֆարպըր» քաղցկեղի հիմնարկին եւ Հարվըրտ բժշկական դպրոցին մէջ: Իր ուսումնասիրութիւնները չարունակելու համար Ամերիկեան քաղցկեղի ընկերութիւնը իրեն պարգեւած է դրամական յատկացում մը: Տոքթ. Տէր – Սիմոնեան ծնած է Լիբանան, ուրկէ ընտանեօք Միացեալ – Նահանգներ փոխադրուած է 1967–ին:

***

ՆԻՒ – ՃԸՐՋԻի «Միջերկրականեան» հայկական ճաշասրահին մէջ, Սեպտեմբեր 18, Պէյրութի Յովակիմեան – Մանուկեան վարժարանի նախկին սաները նշած են իրենց դպրոցին հիմնադրութեան քառասնամեայ յոբելեանը: Այս առթիւ Սանուց Միութիւնը մեծարած է Հ. Բ. Ը. Մ.–եան այս վարժարանի առաջին եւ միակ տնօրէն Արա Թոփճեանը, որ հիւրաբար կը գտնուէր Ամերիկա: Ճաշի ընթացքին բազմաթիւ անձնաւորութիւններ մեծարանքի արտայայտութիւններ ունեցած են: Օրուան բանախօսը եղած է վարժարանի չրջանաւարտ տոքթ. Մ. Մարկոսեան: Հուսկ՝ Հրաւիրուած է խօսելու օրուան մեծարեալը:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԸՍԻ Մկրտիչեան վարժարանին մէջ, Սեպտեմբեր 2–ին, տեղի ունեցած է յարգանքի ձեռնարկ մը ի պատիւ Պէյրութի Հայ Աւետարանական Գոլչճի տնօրէն եւ պատմաբան Զաւէն Մսըրլեանի, որ այդ առթիւ հրաւիրուած էր Միացեալ – Նահանգներ: Տնօրէնը Գոլչճի այժմու իրաւիճակին մասին լայն տեղեկութիւններ տալով ըսած է, թէ ուսանողներու թիւը իջած է 125–ի, երբեմնի 790–ի փոխարէն: Ձեռնարկին վերջաւորութեան Գոլչճի լոսանճըլըսաբնակ չըրջանաւարտները նուիրատուութիւններով յայտնած են իրենց զուրգուրանքը վարժարանին հանդէպ:

***

ՊՈԼՍՈՆ Պատրիարքը Շնորհք Արքե – պիսկոպոս Գալուստեան Շարաթ, Սեպտեմբեր 24–ին գացած էր յունական Պաթմոս կղզին ուր կը գտնուի Ս. Յովհաննէս Աւետարանիչ վանքը: Շնորհք Արք. այս վանքին 900–ամեակի հանդիսութիւններուն մասնակցած է ներկայացնելով հայ եկեղեցին: Ան այցելութիւն մըն ալ տուած է Աթէնքի էջմիածնական թեմի եկեղեցիին:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Երբ ամէնքը մեկնեցան մեծ թեթեւութիւն զգաց եւ անդիտակցաբար հառաչեց: Ցետոյ ելաւ տեղէն, գլխարկը հանեց, նետեց աթոռի մը վրայ եւ պատշգամը յառաջացաւ: Հիանալի արեւ մը կ'ողողէր ամէն բան. պատշգամին եզերքը ըզգած թագաւորներէ պատատուկ եւ վտիտ բոյսեր կը բարձրանային եւ կը փաթթըւէին երկաթեայ ճոպերուն. դիմացը անապատային մերկութիւն, տափարակ եւ տարտամ դաշտեր, ամուլ եւ աւազուտ ու հեռաստրութեանց մէջ նաւթահորերու սեւորակ եւ բրդաձեւ սիլուէթները: Միտքը վայրկեան մը թռաւ դէպի Գարեգինը, անիկա երբեմն կը յաջողէր ժամը մէկի ժամանակները փախուստ տալ իր զործատեղիէն եւ փութալ Սաթենիկի մօտ. երկար չէր կարող մնալ, հազիւ քանի վայրկեան, բայց ի՛նչ ուրախութիւն երկուքին համար այդ անակնկալ հանդիպումը երկինքէն իջած պարգեւ մը կը համարէին: Ժամը մէկի մօտ էր եւ Սաթենիկ մտածեց որ ինչ որ ալ պատահէր, ինչքան որ ալ այդ հաւանականութիւնը թեթեւ ըլլար, ինքը միշտ ժամը մէկին տանը կ'ըլլար: Ցոյսի, անձկութեան, անհամբերութեան վայրկեաններ էին այդ սպասումի վայրկեանները, որուն կը յաջորդէին սրտաբեկում, տխրութիւն եւ երբեմն զայրոյթ: Ինչպէ՞ս կը սիրէր իր սիրականը իր բոլոր հոգւով եւ մարմնով, իր ամէն մէկ նեարդը կարծես տոգորուած էր անջնջելի կարօտով եւ անսպառ սիրով. հազար տարի կարող էր անցընել դէմ առ դէմ նստած անոր հետ, նոյնիսկ լռին, միայն երջանիկ անոր ներկայութենէն: Սիրտը կը դողար խրտչած թռչունի մը պէս անոր ամէն մէկ շարժումէն, վախնալով որ մեկնումի շարժում մըն է: Ընդհանրապէս Գարեգին աւելի հաւասարակշիռ, կը հանդարտեցնէր զինքը, հայրաբար եւ քաղցր խօսքերով կը ջանար մեղմացնել իր անհամբերութիւնները, ներքնապէս զուարճացած եւ երջանիկ այդ անզուսպ սիրոյ արտայայտութիւններէն. այդ խրատները միշտ կը վշտացնէին Սաթենիկը եւ ամէն անգամուն կը մտածէր ինքզինքը զսպել: Կը մտածէր նաեւ որ Գարեգին առերեւոյթ հանդարտութիւնը հակազդեցութիւնն էր իր զեղուն զգացումներուն եւ քանի մը անգամ առիթ ունեցեր էր տեսնելու անոր խելայեղ անհամբերութիւնները երբ ինքը մէկ – երկու րոպէով ուշացեր էր ժամադրութեան:

Հիմա կը մտածէր թէ ինչ պիտի խորհէր Գարեգին եթէ գար զինքը տեսնելու եւ չգտնէր այնտեղ. կէտ առ կէտ մըտքովը կը հետեւէր անոր չարժումներուն. ան ուղղակի պիտի գար իր սենեակը, դէմքը ծպտուն ու երջանիկ իր պատճառելիք անակնկալ ուրախութենէն. ոչ մէկ ձայն, դուռը կղպուած. կը տեսնէր վերադարձը, ծառային հարցուփորձը եւ ահա երեխայական սարսափները, անըզդուշութիւնները, գրեթէ յիմարութիւնները, հեռախօս Տիկին Աբգարեանին, հեռախօս բոլոր հաւանական ծանօթներուն: — «Սաթենիկը այդտե՞ղ է»: — «Ոչ»: — «Հեռախօսեցէք ինձ անմիջապէս, խընդրում եմ, եթէ ձեզ մօտ անցնի»:

Սաթենիկ իջաւ պատշգամէն եւ հարցուց Ստեփանին.

– Հեռախօս ունէ՞ք ձեզ մօտ:

– Այո՛, ի՞նչ կայ:

– Ոչինչ, ուզեցի համարը ստանալ:

Ուրեմն եթէ Գարեգին իր մօտ դար պիտի հեռախօսէր եւ Ստեփանին:

Ցանկարծ տարօրինակ թեթեւութիւն մը զգաց, ինչպէս եթէ ազատագրուած ըլլար ճնշիչ կապանքէ մը: Անյուր համարձակութիւն մըն էր իր ըրածը եւ հիացաւ իր կամքի ուժին վրայ: Բայց այդ բոլորին հետ յոյսը ունէր որ հեռախօսի զանգը պիտի հնչէր իրեն համար:

Ստեփան նայուածքովը կը հետեւէր կրնոջ թափառումներուն սենեակին մէջ եւ զգաց որ անիկա մտազբաղ է ուրիշ հակասական զգացումով:

– Սաթի՛կ, ըսաւ մեղմ ձայնով, ե՛կ ինձ մօտ:

Սաթենիկ յոգնութեան արտայայտութիւնով մը նկաւ աթոռին վրայ, որ հետզհետէ քշեց դէպի Ստեփանի անկողինը:

Դարձեալ իրենց նայուածքները իրարու հանդիպեցան եւ այս անգամ Սաթենիկ իր էութեանը բոլոր ուժովը խռովեցաւ. կարծես տենդագին չունչ մը անցաւ իր հոգիին վրայէն, ինչպէս քամին ծովու մը մակերեսէն, դարձնելով գոյն սարսռուն:

(Շար. 16)

Տէր եւ Տիկին Խաւսար Պամպաճեան,
Պր. Հրաչ Պամպաճեան,
Օր. Իրմա Պամպաճեան,
ինչպէս նաեւ Դաւիթեան, Էլմայեան, Պահրի, Խաչատուր, Սուիչմէգեան ընտանիքները եւ բարեկամները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, զարմուհին եւ բարեկամուհին՝

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՆ ՇԱՀՊԱԶԻ

մահը, որ պատահեցաւ Վիլժուիֆ, Սեպտեմբեր 30–ին, 74 տարեկանին:

Թաղումը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 7, Քաշանի գերեզմանատունը: Հաւաքուիլ ժամը 10–ին, դրան առջեւ

26 avenue Carnot.

Մահագդ չատացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրբեւ այդ նկատել:

12, allée du Prunier Hardy
92220 Bagneux

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Պամպաճեան ընտանիքին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ռուբէ Զաղըճեան եւ զաւակները՝ Իպապէլ եւ Ֆլորանս, Տէր եւ Տիկին Անարէ Պրունիման, Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա Լէնտըման, Քրիսթին Պրունիման կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՃ ԶԱԳԸՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Էօժէնի Գազազեան)

մահուան Ա. տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8, ոտն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի Բերքոդինի, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորի Նաւեկացւոյն եւ Ներսիսի Կայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական:

Ի յիշատակ Գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին կը մատուցուի պատարագ:

Պատարագիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆԾ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է չարժանկարի ցուցադրութիւն մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 15–ին, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Վիէննա· – Սօնա Պարսամեան 1000 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր եղբօր՝ Տիգրան Պարսամեանի մահուան առթիւ:

***

ՊՈՒՐ – ԼԷ – ՎԱԼԱՆՍ· – Տիկին Հայկանոյշ Մարտիրոսեան իր սիրելի քրոջ՝ Անոնա Կիրակոսեանի (Ծնեալ՝ Մանկասարեան) յիշատակին 1000 Ֆր· կը նուիրէ անոր անբաժանելի «Յառաջ»ին:

***

Տիկին Հերմինէ Խանէտանեան 300 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր մօր՝ Խոնարհիկ Պաամաճեանի մահուան Երկ և ամուսնոյն՝ Արշաւիր Խանէտանեանի մահուան 14–րդ տարելիցներուն ի յիշատակ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Վիէննի Սեւան մասնաճիւղի տարեկան ճաշը, այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, կէս օրին Մշակոյթի Տան մէջ:

Ճաշագին· – 65 տարեկանէն վեր հայրենակիցներուն առանց վճարումի:

10 տարեկանէն վեր մանուկներուն՝ 30 Ֆրանք, չափահասներուն՝ 60 Ֆր·:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Մշակոյթի Տուն, ամէն օր, կէս օրէ վերջ:

Հեռ· – 74 53 43 80 կամ՝ 74 85 65 39 Սիւզան Կարապետեանի:

ՎԻԷՆ

Հոկտեմբեր 9, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէննի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէննի Դպրաց դասին կողմէ:

Ս. ԳՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Մատաղօրհնութիւն տեղի կ'ունենայ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 9–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին,
Մատաղօրհնութիւն՝ ժամը 11·45ին:

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջակայ արուարձաններու ժողովուրդը, որպէսզի ներկայ գտնուի սոյն հոգեպարար արարողութեանց եւ իր ուխտը կատարէ:

PARTICULIER CHERCHE PEINTURES DE

AIVAZOVSKY

et

GORKY

TEL : 42 - 42 - 68 - 01

Jeune homme 21 ans souhaiterait correspondre avec jeune homme d'origine arménienne vivant aux U.S.A. pour échanger lettres en Anglais et établir liens amicaux.

Ecrire à : VAZKEN CHERA
34, rue des Panoyaux
esc. D.
75020 Paris

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի «Լէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, ժամը 15·30–ին, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

9 rue de Mathis

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շրջանային վարչութիւնը Փարիզեան Շրջանի բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ միջ – մասնաճիւղային ժողովի մը, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 20·30–ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Սրբոյ Թարգմանչաց մասնաճիւղի անդամական ժողովը Շաբաթ, Հոկ· 8, ժամը 16·30–ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

SAMEDI 8 OCTOBRE

U.G.A.B. - LYON

DINER-BAL

ESPACE TETE D'OR
103, Boulevard STALINGRAD
69100 Villeurbanne

GRAND SHOW-MODE ORCHESTRE

Réservation : DISCOPHILE
81, rue de la République, 69002 LYON (M° Bellecour)
Renseignements : Colette : 78 - 68 - 99 - 15.

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND GALA ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBRE à 20h30

au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence

l'Archevêque **Kude NACCACHIAN**
Délégué pour l'Europe du Catholicossat de tous les Arméniens et Prélat des Arméniens de Paris

En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire d'Issy-les-Moulineaux
Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire de Clamart

PROGRAMME

— Ensemble **AKTHAMAR**
— Ensemble instrumental traditionnel arménien
Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
— Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
— Evelyne **ALTOUNIAN**
— Agop **BADOLIAN**
— **BEDIK**
— **MASSIS**
— Elya **PEHLIVANIAN**
— Rosine **TACHDJIAN**
— **VICKEN**
— **YERSO**

Toute l'équipe de l'UGAB - JEUNES vous convie
à sa

SOIREE FLASH - BACK MUSIC

le Samedi 15 Octobre à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc-Jockey professionnel
★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *NOMBREUX CADEAUX* ★
★ *COCKTAILS DETONNANTS* ★

l'UGAB - JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.
Tenue correcte exigée.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7
VENDREDI
7 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 16.855
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNEE — No 16.855

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԻՆՈՇԷ՝ ՎԵՐՋ

Ձիլիէն հասած տեղեկութիւնները, Հինգշաբթի առաւօտ, վերջնական չէին ինչ կը վերաբերի հանրաքուէին արդիւնքներուն, բայց արդէն իսկ կարեւորը՝ յայտնի էր, Փինոչէ կորնչացուցած էր։

7 միլիոն քուէներու 5 միլիոնին վերաբերող առաջին արդիւնքներու համաձայն, 33%–ը ո՛չ ըսած էր նախագահական միակ թեկնածուին, Աուկոսթօ Փինոչէի վերընտրութեան։

Ընդդիմութեան այս յաղթանակը, որ անակնկալ մը չէ, անմիջական հետեւանք չի կրնար ունենալ, գոնէ սկզբունքով։ Արդարեւ, 1990 Մարտին է միայն, որ ըստ Փինոչէի պաշտօնավարման շրջանը կը լրանայ, բայց կը կարծուի որ այս յաղթանակէն ետք, ընդդիմադիրները անհամբերութիւն ցոյց պիտի տան և պահանջեն որ նոր ընտրութեանց թուականը կանխուի, որպէսզի ժամ առաջ իշխանութիւնը ձեռք առնեն։ Այս հանրաքուէին յատկանշական առաջին կէտը այն կարդապատուիլնն է, որ ցոյց տրուած է ամբողջ քուէարկութեան ընթացքին, ոչ մէկ տեղ միջադէպ պատահած է, ինչ որ իսկապէս փառաւոր պատկեր մըն է, 15 տարի է ամէնէն խիստ մենաւորութիւններէն մէկը վայլող» երկրի մը համար ։

Երկրորդ յատկանշական կէտն ալ Փինոչէի կը վերաբերի։ Ան կը պարտուի, երբ կը սկսէր ժողովրդավարութեան դուռը բանալ իր ժողովուրդին առջեւ եւ ուրեմն այն տպաւորութիւնը տալ որ՝ եթէ վերընտրուի, բան մը եւ կարեւոր բան մը պիտի փոխուի Ձիլիի մէջ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏ ՌՈՓԱՐ պաշտօնապէս բացաւ Նոր – Քալետոնիոյ հանրաքուէին ընթարապայքարը, կարճ ելոյթով մը հետաեսիլէն, Զորեքշաբթի իրիկուն։ Ան յայտնեց թէ հարցը կը վերաբերի հողամասին խաղաղութեան եւ միայն տասը տարիէն է, որ կղզիին ժողովուրդը ինք պիտի որոշէ թէ կ'ուզէ անկախ ըլլալ թէ ֆրանսական մնալ։ Նոյեմբեր 6–ի հարցումը կը վերաբերի միայն Նոր – Քալետոնիոյ ապագան այդ ձեւով որոշելու առաջարկին։ Քաղաքական հոսանքները դրեթէ հշդած են իրենց դիրքը, բացի Շիրաքի կուսակցութենէն որ Հոկտեմբեր 15–ին պիտի յայտնէ։ Ցարդ, միակ «ո՛չ» քարոզողը՝ Ազգային ճակատն է։

ՄԵՎԷԴԵԻ, Պոլիտբիւրոյի նոր անդամը եւ Լիկաչովի յաջորդը զգաստիարանութեան ճիւղին մէջ, արեւելեան – եւրոպայի խումբ մը մտաւորականներու առջեւ պարզեց «ընկերվարութեան նոր թմրուններ» ուղի կէտերու մէջ պարփակուած ։ – 1։– Խաղաղ համակեցութիւնը ռազմավարութիւն չէ այլեւս, այլ երկար ժամանակի վրայ երկարող քաղաքականութիւն մը։ 2։– Մարդկութեան հարակաց արժէքները պէտք է գերազանցեն «դասակարգերու պայքարը» միջազգային յարաբերութեանց մէջ։ 3։– Հրապարակային մտքերու փոխանակութիւնը ապահովութեան գէնք մը չէ, այլ՝ սուր մը, որ կը տաղէ իր բացած վէրքերը։ 4։– Բազմաճիւղ իսկական դրութիւն մը պէտք է նկատի առնէ «ընկերութեան առարկայական կառոյց մը»։ 5։– Ընկերվարութեան տարբեր փորձառութիւնները հրըստացման աղբիւր մըն են։ 6։– արեւմտեան երկիրներու օրինակը կրնայ «օգտակար դաս մը» ըլլալ ճամբու ղրուած բարենորոգումներուն համար։ 7։– Առաջարկի եւ պահանջի օրէնքը «կենսական պայման մըն է տնտեսութեան արդիւնաւոր մատակարարութեան մը համար»։ 8։– Վարձելու եւ երկար ժամանակի համար պայմանագրութեանց գաղափարը պէտք չէ սահմանափակուի հողագործութեան այլ վերաբերի նաեւ ճարտարարուեստին։ Զաուչեսկուի (վերջի՞ն ստալինականը) Մոսկուա ներկայութիւնը պատճառ եղած է որ կորբաչով ուզածին պէս «պարպուի»։ Բաժակաճառն անդամ օգտագործած է, ըսելու համար։ – «Ընկերվարական երկիրներու ամէն մէկուն յաջողութիւնը կրնայ գաղափարական հասարակաց յաղթանակ մը ըլլալ, անոնցմէ մէկուն ձախողութիւնը, կրնայ, ուա՛ղ, միացեալ պարտութիւն նշանակել»։ Բացայայտ քննադատութիւնը Ռումանիոյ։

ՔԻՒՐՏ ԱՊԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԷՆ (չուրջ՝ հարիւր հազար) 950–ը իր դիմումին վրայ Իրաք վերադարձած է, ըստ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան։

ՇԵՎԱՐՆԱՉԻ Փարիզ կուգայ Հոկտեմբեր 10–էն 12։ Ծանօթ է որ Ռ· Տիւմա այս հրաւէրը ըրած էր Նիւ – Եորք անցեալ շաբաթ ։

ԱԼԺԻՒ մէջ չատ բուռն միջադէպեր պատահեցան, իբրեւ հետեւանք ընկերային ծանր կացութեան մը։ Գնելու կարողութիւնը երթալով իջած է եւ բանթողներ բողոքած են ցոյց տալով իրենց աշխատավարձի թուղթերը՝ ամիսը 1600–էն 2000 տինար երբ միւսին քիլօն 150 տինար է։

ՊԵԼԿՐԱՏԻ Մորհրդարանին առջեւ 3–էն 5 հազար բանուորներ ցոյց ըրին, Հոկտեմբեր 4–ին, աշխատավարձի յաւելում պահանջելու համար եւ դաշնակցային կառավարութեան հրաժարումը։

ԱՐՑԱԽ ԵՒ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

Իտալական «Իլ Ճիորնալէ» օրաթերթը, Հոկտեմբեր 4–ին, բաւական երկար թղթակցութիւն մը լոյս ընծայած է Հայաստանի մասին։ Իր աշխատակիցն է՝ Ճիորճիօ Ֆեռարչկի որ կը նկարագրէ Երեւան անցուցած օրերը, անդրադառնալով հակիրճ կերպով հայ ժողովուրդի պատմութեան, ծուռն ու չիտակը չաճախ խառնելով (մանաւանդ երբ կը փորձէ հայերէն լեզուի մասին (չ)դիտցածը արտայայտել), ապա խօսելով Երեւանի պարզած ամէնօրեայ պատկերին վրայ։ Մանաւանդ նորութիւն մը չկայ։

***

«Լ'Եվէնըմաե տիւ Փէօփլ», որ անչուշտ Հինգշաբթի լոյս կը տեսնէ (Հոկտ· 6) կորբաչովի նուիրուած յօդուածներու մէջ, հպանցիկ կերպով կը յիշէ նաեւ Հայաստանի դէպքերը։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30)
ԵՐԵՒԱՆ

ԱԿԱՆԱՒՈՐ ԳԻՏՆԱԿԱՆ
ՈՒ
ՈՒՍՈՒՑԻՉ Մ· ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Ցաւոնի մաթեմաթիկոս, ակադեմիկոս Մխիթար Ջրբաշեան եօթանասուն տարեկան է։ Ան ծնած է Երեւան, ցեղասպանութեան արհաւիրքներէն փրկուած վանեցի ծնողէ։

1941–ին Մ· Ջրբաշեան կ'աւարտէ Երեւանի համալսարանը։ 1949–ին Մոսկուայի համալսարանին մէջ կը պաշտպանէ իր աւարտաճառը։ Կարճ աւելէն ան կը դառնայ Հայաստանի առաջատար մաթեմատիկոսներէն մին։ 1956–ին կ'ընտրուի Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի իսկական անդամ։

Այդ տարիներուն Մ· Ջրբաշեան ձեռնարկած է հետազօտութիւններու մեծ շարքի մը, միաժամանակ սերտ կապեր պահպանելով Երեւանի համալսարանի հետ, ուր ան մեծ աշխատանք տարած է ուսանողներու եւ դիտաշխատողներու հետ։ Անոր բազմամեայ ջանքերը տուած են իրենց պտուղները։ Հաստատուած են հայկական մաթեմատիկական դպրոցի հիմնական ուղղութիւնները, ան նաեւ հռչակ գտած է արտասահման։ Ատոր ապացոյցերէն մէկն է Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի Մաթեմատիկի հիմնարկին ստեղծումը, որու հիմնադիր – տնօրէնն է։ Մ· Ջրբաշեան «Մաթեմատիկա» ամսագրին հիմնադիրն ու գլխաւոր խմբագիրն է 1966–էն ի վեր։ Ան լոյս կը տեսնէ նաեւ Միացեալ – Նահանգներու մէջ անգլերէն՝ «Ժամանակակից մաթեմատիկական վերլուծումի խորհրդային ամսագիր» վերնագրով։

Հանդէս գալով բազմաթիւ միջազգային դիտաժողովներու՝ Մ· Ջրբաշեան հայկական մաթեմատիկի հեղինակութիւնը բարձրացուցած է նոր աստիճանի։

***

ԱՐՑԱԽԻ ՀԵՌԱԳԻՐԸ՝
Վ· ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻՆ

(Ամփոփուած)

Թանկագին Վիկտոր Համազասպի։ Լեռնային Ղարաբաղի հայերս ի խորոց սրտի կը շնորհաւորենք Ձեզ՝ ամբողջ հայութեան հպարտութիւնը, ձեր 80–ամեայ յոբելեանի առթիւ ու կը հաւաստիացընենք, որ բոլոր ուժերը ի գործ կը դնենք հայ ժողովուրդի նուիրական իղձերու իրականացման համար։

Ցանուն Լեռնային Ղարաբաղի հայ աշխատաւորներուն՝
Ա· քարտուղար՝ Հ· ՊՕՂՈՍԵԱՆ
Նախագահ՝ Ս· ԲԱԲԱՑԵԱՆ

***

«ԱԼԱԳԵԱՉԻ ՄԱՆԻՆԵՐ»Ը
ԼԻՏՎԻԱՑԻ ՄԷՋ

Լիտվիա կատարած համերգային ճամբորդութենէն վերադարձած է Արթիկ Երջանիկ Արեւշատ գիւղին ազգագրական երգ – պարի «Ալագեազի մանիներ» համոյթը։ Անոնք համերգներով հանդէս եկած են զանազան քաղաքներու մէջ։ Ամէն տեղ հայ արուեստագէտները ընդունուած են ջերմութեամբ, ծափերով, ծաղիկներ – ով ու պատուոյ դիրերով։

***

«ՍԻՐՏ ԲԱՆԱԿԱՆ»

Լոյս տեսած է Համլետ Կարճիկեանի

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԸՇՂԻՒ «ՀԱՅԿ. ՄՂՋԱՒԱՆՋԸ»

Պոլսոյ Շնորհք Պարիարքին Պաթմոս կղզի երթալն ալ (տե՛ս՝ «Յառաջ», Հոկտեմբեր 6, էջ 3 (*) խորապէս կը մտահոգէ Թուրքերը, մանաւանդ Հասան Էսատ Ըշըքը, Արտաքին նախկին նախարար, բայց մանաւանդ հի՛ն ծանօթ մը մեզի, Մարսէյլի Ապրիլեան յուշարձանի բացումէն ի վեր (1973, Փետրուար), երբ Փարիզի դեսպան էր եւ մէկ ժամէն միւսը, զայրացած, չունչը Անգարա առաւ։ Իր նոր «մտահոգութեանց» կ'արձագանգէ «Միլլիյէթ», (Հոկտեմբեր 1)· –

***

Մէլիհ Աշըք «Եագովաս ի՞նչեր կը դարձընէ» խորագրին ներքեւ կը գանգատի Ամերիկայի Յունաց Առաջնորդ Եագովաս Արք·ի գործունէութիւններէն եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ Արտաքին նախկին նախարար Հասան Էսատ Ըշըքի, որ խմբագրութեան նամակ մը ղրկելով իր մտահոգութիւնները յայտնած է Յունաց Պատրիարքին ու Հայոց Պատրիարքին միասնաբար Պաթմոս կղզի երթալուն կապակցութեամբ։

Հասան Էսատ Ըշգճ կ'ըսէ հետեւեալ մեկնաբանութիւնները· –

Տաւոսի ոգիէն ամէնէն չատ օգտուողը Եագովասն է։ Արդէն ան էր Տաւոսի կազմակերպիչը։ Մինչ Աթենքեան Թրակիոյ մէջ Թուրքերը խղճալի վիճակի մէջ կը դտնուին, Թուրքիոյ մէջ Օրթոտոքս Եկեղեցին աչքառու կերպով կը զարգանայ։

Հիմա նոր զարգացում մըն ալ կը տեսնուի։ Միջոցէ մը ի վեր սերտ գործակցութիւն մը հաստատուած է Յունաց ու Հայոց Պատրիարքարաններուն միջեւ։ Անոնք հասարակաց գործունէութիւն ցոյց կուտան։ Օսմանեան շրջանէն չատ լաւ կը յիշենք թէ ինչ կը նշանակէ այսպիսի գործակցութիւն մը։ Ատոր նպատակն է Թամպուլի, նոյնիսկ Անատոլուի մէջ թափ տալ Քրիստոնէութեան ազդեցութեան եւ ատիկա գործածել Թուրքիոյ դէմ։ Ասիկա կը նշանակէ թէ Յունաց եւ Հայոց Եկեղեցիները փոխադարձաբար նեցուկ պիտի կանգնին մէկզմէկու դատերուն։

Ցաւոնի է ուրեմն որ Եագովաս չի գոհանար Ֆէների Պատրիարքարանը իր ազդեցութեան տակ առնելով, ան կ'ուզէ նաեւ ազդել Հայոց Եկեղեցիին վրայ։ Ոչ ոք կասկած չունենայ, որ Եագովաս, ազդելու համար Հայոց Պատրիարքարանին վրայ, վաղը պաշտպան պիտի կանգնի Խորհրդային Հայաստանի անկախութեան շարժումին։

Միայն հասկնալի չէ թէ ինչո՞ւ Թուրք կառավարութիւնը հանդիսատես կը մնայ այս բոլորին եւ կը պաշտպանէ Եագովասը։ Ցաւալի կէտը այս է ահաւասիկ։

(*) Ի դէպ, Հոկտեմբեր 6–ի «Յառաջ»ի գաղութներու (Գ· էջ) Պոլսոյ Պատրիարքին վերաբերող լուրին մէջ, պէտք է կարդալ՝ «այցելութիւն մըն ալ տուած է Էջմիածնական Ս· Աստուածածին եկեղեցուդ» (ոչ՝ թեմին, բանի Յունաստան կիլիկեան թեմ է)։

բանաստեղծութիւններու նոր հաւաքածոն որ կ'ընդգրկէ վերջին հինգ տարիներու իր քնարական, հայրենասիրական, խոհական ու սիրային քերթուածները։ Ատոնց մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւեն հայրենասիրական կտորները, նուիրուած հայրենի ժողովուրդի անցեալին ու ներկային, հոգին, մշակոյթին։

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՔԱՐՈԶԸ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԱԾ
ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԸ
1988 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25

«ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԱՒՈՐ ՀԱՅԵԱՑՔ»

Ցանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ· ամէն:

«Տէր եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո»:

Սիրելի հաւատացեալ ժողովուրդ որ ի Հայաստան եւ որ ի սփիւռս աշխարհի:

Ուղիղ քառասունհինգ տարիներ առաջ, 1943 թ. Նոյեմբերի 28–ին, Պուքրէշի Հայոց Եկեղեցու կամարների ներքոյ, խուռներամ ժողովրդի ներկայութեամբ, մի երիտասարդ վարդապետ իր անդրանիկ պատարագն էր մատուցում եւ իր առաջին աղօթքը առաքում առ Աստուած: Այդ վարդապետը այսօրուայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն է, որ իր հոգեւոր ծառայութեան ուխտն էր կատարում:

1943· աշխարհակործան պատերազմի օրեր էին, եւ յատկապէս մեր հայրենի ժողովուրդը մահացու վտանգի ներքեւ էր գտնուում: Այդ օրը ես աղօթեցի մեր եկեղեցու եւ ժողովրդի անվտանգութեան ու փրկութեան համար: Ես աղօթեցի աշխարհի խաղաղութեան համար:

Ես ծածուկ աղօթեցի նաեւ խորհրդային բանակների յաղթանակի համար· ասում եմ՝ ծածուկ աղօթեցի, որովհետեւ այդ օրերին Ռումանիան գտնուում էր հիտլերեան Գերմանիայի կրնկի տակ: Բայց, այնուամենայնիւ, իբրեւ հայ ժողովրդի զաւակ, ես համարձակուեցի բարձրաձայն աղօթել մեր ազգի զաւակների հոգիների համար, որոնք այդ օրերին հազար – հազարներով զոհուում էին հերոսաբար պաշտպանելու համար իրենց հայրենիքը, իրենց ազատութիւնը, իրենց արժանապատուութիւնը:

Այդ օրերին աշխարհի բոլոր Հայերը աղօթում էին խորհրդային յաղթանակի համար, մանաւանդ Վոլգայի ափերին մղուող ահեղ ճակատամարտում: Մենք արտասահմանում բոլորս դիտակցում էինք, որ եթէ այդ ափերին պարտուէր խորհրդային բանակը, Արեւելքի միւս ափին, մինչեւ առտմները զերմանական գինքերով զինուած Թրքական բանակը, պատրաստ էր յարձակուելու Հայաստանի վրայ, մեր ժողովրդի մարմնի վրայով ուղղուելու դէպի Բաքուի նաւթը: Հայաստանին եւ հայ ժողովրդին սպառնում էր մի երկրորդ ցեղասպանութիւն, Փառք Տիրոջը, որ եւ Վոլգայի ափերին, եւ ապա հէնց Պեռլինում՝ յախջախուեցին հիտլերեան հրէշի հօթը գլուխները:

Յաղթական ժողովուրդների հետ միասին նաեւ մեր ազգը հասաւ վերածննդի ափին, մայր Հայրենիքի վերաշինութեան լուսաբացին, հայ ժողովրդի երազանքների իրականացման ճանապարհին:

Մոր յուզումով յիշում եմ, հայրենական յաղթանակից յետոյ, իմ առաջին այցը Հայաստան 1945 թ. Մայիսին, արտասահմանից եկած բազմաթիւ հոգեւոր – րական եւ աշխարհական ներկայացուցիչների հետ: Յաղթանակի եւ վերածննդի ուրախութեամբ համարեա բոլորս արտասուում էինք՝ մեր հայեացքը ուղղած դէպի յաւերժական Արարատը եւ դէպի Ս. Էջմիածին:

Անցան բազում տարիներ, եւ 1955 թ. աշնանը, իմ կամքից անկախ, իմ ուսերին դրուեց ծանր պարտականութիւնը՝ ծառայելու Հայոց Եկեղեցուն եւ ժողովրդին իբրեւ առաջին սպասաւոր:

Ահա երեսուներեք տարիներ չարունակ Ս. Լուսաւորչի գահի վրայ ես իմ տկար ուժերով աշխատեցի պարտքս կատարել Աստուծոյ եւ իմ ժողովրդի հանդէպ՝ յաճախ յաղթահարելով բազում դժուարութիւններ, երբեմն նոյնիսկ տագնապալի պահեր: Իմ հոգեւոր եղբայրների դործակցութեամբ, հայրենի եւ արտասահմանի մեր հաւատացեալ ժողովրդի աջակցութեամբ, մեր հայրենի Պետութեան ուշադիր վերաբերմունքի շնորհիւ, ես կարողացայ կեանքի կոչել իրագործում – ներ՝ եկեղեցաշինութեան, հոգեւոր զարթօնքի, Հայրենիք, – Սփիւռք միաւորութեան մակարդակների վրայ:

Այսօր ես 80 տարեկան եմ եւ չարունակում եմ առ Աստուած առաքել նոյն խաղաղութեան աղօթքը, աղօթք համայն աշխարհի խաղաղութեան, ազգութիւնների բարեկամութեան եւ Պետութիւնների չինարար գործակցութեան: Ինձ համար բացարձակ ճշմարտութիւն է, թէ մանաւանդ մեր դարաշրջանում որեւէ պատերազմ, ո՛չ մի լաւ բան չի խոստանայ ո՛չ ոքի, ո՛չ մի պատերազմ չի լուծի ո՛չ մի հարց: Որեւէ պատերազմ աղէտ է եւ կործանում բոլորի համար հաւասարապէս: Խաղաղութեան տեսլականը այսօր կեանքի փիլիսոփայութիւն է: Ես աղօթում եմ բոլոր ժողովուրդների խաղաղ համագործակցութեան համար: Համոզուած եմ, որ որեւէ հարց, ինչքան էլ այն արդար լինի, չի կարող ղրկական լուծում ստանալ ազգամիջեան խռովութիւնների եւ թշնամանքների ճանապարհով: Վերջապէս խաղաղութիւն՝ նաեւ մեր հարազատ ժողովրդին, մեր մայր հայրենիքին: Խաղաղութեան եւ եղբայրասիրութեան պատգամը հրամայական է մանաւանդ այս վերջին ամիսներին, երբ մեր ժողովրդի զաւակները տագնապալի օրեր են ապրում Ղարաբաղի մեր եղբայրների արդար սպասումների իրականացման ի խնդիր:

Այո՛, արդարացի են Ղարաբաղի Հայութեան պահանջները: Մեր օրհնութիւնը նրանց հետ է այժմ եւ միշտ: Եւ ինձ համար յոյժ մխիթարական է, որ այս հարցում, տիրում է կատարեալ միաձնութիւն հայ ժողովրդի ծոցում ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի: Տիրում է միաձնութիւն՝ մեր ժողովրդի եւ Հայաստանի պետական իշխանութեան միջեւ:

Սիրելի ժողովուրդ Հայոց, սիրելի Երեւանցիներ, բանուորներ, մտաւորականներ, ուսանողներ, ես, ձեր Հայրապետը, ամբողջապէս բաժանում եմ ձեր յոյզերը, ձեր վրդովմունքները, ձեր պահանջները: Այդ ճանապարհի վրայ իմ աղօթքներով եւ ջանքերով ձեզ հետ եմ, ձեր կողքին եմ գտնուում: Միայն թէ հարկ է ուշադիր լինել եւ խմաստուն, եթէ կ՝ուզէք՝ դիւանագէտ, որոնելու եւ գտնելու համար լաւագոյն ճանապարհները, հասնելու այդ պահանջների դրական կենսագործմանը:

Այս նպատակով իմ վերջին քայլը հանդիսացաւ Օգոստոս 1–ին, իմ բարեկամական զրոյցը Կրեմլում՝ Խորհրդային Միութեան Նախագահի տեղակալ յարգարժան Պիտոր Դեմիչեւի հետ: Այդ առթիւ երկու դիմումնագրեր ներկայցրի՝ ուղղեալ մեր երկրի առաջին դեկավար՝ մեծայարգ Միխայիլ Կորբաչովին, մէկը զարաբաղեան հարցի առընչութեամբ, երկրորդը՝ Ղարաբաղում հայկական մի քանի վանքեր ու եկեղեցիներ վերաբացելու մասին:

Այսօր մեր առաջ դրուած հիմնական հարցը այս է՝ այնպէս դեկավարուել, այնպէս գործել, որ մեր համազգային միաձնութիւնը պահպանուի, այնպէս՝ որ մեր սկսած արդար գործը չձախողուի, այլ յաջողութեամբ պսակուի: Դրա համար անհրաժեշտ է շատ զգոյշ լինել եւ չրջահայեաց, պահել մեր հաւատարակչռութիւնը, մեր ողջմտութիւնը, մեր հեռատեսութիւնը եւ մանաւանդ մեր հաւատքը մեր արդար գործի յաղթանակի նկատմամբ: Այս է նաեւ Սփիւռքի մեր եղբայրների եւ բոլոր հասարակական հոսանքների պատգամը: Իմ այս հաւատումը ստոյգ է:

Այս սուրբ աղօթքի պահին, Միածնակէզ այս բազմադարեան տաճարի կամարների ներքոյ, իմ կեանքի ութսուն տարիների չեմին, յորդորում եմ ձեզ բոլորիդ՝ հոգով – սրտով եւ պայծառ մտքով հաւատարիմ մնալ մեր ազգային իդէալներին եւ Ղարաբաղի հայութեան արդար սպասումներին, հաւատարիմ մնալ մեր համազգային միաձնութեան ուխտին, հաւատարիմ մնալ մեր հայրենի Պետութեանը: Բոլորիդ կարդում եմ հայրական հըրաւէր՝ լաւատես ոգով, ինքնավստահ ու խաղաղ, վաղը առաւօտեան լուսաբացից յետոյ ներկայանալ ձեր աշխատանքի վայրը եւ դիմաւորել ձեր գործակիցներին, գոչելով՝ «Բարի լոյս»: Թող վաղուայ լոյսը բարի լինի ու պայծառ:

Աբարատի փէշերին, մեր լեռներին յենուած, մենք պիտի ապրենք, մենք պէտք է ապրենք ու գոյատեւենք: Ապրել, նշանակում է հաւատալ կեանքին, մնալ լաւատես:

Այո, մենք պիտի ապրենք: Մեր ազգը տակաւին նոր խօսք պիտի ասի աշխարհին համայն:

Մեր ժողովրդի ծոցից պիտի ծնուեն վաղը նոր Թումանեաններ, Եղիշէ Չարենցներ, նոր Խաչատրեաններ, Մարտիրոս Սարեաններ, նոր Մարշալ Բաղրամեաններ:

Սիրտ առէք Հայեր, հոգով խնդացէք: Ձեր հայեացքը յառած մեր Արարատին, մեր ազատային, յառաջ ընթացէք խաղաղ, անվրդով, լաւատես ոգով, մեր վերածննդած Մայր Հայաստանի լոյս ճամբաներով:

Մեր հայրապետական օրհնութիւնը ձեզ բոլորիդ, բոլորին անխտիր:

«Տէր, եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւնս քո»:
Ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՑՆ ՀԱՅՈՑ

Վերջին տարիները հայաստանեան թերթերու, հանրամատչելի ամսագրերու մէջ կը հրապարակուին յօդուածներ եւ տեղի կ՝ունենան հրապարակային ելոյթներ, որոնց մէջ, Ուրարտական Պետութիւնը եւ ուրարտական մշակոյթը պատմութեան էջերէն դուրս նետելու փորձեր կ՝ըլլան: Այդ յօդուածներու եւ ելոյթներու հեղինակները ուրարտական Պետութիւնը կը համարին պարզապէս հայկական, ոմանք ուրարտերէնը կը փորձեն ուղղակի հայերէն կարդալ:

Այս տեսակէտը պաշտպանող Լեւոն Մխիթարեանի («Պատմութեան եւ առասպելի սահմանները»), Սուրէն Այվազեանի («Հնագոյն Հայաստանի մշակոյթի պատմութիւնից»), Բագրատ Ուլուբաբեանի («Զրուցարան») դրքերը չափազանց վրդովեցուցած են Հայաստանի ակադեմական շրջանակները, քանի որ, ըստ իրենց, այդ վարկածները դիտական հիմերէ զուրկ են:

«Պատմա – բանասիրական Հանդէս»ի (այսուհետեւ «ՊԲՀ») 1987–ի Թիւ 4–ին մէջ – Գ. Ապրաբեան, Լ. Մխիթարեանի եւ նմաններու մասին խօսելով, Պարոյր Սեւակէն մէջբերում մը կ՝ընէ· – «Քանի որ Նոյան տապանը եղել է Արարատի գագաթին ... Քանի որ Ադամ – Եւայի երբեմնի դրախտը գտնուում է Տիգրիս ու Եփրատ գետերի միջեւ ... Այս «քանի որ»ների համար կարելի է եւ պէտք է ներել Հայր Ջամչեանին, բայց պէտք է թշնամաբար նայել բոլոր նրանց, ովքեր այսօր էլ դատում են մօտաւորապէս նոյն ձեւով»: Իսկ Գ. Ապրաբեանի կարծիքով Մխիթարեան Հայր Ջամչեանէն ալ առաջ գացեր է ...:

Գիտութեան մէջ տարածուած է այն կարծիքը, ըստ որուն հնդեւրոպական նախահայրենիքը եղած է հարաւ – արեւելեան Եւրոպան: Այժմ խորհրդային քանի մը լեզուաբաններ կը փորձեն փաստել թէ յիշեալ հայրենիքը գտնուած է Փոքր – Ասիոյ արեւելեան մասերէն մինչեւ Պարսկաստան ձգուող տարածքի վրայ, հայկական լեռնաշխարհը ներառեալ: Ուստի եւ, հայ ժողովուրդը այդ տարածքին վրայ կազմաւորուած առաջին եւ միակ ժողովուրդն պէտք է ըլլայ:

Երեւանի ակադեմական շրջանակներու թէզին դէմ այս անվերապահ կեցուածքը այժմ որոշ չափով փոխուած է: «ՊԲՀ»ի 1987–ի Թիւ 1–ին մէջ ակադեմիկոսներ Բ. Առաքելեան, Գ. Ջահուկեան, Գ. Սարգսեանի ստորագրած յօդուածին մէջ կ՝ըսուի, թէ այս «նոր տեսակէտն ունի կարգ մը հետաքրքրական եւ կարեւոր կողմեր յատկապէս նաեւ Հայոց լեզուի եւ հայ ժողովուրդի ծագման առումով, ուստի մեր հասարակութեան հետաքրքրութիւնը անոր նկատմամբ միանգամայն հասկնալի է»:

Իսկ միւս կողմէ այս նոր տեսակէտի (Հայերուն տեղաբնիկ ըլլալու) անվերապահ պաշտպանները խոստովէն քննադատելով վերոյիշեալ եւ նման ակադեմիկոսները, զանոնք կը մեղադրեն ազգադաւութեան ու թրքասիրութեան մէջ: Ուրկէ՞ ամէն գնով տեղաբնիկ ըլլալու այս մոտահոգութիւնը: Այս ամէնը այդ տպաւորութիւնը կը ձգէ մեր վրայ, որ կարծես եթէ չկարենանք փաստել մեր բնիկ տեղացի ըլլալը, այլեւս մեր դրացիներէն հողային պահանջներ ներկայացնելէ պէտք է զգրկինք: Կը կարծենք թէ մեր այս հողերուն վրայ երկու – երեք հազարամեայ ներկայութիւնը կը բաւէ «անոնց» հպիւ մէկ հազարամեայ ներկայութիւնը զերազանցելու: Իսկ եթէ վերջնապէս ապացոյցը տրուի որ Հայերը եկուորներ չեն ու Մեծ Հայքի խոկան տէրերն են, արդեօ՞ք տակիկա կրնայ կը զարձնէ որ մեր առջեւ բացուին դրռնները երկիր դրախտավայրի:

Այո՛, դիտութեան խնդիրները պէտք է լուծուին դիտականօրէն, սակայն տակիկա առաջին հերթին մեր այսօրուան արեւմտեան ու արեւելեան դրացիներուն կը վերաբերի:

Որոշ ժողովուրդներու մօտ ազգային անխառն մշակոյթ ունենալու միտում մը կայ, որ նպատակ ունի հաստատելու ազգի ինքնութիւնը: Զոր օրինակ, այսօր մեծ թիւով Ադրբեջանցիներ կը փնտռեն ու «կը գտնեն» հեղինակաւոր նախնիներ՝ իրենց ծագումը կապելով բարի համբաւ ունեցող նախնիներու՝ Աղուաններու հետ: Անոնք իրենց նախնիներուն կը վերագրեն բոլոր մշակութային այն ձեռքբերումները, զոր ունեցած են այդ ըրջանի քաղաքակրթութիւնները:

Ադրբեջանցիները, գուցէ իրենց նախնիներու մշակոյթը ցած համարելով, հասած են քրիստոնէական յուշարձանները իւրացնելու գաղափարին, մոռնալով որ միջնադարեան իրենց նախնիները քրիստոնեայ դարձած Թուրքերը գաւաճանի տեղ կը դնէին ու կը սպանէին, կ՝ոչնչացնէին այն եկեղեցիներն ու խաչքարերը, որոնց այժմ տէր կը կանգնին:

Թուրք – Ադրբեջանական անհեթեթութիւնները անսահման են ու օրէ – օր կը նորոգուին: Վերջին տասնամեակներուն Աղուանքի եւ յատկապէս Արցախի պատմութեան հարցերը բազմաթիւ խեղումներու ենթարկուած են, սակայն, պէտք է ըսել որ հայ ըրջանակներու հակազդեցութիւնը այնքան ալ ուժով չէ եղած: Եթէ թղթատենք Հայաստանի պատմա – դիտական մամուլը, միայն վերջին տարիներուն է որ այդ մշակութային կողպատուները արժանացած են պատասխան յօդուածներու: Տասնամեակներ շարունակ ազգային մշակոյթով զբաղիլը, նաեւ մանաւանդ հարեւան Հանրապետութեան տարածքին վրայ, կը դիտուէր որպէս «ազգայնականութեան» արտայայտութիւն: .. .Եւ ազգերու բարեկամութեան ցուցադրական լոզունգներու տակը ծիլ ծուլացրական լոզունգներու տակը ծիլ տուին նեղ ազգայնական երեւոյթներ, որոնք յանդեցուցին Հայոց պատմութեան ու մշակոյթի ազատազրուած լուսաբանումին:

Արցախեան չարժումներուն նախորդող վերջին տարիներուն արդէն հասունցած բանավէճերու մասին զգալիօրէն կազմելու համար կարելի է անդրադառնալ տարբեր պարբերաթերթերու մէջ լոյս տեսած քանի մը յօդուածներու: Այսպէս, 1985–ին, Մ. Նեմանթովա ադրբեջանական թերթի մը մէջ հանդէս կուգայ յօդուածով մը, ուր կը հետապնդէ այն տեսակէտը ըստ որուն, իբր, Սիւնիքը մինչեւ ԺԵ. դար Աղուանները հոն բնակեր են: «ՊԲՀ»ի 1987–ի Թիւ 4–ին մէջ Ա. Փափազեան յօդուածով մը (առաջերէն) կ՝ըսուի, որ Նեմանթովայի «վերլուծութիւնները» չինծու են ու բոնազբօսիկ:

ԹՈՔԻԿ ՏԻՐՏԻՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՔԱԹՐԱ 88/89

Ամքան հակասական երեւոյթներու բեմ մեր Սփիւռքեան իրականութեան մէջ ուր յաճախ ոչ ղեկ կայ, ոչ ծրագիր կամ նըպատակ, զրեթէ անկարելին իրագործելու ձգտումին լծուած կազմակերպութիւն մըն է «Քաթրա»։ Երաժշտահանդէսներու տարեկան ծրագիրներուն որակը, անոնց պատրաստութեան համար անհրաժեշտ հմտութիւնն ու նուիրեալները պետական հովանաւորութեամբ մը միայն կարելի կրնային դառնալ այլուր։ Մինչ հոս, մեկնելով «մեր արուեստագէտները մեր լաւագոյն դեսպաններն են» խոր համոզումէն, ան կը ջանայ քայլ առ քայլ իրականութիւն դարձնել ծրագրուածը։

1988 – 89 տարեշրջանի ծրագիրը կը ըսկսի Հոկտեմբեր 21–ի մոցարթեան հանդերձով, որուն չորս զուգանուագներով կազմուած յայտարերին մէջ ամէնէն ուշագրաւ հետաքրքրութեամբ սպասուածը պիտի ըլլայ, վաստակաբար սրինդի եւ տաւիղի զուգանուագը, Սուսաննա Միլոսեանի եւ Մաքսանս Լարիէօի նման մենակատարներով։

Տարեկան ծրագրին մէջ Ս. Միլոսեան, Անի Գալաճեանի, Կարինէ Գէորգեան, Աքիքօ Էպիի նման անուններու կողքին տեղ տրուած է նաեւ նոր անուններու, ինչպէս՝ Սթեֆան Պաչիկեան, Քարոլ Սու Մուխալեան եւայլն։

Ինչպէս ուրիշ տարիներ, այս եղանակին եւս «Քաթրա» ունի առաջին ունկնդրութիւններու բաժինը. այսպէս, Մարտ 3–ի համերգին Ալեքսանդր Յարութիւնեանի մենակատարութեամբ Ֆրանսայի մէջ առաջին անգամ պիտի նուագուի եղուարդ Միրզոյեանի «Տապանագիր» գործը, նուիրուած Արամ Պաչատրեանի, եւ Ալ. Յարութիւնեանի յօրինումներէն հայկական հին երգերէ ներշնչուած դաշնակի եւ նուագախումբի ոտիսոտէն։

«Քաթրա»յի եօթը համերգներու ներկայ չարքին մէջ երկուքը նուիրուած են ժամանակակից երկու յայտնի հայ երգահաններու յիշատակին, Արամ Պաչատրեանի եւ Առնօ Բաբաջանեանի։ Առաջինը Դեկտեմբեր 12–ի համերգն է, իսկ երկրորդը Մայիս 19ինը՝ Պաչատրեանի «Մասքարատ»ը եւ Ջութակի ու նուագախումբի ոչ մաժէօր զուգանուագը պիտի ունկնդրենք Անի Գալաճեանի նման հսկայ մը, ինչ որ յարգանքի լաւագոյն արտայայտութիւնը պիտի ըլլայ անկասկած, Պաչատրեանի մը յիշատակին։ Իսկ Մայիս 19–ին Առնօ Բաբաջանեանի ոգեկոչումին նուիրուած համերգին առաջին մասը կազմուած է այս երգահանին գործերէն ջութակի եւ դաշնակի սոնաթով ու եռանուագով։

«Քաթրա»յի յայտադիրներուն տարեկան այս չարքին մէջ համերգներուն քով տեղ գրաւած են ցուցահանդէս մը ու «ըրնկերաց առաւօտ» մը. առաջինին բացումը կը կատարուի Դեկտեմբեր 9–ին ու կը տեւէ մինչեւ Դեկտեմբեր 14։ Պիտի ցուցադրուին հայ եւ օտար աւելի քան երեք տասնեակ նկարիչներու պատառները, լուսանկարներն ու քանդակները։

Իսկ «ընկերաց առաւօտ»ը Դեկտեմբեր 11–ին կը սկսի կլոր սեղանով մը որուն նիւթը պիտի ըլլայ «Սիրողը՝ երաժշտութեան մէջ»։ ապա մեկնաբանական դասընթացքի օրինակներ պիտի տրուին դաշնակի եւ ջութակի բարձրաստիճան երկու ուսուցիչներու կողմէ։ Առաւօտը պիտի փակուի ճաշոն ծանօթ դաշնակահարուհի Աքիքօ Էպիի նուագով ու Շոփէնի 24 էթիւտներով։

Քանի մը նշումներ միայն այն ահագին աշխատանքէն, սիրահատնումէն, յաջողելու վճռակամութենէն որոնք խտացած են վերոյիշեալ ծրագրին մէջ. որպէսզի չկասի այդ վճռակամութիւնը ի նպաստ մեր բոլորին, պէտք չէ որ անոր վրայ եւս իյնայ զրեթէ համատարած մեր անտարբերութեան խամրեցնող ստուերը։

Ա. Թ.

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կեսարիոյ եւ Շէյխանի Հայրենակցական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը տեղի ունեցաւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 25–ին, Հ. Բ. Ը. Մ. «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ։ Ձայներու մեծամասնութեամբ ընտրուեցան վարչական կազմին նոր անդամները երկու տարուան համար։

Երիտասարդ ու թարմ ուժեր մաս կը կազմեն վարչութեան հետեւեալ պաշտօնով.–

Նախագահ՝ Պր. Կարպիս Սարաֆեան

Փոխ նախագահ՝ Պր. Տիգրան Տաւթեան

Քարտուղար՝ Պր. Գրիգոր – Յակոբ

Փոխ քարտուղարներ՝ Պր. Միսաք Կիւպէկեան եւ Տիկին Անայիս Գարապաշեան,

Գանձապահ՝ Պր. Եդուարդ Ճրճրեան

Խորհրդականներ՝ Պր. Յակոբ Վէզիրեան, Պր. Պօղոս Կառավարեան։

Կանանց Յանձնախումբ՝ Տիկիններ. – Հռիփսիմէ Վէզիրեան, Շուշան Մալխասեան, Շուշան Ճրճրեան, Ֆիլոր Եագուպեան, Զարուհի Կառավարեան, Լուիզէթ Սարաֆեան։

ԿԵՍԱՐԻՈՑ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑՈՒՑ

ՍԵՒԱՆԱՑ ԼԻՃԻ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ ԲԱՐՁՐԱՑԱԾ Է

Սեւանայ լիճին մակարդակը, որ վերջին տասնամեակներուն անընդհատ կ'իջնէր, անցեալ մէկ տարուան ընթացքին 73 սանթիմեթր բարձրացած է։

Բ. համաշխարհային պատերազմէն յետոյ, Սեւանէն հոսող միակ գետին՝ Հրազդանի վրայ Ջրային էլեկտրակայաններ կառուցուեցան։ Նոյն ջուրով կ'ոռոգուէին Արարատեան դաշտի ու նախալեռնային զօրիներու դաշտերն ու այգիները։ Ասոր հետեւանքով լիճին մակարդակը 18 մեթր իջաւ, բան մը որ կորուստ կերպով վնասեց անոր ուագանի բնապահպական միջավայրին։ Առափնեայ ջուրը սկսաւ կանանչորակ գոյն ստանալ անհետացաւ Սեւանի հռչակաւոր Իշխան ձուկը։

Լիճը ազէտէն փրկելու համար բացուեցաւ 48 քիլօմեթր երկարութիւն ունեցող Արփա – Սեւան գետնուղին։ Սակայն որոշ ժամանակ յետոյ կառոյցը վնասուեցաւ ու ջուրի ճամբան դարձեալ փակուեցաւ։ Նորոգումէն յետոյ՝ վեց ամսուան ընթացքին դէպի լիճ մղուած 235 միլիոն խորանարդ մեթր ջուրին շնորհիւ Սեւանի մակարդակը բարձրացաւ 18 սանթիմեթր եւս։ Ասոր նպաստեցին նաեւ լիճին աւազանը տեղացած յորդ անձրեւները, ոռոգման նպատակներու համար գործածուած ջուրին կրճատումը։

Հայաստանի կառավարութեան կազմած Սեւանի պահպանման ծրագիրը կը նախատեսէ Ջրաւազանի մակարդակը 6 մեթր բարձրացնել մինչեւ դարուս վերջը։

**

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՀԱՐԱՆՆԵՐ

Ցայտնի յեղափոխական Ստեփան Ալավերդեանի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ Մօրհրդային Միութեան թղթատարական նախարարութիւնը անոր դիմանկարով պահարաններ սպասարկութեան դրած է։ Սկսած են գործածուիլ նաեւ ծանօթ Ֆիզիկոս, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի ակադեմական՝ Արտեմ Ալիխանեանի եւ Ճարտարապետ՝ Թաֆայէլ Իսրայէլեանի դիմանկարով պահարաններ։

**

ՆՈՐ ՀԱՄԱԼԻՐ

Լենինականի հիւսիսային մասին մէջ կառուցուած չտապօզնութեան համալիրը ծառայութեան մտած է։ Ան ունի չափահասներու եւ մանուկներու փոլիքլինիկներ, 1010 մահճակալով հիւանդանոց, չողանկարումի բաժանում, տարբեր ծառաններ։ Համալիրին արդիական սարքաւորումներուն մէկ մասը հայթայթուած է արտասահմանէն։ Անոնց միջոցով կը կատարուին 250 – 300 տեսակ հետազոտութիւններ։ Նոր համալիրը կը կազմէ քաղաքին զարգացման ընկերա – տնտեսական ծրագրին մէջ կարեւոր կէտ մը։ Կը նախատեսուի Շիրակ չրջանին մէջ հիւանդանոց եւ ծննդատուն կառուցանել։

**

ՀԱՅ ԴՈՒԴՈՒԿԱՀԱՐՆԵՐԸ

«Սովետական Գրող» հրատարակչութիւնը լոյս ընծայած է լրագրող Կամօ Մկրտչեանի «Հայ դուդուկահարները» գիրքը որ կը պատմէ դուդուկի հայ ծանօթ վարպետներու անցած ուղին։ Դուդուկը հին հայկական նուագարան է ու մօտիկ մասնակիցը եղած ժողովուրդի առօրեային։ Գիրքը կը բաղկանայ երեք բաժիններէ. – «Վարպետները», «Փոխանցիները» եւ «Երիտասարդները»։ Հոն կարելի է հանդիպիլ Մարգար Սարգսեանի, Լեւոն Մատոյեանի, Վաչէ Յովսէփեանի, Զիւան Գասպարեանի, Սուրէն Թովմասեանի, Վլատիմիր Յարութիւնեանի եւ այլ ծանօթ դուդուկահարներու։ Գիրքին յատկացանը դրած է Հայաստանի Երգահաններու Միութեան Վարչութեան նախագահը՝ Ե. Միրզոյեան։

«ԵՐԳ ԿԵՆԱՑ ԵՒ ՈՂԲԵՐԳՆԵՐ»

Այս խորագրին տակ վերջերս Փէթէր Համմէր հրատարակչութեան մօտ լոյս տեսաւ աւելի քան 300 էջնոց հատոր մը, որուն ենթախորագիրը ինքնին խօսուն է. ընթերցարան մոռցուած ազգերու։ Հրատարակիչ Քլէմէնս Լուավիկի, Փրեմնի աշխատակիցը վտանգուած ազգերու կազմակերպութեան, ըստ աշխարհամասերու հատուածներու բաժնուած այս հատորին մէջ մենք կը հանդիպինք մեզի ծանօթ ազգերու եւ ցեղախումբերու կարգին նաեւ անծանօթներու, բան մը որ կ'ընդգծէ պ. Լուավիկին աշխատանքին անհրաժեշտութիւնը։

Մէջին Արեւելքի նուիրուած բաժնին մէջ կան Հայերը, Ասորիները եւ Քիւրտերը։ Հայկականը կը բացուի Թ. Հոֆմաննի ներածականով – մէկ ամփոփումը մեր պատմութեան –, որուն կը յաջորդէն, ինչպէս ուրիշներու պարագային եւս, նմոյշներ հայ դրականութենէ։ Ներկայ են Նահապետ Քուչակը, Յովհաննէս Թումանեանը, Դանիէլ Վարուժանը, Սիամանթօն, Զարենցը, Արեւշատ Ասպետեանը, Յովհաննէս Գրիգորեանը եւ Րաֆֆիկ Դաւոյեանը իրենց քերթուածներով։ Իրաւ թարգմանիչ հանդէս եկած են Թ. Հոֆմաննն, Հ. Պեթիկէ, Ա. Էնոլէը եւ Ր. Քանդեան։

Ր. Ֆ.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ահեղի այդ ծանր տպաւորութիւնը խըզելու համար, որ ճնշէլ էր երկուքին հաւասար ալ, Ստեփան ըսաւ.

– Մոազրալ եւ տխուր ես, Սաթիկ...

– Չէ՛, Ստեփան ... ես ոչինչ, խօսենք քո առողջութեանը մասին, ի՞նչ է քո հիւանդութիւնը։

– Մեծ բան չէ, անկիճայ ... արդէն խակ լու եմ։

– Բայց դեռ ջերմ ունես։

– Այո՛, մի քիչ, չարժէ մտածել այդ մասին։

Պահ մը լռութիւն. Ստեփանին նայուածքը վարագուրուեցաւ տխրութիւնով, յետոյ աւելցուց.

– Գիշերը սոսկալի էր, չատ տենդ ունէի։

Մեքենաբար բռնեց Սաթենիկի ձեռքը եւ նոյնքան մեքենաբար կը սեղմէր զայն, կարծես համապատասխան ներքին ուժին զգացումի մը։

– Որքան պիտի ուզէի գոնէ քեզ ուրախ եւ երջանիկ տեսնել։

Շրթները կ'արտասանէին այս խօսքերը, բայց հոգւոյն մէջ ուրիշ փոթորիկ կար, գժուարաւ կը զսպէր ինքզինքը չպոռթկալու համար։ Անուն մը տարբեր պատճառներով կը թափառէր երկուքին ալ շրթներուն վրայ եւ երկուքն ալ կը մեռնէին, չէին արտասաներ այդ անունը եւ կարծես կ'ուզէին սին խօսքերու ազմուկին մէջ խեղդել իրենց բուն մտածումները։

«Այժմ մէկն է արդէն, գուցէ եկել է»։

«Ի՞նչ են իրենց յարաբերութիւնները, Գարեգին պիտի կարողանա՞յ խզել իր անցեալը միանալու համար Սաթենիկի հետ. ինչո՞ւ ճնշուում եմ այդ մտածու – մից. եթէ Սաթենիկ գոհ է, աւելի լաւ»։

Ժամը մէկն է, եւ յետոյ տասը անց. հեռախօսը լուռ է. յանկարծ անզսպելի խոյանքով Սաթենիկ ուզեց ելնել, փախչիլ, երթալ տուն եւ եթէ Գարեգին չէ եկած, հեռախօսել եւ խնդրել որ գոնէ րոպէ մը անցնի իր մօտ, իրեն թուեցաւ որ սոսկալի դժբախտութիւններ կրնան պատահիլ, եթէ անմիջապէս չտեսնայ իր սիրելին. անդիմադրելի, անզսպելի անհամբերութիւն մը ոտքի կանգնեցուց զինքը.

– Ստեփան, պէտք է երթամ... չգիտես, անկարելի է մնալ...

– Լաւ լինճ, Սաթիկ, դու յիմարացել ես. քիչ առաջ ասացիր որ մի քանի ժամ ունես ազատ։

Սաթիկ կրկին մօտեցաւ Ստեփանին.

– Այո՛, ասացի, ճիշդ է, բայց ուրիշ բան կայ, ես մոռացել էի։

Ստեփան նստեցաւ անկողնին մէջ. կիսաբաց չապիկէն կուրծքը մերկ կը հետար. աչքերը փայլատակեցին անսովոր հրապոյրով մը։ Կրկին բռնեց Սաթենիկի ձեռքը եւ սիպեց որ նստի։

Ինքն ալ չէր գիտեր ինչո՞ւ եւ ի՞նչ բանի համար այդ բոնութիւնը, որ իր դիտաւորութեան մէջ չկար. դէմքը չռտադունած էր անսովոր կերպով եւ կարծես վճռական ժամու մը մէջ կը գտնուէր։

– Սաթի՛կ ջան, պատմիր ինձ ամէն ինչ ... ես քեզ մօտ եմ եղբօր պէս ... ես զգում եմ որ դժբախտ ու տխուր ես ու ես անկարող եմ մի բան անելու, որովհետեւ դու ամփոփուել ես ինքզ քո ցաւին մէջ։

Սաթենիկ գլխով ժխտական նշան մը ըրաւ։

– Այո՛ ... քո ցաւին մէջ ... ես գիտեմ, գիտեմ որ վիշտ ունես ... բայց ինչո՞ւմն է կայանում քո վիշտը։

Ցանկարծ Ստեփանի ձայնին թրթռումներէն խորապէս յուզուած, Սաթենիկի աչքին առաջ պարզուեցաւ իր սեփական դժբախտութեան ամբողջ պատկերը. անիկա կը տարածուէր, կը ծաւալէր եւ անսահմանելի համեմատութիւններու կը հասնէր. զգաց բոլոր թշուառութիւնը իր վշտին ... ինքը՝ խեղճ կին, կապուած մարդու մը, որ տուն – ընտանիք ունի... որ իր ազատութեան ժամերէն փշրանք – ներ միայն կրնայ տալ իրեն, մինչ հոգին սորուկի նման քարշ կուգար ակընդէտ սպասումներու, անհամբերութիւններու եւ ուրախութիւններու մէջ։

Փղձկուած իր դժբախտութենէն Սաթենիկ տկարացաւ, գլուխը հեց եւ յետոյ լինկաւ Ստեփանի տախտին առաջ աթոռին վրայ եւ սկսաւ արտասուել հեծկլտալով. կցկտուր բառեր, բեկբեկ եւ անհասկը – նալի վանկեր հառաչանքի պէս կը բարձրանային իր ճնշուած կուրծքէն, յետոյ հրաժարեցաւ խօսելէ եւ շրթները մեղմուած երկար ատեն հեծեծեց երեխայի նման։

Ստեփան նախ ապշած, սարսափած յուզմունքի այդ դեղումէն, անշարժացած էր իր անկողնին մէջ, բայց հեզհետէ ձեռքը դրաւ դժբախտ կնոջը գլխուն վրայ եւ այդ ձեռքը կը դողդողար յուզմունքէն։

(Շար. 17)

Տէր եւ Տիկին Սերժ եւ Մարի Վեհեանեան,

Տէր եւ Տիկին Ժաք եւ Օտէթ Սէյհահի,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քոյրերուն մահերը՝

ԱՐԱՔՍԻ ՍԻՑԵՆՀԻ-Ի

որ պատահեցաւ Օգոստոս 19-ին

եւ

ՍՈՆԻԱ ԱԼԵՄԵԱՆԻ

որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 29-ին:

Յուղարկաւորութիւնները կատարուեցան մտերիմ շրջանակի մէջ:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ցետապային կը ծանուցուի հոգեհանդիստի պաշտօնը:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

Տիկին Նուարդ Պատմաճեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Միշըլին Յովհաննէսեան – Մարշալի կսկծալի մահուան առթիւ եւ խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Յովհաննէսեան ընտանիքին:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

4ՐԴ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ ՀԱՑ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՊՐ. ՌԻՇԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Նախագահ
Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ
Ազգային Միութեան

Լիոնի Ազգային Միութիւնը
ՏԻԿԻՆ ՄԱՏԼԷՆ ՊԱՄՄԱՃԵԱՆ

Նախագահուհի
Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան

Սիրով կը հրաւիրեն ձեզ հայ արուեստագէտներու այս յուցահանդէսին բացման երեկոյթին, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 14, երեկոյեան ժամը 6·30-ին Ազգային Տան սրահին մէջ:

Բարձր հովանաւորութեամբ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Պր. Ֆրանսիսկ Քոլլոնի – Ծերակուտական եւ Լիոնի քաղաքապետ:

Պր. Շառլ Հերնիի – Երեսփոխան եւ Վիլլէօրպանի քաղաքապետ:

Պր. Շառլ Պէրթիէի – նախագահ Շրջ. խորհուրդի – կցորդ Լիոնի քաղաքապետին:

Պր. Ժան Փոզիւելի – Ռոն նահանգի խորհուրդի նախագահ:

Ցուցահանդէսը բաց է Հոկտեմբեր 14-էն 24, ամէն օր ժամը 3-էն 7·30:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՎԻԼՖՐԱՆՇ· – Այրի Տիկին Աղաւնի Զէօմլէքճեան իր սիրելի զաւկին՝ Գէորգի մահուան Բ. տարելիցին եւ ամուսնոյն՝ Կարապետ Զէօմլէքճեանի մահուան 21-րդ տարելիցին ի յիշատակ հետեւեալ նուէրները կ'ընէ· – 100 Ֆր· Լիոնի Ազգային Միութեան, 100 Ֆր· Որբերու Օգնութեան Մարմնին, 100 Ֆր· Կաթ· Խաչին, 100 Ֆր· Կաթոլիկ Խաչին Լիբանահայ տղոց համար, 100 Ֆր· Կարմիր Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր· «Յառաջ»ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, ժամը 15·30-ին, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

9 rue de Mattrite

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը Փարիզեան Շրջանի բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ մէջ – մասնաճիւղային ժողովի մը, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 20·30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Շաբաթ, Հոկ· 8, ժամը 16·30-ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

LES ARMENIENS AIDENT LES ARMENIENS

A partir du 1er Octobre
Tous les samedis matins de 9h à 12h
PERMANENCE TELEPHONIQUE
(région parisienne)
En appelant au numéro de téléphone suivant : (1) 46 - 44 - 21 - 30
Vous aurez un correspondant bilingue (arménien ou français) qui essaiera de vous aider dans les domaines suivants :
— DEMARCHES ADMINISTRATIVES: visas, carte de séjour, cartes de travail, etc...
— LOGEMENT : si vous cherchez un logement, téléphonez-nous; si vous avez un logement à louer, signalez-le nous.
— EMPLOI : si vous cherchez un travail, appelez-nous; si vous êtes employeur, proposez-nous vos possibilités.
Ce service (gratuit) est proposé par le Pasteur René LEONIAN et des membres de sa communauté.

VENDREDIS POUR L'ARMÉNIE

A L'APPEL DU COLLECTIF
PAROUIR HAIRIKIAN

Rassemblements de soutien
devant le Consulat soviétique
de Marseille
Square Monticelli
tous les vendredis à partir de 19 heures
VENDREDIS POUR L'ARMENIE
SOUTIEN AUX MANIFESTATIONS
DE EREVAN

NAREG
ENGHIEN LES BAINS

L'association NAREG a le plaisir de vous annoncer que son diner dansant prévu initialement le 12 Juin dernier puis annulé en raison des élections, aura lieu le 12 NOVEMBRE de 20 h à 3 h du matin, Salle des Fêtes d'Enghien, face au Casino.
Réservez dès à présent en téléphonant au:
34. 12. 84. 45
ou au 48. 41. 49. 37

ECOLE ARMENIENNE DE BAGNEUX-CACHAN

RENTREE 88 — DU NOUVEAU

La Municipalité de Bagneux met à la disposition de l'ECOLE ARMENIENNE des locaux permanents.
— ENFANTS SCOLARISES :
Le Mercredi toute la journée
et le Samedi après-midi à partir de 14h
— ADULTES même débutants
et PREPARATION AU BAC :
Cours du soir ou Samedi après-midi

Téléphoner au 46-63-77-70
ou au 46-65-86-42

Jeune homme 21 ans souhaiterait correspondre avec jeune homme d'origine arménienne vivant aux U.S.A. pour échanger lettres en Anglais et établir liens amicaux.

Ecrire à : VAZKEN CHERA
34, rue des Panoyaux
esc. D.
75020 Paris

LYON

INITIATION
A LA SPIRITUALITE ARMENIENNE

KRIKOR BELEDIAN

Le cours se propose d'étudier la spiritualtié telle qu'elle se vit et se pense dans l'Eglise Arménienne, notamment dans la grande œuvre d'éclaircissement et de systématisation de la pensée théologique de St. Nersès Chnorhali (XIIe siècle). Centré sur une lecture de « L'exposé de la foi chrétienne » de Nersès, mais le débordant par l'analyse des hymnes, des poèmes religieux et des lettres encycliques, ce cours articule l'œuvre pastorale de Nersès à l'histoire des Arméniens dans le royaume arménien de Cilicie, aux relations arméno-byzantines ainsi qu'aux diverses tentatives de dialogue entreprises par ce père de l'Eglise Arménienne.

Vendredi de 18 h à 20 h

INITIATION
A L'ARMENIEN CLASSIQUE

KRIKOR BELEDIAN

Ce cours vise un double objectif :

— initier les étudiants aux principaux mécanismes de la langue arménienne classique (le grabar) afin de leur permettre d'avoir accès aux textes de la littérature arménienne ancienne :

— leur ouvrir la voie, par une méthode claire et progressive, à la langue de la liturgie arménienne traditionnelle, telle qu'elle est encore pratiquée dans l'Eglise Arménienne.

Vendredi de 17 h à 18 h

Début des cours (tous les 15 jours)
à partir du 14 octobre

Renseignements et inscriptions auprès du secrétariat de la Faculté de Théologie
25, rue du Plat, 69002 Lyon
Tél. : 72. 32. 50. 23

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

CAROUN ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN
25, rue Paul Vaillant-Couturier
CLAMART
TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES
TRAITEUR
ÉPICERIE FINE

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ – Ամէն տեսակի լիցք (մխսով թէ ձէթով):

■ Մանթը, ■ Սու-պէօրէկ, ■ Միջուկով էէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրաճոով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մութէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրաճոով)
■ Արեւելեան հօթը տեսակ աճուշեղէն

❋ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ ❋

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՉՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 21 OCTOBRE à 20 h 30 — CYCLE MOZART / CONCERTOS
Piano — Violon — Harpe — Flûte — Deux Pianos
D. ATAMIAN — J. TER-MERGUERIAN
M. LARRIEU — S. MILDONIAN
A. PETROSSIAN — R. PETROSSIAN

Vendredi 9 DECEMBRE à 18 h — FONDS QUATRA
EXPOSITION D'ARTS PLASTIQUES
Vernissage au Siège de la Quatra

Samedi 10 DECEMBRE à 20 h 30 — BIENNALE QUATRA 88
Grand Concert de Gala
AKIKO EBI — ANI KAVAFIAN — S. MILDONIAN
LISZT — KHATCHATURIAN — FRANÇAIX

Dimanche 11 DECEMBRE à 10 h 30 — Table Ronde / Cours d'Interprétation
RECITAL AKIKO EBI
24 Etudes de F. CHOPIN

Dimanche 11 DECEMBRE à 17 h — CONCERT DE L'APRES-MIDI
RECITALS DES SOLISTES
KARINE GEORGIAN — ANI KAVAFIAN
SUSANNA MILDONIAN — AIDA MOURADIAN

Samedi 4 FEVRIER à 20 h 30 — CYCLE PIANO ROMANTIQUE
Oeuvres pour piano et orchestre / CHOPIN
A. EBI — A. MOURADIAN — A. PETROSSIAN

Vendredi 3 MARS à 20 h 30 — CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES
A. HAROUTOUNIAN — S. HACIKYAN
C. S. MUKHALIAN — H. SURMELIAN

Vendredi 19 MAI à 20 h 30 — CYCLE HOMMAGE
A UN COMPOSITEUR
Musique de Chambre / ARNO BABADJANIAN
TRIO QUATRA

Sympathisants de la QUATRA, demandez
un *ABONNEMENT INDIVIDUEL POUR TOUTE LA SAISON*
Prix des places: Orchestre 1.000 F, Ier Balcon 750 F, IIeme Balcon 500 F

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8-9
SAMEDI-DIMANCHE
8-9 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.856 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.856

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏ· 27 / ՀՈԿՏ· 3)

«ԱՄԲՈՂՋ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՁԵԶԻ ԿԸ ՆԱՅԻ»

Աչխարհի տարբեր երկիրները ցրուած հայութիւնը տաղնապով, յուզումով եւ հաւատքով կը հետեւի Լեռնային Ղարաբաղ եւ Հայաստան տեղի ունեցող դէպքերուն: Վերջին 8 ամիսներուն, Սփիւռքի մէջ՝ հաւաքոյթներու ժամանակ, մամուլի էջերէն մուտուրականներ, հանրային գործիչներ լայնօրէն կ'արձագան – գեն Երեւանէն ու Ստեփանակերտէն հասած տեղեկութիւններուն, միահամուռ պաշտպանելով Լեռնային Ղարաբաղի հարցի արդար լուծումը: Այս օրերուն ա– նոնցմէ Երեւան հասած են հարիւրաւոր նամակներ, հեռագրեր, որոնց հեղի – նակները արդարացի կերպով կը պաշ– պանեն Լեռնային Ղարաբաղի հայութեան պահանջը միաժամանակ կոչ կ'ընեն չեն– թարկուիլ յոյժերու, ողջմտութիւն ցու– ցաբերել, թոյլ չտալ որ այս դժուար ճամբուն վրայ անխոհեմ, վտանգաւոր քայլեր առնուին: Այսպէս, Հայ Բարեգոր– ծական Ընդհ· Միութեան նախագահը՝ Ալէք Մանուկեան կը հեռագրէ· – (*)

Սիրելի քոյրեր եւ եղբայրներ,

Արտասահմանի ամբողջ հայութիւնը Ձեզի կը նայի այսօր եւ Ձեզի հետ է սըր– տով: Փետրուարէն ի վեր ամպեր կուտակ– ուած են մեր հայրենի երկրին վերեւ, բայց այդ ամպերուն ետին միշտ խոստումը կը մնայ պայծառ արեւին: Երբ դուք ոտքի ելաք՝ ցոյցեր կատարելու Երեւանի, Լե– նինականի, Ստեփանակերտի եւ այլ քա– ղաքներու մէջ՝ ամբողջ արտասահմանը զօրակցեցաւ Ձեզի ցոյցի ելլելով Փարիզի, Պուէնոս – Այրէսի, Նիւ – Եորքի եւ Լոս – Անճըլըսի մէջ: Մենք հիացումով հետե– ւեցանք Ձեզի՝ երբ դուք օրինապահ եւ կարգապահ չարքերով տողանցեցիք Ե– րեւանի փողոցներէն, երբ լմաստուն եւ կիրթ խօսքերով արտայայտեցիք ձեր սրտին ցաւը: Ամբողջ աչխարհ հիացաւ ձեր վրայ, հիացան՝ որովհետեւ տեսան թէ Հայը դիտէ քաղաքակիրթ կերպով հետապնդել իր սուրբ դատը:

Յուլիս 18–ի Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի անարդար որոշումը հարուած մըն էր հայ ժողովուրդին, հարուա՛ծ մըն էր սիրելի Ղարաբաղին, բայց երբեք՝ պարտութիւն մը:

Հայ ժողովուրդը պարտութիւն չի ճանչ– նար: Դուք՝ հայրենի հողին վրայ եւ մենք արտասահմանի մէջ պիտի չարու – նակենք պայքարը: Մենք պիտի ըլլանք ձեր կողքին, ուս – ուսի եւ սիրտ – սրտի, մինչեւ որ Ղարաբաղը միանայ Հայաստա– նին: Մենք կը հասկնանք ձեր վիշտը, ո– րովհետեւ մենք ալ կը կրենք ձեր Հայու մաքուր արիւնը: Այսօր նոր փոթորկում– ներ դարձեա՛լ աչխարհի ուշադրութիւնը կը հրաւիրեն Կովկասի եւ Հայաստանի վրայ, եւ հայ ժողովուրդի թշնամիները կը սպասեն որ մենք զոհ երթանք զրդռու– թիւններու, կորսնցնենք բանականու– թեան ճամբան եւ այդպիսով կորսնցնենք ոչ միայն Ղարաբաղը, այլ նաեւ, վտան– գենք մեր ունեցած փոքրիկ Հայաստանը: Ոչ, պէտք չէ կորսնցնենք մեր քաղաքա– կան ու քաղաքացիական խմաստութիւնը եւ պէտք չէ ուրախացնենք մեր ժողովուր– դին թշնամիները: Պէտք չէ կորսնցնենք բանականութեան ճամբան եւ օրինակա– նութեան գիծը, որովհետեւ այդ կերպով կը կորսնցնենք ամէն բան:

Մենք անձամբ դիմած ենք Պր· Կորբա– չովին որ արդարօրէն լուծէ Ղարաբաղի հարցը: Ամբողջ արտասահմանը ձայ– նակցեցաւ մեզի՝ դոչելով՝ «Ղարաբաղը մե՛րն է»: Եթէ հարկ ըլլայ, տակաւին տան անգամ ալ, պիտի դիմենք Պր· Կոր– բաչովին եւ աչխարհի մեծերուն որպէսզի Ղարաբաղը միանայ Հայաստանին: Մեր արիւնոտ պատմութիւնը ցոյց տուած է թէ հայ ժողովուրդը բարեկամ չունի: Ոչ ոք մեր ձեռքէն պիտի բռնէ, եթէ իմաս– տուն չգործենք: Պատմական դէպքերու բերումով՝ միայն խորհրդային սահման– ներուն մէջ գտած է հայ ժողովուրդը իր պահովութիւնը եւ ուժ ժողովուրդին մէջ՝ իր բարեկամութիւնը:

Հայութիւնը միայն այս տուեալներով պիտի գործէ՝ լուծելու համար իր դատը, ղարմանելու համար սիրտին ցաւը: Օ– րէնքն է մեր ուժը: Արդարութիւնն է մեր ուժը: Պէտք է կառչինք օրէնքին եւ ար– դարութեան: Ուրիշ ելք չկայ՝ որքան ալ տխուր ըլլան պայմանները: Ամբողջ արտասահմանը ձեզի հետ է· բայց դիտ– ցէք որ արտասահմանը Պետութիւն չէ: Վիշտով, համբերութեամբ, բայց անդուլ պայքարով ու յարատեւութեամբ պիտի հետապնդենք մեր դատը: Եւ այդ կերպով անպայման Ղարաբաղը պիտի միանայ Հայաստանին:

Համբերենք եւ յաղթանակենք:

Սեպտեմբեր 22

(*) ԽՄԲ· – («ՅԱՌԱՋ») · – Թէեւ «Ար– մէնփրէս» հատուածներ կուտայ միայն Ա· Մանուկեանի ուղերձէն, բայց ամբողջա– կան բնագիրը աւելի լրիւ գաղափար մը կրնայ տալ բովանդակութեան մասին:

×

ՄԱՍԻՍԻ ԿԱՐԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ ԹՈՒՆԱՒՈՐՄԱՆ ԴԷՊՔԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի դատախազութիւնը կը չարունակէ այն քրէական արարքի քըն– նութիւնը, որ յարուցուած է Մասիսի «Գարուն» կարի գործատան մէջ տեղի ու– նեցած զանգուածային թունաւորման փաստի առընչութեամբ:

Պատահարին առիթ տուող քիմիական նիւթը յայտնաբերելու համար Հայաս– տանի Առողջապահութեան նախարարու – թենէն մինչեւ Մոսկուայի դիտահետա– զօտական տասնեակ մը հիմնարկներ գործի լծուած են, սակայն արձարձուած հարցերուն վերաբերեալ տակաւին սպա– ռիչ ու վերջնական եզրակացութիւններ չկան:

Այս կապակցութեամբ նոր յանձնա – ժողով մը ստեղուած է, փաստակցութեամբ խորհրդային Առողջապահութեան, Ար– դարադատութեան, Պաշտպանութեան նա– խարարութեանց ու Գիտութեանց Ակա – դեմիայի փորձագէտ դիտնականներու:

***

ՀԱՍՏՈՑՆԵՐ՝ ԱՐՑԱԽԻՆ

Կիրովականի ճչգրիտ հաստոցներու գործատունը Արցախ ղրկած է փոքրածա– ւալ 36 հաստոց: Անոնք կ'օգտագործուին Արցախի միջնակարգ դպրոցներու աչա– կերտական արհեստանոցներու մէջ, աչա– կերտներուն կ'օգնեն մետաղամչակումի մասնագիտութեան տիրապետելու:

Արցախի եղած միակ օգնութիւնը չէ: Կիրովականցիները Ստեփանակերտ ղըր– կած են աւելի քան 27 հազար ռուբլի ար– ժողութեամբ սարքաւորումներ: Անոնք խոստացած են նաեւ մարզին մէջ 500 հա– զար արժողութեամբ չինարարական աչ– խատանք:

Քաղաքի քիմիագործները Արցախ ղըր– կած են 10 թոն կարբիդ, իսկ կարասիի գործատունը սկսած է մանկապարտէզնե– րու համար մանկական գոյքի պատրաստ– ման աչխատանքները: Արցախ ղրկուած է նաեւ մեծ քանակութեամբ գեղարուես– տական, քաղաքական, թերթիք եւ այլ դրականութիւն:

ՕՂԻՄՊԻԱԿԱՆ 21 (*)

Սէուլի օղիմպիական խաղերուն մաս– նակցած հայաստանցի ութ մարզիկներէն չորսը մետալներով վերադարձան:

Շահած մետալներուն քանակով փոք– րիկ Հայաստանը Դանիայէն, Պրազիլէն, Սպանիայէն, Ֆինլանտայէն, Թուրքիա– յէն, Յունաստանէն ու այլ երկիրներէն առաջ անցաւ:

Օղիմպիական խաղերու ախոյեան դար– ձան ծանրորդ՝ Օգսէն Միրզոյեան (56 քկ·) եւ ըմբիշ՝ Լեւոն Ջուլֆալակեան (68 քկ·):

Օգսէն Միրզոյեան երկու անգամ աչ– խարհի ախոյեան դարձած է, բազմաթիւ մրցանիչներու հեղինակ է: Սէուլի մէջ ան գրաւած էր երկրորդ տեղը, բայց երբ յայտնի դարձաւ որ առաջին տեղը գրա– ւած պուլկար մարզիկը արգիլուած խը– թանիչ նիւթեր գործածած է, Միջազգա– յին Օղիմպիական Կոմիտէն որակազրկեց զայն եւ ոսկէ մետալը յանձնեց Օգսէն Միրզոյեանի:

Լեւոն Ջուլֆալակեան, որ հանդէս կու– գար դասական ըմբչամարտի մէջ, յա– ջորդական մրցակիցներու յաղթելով, լե– նինականցի մարզիկը բարձրացաւ պատ– ուոյ պատուանդանի ամենաբարձր աստի– ճանը, ուր ան, այդ չլապինդ երիտա – սարդը, չէրցաւ զսպել իր յուզումը:

Արծաթէ մետալներու արժանացան ա– զատ ոճի ըմբիշ կիրովականցի՝ Ստե– փան Սարգսեան եւ ծանրորդ, լենինա – կանցի՝ Իսրայէլ Միլիտոսեան: Բարճ– րագոյն պարգեւին յաւակնող Ստեփան Սարգսեան (62 քկ·), աւարտական հան– դիպումին չկրնալով զսպել յուզմունքը, 3–ի դէմ 0 կէտով պարտուեցաւ ամերի – կացի կմրցակիցէն:

Իսրայէլ Միլիտոսեանի արծաթէ մե– տալը երիտասարդ մարզիկին համար մեծ նուաճում է: Հանդէս գալով 67,5 քկ· դասակարգին մէջ, ուր առաջին տեղը գրաւած պուլկար ծանրորդը նոյնպէս օգտագործած էր խթանիչ նիւթեր: Բը– նականաբար արծաթէ մետալը հասաւ Իսրայէլի:

Ժամանակէն առաջ վերադարձաւ լենի– նականցի բռնցքամարտիկ՝ Մեխակ Ղա– զարեան (57 քկ·), զոր բոլոր մանագէտ– ները կը համարէին ախոյեանի ամենա – հաւանական յաւակնորդներէն մին: Ան, անսպասելի կերպով մէկ ութերորդ ա– ւարտականին իտալացի մրցակիցէն ծանր պարտութիւն կրեց:

Ցաւօք, իրենց հնարաւորութիւններէն ցած հանդէս եկաւ հրաձիգ՝ Հրաչեայ Պետիկեան: Ինչ կը վերաբերի հեռացատ– կորդ՝ Ռոպէր Էմմիեանի, ան Սէուլի մըր– ցահարթակին վրայ նոյնիսկ չերեւցաւ, այն պատճառով որ հիւանդ էր:

Մորհրդային մականախաղի հաւաքա– կանին մէջ ընդգրկուած ութերորդ հայ մարզիկը՝ Սօր Հայրապետեան եւս առանց մետալի տուն վերադարձաւ, քանի որ խորհրդային հաւաքականը առաջին երեք տեղերէն մէկը չէր գրաւած:

Ութ հայ մարզիկներ Հայրենիքին բերինք երկուական ոսկէ եւ արծաթէ մետալ – ներ: Ոչ պաշտօնական հաչիւներով Հա– յաստան կրնար գրաւել 23–րդ տեղը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(*) Սէուլի ողիմպիական խաղերու ըն– կիզքէն շփոթութիւն ստեղծուած է ոմանց մօտ թուարկումին հետեւանքով: կարգ մը թերթեր («Ֆիկարօ», «Լը Մոնտ», եւայլն, եւայլն) սկիզբէն գրեցին 21–րդ, ուրիշներ (հետատեսիլ նաեւ) միշտ 24–րդ: Այս տարբերութեան պատճառն այն է որ երեք նախատեսուած ողիմպիականներ 1916 (Պերլին), 1940 (Թոքիո), 1944 (Լոնտոն) ջնջուած են պատճառներով զորս իրենց թուականները կը բացատր– րեն: Ուրեմն, տրամաբանականօրէն չեն կրնար նկատի առնուիլ խաղեր, որոնք տեղի չեն ունեցած, եւ այս պարա– գային Սէուլի խաղերը 21–րդ են միայն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ամէն մէջ, Հինդշաբթի իրիկուն կա– յութիւնը այնքան ծանրակչիռ ընոյթ ըս– տացած էր, որ կառավարութիւնը պատե– րազմական վիճակ յայտարարեց, լուսար– ձել ալ հաստատելով կէս գիշերէն ժամը 6: Բախումները երիտասարդ ցուցարար– ներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ չարունակուած էին ամբողջ օրը: Երի – տասարդները (բնակչութեան 60%–ը 20 տարեկանէն վար է) թալանի տուած էին խանութ, չէնք, տուներ, հանրային հաս– տատութիւններ եւայլն, եւայլն: Մայրա– քաղաքը ռմբակոծուած քաղաքի մը պատ– կերը կը պարզէր, ըստ ականատեսներու եւ նաեւ հեռատեսիլի սփռած նկարնե– րուն: Նախագահ Շատլի, որու համար «օտար զրգռիչները» կան երիտասարդնե – րու եռին, երկրին դէկը զինուորական հրամանատարութեանց յանձնեց: Դժգո– հութիւնը կեդրոնացած է երիտասարդու– թեան մօտ, որ երկրին մեծամասնութիւ– նը կը կազմէ: Բնակչութեան յաւելումը մեծ հարցերէն մէկն է Ալժերիոյ որ ան– կախութեան օրերու (1962) 9 միլիոնէն հասած է 22 միլիոնի: Քարիւղի դիներու իջնելը, անշուշտ, դեր ունի երկրին տըն– տեսական ծանր տագնապին մէջ (քարիւ– ղը՝ 80%–ն է Ալժերիոյ արտածումին), բայց բողոքը հիմնուած է նաեւ ահաւոր թշուառութեան կողքին չատ հարուստ դասակարգի մը – նոմենկլատուրայի – գոյութեան: Վերջին լուրերու համաձայն 14 եւ 21 տարեկու 2 երիտասարդ սպան– նուած էին: Ալժէի օդակայանը Ուրբաթ օր փակուեցաւ երթեւեկի:

Փինոշէ պիտի չքաչուի ժամանակէն (1990 Մարտ) առաջ, հակառակ կրած պարտութեան: Վերջնական արդիւնքնե– րը՝ 54,68% «ո՛չ» էին եւ 43,04 «այո՛»: Ձշդենք որ կատարուածը նախագահական ընտրութիւն չէր, այլ հանրաքուէ մը, ուր հարցում մը կար՝ Փինոչէ պէտք է՞ կըր– կին ներկայանայ վերընտրութեան թէ ոչ: Պատասխանը անակնկալ չէր եւ հարկ էր խակապէս միամիտ ըլլալ հակառակը ա– կընկալելու համար: Ըստ Սահմանադրու– թեան, ներկայիս Նախագահը տարի մը ունի իր առջեւ կազմակերպելու համար նոր ընտրութիւնները, ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցին· – 1989 Մարտ 11, փինոչէ տարի մըն ալ կը մնայ, 1989 Նո– եմբեր 14 ընտրապայքարը կը սկսի, 1989 Դեկտեմբեր 14 նախագահական եւ խորհրդարանական ընտրութիւն: Ներ – կայիս ամբողջ երկիրը ցնծութեան մէջ է: Ուրբաթ օր, հսկայ ցոյց մը նախա – պէր կը պատահին սակայն: Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահութիւնը իր ուրախութիւնը յայտնեց «ոչ»երու յաղ– թանակին առթիւ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՀԱՐԻՒՐ ԲԱՆՏԵՐ տաղ– նապալի վիճակի մէջ են, բանտապահնե– րու գործադուլին հետեւանքով եւ Ուր– բաթ օր, կացութիւնը բարելաւելու նը– պատակ չկար: Առաջին հետեւանքներէն մէկն ալ է որ դատավարութիւնները (օրինակ՝ Ակիսիոն Տիվէֆթի) տեղի չեն կրնար ու– նենալ: Արդարութեան նախարարը (քա– ղաքական կեանքէ դուրս անձ մըն է Փիէր Արփայանժ) չի յաջողիր լուծում գտնել: Կը թուի որ նշանակուած միջնորդն ալ կը թուի որ նշանակուած միջնորդն ալ չկրցաւ բանակցութիւնները յաջող ելքի

(Շար·ը Դ· էջ)

ՆԱՒԱՀԳԱԲՈՒԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՀՈՍ

Նաւահգաբուն Մարմարայի ծովը եզերող պոլսական արուարձան մըն է. հարուստ հայկական անցեալէ մը այսօր հոն մնացած է եկեղեցին, ու հազիւ նշելի հայ բնակչութիւն մը. իսկ վերջերս եկեղեցիին կից վերաբացումը կատարուեցաւ Ս. Խաչ Դպրեվանքի նախկին սաներու միութեան նոր հաւաքավայրին: Այս վերջինով հաւանաբար որոշ կենսունակութիւն մը ունենայ Նաւահգաբուն:

Այս հեռուէր, գրեթէ մոռցուած արուարձանին մասին կը խօսուի «Մարմարա» օրաթերթին Սեպտեմբեր 24-ի թիւին մէջ, ձախողած աչքընցուղութեան արարքի մը առիթով:

Ահա այդ պատմութիւնը. –

«Ասկէ միջոց մը առաջ Ֆաթիհի բաղաքապետութիւնը ապասեփականացումի ենթարկած էր եկեղեցիին պարտէզը եւ որոշած էր այդտեղ կառուցանել հանրային պարտէզ մը, զանազան խաղադաշտերով օժտուած: Միայն թէ բաղաքապետութիւնը յիշեալ հողին սրժէքը ճշդած էր ծիծաղելիօրէն ցած սակագինով մը որ իրական արժէքին մէկ տասներորդին անգամ չէր հասներ»: *Մինչեւ հոս զարմանալու ոչինչ. ոչինչ արտառարդ, որ պատահարը հանել տայ դաղութային լուրերու լսժիզնէն. ի վերջոյ հոն սա կամ նա պատկան իշխանութեան կամայական առաջին կարդադրութիւնը չէ ասիկա որ կը վերաբերի հայկական սեփականութեան մը: Տակաւին լուրը կրնար փոխանակ ապասեփականացման, դրաւումի մը մասին ըլլալ, ուր փոխարժէք վճարելու հարց մը գոյութիւն ալ չէր ունենար:*

Ինչ որ ուշադրութիւն կը դրաւէ, պատմութեան չարունակութիւնն է. ան զարմանքի, ամօթի, նաեւ նախանձի զգացում մը կ'արթնցնէ Հայերու օրէ օր նօսրացող այն զանգուածին մօտ որ տակաւին չէ ձերբազատուած հայկական համայնքներու կամ դպրոցներու ցաւերով տագնապելու ժամանակավրէպ սովորութենէն:

«Մարմարա» *հետեւեալ տողերով կուտայ այդ չարունակութիւնը. –* «Այս պայմաններուն մէջ Թաղային խորհուրդի անդամները մեծ ջանք վատնեցին յիշեալ հողը փրկելու համար եւ դատ բացին բաղաքապետութեան դէմ: Դատարանը ստուգեց արդարեւ հողին իրական արժէքը եւ բաղաքապետութիւնը ստիպեց կա՛մ հողը վերադարձնելու, կամ իրական արժէքը վճարելու: Բաղաքապետութիւնը այս պայմաններուն մէջ նախընտրեց հողը վերադարձնել...»:

Զարմանալէն մինչեւ զայրանալ, ապրումներու ճոխ այլազանութեան մը ո՛րեւէ սանդխամատին վրայ կրնաք կայք հաստատել, կարդալէ եաք վերոյիշեալ տողերը. յատկապէս եթէ կ'ապրիք զաղութի մը մէջ ուր չկամութեան, անճաթակութեան, անպատասխանատուութեան հովերը աւելի վճռակամութեամբ կ'ատենին կը տանին մեր ունեցածը – հոդ, պարտէդ, տուն, դպրոց – քանի՝ պոլսական քաղաքապետութիւն մը:

Բոլոր անոնց համար որոնք տագնապի մը լուծումը ազգապատկան կալուածներու վաճառքին մէջ միայն կ'ուզեն տեսնել, կ'արժէ Նաւահգաբուի պատմութեան վերջաբանին ալ անդրադառնալ. – «Այդ հողին վրայ պիտի կառուցուին մինի փութպոլի, պասքէթպոլի եւ թէնիսի դաշտեր :... կ'ենթադրուի որ մօտաւորապէս 20 – 25 միլիոնի ծախք մը պէտք է կատարել, կարենալ պարտէզը օժտելու համար ծրագրուած խաղադաշտերով ու այլ մանրամասնութիւններով: Թաղային խորհուրդը անցեալ տարի կատարուած նորոգութիւններու եւ բարեզարդուած սրբատիներու պատճառաւ կը գտնուի նաեւ 25 միլիոն պարտքի տակ...»:

Ի՞նչ տարօրինակ մտայնութիւն. ժողովուրդին պատկանող պարտէզ մը ձեռքէ չհանելու համար օրինական, իրաւական հազար ձեւակերպութիւններու միջամուխ ըլլալէ զատ, կրկնապատկել համեստ արուարձանի մը թաղականութեան պարտքը. մինչդեռ, այլուր, ապասեփականացումի նման պարագայ մը որքա՞ն սիրով պիտի օգտագործուէր: Ան ի՞նչ փառաւոր արդարացում պիտի ըլլար անոնց, որոնք ամէն առիթով ժողովուրդին կը դիմեն ... երբ պարտք ու պարտատէր փակեն իրենց բոլոր ճամբաները:

Տարբեր երկինքներու տակ ալ միշտ մէկ եւ նոյն ժողովուրդը ըլլալու հաւատքը վերահաստատելու, կամ գոնէ վերաքննելու պահանջը չէ՞ք զգար երբեմն:

Ա. ԹՈՓՈՃԵԱՆ

«ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԱՒՈՐ ՀԱՅԵԱՑՔ»

(Բ. եւ վերջին մաս)

1987-ին Երեւան հրատարակուած Լ. Պիւզանդի «Մխիթար Գոշի դատաստանագրքի բանասիրական ճնշուքիւն» դրքի մէկ դրախօսականը (Ա. Շահնազարեան) *լոյս կը տեսնէ Գիտութեանց Ակադեմիայի հրատարակած «Լրաբեր» ամսագրին (1988, թիւ 4) մէջ, ուր կը հանդիպինք հետեւեալ տողերուն. – «Հեղինակի աշխատութիւնը կուգայ ապացուցելու ԺԲ.– ԺԳ. դարերու հայ իրականութեան ու մշակոյթին մէջ աղուանական տարրեր գտնելու ուղղութեամբ պատմութեան երդուեալ կեղծարար ու բանագող Ջ. Բունիաթովի ու անոր հետեւորդներու վերջին տարիները գործադրած յամառ ջանքերուն ողջ սևեռկութիւնը: Պիւազ – եանի աշխատութիւնը կրկին ու կրկին կը յիշեցնէ, որ Մխիթար Գոշ Հայ էր թէ՛ ծագումով, թէ՛ ազգութեամբ, թէ՛ դաւանաւիճով եւ թէ գործունէութեամբ ու մտածողութեամբ»:*

Մեծ աղմուկ հանեց Ազրբէյճանի ակադեմիկոս՝ Զիա Բունիաթովի խմբագրած Ց. Մամեդովայի «Կովկասեան Աղուանից֊ի բաղաքական պատմութիւն եւ պատմական աշխարհագրութիւն» դիրքը (Բաքու, 1986): Այս աշխատութեան մէջ տեղ գտած խեղաթիւրումներու մասին Հայաստանի մասնագիտական մամուլին մէջ լոյս տեսաւ երկու ընդարձակ դրախօսական՝ «Լրաբեր» ամսագրին (Բ. Յարութիւնեան. – «Երբ բացակայում է գիտական բարեխղճութիւնը», 1987, թիւ 7) ու «ՊԲՀ»ին մէջ (Ա. Յակոբեան, Պ. Մուրատեան, Կ. Եուզբաշեան, «Կովկասեան Աղուանից պատմութեան ուսումնասիրութեան շուրջ», 1987, թիւ 3), երկուքն ալ ռուսերէն:

Ց. Մամեդովայի դրքին քննադատութեան նուիրուած էր նաեւ անցեալ տարուան Օգոստոս 14-ի «Գրական Թերթ»ին մէջ Ա. Սահարովի (Խորհրդային Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի Պատմութեան հիմնարկի փոխ – տնօրէն) հրապարակած պաշտօնական պատասխանը:

Փինկ – փոնկի խաղը կը չարունակուի: Այս տարուան Յունուար 15-ին, իբրեւ արձագանգ այդ «պաշտօնական պատասխանին», Բաքու լոյս տեսնող «Ադաբիյաթ վա Ինջասանաթ» («Գրականութիւն եւ արուեստ») շաբաթաթերթին մէջ կը հրապարակուի Զ. Բունիաթովի «Ճշմարտութիւնը մահ չունի» ադրբէջաներէն ընդարձակ յօդուածը, ուր ան կշտամբանքով կ'արտայայտուի Ս. Սահարովի մասին: Հիմնականին մէջ Ց. Մամեդովայի հակադիտական դրոյթներու պաշտպանութիւնը եղող այդ յօդուածին մէջ, ակադեմիկոսը վերը նշուած դրախօսականները բոլորովին կ'անտեսէ, քանի որ անոնց եղրայանդումները հերքելու փորձը պիտի նշանակէր առընչուիլ սկզբնադրիւրներու հետ, բան մը որ կը խրտչեցնէ պատմութեան նման կեղծարարները:

Բունիաթով հակում ունի խեղաթիւրելու նաեւ այսօրուան մամուլը: Ան, յօդուածի յետ գրութեան մէջ «Իւմանիթէ» օրաթերթէն մէջբերելով կ'ըսէ. – «Փարիզ «Էնքէրճինթիւնաթլ» պանոդկին մէջ Ա. Ադանպէկեան դաշնակցական ընտրանիին առջեւ կը փորձէ ապացուցանել Ղարաբաղը Ազրբէյճանէն անջատելու օրինականութիւնը...»: Սա քաղաքական խրթնատուկ միտուածութեան արդիւնք է:

Գնդակը դարձեալ Հայաստանի դաշտն է: Այս անգամ «Լրաբեր»ի (1988, թիւ 5) մէջ «Բունիաթովականութեան վերջը չի երեւում» խորագիրը կրող յօդուածով մը հանդէս կուգան ակադեմիկոս Գ. Սարգսեան ու պատմական գիտութեանց տոքթոր՝ Պ. Մուրադեան, որոնք ղդաստութեան կոչ կ'ընեն հակահայկական մոլուցքով տարուած յօդուածագրին ու անոր հետեւորդներուն:

Արցախեան չարժումներէն ի վեր Հայաստանի ակադեմական շրջանակներու մէջ ալ աւելի թափ առած է ադրբէջանցի որոշ պատմաբաններու կողմէ առաջ քաշուղ հակապատմական մտացածին պնդումներու դէմ պայքարը: Միայն անցեալ Ապրիլ ամսուն Արցախի պատմութեան չուրջ երեք գիտական նիստեր տեղի ունեցած են, որոնցմէ երկուքը՝ Գիտութեանց Ակադեմիայի Հնագիտութեան ու Ազգագրութեան Հիմնարկի ծիրէն ներս, իսկ երրորդը՝ Լ. Խաչիկեանի 70-ամեակին նուիրուած Մատենադարանի նստաշրջանը (տե՛ս «Յառաջ», Օգոս. 2, 1988):

Թէ՛ թէ չատ նոյն բնոյթի պնդումներով սկսած են յառաջ գալ նաեւ մեր հիւսիսի հարեւանները: Պատմութիւնը իր նպատակներուն յարմարցնելու մէջ «Լիտերատուրնի Սաքարթվելո» («Գրական Վրաստան») շաբաթաթերթը արտատուոր եռանդ կը ցուցաբերէ: Ահազանգողը Հայագէտ – վրացագէտ Պարոյր Մուրադեանն է, որ «Գրական Թերթ»ի Օգոստոս 26-ի թիւին մէջ հանդէս կուգայ ամբողջ էջ մը գրաւող «Պատմական միտումնաւոր հայեացք» յօդուածով: Յօդուածագիրը կը գտնէ թէ այդ բնոյթի յօդուածներու երեւան գալը չատ յատկանշական է եւ կապ ունի Արցախի ու անոր չուրջ ծաւալած անցուդարձին հետ:

Ասոնցմէ առաջինը՝ Փետրուար 19-ի «Լ.Մ»ի «Առասպել եւ իրականութիւն» յօդուածը փորձ մըն է ապացուցանելու որ վրաց գիր ու գրչութեան մաշտոցեան ըստեղծումը առասպել է: Դատելով թերթին յաջորդ թիւերու հրապարակումներէն, «Լ.Մ»ի խմբագրութիւնը մտադիր է հայ –վրացական բանասիրութեան մարզին մէջ հետեւողական քաղաքականութիւն մտցնել: Մայիս 6-ի «Հին սրխալներ» յօդուածին մէջ դարձեալ Մաշտոցի ու Վրաց այբուբենի հարցն է, սակայն արդէն «նոր տեսութիւններ» ի յայտ կուգան, վասաելու համար թէ մինչեւ 428 թուականի Արշակունի հարստութեան վերացումը Հայոց թագաւորները փորձած են տիրանալ Այսրկովկասին: Ատկէ յետոյ, այդ նոյն նկրտումը կը ժառանգէ Հայոց զօրացող Եկեղեցին՝ փորձելով իր ազդեցութեան ենթարկել ողջ Կովկասը: Ինչպէ՞ս: Հայոց Եկեղեցին, կը չարունակէ յօդուածագիրը Աբգալաճէ, – կը փորձէ վերահսկել Վրացիներու քիւզանդամէտ դրսեւորումները եւ կ'ահազանգէ Պարսից շահը, այսպէս ապահովելով իր ճուիրապետական առաջնութիւնը Վիրքի եւ Աղուանից հանդէպ: Իբր թէ յետագային նոյն բանը կը կատարուի Արաբներուն հետ. այսինքն, Հայերը պարսկամէտ ու արաբամէտ եղած են, ի վնաս Վրացիներուն:

«Լ.Մ»ի յաջորդ թիւի (Մայիս 13), «Պատմութիւնը անաչառութիւն կը պահանջէ» ծաւալուն յօդուածի հիմնական ըսելիքը սա է. – «Գուգարները բարբարոսական (վրացական) ցեղեր եղած են, Գուգարք վրացական հող է, Հայերը Ք. Ա. Բ. դարուն այն գրաւած են...»: Ուստի եւ Ս. Երեմեանի կազմած Մեծ Հայքի քարտէսին մէջ անիկա Հայաստանի սահմաններուն մէջ պէտք չէ ընդգրկուէր:

Նոյն թերթի Յունիս 24-ի թիւին մէջ «Լիտերատուրնայա Գրուզիա»ի («Գրական Վրաստան») գլխաւոր խմբագրին մէկ զեկուցումը տպագրուած է, ուր, ի չարս այլ քարտէսներու, խոր վրդով – մունք արտայայտուած է վերոյիշեալ հրապարակութեան մասին՝ «սա կատակ չէ, այսման հողեր կը խլեն մեզմէ» եւ որ «սահմանի փոփոխութիւնը առանց պատերազմի չըլլար» (խօսքը Արցախի մասին է):

Դարձեալ «Լ.Մ»ի մէջ (Յուլիս 22) «Վրաց էթնիկական պատմութենէն» խորագիրը կրող յօդուածով մը վրաստանաբնակ Հայերուն մասին ընթերցողին պարզունակ պատկերացում մը կը մատուցուի: Յօդուածագրին համաձայն կաթողիկէ դասանանքը ընդունած վրացիներուն մէկ մասը ժամանակի ընթացքին, աստիճանաբար հայացեր է, քանի որ Հոմ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳՈՅՆԻ ԵՒ ԿԱՌՈՅՑԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Դիւթիչ եւ հրապուրող է արուեստի աչխարհը: Սակայն նոյն տեղն հմայքոտ է եւ անկայուն, երբեմն անողոք: Ընթացիկ պարագաներ կան, որոնք ցոյց կուտան թէ, մերթ ընդ մերթ, տարիներ, տասնամեակներ ու դարեր պէտք է սահին, որպէսզի տուեալ արուեստագէտ մը դրաւէ կամ կրկին իր վրայ հրաւիրէ արուեստասէրներու ուշադրութիւնը: Պարզ հաստատում մը, յայտնելու համար թէ նման յետադարձ ակնարկներ երբեմն այնպիսի զեղեցիկ յայտնութիւններու առիթ կուտան:

Ասոնցմէ է Ժակ Վիյօնի (Կաստօն Տիւշան, 1875 – 1963) վերարժեւորումը, տարիներու յարաբերական անտեսումէ ետք: Այս երեւոյթը թերեւս պէտք է կապել անցնող քանի մը տարիներու վերապել անցնող քանի մը տարիներու վերացհատումին, չրջանէ մը ետք, ուր մօտ երկու տասնամեակ փորձեր եղան պատկերային կրկին հակադրելու վերացական֊ներն, Փօլ Արթէն սկսեալ մինչեւ Լուանկարչական Իրապաշտութիւն եւ այլն...: Վերարժեւորումի այս քայլը կ'առնուի չրջանի մը ընթացքին, ուր Ֆրանսայի մէջ 1950-ական թուականներուն իր ուռճացումին հասած վերացական արուեստը կը գնահատուի որպէս զղրոց, երբ նոյն տեղն կը հետապնդուի անոր արմատներուն բնորոչումը, ուր Վիյօն կը դրաւէ կարեւորագոյն տեղ:

Վերագնահատումի այս հոսանքին բերումով, հետզհետէ աւելի կը պարզուի թէ վերացական արտայայտապաչտութիւնը (որոչ պարագաներու չարժուձեւի նկարչութիւն որակուած), ամերիկեան մենաչնորհ մը չէ, քանի զայն պէտք է նկատել, աւելի, նախապատերազմեան տարիներու նկարչական ձգտումներուն եւ փորձարկումներուն արգասիքը, որոնք նոյն տեղն կը տարուէին թէ Ֆրանսայի եւ թէ Միացեալ–Նահանգներու մէջ՝ յենդանիք ենթարկեր է Հայոց կաթողիկէ եկեղեցիին, վրացերէն ժամասացութիւնը արգիլեր ու անոր տեղը հայերէնը արտօներ է:

Պ. Մուրադեանի համար այս առեղծուածային տեսութիւնը բոլորովին նոր է, Վրաստանի կաթողիկէ քարոզիչներն իսկ այս մասին չեն վկայեր: Ընդհակառակն, «այդ կաթոլիկ վրացի յորջորջուածները Հայեր էին, որոնք կաթոլիկութիւնը ընդունելով աստիճանաբար ազգային միջավայրէն կը կտրուէին ու վրացախօս կը դառնային»:

Պարզ է թէ Վրաստանի մէջ ուրկէ յայտնուած են Հայերը: Պատմական Հայաստանի ո՛ր գաւառներէն, ի՛նչ զրկանքներով ու ճամբաներով, ե՛րբ, ինչո՛ւ կ'արտագաղթէին անոնք Վրաստան: Պ. Մուրադեան կը նչէ աղբիւրները:

Ուրեմն Ուտիք եւ Արցախ միշտ աղուանական եղած են, հոն բնակողները Աղուաններու յետնորդներն են, որոնք դարերու ընթացքին հայացեր են: Իսկ քանի որ Ազրբէյանցիներն ալ Աղուաններ են – պարզապէս ժողովուրդին լեզուն ու անունը փոխուեր են –, հոն բնակող բոլոր մարդիկ նոյն ազգութեան կը պատկանին՝ Ազրբէյանցի:

Իսկ մինչ կողմէ Վրաստանի վրացախօս հայութիւնը ծագումով վրացի եւ դաւանութեամբ հայ կը յայտարարուի: Ահա եւ ձեզ օբէնքներու պահանջը գոհացնող տեսութիւն՝ — կ'ըսէ Պ. Մուրադեան — վրացախօս Հայերը երբեմնի վրացիներ են, ուստի մարդահամարի ժամանակ (տեղի կ'ունենայ 1989-ին) զանոնք պէտք է մղել վերականգնելու իրենց ազգային պատկանելիութիւնը, իսկ թէ ինչ անուններ պիտի կրեն՝ կարելի է այդ հարցը լուծել ակադեմական մարմիններու միջոցով: Այսպիսով, կ'եզրակացնէ «Լ.Մ»ի վերոյիշեալ յօդուածի հեղինակը, կը վերանայուի Թիֆլիսի ազգային կազմը անցեալին ... եւ ներկային:

ՅԱՋԻԿ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

լով Եւրոպա ծաղկող գարնանային գեղարուեստական չարժումներուն վրայ: Նման եզրակացութեան մը կարելի է յանդիլ օրինակ՝ Հանս Հարթունկի, Պրամ Վան Տէյ Վէլտի, Թէրար Շնէհէրի, Փիէռ Սուլաժի, Սերժ Փոլիաժովի եւ այլոց արուեստները, որոնք կը զուգահեռին կամ տեղը կը կանխեն ամերիկացի նկարիչներուն արձանագրած նորարարութիւնը: Երբեմն մխաքը թէ Երկրորդ պատերազմէն ետք նիւ – Եորք կը գառնայ նոր նկարչութեան արգասավայրը, այժմ կը կորնցնէ իր գօրութիւնը: Հաւանաբար կը գտնուինք մշակութային մրցակցութեան մը դէմ յանդիման, որուն չնորհիւ ակառաս կ'ըլլանք ամբողջ ժամանակաշրջանի մը վերածադրումին:

Վերադառնալով Վիյօնի, եթէ անձ մը փորձէր ձեռք ձգել հրատարակութիւն մը, գիրք մը իր մասին, դեռ մինչեւ ընթացիկ տարուան սկիզբը կը պտնուէր անհակնալի պարապի մը դիմաց, ի բաց առեալ Փիէռ Քասանի, հազուագիւտ հատորէն, 1975–ին հրատարակուած, որ նուիրուած է երեք Տիւշաններուն (Կաստօն, Ռէմօն եւ Մարսէլ):

Վիյօնէն 70 գործ ներկայիս կը ցուցադրուին Մօռլէ (*), որոնք կը համախմբեն իւզաներկեր, գծանկարներ եւ մեսազաւիկեր, 1900–էն 1960 շրջանը ընդգրկող: Իր մօտ բարեշրջումը, մինչեւ նկարչական ուրոյն լեզուի մը ձեռք բերումը, կը զգենու անդորրութիւն մը, որուն արձարձած նկարչական խնդիրները սակայն, այնքան արմատական են:

Վիյօնի գեղարուեստական կազմաւորումը սկիզբ կ'առնէ երբ, դեռ պատանի, փորագծական իր առաջին քայլերը կ'իրագործէ իր մեծ հօրը ցուցմունքներով: Գծանկարելը իրեն համար կը գտնայ առաջնակարգ պահանջք ու, թերթերու պատկերազարդումի ընդմէջէն է որ, իր գործը կը կատարէ իր հրապարակային առաջին երեւումը: Այս գործերը, ինչպէս եւ անոնց զուգակցող մեսազաւիկերը, կը կրեն 19–րդ դարու աւարտին մեծ տածում գտած իրապաշտութեան կնիքը, յատկապէս առօրեայ կեանքի պատկերներ եւ աշխարհիկ դիմանկարներ արծարծող նաեւ ոճը նկատի առած, (ինչպէ՞ս չնչել խակար Շահինը...): Այդ շրջանին, Վիյօնի նկարչական հետաքրքրութիւնները դեռ ամփոփ են ու սահմանուած միայն քանի մը նկարիչներու գործերուն ծանօթութեամբ՝ Նապինեռու (մարգարէներ) խումբէն, մասնաւորապար Մօռիս Տընիի, Փիէռ Պոնարի եւ Խուար Վիլյարի: Երկար ատեն կիրարկելով պատկերազարդումը (մինչեւ 1910), նկարչութիւնը տակաւին իրեն համար չի դառնար ասպարէզ ու հաւատամք, երբ դեռ ինք կը նկարէ, իր խօսքերով իսկ, ինչպէս թռչուն մը կը դեղդեղ, հետեւելով իր բնազդին, առանց մեծ մտահոգութիւններու: Յորանարդապաշտութիւնն է որ, 1911–ի չուրջ, գինք կը գրաւէ: Անով, ինչպէս ինք կ'ըսէ, նկարչութիւնը կը դառնայ ստեղծագործութիւն եւ ոչ պարզ նօթագծումներ՝ օրինակ, ծովեզերքի մը կամ անտառի մը մէջ, տեղւոյն վրայ կատարուած: Վիյօն արդէն կը յայտնէ իմացական աշխատանքի իր նախընտրութիւնը:

Մինչ այդ, Վիյօնի սկզբնական լուսանկարները, տպաւորապաշտ մօտեցումով մը նկարուած են, որոնք կը հատատանեն զոյնի եւ լոյսի իր քնարական եւ խոհական յատկութիւնները: Յորանարդապաշտութեան իր յայտնաբերումովը անոնք չեն փոխուիր այլ՝ զանոնք արտայայտելու լեզուն է որ կը բարեփոխուի, երբ Վիյօն կը յղանայ կտրատուած տեսադաշտերու իր տեսիլքը, որ կը գառնայ այն գործ, տարբրալուծող եւ ապա նոր ձեւով վերակազմող չարժարարը որ, հակառակ վերացական իր երեւոյթին, ամբողջութեամբ չի սրբեր աննթանութիւնն իրական տեսքն ու կերպարանքը: Բազադատած այդ չրջանին տենդօրէն զարգացող վերացական արուեստին, ուր հետզհետէ տեղ կը գտնեն հարթ եւ միօրինակ անլոյս մակերեսներ, Վիյօնի մօտ մըքնոտրտ տարրը կը պահէ իր գերազանց ներկայութիւնը, որ կը յիշեցնէ տպաւորապաշտ նկարչութեան լուսաւոր մաք – րութիւնը, թարմութիւնն ու գունազեղ հիւսուածքը: Աւսր բերմամբ, հիմնուելով իր իսկ բնորոշումին վրայ, կարելի է ըսել որ ինք կը չարունակէ Տպաւորապաշտութիւնը՝ իր որդեգրած խորանարդապաշտութեան ընդմէջէն, գառնալով 19–րդ դարու նկարչական պատկերացու – մին վերջին կիրարկողներէն մին, որ 20–րդ դարու արուեստէն կ'առնէ գլխա – ւորարար անոր ձեւակերտական յատկանիշները՝ առանց կուլ երթալու զարգացող արմատական հոսանքին, ոչ ալ զայն պարսաւող վերադարձ դէպի կարգուկանոնի չատագովներուն: Վիյօն, նուրբ իմացականութեան տէր անձ, իր գործերը կը կառուցանէ ճարտարապետական կուռ եւ դասական ըմբռնումով՝ հիմնուած Ոսկեայ հատուածի եւ Լէօնարտօ Տա Վինչիի բարդի գրոյթին վրայ: Ինք կառոյցի քնարականութիւնը, գունային բանաս – տեղծականութիւնն ու բնապաշտութեան մոգականութիւնը լիովին չի զոհեր մեր դարու նկարչութեան տաւորարար երկդիմի, տարտամ լոյսին ու մթնոլորտին: Թերեւս այս է պատճառը որ, վերջին մօտ երեք տասնամեակներուն, ինք անտեսուեցաւ որպէս պահպանողական, վերջ – գականի եւ պատկերայինի միջեւ տարուբերող ուսած՝ անորոշ ու «խենթութիւն»է զուրկ նկարիչ մը: Տպնապի չրջանի մը ընթացքին, մարդիկ եաին թողած էին եւ մոռցած մին այն արժէքներէն, որուն միակ «թերութիւն»ը, եթէ այդ ձեւով մեկնաբանուի, իր ամփոփ ըլլալուն մէջ կը կայանայ:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԻՐԻՃԻՒԼԵԱՆ

(*) Jacques Villon
Musée des Jacobins
Place des Jacobins, 29210 Morlaix

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ

LA FOIRE D'EMPOIGNE

—×—

Ժան Անուէյ այս թատերգութիւնը իր չաջողաչողներէն չէ նկատուած եւ սակայն հարկ է անպայման տեսնել զայն, մանաւանդ Ժան Տըսայիի բացառիկ խաղարկութեան համար, երկու հակոտնեայ դերերու մէջ:

«Հարիւր օրեր»էն ներչնչուած այս թատերախաղը չատ այժմէական է իր բնոյթով, եւ մանաւանդ հեղինակին զրոյցներով, որոնք սրամիտ, դիպուկ, թերեւս ոչ չատ ինքնատիպ, յատուկ «Համ» մը կուտան ներկայացման:

Ճիշդ է որ անձերը պատրուակ ծառայած են, 1962–ին բեմ հանուած այս թատերգութեան, քանի որ հեղինակը աւելի ժամանակակից «հաչիւ» մը կ'ուզէր մաքրել, որ կը վերաբերէր ազատագրման չրջանի մաքրագործումներուն:

Առաջին տեսարանը՝ Նափոլէոնն է որ յաղթական մուտք կը գործէ Փարիզ, վերստացած էլեպայէն, ինքնավստահ դէպի ապագան: Զի գիտեր թէ հարիւր օրուն միայն իր առջեւ, նախքան աքսորուիլը ուրիչ կղզի մը՝ Սէնթ – Հելէն: Լուտովիկոս ԺԸ. նոր մեկնած է: Զգած է Ֆուշէն, ոստիարը այն նախարարներուն որոնք գիտցած են ծառայել բոլոր վարչակարգերու ներքեւ (յեղափոխութենէն՝ Նափոլէոն, ապա՝ Լուտովիկոս ԺԸ., մինչ այդ բազմաթիւ վերիվայրումներով: Նըման անձեր սիրուած չեն, բայց ոչ ոք կ'ուրանայ թէ մեծ քաղաքագէտներ են, քանի մեծ քաղաքագէտ կը նկատուի ան՝ որ միամտութիւնը չունի, յանուն պարկեչտութեան, ծառայելու միայն իր զաղափարականին):

Ցետոյ Նափոլէոն պիտի քշուի եւ Լուտովիկոս ԺԸ. վերադառնայ: Վերջին արար մը, կրկին Նափոլէոն որ քարափին վրայ, առանձին, կը սպասէ Անգլիացի – ներու որոշումին, գինքը առաջնորդելու իր վերջին աքսորավայրը: Եւ այս երկու դերերը – Նափոլէոն եւ Լուտովիկոս ԺԸ. – կը կատարէ Ժան Տըսայի, խնկագիս եզական տպաւորով մը, քանի որ կայսրն ու արքան, ո՛չ Փիզիքապէս, ո՛չ նկարագրերով ու խառնուածքով զոյգն նմանութիւն ունին իրարու հետ: Եւ հոս է, խնկագիս որ կը յայտնուի ճշմարիտ դերասանը, ան որ երբ կը մարմնաւորէ անձ մը, կը դառնայ այդ անձը, կը մտնէ անոր մորթին մէջ, դադրելով ինք ըլլալէ: Եւ այս կէտը չատ ցայտուն էր զլխաւորաբար այս ներկայացման առթիւ, այլ պատճառով մը: Բեմին վրայ կար ուրիշ մեծ դերասան մը՝ Ժաք Ֆրանսուա: Բայց այս մեծ դերասանը, որ տասնամեակներէ ի վեր ամէնէն ապահով արժէքներէն է Ֆրանսական թատրոնին, մաս կը կազմէ դերասաններու այն փաղանգին, որ իր կերպարը կուտայ անճնաւորութեան: Այսինքն, այս առթիւ օրինակ, ոստիկանութեան նախարար Ֆուշէն վերածուած էր Ժաք Ֆրանսուայի եւ ոչ հակառակը:

Թատերական ամբողջական վայելք մըն է սակայն այս ներկայացումը, Ֆրանսական ժամանակակից թատերգութեան տիպար գործ մը:

Վերջացնելէ առաջ կէտ մը նչենք, սակայն: Եթէ «Պոնափարթիսթ»ները անխտիր ամբիտիւն գործեն նախապէս չկարդալու Ժան Անուէյի ներածական լուսաբանութիւնը չայտագրին մէջ, իր այս գործին մասին, կրնան անախորժ տպաւորութիւն մը ունենալ, վասնզի Լուտովիկոս ԺԸ. համակրելի, խմաստուն, վեհանձն արքայ մըն է (ինչ որ չի համապատասխաներ դպրոցը մեր սորվածին) իսկ Նափոլէոն թեթեւամիտ, բաւական ցնդած, մէկ գինուորը միւսին հետ չփոխող խեղկատակ անձի մը վերածուած է: Հոս, բան մը կայ որ կրնայ խրտչեցնել: Այդ զգացումը կանխելու համար է, հաւանաբար, որ հեղինակը հարկ տեսած է ճշդել թէ այս թատերգութիւնը զաւեչտ մըն է (փարս) եւ թէ Նափոլէոնի եւ Լուտովիկոս ԺԸ.–ի հետ որեւէ նմանութիւն միայն դիպուածի հետեւանք կրնայ ըլլալ: Անուշ գիտէ որ այդպէս չէ: Նախատեսած է, սակայն, թէ ոմանք, որոնք «վիպական գաղափար մը կազմած են Ֆրանսայի պատմութեան մասին, պիտի վրդովին. – «այսպէ՛ս բան ընել Նափոլէոնի, այնճան մեծ մարդ մը...»:

Բայց եւ այնպէս, թատերագիրին այս անհրաժեչտ նկատած արդարացումը չի բաւեր քօղարկելու համար բացայայտուած ճշմարտութիւնը՝ Անուշ չի սիրեր Նափոլէոնը:

Ա. Մ.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Երբ Գարեգին երեկոյին եկաւ Սաթենիկին մօտ իր նախատեսած ժամէն կէս ժամ առաջ, ուրախ էր եւ լաւ տրամադրութեան մէջ. կինը ընթրիքի հրաւիր – ուր էր ազգականներու մօտ եւ ինքը պատ էր մինչեւ առաւօտեան ժամը 2–ը եւ նոյնիսկ 3–ը. ուրախ մանաւանդ կրնալ Սաթենիկը հրաւիրելու ընթրիքի, եւ քանի մը րոպէ յետոյ անդրադարձաւ որ անիկա զննհատած էր եւ տարօրինակ անտարբերութիւնով մը կ'ընդունէր իր ուրախութիւնը:

Սաթենիկ մօտէն ուզղակի տուն եկեր էր Սաթենիկ եւ օրուան մնացեալ մասերը անցուցեր էր տենդագին յուզմունքի մը մէջ. ինչո՞ւ այդ արցունքները եւ գրեթէ իր դժբախտութեան խոստովանութիւնը Սաթենիկին. անիկա կարծես բանտարկեր էր իր հոգին եւ խլեր էր անկէ իր ներքին թռչուածութեան դաղանիքը. տեսակ մը, գրեթէ փիզիքական տիրապետութիւն ունեցեր էր իր վրայ, կարծես անոր ամուր մատները զգեր էին իր բարախուն սըրտին: Այս զգացումը թէ՛ ամօթ կը ներչնչէր իրեն, թէ՛ խղճահարութիւն եւ թէ անօրինակ, անբացատրելի յուզմունք մը, ուրկէ ընկճուած էր. երբեմն ալ Սաթենիկի խիստ խօսքերը կը հնչէին ականջին.

– Քեզ արժանի մարդ չէ. դու թերեւս քո արժէքի գիտակցութիւն չունես, բայց դիտցիր որ նա անկարող է քո թռիչքը ունենալու, քեզ սիրելու այնպէս ինչպէս քո սէրը կը հրաւիրէ սիրելու:

Սաթենիկ նոյնիսկ չէր փորձեր չքմեղացընելու իր սիրականը, խոնարհարար լըսեր էր այդ բոլորը, կարծես իր էութեան խորքին մէջ ընդունելով այդ դառն խօսքերուն ճշմարտութիւնը:

– Երբ մարդ զժբախտութիւնն ունի քեզ նման մի կին սիրելու ... որովհետեւ Սաթենիկ, ընդունիր որ դա զժբախտութիւն է, մի ինչ որ ճակատագրական հարուած, կը թողնի ամէն ինչ եւ արժանի կը լինի այդ զժբախտութեան մեծութեան: Դա մի դրակետիա է որ պիտի վերջանայ չգիտեմ ինչպէս:

Սաթենիկ նաեւ խղճահարութիւն ունէր որովհետեւ երբեք պիտի չհամարձակէր այդ պատահածի մասին խօսիլ Գարեգինի. մինչեւ այդ օր մտածումի ատուեր մ'իսկ չէր ծածկած Գարեգինէն, իր զգացումները նոյնիսկ սազմնային վիճակի մէջ ծանօթ էին անոր. չատ չէր խօսեր այդ բոլորի մասին, բայց ինքն ալ չէր գիտեր ինչպէս իր հոգին թափանցիկ կը դառնար իր սիրելիին համար. իր ժպիտը, իր մէկ բացագանչութիւնը կը յայտնար բերէին յաճախ ծով մը գորովանքի, խրոովքի կամ վիշտի: Իր չարժումները, իր մէկ ժեստը ժպիտ կամ տխրութիւն յառաջ կը բերէին Գարեգինի դէմքին վրայ. յաճախ ձեռք ձեռքի երկար ժամանակ լուռ կը մնային եւ իրենց հոգեկան հաղորդակցութիւնը այնքան կատարեալ էր որ բառեր արտասանելու պէտք չունէին. երկուքը այնքան կատարելապէս ամբողջութիւն կը կազմէին որ իրենց առանձնութեան ժամերը լիքն էին քաղցրութեամբ եւ հոգեմտալութեամբ. անոնք իրարու վրայ հիացած ժամանակ կարծես ինքզինքնուն վրայ կը հիանային եւ սրտերնին պարուրուած կ'ըլլար գորովանքի մշուշով մը, որուն մէջ կը կորսուէին ինչպէս հեչտութեան ծովու մը մէջ: Երբեմն նոյնիսկ ուրիշներու ներկայութեան այդ հրաչալի առանձնութիւնը կը զգային. կը խօսէին, կը վիճէին զանազան խնդիրներու մասին, բայց էականապէս իրարու կը մրմնջէին ամենաքաղցր խօսքերը սիրոյ եւ հոգինին տօնի մէջ էր այդ ժամերուն:

Սաթենիկ մտատանջ էր այն մտածումով որ այդ առանձնութիւնը եւ հոգեկան ներդաչնակութիւնը երբեք պիտի չգտնային վերստին: Ստեփանին տուները կարծես մտեր էր իրենց մէջեւ եւ դիւրաբեկ բան մը խորտակուեր էր. Ստեփան իրենց անյաղթելի զգացումին խոցելի կէտը գտեր էր կարծես:

Երբեմն սրտմտութիւն եւ զայրոյթ ըստեփանին դէմ կը գերագրգռէր երիտասարդ կինը, բայց այդ զայրոյթը անզօր էր ուրիչ կարգի տիրական զգացումի մը դէմ: Ստեփան այդ պահերուն երեւացեր էր իր հոգիի աչքերուն ուրիչ երեւոյթով, ուրիշ կերպարանքով. անիկա սովորական ընկերը չէր բարեհամբոյր, հաճոյակատար, ներողամիտ ուրիշներու տակտութիւններու, ինքն ըլլալով զօրաւոր եւ ամուր. իր ներողամտութիւնն իսկ իր հոգեկան արիութեան մէկ արտայայտութիւնն էր. այդ արիութիւնը չէր կարող հիացում չազդել Սաթենիկին, որ այնքան չաճախ առիթ ունեցեր էր տեսնելու անոր անյողդողդ կամքը եւ անընկճելի բարոյական ուժը. ոչ մէկ փորձառութիւն եւ ոչ մէկ մարդկային զգացում կարող էին զրկել այդ ուժը. անիկա սարսափելի մարդ մըն էր եւ այդ իսկ պատճառաւ թերեւս բարեմիտ հակում մը ունէր դէպի տկարները: Այդ ուժը գինքը չէր մղեր կոպիտ բռնութեան, ընդհակառակը անիկա ընդունակ էր սքանչելի ներբողութեան եւ այդ պատճառաւ ամէնքը կը պաչտէին գինքը եւ կը հնազանդէին իրեն անտրտունջ:

(Շար. 18)

(Շար. Ա. Էջէն)

մը բերել, ընդհակառակն կացութիւնը բոլորովին անելի մէջ էր Ուրբաթ օր, որովհետեւ նախորդ օրը կողմերը երկարմէ բանժնուած էին առանց համաձայնութեան: Տարակարծութեան գլխաւոր կէտն է հանգստեան կոչուելու տարիքը: Միջարհեստակցական մարմինը 50-ի վրայ կը պնդէ, մինչ իշխանութիւնները 55 տարեկանի սկզբունքէն չեն ուզեր չեզիլ: Մինչ այդ, ոստիկանատուները, որոնք առաջադէմ բանտերու վերածուած են ծայրէ ծայր լեցուն են եւ գժգոհութեան կարգն ալ ոստիկաններուն եկած է:

ՀԻՒԱՆԴԱՊԱՀՈՒՀԻՆԵՐԸ չգոհացան իրենց եղած առաջարկներով Հինգշաբթի օր, եւ որոշեցին կրկին ցոյցի դիմել Ուրբաթ: Կառավարութիւնը թէեւ անմիջապէս մէկ միլիառ Ֆրանք տրամադրեց, բայց համաղրիչ մարմինը գոհացուցիչ չի գտներ: Պէտք է ըսել որ հոս այլ հարց մըն ալ կայ, սենտիքաները տէրը չեն կացութեան, որովհետեւ հիւանդապահուհիներու մեծ մասը անգամ չէ եւ իրենց բանբերը կը նկատեն համադրող մարմինը, ինչ որ նախարարութիւն եւ սենտիքան չեն ուզեր ընդունիլ, բայց, առաջինը, ի վերջոյ տեղի տուաւ: Եղած առաջարկը ամսական հաշիւ 300 Ֆրանքի յատկացում մը կը նշանակէ, ինչ որ ողորմութիւն մը կը նկատուի հիւանդապահուհիներուն կողմէ:

ՊԱՊԸ Սբ Պետրոսի պիտի ժամանէր Շաբաթ օր, երեք օրուան այցելութեան մը համար Ալզաս – Լոռէն: Երկրի պիտի ունենայ Եւրոպայի Խորհուրդին առջեւ: Ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են: Ցսվհ. – Պօղոս Բ.-ի չորրորդ այցելութիւնն է Ֆրանսա:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. ի նպաստ իր դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Ժ. Քլումճեանէ, իրենց զաւկին ամուսնութեան առթիւ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Հոկտեմբեր 14, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8-ին, Մշակոյթի Տուն:

9 ռիւ տիւ Սիռէ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱՔ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Էօլա Սաւոնի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12-ԻՆ, ԺԱՄԸ 21-ԻՆ

Փալէ տէ Քոնկրէ — *յայտադիր՝*

ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կը փնտռուի միջին տարիքի հայ կին մը զբաղելու համար առանձին ապրող կնոջմով մը, Ալֆորվիլլ մէջ: Բնակութիւն (յարմարութիւններով) ուտելիք եւ նիւթական վարձատրութիւն:

Հեռաձայնել ժամը 19·30-էն յետոյ՝
43 – 75 – 70 – 65

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Կապոյտ Խաչի Պօտոնի Նայիլի մասնաճիւղը կազմակերպած է չարժանկարի ներկայացում մը, Կիրակի, Հոկտ. 16, ժամը 15-ին, Եկեղեցւոյ կից սրահը:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Ժերմէն Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցին կը տօնախմբէ իր հինութեան 58-րդ եւ անուանակոչութեան 56-րդ տարեդարձը, Հոկտեմբեր 16-ին:

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, հոգինեղուն համար եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, հինութեան յանձնախումբի, թաղական, խորհուրդի, օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամ – անդամուհիներուն, եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են եկեղեցւոյ հինութեան եւ առ յաւէտ բաժնուած մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ
Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Յաւարտ պատարագի, տեղի պիտի ունենայ օրհնութիւնը մատաղի եւ ապահոգեհանգիստ:

Պատարագին եւ հոգեհանգստեան պաշտօնին ներկայ կ'ըլլան՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Վիւսիէն Վէկան Առաջին փոխ նախագահ ընդհանուր խորհուրդի, եւ քաղաքապետ Մարսէյլի Առաջին թաղամասին իր չքախումբով:

Կը խնդրուի թաղիս եւ շրջակայքի մեծապատիւ բարեպաշտ եւ հաւատացեալ ժողովուրդէն, որ խնայեմամ ներկայութեամբ յարգեն յիշատակը թաղիս ննջեցեալներուն:

Մատաղի մասնակցութեան փափաքողները կրնան դիմել թաղականութեան:

« LES CHEVAUX DE FEU »

de PARADJANOV

passeront :

— à Versailles, au cinéma C2L
2, rue J. Houdon (à côté de la préfecture)
le vendredi 14 octobre à 21 h
le film sera présenté et suivi d'un débat.

— au Chesnay, 9 rue Pottier (à la mairie)
le mardi 18 octobre à 21 h.

ՄԱՐՍԷՑԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՏՕՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑՆ ՄԵՐՈՑ

Մատաղօրհնութիւն Եւ Սիրոյ Սեղան
Եկեղեցւոյ Օծման
57-րդ Տարեդարձին Առթիւ
Հոկտեմբեր 1988

Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ կիրակի՝ Հոկտեմբեր 9, Սրբոց Թարգմանչաց Տօնին առթիւ, կրօնական հանդիսութիւններ տեղի պիտի ունենան Ս. Եկեղեցւոյ մէջ եւ կը կատարուի Մատաղ – օրհնութիւն Եկեղեցւոյ օծման 57-րդ տարեդարձին առթիւ:

Հանդիսութեան կը նախագահէ, պատարագը կը մատուցանէ եւ օրուան պատգամը կուտայ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ Երգչախումբին կողմէ, գեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երզմազեանի:

Պատարագին կը յաջորդէ հոգեհանգստեան պաշտօն՝ ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՖԵԱՆԻ, ՎԱՀԱՆ ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆԻ, ԱՐԾՐՈՒՒՆԻ ՋՐԲԱՇԵԱՆԻ, ՕՆՆԻԿ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆԻ եւ եկեղեցւոյ այլ բարերարներու եւ ծառայողներու հոգիներուն:

Պատարագէն ետք Մշակութային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ մատաղի սիրոյ սեղան, որուն հրաւիրուած է մեր ժողովուրդը անխտիր:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8:
Պատարագ՝ ժամը 9·45:

PARTICULIER CHERCHE PEINTURES DE

AIVAZOVSKY

et

GORKY

TEL : 42 - 42 - 68 - 01

ECOLE ARMENIENNE
DE BAGNEUX-CACHAN
RENTREE 88 — DU NOUVEAU

La Municipalité de Bagneux met à la disposition de l'ECOLE ARMENIENNE des locaux permanents.
— ENFANTS SCOLARISES :
Le Mercredi toute la journée
et le Samedi après-midi à partir de 14h
— ADULTES même débutants
et PREPARATION AU BAC :
Cours du soir ou Samedi après-midi

Téléphoner au 46-63-77-70
ou au 46-65-86-42

Jeune homme 21 ans souhaiterait correspondre avec jeune homme d'origine arménienne vivant aux U.S.A. pour échanger lettres en Anglais et établir liens amicaux.

Ecrire à : VAZKEN CHERA
34, rue des Panoyaux
esc. D.
75020 Paris

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND GALA ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBBRE à 20h30

au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence

l'Archevêque **Kude NACCACHIAN**
Délégué pour l'Europe du Catholicossat de tous les Arméniens et Prélat des Arméniens de Paris

En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire d'Issy-les-Moulineaux Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire de Clamart

PROGRAMME

— Ensemble **AKTHAMAR**
— Ensemble instrumental traditionnel arménien
Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
— Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
— Evelyne **ALTOUNIAN**
— Agop **BADOLIAN**
— **BEDIK**
— **MASSIS**
— Elya **PEHLIVANIAN**
— Rosine **TACHDJIAN**
— **VICKEN**
— **YERSO**

Toute l'équipe de l'UGAB - JEUNES vous convie à sa

SOIREE FLASH - BACK MUSIC

le Samedi 15 Octobre à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc-Jockey professionnel
★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *NOMBREUX CADEAUX* ★
★ *COCKTAILS DETONNANTS* ★

l'UGAB - JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.
Tenue correcte exigée.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 11
MARDI
11 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԳԻՑ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.857 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.857

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱԺԵՐԻԱ

ԲԱՆԱԿԸ ԿՐԱԿ ԿԸ ԲԱՆԱՅ ՅՈՒՅԱՐԱՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

ՄՕՏ 200 ՄԵՌԵԱԼ

Ազէէն ետք Օռան, երիտասարդներէն շատ կրօնական ծայրայեղներ տակնուվրայ ըրին Ազժերիան հինգ օրուան մէջ: Նպատակ հրապարակային ելոյթ պիտի ունենար երկուշաբթի իրիկուն, ձայն – հեռատեսիլէն, բայց դժուար թէ կարենայ զսպել չարժումը, զոր բանակն իսկ վրայս լռեցնել: Լուսարձակը որ կէս գիշերին էր, ժամը 22–ի վերածուեցաւ, բայց այդ ալ շատ բան չփոխեց: Երկուշաբթի առաւու, Ազժէ հանդարտ էր, բայց զոհրու թիւը մեծ էր, թէեւ կարելի չէր ճըշգրիտ թիւ մը դիտնալ, քանի ըստ աղբիւրներու տարբեր էր: Անպաշտօն աղբիւրներու համաձայն աւելի քան երկու հարիւր մեռեալ կայ, որոնց 60–ը միայն Ազէէի ամէնէն բանուկ թաղամասին՝ Քասպայի մէջ: Բանակը, ուղղակի, կրակ բացած է ցուցարարներու վրայ: Բժիշկ – ներն ալ կը հաստատեն թէ վիրաւորներու թիւը մեծ է հակառակ անոր որ, բոլոր վիրաւորները բժիշկի կամ հիւանդանոց չեն դիմեր, որպէսզի իրենց ինքնութիւնը չսախսուին տալ եւ ոստիկանութեան չհաղորդուի:

Ֆրանսայի մէջ ալ, մինչ քանի մը հարիւր Ազժերացիներ համակամութեան ցոյց ըրին, Փարիզ, ոճրավորձեր դործուեցան Փարիզի եւ Մարսէյլի ազժերական երկու հաստատութեանց դէմ: Կը կարծուի որ հեռեւանք է Ֆրանսայի ալ ներսի մէկ պատասխանատուին յայտարարութեան, ըստ որուն՝ «չարաճճի երախաներու գործ է»: Ֆրանսա, խոհեմաբար, յայտնեց իր մտահոգութիւնը, ակնկալելով թէ չուզեր միջամուխ ըլլալ Ազժերիոյ գործերուն: Միացեալ – Նահանգներն ու Ֆրանսա, սակայն, «կը հաւնին» նախագահ Շատլին: Մզրէպը եւ արաբական որոշ երկիրներ արդէն իսկ յայտնեցին իրենց համակամութիւնը Ազժերիոյ կառավարութեան, բայց արտայայտուող «պատմական» դաշնակիցները ազժերական յեղափոխութեան, գէթ համակարծիք չեն: Օրինակ քսակիլ պարագլուխը՝ Այդ Ահմէտ, որ 1966–էն ի վեր, երբ խոյս տուաւ ազժերական բանտէն, ապաստարան է, կը մեղադրէ իշխանութիւնը որ իր քաղաքականութեամբ ծնունդ տուաւ այս պոռթկումին:

***

ՅՈՒԿՈՍԼԱՒԻԱ

ԾԱՆՐ ՏԱԳՆԱՊ ԵՒ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ

Եուկոսլաւիա յետ – պատերազմեան իր ամէնէն ծանր տագնապներէն մէկը կ'ապրի: Պետութեան ղեկավարը յայտարարեց թէ պիտի չհանդուրժեն խռովութեանց եւ ամէն միջոց ի գործ պիտի դրուի կարգուկանոնը պահպանելու համար: Երկիրը խճանկար մըն է վեց Հանրապետութեանց եւ ոչ մէկ իշխանութիւն այլեւս հեղինակութիւն ունի: Վօյվոտինի դէպքերէն եւ Մոնթենեկրոյի կառավարութեան հրաժարումէն ետք, վարչապետը խօսք առնելով ապահովութիւն տուած է որ ապրուստի մակարդակը պիտի պաշտպանուի, բայց մթնոլորտը միշտ լարուած է: Վիրաւորներ կան եւ ձերբակալութիւններ կատարուած են:

× Պելկրատէն 100 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ երկաթուղիի շատ ծանր արկած մը պատահած է կիրակի օր: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն արդէն 33 մեռեալ կայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՊԸ, Սթրազպուրկի մէջ, շատ ծանր խօսքերով պախարակեց Եւրոպան, ուր օրէ օր բարոյական արժէքները կ'անհետանան: Եւրոպացին, անճնասէր եւ նիւթապաշտ, այլեւս տալ ալ չի դիտեր: Յովհ. Պօղոս Բ. յատուկ ներկայութիւն ունեցաւ հրեայ համայնքին հետ, զոր ընդունեցաւ Եպիսկոպոսարանը: Արդարացում ալ որուեցաւ թէ ինչո՞ւ Պապը սինակոգ չերթար, ըսելով թէ Հռոմ գնաց արդէն: Բոլոր ռաբունիները հաւաքուած էին եւ ելոյթ ունեցաւ ռաբունի Կիւթման, ոգեկոչելով Հրեաներու ողջակիզումը, արտաքսումը եւ հալածանքը Ալզասէն եւ ուրախութիւնը յայտնելով այսօրուան հակացողական ոգիին ի տես: Պապն ալ անդրադարձաւ այն խոր կապերուն, որոնք կը միացնեն հրէութիւնն ու քրիստոնէութիւնը, կապեր որոնք կենսական են եւրոպական քաղաքակրթութեան համար: Նախքան վերադառնալը Վատիկան, Յովհ. Պօղոս Բ. երկուշաբթի օր կ'այցելէր Մէս եւ Նանսի, ապա կրկին Սթրազպուրկ:

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ միշտ ծանր է Ֆրանսայի մէջ եւ այս չաբթուան ընթացքին, գործադուլի զանազան չարժումներ ծայր կուտան: Հիւանդապահուհիները պիտի դիմեն Հինգշաբթի օր, հատ մըն ալ կը պատրաստեն Հոկտեմբեր 18–ի համար: Որոշած են գործադուլը նորոգել ամէն 24 ժամ: Նախագահ Միթերան, կիրակի օր, ելոյթի մը ընթացքին յայտնեց թէ կը հասկնայ հիւանդապահուհիներու պահանջները, բայց անոնք ալ պէտք է հասկնան որ քանի մը տարիէն կարելի չէ դարմանել տասնամեակներու սխալները: Ասկէ զատ, դժգոհութիւններ կան ուղեվարներու մօտ եւ ԷՒ–Է–ԷՒ–ի որոշ գիծեր չէին բաներ կամ անկանոն էին Երուշաբթի, ուսման ճիւղն ալ (երկրոր – դական) գործադուլի դիմելու միտք ունի: Բանտապահները միայն վերջ տուին իրենց չարժումին:

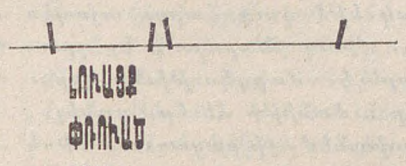
ՅՈՐՀ. ՄԻՒԹԹԵԱՆ Համայնավար կուսակցութեան քաղաքական Բիւրօն համամիտ է որ ռուբլին հետզհետէ վերածելի դրամ դառնայ, որպէսզի Խորհրդային Միութիւնը կարենայ միջազգային առեւտուրին մէջ մուտք գործել: Ներկայ տնտեսական բարեփոխման գլխաւոր հեղինակարներէն մէկն է:

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ՈՒԺԵՐԸ օրէ օր ամէն բան ձեռք առին Նախագահ Ճեմայէլի «բերդաքաղաքին» մէջ, ներառեալ ձայնասփիւռի կայանը: Ճեմայէլի, դեռ երէկուան զինակիցները, այս գրաւումնե – րը կատարեցին յանուն քրիստոնեայ ուժերու միասնականութեան եւ այն պատրուակով, որ Մէթնի հիմնարկները նախկին նախագահին չեն պատկանիր, այլ քաթայէպներու մէկ ճիւղին: Ճեմայէլ միշտ արեւելեան Պէյրութի արուարձանն է՝ Սին – էլ – Ֆիլ եւ ժամ հերքած է թէ պատահիր քնակութեան ենթակայ ըլլայ: Գլխաւոր մեղադրանքը Ճեմայէլի դէմ այն է որ Լիբանանի Ազգային Ժողովի նախագահ Հուսէյնի, Սուննի ղեկավարներէն մէկուն, ձերբակալութեան հրաման տրուած է:

ՊՈԼՍՈՑ ՄՕՏ, քաղաքական չորս բանտարկեալներ (ծայրայեղ ձախ), որոնք փախուստ տուած էին երկու չաբթի առաջ բանտէն, ապաննուած են հրացանակոծութեան մը ընթացքին:

ՅՈՒԹՊՈԼԻ Ֆրանսական ախոյեանութեան (Ա. դաժանում) մրցումներուն Նիսի դէմ Թուլուզի յաղթական երկու կէտերը նշանակեց Էրիք Աասուրեան:

ԽԻՍՏ ՆՈՒԱՋԱԳՈՅՆԸ

Նոր դուրս եկած եմ Սարաֆեանի *Իւ Ռիչէէն*, ոճին ստեղծած կախարդանքէն, տրտմած: Չկան այլեւս ակամայ այդ հեբոսները, չկան Նարդունին, Թօփալեանը, Բալուեանը, չկան անոնց հանդիպումները: Կողոպտուած է հայկական Փարիզը իր գոյներէն, իր համէն:

Նոր ելած եմ այդ փողոցէն, իմիզիմիս գտած ոչ հեռու, ուրիշ փողոց մը: Հոն ալ եթէ չկան Սարաֆեանի մտաւորականները, ներկայ են հայ նպարավաճառները, կը շարունակեն գոյատեւել, բարգաւաճիլ ևոյնիսկ: Բնական է, չէ՞: կարելի է ապրիլ առանց գլուխի, աւելի հանգիստ թեթեւս, առանց ստամոքսի՞, առանց անոր անկարելի կը դառնան բոլոր վերապրումները:

Ու այդ նպարավաճառներէն մէկուն մօտ է որ կը մտնէ Պարոյր Հայրիկեան, կը մտնէ ազգականուհիի մը հետ, կը կատարէ մանր գնումներ, կը պատրաստուի դուրս գալու, երբ կը հանդիպի մէկ բարեկամիս: *Ինչպէ՞ս էք, լա՞ւ էք*: Կը բաժնուին:

– Գիտցա՞ծ ով էր, անմիջապէս կը դիմէ բարեկամս նպարավաճառատան տիրոջ:

Ո՞վ, որո՞ւ մասին է ակնարկութիւնը: Ոչ, չէր ճանչցած: Չէր ճանչցած կրնատ մօրուքով յաճախորդը, որու մասին գրած էին աշխարհի բոլոր թերթերը, որ ղեկավարն էր Հայաստանի *Ինքնորոշման կոմիտէին*, որ արտաքսուած էր Խորհրդային Միութենէն, զոր, փարիզ ժամանումին, դիմաւորելու գացած էր փրանսացի նախարար մը: Ոչ, չէր ճանչցած կեանքին տասնեօթը տարիները բանտ անցուցած այդ մարդը, որ Ուաշինկթընի մէջ տեսակցած էր կարեւոր պաշտօնատարներու հետ, ունկնդրութիւն ապահոված Խորհրդային Միութեան Արտաքին նախարարէն, հայրենիք վերադառնալու իրաւունք պահանջած:

Նպարավաճառը չէ՞ր տեսած գոնէ անոր նկարը, մասնակցած չէ՞ր անոր համար կազմակերպուած միթինկներուն: Ձայնասփիւռ չէ՞ր ունկնդրեր: Հեռատեսի՞լ ալ չէր դիտեր:

Գործատէրը կը շարժէր գլուխը, բացասական ևոյն պատասխանը կուտային նաեւ խանութի հայ միւս աշխատաւորները: Բայց բնաւ հայերէն թերթ չէի՞ն կարդար՝ կը հետապնդէր բարեկամս, որ վերապահութիւն յայտնելով հանդերձ Հայրիկեանի գործելակերպին մասին, կ'ակնկալէր, որ ամէն ոք ճանչնար զայն, մանաւանդ որ բանի մը բայլ անդին, կար Մշակոյթի Տուն մը, որմէ լոյս կը տեսնէր օրաթերթ մըն ալ: Եթէ չկային Զօպանեանն ու Պէշիկթաշլեանը, չկային Շուշանեանն ու Փոլատեանը, իիչ մըն ալ անդին կը շարունակէր ապրիլ անոնց ալ ժամանակակից, վաթսունամեայ լրագիր մը, որ ամէն օր, իր առաջին էջը կը յորդեցնէր պահանջատէր հայ ժողովուրդին լուրերով, Ղարաբաղի մասին յօդուածներով:

Կը ցնցուին ուսերը: Հիմա անոնց ժամանակը չէ, յաճախորդները կը սպասեն: Բարեկամս ըսելիք ունի սակայն: Եթէ հայկական թերթերը չեն գոհացներ զանոնք, չէ՞ որ հիւ անդին, *Քառէի* խաչմերուկին մէկ մայթին վրայ, կայ կրպակ մը, որու պատերուն վրայ ամրացուած են աշխարհի բոլոր թերթերը, թերթեր, որոնք ութ ամիսներէ ի վեր կը գրեն հայ ժողովուրդի պոռթկումին մասին, կը հրատարակեն նկարագրութիւններ, նկարներ, որոնցմէ մէկը իրենց իիչ առաջուան յաճախորդինն է:

Կը հասկցնեն բարեկամիս, թէ պէտք չէ չափը անցընէր, թէ, այո՛, լսած էին Ղարաբաղի անունը:

Կը թողում բարեկամս, կը մեկնիմ դէպի Կառ տը Լիոն, կ'առնեմ ելեկտրակառքը, շուտով կը հասնիմ Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տունը: Հոն, սեղանի մը վրայ, նոր հրատարակուած գիրք մը պառկած է: Հոն, բաւամեայ կանգուն երիտասարդ մը երբ ձեռքը կ'առնէ գիրքը, կը վերածէ հովահարի, տան տնօրէնուհիէն տրուած բացատրութիւն մը կը շշմեցնէ զիս: Ճի՞շդ լսած էր: Իրա՞ւ է որ կ'ապրէր, ողջ էր այդ գիրքին հեղինակը, այնքա՞ն ողջ որ կարելի ըլլար հանդիպիլ անոր, շօշափել զայն: Չէ՞ որ հայերէնով արտայայտուող գրող մնացած չէր: Չէ՞ որ հայ բոլոր գրագէտները փշաքելին միւս կողմն էին այլեւս:

Վերադարձի ելեկտրակառքին մէջ, կը կարդամ փրանսական կառավարութեան ստեղծած նպաստի նոր ձեւին, ապրուստի *նուազագոյն* մակարդակ ենթադրող յատկացումին մասին: *Ապրուստի նուազագոյն մակարդակ*: Կը կարդամ խղճալի գումարը, մտածումս անմիջապէս կը տեղափոխուի մեր ածուին, հարց կը ծագի ուղեղիս մէջ, թէ *նուազագոյն* ի՛նչ հետապրքրութիւն պէտք է յայտնաբերէ Հայը, *նուազագոյն* ի՛նչ պէտք է ընէ Հայը, *նուազագոյն* ի՛նչ պէտք է գիտնայ Հայը, որպէսզի, որպէսզի արժանի նկատուի ստանալու արժանապատուութեան, ազգային պատկանելիութեան նպաստը, մնայ ցանկին վրայ:

Կը շարունակեմ ճամբաս, արդէն ցամաքի վրայ եմ, նոր միայն կ'անդրադառնամ որ ռտէերս *Տէօ Մակօ* կը տանին զիս: Հոն պէտք է ըլլայ Որբունին: Չեմ սխալած: Պէտք չունիմ սակայն պատմելու պատահարները: Գիտէ ան: Չէ՞ր ըսած, օր մը, թէ կային մարդիկ, որոնք անցնելով հանդերձ *ջարդէ*, ենթարկուելով հանդերձ *ցեղասպանութեան*, *ոչինչ տեսած* էին:

Նպարավաճառը, իր աշխատաւորները՝ այո՛, չէ՞մ ճանչնար նաեւ արուեստի գանազան բնագաւառներու աշխատողներ, մտաւորականի պիտակ պտըտցնող Հայեր, որոնք չմասնակցեցան Արցախի համար կազմակերպուած ո՛չ մէկ ցոյցի, չղրկեցին ո՛չ մէկ հեռագիր: Արդեօ՞ք կը շարունակեն մշակել այն մտածումը, թէ հոգը ամէն ինչ չէ, թէ կարելի է փոխարինել զայն ուղեղի լայնածաւալ տարածութեամբ, կառչիլ երեւակայութեան անսպառ կարելիութիւններուն:

Ինծի կը մնայ վերադառնալ տուն, այս անգամ, անգա՛մ մըն ալ մտնել ևոյն Սարաֆեանի *Վէնաէնի Անատա*–ին մէջ, մնալ հոն:

Մ· ՊԶԱՒՃԵԱՆ

«ԳՈՐԾՆ Է ԱՆՄԱՀ, ԼԱՒ ԻՄԱՑԷՔ...»

հարցազրույց Վ. Համբարձումեանի հետ իր ութսունամեակին առթիւ

ՀԱՐՑՈՒՄ.– Ասում են առաջացած տարիքում յոթելեանական շնորհաւորանքներն այնքան էլ չեն ուրախացնում յոբելեարին: Դուք ներյուպէ՞ս այդ զգացումն ունէք: Ի՞նչ խոհեր են ծնւում ձեր մէջ այս օրերին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.– *Իրօք, երբ այդպիսի առիթով շնորհաւորում են, դա նախ ընկալում ես իբրեւ ծերութեան յիշեցում: Բացի այդ, այսպիսի տարեթիւերի նշումը մարդու մէջ ծնում է անհամեստութիւն: Ի դէպ, այդ յատկութեան սաղմերը կան ամէն մարդու մէջ, բայց հարկաւոր է զբաղանց «երես չտալ»: Դրա համար ես խիստ բացասաբար եմ տրամադրուած յոբելեաններին, այն էլ «չհինգով» նշումներին: Ես այսպէս եմ մտածում. «ամէն ոք նախ եւ առաջ պէտք է լինի համեստ: Իմ պաշտօնի բերումով ես պէտք է ցոյց տամ համեստութեան օրինակ: Իսկ եթէ յոբելեան է նշւում, էլ ինչ համեստութեան մասին է խօսքը: Դրա համար մերժեցի հանդիսաւոր արարողութիւնները, բազմամարդ ժողովները: Ես չեմ խրախուսում յոբելեանները:*

Հ.– Այնշքայնը մի այսպիսի արտայայտութիւն ունի ...

Պ.– *Այնշթայնը ինձ համար հեղինակութիւն չէ: Նա յայտնի է որպէս յարաբերականութեան տեսութեան հիմնադիր, իսկ այդ տեսութեան իսկական հիմնադիրը ես համարում եմ Փուանքարէն:*

Հ.– Բայց եւ այնպէս ուզում ենք յիշեցնել Այնշքայնի հետեւեալ միտքը.– «Այն, ինչի ես հասել եմ, ոչ թէ տապանդի արդիւնք է, այլ հետաքրքրասիրութեան»: Շատ հետաքրքիր է թէ դուք որպէս գիտնական, ինչպէս էք ընկալում դա:

Պ.– *Դուք ինձ հարցնում էք, թէ այնպիսի մեծ յայտնագործութիւններ, ինչպիսին, ասենք, յարաբերականութեան տեսութիւնն է, ինչի արդիւնք է: Ես կարծում եմ որ նախ եւ առաջ երկարատեւ աշխատասիրութեան: Ամէն ինչում, իմ կարծիքով, առաջինը աշխատասիրութիւնն է, երկրորդը՝ տաղանդը: Եւ երբ տաղանդն ու աշխատասիրութիւնը դուրս են գալիս, այդ ժամանակ ծնւում են մեծ մտքերը: Իսկ ինչ վերաբերում է հետաքրքրասիրութեանը, այն կարող է միայն կողքից օգնել: Չէ՞ որ շատ հետաքրքրասէրներ կան, բայց քչերն են, ասենք, յարաբերականութեան տեսութիւն ստեղծում: Աշխատասիրութիւնը նորից եմ կրկնում, ամէն մի յայտնագործութեան ամենաառաջին պայմանն է:*

Հ.– Բոլոր մեծ գիտնականները տառապում են գտնելու բնութեան, տիեզերքի գաղտնիքները լուծելու ոսկէ բանալին: Նորից պէտք է անդրադառնանք Այնշքայնին. նա երազում էր գտնել դաշտի միասնութեան տեսութեան բանալին:

Պ.– *Որը նրան չյաջողուեց ...*

Հ.– Իսկ ինչո՞ւ չյաջողուեց, դա «ժամանակի եւ տարածութեան» խնդի՞ր էր, թէ՞ ինչ – որ այլ բան ...

Պ.– *Նա չհասաւ դրան, որովհետեւ դիտութիւնը չէր հասել: Հարկաւոր էր ֆիզիկայի նոր զաղափարների զարգացումը, որը կատարուեց նրանից յետոյ, եւ այժմ աւելի մօտ ենք այդ տեսութեան ստեղծման հնարաւորութեանը:*

Հ.– Ձեր գիտական մտքի մի փայլատակումը՝ ինվարիանդութեան սկզբունքը ե՛ւ աստղաֆիզիկայի, ե՛ւ երկրաֆիզիկայի եւ առհասարակ, ֆիզիկայի շատ ու շատ խնդիրների լուծման մեթոդ է. այդ մօտեցումը ԻԱ. դարի շեմին զարգացման ի՞նչ ասպիճան կ'ապրի:

Պ.– *Ես կարծեմ եմ, որ դա բաւականին ընդհանուր մեթոդ է եւ ոչ միայն իմ կեանքի ընթացքում, այլեւ յետագայում թոյլ կը տայ լուծել նոր խնդիրներ: Չի կարելի ասել, որ դա համաչխարհային մեթոդ է, բայց շատ ու շատ արդիւնաւէտ, կենսունակ մեթոդ է: Ի դէպ, շատ խնդիրներ, որոնք նոյնիսկ մաթեմատիկական մօտեցմամբ չէին լուծւում, այդ մեթոդի շնորհիւ հնարաւոր եղաւ լրացնել: Դա նոր մօտեցում է եւ այն դեռ երկար կ'օգտագործուի:*

Հ.– Ձեր ինքնային ուժանիւթը՝ Ի. դարի այդ հրաշքը, մարդուն եւ գիտակից եղաւ, եւ շրջուեց մարդու դէմ:

Պ.– *Կը գայ ժամանակ, որ աթոմային ուժանիւթին փոխարինելու կը գայ ուժանիւթի մի ուրիշ տեսակ:*

Հ.– Բայց ինչպիսի՞...

Պ.– *Հիմա ոչինչ կոնկրետ հնարաւոր չէ ասել: Իսկ եթէ դուք հարցը այսպէս ձեւակերպէք. «Դուք հնարաւո՞ր էք գլուխ, որ երբեւէ մարդկութիւնը զօրու է աւելի հզօր ուժանիւթի ձեւեր գտնել», ես կը պատասխանեմ. չի բացառւում: Իսկ թէ ինչպիսի, դժուար է ասել, թէ չէ մարդիկ կարող են կարծել, որ գժուել եմ կամ ինձ յայտնի է ինչ որ բան: Նորից եմ կրկնում. դա շատ հեռաւոր ապագայի խնդիր է: Թէեւ գիտութեան մէջ միշտ էլ լինում են անսպասելիութիւններ:*

Հ.– Դուք՝ գիտնականներդ, տիեզերքը «կարդում էք» մտքի, բանաստեղծները՝ սրտի աչքով: Թումանեանն ասում էր. – «Տիեզերքի տէրն եմ ես ... Տիեզերքում աստուածային մի ճամբորդ է իմ հոգին»:... Ի՞նչ էք կարծում, տիեզերքի եւ մարդու յաւերժական «կռուի» մէջ ո՞վ է յաղթելու՝ երկիր մոլորակի անդուլ բնակի՞չը, թէ «մեծ անհուն»ը:

Պ.– *Մարդը, որովհետեւ տիեզերքը կարող է միայն իր տարերային ուժերով ազդել նրա վրայ: Իսկ մարդը իր բանականութեան չնորհիւ կը ճանաչէ այն եւ վերջիվերջոյ կ'օգտագործի նրա ուժերը:*

Հ.– Ցաւախ ենք տրտնջում, որ յատկապէս այս դարի վերջնամասում շատ փորփրեցինք տիեզերքը, չափից աւելի «խաղացինք» բնութեան հետ, խախտեցինք շատ համամասնութիւններ:

Պ.– *Այո, շատ մեծ վնաս ենք հասցրել բնութեանը: Պէտք է հասնել այն բանին, որ մեր գործունէութեան ժամանակ բնութեանը ոչ թէ վնասենք, այլ ընդհակառակը: Մարդը պէտք է կատարելագործի իր մօտեցումները:*

Հ.– Դուք, կարելի է ասել, ապրել էք երկու՝ տիեզերքի եւ երկրի կեանքով: Եթէ հրաշքով ձեզ տրուէր երկրորդ կեանք, կամ նորից սկսէիք, այն էլ այս գիտակցութեամբ, որի՞ն աւելի նախապատուութիւն կը տայիք:

Պ.– *Ասել կ'ուզէք տիեզերքի ճանաչո՞ղն:*

Հ.– Այո:

Պ.– *Ես նորից կը զբաղուէի տիեզերքին նուիրուած գիտութեամբ: Նա ոչ միայն մարդուն ուժեղացնում է, միեւնոյն ժամանակ մեծ զոհացում է բերում:*

Հ.– Մարդը, պատկերաւոր ասած, իր ծննդեան օրից երկինք է նայում, տիեզերքի խորհուրդը միշտ էլ գերում է: Մեր թուականութիւնից դեռ շատ առաջ մարդը սկսեց ուսումնասիրել տիեզերքը: Ո՞րն էք համարում Հին աշխարհի ամենամեծ նուաճումը:

Պ.– *Հին աշխարհի ամենամեծ նուաճումն այն է, որ մարդիկ ընկալեցին գոյութիւնն ունեցող որոշ օրինաչափութիւններ: Դեռ Յունաստանում այն միտքը կար, որ երկրագունդը անշարժ չէ, բայց դարեր յետոյ Կոպեռնիկոսին յաջողուեց ապացուցել հակառակը:*

Հ.– Ո՞րն էք համարում մեր ժամանակների ամենամեծ գիտական նուաճումը:

Պ.– *Ե՞րբ սկսեցինք ճանաչել արտակալակտիկական աշխարհը, այսինքն՝ մեր կալակտիկայից դուրս դտնուղ կալակտիկաները: Այդ գալակտիկաները յայտնի էին նաեւ աւելի շուտ՝ ԺԸ. եւ ԺԹ. դարերում, բայց այդ ժամանակներում դրանք ուսումնասիրւում էին մակերեսորէն: Արտակալակտիկական աշխարհը ուսումնասիրւում է մեծ հեռաւորութիւնից. բաւական է ասել, որ նրանց լոյսը մեզ է հասնում միլիարտաւոր տարիների ընթացքում:*

Հ.– Մարդը տիեզերքի մի հիւղեն է: Բայց մարդը մեծ է իր բանականութեամբ: Այդ առումով շատ հետաքրքիր է իմանալ, թէ որն է մարդու դերը տիեզերքում:

Պ.– *Մարդու բանականութեան ուժը անսահման է: Հետեւաբար մարդը կարող է ճանաչել տիեզերքը: Իսկ վերջինս երբեք չի կարող «ճանաչել» մարդուն: Նա կարող է միմիայն իր տարերայնութեամբ ազդել մարդու վրայ, եւ ոչ աւելի: Առայժմ մարդը դեռ չի կարող ապրել տիեզերքում: Եւ դա շատ լաւ է: Իսկ որքանով նա ազդում է հողագնդի վրայ, հիմնականում աւերաժուքիւններ է անում: Կարծում եմ ամսաճանաչաբար մարդու բանականութեան ուժը կը հզօրանայ: Եւ այստեղ արդէն շատ կարեւոր կը դառնայ թէ մարդկութիւնը ինչպէս կը յարաբերի ուրիշ քաղաքակրթութիւնների հետ, որոնք իմ կարծիքով անպայման գոյութիւն ունեն տիեզերքում, բայց որտե՞ղ կոնկրետ տեղը հնարաւոր չէ իմանալ:*

Հ.– Ցաւախ ասում ենք թէ այնքան աթոմային ռումբ է ստեղծուած որ հրեւարաւոր է երկրագունդը պայթեցնել...

Պ.– *Դա սխալ արտայայտութիւն է, ոչ մի աթոմային ռումբ չի կարող երկրագունդը պայթեցնել: Դա պատկերաւոր է ասուած: Բայց որ այնքան աթոմային զէնք է կուտակուած, որ հնարաւոր է մարդկութիւնը ոչնչացնել, փաստ է:*

Հ.– Մենք, ձեր ժամանակակիցները վիկտոր Համբարձումեան գիտնականի մասին շատ բան գիտենք, իսկ ահա մարդկային նկարագրի մասին՝ գրեթէ ոչինչ:

Պ.– *Ես դա բնական եմ համարում...*

Հ.– Ասում են որ դուք շատ սակաւապետ էք, իսկ ոմանք էլ դա չհասկանալով, շփոթում են ժլատութեան հետ...

Պ.– *Արդէն ասացի, որ համեստութիւնը մարդու ամենակարեւոր յատկութիւններից է: Համեստութիւնն է մարդուն երջանիկ դարձնում: Մարդ իրեն սկսում է դժբախտ զգալ այն ժամանակ, երբ պահանջները չեն բաւարարում: Իսկ իմ մարդկային պահանջները համեստ են եւ ես ինձ երջանիկ զգալով նուիրւում եմ գիտութեանը: «Սակաւապետութիւնը» մեծ մասամբ պայմանաւորուած է իմ պաշտօնով: Ինձ համար շատ բարձր պաշտօնով: Ես ինձ պարտաւորուած եմ ըստ դում օրինակ ցոյց տալ: Եթէ ամէն տեղ չլինի համեստութիւն, եթէ գիտութեան աշխատողները իրենց պահանջները չսահմանափակեն, (ի հարկէ, դա չի վերաբերում գիտական հարցերին՝ ունենալ աւելի լաւ գործիքներ եւայլն): կեանքի միւս հարցերում լինել անհամեստ, այդ ժամանակ գիտութիւնը չի ծաղկի: Ես համարում եմ որ եթէ Հայաստանի գիտութիւնների ակադեմիան քիչ թէ շատ յաջողութիւնների է հասել, ապա դա նրանից է որ մարդիկ նուիրուած են ոչ թէ ցոփութեան, այլ գիտութեանը: Իսկական գիտնականը նա է, ով յաջողութեան հասնում է իր բնաղաւառում կամ երբ բաւարարում է նրա հետաքրքրասիրութիւնը: Ինձ չի հետաքրքրում թէ լա՞ւ եմ հագնուած, թէ ոչ, բոկոտն չեմ, եւ վերջ:*

Հ.– Մեծ գիտնականներն առհասարակ տարօրինակութիւններ են ունենում, Մեծ տեսլեւը օրինակ, ազատ ժամանակ սիրում էր զամբիւղ գործել: Ասում են, աւելի շատ յուզւում էր, երբ զամբիւղագործութեան իր շնորհն էին գովում: Ունէ՞ք նման նախասիրութիւն:

Պ.– *Պոէզիան: Նախ եւ առաջ հայկական, ռուսական: Ինձ համար ամենամեծ բանաստեղծը Ց. Թումանեանն է, ապա Պ.Չիլիկեաշվիլեանը, Վ. Տէրեանը, Զարենցը, Սիրում եմ նաեւ ռուս դասականներին: Այդ դասականներից մի քանիսը իմ ժամանակակիցներն էին Բլոկը, Գումիլեւովը:*

Հ.– Թումանեանի «Սիրիուսի հրաժեշտը» բանաստեղծութիւնը անշուշտ յիշում էք...

Պ.– *Ի հարկէ, ինքը Թումանեանն է ինձ հարցրել այդ մասին: Ասաց.– «Պատմիր Սիրիուսի մասին»: Ես էլ պատմեցի:*

Հ.– Այդ բերքուածի մէջ Թումանեանը «զրուցում է» տիեզերքի հետ եւ նրան տանջում է յաւերժական հարցի պատասխանը. «մարդու ճանի՞ սերունդ կ'անի մի հրաժեշտն աստեղային»: Մարդու անցողիկութեան՝ այդ «տիեզերական անարդարութեան» մասին ի՞նչ էք խորհում դուք՝ ամբողջ կեանքում աստղերի հետ զրուցող, «մեծ անհունի» խորհուրդն ըմբռնած գիտնականդ...

Պ.– *Ես կարծում եմ, որ առհասարակ մարդը չպէտք է մահուան մասին մտածի: Եթէ մահկանացուն հասկանում է բնական երեւոյթները, մահուան անխուսափելիութիւնը, նա սկզբից պէտք է հաշտուի եւ չվախենայ մահից: Կարեւորը դա է: Դա է յաւերժական օրէնքը: Մարդն առայժմ չի կարող հասնել ֆիզիոլոգիական անմահութեան: Նոյն Թումանեանը մէկ այլ քերթուածում այսպէս է ասում. – «Գործն է անմահ, լաւ իմացէք, Որ ապրում է դարէ դար, երնէկ նրան, ով իր գործով կ'ապրի անվերջ, անդադար»:*

Սա խելացի մարդկանց համար է ասել Մեծ Լոռեցին: Իսկ յիմար մարդիկ մտածում են րոպէական հաճոյքների մասին:

Ճիշդ է, իմ կեանքը այնպէս է դասաւորուել, որ ես յաջողակ եմ եղել, եւ դուցէ իմ տեսակէտը մի քիչ միակողմանի է: Մտանաւորապէս ես հնարաւորութիւն եմ ունեցել զբաղուելու այն ամէնով, ինչ ցանկացել եմ:

Հ.– Աստղերի՞ հետ է հետաքրքիր զրուցել, թէ մարդկանց:

Պ.– *Ինձ համար բնական երեւոյթների ամենահետաքրքիրը բանական աշխարհն ծագիկն է՝ մարդը: Ես ընտրեցի այլ բնագաւառ, թէեւ հաւատացած եմ որ ամենաբարդը հասարակութեան զարգացման հարցերն են, գիտակցութեանն առընչուող հարցերը: Մարդը չա՞տ հետաքրքրքիր է: Բայց նա պէտք է գիտենալ, թէ ինչով կարող է եւ պէտք է զբաղուել:*

Հ.– Ձեր հանդիպած ամենահետաքրքիր մարդն ո՞վ է:

Պ.– *Դա չատ դժուար է ... դուցէ հարցընէիք՝ «ձեր հանդիպած ամենամեծ գիտնակա՞նը»:*

Հ.– Թող այդպէս լինի:

Պ.– *Ես անձամբ ծանօթ եմ եղել ժամանակի թէ հայրենական, թէ արտասահմանեան մեծագոյն գիտնականների հետ: Նախ եւ առաջ իմ ուսուցիչը՝ ակադեմիկոս Բելոկովսկին, որի պատկերը միշտ կախուած է զլխավերեւումս: Նա սովետական ատոզաֆիզիկայի հիմնադիրներից է: Նրանից ես շատ բան եմ սովորել: Անհատ, որն ամբողջովին նուիրուած էր գիտութեանը, մինչեւ կեանքի վերջին օրն աշխատում էր մեծ նուիրումով:*

Հ.– Դուք վաղուց արդէն անցել էք Հայոց անմահների շարքը: Մեր ժողովրդին ճանաչում են նաեւ ձեզանով: Իրբեւ ազգի ժառանգութեան կրող, ո՞րն էք համարում մեզ թողած ամենաւեհ գանձը, ի՞նչն է ամէնից փայփայելի, ի՞նչը պէտք է կտակենք սերունդներին:

Պ.– *Մենք հսկայական մշակութային ժառանգութիւն ենք ստացել: Իսկ ամենամեծ գանձը մեր լեզուն է: Պէտք է ամէն ինչ անենք, որ մեր լեզուն չարունակի բարգաւաճել ժամանակակից քաղաքակրթութեան պայմաններում, որպէս ազգ պահող գլխաւոր գործօն:*

Մեր ճկուն եւ հարուստ լեզուն չատ հեշտ յարմարեցում է ժամանակակից գիտութեան բոլոր զաղափարների արտայայտմանը: Դա թերեւս նրանից է որ շատ վաղ ժամանակներից հետաքրքրուել ենք գիտութեամբ: Դեռեւս Դաւիթ Անյաղթից սկսած, նրանից էլ առաջ: Մեծ երջանկութիւն է որ մեր մայրենին հզօր է: Յուսք, գիտութեան մէջ այնքան առաջ չենք զբաղացել, որքան մշակոյթում:

Հ.– Եւ մեզ բոլորիս յուզող Ղարաբաղի հարցի մասին: Արցախեան իրադարձութիւնները, այդ արդարացի, ազնիւ շարժումը ոմանք յանիրաւի որակեցին անցանկալի ուղղակի վիրաւորական պիտակներով՝ ծայրայեղական, ազգայնական եւայլն: Գիտենք, որ դուք այդ ամբողջ ժամանակ ձեզ պահեցիք փիտայու պէս, այդպիսիներին պատասխանեցիք ինչպէս հարկն է: Այդուհանդերձ, խնդրում ենք անդրադառնալ այդ դէպքերին:

Պ.– *Անարդարութիւնը մարդկանց եւ ազգերի ամենամեծ ողբերգութիւնն է, եւ զրգռում: Արցախը անդամահատուելով մայր Հայաստանից, չատ ծանր ժամանակներ ապրեց այս տասնամեակներում: Ժողովուրդը արդարացիօրէն պահանջում է, որ սխալը ուղղուի: Հայաստանի հետ միաւորուելուց, բացի, Ղարաբաղի հարցի լուծման ուրիշ ելք չեմ տեսնում: Դա այդպէս պէտք է արուի, որ իրեն նեղացած չզգայ մեր հարեւան ժողովուրդը:*

Ես միշտ հաւատացել եմ մեր ազգի ապագային, նրա կենսունակութեանը, չքնորհքին: Բայց միշտ պէտք է յիշենք որ չատ բանով պարտական ենք սովետական կարգերին: Փետրուարեան օրերի ամենամեծ արդիւնքը համարում եմ այն, որ ժողովուրդը իրեն զգաց միասնական, իսկապէս դիտակցեց որ ինքը քաղաքակիրթ ազգ է: Իսկ երիտասարդութիւնն իրեն ընդհանուր առմամբ հիանալի դրսեւորեց:

Հ.– Ի՞նչ կը ցանկանայիք ԻԱ. դարի շեմին ոտք դնող մարդուն:

Պ.– *Որ ամբողջ երկրագնդի ժողովուրդները լինեն համերաշխ եւ զբաղուեն միմիայն գիտութեան ու արուեստի կոթողներ կերտելով, չմտածեն իրենց նմանին ոչնչացնելու մասին:*

Հ.– Մտադիր չէ՞ք ձեր կեանքի եւ գործի փիլիսոփայական գիրքը գրել:

Պ.– *Ես ինձ այնքան էլ մեծ մարդ չեմ համարում, ուստի այդ մասին չեմ էլ մտածում: Մարդը չպէտք է մեծ նշանակութիւն տայ իր անձին: Գլխաւորը գործն է...:*

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ՅԱԿՈԲ ՄԱՐՏՈՒՆԻ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԵՍ ՁԱՆՉԱՑԱԾ ԷԻ ԶԻՆՔԸ»

Հայ ժողովուրդի առհմիկ ու մշակութային կեանքին հետ հաղորդ ապրած չատ մարդիկ կան, որոնց մասին քանի մը պատմութիւն ու տողեր կը հրատարակուին, երբ կը սգացուի անոնց մահուան թօթը։ Հանրային դէմքեր չեն անոնք, ազգային մեծ ծառայութիւններ չեն բերած, իրենց անմիջական շրջանակէն դուրս եթէ ելլին, ոչ ոք լսած է անոնց անունը, բայց անպայման լոյս մը կաթած է անոնցմէ մեր ազգային ապրումներուն վրայ։ Լոյս մը, զոր թերեւս անոնք փոխ առած են հսկայէ մը զոր ճանչցած են առենօք, պիտցած են վառ պահել այդ լոյսը իրենց հոգիին ու մարքին մէջ եւ յետոյ պարբերաբար ուրիշներուն ալ բաժին հանած են այդ լոյսէն Այդ լոյսը իրենց սեփական ստեղծագործութիւնը չէ, բայց անոնք հաւատարիմ փոխադրիչն են այդ լոյսին, ինչպէս դրօշաբաշի մը մարզիկը, որ իր նախորդ ընկերէն կ'առնէ դրօշը եւ կը վազցնէ դէպի իր յաջորդը։ Ոպի ի բերին կատարուած վաղք մը ահաւասիկ, որու ընթացքին ան ոչինչ ստեղծեց թէեւ, սակայն դրօշը անցեալէն բերաւ ու ներկային յանձնեց։

Այսպիսի պատուական մարդոց մահուան առթիւ գրուած երկու տողնոց արխրունի մը մէջ թերեւս մեծ բան չկայ ըսելիք գինքը ճանչցողին կողմէ։ Ուրիշ ոչինչ, եթէ ոչ սա քանի մը տողերը։ «Ողբացեալը սերած էր մեր մշակոյթը, պատած էր մեր լեզուն, իր գաւակներուն տուած էր տոհմիկ կրթութիւն։ Ան ճանչցած էր Միսաք Մեծարենցը»։

կամ «ճանչցած էր Դանիէլ Վարուժանը»։

կամ «ճանչցած էր Սիամանթօն»։

Այսքան։

Եւ սակայն այսքանն ալ մեծ բան է արդէն։

Մենք որ չենք ճանչցած անցեալի մեր այն սիրելի դէմքերը, որոնք մեզի համար պաշտամունքի առարկայ են, մենք որ դեռ աչխարհի վրայ չէինք կամ տակաւին երախայ մըն էինք երբ հոսկէ կը մեկնէին Դանիէլ Վարուժանները։ Մեծարինցներն ու Դուրեաններըը, Տէմիրճիպաշեաններն ու Սիամանթօները, եւ տակաւին անհամար մեր այն տաղանդաւորները, որոնց գործերով կը համայնինք այսօր, կրնա՞նք չյուզուիլ երբ այս աչխարհէն կը մեկնի համեստ մարդ մը եւս, որ ճանչցած է անցեալի այդ կուռքերէն մէկը կամ միւսը, այս կամ այն կերպով ապրած է անոր մտերմութեանը մէջ, խօսած է անոր հետ, տեսած է զայն որպէս կենդանի մարդ։ Մեզի համար այդ համեստ մարդը մէկն է, որ բան մը ձերբակալած է անհետացած կուռքէ մը, լոյս մը, ժպիտ մը, ձայնի չեչտ մը, չեմ գիտեր ինչ մը, զոր ապրեցուցած է իրեն հետ, հակառակ որ այդ լոյսին կամ ժպիտին ապրիւրը անհետացած է վաղուց։ Մենք որ չենք տեսած այդ ապրիւրը, կրնայինք հարցնել զայն տեսած մարդուն. «ի՞նչ տեսակ մէկն էր ան, ի՞նչի կը նմանէին անոր աչքերը, ի՞նչպէս կը հնչէին անոր խօսքերն ու ձայնը, որքա՞ն սէր կար անոր սրտին մէջ»։

Ժողովուրդներու կեանքին մէջ վաղ մեռիկ արժէքներ չատ կան։ Բախտը այնպէս տնօրինած է որ անոնք միայն երեսուն տարի ապրին, քառասուն տարի ապրին։ Եւ այդքան։ Եւ սակայն այդքան քիչ տարիներու մէջ, անոնք իրենց ժողովուրդին նուիրեն գործ մը, որով անմահանան։ Երեսուն տարի ի՞նչ է որ, կ'անցնի ու կ'երթայ աչք դոցել բանալու չափ արագ։

Բայց վաղամեռիկ այս մարդիկը իրենց անմիջական շրջանակին մէջ ունին ժամանակակիցներ, որոնք անոնց մահէն վերջ դեռ երկար պիտի ապրին։ Դեռ կէս դար պիտի ապրին, նոյնիսկ վաթսուն տարի պիտի ապրին։ Եւ ամբողջ այդ տասնամեակներու ընթացքին, այս բախտաւոր երկարակեացները իրենց հետ պիտի պատրաստեն այդ վաղամեռիկները ճանչցած ըլլալու, անոնց հետ խօսած ըլլալու, անոնցմէ բան մը առած կամ սորված ըլլալու պատիւն ու թանկագին յիշատակը։ Պարբերաբար իրենց կուրծքը հպարտութեամբ պիտի ուռեցնեն եւ որպէս թէ աչխարհի ամէնէն թանկագին վկայականը ցոյց տային, իրենք ղիրենք պիտի բարձրացնեն սա մէկ տողով. – «Ես ճանչցայ գինքը»։ «Ես տեսայ գինքը»։ «Ես խօսեցայ անոր հետ»։

Ամէն մարդու կենսագրութեան մէջ, կարծես առաջին տողն վրայ, ամէն տեսակ իրագործումէ ու ստեղծագործութենէ առաջ, պէտք էր գրէինք, թէ այդ մարդը մեր անցեալէն ի՞նչ լոյսի, ի՞նչ ժպիտի, ի՞նչ ձայնի եւ ի՞նչ միասնութեան մը յիշատակը ապրեցուց ամբողջ կեանքի մը տեւողութեամբ։

Ռ. Հ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՔՏՐՈՒԹԻ Հայ Երիտասարդաց Ընկերութեան «Անդրանիկ – Սեւան» ակումբի «Զ. Մովսէսեան» կեդրոնին մէջ, Կիրակի, Օգոստոս 28, տեղի ունեցած է Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Լիբանանի համադումարը։ Իր բացման խօսքին մէջ, համագումարի նախագահ, Հ. Բ. Ը. Միութեան Լիբանանի Շրջ. յանձնաժողովի առենապետ Ց. Ալթունեան նախ պարզած է դադարեցման վիճակը, ապա նաեւ անդրադարձած է Արցախի հարցին։ Հ. Բ. Ը. Միութեան ընդհանուր գործունէութեան մասին զեկուցումով հանդէս եկած է Շրջ. Ցանձնաժողովի առենապետը՝ Հ. Նազլուճեան։ Ապա տեղի ունեցած է կրթական յանձնախումբի առենապետ՝ Տոքթ. Ց. Եողկաթեան. բազմաթիւ այլ պատասխանատու անձերու ելոյթներէն վերջ՝ համագումարը միաձայնութեամբ որդեգրած է բանաձեւ մը։

***

ՊԱՂՏԱՏԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Յուլիս 10, Վարդավառի տօնին առթիւ, ձեռամբ Թեմի առաջնորդ Աւագ Եպիսկոպոս Ասատուրեանի սարկաւագական կոչում ըստացած է Սարգիս Կիսասարկաւագ Յովհաննէսեան։ Ձեռնադրիչ Եպիսկոպոսը իր քարոզին մէջ նչած է, թէ նորընծայ սարկաւագը ուխտած է իր անձը նուիրաբերել ազգային եկեղեցւոյ ծառայութեան ի խնդիր։ Սարգիս սարկաւագ, որ աւարտած է Պաղտատի համալսարանի երկրաչափական ճիւղը, երկու տարիէ ի վեր կը յաճախէ Նիւ – Եորքի Ս. Վլադիմիր աստուածաբանական համալսարանը։

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը այցելած է, Սեպտեմբեր 19, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Կեդրոնական – Վարչական ժողովի գործադիր փոխ նախագահ՝ Լուիզ Սիմոն։ Ան Կեդրոնի Ս. Պէնկլեան սրահին մէջ, 11 արժանթինահայ արուեստագէտներու ցուցահանդէսին բացումը կատարած է։ Ճաչկրդ օրը Տիկին Լուիզ Սիմոն այցելած է Մարի Մանուկեան կրթական հաստատութիւնը ու Հ.Օ.Մ.–ի ծերանոցը։ Սեպտեմբեր 21–ի մեծարանքի հանդիսութենէն ետք, Լուիզ Սիմոն, ամսուն 22–ին, ընդունած է Արժանթինի Նախագահ՝ Ռաուլ Ալֆոնսինի կողմէ։ Ճաչկրդ օրը ան Ռ. Ա. Կ.–ի Շրջանային Վարչութեան պատուիրակութեան հետ տեսակցութիւն մը ունեցած է, որուն ընթացքին արծարծուած են Սփիւռքը ու Հայաստանը յուզող հրատապ հարցեր։ Նոյն օրը Տիկին Սիմոն այցելած է նաեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ կրթական հաստատութիւնը։

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ Սեպտեմբերի սկիզբը տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Մ.–ի 70–ամեակին նուիրուած ֆութպոլի երկրորդական խումբերու մրցաչարք։ Նախընթաց տարիներուն բազդատմամբ, այս տարուան մրցաչարքը աւելի սուր մրցակցութեան առիթ տուած է։ Առաջին երկու դիրքերը գրաւող խումբերը՝ Նաւասարդեան եւ Ս. Վրացեան, մրցաչարքը հաւասար կէտերով աւարտելէ յետոյ, խաղացած են աւարտական մրցում մը, որմէ յաղթական դուրս ելած է Պուրճ – Համուտի Ս. Վրացեան ակումբը։

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՆՈՐ ԳՐԱՒՈՒՄՆԵՐԻՑ

1957–ի գարնանը Աւետիք Իսահակեանին տեսայ Գրողների Միութիւնում։ Բազկաթոռին նստած, տեղական մի լրագրի վերնագրերը կարդաց եւ ժպտալով ասաց.

– Սովետական Միութեան բոլոր թերթերը կարդացի։

***

Ռուս անուանի երգիծաբան Միխայիլ Լվանեցկին պատմեց.

– Ամերիկա էի գնացել Ցունուարին։ Ամենուրեք կարմիր ելակներ տեսայ եւ զարմացայ. մեր երկրում ելակը յայտնւում է միայն գարնանը։

«Ձեզ մօտ առաջին ելակը ե՞րբ է յայտնւում», – հարցրի վաճառողին։

«Առաւօտեան ժամը վեցին» – հանգիստ պատասխանեց Ամերիկացին։

***

Գունաւոր տպարանի տնօրէն Միշա Գէորգեանի փոքրիկ աղջկան՝ Անոյշին, նուիրեցի չնիկի արձանիկ։

– Շատ չնորհակալ եմ, – յուզուած ասաց նա ինձ։ – Այնէն անգամ այս չնիկին տեսնելիս՝ յիշելու եմ ձեզ...

***

Այլազգի մի ղեկավար ընկերոջ նուիրեցի Քուչակի ռուսերէն դիրքը՝ իմ մակադրութեամբ։

– Շնորհակալութիւն, յուզուած ասաց նա, – ես չգիտէի որ ձեր գրական անունը Քուչակ է...

***

Ընկերոջս վերարկուն գողացան։ Ասացի՝ ոչինչ, մի՛ տխրիր։

–Ո՞նց չտխրեմ, – տխուր ասաց նա, – կարագի կտրօնը մէջն էր...

Ա. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Առաջին անգամ Սաթենիկ ճանչցաւ գինքը սարսափելի պարագաներու մէջ։ Սահմանագլխէն անդին անցնող Հայդուկներու խումբի մը մէջ, որուն պետն էր Ստեփան, երկու եղբայրները իններ էին. ինքը վերադարձեր էր Թիֆլիս՝ ղեկուցանելու իրենց արշաւախմբի գործունէութեան մասին. միեւնոյն ատեն իշխանութիւնները կը փնտռէին գինքը իրրեւ պէտ սահմանագլխէն զէնքի մաքսանենգութիւն ընող խումբի մը։ Ժողովը տեղի պիտի ունենար ընկերուհիի մը, Սոնիայի տանը, ուր Սաթենիկ կը գտնուէր շաբաթ մը ի վեր։ Օրերէ ի վեր կը խօսէին Ստեփանի մասին, իր կրկնակ սուզի մասին, եւ այն անհրաժեշտութեանը վրայ, որ կար գինքը ծածուկ պահելու. իր մարքին մէջ այդքան դառն հարուածներ կրած մարդու մասին որոշ պատկեր կազմեր էր եւ անհամբեր հետաքրքրութիւն ունէր գինքը անձամբ տեսնելու։

Սոնիա իրր գործակից եւ հին բարեկամուհի մտերմութեամբ կը խօսէր այդ ահեղ մարդու վրայ. Սաթենիկ անհանդիսա էր այդ մտերմութեան, աւելի հանդիսաւոր խօսելակերպ աւելի պատշաճ պիտի ըլլար կարծես. այն կերպարանքը, որ մտքին մէջ կը ներկայանար, սովորական մարդոց մակարդակէն վեր խոյացող կիսասուտածի մը կերպարանքն էր, իրեն կը թուէր որ անիկա գերծ էր մարդկային բոլոր սովորական թշուառութենէն եւ պայմաններէն. անոր տխրութիւնները եւ ուրախութիւնները տարբեր բնոյթ պէտք էր ունենային, եւ ինչպէ՞ս կարելի էր ուրիշ կերպ մտածել մարդու մը վրայ, որ սուրբ գաղափարէ մը տարուած ամէն ինչ զոհեր էր, նոյնիսկ հարազատ եղբայրները եւ առանց վայրկեան մը տատանելու կը չարունակէր պայքարիլ բոլոր դժուարութիւններուն դէմ, իր գաղափարի յաղթանակին համար։

Այս հոգեկան տրամադրութիւնով է որ Սաթենիկ սպասեր էր Ստեփանին ժամանումին։ Իրիկուն մը ուշ ատեն, մթնշաղին, երբ այլեւս ի զուր օրերէ ի վեր ըսպասելէ յուսահատ, ընկերները զրաղած էին իրենց սովորական գործերուն, իրիկուն մը երբ նոյնիսկ Սոնիան կը բացակայէր տունէն եւ Սաթենիկ տախտին վրայ ընկողմանած կը մտածէր տարտամ բաներու, ծուլանալով ելլել լոյսը վառելու, դրանը կիսաստուերին մէջ մարդկային սիլուէթ մը երեւցաւ. անիկա անխընամ մազերով եւ մօրուքով, փոշոտ եւ ճմռթկած հագուստներով, արեւէն այրած դէմքով մարդ մըն էր. Սաթենիկ տակի ելաւ եւ ընդառաջ գնաց. անծանօթին խոշոր աչքերը կանգ առին իր վրայ, յետոյ ակնյայտնի դժգոհութեամբ մը հարցուց.

– Սոնիան տանը չէ՞։

– Ո՛չ, պատասխանեց Սաթենիկ վարանելով, բայց հեռու չէ. կարելի է իրեն կանչել...

Փոյթ չէ, պատասխանեց անծանօթը, կը սպասեմ նրան, երեւի չուշանար. եւ մտաւ սենեակ։

Երբ տախտակին վրայ նստեցան, Սաթենիկ երեւոյթէն գուշակեց թէ այդ մարդը Փիլիքսէս չափազանց յոգնած էր. անիկա հանեց մուշտակէ գդակը եւ դրաւ կողքին, յետոյ ներողութիւն խընդրելով հանեց եւ մոյկերը։

Սաթենիկ այդ միջոցին չուարած կեցուածք մը տալու համար ինքզինքին, նըստեցաւ սեղանին առաջք եւ սկսաւ թղթատել գիրք մը։

– Ձեզ խանգարեցի, մրմնջեց օտարականը, կարդում էիք։

Սաթենիկ հրապուրուած այդ մարդու ջերմ ձայնէն, իր աչքերը բարձրացուց դէպի ան եւ պահ մը մնաց դղրդուած անսովոր հետաքրքրութիւնով։

– Ոչինչ, պատասխանեց, չէի կարդում, յետոյ լոյսը վառեց։

Օտարականը իր չարժումներուն կը հետեւէր ակներու հաճոյքով. յամրօրէն ու տաժանելիօրէն ժպիտ մը ուրուագծուեցաւ անոր խոժոռ եւ խիստ դէմքին վրայ։

Անիկա ոչ միայն վախ չէր ազդեր երիտասարդ կնոջ, այլ զարմանալի ու անբացատրելի վստահութիւն. կարծես վաղուց գիրար կը ճանչնային։

Ցոգնած էք, ըսաւ Սաթենիկ լռութիւնը խզելու համար, սամավարը չուտով պատրաստ կը լինի։

– Ձեմ մերժեր, յոգնութիւնը ոչինչ բայց չտապ գործեր կան կարգադրելիք, Սոնիան երեւի չի ուշանայ։

(Շար. 19)

ՅՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

ԵՒ ՀՈԳԵՁՈՒՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ անդամներուն յիշատակին, Կիրակի, Հոկտ. 16–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիլի մասնաճիւղը կազմակերպած է շարժանկարի ներկայացում մը, Կիրակի, Հոկտ. 16, ժամը 15–ին, Եկեղեցւոյ կից սրահը:

ՓԱՐԻԶ

ՎԵՐԱԲԱՁՈՒՄ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Մանկապարտէզը կը վերաբացուի՝ Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 16–ին:

Աւրգարեւ, Կիրակի օրերը, ժամը 10–էն մինչեւ 12, Մայր Եկեղեցւոյ յարակից սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան – Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, 3–էն մինչեւ 10 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը դործէ՝ պատասխանատուութեամբ Տիկին Մարինա Սողոմոնեանցի, ուր կ'ուսուցուին հայերէն լեզու, աղօթքներ, հայ երգ ու նման այլ դիտելիքներ՝ չնորհիւ մանկավարժական թոլոր յարմարութիւն – ներուն:

Կը թելադրուի ծնողներուն կանխաւ արձանագրել իրենց զաւակները, հեռաձայնելով՝ Տիկին Սողոմոնեանցին. –

45 – 25 – 87 – 67

կամ՝ Եկեղեցւոյ դիւանին. –

43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք ծնողներուն, որպէսզի իրենց զաւակները անպայման առաջնորդեն Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ սոյն Մանկապարտէզը: Ասիկա առիթ մըն է նաեւ ծնողներուն համար, որպէսզի մինչ իրենց մանուկները կը վայելեն հայկական հոգատարութիւնը, իրենք ալ պիտի կարենան սիրով եւ գոհունակութեամբ մասնակցիլ Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Պաշտամունքներուն:

***

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ Հայերէն Լեզուի Կիրակնօրեայ Դասընթացքները վերսկսած են՝ Սեպտեմբեր 18–էն ի վեր:

Հայերէն լեզուի եւ գրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ ու Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ նախակրթարան կամ երկրորդական վարժարան յաճախող մեր զաւակներուն համար տեղի կ'ունենան Կիրակի օրեր, ժամը 9–էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ՝ 15 ռիւ Ժան – Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, պատասխանատուութեամբ ուսուցչուհի՝ Օրիորդ Սիլվա Էլմաճեանի:

Աւրաննագրուիլ՝ հեռաձայնելով Օրիորդ Սիլվա Էլմաճեանին. –

43 – 02 – 29 – 65

կամ՝ Եկեղեցւոյս դիւանին. –

43 – 59 – 67 – 03

ԴԻՒԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՓՈԼԱՆ ԾԱՂԿԵՁՍԱԿԻ

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ. –

Պր. Մեհփան Իլնէճեան 2.000 Ֆր. կը նուիրէ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

***

Պր. Անդրանիկ Տաքէտեան 250 Ֆր. կը նուիրէ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 250 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան 500 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

***

Արփիկ Մխաքեան 300 Ֆր. կը նուիրէ Մարսէյլի Մշակոյթի Տան (ստանալ «Յառաջ»էն):

***

Նոյն տխուր առթիւ Կեդրոնական Սանուց Միութիւնը ստացած է 1.000 Ֆրանք վարչութեան իր անդամներէն, 300 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Սահակ Սաղաթէլեանէ եւ 100 Ֆր. Օր. Հերմինէ Գալուստեանէ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Հոկտեմբեր 14, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8–ին, Մշակոյթի Տուն:

9 ռիւ տիւ Սիռֆ

ՍԷՆ–ԺԵՐՄԱՆ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Ժերմէն Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցին կը տօնախմբէ իր Հինութեան 58–րդ եւ անուանակոչութեան 56–րդ տարեդարձը, Հոկտեմբեր 16–ին:

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, հոգիներուն համար Եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, Հինութեան յանձնախումբի, Թաղական խորհուրդի, օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամ – անդամուհիներուն, եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ Հինութեան եւ առ յաւէտ բաժնուած մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Արեւմտեան Եւրոպայի

Հայրապետական Պատուիրակ

եւ

Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Ցաւարտ պատարագի, տեղի պիտի ունենայ օրհնութիւնը մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստ:

Պատարագին եւ հոգեհանգստեան պաշտօնին ներկայ կ'ըլլան՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Վիւսիէն Վէկման Առաջին փոխ նախագահ ընդհանուր խորհուրդի, եւ քաղաքապետ Մարսէյլի Առաջին Թաղամասին իր չքախումբով:

Կը խնդրուի Թաղիս եւ շրջակայքի մեր բարեպաշտ եւ հաւատացեալ ժողովուրդէն, որ խուռներամ ներկայութեամբ յարգեն յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն:

Մատաղի մասնակցութեան փափաքողները կրնան դիմել Թաղականութեան:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կը փնտռուի մինչեւ տարիքի հայ կին մը զբաղելու համար առանձին ապրող կնոջմով մը, Ալֆորվիլի մէջ: Բնակութիւն (յարմարութիւններով) ուտելիք եւ նիւթական վարձատրութիւն:

Հեռաձայնել ժամը 19.30–էն յետոյ՝ 43 – 75 – 70 – 65

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

4ՐԴ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ ՀԱՑ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՊՐ. ՌԻՇԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Նախագահ
Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ
Ազգային Միութեան

Լիոնի Ազգային Մխիթարեանը
ՏԻԿԻՆ ՄԱՏԼԻՆ ՊԱՄՄԱՃԵԱՆ

Նախագահուհի
Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան

Սիրով կը հրաւիրեն ձեզ հայ արուեստագէտներու այս յուցահանդէսին բացման երեկոյթին, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 14, երեկոյեան ժամը 6.30–ին Ազգային Տան սրահին մէջ:

Բարձր հովանաւորութեամբ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Պր. Ֆրանսիսկ Քոլլոնք – Մերձակուտական եւ Լիոնի քաղաքապետ:

Պր. Շառլ Հերնիի – Երեսփոխան եւ Վիլլէօրպանի քաղաքապետ:

Պր. Շառլ Պէրօտիէի – Նախագահ Շրջ. խորհուրդի – կցորդ Լիոնի քաղաքապետին,

Պր. Ժան Փոլլիւիի – Ռոն Նահանգի խորհուրդի նախագահ:

Ցուցահանդէսը բաց է Հոկտեմբեր 14–էն 24, ամէն օր ժամը 3–էն 7.30:

« LES CHEVAUX DE FEU »

de PARADJANOV

passeront :

— à Versailles, au cinéma C2L
2, rue J. Houdon (à côté de la préfecture)
le vendredi 14 octobre à 21 h
le film sera présenté et suivi d'un débat.

— au Chesnay, 9 rue Pottier (à la mairie)
le mardi 18 octobre à 21 h.

EN HOMMAGE A

HENRIK MALIAN

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE
DES ARMENIENS DE FRANCE
— U.C.F.A.F. —
section
d'Asnières, Bois-Colombes, Colombes

présente

DIMANCHE 16 OCTOBRE à 16 h précises
(ouverture des portes à 15 h 30)
SALLE MUNICIPALE JEAN RENOIR
35, rue du Général Leclerc
Villa des Aubépines
(tout près de la gare de Bois-Colombes)

2 films du grand cinéaste arménien récemment disparu

LA GIFLE
film en couleur, version originale
sous-titres français
ET SON CHEF-D'ŒUVRE
LE TRIANGLE
version originale, non sous-titrée
avec
Sos SARKISSIAN, Armen DJIGARKHANIAN
Mher MEGERDITCHIAN

Prix des places : 50 F
entrée gratuite pour les enfants de l'école
Réservation des billets :
Daniel DJIZMEDJIAN — 47 81 09 72
et auprès des membres de l'UCFAF

Le bénéfice de cette matinée sera versé à la campagne nationale «SOLIDARITE REFUGIES KARABAGH»

DANS LE CADRE DU 10e ANNIVERSAIRE DU CENTRE CULTUREL ET DE LA CHORALE SAHAK MESROP

SAMEDI 22 OCTOBRE
de 22 h à l'aube
dans les SALONS de VAUFREGES
229, av. L. Lachamp (route deCassis)

NUIT ARMENIENNE

avec
MARTEN YORGANTZ
animation Disco
TERZELEC

Réservation et vente de billets
CENTRE CULTUREL SAHAK MESROP
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
tél. 91 77 84 70
Tenue correcte de rigueur

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une exposition

ARMENIE

3000 ANS D'HISTOIRE

du 12 Octobre au 19 Novembre
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille (La Canebière)
avec la collaboration
du *CONSEIL REGIONAL PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR*
sous le haut patronage de
ALAIN POHER, *Président du Sénat*
et JACK LANG, *Ministre de la Culture*

avec le concours de :

Conseil Général des Bouches du Rhône, Mairie de Marseille, Direction Régionale des Affaires Culturelles, Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille, Centre Municipal d'Information, Congrégation Mekhitariste de Venise, Fondation Calouste Gulbenkian, Institut Sayabalian des Etudes Arméniennes, Fondation Nourhan Fringhian du Musée Arménien de France, Banque Bonnasse, Banque Martin Maurel, Société Marseillaise de Crédit, Caisse d'Epargne Ecureuil des Bouches du Rhône et de la Corse.

Inauguration : Vendredi 14 Octobre à 18 heures 30
Musée ouvert tous les jours de 9h. à 18h. (entrée gratuite)

■ *Conférence*

à la Maison de la Culture Arménienne
(12 - 14, rue St. Bazile)
Samedi 15 Octobre à 21 heures
- *Les historiens arméniens* par *J.-P. MAHÉ*
- *La Diaspora arménienne* par *G. CHALIAND.*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section de Lyon ARAX

à l'occasion de son 60 ème anniversaire

Grand Diner-Dansant

sous la Présidence d'honneur de
M. et Mme ARMAND BAHADOURIAN

dans les Salons de l'Hôtel Terminus, 12, cours de Verdun, Lyon 2e
Samedi 22 Octobre à partir de 20 h 30

animé par l'orchestre Paros avec sa chanteuse de classe internationale

Prix : 250 F
Tenue correcte exigée

Réservations 78 23 54 00
78 75 90 30

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12

MERCREDI
12 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.858 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.858

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՁԱԿԱՏ

ՆՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՄԸ՝

ԱԶԻԿ ՍՏԱՄՊՈԼՑԵԱՆ

ՎՐԱՑԻՆԵՐՆ ԱԼ ՅՈՑՑ ԿԸՆԵՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ընտրական յանձնախումբը վաւերացուցած է Ազիկ Ստամպոլցեանի երեսփոխանական ընտրութիւնը, զոր Ղարաբաղ կոմիտէն կը պահանջէր, փոխարինելու համար ան որ նշանակուած էր մասնակի ընտրութեան մը ընթացքին։ Այդ ընտրութիւնը, սակայն, ապօրինի կը նկատուէր։ Ցիշենք որ Ազիկ Ստամպոլցեան հացադուլի դիմած էր Սեպտեմբեր 20-էն իվեր։

Երեքշաբթի առաւօտ, Մոսկուայի ձայնափիւռը յայտնելով հանդերձ թէ կացութիւնը բնականոն է Սահմանակերտի մէջ, կը խոստովանէր թէ կարգ մը հաստատութիւններու մէջ, աշխատանքը չէր վերսկսած։

«Ինքերնիշընըլ Հերըլտ»ի մէջ (Հոկտեմբեր 10) Ուիլիըմ Փֆաֆ անդրադառնալով կորբաչովեան ամբարպաղտուած իշխանութեան, բաւական տեղ կուտար ղարաբաղեան հարցին։

Ցիշելով թէ Հայաստանի ցոյցերը սկսած էին Ղարաբաղի կցման հարցով բայց, հիմա, յանգած էին ազգայնական պահանջներու, հարց կուտար թէ ի՞նչ պիտի կարենայ ընել Կորբաչով լուծելու համար այդ հարցը։ Կ'արձագանդէր Ղարաբաղի Կոմիտէի մէկ բաներերին յայտարարութեանց (անունը չի տար, բայց յայտնի է որ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի պատասխանատուներն են, որոնց ակնարկեցինք առեն)։

Թիֆլիզի մէջ ալ ցոյցեր տեղի ունեցած են առջի օր։ Շուրջ 3·000 հոգի բողոքած է այն խորականութեան դէմ, որու զոհ են վրացիները Հանրապետութեան մէկ ինքնավար մարզին մէջ Ազերիներու կողմէ։ Ամիսներէ ի վեր կացութիւնը ծանր է այդ շրջանին մէջ (Մանրէաւոր)։

Խատոնիայէն եռք, Լատվիա եւս ժողովրդական ճակատ մը ծնունդ առած է։ Հոս ալ նոյն պահանջները կան՝ վերջ տալ Ռուսերու ներդաղթին (3 միլիոն բնակիչներուն կէսը միայն Լատվիացի է), ազգային դերիշխանութիւն, լեզուն ճանչնալ որպէս Հանրապետութեան պետական լեզու, պաշտօնական դրօշակ եւայլն, եւայլն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Շատ մի՛ ուտեր, Մոսկուայի ձայնափիւռը յայտնելով հանդերձ թէ կացութիւնը բնականոն է Սահմանակերտի մէջ, կը խոստովանէր թէ կարգ մը հաստատութիւններու մէջ, աշխատանքը չէր վերսկսած։

«Ինքերնիշընըլ Հերըլտ»ի մէջ (Հոկտեմբեր 10) Ուիլիըմ Փֆաֆ անդրադառնալով կորբաչովեան ամբարպաղտուած իշխանութեան, բաւական տեղ կուտար ղարաբաղեան հարցին։

Ցիշելով թէ Հայաստանի ցոյցերը սկսած էին Ղարաբաղի կցման հարցով բայց, հիմա, յանգած էին ազգայնական պահանջներու, հարց կուտար թէ ի՞նչ պիտի կարենայ ընել Կորբաչով լուծելու համար այդ հարցը։ Կ'արձագանդէր Ղարաբաղի Կոմիտէի մէկ բաներերին յայտարարութեանց (անունը չի տար, բայց յայտնի է որ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի պատասխանատուներն են, որոնց ակնարկեցինք առեն)։

Թիֆլիզի մէջ ալ ցոյցեր տեղի ունեցած են առջի օր։ Շուրջ 3·000 հոգի բողոքած է այն խորականութեան դէմ, որու զոհ են վրացիները Հանրապետութեան մէկ ինքնավար մարզին մէջ Ազերիներու կողմէ։ Ամիսներէ ի վեր կացութիւնը ծանր է այդ շրջանին մէջ (Մանրէաւոր)։

Խատոնիայէն եռք, Լատվիա եւս ժողովրդական ճակատ մը ծնունդ առած է։ Հոս ալ նոյն պահանջները կան՝ վերջ տալ Ռուսերու ներդաղթին (3 միլիոն բնակիչներուն կէսը միայն Լատվիացի է), ազգային դերիշխանութիւն, լեզուն ճանչնալ որպէս Հանրապետութեան պետական լեզու, պաշտօնական դրօշակ եւայլն, եւայլն։

ԹՈՒԼՈՒԶԻ ԵՐԳԻ ՄՐՑՈՒՄ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵՆ՝

ՅԱՄԻԿ ԲԱԲԱՑԵԱՆ

Բ· ՄՐՑԱՆԱԿ

Թուլուզի երգի 34–րդ մրցումին, որ վերջ գտաւ Շաբաթ օր, (Հոկտեմբեր 8), Բ· մրցանակին արժանացաւ Հայաստանէն՝ Յամիկ Բաբայեան (սոփրանօ)։ Ցիշենք որ նոյն մրցանակին արժանացած էր, 1984–ին, նաեւ Հայաստանէն Սուսաննա Մարտիրոսեան։

ցոյց տալով։ Պապ – էլ – Ուէսթ մէջ, կրօնական ծայրայեղներն էին, որոնք եկած էին պահանջելու սպանուածներու դիակները, երբ բանակը կրակել սկսաւ։ Ֆրանսական կառավարութիւնը չի համարձակիր յստակ դիրք ճշդել, փափուկ կացութեան մէջ է, քանի չի կրնար ապացոյն նախատեսել, կարենալ վճռելու համար թէ Շատիլի կոտքի՞ն պէտք է մնալ թէ ոչ։

ԿԻՊՐՈՍԻ նախագահը Փարիզ եկաւ եւ յաջորդական տեսակցութիւններ ունեցաւ Միթերանի, Ռոքարի եւ Տիւմայի հետ։ Վասիլիու կ'ուզէ որ Ֆրանսա զօրավիդ ըլլայ այն դիմումին զոր Կիպրոս պիտի ընէ անդամակցելու համար եւրոպական Հասարակապետութեան։

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԴԺԳՈՀՈՒԹԵԱՆՑ անդրադառնալով, Նախագահ Միթերան յայտարարեց թէ անոնց մեծ մասը հիմնուած է, բայց հարկ է համբերատար ըլլալ, մէկ օրէն միւսը կարելի չէ ամէն ինչ կարգադրել։ Մանթ – լա – Ժոլիի մէջ է, ուր կը բանար «տարեցներու ազգ· չարաքը», որ Միթերան յոյսեր տուաւ բանթոդնեբուն, թէեւ կառավարութիւնը վճռած է խնդրոյ առարկայ չընել խստակեցութեան իր քաղաքականութիւնը։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Խորհրդային Միութիւն պիտի երթայ Նոյեմբեր 25–ին եւ 26–ին եւ փոխադարձաբար Կորբաչով Փարիզ պիտի գայ 1989–ի առաջին վեցամսեայ ընթացքին։ Շեվարնաձէի փարիզ այցելութեան առթիւ է որ այս կարգադրութիւնը եղաւ։ Միթերան Բայկոնուրի մէջ ալ ներկայ պիտի ըլլայ ածերանաւի մը արձակման, ուր տեղ պիտի դրաւէ, առաջին անդամ ըլլալով Ֆրանսացի մը՝ Ժ· Լ· Քրեթիէն։

ԱԶԳ· ՃԱԿԱՏԸ արտաքսեց իր միակ երեսփոխանը՝ Տիկին Եան Փիա, որ կը մեղադրուի իր ընկերակիցներուն համար Ազգ· Ժողովէն ներս։ Եան Փիա յայտնած էր թէ պիտի քուէարկէր կառավարութեան օրինագիծը, որ կը վերաբերի «ներմուծումի նուազագոյն եկամուտին», այո՛ պիտի պատասխանէր Նոր – Քալետոնիոյ հանրաքուէին։ Ժան Մարի Լը Փէնի կուսակցութիւնը այս մեղադրանքներէն զատ, երկու առարկութիւններ ալ կ'ընէ· – Տիկին Փիա անդամակիցը չէ վճարած եւ չէ մասնակցած Ա· Ճ·ի վերջին ցոյցերուն։

ՊՈՒԻԿ կը քաշուի հեռատեսիլի Ա· կայանի վարչական խորհուրդի նախագահի պաշտօնէն, բայց պիտի չքաշուի իր հսկայ ձեռնարկութեան (աշխարհի առաջինն է չինարարութեան մէջ) նախագահութենէն։ Հեռատեսիլի խորհուրդին նախագահութիւնը կը թողու փոխ – նախագահին՝ Փաթրիք Լը Լէ։

ՍՐԻ ԼԱՆԿԱՑԻ մէջ (նախկին Սէյլան) ուր հինգ տարիէ քաղաքացիական պատերազմ մը կը չարունակուի, 67 հոգի մեռած են առջի օր, որոնց 45–ը՝ Սինհալէներ մորթուած իրենց քունին մէջ թամուլ անջատողականներու կողմէ։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԵՔ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՄԻԱՑԵԱԼ ԿՈՉԸ (*)

Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի հայութեան տադնապը ծանրակչիռ տարօրինակ ստացած է եւ զարճած՝ տադնապը ողջ հայութեան ի Մայր Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի։

Հայ ազգային – քաղաքական երեք կուսակցութիւններ սկիզբէն ի վեր սերտ հետեւողականութեամբ մեր ամէնօրեայ մտահոգութեանց առարկան ենք ըրած այս տադնապը եւ միասնական կեցուածքով մէկէ աւելի անգամներ համապիւռեան չափանիշով արտայայտած՝ մեր ամբողջական եւ անվերապահ զօրակցութիւնը Ղարաբաղի եւ Հայաստանի ժողովուրդին եւ անոր արդար դատին, որուն վերջնական լուծումը կը նկատենք Լեռնային Ղարաբաղի միացումը Խորհրդային Հայաստանին։

Այսօր անգամ մը եւս միասնական այս յայտարարութեամբ կը յայտնենք մեր անսեղմելի զօրակցութիւնը Ղարաբաղի եւ Հայաստանի մեր ժողովուրդին եւ պատկան պետական իշխանութեանց՝ իրենց միասնական, չարունակական եւ վճռական կեցուածքին մէջ արդար լուծման մը իւ խնդիր։

Մեր սպասումը եւ պահանջը Խորհրդային Միութեան վերին պատասխանատու եւ պատկան մարմիններէն այն է որ, որպէս արդար մօտեցման դրական փաստ, հրապարակային դատավարութեան եւ համապատասխան պատիժներու ենթարկուին այն բոլոր անձերն ու խմբաւորումները, որոնք ոճրային արարքներ գործեցին ըլլա՛յ Սումգայիթի եւ ըլլա՛յ Ղարաբաղի մէջ։

Կը սպասենք որ խորհրդային մամուլը թէ՛ Մոսկուայի մէջ եւ թէ Հայաստանի մէջ ճշդրիտ եւ ամբողջական անդրադարձում ունենայ, թէ՛ տեղեկատուական եւ թէ մեկնաբանական տեսակէտէ, տեղի ունեցած դէպքերուն եւ արարքներուն մասին, ըստ խորհրդային վերին իշխանութեան կողմէ յայտարարուած եւ բոլորէն ողջունելի հրապարակայնութեան (Glasnost) սկզբունքներուն եւ ոգիին։

Կը պահանջենք որ Խորհրդային Հայաստանի պետական իշխանութիւնները առաւել վճռակամութեամբ հարազատ թարգմանը հանդիսանալով համաժողովրդական իրաւացի պահանջներուն, հետեւողական նախանձախնդրութեան եւ օրինական ու քաղաքական բոլոր միջոցներով Ղարաբաղի հարցը դարձնեն իրենց առաջնահերթ հարցը արդար եւ ամբողջական լուծման մը յանդելու առաջադրութեամբ, անդոհացուցիչ եւ՝ Ղարաբաղի ու Հայաստանի ժողովուրդի իրաւունքներու եւ ցանկութեան անհամապատասխան նկատելով ցարդ նախատեսուած միջոցառումները։

Կոչ կ'ուղղենք նաեւ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի մեր արի ժողովուրդին որ խուսափի այնպիսի ծայրայեղական կեցուածքներէ, ինչպէս՝ զործադուլները, դասադուլները եւ ծայրայեղական կարգ մը կոչերը ու արտայայտութիւնները, որոնք կը խանդարեն կարգն ու կանոնը մեր հայրենիքի հանրային կեանքին, ծանր կորուստներու կ'ենթարկեն մեր երկրի տնտեսական, արդիւնաբերական, կրթական, մշակութային կեանքը եւ նաեւ վնաս կը բերեն մեր ժողովուրդի վարկին ինչպէս նաեւ բնականոն յարաբերութիւններուն, ըլլա՛յ Խորհրդային վերին իշխանութեանց, ըլլա՛յ Խորհրդային միւս հանրապետութիւններուն հետ եւ կը ծառայեն մեր ժողովուրդի թշնամիներու յետին նպատակներուն։

Պէտք է ամէն բանէ վեր պահպանել մեր ժողովուրդի միութիւնը, որուն մէջ է մեր զօրութիւնը, եւ՝ հեռատեսութեամբ եւ վճռականութեամբ հետապնդել մեր վերջագոյն չահերը։

ՍՈՑԻԱԼ ԴԵՄՈԿՐԱՏ
ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎՐՋ·
ՀԱՅՑ ԳԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ
ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԲԻՒՐՕ
ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ
ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ· ՎՐՋ·

Ծ· Խ·– Վերոյիշեալ յայտարարութիւնը ուղարկուած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա·ի, Խորհրդային Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան եւ Խորհրդային Հայաստանի Կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար Սուրէն Ցարութիւնեանի։

(*) ԽՄԲ·– «ՅԱՌԱՋ»ի·– Երեք ազգային կուսակցութեանց վերին մարմիններու այս (անթուակիր) միացեալ յայտարարութիւնը ցարդ լոյս չտեսաւ «Յառաջ»ի մէջ, այն պարզ պատճառով որ «Յառաջ»ի խմբագրութեան չէր ղրկուած։ Այդ չհրատարակուիլը աւելորդ եւ թիւր մեկնաբանութեանց տեղի տուած ըլլալով գաղութիս մէջ, այսօր լոյս ընծայեցինք, արտատպելով մեր պաշտօնակիցներէն՝ «Պայքար» շաբաթաթերթէն (Հոկտեմբեր 8), որ յաւելեալ տեղեկութիւն մը կցած էր։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՑՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏ· 30 / ՀՈԿՏ· 6)

ԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԱՐՑԱԽ

Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Ազգութեանց Խորհուրդի ազգամիջեան յարաբերութիւններու հարցերով զբաղող երեսփոխաններու յանձնախումբը՝ դլխաւորութեամբ Խորհուրդի նախագահ Օ· Վոսի, սկսած է տեղւոյն վրայ ուսումնասիրել Լեռնային Ղարաբաղի հետ կապուած խնդիրները։ Կուսակցութեան Մարզային Կոմիտէին, Լեռնային Ղարաբաղի Երեսփոխաններու Խորհուրդին մէջ տեղի ունեցած են յանձնախումբի անդամներու զրոյցներ Սահմանակերտի աշխատաւորութեան, մտաւորականութեան եւ կարգ մը ձեռնարկութիւններու ներկայացուցիչներու հետ։ Երեսփոխանները կ'այցելեն արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ եւ մարզի շրջանները։

*

Վ· ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ՝ 80 ՏԱՐԵԿԱՆ

Վերջերս լրացաւ աշխարհահռչակ աստղագէտ Վիկտոր Համբարձումեանի 80ամեակը։ Հրաժարելով իր յոբելեանը նշելէ, ակադեմիկոս գիտնականը համաձայնած է միայն համեստ երեկոյթի մը, որ տեղի ունեցաւ իր ծննդավայր Վարդենիսի մէջ։

Այնուամենայնիւ «Սովետական Հայաստան» եւ «Կոմունիստ» պաշտօնաթերթերը լայն տեղ տուած են այդ նշանակալից յոբելեանին։

«ԿԵԱՆՔԻՍ ԳՈՒՊԱՐԸ ՋՈՒԹԱԿԻ ՀԵՏ»

ԽՄԲ. – Վերջերս լոյս տեսաւ Օննիկ Սիւրմէլեանի յուշերու գրքոյկը՝ «*Կեանքիս գուպարը ջութակի հետ*»: Ստորեւ կուտանք հատուած մը, որ անմոռանալի բնոյթ ունենալով հանդերձ, կը ներկայացնէ երբեմնի Տրապիզոնը եւ Հայերու կեանքը. –

ՄԵՐ ՓՈՂՈՑԸ

Մենք կ'ապրէինք փողոցի մը վրայ, ուր միայն Յոյներ կը բնակէին՝ զարգացած, եւրոպական կենցաղով, հարուստ ընտանիքներ, բժիշկներ, առեւտրականներ, վաճառականներ:

Քաղաքը գրեթէ երկուքի բաժնող Ուզուն սոճաձ կոչուած պողոտայի վերջաւորութեան, ձախին կը սկսէր մեր փողոցը իր մշտահոս աղբիւրով, պզտիկ, քառակուսի տաշուած քարերով սալայատակուած, հազիւ 10 մեթր լայնքով, երկու կողմը իրար փակած տասնեակ մը նոյնանման երկյարկ տուներով:

Մաքուր էր մեր անել փողոցը, ուր գտնուղ բոլոր տուները կը պատկանէին Լեմլօղլու Զատէ անուն եւրոպական կըթութիւն առացած Թուրքի մը, որ մօտակայ Զեֆանոս հայկական գիւղին մէջ սքանչելի ապարանք մը ունէր:

Մեր փողոցին բնակիչներէն կը յիշեմ միայն Փերսխոս ընտանիքը, հայրը՝ օղիի եւ գինիի վաճառական, մեծ որդին զացած է Փարիզ՝ ուսանելու: Այս ընտանիքին մօտ ապատան պիտի գտնէր եղբայրս՝ Զաւէնը, ճեւիղիքէն փախչելէ եաք, մինչեւ 1916 Ապրիլին ռուսական բանակին կողմէ Տրապիզոնի գրաւումը:

Մենք փոքրերս, մեր խազընկերներուն հետ միայն յունարէն կը խօսէինք, որուն չնորհիւ է որ տարագրութեան ժամանակ երկու քոյր եւ երկու եղբայր ողջ մնացինք:

ՄԵՐ ՏՈՒՆԸ

Երբ մեր տունէն ներս մտնէինք, նախագաւթին էր, գեղին պզտիկ հաշուած քարերով: Աջ կողմը՝ մէկ – երկու աստիճան բարձր, ընդարձակ սեղանատունը, կեդրոնը՝ երկար, քառանկիւն խոշոր ճաշասեղանով, որուն չուրջ մեզմէ իւրաքանչիւրը իրեն վերապահուած անփոփոխ տեղը ունէր:

Ընթրիքի պահը ամբողջ արարողութիւն մըն էր: Սեղանի գլուխը հայրս կը նստէր, դիմացը՝ մեծ մայրս, ես՝ հօրս աջ կողմը, Զաւէնը՝ ձախ: Քովս, սեղանին ճիշդ մէջտեղը կը նստէր Ազնիւ հօրաքոյրս, իր աջ կողմը՝ պզտիկ քոյրս՝ Եւգինը, դիմացը՝ Նուարդը եւ վերջապէս՝ մայրս: Վիքթորիան, որ աւելի մեր տան աղջիկը կը սեպուէր քան սպասուհին, կը սպասարկէր: Ան ինն տարեկանին իր ծննդավայր Կիւմիւշխանէէն եկած էր մեր տուն եւ արդէն 18 տարեկան դեղեցիկ, առոյգ կարմիր թուշերով երիտասարդուհի մըն էր:

Ճաշասեղանին վրայ ճերմակ սփռոց, իւրաքանչիւրիս առջեւ իրար մէջ դրուած, երկու պնակ եւ երկու գաւաթ՝ ջուրի ու գինիի. հայրս կը սիրէր մեզի քիչ մը գինի տալ «օգտակար է» ըսելով:

Սեղանատան ճիշդ դիմացը, եւրոպական կահաւորումով խոշոր սենեակ մը կար: Աջ կողմը՝ բարձրկեկ, կապոյտ վառարան մը, ուր ճմեռները փայտ եւ կաղինի կեղեւ կը վառէինք: Առաստաղին կեդրոնէն կախուած էր խոշոր ջահով քարիւղի լամբ մը: Այս սենեակը իրրեւ հիւրանոց կ'օգտագործուէր, իսկ մէջտեղի կոնաձեւ խոշոր սեղանը Թուղթ խաղալու կը ծառայէր: Հայրս իր յոյն բարեկամները հոն կ'ընդունէր եւ երբեմն մինչեւ ուշ գիշեր պեզիկ ըսուած Թղթախաղը կը խաղար: Նոյն այդ սենեակին մէջ էր որ առաջնորդ Թէ քահանայ, մեր կրօնական ծօներուն կ'ընդունուէին: Սենեակին աջ կողմի պատին մայրիկիս սեւ դաշնակն էր: Հոն էր նաեւ որ յոյն ուսուցիչ մը յունարէնի առանձին դասերս կ'ունենայի:

Նախագաւթին ձախ կողմէն քանի մը աստիճան վար խոհանոցն էր, չատ ընդարձակ, բարձր առաստաղով եւ իրեն կից բաղնիքով: Անոր աջ կողմը, պզտիկ դռնակ մը մեզ բակ կը տանէր, ուր հաւեր կը պահէինք եւ հնդկահաւ մը, որ հօրս անուանակոչութեան օրուան խընճոյքին զոհ կ'երթար...

Կար տակաւին մառան մը, որ իրրեւ մթերանոց կը ծառայէր մեր չատ մը արմաւիքներու ճմեռնային պաշարին: Մենք փոքրերս, չաճախ կը փախչէինք հոն ու պարկերուն վրայ աջ ու ձախ կը ցատքտէինք, մինչեւ մօրս յանդիմանական ձայնը հասնէր մեր ականջին:

Գաւիթի վերջաւորութեան, կիսաբոլոր տասնեակ մը աստիճաններ երկրորդ յարկ կը տանէին մեզ՝ ընդարձակ սրահ մը, բարձր առաստաղով ու տախտակամածով, որուն ձախ կողմը՝ երկու ննջարան, առաջինին մէջ Նուարդը, Ազնիւ հօրաքոյրս եւ ես կը պառկէինք, իսկ երկրորդին՝ հայրիկս, մայրիկս, Զաւէնն ու Եւգինը:

Սրահին աջ կողմը կը գտնուէր ուրիշ խոշոր սենեակ մը, ուր հօրենական հեղինէ մեծ մայրս եւ Վիքթորիան կը պատկէին գորգերուն վրայ փռուած անկողիններու մէջ: «Նէնէ»ն մեր ամէնուն սիրելին էր–մի զարմանաք եթէ ըսեմ որ այսօրուան պէս կը յիշեմ իր դէմքը, Նըրբակազմ, միջահասակ, սպիտակ, փափուկ մորթով, խարտեաշ մազերով, կապոյտ զարնող պզտիկ աչքերով, լայնակը դլխին, ամառ–ձմեռ գործ մուշտակէ կիսավերարկուն հագած, տաքուկ վառարանին քով, անփոփոխ, իրեն յատուկ անկիւնը ունէր: Աւելի եւրոպացիի կը նմանէր: Յածկեկ բազմոցի մը վրայ նստած երջանիկ մեղ կը դիտէր ու մտիկ կ'ընէր ան:

Երկրորդ յարկի աստիճաններուն անմիջապէս աջ կողմը, եւրոպական բազնիք մը կար եւ դուռ մը, որ ուղղակի պատշգամին կը բացուէր, ուր երկու եղբայր կը փորձէինք մեր թռուցիկները թռցնել:

Այդ մեծ սրահը կը ծառայէր պաշտօնական ընդունելութիւններու: Հօրս անուանակոչութեան օրուան նչումը հոն տեղի կ'ունենար. սրահին պատերուն տակ աթոռներ կը չարուէին, մինչ մէկ անկիւնը եւրոպական պզտիկ նուագախումբ մը պարի ծանօթ եղանակներ կը նուագէր: Երբ ֆատրիլ, պարելու ժամը գար, հայրս իր բամբ ձայնով «անկաժէ վո տամ» կը պոռար ու բոլորը կ'ելլէին պարի:

Ուրախ այս մթնոլորտին մէջ մեր հիւրերը մինչեւ առաւօտեան առաջին ժամերը կ'ուտէին, կը խմէին, կը պարէին ու կը զուարճանային: Ես անկողնիս մէջ կը փորձէի չքնանալ, աչքերս դժուարութեամբ կը չանայի բայ պահել բայց անօգուտ: Յաջորդ առաւօ, երկու եղբայր, գարեջուրի չիչերու երկարավիզ չապիկները իրր կօշիկ հագնելով հոս ու հոն կը վազվզէինք...

Երբ կը վերյիշեմ անցեալի երջանիկ օրերը, կը տարուիմ մտածելու թէ արդեօք այս բոլորը գոյութիւն ունեցա՞ծ են, թէ՞ երազը իրականութեան հետ կը շփոթեմ: Հօրենական ու մօրենական հարազատներս ո՞ւր են, իրա՞ւ ապրած են, թէ՞ միայն երեւակայութիւն էին...:

ՀԱՅՐՍ ԵՒ ՀՕՐԵՆԱԿԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆՆ

Ես ծնած եմ ընտանիքի մը մէջ, ուր արուեստներն ու գիտութիւնը կարեւոր տեղ կը գրաւէին:

Հայրս՝ «Լիպահի կարապետ ապա»ն, մասնագիտութեամբ գեղագործ էր, աւարտած Պոլսոյ գեղագործական Ճեմարանէն: Արուեստները սիրող, յունարէնին տիրապետող կարեւոր դէմք մը կը սեպուէր ան մանաւանդ յոյն շրջանակին մէջ:

Հայրս կը պաշտէր ամէն ինչ որ յունական էր, թէեւ այս չի նշանակեր որ ան լաւ հայ չէր. յեղափոխական պիտի խմա – նայի որ ան քաղաքական ժողովի եւ ուսումնական խորհուրդի առենադպիր եղած էր, «Բիւզանդիոն»ի հաւատարիմ ընթերցող մը:

Հայրս ծիծաղասիրտ մարդ էր: Կը խոսէր ուսողութեան իր բացառիկ ընդունակութեան մասին, ոչ միայն կը սիրէր երաժշտութիւնը, այլեւ կը փափաքէր որ մենք երաժշտութիւն սորվէինք: Երբ երեկոները իր տունդարձի ոտնաձայները լսէինք փողոցի սալայատակին, դուրս կը վազէինք գինք դիմաւորելու: Իր վերարկուն հանելէ եաք, մեր առաջին գործը կ'ըլլար գրպանները խառնել. գիտէինք թէ մեզ ուրախացնելու համար անպայման բան մը բերած կ'ըլլար: Ապա Նուարդին հետ կ'անցնէինք հիւրասենեակ ու կը նուագէինք: Պէտք է պատկերացնել հօրս երջանկութիւնը երբ մեր նուագը կը լսէր:

Հայրս մի քանի յոյն բժիշկներու հետ յարաբերութիւն կը մշակէր, որոնք օրւան իրենց գործերը վերջացնելէ եաք երեկոյեան կը հաւաքուէին իր դեղարանը, որ տեսակ մը բժշկական ակումբի վերածուած էր: Իրենց խօսակցութեան նիւթը հաւանաբար բժշկութենէն դուրս կ'ելլէր ու վիճաբանութիւնները առաւելաբար յունարէնի, յոյն ժողովուրդի պատմութեան եւ քաղաքակրթութեան չուրջ կ'ըլլային: Հայրս իր յունագիտութեամբ դլուխ կը բանէր ու ոգեւորութեամբ կը վիճաբանէր: Իսկ եղբայրս ու ես կը նստէինք մէկ անկիւն մը եւ կը դիտէինք ու մտիկ կ'ընէինք առանց չատ բան հասկնալու. բայց հպարտ էինք որ մեր հայրը այդքան հմուտ էր:

Ընթրիքէն առաջ, իր ամէնօրեայ ափերաքիֆին, դեղարանին օրւան անցուդարձէն կը պատմէր ու մեզ կը զուարճացնէր: Երբեմն ալ ջութակը կ'առնէր քանի մը չարական նուագելու. մենք հիացած մտիկ կ'ընէինք: Ուրկէ՛ եւ ինչպէ՛ս հայրս ջութակ նուագել սորված էր՝ մեզի համար գաղտնիք էր:

Հետաքրքրական է որ հօրենական գերդաստանիս միւս անդամներէն ալ չատեր դեղագործ էին, կարծէք դեղագործութիւնը Սիւրմէլեաններուն մառնագիտութիւնը եղած ըլլար: Ստեփան հօրեղբայրս իր անձնական դեղարանը ունէր: Իր երկու որդիներէն Գէորգը հօր հետ կ'աշխատէր, իսկ Վրթանէսը՝ Պէյրութի դեղագործական վարժարանը աւարտելէ եաք Տրապիզոն վերադարձած էր ու իր անձնական դեղարանը բացած:

Մենք չատ մանուկ էինք դիտնալու թէ ինչու մեր ընտանեկան յարաբերութիւնները սերտ չէին Ալեքսան հօրեղբօրս հետ, որ նաեւային ընկերութեան մը մէջ յաւ պաշտօն ունէր:

Հայրս ձմրան ուշ գիշերները դեղարանին վերատեսութեամբ թուղթերու վրայ յաճախորդներուն տարեկան ապահովիկը կը հաշուէր եւ երբ սխալէր ու թուղթը մէկ կողմ նետէր, սովորաբար դինք չրջապատած փոքրերս անմիջապէս կը յափշտակէինք զայն. մեզի համար ուրախութիւն էր այդպիսի թուղթերու մեր հաւաքածոն չատցնելը ... մանկական երանելի օրեր էին...

ՄՕՐԵՆԱԿԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆՆ

Տիրատուրեան դերդաստանը Տրապիզոնի յայտնի ընտանիքներէն էր, հարուստ եւ զարգացած, եւրոպական նիստուկացով ծանօթ:

Մայրս տան երեք եղբայրներու՝ Աւետիս, Յարութիւն եւ Լեւոն, միակ քոյրն էր: Առաջինը չեմ ճանչցած, երկրորդը՝ Սանասարեան վարժարանը աւարտելէ եաք Ժընեւ երկրագործութիւն ուսանելու մեկնած էր: Ան Տրապիզոն վերադարձաւ ու շատ երիտասարդ մահացաւ:

Որքան որ կը յիշեմ, մայրս ընդհանրապէս մելամազձոտ ու տխուր էր, իր հօր եւ երկու եղբայրներուն մահէն եաք լրոակեաց դարձած, երբեք չեմ յիշեր իր ծիծաղը:

Նուարդը, երբեք հայկական դպրոց չէր յաճախած. միայն յունական: Դասարանին լաւագոյնն էր, միշտ «արիստա արիստի» կը ստանար: Իրեն համար դաշնակի ուսուցչուհի մը մեր տունը կուգար, որմէ մայրս ալ կ'օգտուէր: Թերեւս անհատաւալի թուի եթէ ըսեմ որ մօրս նուագած մէկ վալսը, զոր երբ փաւկան յառաջացած էի կը փորձէի մայրիկիս նուագակցել, մինչեւ այսօր ականջիս մէջ է տակաւին: Յարկա՞նք...

1895–ի Յարդերէն եաք մեծ թիւով Տիրատուրեաններ, Պոնտոսի ծովեզերքը–նակ բազմաթիւ Հայերու հետ Թուրքիան ձգած եւ ապաստանած էին Պաթում, Սուխում, մինչեւ հեռաւոր Եքաթերինոտար:

Լեւոն մօրեղբայրս յայտնի կուսակցական էր: Մենք դինք չատ կը սիրէինք, եղբայրս իր դրական անունին կցած է նաեւ Լեւոն անունը: Ան լաւ ջութակ կը նուագէր: Կը զբաղէր կպդինի ու ծխախոտի վաճառականութեամբ: Իր խանութը կը գտնուէր քաղաքին գլխաւոր ճամբուն վրայ: Մօրենական թէ հօրենական գերդաստանիս մէջ երաժշտութիւնը իր տեղը ունէր:

Տրապիզոնի հայութեան մեծ մասը դիւղերուն մէջ հողեր ունէր: Քաղաքին հարստութիւնը կը կայանար կպդինի հրսկայ անտառներու եւ ծխախոտի մշակութային մէջ: Տրապիզոնէն քանի մը քիլոմեթր հեռու Տէյիրմէն Տերեսի ըսուած տեղը, ալիւրի արդիական ջաղացք մը մօրս դերդաստանին կը պատկանէր, որ սակայն 1895–ի Յարդերուն, մօրենական մեծ հօրս սպանութենէն եաք անցեր էր Թուրքերուն ձեռքը: Մօրենական ծնողքիս կը պատկանէին նաեւ քաղաքի իրենց բնակարանը եւ Զեֆանոս գիւղին մէջ փայտաշէն երկու տուներ:

Մեծ մայրս քիչ մը տարօրինակ անուն մը ունէր՝ Ըռաքեա Հանըմ: Զօրաւոր նրբակառագրի տէր, հանրածանօթ, յարդուած կին մը, որուն խորհուրդին կը դիմէին ընտանեկան դժուարութիւններ ունեցող չատ մը կիներ: Երկու քեռիներուս մահէն եաք, ան կ'ապրէր իր պատեանին մէջ քաշուած, դժուարահաղորդ ու քիչ մըն ալ խստացած բնաւորութեամբ: Մենք փոքրերս չատ քիչ անգամ իրեն այցելութեան կ'երթայինք. չեմ կրնար ըսել՝ գինք կը սիրէի՞նք, թէ՞ աւելի կը վախնայինք: Խոշոր, երկյարկ, քարաչէն տան մը մէջ կը բնակէր. քանի մը աստիճան բարձրանալէ եաք ընդարձակ սրահն էր, բարձր առաստաղով, խոշոր յղկուած սալաքարերով, մուտքին անմիջապէս ձախ՝ արեւելեան բաղնիք մը, որ հարստութեան նչան էր: Աջ կողմը՝ եւրոպական կահաւորումով հիւրասենեակ մը, հնոցով, որուն վրայ՝ ջութակ մը, առանց տուփի: Բակին վերջաւորութեան խոհանոցն էր, ուրկէ դուռ մը կարմիր վարդենիներով պզտիկ պարտէզի մը վրայ կը բացուէր: Պարտէզին մէկ անկիւնը նորաչխարհի ծառ մը, որուն վրայ եղբայրս ու ես կը մագլցէինք հասուն պտուղները ուտելու, միչտ ալ մեծ մօրս յանդիմանանքը լսելով:

Ներքին սանդուխներով երկրորդ յարկը բարձրանալէ առաջ, ձախ կողմը բակին քանի մը աստիճան վեր, պզտիկ ճաշասենեակ մը կար: Երկրորդ յարկի, ճիշդ բակին մեծութեամբ ընդարձակ տախտակամած սրահը նոյնպէս եւրոպական կահաւորում ունէր: Աներ երկու կողմը՝ 3 – 4 սենեակներ, որոնց մէկը ուղղակի ճամբուն կը նայէր: Եղբայրս ու ես հոն կը նստէինք եւ ճամբուն անցուդարձը կը դիտէինք:

Զարմանալի ճնշիչ, տխուր մթնոլորտ մը կար տունէն ներս, փոքրերս չատ ալ չէինք փափաքեր այցելել մեծ մօրս տունը: Չեմ յիշեր մեծ մօրս մեր տունը այցելութիւնը, բայց Լեւոն մօրեղբայրս յաճախ մեզի կուգար:

Որքան որ ազօտ կերպով կը յիշեմ, ականաւոր Հայեր, կուսակցական գործիչներ, գրագէտներ, դերասաններ, եւ բժիշկներ մօրենական մեծ մօրս տունը կ'ինչեւանէին:

ՋՈՒԹԱԿԻ ԱՌԱՋԻՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉՍ

Մեր տնային, սովորական օրերէն մէկն էր, մենք հաւաքուած էինք մեր ամէնօրեայ սենեակը, երբ մինչ հայրս ջութակ կը նուագէր, յանկարծ՝ «հայրիկ, ես ալ ջութակ նուագել կ'ուզեմ» գոչեցի: Հայրս չատ ուրախացաւ, երեւի չատոնց կը սպասէր այդ փափաքիս. «Լաւ, լաւ, տղաս, վաղն իսկ Կապրաչին խանութը կ'երթանք ու քեզի պզտիկ ջութակ մը կը գնենք» ըսաւ:

Կապրաչը քաղաքի եւրոպական իմաստով լաւագոյն խանութն էր, ուր ձեռքի ու պատի ժամացոյցներու, խաղալիքներու եւ ուրիշ առարկաներու կարգին եւրաժշտական գործիքներ ալ կը ծախուէին:

Յաջորդ առաւօ ջութակը գնեցինք ու հօրս հետ դպրոց գացի, ուր հայրս գիս ներկայացուց Պր. Կիւրեղեանին՝ «Զեզի կը ներկայացնեմ ապագայ ջութակահարը» ըսելով: Մի՛թէ կրնայի երեւակայել թէ օր մը ջութակահար պիտի ըլլայի:

Պարոն Տիգրան Կիւրեղեանը եկած էր Վենետիկի Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանէն եւ մեր ազգային դպրոցին մէջ ջութակի, երաժշտութեան եւ գծագրութեան դասեր կուտար:

Հոս տեղին է նչել որ 70 – 75 տարիներ առաջ, Տրապիզոնի հայ ազգային վարժարանի մը մէջ ջութակի դասընթացքի մը առկայութիւնը չատ հետաքրքրական մը առկայութիւնը չատ հետաքրքրական է: Արդարեւ, եւ հաղուագէպ երեւոյթ է: Արդարեւ, այսօր հոս՝ Պէյրութ, հայկական ոչ մէկ նախակրթարանի մէջ ջութակի դասընթացք մը ունեցած ենք, բացի Սահակեան լիսէէն, որուն տնօրէնը՝ Պր. Բենիամին Ժամկոչեան, 40 – 45 տարիներ առաջ գիս իրրեւ ջութակի ուսուցիչ հրաւիրած էր դպրոց, ուր թիթեղեայ տանիքին տակ, անձրեւի կաթիլներուն ձայնը կ'ընկերակցէր ջութակի դասերուս:

Նոյն օրն իսկ, հազիւ եօթը – ութ տարեկան՝ ջութակի առաջին դասս ունեցայ Պր. Կիւրեղեանի, չաբաթը անգամ մը մեր տունն ալ կուգար՝ ինծի ջութակի առանձին դասեր տալու համար:

Օր մը ուսուցիչս նոթայի տետրակ մը տուաւ ինծի, պատուիրելով որ նոթաները կարդալ սորվիմ: Ես լալով տունս եկաւ եւ «Հայրիկ, – ըսի, – ես ինչպէ՞ս միտքս պիտի պահեմ թէ որ պիծի նոթան ինչ կը կոչուի...»: Հայրս՝ ժպիտ մը դէմքին, խորհրդաւոր ու չատ հանդարտ, մօտեցաւ գրատախտակին, կաւիճով գուգահեռական հինգ գիծեր գծեց՝ վրան մէկական զբօսներ, իսկ տակը՝ անուններ՝ տօ, րէ, մի...:

Հայրս չատ գոհ էր ինծմէ:

Օ. Ս.

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐԸ 3000 ՏԱՐԵԿԱՆ ԵՆ

———×———

Սեպտեմբեր 17–ին ողիմպիական վառվռուն Սէուլի մէջ բացումը կը կատարուի արդի շրջանի 21–րդ մրցախաղերուն: Այսօրուան այս խաղը ունի հեռաւոր արմատներ որոնք կ'երկարին մինչեւ հեռաւոր ժամանակները:

Ողիմպիական խաղերու ծագումը խառնուած է առասպելական պատումներու: Ցոյն բանաստեղծ՝ Պինդարոս (Ք. Ա. 6. դար) անոնց հմնադիրը կը նկատէ Հերակլէսը: Իսկ Բ. դարուն ապրած յոյն աշխարհագէտ մը կ'ըսէ թէ չորս կրետացիներու մրցումէն ծագում առած են այս խաղերը:

Պատմական իրականութիւնը կուգայ Ք. Ա. Թ. դարէն: Ցունական պետութիւնները պատերազմի մէջ են, երբ փոքրիկ թագաւորութեան մը արքան խորհուրդ կը հարցնէ դուշակուհիներու: Անոնք կ'առաջարկեն իրեն վերահաստատել նախկին մրցախաղերը որոնք հաճելի էին աստուածներուն: Թագաւորը կը համաձայնի· իր հոգեմասը չէզոք գօտի կը հռչակուի ուր չորս տարին անգամ մը տեղի կ'ունենան մարզախաղերը: Հոս, ինչպէս կը տեսնուի, նախկին սովորութեան մը վերադարձն է խնդրոյ առարկան· իսկ թէ երբ սկիզբ առած է այդ սովորութիւնը, անկարելի է առոյգ բան մը ըսել:

Պատմութիւնը կը յատկանայ Ք. Ա. Ը. դարուն: Ողիմպիականները այնպիսի կարեւորութիւն մը կը տանին որ 776–էն սկսեալ Ցոյները կը սկսին թուականները անոնցմով նշել:

Ողիմպիա ոտանը նախապատմական ժամանակներէն ի վեր կրօնական արարողութիւններու թատր կը հանդիսանայ: Հոն յայտնաբերուած յուշարձանները կը պատկանին Ք. Ա. Է. եւ Ե. դարերուն: Ալթիս սրբազան շրջանին մէջ բազմաթիւ կառոյցներ կային· ամէնուն կը տիրապետէր Զեւսի տաճարը: Ժամանակի ընթացքին մեծ հարստութիւն կուտակուեցաւ հոն· իսկ երբ Թեմիստոկլէս Ե. դարու առաջին կէսուն յաղթեց Քսերքսէսի Պարսիկ բանակներուն, Ցոյները նոյն տաճարին մէջ զետեղեցին Զեւսի հռչակաւոր արձանը, որ չինուած էր ոսկիէ եւ փղոսկրէ եւ 12 մեթր բարձրութիւն ունէր· ան մէկն էր աշխարհի եօթը հրաշալիքներէն: 480–ին Սիրակուսացիներն ալ երբ յաղթեցին Կարտագինեացիներու, արժէքաւոր նուէրներ մատուցանեցին Ողիմպիայի: 457–ին Սպարտացիներն ու Բէովոտացիները հոն զետեղեցին ոսկեձոյլ վահան մը, Աթենացիներուն դէմ տարուած յաղթանակին համար ընորհակալութիւնը յայտնելու առաջնոյն:

468–ին Էլէացիները Զեւսի նուիրուած հսկայական տաճար մը կառուցանել կը սկսին, Ողիմպիա սրբավայրը հելլէնական աշխարհին եւ ողիմպիական խաղերու կեդրոն մը կը դառնայ: Ալթիսէն դուրս հոն կային խաղերուն համար անհրաժեշտ բոլոր կառոյցները· մարզավայրը, խաղադաշտ, մարզարան եւ ձիարշաւարան: Ջանազան շրջաններու ընդարձակուելով, խաղադաշտը կը հասնի մինչեւ 20 հազար հոգիի տարողութեան:

Ողիմպիական խաղերը յաճախ ձեւի եւ տեւողութեան փոփոխութիւններ կրած են, սակայն միշտ տեղի ունեցած են Ցուլիս ամսուան ընթացքին: Առաջինները որոնց մասին որոշ տեղեկութիւններ ունինք, տեւած են մէկ օր միայն:

776–էն սկսեալ մարզադաշտին քարէ պատին վրայ կը փորագրուէր յաղթանակներու անունները: Հետզհետէ այլ վայրեր եւս նման խաղեր սկսան կազմակերպել: Անոնց տեւողութիւնը եղաւ երեք օր, ապա հինգ: Բոլոր յունական Պետութիւնները կը մասնակցէին անոնց, խաղերը նկատուած ըլլալով իրենց միասնութեան խորհրդանշանը:

Մրցումներուն կրնային մասնակցիլ միայն ազատ քաղաքացիները· գերիները, «բարբարոս»ներն ու դատապարտեալները դուրկ էին այդ իրաւունքէն: Մարզիկները կ'ընտրուէին իւրաքանչիւր յունական Պետութենէ· պայման էր նաեւ որ անոնք սիրողներ ըլլային, արհեստավարժներու մուտքը եւս արգիլուած էր խաղերուն:

Իրենց ամենափայլուն շրջանին, Ե. դարուն ողիմպիականները հինգ օր կը տեւէին եւ նուազագոյն 13 մարզաձեւ կը կիրարկուէր: Առաջին օրը նախ Զեւսի, ապա միւս աստուածներուն զոհեր կը մատուցանէին: Խաղավարներն ու մարզիկները – այս վերջիններս բոլորովին մերկ – կ'ուխտէին յարգել բոլոր կանոնները: Մրցումները կը սկսէին երկրորդ օրը, հազարաւոր հանդիսատեսներու ներկայութեան: Առանձին միայն այրեր ու երիտասարդուհիներ կրնային ըլլալ, քանի որ կիներու մուտքը արգիլուած էր այդ շրջափակին մէջ: Նախ վազքի մրցումները տեղի կ'ունենային:

Ապա նոյն մրցումները կը կրկնուէին պատերազմիկի մը բոլոր զէնք ու զրահով: Աւելի վերջ մարզիկները կը մասնակցէին հեռացատքի, սկաւառակ արձակելու, ըմբշամարտի մրցումներու: Վերջին մասը կը կազմէին ձիարշաւները· պարզեւատրուողը կ'ըլլար շահող ձիուն տէրը:

Ձիարշաւները կարճ ժամանակի մէջ ջնջուեցան, որովհետեւ հանրամատչելի բան չէր ձի խնամելը:

Խաղերը կ'աւարտէին մրցանակաբաշխութեամբ· յաղթականները ոսկեայ մանգաղով մը Հերակլէսի ձեռքով տրնկուած ծառէն ձիթենիի ոստէ պարզ պսակ մը կը ստանային· յետոյ կ'երթային իրենց պարզեւները նուիրելու Զեւսին:

Այնուհետեւ յաղթական մարզիկները նշանաւոր անձնաւորութիւններ կը դառնային ու յարգանք կը վայելէին· զարուեստական գործեր կը նուիրուէին անոնց: Փառերգներ, գեղօններ կը ձօնէին իրենց անուններն ու քանդակագործներ անոնց մարմիններուն գեղեցկութիւնը կը պանծացնէին:

Այսուհանդերձ, ողիմպիականները քայքայման հետզհետէ անչքանալ: Մարզիկները սկսան արհեստավարժներ դառնալ, կորսնցնելով խաղերու ոգին: Մակեդոնացի թագաւորներու տիրապետութիւնն ալ պատճառ դարձաւ այս արարողութիւններուն անչքացումին: Ազեքսանդրի չըջանին Աթենքը, Ազեքսանդրիան եւ Պերկաման իրենց կարգին քաղաքակրթութեան նոր կեդրոններ դարձան:

Բ. դարուն հռոմէական տիրապետութիւնը Ողիմպիայի անկումին զարկ տուաւ: Գրաւողները անձանօթ էին ողիմպիականներուն ու թալանեցին սրբավայրը: Այս նուիրական ու խաղաղական մրցումները կապուեցան հռոմէական կրկէսային խաղերուն, ուր նախապատուութիւն կը տրուէր բրտութեան: Սակայն հակառակ տասը կայսրերը բոլորովին չէթեցին Ողիմպիան· Ներոն Ա. դարուն հոն պալատ մը կառուցանել տուաւ, ներկայ դանուեցաւ խաղերուն, նոյնիսկ բացումը կատարեց քերթողութեան մըրցումի մը: Սակայն Հատրիէնի մահէն ետք (138) քաղաքը կորսնցուց քաղաքական ու կրօնական ամբողջ իր ծանրութիւնը, հակառակ որ խաղերը կը շարունակուէին:

Քրիստոնէութիւնը վերջին հարուածը իջեցուց անոնց: 313–ին նոր կրօնքը ընդունելէ ետք Կոստանդին կայսրը կ'արհամարհէր այս հեթանոսական բարքերը: Իր յաջորդներէն Մեծն Թէոդոս 388–ին քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակեց: Պայքարելով հեթանոսութեան դէմ, հրամայեց որ տաճարները փակուին ու արգիլեց զոհաբերումը: Իսկ 393–ին արգիլեց նաեւ խաղերը, ինչ որ կը փաստէ թէ անոնք ամբողջովին դիտուած էին որպէս կրօնական երեւոյթ: Անոր դործը չարունակելու եւ հեթանոսական վերջին մնացորդներն ալ ջնջելու նպատակով իր թոռը Թէոդոս 426–ին հրդեհեց տաճարը:

Հնադարու վերջաւորութեան ոչինչ մնացած էր Հին Ցունաստանի ամէնէն նշանաւոր քաղաքէն: Մոռացումը իջաւ անոր հետքերուն վրայ ու անցաւ ժամանակը: Սակայն Ժ. դարուն մեծ հետաքրքրութիւն արթնցաւ յունական քաղաքակրթութեան հանդէպ· հնախուզութիւնը կատարեց առաջին յայտնաբերումները: Այս շրջանին Պոմպէիի եւ Հերքիւլանումի պեղումները տեղի կ'ունենային: Ֆրանսացի ուղեւոր մը յայտնաբերեց Ողիմպիայի մնացորդները: Իսկական պեղումները սկսան 1875–ին· քիչ ժամանակ ետք Փիէր տը Քուպէրթէնի նախաձեռնութեամբ կապը կը հաստատուէր հնադարեան բարքերու հետ· 1896–ին Աթէնքի մէջ բացումը կը կատարուէր արդի շրջաններու առաջին ողիմպիականներուն: Տասնըհինդ դար անցեր էր Թէոդոս Բ.ի հաստատած արգելքէն ի վեր:

Ա. Թ. Թ.

ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

———×———

1915–ի ցեղասպանութեամբ, տեղահանութեամբ հայութիւնը լքելով տուն–տեղ ու երկիր, ինկաւ օտար ափեր: Կարեւոր մաս մը հաստատուեցաւ Ֆրանսայի հիւրընկալ հողին վրայ: Անոնք այս երկրին ծառայելով հանդերձ իրենց հայկական դիմագիծը անաղարտ պահեցին, միշտ սնուցանելով օր մը հայրենիք վերադառնալու գեղեցիկ երազը:

Շնորհիւ հայու տոկունութեան ու ֆըրանսական կառավարութեան ընծայած դիւրութիւններուն Քամփաները Ֆրէզի շրջանը դարձաւ գեղեցիկ, փոքրիկ գիւղ մը: Հոս, 1928–ին սկսաւ հայկական եկեղեցիի մը շինութիւնը, որուն օծումը կատարուեցաւ նոյն տարուան Դեկտեմբեր 23–ին, ձեռամբ Հարաւային Ֆրանսայի առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի: Դիւրին չեղաւ եկեղեցիին շինութիւնը· ամբողջ շրջանի հայութիւնը մասնակցեցաւ աշխատանքին:

1967–ին եկեղեցիին կից շինուեցաւ վաղդէն Ա.ի անունը կրող սրահը: 1986ին սկսաւ վերանորոգութիւնը եկեղեցիին զանազան մասերուն եւ հայկական ոճով զանգակատան:

Վաթսունամեակի առիթով կը մաղթենք որ հաւատքն ու հայրենասիրութիւնը անբաժան ըլլան մեր ժողովուրդէն: Կ'ողեկոչենք նաեւ անթառամ յիշատակը բոլոր անոնց որոնք շինեցին Հայուն հաւատքին գեղակերտ տաճարները, անմահ պահելու համար հայ ոգին:

ՄԱԿԱՐ ԹԶԿՐ. ԲՀՆԳ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ՝
Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ

ԳՕՂՈՒԹԻՒ ԳՕՂՈՒԹ

Աթէնքի խորհրդային դեսպանատան առջեւ Հ. Յ. Դ. Երիտասարդական Միութիւնը Հայաստանի ու Արցախի հայութեան զօրակցութեան համախմբում մը կազմակերպած է Սեպտեմբեր 26–ի առաւօտուն: Արցախի Հայաստանին կցման պահանջը ներկայացնող հայերէն, յունարէն ու ռուսերէն պաստառներ պարզուած են դեսպանատան մուտքին: Զորս հոգինոց պատուիրակութիւն մը ընդունուած է Ա. քարտուղար Փլոմինիքովի կողմէ, որ քառորդ ժամ տեւող զրոյցի մը ընթացքին հաւաստիացուցած է որ Սամզայիթի ոճրագործները խուլիկանութեամբ չէ որ պիտի դատուին:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Քառորդ մը յետոյ սեղանը ծածկուած էր կապոյտ ծածկոցով ու պղնձեայ փայլուն սամաւարը կ'երգէր ու կը նչուլէր իր կորութիւններու բոլոր ցայտուն կէտերէն· սեղանին առաջք նստած Սաթենիկ եւ անծանօթը թէյ կը խմէին եւ զիրքը կը թղթատէին: Միւսէի բանաստեղծութեանց հատոր մըն էր եւ Սաթենիկ կը ջանար թարգմանել այն տողերը, որոնց իմաստի երանգը կը խուսափէր իր անծանօթ հիւրէն, Ֆրանսերէն լեզուի մէջ ունեցած անբաւականութեան հետեւանքով:

Այսուամենայնիւ անիկա մտազբաղ կ'ելեւէէր եւ այդ բոլորը կ'ընէր կարծես Սաթենիկին հաճոյք պատճառելու համար· անիկա իր վարմունքին մէջ կը դնէր տեսակ մը քնքուշ բարեացակամութիւն ինչպէս մէկը, որ, ծանօթ տան մէջ, երեխայի հետ խօսելու սովորութիւն ունի զգալով այդ, չէր վիրաւորուեր, այլ տեսակ մը երկչոտ ակնածանքով կը համակուէր, իր նայուածքը զաղտագողի կը զննէր անծանօթը երբ անիկա կը լռէր, կարծես խորասուզուած տաժանելի մըտածումներու մէջ: Այդ կնճռոտ ճակատը, այդ տխուր աչքերը, այդ անխնամ դէմքերեւոյթը, եւ այդ բոլորը պարուրուած էին կարծես անհմանալի լոյսով մը...

Այդպիսի րոպէի մըն էր որ Սոնիա մտաւ սենեակ· անիկա անմիջապէս որ անծանօթը տեսաւ ճիչ մը արձակեց եւ բազուկները բացաւ գոչելով·

– Սաեփա՛ն, Սաեփան ջան...

Յետոյ համբուրուեցան ընկերաբար:

Սաթենիկ մնաց ապշած· ուրեմն Սաեփանն էր եւ հակառակ որ առաջին րոպէին համարեց որ անիկա համապատասխան չէր այդ պատկերին, որ մտքին մէջ կազմած էր, այսուամենայնիւ հետզհետէ ոչ միայն զգաց որ անծանօթ չէր անիկա իր ներքին էութեան, այլ թէ Սաեփանը ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ:

Սոնիա ուզեց զինքը անմիջապէս ներկայացնել·

– Քեզ ներկայացնեմ, Սաեփա՛ն, Սաթիկը, մեր Արտաշէսի երիտասարդ քոյրը, բայց դուք արդէն ծանօթացեր էք, այդ լաւ է: Սաեփան դէ՛հ նստիր· թէյ լցրու, Սաթենի՛կ, հիմա պէտք է ընկերներին կանչել· ա՛յ, Սաեփան, ինչ օրեր, ինչ դժուարութիւն, ինչ հոգս ... է՛հ, փառք Աստուծոյ, ողջ ու առողջ հասար, այժմ այլեւս հեշտ է կարգադրել մնացածը:

Սաթենիկ ուզեց հեռանալ սենեակէն, բայց երկուքը միաբերան պնդեցին որ մնայ:

– Արտաշէսի քոյրը կարող է մտնել ամէն տեղ, աւելցուց Սաեփան:

Արտակարգ ոգեւորութիւն մը հրեղէն բոցի մը պէս անցաւ Սաթենիկի երակներէն· անիկա մինչեւ ականջները կարմրցաւ, յետոյ ինքնիրեն երդումը ըրաւ ամէն բանով արժանի ըլլալ այդ վստահութեան· այդ պահուն զինքը կարող էին ղրկել հուրի եւ սուրի մէջ առանց տատամսելու:

Քիչ յետոյ ընկերները եկան եւ Սաեփան շատ կարճ բայց ամփոփ կերպով պատմեց պատահածը· սահմանապլխէն անցեր էին յաջողութեամբ եւ առաջին ընդհարում մը ունեցեր էին Քիւրտերու հետ· յետոյ ամբողջ ողբերգութիւնը անոնց: Փառերգներ, գեղօններ կը ձօնէին իրենց անուններն ու քանդակագործներ անոնց մարմիններուն գեղեցկութիւնը կը պանծացնէին:

Այսուհանդերձ, ողիմպիականները քայքայման հետզհետէ անչքանալ: Մարզիկները սկսան արհեստավարժներ դառնալ, կորսնցնելով խաղերու ոգին: Մակեդոնացի թագաւորներու տիրապետութիւնն ալ պատճառ դարձաւ այս արարողութիւններուն անչքացումին: Ազեքսանդրի չըջանին Աթենքը, Ազեքսանդրիան եւ Պերկաման իրենց կարգին քաղաքակրթութեան նոր կեդրոններ դարձան:

Բ. դարուն հռոմէական տիրապետութիւնը Ողիմպիայի անկումին զարկ տուաւ: Գրաւողները անձանօթ էին ողիմպիականներուն ու թալանեցին սրբավայրը: Այս նուիրական ու խաղաղական մրցումները կապուեցան հռոմէական կրկէսային խաղերուն, ուր նախապատուութիւն կը տրուէր բրտութեան: Սակայն հակառակ տասը կայսրերը բոլորովին չէթեցին Ողիմպիան· Ներոն Ա. դարուն հոն պալատ մը կառուցանել տուաւ, ներկայ դանուեցաւ խաղերուն, նոյնիսկ բացումը կատարեց քերթողութեան մըրցումի մը: Սակայն Հատրիէնի մահէն ետք (138) քաղաքը կորսնցուց քաղաքական ու կրօնական ամբողջ իր ծանրութիւնը, հակառակ որ խաղերը կը շարունակուէին:

Քրիստոնէութիւնը վերջին հարուածը իջեցուց անոնց: 313–ին նոր կրօնքը ընդունելէ ետք Կոստանդին կայսրը կ'արհամարհէր այս հեթանոսական բարքերը: Իր յաջորդներէն Մեծն Թէոդոս 388–ին քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակեց: Պայքարելով հեթանոսութեան դէմ, հրամայեց որ տաճարները փակուին ու արգիլեց զոհաբերումը: Իսկ 393–ին արգիլեց նաեւ խաղերը, ինչ որ կը փաստէ թէ անոնք ամբողջովին դիտուած էին որպէս կրօնական երեւոյթ: Անոր դործը չարունակելու եւ հեթանոսական վերջին մնացորդներն ալ ջնջելու նպատակով իր թոռը Թէոդոս 426–ին հրդեհեց տաճարը:

Հնադարու վերջաւորութեան ոչինչ մնացած էր Հին Ցունաստանի ամէնէն նշանաւոր քաղաքէն: Մոռացումը իջաւ անոր հետքերուն վրայ ու անցաւ ժամանակը: Սակայն Ժ. դարուն մեծ հետաքրքրութիւն արթնցաւ յունական քաղաքակրթութեան հանդէպ· հնախուզութիւնը կատարեց առաջին յայտնաբերումները: Այս շրջանին Պոմպէիի եւ Հերքիւլանումի պեղումները տեղի կ'ունենային: Ֆրանսացի ուղեւոր մը յայտնաբերեց Ողիմպիայի մնացորդները: Իսկական պեղումները սկսան 1875–ին· քիչ ժամանակ ետք Փիէր տը Քուպէրթէնի նախաձեռնութեամբ կապը կը հաստատուէր հնադարեան բարքերու հետ· 1896–ին Աթէնքի մէջ բացումը կը կատարուէր արդի շրջաններու առաջին ողիմպիականներուն: Տասնըհինդ դար անցեր էր Թէոդոս Բ.ի հաստատած արգելքէն ի վեր:

Ա. Թ. Թ.

———

Քառորդ մը յետոյ սեղանը ծածկուած էր կապոյտ ծածկոցով ու պղնձեայ փայլուն սամաւարը կ'երգէր ու կը նչուլէր իր կորութիւններու բոլոր ցայտուն կէտերէն· սեղանին առաջք նստած Սաթենիկ եւ անծանօթը թէյ կը խմէին եւ զիրքը կը թղթատէին: Միւսէի բանաստեղծութեանց հատոր մըն էր եւ Սաթենիկ կը ջանար թարգմանել այն տողերը, որոնց իմաստի երանգը կը խուսափէր իր անծանօթ հիւրէն, Ֆրանսերէն լեզուի մէջ ունեցած անբաւականութեան հետեւանքով:

Այսուամենայնիւ անիկա մտազբաղ կ'ելեւէէր եւ այդ բոլորը կ'ընէր կարծես Սաթենիկին հաճոյք պատճառելու համար· անիկա իր վարմունքին մէջ կը դնէր տեսակ մը քնքուշ բարեացակամութիւն ինչպէս մէկը, որ, ծանօթ տան մէջ, երեխայի հետ խօսելու սովորութիւն ունի զգալով այդ, չէր վիրաւորուեր, այլ տեսակ մը երկչոտ ակնածանքով կը համակուէր, իր նայուածքը զաղտագողի կը զննէր անծանօթը երբ անիկա կը լռէր, կարծես խորասուզուած տաժանելի մըտածումներու մէջ: Այդ կնճռոտ ճակատը, այդ տխուր աչքերը, այդ անխնամ դէմքերեւոյթը, եւ այդ բոլորը պարուրուած էին կարծես անհմանալի լոյսով մը...

Այդպիսի րոպէի մըն էր որ Սոնիա մտաւ սենեակ· անիկա անմիջապէս որ անծանօթը տեսաւ ճիչ մը արձակեց եւ բազուկները բացաւ գոչելով·

– Սաեփա՛ն, Սաեփան ջան...

Յետոյ համբուրուեցան ընկերաբար:

Սաթենիկ մնաց ապշած· ուրեմն Սաեփանն էր եւ հակառակ որ առաջին րոպէին համարեց որ անիկա համապատասխան չէր այդ պատկերին, որ մտքին մէջ կազմած էր, այսուամենայնիւ հետզհետէ ոչ միայն զգաց որ անծանօթ չէր անիկա իր ներքին էութեան, այլ թէ Սաեփանը ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ:

Սոնիա ուզեց զինքը անմիջապէս ներկայացնել·

– Քեզ ներկայացնեմ, Սաեփա՛ն, Սաթիկը, մեր Արտաշէսի երիտասարդ քոյրը, բայց դուք արդէն ծանօթացեր էք, այդ լաւ է: Սաեփան դէ՛հ նստիր· թէյ լցրու, Սաթենի՛կ, հիմա պէտք է ընկերներին կանչել· ա՛յ, Սաեփան, ինչ օրեր, ինչ դժուարութիւն, ինչ հոգս ... է՛հ, փառք Աստուծոյ, ողջ ու առողջ հասար, այժմ այլեւս հեշտ է կարգադրել մնացածը:

Սաթենիկ ուզեց հեռանալ սենեակէն, բայց երկուքը միաբերան պնդեցին որ մնայ:

– Արտաշէսի քոյրը կարող է մտնել ամէն տեղ, աւելցուց Սաեփան:

Արտակարգ ոգեւորութիւն մը հրեղէն բոցի մը պէս անցաւ Սաթենիկի երակներէն· անիկա մինչեւ ականջները կարմրցաւ, յետոյ ինքնիրեն երդումը ըրաւ ամէն բանով արժանի ըլլալ այդ վստահութեան· այդ պահուն զինքը կարող էին ղրկել հուրի եւ սուրի մէջ առանց տատամսելու:

Քիչ յետոյ ընկերները եկան եւ Սաեփան շատ կարճ բայց ամփոփ կերպով պատմեց պատահածը· սահմանապլխէն անցեր էին յաջողութեամբ եւ առաջին ընդհարում մը ունեցեր էին Քիւրտերու հետ· յետոյ ամբողջ ողբերգութիւնը անհաւասար կռիւին· զէնքերը հասեր էին տեղ, բայց վեց հոգի զոհ տուեր էին· այնքան եւ թերեւս աւելի այն խումբը, որ ընդ առաջ եկեր էր զէնքերը առնելու· պատմեց եւ իրենց վերադարձը, սիրելի ընկերներու դիակները անթաղ լքուած թշնամի հողի վրայ ... սահմանը անցնելու դժուարութիւնները եւ ռուսական իշխանութեանց ահլածանքը: Ոչ ոք չէր ձերբակալուեր, բայց չատեր ապաստաններ էին մերձաւոր հայ գիւղերու մէջ· ինքը եկեր էր Թիֆլիս, հակառակ բոլոր դըժուարութիւններուն, որովհետեւ նոր արշաւախումբի մը կազմութիւնը անհրաժեշտ էր երկրի ընկերներուն թելադրութեան համաձայն:

Ընկերները յայտնեցին որ Թիֆլիսի մէջ արդէն մի քանի տուներ խուզարկուած էին, որովհետեւ կը կարծէին թէ Սաեփան արդէն հասած է· այսուամենայնիւ դուեր էին ապահով թաքստոց· միայն հարց մը կար·

– Ինչպէ՞ս երթալ մինչեւ այնտեղ, առանձին անհնարին էր· իսկ իրենք կասկածելի մարդիկ էին:

– Լաւագոյնը այն է որ մի կին ընկերանայ իրան· կնոջ ընկերացող մի մարդ ոստիկանութեան ուշադրութիւն չի դրաւի· ես քեզ հետ կուգամ Սաեփան:

(Շար· 20)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Յակոբ Ղարիպեան հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարել կուտայ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 16, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, իր քրոջ՝

ՍԻԼՎԱ ՂԱՐԻՊԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն աղքացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ անդամնեըրուն յիշատակին, Կիրակի, Հոկտ. 16–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ։

ՇԱՐԱԿԱՆԿԱՐ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը կազմակերպած է չարժանկարի ներկայացում մը, Կիրակի, Հոկտ. 16, ժամը 15–ին, Եկեղեցւոյ կից սրահը։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

4ՐԴ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՊՐ. ՌԻՇԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Նախագահ
Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ
Ազգային Միութեան

Լիոնի Ազգային Միութիւնը
ՏԻԿԻՆ ՄԱՏԼԷՆ ՊԱՄՄԱՃԵԱՆ

Նախագահուհի
Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան

Սիրով կը հրաւիրեն ձեզ հայ արուեստագէտներու այս յուցահանդէսին բացման երեկոյթին, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 14, երեկոյեան ժամը 6·30–ին Ազգային Տան սրահին մէջ։

Բարձր հովանաւորութեամբ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆԻ

Պր. Ֆրանսիսկ Քոլլոնի – Ծերակուտական եւ Լիոնի քաղաքապետ։

Պր. Շառլ Հերնիի – Երեսփոխան եւ Վիլլէօրպանի քաղաքապետ։

Պր. Շառլ Պէրօտիէի – Նախագահ Շրջ. խորհուրդի – կցորդ Լիոնի քաղաքապետին։

Պր. Ժան Փոպլիւիի – Ռոն Նահանգի խորհուրդի նախագահ։

Ցուցահանդէսը բաց է Հոկտեմբեր 14–էն 24, ամէն օր ժամը 3–էն 7·30։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՍԷՆ – ԳԼՈՒ. — Ժաքլին Քանարեան 300 Ֆր.։

ԼԻՐԱԿ. – Պր. Մաղաքեան 100 Ֆր.։

ՍԷՆ–ԺԵՐՕՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Ժերոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցին կը ծօնախմբէ իր հինութեան 58–րդ եւ անուանակոչութեան 56–րդ տարեդարձը, Հոկտեմբեր 16–ին։

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, հոգիներուն համար եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, հինութեան յանձնախումբի, թաղական խորհուրդի, օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամ – անդամուհիներուն, եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են եկեղեցւոյ հինութեան եւ առ յաւէտ բաժնուած մեզմէ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ
Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Ցաւարտ պատարագի, տեղի պիտի ունենայ օրհնութիւնը մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստ։

Պատարագին եւ հոգեհանգստեան պաշտօնին ներկայ կ'ըլլան՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Լիւսիէն Վէկան Առաջին փոխ նախագահ ընդհանուր խորհուրդի, եւ քաղաքապետ Մարսէյլի Առաջին Թաղամասին իր չքախումբով։

Կը խնդրուի թաղիս եւ շրջակայքի մեբազնեայ բարեպաշտ եւ հաւատացեալ ժողովուրդէն, որ խուռներամ ներկայութեամբ յարգեն յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն։

Մատաղի մասնակցութեան փափաքողները կրնան դիմել Թաղականութեան։

ՎՐԻՊԱԿ

«Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 8 / 9–ի թիւին «Գոյնի եւ կառոյցի բանաստեղծին վերադարձը» յօդուածին մէջ (Բ. էջ) կարդալ՝–

Բ. տող՝– Սակայն նոյն ատեն ՔՄԱՅՔՈՆ

Բ. պարբերութեան 4–րդ տողէն՝–

... Այս երեւոյթը թերեւս պէտք է կապել անցնող քանի մը տարիներու ՎԵՐԱԳՆԱՀԱՏՈՒԹԵԱՆ ՁԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ՎԵՐԱԳՆԱՀԱՏՈՒՄԻՆ...

Նոյն պարբերութեան, վարէն վեր 5–րդ տող

իր ուռճացումին հասած ՎԵՐԱՅԱՊԱՇՏ

Գ. էջ, Բ. սիւնակ, վարէն վեր 17րդ տող *Վինչիի* ԲՈՒՐԳի *դրոյթին վրայ։*

ՍԷՆ – ԹՒԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 16, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ, հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Հոկտեմբեր 14, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8–ին, Մշակոյթի Տուն։
9 rue du Sirk

ՆՎԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաչանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Նոյեմբեր 5–ին։
Մանրամասնութիւնները յետագային։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կը փնտռուի մինչեւ տարեվերջ հայ կին մը զբաղելու համար տանձին ապրող կնոջմով մը, Ալֆորվիլի մէջ։ Բնակութիւն (յարմարութիւններով) ուտելիք եւ նիւթական վարձատրութիւն։

Հեռաձայնել ժամը 19·30–էն յետոյ՝
43 – 75 – 70 – 65

TERRE & CULTURE à MARSEILLE

LA CROIX BLEUE (section ville) et l'ORGANISATION TERRE et CULTURE ont le plaisir de vous inviter le Samedi 22 Octobre à 20h30 (précises) à la Maison de la Culture Arménienne, 12-14, rue Saint Bazile, à une

SOIREE D'INFORMATION ET DE SOUTIEN

qui se tiendra autour d'un DINER - COCKTAIL

Cette soirée sera l'occasion pour l'Organisation de vous présenter les derniers travaux de sauvegarde et de restauration entrepris dans la région de Kessab (Syrie) et en Iran du nord durant les Campagnes 1987 et 1988

Vous pourrez également découvrir le dernier film réalisé durant l'été 1987 à Kessab

Դէպի Երկիր

«RETOUR VERS LA TERRE»
35 minutes - couleur
sous-titres français

JERANIAN

QUARANTE ANS DE PEINTURE

exposition
du 11 octobre au 12 novembre

GALERIE
DU FAUBOURG SAINT-HONORE

172, rue du Faubourg Saint-Honoré
75008 Paris Tél. 42 89 13 01

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND GALA ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBRE à 20h30

au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence
l'Archevêque **Kude NACCACHIAN**
Délégué pour l'Europe du Catholicossat de tous les Arméniens et Prélat des Arméniens de Paris

En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire d'Issy-les-Moulineaux
Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire de Clamart

PROGRAMME

— Ensemble **AKTHAMAR**
— Ensemble instrumental traditionnel arménien
Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
— Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
— Evelyne **ALTOUNIAN**
— Agop **BADOLIAN**
— **BEDIK**
— **MASSIS**
— Elya **PEHLIVANIAN**
— Rosine **TACHDJIAN**
— **VICKEN**
— **YERSO**

Toute l'équipe de l'UGAB - JEUNES vous convie à sa

SOIREE FLASH - BACK MUSIC

le Samedi 15 Octobre à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc-Jockey professionnel
★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *NOMBREUX CADEAUX* ★
★ *COCKTAILS DETONNANTS* ★

l'UGAB - JEUNES : La garantie d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.
Tenue correcte exigée.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 13
JEUDI
13 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.859
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNEE — No 16.859

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

«ՅԱՆԿԱՐԾ ՊԱՐՋ ԴԱՐՁԱԻ...»

Ամէն անոնք որոնք լրատիւներու պարզ լսողի կամ դիտողի դիրքէն ելլելով կը փորձեն քիչ մը մօտենալ ու փորձել հասկնալ հայաստանեան վերջին իրադարձութիւնները, յաճախ կը հաստատեն հետեւելը· տարիներու անտեսումին, անտարբերութեան կուտակումին հետեւանք, հետզհետէ լայնցած է խրամատը Հայաստանի ժողովուրդին ու ղեկավար տարրին միջեւ: Այս կացութիւնը որոշ չափով պատճառներէն մէկն է նաեւ ներկայ իրավիճակին, երբ հրապարակներէն յորդող բազմութիւնը համոզուած իր ճիշդ դիրքորոշումին, ազատօրէն կը քննադատէ կամ կը մերժէ լսել իրեն խօսք ուղղելու համար բեմ բարձրացող ղեկավար տարրի կամ նա դէմքը:

Երկու հատուածներուն միջեւ ստեղծուած խրամատին զրդռպատճառները յստակօրէն վարչարարական ծանր մեքենայով կը բացատրուին յաճախ· վերակառուցումով ընծայուած սխալներ մատնանշելու, քննադատելու իրաւունքը օգտագործողներ վարչարարութեան վրայ կ'աւելցնեն «պաշտօնական դիրքի չարաշահումը, ընկերային անարդարութիւններու դէմ կոյր ըլլալը»:

Մ. Կորբաչովի «վարչարարութիւնը այլեւս ազատում չունենալ» լոզունգէն մեկնած, «Սովետական Հայաստան» օրաթերթը Սեպտեմբեր 25–ի թիւով կը յայտնէ թէ այսուհետեւ լայն տեղ պիտի յատկացնէ «այդ հակաբարոյական երեւոյթն արմատախիլ անելու համար»: Թերթը տեղ պիտի տայ այս մասին խօսող նիւթերու:

Նոյն թիւին մէջ հրատարակուած է, ուրիշներու կարգին, Արտաշատէն Նորայեանի կոլտնտեսութեան արհկոմի նախագահ Վարդան Աբրահամեանի գրութիւնը, որ ունի վերոյիշեալ խորագիրը:

Ան կը գրէ· –

«Շատ ցաւալի է, բայց փաստ է, որ մի տեսակ անջրպետ է ստեղծուել ղեկավարութեան ու աշխատաւոր ժողովրդի միջեւ: Պատճառը: Արմատները շատ հեռուից են գալիս: Տասնամեակներով ամբողջացած վարչարարական վերաբերմունքից, պաշտօնական դիրքի չարաշահումից, ընկերային անարդարութիւնների դէմ կոյր լինելուց: Տարիներ շարունակ վերադաս մարմինները հաշուի չէին առնում ժողովրդի պահանջի, խնդրանքի, առաջարկութիւնների հետ: Միայն շատ ուշացած, մարդուն «իր դիմումի» հաստատ, «առողջական» վիճակից ելնելով, պաշտօնից ազատելուց յետոյ յանկարծ պարզ է դառնում, որ մէկը գիւղը էապէս ոչնչացնելու եզրին է հասցրել, երկրորդը՝ շրջանը, երրորդը՝ հանրապետութիւնը, չորրորդը՝ ամբողջ երկիրը: Գոնէ իմ ապրած կեանքում ես յիշում եմ նման պատմութիւն աշխատանքից ազատուած տարբեր մարդկանց, որոնք մինչեւ օրս իրենց առողջական վիճակով կարող են մրցել ուզածդ գլամարտիկի հետ: Մի՞թէ այս ամէնը անպատասխանատուութեան չէ: Մարդիկ յոգնել են ճառերից, դատարկ խոստումներից, աւելորդ, կեանքը ոչնչով չբարելաւող փիլիսոփայութիւնից: Եկել է ձախողած գործերի համար պատասխանատուութեան ժամանակը:

«Ցայտնագործութիւն արած չեմ լինի, եթէ ասեմ, որ հիմա մեր երկիրն ապրում է բարկանիին բարդ, իրերամերժ, իրօք յեղափոխական ժամանակաշրջան: Սակայն ժողովրդավարութեան ու հրապարակայնութեան ծաւալման ներկայիս պայմաններում էլ շարունակում է յարատեւել վարչարարութիւնը: Ինչպէ՞ս կարելի՞ է լսել արդեօք, թէ այս հրապարակումները առանձին, օգտակար կ'ըլլան խրամատները լեցնելու· ժողովուրդը որ ծարաւն ունի իսկական, գործնական վերակառուցումին, նոր խրամատներու եզրին պիտի չգտնէ՞ ինքզինքը, երբ ղեկավարութիւնը քննադատելու ազատութիւնը ամենաբաւ համարելով չարունակէ չմտածել անոնց դարմաններուն մասին· կամ այլ խօսքով, այս ու նման հրապարակումները միայն ծառայեն թերթերու սիւնակները լեցնելու:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ՔԱՐՏՈՒՂԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ստեփանակերտի մէջ հանդիպում ունեցած են Հայաստանի եւ Ադրբեջանի Ա· քարտուղարները՝ Սուրէն Յարութիւնեան եւ Ապտուլ – Ռահման Վէզիրով: Տեսակցութեան մասնակցած են Հ· Պօղոսեան եւ Մոսկուայի բանագնացը՝ Արզադի Վոլսկի: ԹԱՍ գործակալութիւնը, որ լուրը կը հաղորդէ կ'ըսէ նաեւ թէ հանդիպումին նպատակն էր քննել կացութիւնը եւ Գերագոյն Խորհուրդի որոշումներուն կիրարկումը:

Յարութիւնեան եւ Վէզիրով, որոնք քանի մը անգամ տեսնուած են Մայիսէն ի վեր, չեչտած են· – «այն խիստ անհրաժեշտութիւնը որ կայ միջին կարգաւորութիւններ ընելու չրջանին հարցերը լուծելու համար»:

Ի դէպ, Արցախի հարցերը լուծելը այնքան ալ բարդ գործ մը չէր ըլլար, եթէ մեր «եղբայրը» Ադրբեջանը «քիչիկ մը» բարի կամեցողութիւն ցոյց տար եւ Մոսկուա ալ նոյնիսկ նկատի առնէր Երեւանի արդար պահանջները, որքան նկատի կ'առնէ Բաքուի անարդար պահանջները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ալժերիոյ մէջ, Հոկտեմբեր 8–ի օր հանրաքուէի կը տիրէր եւ կառավարութիւնը ընդած էր լուսարձակը (ժամը 22–էն 6) եւ պատերազմական վիճակը: Կը մնայ յուսալ որ Շատլի տէրը մնայ իր անորոշ խոստումներուն, որպէսզի խաղաղ վիճակը պահպանուի: Ցոյցերուն առկախումը անպայման չի նշանակեր թէ ժողովուրդը գոհունակութիւն ստացաւ, այլ, ինչպէս շատ իրատես կերպով, բացատրեց երիտասարդ մը՝ «մեռեալները խորհիլ կուտան»: Մեռեալներու առընչութեամբ երկու թիւեր կան՝ պաշտօնական աղբիւրները 176 կը յայտարարեն, արեւմտեան լրագրողներու համաձայն (նաեւ Ա – Է – Փէ) 500: Ֆրանսա միշտ խոհեմ կը մնայ, դիրք չի ճշդեր եւ Սերժ Ժիւլի արդարօրէն դիտել կուտայ թէ «բանակ մը որ կը կրակէ պատանիներու վրայ չէմեցուցիչ պարագայ մըն է եւ եթէ դէպքը պատահած ըլլար Չեխոսլովաքիա կամ Թուրքիա, չհօսելու համար աւելի հեռաւոր երկիրներու մասին, Ֆրանսայի յուզումը գազաթնակէտին հասած կ'ըլլար»: Ճիշդ է որ, այս անգամ ալ Իվ Մոնթան (որ ըստ երեւոյթին ֆրանսական խղճին բաները դարձած է) ծանրօրէն դատապարտեց կատարուածը, անընդունելի գտնելով ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ: Զանազան ցոյցեր նախատեսուած են Փարիզ: Կ'ըսուի նաեւ թէ 3500 հոգի ձերբակալուած է Ալժերիա այս առթիւ:

ՊԱՊ Հռոմ վերադարձաւ Երեքշաբթի օր, վերջին ելոյթէ մը ետք եւրոպական Մորհրդարանին առջեւ: Բողոքականի մը բողոքը բաւական անհամ միջադէպ մը ստեղծեց, որ արագօրէն վերջ դտաւ պատւելիին արտաքսումով: Հիւսիսային Իրլանտայի երեսփոխան՝ պատուելի Եան Փէյսլի յանկարծ «սուտ Քրիստոս» (անթէքրիսթ) պոռաց Յովհ· Պօղոս Բ·ի, պարզելով նաեւ կարմիր թուղթիկներ, ուր արձանագրուած էր՝ «Pape, antéchrist» (ըստ Յայտնութեան, Քրիստոսի հակառակորդն է, որ պէտք է գայ աշխարհի վախճանէն քիչ առաջ արգելք հանդիսանալու համար որ Աստուծոյ արքայութիւնը հաստատուի): Դեռ փորձած է խօսիլ ալ, բայց ժամ առաջ դուրս հանուած է: Պապը իրար չէ անցած բնաւ եւ չարունակած իր ելոյթը, ծանրանալով մանաւանդ արաբ վաղուան Եւրոպայի մը պատկերին վրայ, որ սպէս կ'երազէ· – «ընդհանրական եկեղեցւոյ որպէս դերադոյն Հովիւ, եկած կեդրոնական Եւրոպային, մեր նոյն եւրոպական հայրենիքին այդ միւս «թոքը», եւ որ ծանօթ է սլաւ ժողովուրդներու տենչանքներուն, բաղձանքն է որ Եւրոպան ինքն իրեն տալով ազատ հիմնարկներ, կարենայ օր մը բացուիլ տարածութեանց վրայ, զորս իրեն տրուած է աշխարհագրութիւնը եւ դեռ աւելի՝ պատմութիւնը»:

ԱՐՏԻՇ, ԿԱՒ եւ մերձաւոր նահանգները տեղատարափ անձրեւներու, ողողումներու, գետի յորդումներու զոհ գացին եւ հոս ալ աւերը մեծ է: Ցեխը տուն մը քշեց տարաւ ներսը մնացած երկու երանելիներով: Նիւթական վնասները մեծ են, բայց Նիմի համեմատութեան չեն հասած:

ԹՈՒՐՔԻԱ ապաստանած Քիւրտերու վիճակը բաւական մտահոգիչ բնոյթ առած է: Ցուրտը, անբաւարար սնունդը, համաճարակի վտանգը խուճապ ստեղծած են: Թուրքիա միշտ միջազգային օգնութիւն կը պահանջէ (300 միլիոն տոլար):

ԹՈՒՐՔԻՈՑ համայնավար Կուսակցութեան եւ բանուորական Կուսակցութեան միացման համաձայնագիրը վերջ դտած է Հոկտեմբեր 8–ին: Նոր Կուսակցութիւնը մկրտուած է՝ Թուրքիոյ միացեալ համայնավար Կուսակցութիւն: Նախագահ նըշանակուած է Սարկըն, ընդհ· քարտուղար՝ Քուրթլու (թէեւ բանուն են) եւ որոնց դատավարութեան յաջորդ նիստը պէտք է տեղի ունենայ Հոկտեմբեր 14–ին:

ՎԱԼԱՆՍ՝ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ ԽԻՍՏ ՓԱՓԱՔԵԼԻ

Մեր նախորդ գրութեան մէջ, չփոթութիւն մը, օրացոյցին վրայ, պատճառ եղած է որ Վալանսի Հ·Մ·–ը Քանն ղրկենք չաբաթ մը առաջ ... Այս չաբաթ իրականն է որ հայանուն ակումբը կը խաղայ Քաննի պահեստին դէմ: Անցեալ չաբաթ, իր մրցակիցն էր Նիս՝ որմէ պարտուեցաւ, Վալանսի մէջ իսկ, 2 – 1–ով, ինչ որ մատնոդիչ է իր համակիրներուն համար: Ցաղթանակ մը, Քաննի մէջ, կրնայ յուսադրիչ ըլլալ: Ներկայիս Վալանս 11–րդ է, 16 մրցակիցներու միջեւ:

ԼԻՈՆ – ՏԷՍԻՆ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԲԱԺԱԿԻՆ Ի ՀԱՇԻՒ

Անցեալ Կիրակի, իր դաշտին վրայ, ախոյենական դծով, Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսինն չէ կրցած յաղթել Վիլֆրանչի պահեստի խումբին (0 – 0): Իր յաջորդ մրցակիցը պիտի ըլլայ, Ֆրանսայի բաժակի երրորդ չրջանին մէջ, Թասէնի խումբը: Խաղը յայտագրուած է Տէսինի մարզադաշտին վրայ: Եթէ Հ· Մ· Ը· Մ· պարտուի, մեծ անակնկալ մը կ'ըլլայ, քանի որ իր մրցակիցը երկու աստիճան վար դասակարգի մը կը պատկանի:

Վալանսի երկրորդ խումբը պիտի պայքարի, չրջանային բաժակին համար, Ռոմանի մէջ: Անցեալ Կիրակի, պարտուած է իր ախոյենական մրցման մէջ, Պուրկի առջեւ (2 – 0):

Վալանսի պատանեկան կազմերն ալ կը խաղան լիկի ախոյենութեան համար: Քատէները պարտուած են Սէն – Թ'Էթիէնէ (3 – 0), իսկ Մրնիմները կը մնան առաջատար իրենց խմբակին մէջ, յաղթելէ յետոյ Ռոտիայի (9 – 0):

ՆԱՀԱՆԳԱՑԻՆ ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ցուսադրիչ յաջողութիւն մը Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն – Տէսինի երկրորդ խումբին համար Սէնթ – Ֆուայի դէմ, 4 – 0: Ցաղթանակ՝ նաեւ Վիէնի Հ·Մ·–ին համար, իր դաշտին վրայ Քէնսիէօյի դէմ 1 – 0: Վիէն կը զբաւէ դասաւորումին 5–րդ տեղը:

ՍԷՆ – Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ՝ ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ցաջողութիւն, ո՛չ թէ ախոյենական դծով, այլ՝ Ֆրանսայի բաժակին ի հաշիւ: Սէն – Թ'Անթուան յաղթած է Կարտանի 2 – 0–ով, այս վերջնոյն դաշտին վրայ: Այսպէսով կը մտնէ բաժակի չորրորդ հանդրուանին մէջ՝ որ ծրագրուած է Հոկտեմբեր 30–ի համար:

Մինչ այդ, ախոյենական մրցում՝ յառաջիկայ Կիրակի: Պիտի պայքարի Կառակորդի դաշտին վրայ առաջին Քանթոնի խումբին հետ:

Հ· Մ· Ը· Մ· Արծիւ ալ, երկու դասակարգ վար, պիտի խաղայ Քարնուլի մէջ:

Սէն – Թ'Անթուան եւ Հ· Մ· Ը· Մ·, երկուքն ալ, ունին պատանեկան աշխոյժ խումբեր՝ որոնք կը մասնակցին Փրովանսի առաջնութիւններուն: Սէն – Թ'Անթուանի Քատէ խումբը հասած է նոյնիսկ լիկի աստիճանին, իր խմբակին մէջ, 4–րդ է ներկայիս:

Վ· Մ·

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 3000 ՏԱՐՈՒԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻԻՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Հայաստան – 3000 տարուան պատմութիւն

Այս է բնաբանը՝ որով միջազգային բեմի վրայ յարութիւն կ'առնէ մեր անցեալը, նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Պատուարժան Վարչութեան եւ ազգանուէր անդամներուն, սիրայօժար աշխատակցութեամբ հայ գիտնականներու եւ օտարազգի հայագէտներու:

Անխառն ուրախութեամբ, խորունկ յարգանքով ու ջերմագին չնորհաւորանքով կ'ողջունենք այս նոր ձեռնարկը, որ հայ ճարտարապետութեան (1981), հայ մանրանկարչութեան ու խաչքարերու (1982), եւ հուսկ՝ հայ գիրքին (1985) նուիրուած զեղեցիկ յուշահանդէսներէն ետք, այժմ կ'ուզէ ներկայացնել Հայաստանն ամբողջ, իր երեսուն եւ աւելի դարերու փառապանծ պատմութեամբ:

Միջերկրականի կապոյտ ափունքներէն, հայաշատ Մարսէյլ քաղաքի Նատիւիթեան Պետական Թանգարանի չքեղ սրահներէն ներս՝ կուգայ ճառագայթել՝ պատմական բազում յիշատակարաններու ընդմէջէն՝ Հայոց Նախահայրերու հինաւուրց ոգին եւ լոյսը, որ ազատատենչ ժողովուրդի մը բազմադարեան վկայութիւնն է, երբեմն յաղթական դրօշներու ծածանքով, երբեմն ողբանուագ հծծիւններով, բայց միշտ մաքուր գաղափարականով արծարծուն, ընտանեկան սրբութիւններու սիրահար, ստեղծագործ արուեստի պաշտամունքով արբշիռ, համաշխարհի քաղաքակրթութեան ի նպաստ ընթացող խրոխտ սլացքով:

Հայոց պատմութեան երեք հազար տարիները բաժնուած են երկու կէսերու. – առաջինը՝ գրերու գիւտէն առաջ, երկրորդը՝ գրերու գիւտէն ետքին: Եւ ահա՛, երկու մեծ դարաշրջաններու կիսապլինկանդնող մեր պատմահայր Մովսէս Խորենացին, Հայոց Հերոդոտոս կոչուած, զեղեցիկ խորհրդածութիւն մը կ'արձանագրէ իր Ննդոց Մատեանի առաջին էջերուն վրայ, համապատկերը դնելով մեր ազգային բազմադարեան դոյութեան, մարգարէաշունչ ոգիով՝ իր հայեացքն ուղղած ապագայ դարերուն: Համեստ, բայց խորունկ խորհրդածութիւն մըն է, մեծ պատմահօր գրիչէն ծագած, որ համադրելով հին դարերը Հայոց պատմութեան, համաշխարհային դատաստիլի կը շիոքին վրայ, այսպէս կը քանդակէ պատգամօրէն.

«Թէպէտ մեծ փոքրիկ ածու մըն եմ, թիւով՝ շատ սահմանափակ ու զօրութեամբ՝ տկար, եւ շատ անգամ՝ օտար թագաւորութիւններէ նուաճուած, սակայն եւ այնպէս՝ մեր երկրին մէջ ալ բազմաթիւ ճաշագործութիւններ են կատարուած, գրուելու եւ յիշատակութեան արժանի» (*Մովսէս Խորենացի, Պատմ. Ա. Գ.*):

Խորենացին կարդացած էր Հայկ Նահապետի, Արամի, Արա Գեղեցիկի եւ անոնց յաջորդող դիւցազներու առասպելային պատումները, լսած էր Գողթն դաւառի դուռաններու նուագները՝ Արտաշէսեան երգերու արձագանգներով, Մասիսի անդունդներուն մէջ հսկող՝ Արտաւազդ արքայի ոսկիէ չղթաներով կռանուած: Ծերունի պատմահայրը հարկաւ իր բնագրին մէջ ընթերցած էր կիկերոնի աքանչելի տողերը՝ ուր մեր Մեծն Տիգրանը կոչուած էր «Ամենահզօր Թագաւոր Ասիական Աշխարհին (Potentissimus rex Asiae), տեսած էր Ամբերդի եւ Գառնիի հսկայ ամրոցներէն մնացող եւ ելլող յաղթական զօրակառքերը. եւ հուսկ՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի «Անմար Կանթեղ»ին չոզերն հագած, վկան էր դարձած Հայոց Գրերու Գիւտին, Աստուածաշունչի ոսկեղէն թարգմանութեան, Վռամշապուհ Թագաւորի խաղաղ օրերուն, Մեսրոպ Մաշտոցի զերմարդկային ճիգերով իրագործուած, Սահակ Կաթողիկոսի ալեփառ չունչին տակ:

Ու տակաւին լրնչ անուններ եւ յիշատակութեան արժանի սխրագործութիւններ պիտի արձանագրէին, դարերուն հետ վազելով, Խորենացիի որդիները, մեր յաջորդ պատմագիրները, ակռաներ եւ ականջալուր, ամէնքն ալ վկաներ՝ հսկայ Մասիսներուն սառոռոը ապրող եւ գործող ու կերտող Հայ ժողովրդի վսեմ դարաւոր արարքներուն:

Կարմիրն Վարդան՝ Եղիշէի վրձինով պիտի ներկէր զաշտերն Հայրենի, կրօնքի եւ հայրենիքի պատուութեան երազով:

Աչուռ Ա. պիտի զար, արաբական արշաւանքներու տխուր դէպքերէն ետք, նոր դարու արշալոյսն աւետելու, Անիի հազարամեկ եկեղեցիներու զանգերով:

Լեւոն Մեծագործ՝ կիլիկեան զօրքերով պիտի արշաւէր, Նոր Հայրենիք ու անկախ թագաւորութիւն ստեղծելու, Միջերկրականի արեւելեան ափունքին, Սիսի բերդին հովանիին տակ կոխելով իր սեփական դրամները. – «Լեւոն Թագաւոր Ամենայն Հայոց»:

Բայց չուռով կ'անցնէին փառքերը հայազարմ արքաներուն. օտար ցեղեր, արեւելքէն արեւմուտք, կը բռնադրաւէին պաշտելի երկիրն Հայոց, որ երբեմն դէբրախտավայր, պիտի դառնար հսկայ դերեզմանոց, անուէր խաչբարե – րու տխուր հայեացքին տակ ամայացած, անծայրածիր, Հաղբատէն մինչեւ Տաթեւ, Զուղայէն մինչեւ Նարեկ ու Հռոմկլայ:

Եւ ժողովուրդն Հայոց, գաղթականի ցուպն առած, Սիփւռքի տարածքին վրայ, Ղրիմէն մինչեւ Հնդկաստան, Լեհաստանէն մինչեւ Իտալիա կամ Հոլանտա, պիտի ստեղծէր, վերընձիւղած նոր կեդրոններ, Հայրենիք՝ օտարութեան մէջ, սեփական եկեղեցիներով, դպրոցներով ու մամուլով, վաճառականական հսկայ ձեռնարկներով, ապահովելու համար իրենց ազգային ինքնութիւնը, որուն կը սպառնային ձուլիչ մեծ զանգուածները այլացեզու Պետութեանց: Եւ 1512 թուականին, Վենետիկի մէջ լոյս տեսնող հինգ զբօսդկոները, երախայրիք՝ հայ տպագրութեան, դուռը պիտի բանային նոր գարթօնքին:

Անհայրենիք Հայութեան համար վերածնունդի դարն էր սկսած. Էջմիածնի մէջ՝ 1600–ական թուականներուն յայտնուող երեք մեծագործ կաթողիկոսներու ճիգերով, Վենետիկի մէջ՝ Սեբաստացի Մխիթար Աբբայի լուսանորոգ ձեռնարկով, եւ իրենց գաղափարակից նուիրեալներու հոգեշնորհ աշխատանքով:

Անդին՝ Դաւիթ Բէկ, հայ կտրիճներու գլուխն անցած, Ղարանի մէջ՝ լեռնէ լեռ կ'արշաւէր, ի սէր հայրենի անկախութեան, դիմադրական հզօր պայքարներով: Եւ Ղարաբաղի Մելիքներու երազը կը բոցավառէր երկինքն՝ Հայոց:

Այդ օրերուն, Ս. Ղազարի վանքը, Ազգրիականի ափերուն ծնած ու ծաղկող «Փոքրիկ Հայաստան», չուռով կը փայլէր փարոսի նման, լուսաւորելու Սփիւռքի համայն Հայութիւնը. անեղաղօր ինքնակալը Նափոլէոն կը վճռէր Հայոց կըզպիակին անսասան գոյութիւնը, հիմերը դնելով Սուրբ Ղազարի Հայկական Ակադեմիային: Վորա Պայրըն՝ հմայուած անոր կենսունակ ոգիէն՝ կը հաղորդուէր հայ լեզուին հետ: Հ. Միքայէլ Ջամչեան իր եռահատոր պատմութեամբ՝ կը քանդակէր փառաւոր յուշարձանը Հայոց Անցեալին: Հայկազեան Բառարանով՝ կ'անմահանար Հայոց լեզուն հազարադանձ: Բազրատունիի բամբիռով կեանքի կը կոչուէին զիւցազներն Հայոց աշխարհին:

Մեր պատմութեան երրորդ հազարամեակի սեմին, մինչ մշակութային հսկայ վերելքի մը կատարին, յոյսեր կ'արծարծէին նաեւ ինքնավար դոյութեան, յանկարծ ցեղասպան ահեղի ծրագիր մը կուդար սեւ վարագոյր մը փռել հայ ժողովուրդին եւ հայ պատմութեան վրայ. եւ հրաշակերտ տաճարներ, գիտութեան կեդրոններ ու վանքեր, ամրոցներ հազարամեայ, դարձեալ քարուքանդ կը դառնային, միլիոնաւոր նահատակներու արիւնով բռոտոցած:

Բայց չէր մարեր Ոգին Հայաստանեայց: Հին հերոսներու խանդավառ հրայրքով յարութիւն կ'առնէր կրկին՝ իբրեւ արծիւ սաւառնելով լեռ ու ձոր, պատուութեան վերջին սրբազան պայքարը մղելու, Անդրանիկի կորիւններուն ամբակներուն տակ:

Ու կը յառնէր վերածնած Հայրենիքը, Սարդարապատի յաղթանակով, իր սեփական դրօշով ու սահմաններով. առաջին Հանրապետութիւն՝ ազատ ու անկախ Հայաստանի, թօթափելով վեց դարերու դերութեան մթին չղթաներն ու լուծը: Մորմոքային իշխանութեան հաստատումով, ՀՍՍՀ նոր իրականութիւն մը դարձաւ, եւ մանաւանդ վերջին ժամանակներուս՝ մշակութային ու քաղաքային – գիտական հսկայ վերելքի կեդրոն, ակադեմական բազում հիմնարկներով ու համալսարաններով:

Կը յառնէր նաեւ Սփիւռքը, փիւնիկ հաւին նման, ու Տէր – Զօրի աւազներէն կը սերէր մանկութիւն չունեցող մարդոց սերունդը, Հալէպէն՝ Պէյրութ, մինչեւ Ֆրանսա եւ Ամերիկաները:

Մեր երեքհազարամեայ պատմութիւնը՝ այս տարի նոր գլուխ մըն ալ արձանագրեց սրտատրոփ. Լեռնային Ղարաբաղի կցման հարցը՝ Մայր Հայրենիքի հետ: Ուրախութեամբ նշմարեցինք արտակարգ միասնութիւն բոլոր հայ ժողովուրդին մէջ. յարաճունական եւ կուսակցական բոլոր խաւերուն մէջ, միասիրտ ու միաբերան, Հայրենիք եւ Սփիւռք, նոյն յանկերգն ունէին՝ իրենց ճառերուն եւ նամակ – հեռագիրներուն մէջ: Աւա՛ղ, սակայն, դարձեալ գոհար:

Ղարաբաղ – Արցախը զարձաւ խորհրդանիշ նոր եղելութեանց: Աշխարհի բոլոր լրագիրները, անուանի թղթակիցներ, մեծատառ արձանագրեցին հայկական նոր հարցը. կուսակցութիւններ ու քաղաքական օտար մարմիններ թիկունք կանգնեցան, դնահատելով ու գովելով Հայոց արդար պահանջները, ի նպաստ խաղաղ լուծումի մը, ի յարգանս Հայ ժողովուրդի դարաւոր պատմութեան եւ ժողովուրդներու իրաւունքներուն:

Այս երեւոյթներուն տակ, ահա՛ կը բացուի Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան մեծ ցուցահանդէսը, իր սեփական ոճով, զիրքով, հաստատուն հատոր մը՝ ամբողջ Հայ ոգին նուիրուած Հայոց պատմութեան:

Մեր անկեղծ մաղթանքն է, որ անկիսա առիթ ըլլայ աւելի խորապէս ճանչնալու եւ ճանչցնելու մեր պատմութիւնն ու մշակոյթը, աւելի սերտօրէն սիրելու եւ սիրցնելու մեր ժողովուրդը, մանաւանդ մեզ աղնուօրէն հիւրընկալող երկիրներն – մեզ աղնուօրէն հիւրընկալող երկիրներն մէջ, այն խորունկ ու անկեղծ վըստահութեամբ, զոր մերօրեայ մեծ բանաստեղծը կը թելադրէ մեզի, թէ՝ Կաճ – պիտի լինենք – եւ դեռ շատ ենք:

ՆԵՐՍԷՍ ՎՐԴ. ՏԷՐ – ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ
Առաջնորդ՝
Մխիթարեան Միաբանութեան
Վենետիկ, – Ս. Ղազար
Հոկտեմբեր 1

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԲԱՑՄԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ
– ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ –

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). – Հոկտեմբեր 1–ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, Արսլնօ ճաշարանը, հրաւիրած էր մամուլը ներկայացնելու համար իր ձեռնարկած ցուցահանդէսը՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ 3000 ՏԱՐՈՒԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ» որ տեղի պիտի ունենայ Մարսէյլի Առեւտուրի եւ Ճարտարարուեստի կեդրոնը (Լա Քանըպիէր) Հոկտեմբեր 12–էն Նոյեմբեր 19–ը, պաշտօնական բացումը կատարուելով, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 14–ին, ժամը 18·30–ին, ներկայութեամբ Մարսէյլի քաղաքական իշխանութիւններուն եւ չրջանի դրական, մշակութային, դիտական, մտաւորական աշխարհին պատկանող անձնաւորութիւններու: Ներկայ եղան ասուլիսին, յատկապէս տեղական մամուլը, հայ մամուլը եւ հայկական ձայնասփիւռները:

Բացումը կատարեց Լեւոն Զօլաքեան:

Մշակոյթի Տան Երիտասարդաց Ակումբի կողմէ Սեդա Զօլաքեան հակիրճ խօսքերով առաւ ցուցահանդէսին կարեւոր յատկանիշները:

Ապա, Կարօ Ցովսէփեան ներկայացուց ցուցահանդէսը իր մանրամասնութիւններուն մէջ:

Մէկուկէս տարուան աշխատանք մըն է, ըսաւ, որ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը պիտի ներկայացնէ հանրութեան: Ամբողջովին ծրագրուած, յղացուած, պատրաստուած եւ իրագործուած իր անդամներուն կողմէ, բարոյական հեղինակութեամբը դիտական յանձնախումբի մը, բայց մանաւանդ ղեկավարութեամբը եւ գործնական աշակցութեամբը փըրոֆ. Ժան Փիէռ Մահէի եւ Ռեմոն Յարութիւն Գէորգեանի: Ցուցահանդէսը կը ներկայացնէ պատմական եւ դիտական վաւերականութիւն մը:

Տիեզերական պատմութեան պատասխին վրայ Հայաստանը իր 3000 տարիներով կը ներկայացնէ ինքնուրոյն եւ ինքնատիպ քաղաքակրթութիւն մը: Ցուցահանդէսը կ'ուզէ ըլլալ համապատկերը այդ բազմադարեան գոյութեան, պատմութեան ակերէն, հայ ժողովուրդի կազմութենէն, հեթանոսական թագաւորութիւններէն Արտաշէսեան երգերու արձագանգով, Մեծն Տիգրանի յաղթական զօրակառքերու դղրդիւնով, մինչեւ Լուսաւորչի Կանթեղը, ոսկեզարը, արաբական արշաւանքները եւ Աչուռ Ա., մինչեւ Լեւոն Մեծագործ եւ կիլիկեան թագաւորութիւնը, մինչեւ Դաւիթ Բէկ, մինչեւ Վերածնունդը, ազգային զարթնումը եւ մինչեւ ժամանակակից պատմութիւնը եւ այսօրուան իրականութիւնը:

Այս ամբողջը ոչ միայն պիտի ներկայացուի պատկերներով, արձանագրութիւններով, քարտէսներով, գանկերով, ցուցակներով, առարկաներով այլ նաեւ՝ հրատարակութեամբը դիրքի մը 400 էջնոց, 237 գունաւոր եւ սեւ-ճերմակ նկարներով տպուած, Վենետիկ, Ս. Ղազար, եւ որուն աշխատակցած են յայտնի պատմագիրներ, դիտնականներ, ծանօթ մտաւորականներ՝ Ժան – Փիէռ Մահէ, Միրիօ Սալվինի, Նինա Գարսոյեան, Ժէռար Տէտէեան, Յարութիւն Գէորգեան, Ռիչառ Յովհաննէսեան, Քլէռ Մուրատեան: Գիրքին նախաբանը տորագրած է Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեան՝ մեծաւոր Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան:

Մխիթարեան Միաբանութեան թանգարանն է որ կուգան նիւթերու մեծ մասը՝ Քէօթահեայի յախճապակիներ, ապնուկաններու սուրեր, եկեղեցական զգեստներ եւ այլ թանկագին եւ հին առարկաներ: Կան նաեւ բազմաթիւ եւ կարեւոր առարկաներ եկած անձնական հաւաքածուներէ:

Ցուցահանդէսի տեւողութեան տեղի պիտի ունենան դասախօսութիւններ, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ: Առաջինը՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 15–ին. Ժան – Փիէռ Մահէ պիտի խօսի «Հայ պատմագիրութիւն» մասին, իսկ Ժէռար Շալճանի նիւթը պիտի ըլլայ՝ «Հայկական Սփիւռք»ը: Երկրորդ դասախօսութիւն մը Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 28–ին, այս անգամ Քլէռ Մուրատեանն է որ, պիտի խօսի՝ «Սովետական Հայաստան»ի մասին:

Ցուցահանդէսի պիւտճէն կը բարձրանայ չուրջ 400 հազար Ֆրանքի: Իրենց նիւթական աջակցութիւնը կը բերեն՝ Շրջանային Խորհուրդը, Մարսէյլի քաղաքապետարանը, Մշակութային հարցերու չրջանային տնօրէնութիւնը, Գաւառ Կիւլպէնկեան Հիմնարկը, Հայ Ուսանող Սայապալեան Հիմնարկը, Նուրհան Ֆրէնկեան Հիմնարկը, կարգ մը գրասիրաններու ընդհանուր խորհուրդը Պուշ – Տիւ – Ռոնի եւ ազգայիններ:

Անկասկած Մարսէյլը, այս ցուցահանդէսով եւ Նոյեմբերին «Անոյշ» օփերայի ներկայացումով պիտի ապրի հայկական օրեր:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՁԱՆԱՁԻՒ ԿԵԱՆՔԸ, ՈՐԴԻՍ

– Արտակ ջան, կարող եմ ես գնալ, – առաւօտեան ասաց մայրը որդուն, – զբաղ-ւար չէ ինձ համար: Ամբողջ կեանքում խանութի եմ գնացել, հերթի եմ կանգնել: Սովոր եմ ... Բայց ժամանակն է, որ դու էլ ճանաչես կեանքը: Արդէն հինգերորդ դասարանում ես, փոքր չես...

– Ի՞նչ կայ սովորելու, – զժգոհ փընթփընթաց որդին: – Ով ասես կարող է առուտուր անել, եթէ ճիշդ հաշուել գիտենայ:

– Ճիշդ հաշուելը կարեւոր չէ: Էդ մասին՝ յետոյ: Իսկ հիմա լսիր, թէ մեզ ինչ է հարկաւոր: Բերելու ես երեք թթուասէր, երկու «տնական» կաթնաչոր, երկու չիչ մածուն ... Կը յիշե՞ս:

– Հա՛:

– Դէ, կրկնիր:

– երեք թթուասէր, երկու «տնական», երկու մածուն:

– Ապրես: Իսկ հիմա՝ գները: Ուրեմն, մի թթուասէրն արժէ երեսունեօթ կոպէկ: երեք անգամ երեսունեօթ՝ կ'անի մէկ ու քսան:

– Իսկ ո՞նց: երեք անգամ երիսունեօթ՝ հաւասար է հարիւր տասնմէկի: Այսինքն՝ մէկ ռուբլի տասնմէկ կոպէկ:

– Արտակ ջան, թուաբանութեան խընդիրներում է էդպէս, իսկ մեր խանութում ուրիշ է: Ուրեմն, երեք թթուասէր՝ մէկ ռուբլի քսան կոպէկ: Եղա՞ւ:

– Ջեզաւ, բայց որ ասում ես՝ եղաւ:

– Մեզ էլ ի՞նչ էր հարկաւոր:

– երկու «տնական»:

– «Տնական»ի հետն արժէ քառասուներեք կոպէկ: Երկուսը՝ իննիսուն կոպէկ: Հասկացա՞ր:

– Հասկացայ:

– Լաւ է: Եթէ ամէն ինչ էդպէս չուտ հասկանաս՝ հեշտ կ'ապրես: Առանց ուզելդ տեղը չդադնանալու ... Ուրեմն, մէկ ու քսան՝ դումարած իննիսուն: Կը լինի երկուս ու տաս: Մնաց մածունը: Մի չիչ մածունի գինը երեսունմէկ կոպէկ է: Արտակ, երկու չիչ մածունի համար մենք ինչքա՞ն պիտի վճարենք:

– երկու անգամ երեսունմէկ հաւասար է ւօթանասունի:

– Ապրես ... Մենք ունէինք երկուս ու տաս: Աւելացնենք մածունների ւօթանասունը: Եղաւ երկու ռուբլի ութսուն կոպէկ: Վերցրու երեք ռուբլի:

– Մամ ջան, մնացած քսան կոպէկին էլ ինձ համար տասնըւթ կոպէկնոց պաղպաղակ առնեմ: Լա՞ւ:

– Վաճառողը, չատ հնարաւոր է, որ քեզ էդ քսան կոպէկը չվերադարձնի:

– Իսկ ես կը պահանջեմ: Կը պահանջեմ, որովհետեւ ուզում եմ պաղպաղակ ուտել:

– Կարող ես, ի հարկէ, պահանջել: Եւ նոյնիսկ, հնարաւոր է որ դրանից յետոյ քսան կոպէկը քեզ վերադարձնեն: Բայց իմացիր, տղաս, չարժէ քսան կոպէկի համար ջղերդ փճացնել: Իսկ մեր խանութի վաճառողները էդ գործի վարպետն են:

– Որ էդպէս է՝ խաչմերուկի խանութը կը գնամ: Ոչինչ, որ մի քիչ հեռու է:

– Է, տղայ ջան, մեր միկրոշրջանում էդպիսի խանութ չկայ ... Այնպէս որ, լաւ կը լինի դատարկ – մատարկ յոյսեր չունենաս: Ճանաչիր կեանքը, եւ քեզ համար հեշտ կը լինի:

– Բայց ես պաղպաղակ եմ ուզում:

– Քսան կոպէկ էլ կը տամ, որ քեզ համար տասնութ կոպէկանոց պաղպաղակ գնես: Եղա՞ւ:

– Եղաւ...

ԳՈՒՐԳԷՆ ԴԱՎԹԵԱՆ

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ՍՍՀՄ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՍՈՎԵՏՈՒՄ

Սոյն թուի Օգոստոս 1–ի առաւօտեան ժամը 10–ին ՍՍՀՄ–ի Գերագոյն Սովետի Նախագահութեան Նախագահի տեղակալ Մեծայարգ Պիտեր Մելովիչ Դէմիչեւը կրեմլում ընդունեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգէն Ա. Հայրապետին:

Բարեկամական զրոյցի ընթացքում չօշափուեցին մեր ժողովրդին եւ Հայ Եկեղեցուն յուզող հարցեր՝ կապուած աշխարհի խաղաղութեան, ժողովուրդների բարեկամութեան, մեր երկրում ծաւալուող վերակառուցման ընթացքի, ինչպէս եւ մի շարք հայ եկեղեցիներ ու վանքեր վերադարձնելու գործին՝ Հայաստանում, եղբայրական հանրապետութիւններում եւ Լեռնային Ղարաբաղում:

Ունկնդրութեան վերջում վեհափառ Հայրապետը Տիար Դէմիչեւին յանձնեց երկու յուշագրեր ուղղեալ Սովետական Միութեան Առաջին Նախարար Մեծայարգ Միխայիլ Սերկեեւիչ Գորպաչովին, վերոյիշեալ հարցերի առընչութեամբ: Ունկնդրութիւնը տեւեց մէկ ժամ:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Սեպ· 19, 1988

PUBLICATIONS REÇUES

NUAGES ET SABLE
DANS MA PAUME
ZAREH KHRAKHOUNI
Traduit de l'arménien et postfacé par
Marc Nichanian
Poésie sans frontière,
Ed.. Saint-Germain des Prés, Paris 1988

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արեւմտեան չրջանի Հայ Դատի Յանձնախումբը Սեպտեմբեր 22–ին ժողովրդական հաւաք մը կազմակերպած է, կլենդէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին սրահին մէջ: Դասախօսած է (անդլերէն) Եու – էս – Սի· համալսարանի քաղաքական գիտութիւններու բաժնի վարիչ փրոֆէսէօր Հրայր Տէմմէճեան, դատապարտելով խորհրդարանական իշխանութիւնները որոնք կը ջանան խեղդամահ ընել հայութեան արդար ձայնը: Ապա խօսք առած է (հայերէն) Ժան Գոսագեան որ չեշտած է թէ ժողովրդական պոյքոթը ճնշելու շարժումներ ապարդիւն են, քանի որ իւրաքանչիւր նման քայլէ ետք հայութիւնը աւելի ամուր պահանջատիրութիւն կ'արտայայտէ: Ներկաները դիտած են նաեւ տեսադրութիւն մը վերջին քանի մը ամիսներու արցախեան կեանքէն:

Յաջորդ օրը, Սեպտեմբեր 23–ին բողոքի ցոյց մըն ալ կատարուած է Սան – Ֆրանսիսքոյի խորհրդային հիւպատոսարանին առջեւ: Հարիւրաւոր ցուցարարներ Արցախի կռիւը պահանջող լոզունգներ արձակած են· խօսք առած են Կ· Մոմճեան եւ Օր· Օլիա, որոնք չեշտած են թէ հայկական պահանջները արդար են ու անժամանցելի: Անոնք դատապարտած են նաեւ խորհ· կողմնակալ իշխանութիւնը:

**

ՊԼՅՐՈՒԹԻ մէջ, Սեպտեմբեր 8–ին տեղի ունեցած է օծումի արարողութիւնը երեսուն հնչակեան նորընծաներու, որոնք յաջողութեամբ աւարտած էին ՍԴՀԿ «Տխրունի» Ուս· – երիտ· Միութեան կուսակցական վեցամսեայ դասընթացքը: Խօսք առնողները յիշատակած են հնչակեան կուսակցութեան զոհաբերած արժէքաւոր վիճուորագրեալները, որոնց կեցուածքով կը դաստիարակուին այսօրեան հնչակեան երիտասարդները: Նորընծաներու այս խումբը կոչուած է «Ղարաբաղեան Չոկատ»:

**

ՊՈՒԻՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցւոյ օծումին յիշատակը նշուած է Օգոստոս 28–ին· պատարագած է Արժանթինի առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան, ներկայ գտնուած են պետական անձնաւորութիւններ, եկեղեցական ներկայացուցիչներ: Պատարագէն ընթացքին կարդացուած է Վազգէն Ա·ի կոնդակը, ուր կաթողիկոսը յայտնած էր թէ այս յիսնամեակին առթիւ Պուէնոս – Այրէս ուղարկած է Թադէոս Առաքեալի մասունքը:

**

ՖԻՔՍԻ (Յունաստան) Լ· եւ Ս· Յակոբեան վարժարանին մէջ, Սեպտեմբեր 24 եւ 25 ու անոր նախորդող շաբաթավերջը, տեղի ունեցած է Հ· Ց· Դ· երիտասարդական Միութեան աւանդական հայկական փառատօնը, որ այս տարի կոչուած է «Կանչ Ղարաբաղեան»: Փառատօնին իրենց տաղանդաւոր ներկայ եղած են «Դրօշակ»ը, «Ազատ Օր»ը, Հնչակեանները եւ այլ միութիւններ: Յայտարարին մասնակցած են Երիտասարդական Միութեան պարախումբը եւ նուագախումբ մը:

**

ՊԼՅՐՈՒԹԻ մէջ, Օգոստոս 24–ին, իր մահկանացուն կնքած է Վրոյր Մազմանեան, յառաջացած տարիքի մէջ: Ծանօթ կիթառահար, տարիներէ ի վեր քաշուած էր երաժշտական ասպարէզէն, բայց երկար տարեր դասեր տուած է թէ անձնական եւ թէ կրթական հաստատութեանց մէջ: Ծնած էր Պոլիս եւ յաճախ հետաքրքրական յուշեր կը զրէր, որոնք անցեալին լոյս տեսած են Պէյրութի «Նայիրի» շաբաթաթերթին մէջ, աւելի ուշ նաեւ «Յառաջ»ի, մանաւանդ երբ չրջան մը ապրեցաւ Աննըսի իր ողբացեալ քրոջը քով: Իր մէկ նման յուշագրութիւնը լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի Ապրիլ 24–ի թիւին մէջ («Ապրուած Օրեր»), ուրիշ մաս մըն ալ կը հրատարակենք յետագային:

**

ՊՈԼԻՍ վերադարձած է Շնորհք Պատրիարք Հոկտեմբեր 1–ին, Յունաստան կատարած իր այցելութենէն ետք: Նախքան մեկնումը, Սեպտեմբեր 28–ին գացած էր Ա· Գալփաքեան Ազգային նախակրթարանը, ուր դիմաւորուած էր աշակերտներու երգերով: Ապա, այցելած էր հին Քոքինիոյ հայկական ծերանոցը, ուր պինգը ողջունած է թեմիս առաջնորդը՝ Սահակ Արք· Այվազեան: Սեպտեմբեր 30–ին, Պատրիարքը այցելած է Կրետէի հայկական եկեղեցին, հուսկ վերադարձած իր աթոռը:

**

ԵԳԻՊՏՈՍԻ 1988 – 1989 կրթական տարեշրջանի ազգային վարժարաններու վերամուտին առիթով, Սեպտեմբեր 14–ին, թեմի առաջնորդ Զաւէն Արք· Զինչինեան՝ ընկերակցութեամբ՝ Գահիրէի գործադիր ժողովի տեսենապետ ու փոխ – տեսենապետի, ներկայ եղած է Հելիոպոլսոյ Նուպարեան ազգային վարժարանի վերամուտի հանդիսութեանց, որուն ընթացքին առաջնորդը աշակերտութեան ներկայացուցած է նոր նշանակուած տնօրէն Մ· Պալայեանը: Յաջորդ օրը անոնք ներկայ եղած են նաեւ Պուլաքի Գալուստեան ազգ· վարժարանի պաշտօնական վերամուտին:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ընկերները, ընդունելով հանդերձ Սոնիայի դիտողութիւնը, անյարմար դտան իր ընկերանալը· երկու անգամ բանտարկուած կին էր անիկա եւ կարող էր պատմել որ իրեն ծանօթ գաղտնի ոստիկանի հանդիպի:

– Ես կ'ընկերանամ, բաւ Սաթենիկ:

Բոլոր աչքերը դէպի իրեն դարձան· ինքն իսկ զարմացաւ իր համարձակութենէն եւ յանդգնութենէն· այդ հերոսական օրերուն վտանգի ենթարկուիլը անձնական չէր, այլ փառասիրութիւն մը, որուն պէտք էր արժանի դառնալ:

Սաթենիկ պատրաստ էր լալու, կարծելով նշմարել հեգնական ակնարկ իր վրայ սեւեռած աչքերուն մէջ, բայց երբ Սոնիան դէպի իրեն դարձաւ, անոր նայուածքը լի էր բարութեամբ եւ խանդագութեամբ· յետոյ դառնալով իր ընկերներուն, բաւ·

– Լաւ ուրեմն ես կը գնամ Արտաշէսի քովը հետ:

Միասին դուրս եկան· Սոնիա խոզանակեր էր Սոեփանի հագուստները· անիկա սանտրուեր ու մաքրուեր էր մեկնելէ առաջ, ուշադրութիւն չհրաւիրելու համար իր վրայ: Շտապով անցան լայն եւ լուսաւորող փողոցներէն, անցան Վարանցովի կամուրջէն զրեթէ առանց խօսելու եւ երբ մտան այլեւս մութ եւ ամայի փողոցներ, Սոեփան կանգ առաւ:

– Սաթի՛կ, բաւ մտերմական չեչտով, դու փափկակազմ կին ես, պիտի յոգնես, սոխպուած ենք քալել, անխոհեմութիւն է կառք վերցնել:

– Ծոգնած չեմ բոլորովին եւ ինձ վրայ ուշադրութիւն մի դարձրէք:

Օգնելու համար երիտասարդ կնոջ, Սոեփան թեւը մտաւ ու զնացին այդպէս վաղեմի մտերիմներու նման· քիչ անգամ խօսք մը կ'արտասանէին, բայց Սաթենիկ կը զգար որոշապէս որ տարօրինակ համակրանք կար Սոեփանի արտասանած նոյնիսկ սովորական բառերուն մէջ:

Ուշ տեղն հասան հեռաւոր թաղի մը մէջ մեկուսացած տուն մը, ուր եղբայրական ընդունելութիւն գտան· ժամանակը յառաջացած ըլլալով Թոյլ չտուին որ Սաթենիկ մեկնի եւ անեցիներէն երիտասարդ մը գնաց իմացնելու ընկերներուն իրենց ապահով հասնիլը:

Մինչեւ կէս գիշերը անց մնացին այդ պարզ ընտանիքին մէջ, ուր կիները եւ երեխաներն իսկ կարծես տոգորուած էին իրենց կատարած գերին լրջութիւնով: Թեթեւ ընթրիք մը ըրին կէս գիշերին ու Սաթենիկ գնաց հանգստանալու տան օրիորդներուն սենեակը:

Այդ օրէն սերտ բարեկամութեամբ կապուած էր Սոեփանին հետ: Անիկա իրեն հիացում կ'ազդէր, ակնածանք եւ եղբայրական գորովանք: Կարող էր անոր համար ամենամեծ զոհողութիւններ ընել եւ փոխարէնն ապասել իրմէ այն բոլորը, որ հարազատէ մը կը սպասուի: Սոեփան իր հետ վարուած էր միշտ պարզութեամբ եւ անսահման բարեկամութեամբ, բայց երբեմն այդ բարեկամութիւնը դարձեր էր յուզումնալի· խռովքի խուսափուկ վայրկեաններ, որոնք մնացեր էին առկախ եւ առանց յաջորդութեան· բայց այդ զսպուած յուզմունքը, տեսակ մը անբացատրելի անհանգստութիւնը մանաւանդ Գարեգինի վերաբերմամբ, անչմարելի չէին մնացած Սաթենիկէն, բայց նաեւ հաղորդական չէին եղած: Սաթենիկ ամէն անգամուն ջանացած էր մարել այդ խռովքը եւ տարօրինակ զգուշութիւնով մը նոյնիսկ իր միտքը կանգ չէր առած այս տպաւորութեան վրայ· ինքը չատ լաւ գիտէր որ Սոեփանի մէջ ուրուագծուող զգացումին պոռթկումը կրնար խզում յառաջ բերել իրենց մէջ եւ խանգարել ներդաշնակութիւնը իրենց գեղեցիկ բարեկամութեան· միեւնոյն տեղն ինքզինքը հեռու եւ անհաղորդ կը զգար այդ բնոյթէ զգացումի մը Սոեփանի նկատմամբ եւ հանդարտութեամբ կը դիմաւորէր այդ խռովքը, ամէն անգամ երբ անոր խոժոռ եւ խիստ դէմքը կը լուսաւորէր անհանգիստ յուզումով եւ նայուածքը կը ծանրանար դառն տխրութիւնով: Մնաց որ այդ րոպէները այնքան խուսափուկ էին որ Սաթենիկ թոյլ չէր տար ինքզինքին որոշ եզրակացութեան մը յանգիլ եւ երջանիկ էր երբ իր զուարթութեան, չնորհին եւ սրամտութեան փոխարէն դժուարին ժպիտը կը ծաղկէր այդ կեանքի բերին տակ ճնշուած եւ հազար ազնուական հոգերով տանջուած մարդու կնճռոտ դէմքին վրայ:

(Շար· 21)

ՓՈԽԱՆ ՇԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՏԻՍԻՆ. – Տէր եւ Տիկին Յովհ. Հաբեղեան իրենց սիրելի վաղեմի բարեկամ՝ Միհրան Ներկիզեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի կը նուիրեն 500 Ֆր. «Յառաջ»ին եւ 500 Ֆր. Լիոնի Հոիփսիմէ Տիգրան Փափազեան, ամէնօրեայ մանկապարտէզին:

**

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչին Սիրան Շահպազի մահուան առթիւ (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի Ա-րաքս մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մամասէ 200 Ֆր. իրենց մօր յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Արապեանէ 100 Ֆր., Լիբանանէն Լիոն ժամանող երախաներուն համար արուած ճաշին առիթով այս նպատակին համար՝ Տէր եւ Տիկին Վարուժան Սարգիսեան 1.000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Սարգիս Յովակիմեան 500 Ֆր., Տիկին Սիւզան Տիւմէճեան 500 Ֆր., Պր. Մխոք Միրզէ 200 Ֆրանք, Տիկին Շահնար Գրիգորոֆ 200 Ֆրանք, Տիկին Թագուհի Մաղաքեան 100 Ֆրանք, Տիկին Կիւլիզար Թէպիթ 100 Ֆրանք եւ Տիկին Պերճուհի Թաղէոսեան 100 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ կիրակնօրեայ Մանկապարտէզը կը վերաբացուի՝ կիրակի օր, Հոկտեմբեր 16–ին:

Արդարեւ, կիրակի օրեր, ժամը 10–էն մինչեւ 12, Մայր Եկեղեցւոյ յարակից սրահին մէջ, 15 ռիւ ժան – կուժօն, Փարիզ 8–րդ, 3–էն մինչեւ 10 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը դործէ՝ պատասխանատուութեամբ Տիկին Մարինա Սողոմոնեանցի, ուր կ'ուսուցուին հայերէն լեզու, աղօթքներ, հայ երգ ու նման այլ դիտելիքներ՝ շնորհիւ մանկավարժական բոլոր յարմարութիւն – ներուն:

Կը թելադրուի ծնողներուն կանխաւ արձանագրել իրենց զաւակները, հեռաձայնելով՝ Տիկին Սողոմոնեանցին. –

45 – 25 – 87 – 67

կամ՝ Եկեղեցւոյ դիւանին. –

43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք ծնողներուն, որպէսզի իրենց զաւակները անպայման առաջնորդեն Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ սոյն Մանկապարտէզը: Ասիկա առիթ մըն է նաեւ ծնողներուն համար, որպէսզի մինչ իրենց մանուկները կը վայելեն հայկական հոգատարութիւնը, իրենք ալ պիտի կարենան սիրով եւ զոհունակութեամբ մասնակցիլ եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Պաշտամունքներուն:

**

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ Հայերէն Լեզուի Կիրակնօրեայ Դասընթացքները վերսկսած են՝ Սեպտեմբեր 18–էն ի վեր:

Հայերէն լեզուի եւ դրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ ու Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ նախակրթարան կամ երկրորդական վարժարան յաճախող մեր զաւակներուն համար տեղի կ'ունենան Կիրակի օրեր, ժամը 9–էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ՝ 15 ռիւ ժան – կուժօն, Փարիզ 8–րդ, պատասխանատուութեամբ ուսուցչուհի՝ Օրիորդ Սիլվա Էմմաճեանի:

Արձանագրուիլ՝ հեռաձայնելով Օրիորդ Սիլվա Էմմաճեանին. –

43 – 02 – 29 – 65

կամ՝ Եկեղեցւոյս դիւանին. –

43 – 59 – 67 – 03

ԴԻՒԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԵՒ ՀՈԳԵՃՄԵ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ անդամուհիին, Կիրակի, Հոկտ. 16–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

ՇԱՐԱԿԱՆԿԱՐ

Կապոյտ Խաչի Պոմոնի Նայիրի մասնաճիւղը կազմակերպած է շարականի ներկայացում մը, Կիրակի, Հոկտ. 16, ժամը 15–ին, Եկեղեցւոյ կից սրահը:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

4ՐԴ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

ՊՐ. ՌԻՇԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Նախագահ
Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ
Ազգային Միութեան

Լիոնի Ազգային Միութիւնը
ՏԻԿԻՆ ՄԱՏԼԷՆ ՊԱՄՄԱՃԵԱՆ

Նախագահուհի
Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան

Սիրով կը հրաւիրեն ձեզ հայ արուեստագէտներու այս յուցահանդէսին բացման երեկոյթին, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 14, երեկոյեան ժամը 6.30–ին Ազգային Տան սրահին մէջ:

Բարձր հովանաւորութեամբ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՖԱՐԵԱՆԻ

Պր. Ֆրանսիսկ Քոլլոնի – Ծերակուտական եւ Լիոնի քաղաքապետ:

Պր. Շառլ Հերնիի – Երեսփոխան եւ Վիլլէօրպանի քաղաքապետ:

Պր. Շառլ Պէրօտիէի – Նախագահ Շրջ. խորհուրդի – կցորդ Լիոնի քաղաքապետին:

Պր. Ժան Փոպլիւիի – Ռոն Նահանգի խորհուրդի նախագահ:

Ցուցահանդէսը բաց է Հոկտեմբեր 14–էն 24, ամէն օր ժամը 3–էն 7.30:

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Ժերոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցին կը տօնախմբէ իր Հինութեան 58–րդ եւ անուանակոչութեան 56–րդ տարեդարձը, Հոկտեմբեր 16–ին:

Այս առիթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, հոգիներուն համար եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, Հինութեան յանձնախումբի, թաղական խորհուրդի, օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամ – անդամուհիներուն, եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս աւտարած են եկեղեցւոյ Հինութեան եւ առ յաւէտ բաժնուած մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ
Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Ցաւարտ պատարագի, տեղի պիտի ունենայ օրհնութիւնը մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաչանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Նոյեմբեր 5–ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ԱԷՆ – ԹԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 16, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ, հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՇՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Հոկտեմբեր 14, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8–ին, Մշակոյթի Տուն:

9 ռիւ տիւ Սիրք

EN HOMMAGE A

HENRIK MALIAN

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE
DES ARMENIENS DE FRANCE
— U.C.F.A.F. —
section
d'Asnières, Bois-Colombes, Colombes

présente

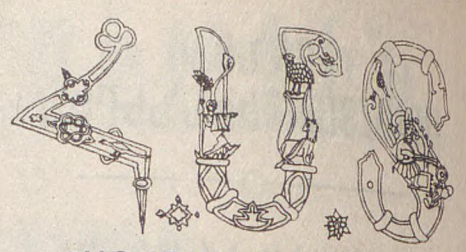
DIMANCHE 16 OCTOBRE à 16 h précises
(ouverture des portes à 15 h°30)
SALLE MUNICIPALE JEAN RENOIR
35, rue du Général Leclerc
Villa des Aubépines
(tout près de la gare de Bois-Colombes)

2 films du grand cinéaste arménien récemment disparu

L A G I F L E
film en couleur, version originale
sous-titres français
ET SON CHEF-D'ŒUVRE
L E T R I A N G L E
version originale, non sous-titrée
avec
Sos SARKISSIAN, Armen DJIGARKHANIAN
Mher MEGERDITCHIAN

Prix des places : 50 F
entrée gratuite pour les enfants de l'école
Réservation des billets :
Daniel DJIZMEDJIAN — 47 81 09 72
et auprès des membres de l'UCFAF

Le bénéfice de cette matinée sera versé à la campagne nationale «SOLIDARITE REFUGIES KARABAGH»

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

ACTIVITES PERMANENTES DE LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

ECOLE DE MUSIQUE ARMENIENNE

Cours de Piano : 1er cycle - Lundi, Mardi, Samedi
Professeur : **Lévon Tavadjian**
2ème cycle - Mercredi
Professeur : **Marguerite Vekilian**
Cours d'Orgue Electronique :
Professeur : **Lévon Tavadjian**
Cours d'instruments traditionnels :
Dehol : Samedi et Mercredi soir
Animateur : **Vartan Derderian**
Oud : Samedi
Animateur : **Pascal Demirdjian**
Doudoug : Samedi
Animateur : **Agop Boyadjian**

Atelier de Peinture : Lundi de 18h à 20h
Animateur : **Peintre Achod Koboyan**

Cours de Karaté : Jeudi de 19h à 20h
Animateur : **Arthur Fakrikian**

Cours de Taï Ji Quan : Lundi de 20h à 21h
Animateur : **Michel Papazian**

STAGES BIMENSUELS DE LANGUE ET CIVILISATION ARMENIENNES :
Cycle accéléré en 8 mois pour débutants
Cours de perfectionnement
Art, Littérature, Histoire, Géographie...

STAGE MENSUEL DE LITTERATURE ARMENIENNE
à partir de Décembre
Conférencier : **Krikor Beledian**

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սաունի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12–ԻՆ, ԺԱՄԸ 21–ԻՆ
Փալէ տէ Քոնկրէ – յայտագիր՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une exposition

ARMENIE
3000 ANS D'HISTOIRE

du 12 Octobre au 19 Novembre
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille (La Canebière)
avec la collaboration
du *CONSEIL REGIONAL PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR*
sous le haut patronage de
ALAIN POHER, *Président du Sénat*
et JACK LANG, *Ministre de la Culture*

avec le concours de :

Conseil Général des Bouches du Rhône, Mairie de Marseille, Direction Régionale des Affaires Culturelles, Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille, Centre Municipal d'Information, Congrégation Mekhitariste de Venise, Fondation Calouste Gulbenkian, Institut Sayabalian des Etudes Arméniennes, Fondation Nourhan Fringhian du Musée Arménien de France, Banque Bonnasse, Banque Martin Maurel, Société Marseillaise de Crédit, Caisse d'Epargne Ecureuil des Bouches du Rhône et de la Corse.

Inauguration : Vendredi 14 Octobre à 18 heures 30
Musée ouvert tous les jours de 9h. à 18h. (entrée gratuite)

■ *Conférence* à la Maison de la Culture Arménienne
(12 - 14, rue St. Bazile)
Samedi 15 Octobre à 21 heures
- *Les historiens arméniens* par *J.-P. MAHÉ*
- *La Diaspora arménienne* par *G. CHALIAND.*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14
VENDREDI
14 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.860 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.860

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՎՐԱՍՏԱՆ

Վերջին լուրերու համաձայն օտար լրագրողներու մուտքի արգելքը – Ադրբեջան եւ Հայաստան – վերցած է:

Երեքշաբթի օրուան հանդիպումին ընթացքին (Սեւեանակերտ), Ադրբեջանի եւ Հայաստանի քարտուղարները չէշտած են նաեւ թէ հարկ է՝ «իրապէս երաշխաւորել բնակչութեան ապահովութիւնը, անկախ իր ազգային պատկանելիութենէն եւ աւելի մտահոգուիլ երկու Հանրապետութեանց զաղթականներու ճակատագրով»: Ցարութիւնեան եւ Վէզիրով դատապարտած են «Համադրումի պակասը» նախարարութեանց եւ նախարարական մարմնամունքներու՝ ճիղերու եւ որոշումներու դործադրութեան մէջ, կացութիւնը բարելաւելու համար:

Լուսարձակը միշտ ի զօրու է Ղարաբաղ, բայց չորս ժամով կրճատուած է (նախապէս 22–էն 6 էր):

***

«Վիպերասիոն»ի մէջ (Հոկտեմբեր 13), ինվէՖՕ–ի (Արեւելեան Լեզուներու եւ Քաղաքակրթութեան Ազգ· Հիմնարկ) աշխատակիցներէն՝ Շառլ Իւրժվիչ յօդուած մը ստորագրած է· – «Վերակառուցումը եւ հակասութեանց կայսրութիւնը» խորագրուած, ուր կ'անդրադառնայ նաեւ Հայաստանի հարցերուն: Կը դրէ թէ 1988–ի սկիզբը, Պերեսթրոյկայի Գ· տարին, ամէն ինչ տակնուվրայ կ'ըլլայ՝ «Ծաւալուն ազատակ մը Հայաստանէն եկած «եղբայրական ազգերու անխորտակելի միութիւնը» կը մխրճէ բարդ և ցաւոտ իրականութեան մը մէջ: Շուտով ամբարտաւան եւ ռուսացնող «միջազգայնականութիւնը» բրեժնեւեան լճացման տարիներուն, տեղը կուտայ կասկածամտութեան, կոպտօրէն ստեղծուած Սումգայիթի հակահայ պոկրոմով»: Յօդուածագիրը, ապա, կ'անցնի այլ չրջաններու:

***

Հոկտեմբեր 12–ի մեր թիւով, արձագանգած էինք Թիֆլիս տեղի ունեցած ցոյցին, որու մասին նոր մանրամասնութիւններ կուտայ մամուլը: Ազերիներու կողմէ բռնաբարուած Վրացուհի մըն է որ պատճառ եղած է ազգամիջեան խռովութեանց: Հայաստանի ու Ադրբեջանի սահմանին մօտ գտնուող Մարնէուլի չրջանին մէջ պատահած դէպքին յաջորդած են բողոքի ցոյցեր: Վրաստանի կուսակցապետ Ի· Պատիաշվիլիի անցեալ չաբթու չրջանը կատարած այցելութիւնը կը փաստէ որ կացութիւնը լարուած է:

Տեղական մամուլին համաձայն, խառնակութիւնները ծայր տուած են 18 տարեկան աղջկան մը բռնաբարութենէն: Ցանցադործը կալանքի տակ առնուած է տեղւոյն գիւղացիներու կողմէ: Բնակիչները կը հառաչեն որ մթնոլորտը աւելի լարուած է, երբ չրջանի կուսակցական պաշտօնատար մը գիւղացիներուն հանդարտութեան կոչ ըրած է, ազերբեջաներէն: Յաջորդ օրը, լսած է արեւմտեան դիւանագէտ մը, որ Վրաստան կը գտնուէր, Թիֆլիսէն ժամանած կառավարական պաշտօնատար մը անխոհեմութեամբ ըսած է թէ Վրացիները պէտք է ազերբեջաներէն սորվին: Երրորդ օրը երկու հազար Վրացիներ ցոյցի դիմած են պահանջելու համար որ ոչ – ազերբեջանցի կուսակցականներ եւ կառավարական բարձր պաշտօնեաները արտաքսուին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա.ԶԳ· ԺՈՂՈՎԻ մէջ, Զորեքշաբթի գիշեր երեսփոխանները լայն մեծամասնութեամբ (547 ձայնով 577–է վրայ) քուէարկեցին «ներմուծման նուազագոյն եւ կամուտ»ի օրինագիծը, որ հիմա Մերակոյտ պիտի երթայ: Ամէնէն աւելի իր կուսակիցներուն հետ է որ Ռոքար դըժուարութիւն ունեցաւ այս մասին եւ եթէ ի վերջոյ «յաղթեց», շատ մեծ յաղթանակ կարելի չէ նկատել: Մնացեալ 30 երեսփոխաններուն մէջ, 3–ը դէմ քուէարկած են – օրինակ Կրիմթրէ – 27 միւսներն ալ – ԻՒ – ՏԷ – ԼՖ եւ ԼՌ – ՓԷ – ԼՌ – ձեռնպահ մնացած են: Եթէ Մերակոյտն ալ վաւերացնէ այս օրինագիծը, նուազագոյն այդ եկամուտի այդ նպաստը օրէնք կը դառնայ: Ասկէնք ամսական 2000 ֆրանք է առանձին մէկուն համար, յաւելեալ 600 ֆրանք դաւկի մը պարագային եւ 1000 ֆրանք՝ կնոջ: Նպաստը պայմանաւորուած է եւ կրնայ դադրիլ, եթէ ենթական չյարգէ պայմանագրութիւնը, այսինքն՝ մերժէ «ներմուծումը» երբ առաջարկուի: Այս նպաստէն կրնան օգտուիլ նաեւ այն օտարականները որոնք տասը տարուան անձնաթուղթ ունին եւ ուրեմն կանոնաւոր վիճակի մէջ են: Նպաստըկալը պէտք է 25 տարեկանէն վեր ըլլայ:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ կառավարութիւնը հանրաքուէ մը որոշեց Նոյեմբեր 3ի համար, ուր Սահմանադրական փոփոխութիւն պիտի առաջարկուի: Քապիլիոյ մէջ սակայն, ծանր բախումներ պատահեցան (Թիպի – Ուգու) եւ մամուլի Ֆրանսական գործակալութեան համաձայն տասը մեռեալ կար, մինչ որ հերքեց Փարիզի ալժերացի դեսպանը: Ըստ իրեն ցուցարարներու միջեւ բախումներ էին եւ բանակը չէ որ կրակ բացած է: Հակացուցարարներ ընդդիմած կ'ըլլան Շառլիի կողմնակիցներուն տողանցքին: Ռոլան Տիւմա, ի վերջոյ, յայտարարութիւն մը ըրաւ Ազգային Ժողովին առջեւ, բայց մեծ բան չըսաւ: Արտաքին նախարարը չէշտեց Ֆրանսայի համակամութիւնը Ալժերիոյ հետ, ցաւ յայտնելով զոհերուն համար:

«ՄՏՔԵՐՈՒ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ընկերային ակումբ» մը պիտի ստեղծուի Մոսկուայի մէջ, զօրավիդ կենալու համար Կորբաչովի: Անոր անդամներուն մէջ կան Սախարով, Սագդեւ, Աֆանասիեւ եւայլն, այսինքն գիտական եւ դրական աշխարհի հեղինակաւոր դէմքեր:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ մը ծանր ամբաստանութիւններու տակ է եւ տասնեակներով պատասխանատուներ ձերբակալուած են ամիսներու քննութիւններէ ետք: «Պանք օֆ Քրէտիթ Էնտ Քոմըրս Ինթէրնէշընըլ Հոլտինկս»ը որու կեդրոնը Լիւքսանպուրկ է, թմրեցուցիչի մեծ առուծախ ընողներու դրամը «սպիտակացուցած» է ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք:

ՌՐՆՈՑԻ Մանի գործատան գործադուլը վերջ գտաւ, բանթողները զոհացում ստացած ըլլալով: Բոլոր բանուորները 700 Ֆրանքի պարգեւ մը պիտի ստանան, մինչ նախապէս որոշ դասակարգի մը միայն պիտի չնորհուէր: Բանուորները հաւանութիւն տուած են յաջորդական վեց չաբթի օր աշխատիլ գործադուլի չրջանին կորսուած արտադրութիւնը հատուցանելու համար:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Ֆրանսական մշակութային կեդրոն մը պիտի բացուի, ինչ որ ցարդ արտօնուած չէր: Այս է դլխաւոր համաձայնութիւնը որ գոյացաւ Շեվարնաձէի Փարիզ այցելութեան առթիւ: Դեռ բոլոր պայմանները չեն ճշդուած եւ չատ դիւրին ալ չի թուիր: Արեւմտեան ոչ մէկ երկիր նման կեդրոն մը ունի. մնաց որ Ֆրանսա կ'ուզէ որ մուտքը ազատ ըլլայ խորհրդային քաղաքացիներուն: Մեկնումէն առաջ, Շեվարնաձէ եւ Տիւմա մամուլի ասուլիս մը տուին:

ԵՐԵԽԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵԻԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 / 11)

ԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ՝ ԵՐԵՒԱՆ

Սեպհականակերտէն Երեւան ժամանած են Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխանները՝ ազգամիջեան յարաբերութեանց յանձնախումբի փոխ – նախագահ, Խորհրդարանի Միութեան Ազդարարաւտութեան նախարար Բ· Կրաւցով, յանձնախումբի անդամ, Տալիկիստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բ· քարտուղար Պ· Լուչինկի:

Վերջին երկուքը Սուրէն Ցարութիւնեանի տեղեկացուցած են յանձնախումբին Լեռնային Ղարաբաղ կատարած ուղեւորութեան նպատակներուն մասին: Հայաստանի Ա· քարտուղարը խօսակցութեան ընթացքին իր խոր մտահոգութիւնը յայտնած է Հայաստանի իրազարձութիւններու զարգացման, սեռդծուած բարդ իրավիճակին առթիւ, հաղորդած է ձեռք առնուած միջոցները, չեչտելով թէ Լեռնային Ղարաբաղ ծագած խնդիրները լրջօրէն կը յուզեն Հայաստանի ժողովուրդը:

Կրաւցով հանդիպում ունեցած է նաեւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի այն երեսփոխաններուն հետ, որոնք նաեւ երեսփոխան են Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդին: Անոնք ընդգծած են Ղարաբաղի հարցի արդար լուծման անհրաժեշտութիւնը: Կրաւցով ալ չատ օգտակար դտած է այս հանդիպումները: Խօսակցութեան մասնակցած է Ս· Ցարութիւնեան:

***

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Օրերս տեղի ունեցած է Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի ընդհանուր ժողովը, որուն ընթացքին քննուած է Հայաստանի մէջ ստեղծուած բարդ կացութիւնը: Ակադեմիայի նախագահ Վ· Համբարձումեան եւ այլ ելոյթ ունեցողներ նչած են որ տագնապալի իրազարձութիւնները կապուած են այն իրողութեան հետ, որ չատ դանդաղ կ'իրագործուի Պրեզիտիումի Յուլիս 18–ի որոչումը:

Հայաստանի աշխատաւորները մտահոգ են, որ Արցախի հայութեան կեանքն իսկ ապահովուած չէ: Մէկ կողմէն Լեռնային Ղարաբաղէն հասած զրդռիչ լուրերը, միւս կողմէն իրականութիւնը խեղաթիւրող հաղորդագրութիւնները յանգած են նոր ցոյցերու ու գործադուլներու: Խոչալու գիւղը տեղի ունեցած դէպքերը ժողովուրդը նկատեց որպէս Սումգայիթի ջարդերու շարունակութիւն:

Ժողովին նչուած է, որ Երեւանի ցոյցերուն ընթացքին արդար բողոքներու կողքին կը յայտնուին նաեւ այնպիսի կարծիքներ, որոնք մեծ վնաս կրնան հասցնել Արցախի հարցին արդարացի լուծումին:

Ելոյթ ունեցողները ընդգծած են, որ եթէ կեդրոնական լրատու միջոցները յաճախ միակողմանի են՝ Հայաստանի մասին սխալ կարծիք ստեղծելով, ապա Հայաստանի թերթերը մեծ բան չեն ըներ այդ ուղղութեամբ, ճշմարտացիօրէն չեն բացայայտեր ստեղծուած կացութիւնը եւ պատճառները, բան մը որ մեծապէս պիտի նպաստէր բորբոքած կիրքերու հանդարտեցման:

Գիտնականները այն կարծիքը յայտնած են, որ Լեռնային Ղարաբաղի հարցին միակ հնարաւոր եւ արդար լուծումը մարդը Ադրբեջանի կազմէն անջատելն է: Այդ բանին համար նպատակայարմար է, որ Մոսկուայի Մարտ 24–ի ու Յուլիս 18–ի որոչումներուն կատարման հարցերը քննութեան առնուին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի յաջորդիկայ նստաշրջանին:

Ժողովը նպատակայարմար դտած է Գիտութեանց Ակադեմիայի ծիրէն ներս յանձնախումբ մը ստեղծել որ գիտական ու թէքնիք օգնութիւն ցոյց տայ Արցախին:

Ընդհանուր ժողովը աշխատանքի լծելու կոչ ըրած է Հայաստանի բոլոր աշխատաւորներուն՝ հոն տեսնելով Հայաստանի առջեւ ծառացած խնդիրներուն, ընկերային արդարութեան հաստատման, բնապահպանութեան, արտագաղթը կանխելու եւ այլ հրատապ հարցերու լուծման գրաւականը:

Ընդհանուր ժողովին մասնակցած ու ելոյթ ունեցած են վարչապետ Ֆ· Սարգսեան, Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար՝ Գ· Գալոյեան:

***

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պոլսոնեայ համալսարանին հրաւէրով Իտալիա այցելած է Երեւանի համալսարանէն պատուիրակութիւն մը, ռեկտոր՝ Ս· Համբարձումեանի գլխաւորութեամբ: Այցելութեան նպատակն էր մասնակցիլ Պոլսոնեայի համալսարանին 900–ամեակի հանդիսաւոր տօնակատարութեան եւ ստորագրել երկու համալսարաններուն համագործակցութեան պայմանագիրը: Հանդիսութիւններուն հրաւիրուած էին հազարէ աւելի համալսարաններու պատուիրակութիւնները:

Սանթա Լուչիա արուարձանին մէջ վեց օրուան ընթացքին տրուած են 60 զեկուցումներ եւ հաղորդումներ:

Պատահական չէ Երեւանի համալսարանի պատուիրակութեան ներկայութիւնը· Պոլսոնեայի համալսարանին մէջ փրոֆ· Կապրիէլլա Ուլուհոճեանի գեկավարութեան տակ կը գործէ Հայոց լեզուի ամպիոնը: Նկատի առնելով այս հանգամանքը, ինչպէս նաեւ երկու համալսարաններու համար փոխադարձ հետաքրքրութիւն ներկայացնող համատեղ գիտական հետազօտութիւնները, Երեւանի եւ Պոլսոնեայի համալսարաններուն միջեւ գիտա – մշակութային համագործակցութեան պայմանագիր մը ստորագրուած է:

***

ՁԵՊՔՆԹԱՑ՝ ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԱՒՈՎԵԱՆ

Բալահովիտ գիւղին մօտ չինարարները սկսած են Խորհրդային Միութեան առաջին մակնիսական կախուած փոխադրամիջոցի համակարգի չինութեան աշխատանքները: Մակնիսական ճեպընթացը ժամը 250 քմ· արագութիւն պիտի ունենայ: Երեւանէն Արովեան հասնելու համար քանի մը վայրկեանը պիտի բաւէ:

Չինարարական ժամանակակից միջոցներու օգնութեամբ հողին մէջ կ'ամրացուին ցիցեր, որոնց վրայ պիտի տեղադրուին յենասիւները եւ ճանապարհային մասի «երկաթուղին»: Կը նախատեսուի սկիզբը կառուցանել 3,2 քմ· երկարութեամբ փորձարարական տեղամաս: Այստեղ պիտի փորձարկուի 65 տեղով մարդատար կառքը: Փոխադրամիջոցի համակարգը համապատասխան չինութիւններով ապահովելու համար կը կառուցուի յատուկ գործատուն:

Փորձարարական տեղամասը եւ գործատունը չարք պիտի մտնեն 1991–ին: Ճեպընթացը պիտի հասնի մինչեւ Սեւան:

«ՄԵԶ ՊԱԿԱՍՈՒՄ Է ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆ»

հարցազրոյց Սօս Սարգսեանի հետ

ԽՄԲ. – Քալիֆորնիահաբնակ բանաստեղծ Վահրամ Հաճեան վերջերս եղած է Հայաստան ու կատարած կարգ մը հարցազրոյցներ: Ստորեւ, «Ասպարէզ»էն կ'արտատպենք Սօս Սարգսեանի հետ ունեցած զրոյցը: Ծանօթ է որ դերասանէն անդին, Ս. Սարգսեան դիպուկ գրուքիւններու հեղինակ մտաւորական մըն է, որ դեռ վերջերս ելոյթ ունեցաւ հեռատեսիլէն Սիլվա Կապուտիկեանի եւ Զօրի Բալայեանի հետ, հանդարտութեան հրաւէր կարդալով («Յառաջ», Սեպտեմբեր 23): Հոս ալ, Սօս Սարգսեան սուր դիտողութեամբ կը բնէ վերջին դէպքերը: Գալով իր «յանդիմանական» խօսքերուն Սփիւռքի հասցէին, անոնք առաւելաբար հետեւանք են այն իրողութեան որ Հայաստան լաւ չէ կրցած՝ ո՛չ ճանչնալ, ոչ ալ հասկընալ Սփիւռքը, պատճառներով որոնց վրայ կարելի չէ ծանրանալ հոս: Ուրեմն, երբեմն դիւրին խանդավառութիւններ կ'ըլլան, երբեմն ալ՝ հապճեպ յուսախաբութիւններ:

***

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Սիրելի Սօս, դուք վաղուց է, որ ինչպէս Պարոնեանն է ասում՝ կը խլէիք հայ բեմի վրայ: Ձեր ստեղծագործական հասունացումը անցել է մեր ճշանաւոր դերասանների եւ ռեժիսէորների հետ: Ելնելով տարիների ձեր փորձից, ինչպէ՞ս էք գնահատում հայ թատրոնի վիճակն այսօր:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – *Սխալ կը լինի ասել, որ իմ հասունացումը՝ հասել է. մանաւանդ թող ուշ հասնի իմ հասունացումը ու չանցնի: Ծակ պտուղը ապագայ ունի, հասունացածը՝ ոչ ... Մեծերի ժամանակ հասունացում չի եղել – ներծծում է եղել, կուտակումներ են եղել զեղազիտական, լմացական, ճանաչողական եւայլն: Ինչ որ եղել է, եղել է նրանցից յետոյ ինձ համար եւ ես դա բնական եմ համարում: Երբ մեծը կողքիդ է դժուար է զգալ նրա մեծութիւնը: Հանճարին էլ ես սովորում ու քեզ համար գործնում սովորական: Հեռանում է ինքը թողնելու միայն ստեղծումները ու սկսում ես նայել, ուսումնասիրել, հասկանալ, գնահատել, սովորել ... Չէ որ նեղն ես ընկնում, յենարաններ ես փնտռում, օգնող ես ուզում: Չէ որ այսօր դու ես նրա գործն անում. զրոյից չես կարող սկսել:*

Վերջերս եղայ Երեւանի քաղաքային պանթէոնում, զարմացայ երբ յուշարձի վրայ կարդացի, որ ասենք Հրաչեայ Ներսիսեանը քսան տարի է մեզ հետ չէ արդէն, միւսները պակաս կամ աւել: Ինձ համար զարմացայ – ինձ թուում էր թէ երէկ ենք բաժանուել ընդամէնը: Ուրեմն նա միշտ ինձ հետ է. Փափազեանը, Աւետիսեանը, Զանիբէկեանն ու Վաղարշեանը միշտ մեզ հետ են եւ դա հրաշալի է: Մեծերը միշտ մեզ հետ են մնում: Ով կարող է ասել, ո՞ր Հայը, թէ հազար տարի առաջ ապրած Նարեկացի Գրիգորը, կամ վերջերս ապրած Թումանեան Ծովհաննէսը, Ուիլեըմ Սարոյեանը իրեն հետ չի...

Պանթէոնում տեսայ՝ տխրութեամբ, տրամութեամբ՝ մեծերից չատերն են այնտեղ, քչերն են այստեղ թատրոնում բեմի վրայ...

Հ. – Վերջերս ցուցադրուեցին «Մատենադարան» ֆիլմի առաջին մասերը, որտեղ Հայոց գրի եւ մշակոյթի շէնեզ ու եղերական փոնին հնչում է պատմողի ձեր ձայնը: Դուք ոչ թէ կարդում, այլ իսկապէս պատմում էք: Եւ ձեր հայերէնը հիանալի է: Ինչպէ՞ս կարողացաք այդպէս հրաշալիօրէն մշակել ձեր լեզուն: Չէ՞ որ դուք ռուսական կրթութիւն ունէք:

Պ. – *Կարող եմ աւելացնել, որ մինչեւ 16 – 17 տարեկանս հայերէն մի կարգին գրել կարդալ էլ չգիտէի: Կարող էք պատկերացնել ... Եւ մի դեղեցիկ օր Արտաշէսը, որ իմ հայրն էր խօսքի մէջ նախատեց, ամօթանք տուեց, կշտամբեց. երկու խօսքով: – Դու ինչ մարդ ես, – ասաց, – քո հարազատ լեզուն չգիտես: Նոյն օրն իսկ ձեռքս առայ պատահած հայկական գիրքը, բարեբախտաբար Րաֆֆու «Դաւիթ Բէկն» էր, գիրկապ անելով, տանջանքով, քրտնէքով սկսեցի ու հասցրի մինչեւ վերջը: Զգացի, որ ինձ համար բացւում է հայերէնի ծով անսահմանութիւնը, մի դուռ է բացւում հրաշքների աշխարհ տանող: Ցայտնաղօծողի զգացումներ ունէի, երեւի նոյն ապրումները: Մեր լեզուն ... ճկուն, կենսունակ, հարուստ, առնական, բայց եւ նուրբ, մերը: Միայն մերը: Ամբողջութեամբ մերը, որ սպանուել կարող են, խլել՝ երբեք...*

Ոչ թէ սիրում՝ սիրահարուած եմ Հայոց հինաւուրց լեզուին, ժամերով բառարանների մէջ եմ խորում քրքիջ ու հրճուում, զմայլուում: Այս աշխարհում նախանձում եմ միայն նրանց ովքեր ինձնից լաւ գիտեն իմ լեզուն: Երանի ինձ: Միշտ մի խումբ բառեր ունեմ, որ կրկնում եմ մտքումս, ըմբռնում եմ նրանց ընդերքային խորքերը, համն ու հոտը՝ – ռահվիրայ, քանքար, թռչուն, չմոլը, կուռ, բազուկ, համբաւ – բաչխութիւն, գաչն ... Սրանք ջոկատներ են որոնց կազմն անընդհատ փոփոխւում է, սակայն հաւատարիմ գինուորների պէս, ջոկատն ինձ հետ է միշտ: «Օն՝ առաջ» – հրամայական ու անառարկելի է հնչում, զգաստացնում, արիացնում ընդամէնը մի ֆրազը: «Պայքար» – սիրտդ թէժացնող ինչքան նիւթ կայ այս մի հատիկ բառի մէջ: Լաւ բառեր չատ ունենք, իմաստալից, արտայայտիչ...

Սակայն ես դոհ եմ նաեւ, որ բաւարար գիտեմ եւ ռուսերէնը եւ աշխատում եմ իմացածս խորացնել: Ռուսերէնը մեր երկրորդ լեզուն է, կենսականօրէն անհրաժեշտ: Ափսոսում եմ, որ չգիտեմ երրորդ լեզու, օրինակ պարսկերէնն: Երեւանում դպրոցներ կան անգլերէն, ֆրանսերէն թեքումներով եւ ոչ մի հատ պարսկերէն: Մոռացել ենք դարաւոր մեր դրացուն, մոռացել ենք թէ որտեղ ենք ապրում. մեր աւանդական մշակութային, քաղաքական եւ այլ աւանդները...

Մեր հարեւան Վրացիներն օրինակ չեն մոռանում՝ աւանդաբար հաստատում չարունակում են իրենց կապերը Թուրքիայի հետ, բարեկամութիւն են անում: Վերջերս նոյնիսկ Պաթումում սահմանը բացուեց փոխադարձ այցելութիւնների համար...

Մենք ապրում ենք Ռուսաստանի հետ, Պարսկաստանի կողքին: Ակամայ հանդոյց ենք: Ուշիմ լինենք...

Հ. – Վերջին մի քանի տարում ձեր կերպաւորուած դերերը հիմնականում արձագանգում են Հայոց պատմութեանն ու Հայոց ճակատագրին: Դա պատահականութի՞ւն է, թէ սկզբունք ձեզ համար:

Պ. – *Ցաւոնի է, որ ամէն պատահականութեան մէջ մի ինչ որ օրինաչափութիւն կայ եւ ընդհակառակը: Ցամենայն դէպս երջանիկ եմ, որ Հայոց ճակատագիրն ինձ հանդիստ չի տալիս ոչ էքրանում եւ ոչ էլ կեանքում: Թող այսպէս ու սրանով էլ աւարտուի իմ մնացած անցնելիքը...*

Հ. – Ղարաբաղեան շարժումը մեծ երեւոյթ եղաւ ամբողջ հայութեան կեանքում: Մենք տեսանք մեր ժողովրդին ամբողջ հասակով մէկ: Դուք որ այդ շարժման, կարելի է ասել կենտրոնում էիք, ինչպէս էք գնահատում արդէն ասուածն ու արուածը:

Պ. – *88–ը պէտք է գնահատել որպէս մեծ զարթօնքի տարի, կամ պարզապէս անուանել՝ «Հայոց Մեծ Զարթօնք»: Անանձնապէս պէտք է նկատի ունենալ եւրիտասարդներին, որոնք ինչպէս պարզուեց բոլորովին էլ «փճացած սերունդ» չեն: Ընդհակառակը երիտասարդութիւնը տարբերեան, բրեժնեւեան ռեժիմներում ծնուած, անուած, դաստիարակուած պատերին ու հայրերին բարոյականութեան մի ամբողջ չարք դասեր տուեց: Դասեր հայրենասիրութեան, անանձնականութեան, ազգի շահերին ծառայելու մեծ դասեր...*

Փետրուարեան զարթօնքը սակայն բացեց մեր ժողովրդի ոչ միայն լաւագոյն կողմերը, այլ եւ մեր թերութիւնները: Մեզ պակասում է քաղաքական կուլտուրան, քանի որ փորձ չունենք: Աղքատիկ է ժողովրդին նուիրուած մտաւորականների չարքը, մտաւորականներ՝ որոնք պատրաստ լինեն ամէն պահի դէմ գալ ցեղին չարժումը, տանել այն ճիշդ ուղիով: Եղան եւ սխալներ որոնք անխուսափելի են նման մեծ ծգործում: Քանիերորդ դարում, ման մեծ գործում: Քանիերորդ դարում, ծով անարդարութեան դէմ մի պոզունց արդարութիւն է ուզածները: Ցետ գնալու տեղ չունենք, յետ գնանք՝ անդունդ է: Առաջին քայլն արուած է...Օն՝ առաջ...

Հ. – Ի՞նչ է սպասում Ղարաբաղին եւ ղարաբաղեան շարժմանը առաջիկայում եւ ի՞նչ դեր ունի այդ շարժման մէջ հայ մտաւորականը ե՛ւ հայրենիքում, ե՛ւ սփիւռքում:

Պ. – *Մեր բարձրացրած հարցը պէտք է քաղաքական լուծում ստանայ, Արցախը պէտք է մտնի հարազատ մօր զիրկը: Ազգերիջանգիները, որոնց մենք եօթանասուն տարի զրեթէ «համերաշխ մի ընտանիքի եղբայրներ» կոչեցինք, մեր ամէն մի խաղաղասէր քայլերին ու ելոյթներին պատասխանում են արիւնով: Մեր արիւնով: Ժամանակին զաւթել են մեր երկիրը եւ իրենք իրենց համոզել, որ Արցախն իրենցն է: Այսպիսով Անդրկովկասում զաւթող՝ զաւթողի է, այստեղ իր անազարտ տեսքով գործում են գայլային օրէնքները, ուժեղի իրաւունքը: Թոյլը մեղաւոր է, իսկ մենք միամտաբար հաւատացինք դեմոկրատիային, յոյսներս դրինք արդարութեան, արդարութեան վրայ: (Ի դէպ – զարմանալի է, որ այսչափ խոշտանգուած ժողովուրդը դեռ չարունակում է հաւատալ մարդկային արդարութեանը): Ղարաբաղեան չարժումը մեզ չատ բան տուեց ու չատ բան սովրեցրեց: Մենք հասկացանք, որ մեր յոյսը պէտք է դնենք միայն ու միայն մեզ վրայ, մեր կամքի, մեր անձնազոհութեան վրայ: Մեծ տէրութիւնները մեծ խաղեր են խաղում, մեծ տէրութիւնները ոչ մէկ այն հզօր են այլեւ նենգ, զուտ իրենց չահերին հետամուտ: Ադրբեջանցիները իրենց վատահ ու հզօր են զգում քանի – որ թիկունքներին Թուրքիան է կանգնած, վերջապէս նոյն ցեղն է: Մենք սատարող չունենք, մենակ ենք, մենակութիւնը մեր խաչն է – պէտք է կրենք, անվարան ու խիզախ, որովհետեւ Արցախը քսաներորդ դարի վերջին անգամ տնքում է թուրքական լծի տակ, Ադրբեջանցիները «եղբայրաբար» յօշոտում են Արցախցիներին: Այստեղ տեղին է ասել յանդիմանական խօսքեր Սփիւռքի հասցէին, նրա ծոյլ քայլերը, ծոյլ միջամտութիւնը, ծոյլ համերաշխութիւնը Հայրենիքի հետ: Ազգը կանգնած է մահու եւ կենաց խնդրոյ առաջ, նենգ թշնամին չայտարարուած պատերազմ է մղում մեր դէմ ... Ղարաբաղեան չարժումը հասաւ նաեւ այն բանին, որ ստիպեց Հայկական կառավարութիւնը հայանալ եւ մի չարք մեզ համար կարեւոր որոշումներ ընդունել: Սակայն այստեղ դեռ չատ անելիքներ կան, կառավարութեան մէջ դեռ չատերը կան, որ ժողովրդի հետ չեն, եւ ոչ միայն՝ հետ չեն, այլեւ՝ պարզապէս թշնամի են չարժմանը, անձնական չահերից ելնելով ծածուկ խոչընդոտում են, խանգարում:*

Ներանիչ, դլխաւոր ուժն այսօր, չարժմանը չունչ տուողը, կենդանի պահողը պարզ ու զուլալ հասարակ ժողովուրդն է իր առողջ բնազդներով, հրաշալի մեր երիտասարդութիւնը:

Ժամն է սակայն, որ ազգ էութեամբ այդ չարժման մէջ լցուի մտաւորականութիւնը, չէ որ մտաւորականի կոչումը, պարտքը չատ աւելի է քան նրա անունը, նրա դործը:

Հ. – Ելնելով այս ամէնից, որ դուք որպէս արուեստագէտ առիթ ու բախտ ունեցաք ճանաչելու մեր ժողովրդին այնպէս, ինչպէս իսկը կայ, ի՞նչ նոր դերեր կ'ուզենայիք խաղալ ե՛ւ սփիւռքահայ, ե՛ւ հայրենական գրողների գործերից: Եւ ինչ որ կ'ուզենայիք ասել սեփական ժողովրդին որպէս նրա դերասանը:

Պ. – *Անկեղծ լինեմ – դերասանութեան ժամանակը չէ: Այնքան բարդ, խճողուած է կեանքն այժմ Հայաստանում, այնքան անսպասելի դէպք ու դիպուածք այնքան հանդոյցներ են կապւում՝ քանդւում՝ չքանդւում...*

Մոռացել եմ թատրոնն էլ, իմ ծրագիրներն էլ: Եթէ չյաղթանակենք, եթէ միացումը տեղի չունենայ Արցախը չէ, որ կորցնելու ենք, մի ողջ ժողովուրդ կորցնելու է ապրելու կամքը, մի ողջ ժողովուրդ կորցնելու է իր ՀՈԳԻՆ...

Հարազատ իմ ժողովրդին կ'ասեմ հետեւեալը – ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ: Ճշմարիտ, իսկական, վերանձնական, վերկուսակցական միաբանութիւն:

Հայրենիքը ծանր օրեր է ապրում, Հայրենիքը մեծ պայքարի է ելել, միասնաբար ենք, որ գոյատեւենք:

ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՆԿՈՒՄԸ

Արեւելեան հռոմէական, կամ բիւզանդական կայսրութիւնը ամբողջ Մերձին դարուն երազանքներ ներշնչած է, կոսանդնուպոլիս արժանաւոր յաջորդն է Հռոմէական կայսրութեան: Այսուհանդերձ 1453 Մայիս 29–ին ան կ'իյնայ Մէհմէտ Բ.–ի զօրքին ձեռքը: Այս անկումով դարաշրջան մը կ'աւարտի ու կը սկսի նոր մը: Ան սկիզբ կը նկատուի արդիական ժամանակաշրջանին:

Այս անկումը որ պատրաստուած է երկար ժամանակի ընթացքին, աւելի արագ թափ մը ստացած է Ք.Գ. դարու սկիզբէն: Կայսրութեան սահմանները կրճատուած են հետզհետէ, մահմետականներու չափ քրիստոնեաներու յարձակումներով:

Առաջին հարուածը կուգայ 1204–ին, խաչակիրներէն. անոնց կողմէ քաղաքին դրաւումը կը ցնցէ նոյնիսկ ժամանակակիցները: Այս տիրապետութիւնը կէս դար կը տեւէ: 1261–ին կայսրութիւնը ուժգակամ է ու բաժան բաժան: Սովը, համաճարակներ եւ Թուրքերէն փախուստը Ք.Ա. դարու մէկ միլիոն բնակիչէն 40 հազար կը ձգէ մինչեւ 1453:

Կրօնական մթնոլորտն ալ լարուած է. 1054–ի հերձուածէն ի վեր կայ Հռոմի հետ միանալու հարցը. արդարեւ, բիւզանդացի կայսրերը յաճախ փորձած են մերձեցում մը պապական իշխանութեան, այս վերջինէն քաղաքական օժանդակութեան մը յոյսը փայփայելով: Ու կայսրեր բազմաթիւ անգամներ հանդիպում ունեցած են պապական իշխանութեան հետ: Սակայն հակառակ այս բոլորին, յոյն կղերը, ինչպէս ժողովուրդը, կը մերժէ պապը ընդունիլ, քանի որ խոստացուած օժանդակութիւնն ալ ոչինչ բանի մը վերածուած է:

1444–ին պապական իշխանութիւնը կը յաջողի Հունդարացիներէ, Լեհերէ եւ Ռումէններէ բաղկացած զօրաժին մը կազմել, որ սակայն Վառնայի մէջ կը ջախջխուի: Վերջին փորձ մըն ալ ապարդիւն կ'ըլլայ:

Ք.Գ. դարուն սուլթան Օսման իր ցեղակիցներէն հզօր Պետութիւն մը կը ստեղծէ Փոքր Ասիոյ մէջ որ չարունակական յաջողութիւններ կ'արձանագրէ: Ապա կը դառնայ դէպի Արեւմուտք:

Առաջին անգամ Սուլթան Մուրատ Բ. կուգայ Կ. Պոլսոյ պարիսպներուն առջեւ (1422): Ցետոյ 1451–ին երբ իրեն կը յաջորդէ Մէհմէտ Բ. 19 տարեկանին, կացութիւնը կը փոխուի: Անոր վարպետութեան համբաւը սարսափ կը պատճառէ Ցոյներուն: Կայսրը որ դիտէ թէ երիտասարդ սուլթանը մտադիր է վերջ տալու իրենց գոյութեան, դեսպան մը դրկելով կը չնորհաւորէ անոր գահակալութիւնը ու դաչինքներուն հաստատմութիւն կը խնդրէ: Մէհմէտ Բ. կը յայտնէ թէ կը փափաքի բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել:

Նոյն տարին տարաձելի նոր լուր մը կը հասնի. Մէհմէտ Բ. հրամայած է Վոսփորի եւրոպական ափին վրայ նոր պարիսպ մը կառուցանել: Այդ պարիսպին չինութիւնը կ'աւարտի 1452 Օգոստոս 31–ին. այս թուականէն սկսեալ ծովային դանճուի անցնող նաւերէն Վենետիկեան նաւ մը որ կը մերժէ վճարել, կ'ընկղմէն ու անձնակազմը կը դլխատուի. իսկ նաւապետը ցցահան ընելով կը դետեղեն ճամբուն վրայ որպէսզի օրինակ ծառայէ ժողովուրդին: Կ. Պոլսոյ կայսրին օժանդակութեան վերջին կոչին որպէս պատասխան ձէնովայէն 700 զինուորներով երկու նաւեր կը հասնին, քաղաքը կը սկսի ինքնապաշտպանութեան միջոցառումներու դիմել: Ուտեստեղէնի պաշար մը կը պատրաստուի ու մասամբ կը նորոգուի պատերուն. քաղաքը չրջափակող պարիսպը: Սակայն ամայացած քաղաքը պաշտպանելու հարկաւոր մարդուժ չկայ:

Քրիստոնեայ աշխարհը որ վենետիկի կողմէ տեղեակ զարձած է կացութեան, կը զոհանայ միխիթարական գրութիւններով:

Կայսրը մարդահամարի մը կը դիմէ դիտնալու համար իր ունեցած մարդուժին թիւը: Արդիւնքը այնքան խղճալի է որ կը հրամայէ զաղտնի պահել: 4973 Յոյներ կան եւ 2000 օտարներ. տոնոյ վրայ պէտք է աւելցնել 9 հազար նաւաստիները

որոնք քաղաքին նաւահանգիստը կը պըտնուին: Զուլարան կը պրկուին նոյնիսկ ակեղեցիներու արծաթէ սրբազան անօթները, քանի որ պալատին մէջ ոչինչ մնացած է:

Այս միջոցին Թուրքերը եւս պատրաստութիւն կը տեսնեն: Օսմանեան երեք – հարիւր նաւեր կը հասնին Կէլիպօլու, Տարտանէլի եւրոպական ափը: Անոնց կը միանան թալանի կազմ ու պատրաստ խուժաններ, Թրքական զօրքը հասցնելով 80 հազար հոգիի:

Անոնք զործի կ'անցնին արուարձաններն ուր մարդիկ կը մերժեն անձնատուր ըլլալ: Անոնք կը կախուին բարձունքներու վրայ, այնպէս մը որ տեսանելի ըլլան քաղաքէն:

Ապրիլ 2–ին Մէհմէտ Բ. քաղաքին դուռերուն առջեւ կը հասնի, հետզհետէ կուգայ նաեւ զինամթերքը. հսկայ թընդանօթ մը կը քաշեն յիսուն զոյգ եզներ: Նոյն օրը Յոյները հասա չղթայով մը կը փակեն նաւահանգիստին մուտքը: Թրքական զօրքը դիրք կը պրաւէ քաղաքին չուրջբոլորը: Թնդանօթը մեծ ու փոքր ձեղքեր կը բանայ պարիսպներուն վրայ, սակայն Թուրք զինուորները չեն յաջողիր քաղաք մտնել: Ասոր վրայ Թուրք զինուորական խորհուրդը կ'որոշէ ցամաքի համբով նաւերը նաւահանգիստ իջեցընել:

Սուլթանը կը պահանջէ որ քաղաքը անձնատուր ըլլայ, Մայիս 24–ին կը մերժուի: Հինգ օր ետքը վերջնական յարձակումի ազդանշան կը տրուի, սուլթանը կը խոստանայ զրաւելու պարագային երեք օր զօրքին արտօնել որ թալանէ քաղաքը: Այս խոստումէն ետք բազմութիւնը ուրախութեան կոչեր կ'արձակէ. այնպիսի վայնասուն մը փրթի որ Յոյները կը կարծեն որ երկինքը կը կործանի: Ամսոյն 28–ին Այա Սոֆիա տաճարին մէջ վերջին պատարագը կը մատուցի. կայսրը կը հաղորդուի արցունքոտ աչքերով բազմութեամբ մը շրջապատուած:

Մայիս 29–ին կը բացուի պատերազմին վերջին փուլը. Թուրքերը քաղաք կը մրտնեն բացուած ճեղքէ մը. կայսրը կը ըսպաննուի երբ սուրը ձեռքին կը կռուի չորքային զինուորի մը նման:

Երկար առեն կը չարունակուին սպանութիւնները. ժողովուրդը վերջին ճիգով մը կը փութայ լեցուելու Այա Սոֆիայի կամարներուն տակ, ուր կը ըսպաննուի կամ գերի կը տարուի: Մէհմէտ Բ. որ այսուհետեւ աշխարհակալ կը կոչուի, իր ձիուն վրայ կը մտնէ տաճար ու մզկիթի կը վերածէ զայն: Թալանը կը տեւէ երեք օր, վայրագութեան անհնարելի տեսարաններ պարզելով: Քաղաքը կը վերանուանուի Իսթանպուլ, յունարէն «Իս թին փոլին» (քաղաքին մէջ) խօսքէն:

Յաղթեցնելու համար իր նոր հպատակները Մէհմէտ Բ. կ'արտօնէ որ նոր պատրիարքի մը ընտրութիւնը կատարուի, ու մինչ կը խոստանայ յարգել կրօնքի ազատութիւնը, գրեթէ բոլոր եկեղեցիները մզկիթներու կը վերածուին:

Ցունական վերջին հողամասերը կ'ապրիլ քանի մը տարի եւս. Աթէնք կ'իյնայ 1456–ին ուր Ս. Կոյսի տաճարը եւս մզկիթի կը վերածուի: Երկար առեն վառ կը մնայ ժողովուրդին մէջ վերջին կայսրին յիշատակը. հոն, ուր մարդիկ կը կարծեն որ թաղուած է ան, երկար առեն ծաղիկներ կը տարուին:

Ահաւասիկ վախճանը կայսրութեան մը որ ներքնապէս հիւծեցաւ ձեռնարկութիւններուն հնացումով, բնակչութեան թիւն նուազումով, տնտեսական քայքայումով: Արտաքին ճակատին վրայ, լատինական աշխարհին անտարբերութիւնը դլխաւոր պատճառ կը նկատուի: Սակայն պէտք է մտածել նաեւ ինդրոյ առարկայ ժամանակաշրջանին. հարիւրամեայ մարտերու վախճանին ճիշդ է որ չատեր խուլ մնացին Բիւզանդիոնի օգնութեան աղաղակներուն, սակայն եւրոպական երկիրները նախ մտահոգ էին իրենց վէրքերը դարմանելու հարցով:

Ուղղափառ եկեղեցւոյ գլխաւորութիւնը այս փոթորիկին մէջ կ'անցնի Ռուսիոյ. «Երկրորդ Հռոմ»ը (Կ. Պոլիս) Թուրքերու ձեռքը դտնուելով Մոսկուան է որ բնականաբար կը դառնայ «Երրորդ Հռոմ»: Ռուսիա հպարտութեամբ կը տիրանայ բիւզանդական արձիւով բիւզանդական խորհրդանշանին եւ Կոստանդինի մէկ զարմուհիին որ ամուսնացած է Իվան Գ. ցարին հետ:

Հակառակ գրաւման օրերու վայրադութիւններուն, Թրքական տիրապետութեան տակ Յոյները կը յաջողին պահել իրենց բարքերը, լեզուն, կրօնքը մինչեւ ժթ. դար, իրենց երկրին ազատագրումի թուականը:

Ա. Թ. Թ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՑԲՈՒԲԵՆԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԸ

—×—

Ա.

Սեղանիս վրայ, պահարաններուն ու դարակներուն մէջ, աթոռներու վրայ, Սփիւռքի զանազան կեդրոններէն եկած անհամար թերթեր, դիրքեր ու նամակներ: Բացուած կամ չբացուած ծրարներ, կարդացուած կամ տակաւին չկարդացուած թերթեր, պարբերաթերթեր, դիրքեր: Բոլորն ալ Հայոց այբուբէնով: Անոնց ծրարներուն վրայ երփներանգ ու խայտարղէտ նամակադրոշմներ: Իւնչ հեռաւոր ու իրարմէ տարբեր երկիրներ: Մոնրէալէն, Պոսթընէն, Գալիֆորնիայէն, Փարիզէն, Թեհրանէն, Պէյրութէն, Գահիրէէն, Աթէնքէն, Հարաւային Ամերիկայէն, Աւստրալիայէն, Պուլկարիայէն եւ Հայաստանէն: Ծովածաւալ թուղթեր, վրայ վրայի դիզուած թուղթեր, թուղթեր, որոնց մակերեսը ամբողջովին ծածկուած Հայոց տառերով, ծայրէ ի ծայր, առանց թուղթին վրայ բնական ճերմակի բաժին մը ձգելու:

Հայոց գիրերով տպուած թերթե՛ր: Որքա՜ն չատ են անոնք:

Եթէ միայն իմ սենեակիս մէջ գտնուողները բանամ էջ առ էջ, ու քով քովի տարածեմ զանոնք, որքա՜ն տեղ, քանի՞ մեթր քառակուսի հող կը գրաւեն: Հող կը բաւէ՞: Քաղաքի մը, երկրի մը տարածութեան չափ տեղ կը գրաւե՞ն: Չեմ դիտեր: Բայց որքա՜ն լայն տարածութիւն մը ծածկուած կ'ըլլայ Հայոց գիրերով: Հայ մարդուն գրաւած ու բնակած հողերէն ալ աւելի լայն տեղ մը կը գրաւեն այդ տառերը: Ուր որ նայինք, գանոնք կը տեսնենք այն առեն: Ու կ'ըսենք. Հայոց գիրերը ամբողջ տիեզերքը լեցնելու չափ տարածուն են:

Բայց հիմա անոնք քով քովի տարածուած չեն, Հայ մարդուն բնակած հողերէն աւելի տարածուն հող մը չեն գրաւեր: Ընդհակառակն: Անոնք, որ այնքան լայն հողաշերտ մը կրնային գրաւել, եկած ու վրայ վրայի դիզուած են սենեակիս մէջ, հոս ու հոն, վերը, վարը, աթոռներու վրայ կամ դետինը, պահարաններու մէջ, ամէն կողմ: Ընդամէնը մէկ կամ երկու սենեակ, ամբողջ տիեզերքի մը փոխարէն: Ու սակայն ամբողջ տիեզերքը մրն է:

Այդ ամբողջ տիեզերքին մէջ, որ աշխատասենեակս է, կը ծփան Հայոց գիրերը: Միայն Հայոց գիրերը: Չկայ միլիմեթր քառակուսի մը, որուն մէջ բան մը չծփայ Հայոց գիրերէն: Հայոց գիրերը՝ իրենց իւրայատուկ գիծերով, անկիւնաւոր դարձուածքներով, կորութիւններով, չակերտներով ու վերջակէտերով, րութերով ու չեչտերով, պարոյկներով ու կախման կէտերով: Հայոց գիրերը, հոս իրրեւ քաղաքական կամ ազգային լուր, հոն իրրեւ յօդուած կամ աշխատասիրութիւն, անդին իրրեւ հարցաղրոյց կամ ճանապարհագրութիւն, այլուր՝ տեղեկագիր կամ հաղորդագրութիւն, ուրիշ տեղ մը՝ բանաստեղծութիւն եւ գրականութիւն, եւ դեռ երդիծական գրականութիւն, խաչ – բառ, մանկական էջ: Սենեակիս ամէն մէկ միլիմեթր քառակուսին զարժին մը առած է այդ գիրերէն, որոնք կը ծփան օդին մէջ, կարծես կը թռչուն սենեակին մէկ ծայրէն միւսը, կը պտրտկին աչքերուս առջեւ ուշադրութիւն գրաւել ուզելով, իրենց հետ պտրտցնելով նաեւ լուսանկարներ հայ մարդոց, հանրային գործիչ, արուեստագէտ, հոգեւորական, գրագէտ, դաշնակահար, պատմաբան, երաժիշտ, եւ դեռ չեմ գիտեր ինչ: Կը պտրտկին աչքերուս առջեւ, կը զառնան սենեակիս մէջ, յետոյ կը հեռանան ու կ'երթան թաքնուիլ թուղթերու դէզերու տակ, իրենց տեղը ուրիշ գիրերու ձգելով: Բեմապար մըն է այս կարծես, պալէի ներկայացում մը, հայկական տառերու ճկուն մարմիններով սարքուած եւ ո՛վ գիտէ քանի խմբագիրներու ու գրագէտներու բեմադրութեամբ գլուխ հանուած: Կամ ովիկիանոսային ջուրերու ալեծփում մը, որ վերիվայր կ'ընէ Հայոց գիրերը, մէկ ջուրին երեսը հանելով զանոնք, մէկ ալ թաղելով ջուրերու խորութեան մէջ:

Թերթե՛ր ու թուղթե՛ր: Եւ այդ թուղթին վրայ անքակտելի կերպով դրոշմուած զառուած, քանդակուած հայկական գիրեր: Իւրաւոր, միլիառաւոր գիրեր, որոնք անխմաստ թուղթը խմաստուն դարձուցած են: Ոչ մէկ ուժ այդ գիրերը այլեւս պիտի կարենայ սրբել այդ թուղթերուն վրայէն: Այդ թուղթերը այլեւս պիտի չկարենան անջատուիլ Հայոց գիրերէն: Թուղթ ու գիր, պիտի ապրին միասնական կեանք մը, որ պիտի երկարի թերեւս յառաջիկայ քանի մը հարիւր տարիներու ընդմէջէն, եւ կամ իր վերջակէտը պիտի գտնէ վաղն իսկ զամբիւղի մը կամ հնոցի մը մէջ:

Ռ. Հ.

ՀՈՂՎԱԾՔ

ՍԻՐԵԼԻԻ ՄԸ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

– ՄԻՀՐԱՆ ՆԵՐԿԻԶԵԱՆ –

Ոչ եւս է մեր սիրելի բարեկամը՝ Միհրան Ներկիզեան, որու մահուան դոյժը լսեցինք անհուն վիշտով: Զինքը ճանչցած էի մանուկ հասակէն, երբ մենք Լիոն կը բնակէինք, Ռասլէ փողոցը, ուր կը դըտնուէր նաեւ Ներկիզեան ընտանիքը: Այդ չրջանին ծանօթ նպարավաճառ՝ Պր. Տիւրանը, որ հագիւ ճողոպրած Ֆրանսական բանակին կողմէ կիլիկիոյ լքումէն, ապաստան գտած էր Աղեքսանդրիա, ուր վրանի մը տակ պիտի ծնէր Միհրան 1921–ին, ու երեք տարի յետոյ, ծնողքին հետ փոխադրուէր Ֆրանսա:

Ներկիզեան ընտանիքին հետ մեր մտերմութիւնը սկսաւ 1927ին: Տարիները չուտ չուտ անցան, հասաւ Բ. աշխարհամարտը, ես զինուոր մեկնեցայ, հասայ Օրլէան բանակատեղիս, յետոյ դերուիշեան եւ վերջապէս 1945ին վերադարձայ տուն: Այս մանրամասնութիւնները յիշեցի, ըսելու համար թէ այն առեն Միհրան արդէն առոյդ երիտասարդ մըն էր, յաճախ ծրարներ կը զրկէր ինծի ու յետպատերազմեան նկարագիրը օգտակար եղաւ, երբ որոշեցի խմբագիր մը դնել:

Տոդորուած ազգային զգացումներով, երջանիկ բոյն մը կազմեց լիբանահայ երիտասարդուհիի մը հետ, ու բախտն ունեցաւ նաեւ տեսնելու իր զաւակներու ընտանեկան բոյները, չրջապատուած թոռնիկներով:

Մեր սիրելի Միհրանին յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հոկտեմբեր 4–ին Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ՝ Նորվան Եպիսկոպոսի: Դամբանականներով Նորվան Եպիսկոպոս եւ Կղեմէս Վարդապետ Մալճեան ոգեկոչեցին ողբացեալին ազգանուէր կեանքը: Ան հիմա կը հանդչի Սէն–Տիտիէ գեղեցիկ գերեզմանատունը, քիչ մը չուտ հեռացած իր սիրելիներէն, որոնց սրտին մէջ, սակայն, իր անոյշ յիշատակը միշտ վառ պիտի մնայ:

Յ. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Այլ սակայն Սահեան կը սիրէր զինքը այն խորունկ, անյաղթելի զգացումով, որով այդ կարգի խստամբեր մարդոց հոգին կը փոթորկուի երբեմն: Այդ սէրը բուռն հրայրք մը չէր, այլ հեզհետէ ընդլայնող զորավանք մը, թափանցող բուրումի մը պէս անիկա սպրդեր էր իր փակ ու այլամերժ հոգիին մէջ եւ խընկաէտ զարձուցեր էր զայն. ինքն ալ չէր գիտեր թէ որ րոպէին սկսեր էր այդ զգացումը, այլ իրեն կը թուէր որ անիկա կար ու քնած էր իր էութեան մէջ ու Սաթենիկի չունչը բաւական էր եղեր արթընցնելու իր խոռվայոյզ զգացումները: Անսահման զորավանք եւ զթութիւն ունէր Սահեան սկիզբներէ ի տեւ այդ փափկակազմ երիտասարդ կնոջ, ուրուն բոլոր հարազատները կորսուեր էին Հայկական հալածանքներու փոթորիկին մէջ եւ որ իր դիւրաբեկ եւ դիւրաթեք բնաւորութեան ամօթխած էր. ամէնքն ալ այդ նուիրուածներուն, պատանեկան հասակէ նեռուեր էին պայքարի, անհատական մարտնչումներու, զրկանքներու կեանքի մը մէջ եւ իրենց հոգիին մէջ եղած բանաստեղծականութեան բոլոր սերմերը ոռնակոխ ըրեր էին կամովին. անոնք ժամանակ չէին ունեցած սիրելու եւ դեղերելու երիտասարդական զգացումներու ծաղկեալ պարտէզին մէջ. անոնք նոյնիսկ չատ կանուխէն ստիպուեր էին մերժելու իրենց մօրը գորովանքը եւ սոսկալի վարժութիւնը ստացեր էին մայրական արցունքներու առաջ իսկ անյողդողդ մնալու: Այն բոլոր երիտասարդ կիները, որոնց հանդիպեր էին իրենց կեանքի մէջ կամ հակառակորդ բանակէ էին եւ կամ պարտականութեան նոյն չղթայով կապուած, ապա իզգացած ընկերուհիներ. Սաթենիկ այդ մոայլ կեանքի մէջ արեւի ճառագայթ մըն էր, իր երեւոյթը վարձատրութիւն մըն էր, հոգիի եւ աչքի հանդիստ, կեանքի րոպէ մը, ապրելու երջանկութենէ կամովին զրկուած այդ արի, հուժկու եւ հրայրքի մը մշտնջենական գերագրգռութեան մէջ ապրող մարդոց համար: Սահեան առանց վերլուծելու իր զգացումին հիմքը, կը զգար այս բոլորը տարտամօրէն եւ յաճախ երբ իր դաժան մտահոգութիւնները պահ մը կը ցրուէին եւ իր խիստ դէմքը կը պարզուէր վարանոտ ժպիտով Սաթենիկի ներկայութեան, իր հոգին պարուրող զգացումը նման էր այնքան այն զգայնութեան, որ օր մը ունեցեր էր Սեւ ծովի վրայ երեք օրուան ահեղ փոթորիկ մը յետոյ: Ամէնքն ալ կամրջակին վրայ գըրեթէ զգայազրկ վիճակի մէջ լինկեր էին ասդին – անդին. կորնցուցեր էին այլեւս ժամանակի զգացումը եւ իրենց տանջանքներուն վերջաւորութեան յոյսը՝ երբ յանկարծ Սահեան լսեր էր եկեղեցւոյ զանգակի զօղանջիւն. մշուշին մէջ, շրջապատը անզգալաբար մօտեցեր էր ցամաքին ու այդ հեռաւոր զանգիւնը կեանքն էր ու ցամաքը, հայրենի գիւղի վերյչումը, մանկութիւնը, արեւը լուսաշող եւ մայրական ժպիտը, ու նաեւ այդ օրեր տեւող փոթորիկէն, ջուրերու անվերջ չաչիւնէն, մահուան մշտնջենական արհաւիրքէն յետոյ, սիրալիր ու ընտանի հրաւէրն էր, բարեկամական եւ ընտանի զանկը, որ ցամաք կը զրկէր իր վտարանդի որդիները:

(Շար. 22)

ՋՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաչանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պամպաճեան ընտանիքին, իրենց մօր, Տիկին՝ Սիրան Շահպազի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի 300 Ֆր. կը նուիրէ Պանեէօյի հայկական դպրոցին:

Սոյն տխուր առթիւ մասնաճիւղս ըստացած է 1.000 Ֆր. Տիկին Գայեանէ եւ տոքթ. Սեդա Թիւրեաքեանէ փոխան ծաղկեպսակի:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Սիրան Շահպազի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի՝ Ն. եւ Ա. Դաւիթեան 300 Ֆր., Մխիթար Դաւիթեան եւ ընտանիք 200 Ֆր., Դաւիթ Դաւիթեան եւ ընտանիք 200 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաչանի մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անթիբ – Պուա – Քոլոմպ – Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է՝ Պարգեւ Քահանայ Մերճաւորեանի վախճանման քառասունքին առիթով Տիկին Սիմա Տուզմաճեան 300 Ֆր.:

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շաւիլլի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ անդամներուն յիշատակին, Կիրակի, Հոկտ. 16–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

ՍԷՆ–ԺԵՐՕՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Ժերմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցին կը տօնախմբէ իր հինութեան 58–րդ եւ անուանակոչութեան 56–րդ տարեդարձը, Հոկտեմբեր 16–ին:

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, հոգիներուն համար եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, հինութեան յանձնախումբի, թաղական խորհուրդի, օժանդակ Տիկնանց Մխիթեան անդամ – անդամուհիներուն, եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս աատարած են եկեղեցւոյ հինութեան եւ առ յաւէտ բաժնուած մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ
Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Յաւարտ պատարագի, տեղի պիտի ունենայ օրհնութիւնը մատաղի եւ ապա հոգեհանգիստ:

AUX COMBATTANTS DE LA CAUSE ARMENIENNE

HAMPIG SASSOUNIAN : Emprisonné à Los Angeles depuis le 29 janvier 1982
Condamné à perpétuité ... *Encore un hiver derrière ses barreaux !*

RAFFI ELBEKIAN : Emprisonné à Belgrade depuis le 9 mars 1983
Condamné à 15 ans de réclusion... *Encore un hiver derrière ses barreaux !*

RAFFI TITIZIAN, HOVANNES NOUBARIAN, KEVORK MARACHIAN :
Emprisonnés à Montréal depuis le 12 mars 1985
Condamnés à perpétuité... *Encore un hiver derrière leurs barreaux !*

ILS ONT BESOIN DE VOTRE SOUTIEN MORAL ET FINANCIER

TROISIEME CAMPAGNE DE DONATIONS

lancée par
le Comité de Défense des Prisonniers Combattants de la Cause Arménienne.

Comme toujours, nous comptons sur la sensibilité et la sympathie de chaque Arménien envers nos Prisonniers.

Soutenez les actions de notre Comité, en envoyant vos dons au :

C. D. P. C. C. A.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue, 75009 Paris

Les chèques sont à libeller à l'ordre du **C.D.P.C.C.A.**

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիւթ մասնաճիւղը կազմակերպած է չարժանկարի ներկայացում մը, Կիրակի, Հոկտ. 16, ժամը 15–ին, եկեղեցւոյ կից սրահը:

ՓԱՐԻԶ

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Մանկապարտէզը կը վերաբացուի՝ Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 16–ին:

Արդարեւ, Կիրակի օրեր, ժամը 10–էն մինչեւ 12, Մայր Եկեղեցւոյ յարկին մարիչ 8–րդ, 3–էն մինչեւ 10 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը գործէ՝ պատասխանատուութեամբ Տիկին Մարինա Սողոմոնեանցի, ուր կ'ուսուցուին հայերէն լեզու, աղօթքներ, հայ երգ ու նման այլ դիտելիքներ՝ չնորհիւ մանկավարժական բոլոր յարմարութիւններուն:

Կը թելադրուի ծնողներուն կանխաւ արձանագրել իրենց զաւակները, հեռաձայնելով՝ Տիկին Սողոմոնեանցին. –

45 – 25 – 87 – 67

կամ՝ Եկեղեցւոյ դիւանին. –

43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք ծնողներուն, որպէսզի իրենց զաւակները անպայման առաջնորդեն Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ սոյն Մանկապարտէզը: Ասիկա առիթ մըն է նաեւ ծնողներուն համար, որպէսզի մինչ իրենց մանուկները կը վայելեն հայկական հոգատարութիւնը, իրենք ալ պիտի կարենան սիրով եւ զոհունակութեամբ մասնակցիլ եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Պաշտամունքներուն:

**

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ Հայերէն Լեզուի Կիրակնօրեայ Դասընթացքները վերսկսած են՝ Սեպտեմբեր 18–էն ի վեր:

Հայերէն լեզուի եւ գրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ ու Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ նախակրթարան կամ երկրորդական վարժարան յաճախող մեր զաւակներուն համար տեղի կ'ունենան Կիրակի օրեր, ժամը 9–էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ՝ 15 rue Jarry – Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, պատասխանատուութեամբ ուսուցչուհի՝ Օրիորդ Սիլվա Էլմաճեանի:

Արձանագրուիլ՝ հեռաձայնելով Օրիորդ Սիլվա Էլմաճեանին. –

43 – 02 – 29 – 65

կամ՝ Եկեղեցւոյ դիւանին. –

43 – 59 – 67 – 03

ԴԻՒԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

DANS LE CADRE DU 10e ANNIVERSAIRE
DU CENTRE CULTUREL
ET DE LA CHORALE SAHAK MESROP

SAMEDI 22 OCTOBRE
de 22 h à l'aube
dans les SALONS de VAUFREGES
229, av. L. Lachamp (route deCassis)

NUIT ARMENIENNE

avec
MARTEN YORGANTZ
animation Disco
TERZELEC

Réservation et vente de billets
CENTRE CULTUREL SAHAK MESROP
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
tél. 91 77 84 70
Tenue correcte de rigueur

EN HOMMAGE A

HENRIK MALIAN

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE
DES ARMENIENS DE FRANCE
— U.C.F.A.F. —
section
d'Asnières, Bois-Colombes, Colombes

présente
DIMANCHE 16 OCTOBRE à 16 h précises
(ouverture des portes à 15 h°30)
SALLE MUNICIPALE JEAN RENOIR
35, rue du Général Leclerc
Villa des Aubépines
(tout près de la gare de Bois-Colombes)

2 films du grand cinéaste arménien récemment disparu
LA GIFLE
film en couleur, version originale
sous-titres français
ET SON CHEF-D'ŒUVRE
LE TRIANGLE
version originale, non sous-titrée
avec
Sos SARKISSIAN, Armen DJIGARKHANIAN
Mher MEGERDITCHIAN

Prix des places : 50 F
entrée gratuite pour les enfants de l'école
Réservation des billets :
Daniel DJIZMEDJIAN — 47 81 09 72
et auprès des membres de l'UCFAF

Le bénéfice de cette matinée sera versé à la campagne nationale «SOLIDARITE REFUGIES KARABAGH»

Toute l'équipe de l'UGAB - JEUNES vous convie
à sa

SOIREE FLASH-BACK MUSIC

le Samedi 15 Octobre à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Disc-Jockey professionnel
★ *AMBIANCE GARANTIE* ★
★ *NOMBREUX CADEAUX* ★
★ *COCKTAILS DETONNANTS* ★

l'UGAB - JEUNES : La garantie
d'une soirée réussie.

PARTICIPATION AUX FRAIS : Membre 60 Frs. Non membre 80 Frs.
Tenue correcte exigée.

CAROUN ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN

25, rue Paul Vaillant-Couturier

CLAMART

TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES

TRAITEUR

ÉPICERIE FINE

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ – Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձկեղով):

■ Մանթը, ■ Սու–պէօրէկ, ■ Միջուկով էօփթէ
■ Հերիսա (ապսպրանճով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մուքէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանճով)
■ Արեւելեան եօթը տեսակ աւնուշեղէն

* *ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ* *

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՉՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝
ՆՈՑԵՄԲԵՐ 12–ԻՆ, ԺԱՄԸ 21–ԻՆ
Փալէ տէ Քոնկրէ – յայտագիրը՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 15-16
SAMEDI-DIMANCHE
15-16 OCTOBRE
1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4.00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.861 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 16.861

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 / 11)

Ս· ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Ա· Քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեան, Հոկտեմբեր 8–ին, հայկական հեռատեսիլէն ելոյթ մը ունեցած է: Ստորեւ՝ գլխաւոր հատուածները:

«Թանկագին հայրենակիցներ:

«Այսօր ես ուզում եմ ձեզ հետ ոչ դիւրին, բայց անկեղծ եւ սկզբունքային խօսակցութիւն ունենալ:

... «Լեռնային Ղարաբաղի փրոպլեմի շուրջ ծաւալած չարժումը դուրս է եկել իր սահմաններից, իր մէջ ներառնելով հոսանքներ, որոնց կողմից հետապնդուող նպատակները անյարիր են մեր ազգային շահերին: Միթինկներում յամառօրէն ոմանց կողմից չարունակաբար տարածում են չարախօսութիւններ, թէ Հանրապետութեան նոր ղեկավարութիւնը իբր նահանջել է Լեռնային Ղարաբաղի հարցի լուծման գործում իր նախկին դիրքերից, երես է թեքել ժողովրդից եւ այն հասունացած հարցերից, որ այսօր խիստ յուզում են բոլորիս:

... «Եւ ի զուր են ոմանք միտումնաւոր լուրեր տարածում Հանրապետութեան ղեկավարութեան եւ ժողովրդի միջեւ իբր առաջացած խզման մասին: Այդպիսի խզում չկայ ու չի կարող լինել: Մենք նոյնպէս համակուած ենք մեր ժողովրդի զգացմունքներով, մեզ նոյնպէս մտահոգում է Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան ճակատագիրը:

... «Բոլոր պայմանները ստեղծուում են, որպէսզի Խորհրդային Հայաստանի քաղաքացիները ակտիւօրէն մասնակցեն Լեռնային Ղարաբաղի տրուող անտեսական ու մշակութային օգնութիւնը:

«Ժամանակն է միթինկային հայրենասիրութիւնից, զգացական հայրենասիրութիւնից անցնել պրակտիկ գործերի: Մեր օգնութիւնը հարկաւոր է Լեռնային Ղարաբաղի հայրենակիցներին: Նրանց կենսամակարդակի բարձրացումը, մարզի սոցիալ – տնտեսական ու մշակութային զարգացումը ոչ թէ արդելք են, այլ էական նախադրեալ հիմնական փրոպլեմի լուծման համար:

... «Թող ոչ ոքի չթուայ, թէ Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերեալ Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան Կենտկոմի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան եւ Մինիստրների Խորհրդի որոշումներն ու միւս կարեւոր փաստաթղթերը հեշտութեամբ են ծնուել: Ամենեւին: Կան ուժեր, որոնք բնաւ էլ հիացած չեն այդ որոշումներով, ուստի եւ փորձում են աննկատելիօրէն ի չիք դարձնել մեր բոլոր գործնական քայլերը:

«Ձեզ յայտնի է, որ ՄԱԿԿ 19–րդ համամիութենական կոնֆերանսի մի շարք պատգամաւորների ելոյթներում, այդ թւում նաեւ իմ ելոյթում, առաջարկուեց համապատասխան փոփոխութիւններ մտցնել ՍՍՀՄ սահմանադրութեան մէջ: Դա իր արտայայտութիւնը գտաւ նաեւ կուսկոնֆերանսի բանաձեւում: Ներկայումս մշակւում են առաջարկութիւններ սահմանադրութեան մի շարք յօդուածների փոփոխելու եւ լրացնելու վերաբերեալ:

... «Մեր Հանրապետութեան աչխատաւոր լայն զանգուածները ստեղծուած իրավիճակից դուրս գալու միջոցը տեսնում են Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի փրոպլեմի քաղաքական լուծման մէջ: Այդ հարցում մեր մօտեցման մէջ չկայ ոչ երկիմաստութիւն, ոչ էլ անվճռականութիւն, եւ այդ մօտեցումը ոչնչով չի տարբերւում մեր ժողովրդի դիրքորոշումից:

«Այս կապակցութեամբ կ'ուզենայի արծարծել Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արտահերթ նստաշրջան գումարելու հարցը: ... Ի հարկէ, նստաշրջան գումարելու կամ չգումարելու հարցը կ'որոշեն դեպուտատները, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնը: Բայց կ'ուզենայի իմ տեսակէտը յայտնել: Փաստօրէն առաջարկւում է, որ նստաշրջանը հաւաստի այն, ինչ որ արդէն ընդունել է մեր Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի Ցունիս 15–ին գումարուած նստաշրջանում:

... «Ցիշեցնեմ, որ նպատակայարմար է գտնուած Գերագոյն Խորհուրդի յառաջիկայ նստաշրջանում քննութեան առնել Հանրապետութեան կուսակցական, խորհրդային եւ տնտեսական մարմինների կողմից ԼՂԻՄ–ի վերաբերեալ Խորհրդային Միութեան կուսակցութեան Կենտկոմի, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան եւ Մինիստրների Խորհրդի որոշումների կատարման ընթացքը:

... «Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կենտկոմի, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնը եւ կառավարութիւնը գտնում են, որ համապղպջային բնոյթի փրոպլեմները պէտք է քննարկուեն լրջօրէն, հանդիստ մթնոլորտում եւ հաշուի առնելով այն բոլոր գործօնները, որոնցով պայմանաւորուած է դրանց լուծումը:

«Վերջերս Մոսկուայում եղած ժամանակ ես հանդիպում ունեցայ մեր երկրի ղեկավարների հետ: Նորից բաղմակող – մանիօրէն, մեծ ուշադրութեամբ քննութեան առնուեց Լեռնային Ղարաբաղի հետ կապուած հարցերի ամբողջ կոմպլէքսը: Մենք անկեղծօրէն չարադրեցինք այսօրուայ իրավիճակի վերաբերեալ մեր տեսակէտը: Պէտք է ասեմ, որ Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէն հարցը փակուած չի համարում, հաստատակամօրէն վճռուած է փրոպլեմը առարկայօրէն լուծելու ուղիներ:

«Մարդկանց հոգիներում անամօք վէրք է մնում Սումգայիթը: Մենք տեսնում ենք, թէ այդ վէրքը ինչպէս է նորոգուում ձգձգուած քննութեան պատճառով, թէ մարդկանց ինչպէս է մտահոգում այն փաստը, որ դատաքննութիւնը վարուում է երկրի տարբեր քաղաքներում, իսկ Հանրապետութիւնում ոչ մի տեղեկութիւն չի տարածւում, թէ ով է պատժուած, ինչ պատիժ է կրում, թէ արդեօ՞ք հարկ եղած քաղաքական եղրակացութիւններն արուած են դաժան, մեր հասարակութեան մէջ անթերեւակայելի յանցագործութիւններից:

... «Օրերս մենք հարցը դրել ենք Խորհրդային Միութեան գլխաւոր դատախազ Ա· Սուխարեւի եւ Գերագոյն դատարանի նախագահ՝ Վ· Տերեբիլովի առջեւ: Ուշադրութիւն ենք հրաւիրել դատաքննութիւնը արագացնելու, խիստ օրինականութիւն եւ լիակատար հրապարակայնութիւն ապահովելու անհրաժեշտութեան վրայ:

... «Բայց արդեօ՞ք միայն Լեռնային Ղարաբաղի փրոպլեմն է յուզում մեր ժողովրդին: Ի հարկէ, ոչ: Հանրապետութիւնում կուտակուել են չլուծուած շատ հարցեր:

... «Մենք, օրինակ, արդէն հիմնովին մշակել ենք այն բոլոր հարցերը, որ կապուած են մօտ ապագայում Հայաստանի ատոմակայանը փակելու եւ Հանրապետութիւնը էներգամատակարարման նոր, անվտանգ աղբիւրների փոխադրելու հետ:

... «Այսօր նոյնքան արդիւնաւէտ, բազմակողմանիօրէն կշռադատուած միջոցառումներ են իրականացւում Սեւանայ լճի տուր փրոպլեմների առընչութեամբ:

... «Այսօր մենք յատուկ ուշադրութիւն ենք դարձնում, որպէսզի մեր պետական լեզուն՝ հայերէնը, ամենալայն կիրառութիւն ունենայ մեր կեանքի բոլոր ոլորտներում: Մշակւում է բոլոր դպրոցներում հայոց լեզուի, ռուսական դպրոցներում՝ մայրենի լեզուով հայ ժողովրդի պատմութեան դասաւանդումը բարելաւելու ամբողջական ծրագիր:

... «Մենք մտադիր ենք համարձակ չրջադարձ կատարել դէպի մեր պատմութեան չուսումնասիրուած էջերը, հայ ժողովրդի հոգեւոր, մշակութային ժառանգութիւնը:

... «Եւս մի իրողութիւն, որ տագնապ է յարուցում: Տեղի ունեցող չարտօնուած միթինկներում աւելի ու աւելի է բորբոքւում ամենաթողութեան մթնոլորտը: ... Բացէ ի բաց հռչակւում են զինուելու, հայկական զօրամիաւորումներ ստեղծելու, Հայաստանի այսպէս կոչուած «ինքնորոշման» համար պայքարելու կոչեր: Զարախօսութիւնների եւ յերիւրանքների հետեւանքով բորբոքւում են կրքեր, նոյնիսկ առանձին հակառուսական տրամադրութիւններ:

... «Կամ վերցնենք գործադուլները: Դրանք ոչ քաղաքական, ոչ էլ գործնական արդիւնքներ չտուեցին եւ չէին կարող տալ: Իսկ ինչի՞ յանգեցրին: Ցուլիսին Հանրապետութիւնը պակաս առեց 73 միլիոն ռուբլու արդիւնաբերական արտադրանք, չկատարեց 20 միլիոն ռուբլու շինմոնտաժային աչխատանք, տասնեակ հազարաւոր մարդիկ զրկուեցին աչխատավարձից:

... «Փրոպլեմը միայն այն չէ, որ վնաս է հասցուել մեր հանրապետութեան տնտեսութեան: Շատ աւելի զգալի են բարոյական կորուստները:

... «Անճամբ ինձ շատ է մտահոգում եւ խոր ցաւ է պատճառում, որ ոմանք պարզապէս չահագործում են մեր ուսանող երիտասարդութեան հայրենասիրական ազնիւ մղումները: Եւ ես դիմում եմ մեր պատանիների ու աղջիկների բանա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՄՆԱԴՊԱՀՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ցոյցը անցնելիքից բնոյթ ստացաւ Հինդչարթի, փարիզի մէջ: Եկած նաեւ դաւառէն, մօտ 100 հազար հոգի (ամբողջութեան կէսը) հաւաքուած նախ Պաստիլի հրապարակը, ապա, ամբողջ օրը, մինչեւ Առողջապահութեան նախարարութիւն: Ընկերային ամէնէն ծանրացող ցոյցն էր վերջին տարիներու: Հինդչարթի դիւցը, մինչեւ 3, համաղութեան եւ սենիքաններու ներկայացուցիչները կը բանակցէին նախարար Եվենի հետ, ապա՝ անակնկալօրէն կը հրաւիրուէին Մաթինեոն, ուր իրենց կը սպասէր Մ· Ռոքար: Նախարարապետը չեղաւ թէ կարելի չէր աւելի հեռու երթալ եւ թէ վերջին առաջարկները առաջադրող դիմումն էր: Այդ վերջին առաջարկը ամսական անմիջական 630 ֆրանքի յաւելում մըն է սկզբնական չրջանին համար եւ 1270 Ֆր· վերջին չրջանին: Ներկայիս 4 տարուան ուսումէ ետք, հիւանդապահուհի մը ամսական 6000 ֆրանքով կը սկսի եւ պահանջը 2000 Ֆր·ի անմիջական յաւելում մըն էր: Կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ չի կրնար մէկ օրէն միւսը տարիներու յապաղում մը զարմանել: Մտահոգութիւնն ունի նաեւ պահպանելու մնտեսական հաւասարակչռութիւնը, առաջքն առնել զրամահոսութեան եւ մանաւանդ՝ վարակումի մը: Հիւանդապահուհիները մինչեւ երկուչաբթի իրենց կ'երկարաձգեն իրենց գործադուլը եւ խորհրդակցութիւններէ ետք, իրենց որոշումը պիտի հաղորդեն Հոկտ· 21–ին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը տրուեցաւ եգիպտացի գրագէտի մը, որ նեղոսի Զոլան նկատուած է, իր գրականութեան իրապաշտ բնոյթին եւ հոն ծեծուած հարցերուն պատճառաւ: Նակիպ Մահֆուզ, 76 տարեկան, Ալանտաեանէն՝ եփրատ ամէնէն կարդացուած եւ ամէնէն ժողովրդական հեղինակն է: Փիլիսոփայութեան լիսանս ունի Գահիրէի համալսարանէն, ապա աչխատակցած է «էլ Ահրամ»ի: 1938–ին պատմուածքներու հատոր մը լոյս ընծայած է: Իր գործերուն մէկ փոքր մասը Ֆրանսերէնի թարգմանուած է: Իր ամէնէն հռչակաւոր վէպն է՝ «Լը փաասժ տէ միրաֆլը», լոյս տեսած 1947ին, ուր կը յայտնաբերէ «ընկերաբանական մտահոգութիւն մը»: Մրցանակին ստեղծումէն ի վեր, արաբագիր առաջին գրաղեան է որ կ'արժանանայ անոր:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ և այլ Հանրապետութեանց մայրաքաղաքներուն կրպակներուն մէջ, այլեւս կարելի պիտի ըլլայ գնել արեւմտեան գլխաւոր օրաթերթերը (Հերալտ, Թայմզ, Կուարտիըն, Տի Ցայր եւայլն): Որոշումը տրուեցաւ Նախարարաց Խորհուրդին կողմէ:

ԹՈՐինՈՑի սրբազան պատանքը, որ պաչտամունքի առարկայ է դարերէ ի վեր կղզի է, այսինքն՝ Քրիստոսի պատանքը չէ: Այս յայտնութիւնը, որ յուսախար կ'ընէ միլիոնաւոր ջերմեռանդ քրիստոնեաներ, կատարեց Թորինոյի արքեպիսկոպոսը, յետ երեք մանրազնին տարբերակումներու քննութեանց եզրակացութեան: Օքսֆորտի, Ցուրիխի եւ Թրքսըլի գիտնականներու կատարած ուսումնասիրութիւնները ոչ մէկ կասկած կը թողուն: Պատանքը չինուած է Միջին – Դարուն, 1260–ի եւ 1390–ի միջեւ: Քննութիւնը կատարուած է Քառպոն 14–ով, որ թոյլ կուտայ ճշդրտօրէն թուական մը տալ: Ցարդ, եկեղեցին բացարձակապէս չէր ընդունած թէ Ցիսուսի հարազատ պատանքն է, ձգելով հանդերձ որ պաչտամունքներ ըլլան: Ցովհ· Պօղոս Բ· Պապն է, որ վերջերս ուզած էր որ գիտական քննութիւն մը կատարուի: Պէտք է ըսել որ «մասունքներու» հետաքրքրութիւնը մեծ ծաղկած էր Միջին – Դարուն:

«L'EVENEMENT DU JEUDI»

EREVAN :

CHAQUE SOIR
DEVANT LA PLACE DE L'OPERA

Այս խորագրին տակ եւ նկարներով ճոխացած, կարօ Իւլիպէեան յօդուած մը տորադրած է «Իվէնըման տիւ ժէօտի»ի վերջին (Հոկտեմբեր 13 / 20) թիւին մէջ:

Կը նկարագրէ երեւանեան ամէնօրեայ կեանքը, երբ ժամը 18–ին ժողովուրդը կը սկսի հաւաքուիլ Թատրոնին հրապարակը, ուր սկզբնական չրջանի Կորբաչովի նկարները փոխարինուած են Անդրանիկի նկարներով: Ան կը բացատրէ Ղարաբաղ Կոմիտէի դժուարութիւններն ու մանաւանդ փափուկ դիրքը համադրելու համար բոլոր հոսանքները, չափաւորէն՝ ծայրայեղ աջ, երիտասարդներու խմբակի մը մօտ, ջանալով ապրը մնալ կացութեան: Դեռ կան կիներու հաւաքականը, բնապահպանները (Էֆոլոժիստ), ծայրայեղ քրիստոնեաները ,որոնք կը մերժեն Կաթողիկոսին հեղինակութիւնը, եւայլն, եւայլն:

ԻՆՉՈՒ ՉԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ԿԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Այս խորագրով ու «Անկեղծ խօսակցութիւն» մակագրուած զրուցեամբ մը դնդապետ՝ Ե. Նէչաեւ, ներքին զօրքերու քաղաքական վարչութեան պետի տեղակալը, որ որպէս քաղաքիաստող իր ենթականերուն հետ Երեւան կը գտնուի, կը փորձէ բացատրել ու արդարացնել զօրաբաժիններու ներկայութիւնը Երեւանի մէջ: Նէչաեւի հոգիին վրայ անբացատրելի ծանրութիւն ու գառնութիւն է որպէս զօրաբաժնի ղեկավար Երեւան զգալու, սակայն կ'աւելցնէ նաեւ թէ ինք եւ իր սպաներէն, զինուորներէն ամէն մէկը եկած են մաքուր սրտով:

Նէչաեւ մտիկ կ'ընէ թատերական հըրապարակի ճառերը, զրոյցներ կ'ունենայ իր հայ բարեկամներուն ու այլ ըրնակիչներու հետ: Տպաւորութիւնն ու համոզումը այն է թէ «պրոբլեմները ռէալ են, դրաւճ յուզում են ոչ միայն Հայերին: Ամբողջ սովետական ժողովուրդն անհանգստացած է Լ.Ղ.Իմ–ի շուրջն ըստեղծուած դրութիւնից: Եւ այդ պրոբլեմները պէտք է լուծուին: Եւ ես հաւատում եմ որ կը լուծուին»:

Այս հաւատքին կը յաջորդէ անմիջապէս «բայց» մը. «բայց երբեմ չեմ կարողանում հասկանալ ընդանց, ովքեր փորձում են իրենց ժողովրդին համոզել ազգամիջեան հարցերը օրինական միջոցներով լուծելու անհնարինութեան մէջ»:

Նէչաեւ հաւանաբար կը զարմանայ տեսնելով Հայեր որոնք չեն բաժներ իր համոզումը թէ «պրոբլեմները կը լուծուին»: Այս մասին արդեօք ոչի՞նչ հարցուցած է Հայերու հետ իր զրոյցներուն ընթացքին: Կամ կ'անգիտանա՞յ տակաւին Յուլիս 18–ի որոշումին բերած մասնակցութիւնը այդ համոզումին կորուստին:

Յամենայնդէպս, Երեւանի զօրքերուն պետը համոզում կը յայտնէ նաեւ թէ «Հայերի մեծամասնութիւնն իմաստուն, ողջմտօրէն է գնահատում իրադարձութիւնները, ծայրայեղութիւնների մէջ չի ընկնում...»: Ու ան չանդրադառնար թէ եթէ իրապէս «անկեղծ խօսակցութիւն» մըն է ըրածը հա՛յ մամուլի ընթերցողներուն հետ, ի՞նչ է անոր դրդապատճառը, եւ թէ իր մտահոգութիւնները կը հակադրուին ի՛ր իսկ համոզումներուն հետ:

«Աշխատաւորները յոգնել են լարուածութիւնից, ուզում են նորմալ աշխատել, ... կատարել պայմանագրային պարտաւորութիւնները երկրի այլ ռեգիոնների բանուոր եղբայրների առջեւ...»:

Բանուորներու դժգոհութենէն եռք կը յիշուի նաեւ վչտահար զոյգի մը պարագան, որուն աղջիկը մահացած է ուռան միակ աշխատողը ամուսինն է. սակայն «հատարակական տրանսպորտը չի գործում, իսկ գործարան հասնելու համար ընտանիքը սեփական մեքենայ չունի»:

Երթեւեկի չգոյութիւնը պատճառ կը դառնայ նաեւ որ չատ մը հիւանդներ բուժում չստանան, հնարաւորութիւն չզրտնեն հիւանդանոց հասնելու:

Ու այս բոլորին մեղքը լռելեայն կը փաթթուի գործադուլի դիմած բանուորներուն վիզին, որոնք չեն ուզեր բաժնել զնդապետ Նէչաեւի համոզումները, հաւատքը, թէ «պրոբլեմները կը լուծուին»:

Հայաստանի ներկայ իրավիճակով, ցոյցերով, գործադուլներով, զրպռութիւններով այնքան մտահոգ զնդապետը ո՛չ իսկ հարկը կը տեսնէ այս բոլորին պատճառներով հետաքրքրուելու, զանոնք վերլուծելու փորձ մը ընելու, իր «խօսակցութիւնը» իրականութեան սահմաններուն մէջ գետեղելու ջանքով մը: Ան նոյնիսկ չի վարանիր որպէս «եղբայրութեան» տիպար կեցուածք յիշելու կրակոցներու տակ մնացած հայ զինուոր մը ազատած Ադրբեջանցին. կարծէք Հայեր ըլլային Սումգայիթի բարբարոսները ու պէտք ունենային այդ դասին: Այնքա՛ն միամտութիւն կ'արտայայտուի Նէչաեւի տողերէն, որ մարդ կը տարուի հարց տալու թէ արդեօք լսած չէ՞ այդ մութ օրերուն մասին:

Իր «խօսակցութեան» աւարտին զնդապետը վախ կը յայտնէ որ «եթէ յուզում-

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՊԱՏՐԱՆՔԻ ՏՈՒՓԸ

Պատգամ մը կայ արուեստի իւրաքանչիւր գործի եռին, քանի արուեստի գործերը նպատակի մը համար կը ստեղծուին: Բայց անոնք բոլորը անպայման խորհուրդ մը չեն կրեր իրենց մէջ, որ պիրենք դարձնէ կորիզ մը՝ ստեղծագործութեան առեղծուածը արծարծող: Մոր – հուրդը կը չքանայ՝ երբ արուեստագէտին ներքին աչքը կ'ազօտի, կը մարի, որու բերմամբ արտաքին աչքը միայն մասնակի կերպով կը տեսնէ ու չի մտածեր, չի հարցադրեր, չի պրպտեր կամ պեղեր, գառնալով հոլու գործիք մը՝ նախագըծուած սահմաններու մէջ դեգերող, արկածախնդրական ալեցքէ, սխրանքէ ու յաղթանդամութենէ զուրկ, որոնք արմատն են ամէն յայտնաբերումի:

Նման մտորումներու ծնունդ կուտայ այն ցուցահանդէսը (*), որ նուիրուած է 1950–ական թուականներու խորհըրդային պաշտօնական նկարչութեան: Մորքին մէջ, անոր սակաւագէպ բնոյթը նկատի առած, եզածը երեւոյթ – իրազարձութիւն մըն է, որ կը զուգահեռի այլ ձեռնարկի մը, Ժորժ Փոմպիտու Մըշակութային Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցող, 1950–ական տարիներու եւրոպական եւ ամերիկեան արդիական արուեստին նուիրուած, որ կը ներկայացնէ ամբողջովին ուրիշ պատկեր: Իրօք, ի՜նչ տարբերութիւն աշխարհայեացքի եւ մտածողութեան: Մին՝ արուեստ մը որ կանխաւորուած է ու կը ներկայացնէ «վեր»էն որոշուածը, կազապարուած, յըղացողական ձգտումէ ու ներշնչումէ հեռու, միւսը՝ որ կը յայտնաբերէ ու կը հաստատէ նկարչական ու մտածողութեան նոր ուղերդութեան հորիզոններ: Այս տողերը, սակայն, բաղդատականի մը չեն ձգտիր այլ՝ պարզ ակնարկութիւն մը, հպանցիկ:

Նկարները, որոնք ողողած են ցուցասրահը, կը ներկայացնեն Ընկերային Իրապաշտութիւնը, անոր պայմանաւորած այլազան ենթանիւթերով, որոնք կը դառնան այն ինչ որ անհրաժեշտ է կերտելու համար տեսչալի ընկերութիւնը, դրախտը՝ ուր չկայ անարդարութիւն, չկայ ցաւ ու տառապանք, չկայ կեղեքում եւ անիրաւութիւն, ի բաց առեալ երբ անիկա կուգայ դուրսի աշխարհէն, թըշնամիէն...:

Ահա տեսարաններ նուիրական աշխատանքը պանծացնող. ահա աշխատանքի հերոսներ. տիպար ու առողջ բանուորներ՝ պարտականութեան գիտակցութեամբ համակուած. մշակներ կամ գիւղացիներ, կայտառ կիներ, երիտասարդներ, պատանիներ ու զուարթ մանուկներ. ընտանեկան ջերմ կեանքի պատկերներ, երջանկութեան, սիրոյ եւ ուրախութեան պահեր, հաճելի զբօսանքներ: Ու այս բոլորին կողքին՝ դիմանկար մը, ցուցասրահին մէկ աննշմարելի անկիւնը կախուած: Նկարուած անձնաւորութիւնը գլխաւոր ճարտարապետն է այդ նկարներու եռին կգող իսկական ողբերգութեան, կեղծիքին ու սարսափին: Ինք, իր քար ներկայութեամբ, անտարբեր կը թուի ըլլալ անոնց ու, իր անիր-

---

(*) PEINTURES SOVIETIQUES DES ANNEES CINQUANTE
Galerie G. Basmadjian
90, bd. Raspail, 75006 Paris
(Septembre – Octobre)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱ ՀՈՂԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆ Է

Ձեզ ուղարկուող նամակին ծանօթ են մեր աւանի երկու միջնակարգ դպրոցների գրեթէ բոլոր ուսուցիչները: Կոմունիստների պահանջով նամակը կարդացի մեր կուսակցական կազմակերպութեան ժողովում:

Ինձնից պահանջեցին, որ նամակն ուղարկեմ հանրապետութեան ու երկրի դեկավար մարմիններին որպէս իրենց նամակը: Ի վերջոյ, որոշեցինք առաջինը ուղարկել «*Սովետական Հայաստան*»ին:

Յարգանքներով՝
ՍԱՐԳԻՍ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Թալինի շրջանի Արագածի թիւ 2
միջնակարգ դպրոցի տնօրէն

«Կը ցանկանայի, որ մահիցս յետոյ հայրենիքն ինձ երկու մեթր հող տար՝ այնտեղ հանգչելու համար...». սա զօրա-

ւար Անդրանիկի վերջին խղճն է, նրա կտակը հայ ժողովրդին: Սա նաեւ հայ ժողովրդի իղձն է որ մնացել է անկատար:

Ինչո՞ւ:

Չէ՞ որ Թուրքիայի կողմից ծրագրուած եւ վայրագաբար իրագործուած Արեւմտեան Հայաստանի բնաջնջման ու հայ ժողովրդի ցեղասպանութեան դէմ պարզուած ահեղ աչքն էր Անդրանիկը, մեր գոյութեան իրաւունքի ծառացումը, մեր պատուի եւ արժանապատուութեան առջեւը: Ամբողջ մի ժողովուրդ խնկարկում է նրա յիշատակը, ափսեւում Թուրքական բռնապետութեանը նետած նրա մարտահրաւէրով: Եւ այնուամենայնիւ, մենք պարտք ենք Անդրանիկի յիշատակին: Պարտք են մեր պիոնականները, որոնք դեռ չեն ստեղծել ընդհանրական «Անդրանիկապատում», պարտք են դպրոցները, որ մեր սերնդին չեն դրել զօրավարի մարքամանի էպոսը, պարտք են արուեստագէտները, որ չեն ստեղծել մեծ մարդու դեղարուեստական կերպարը: Եւ վերջապէս՝ պարտք ենք ազգովին, որ «երկու մեթր հող» չենք տրամադրել նրա սրբազան աճիւնին:

Այս մասին առաջին անգամը չեմ զբրում: Դեռ 1984 թուականին դիմել էի կենտկոմ: Նամակս կենտկոմի ընդհանուր բաժնում գրանցուել է 1984–ի Դեկտեմբերի 27–ին:

Անպատասխան է առ այսօր: Իսկ նամակում կան այսպիսի տողեր. «Ազատագրական Անդրանիկն իր անհերեակայելի սխրանքներով եւ հայրենասիրութեամբ մտել է մեր ժողովրդի ոգու եւ պատմութեան մէջ այնպէս, ինչպէս Սուվորովը՝ ռուս ժողովրդի, Պոլիվարը՝ Պոլիվիայիների, Կարիպալդին՝ Իտալացիների: Սակայն եւ՛ Սուվորովը, եւ՛ Պոլիվարը, եւ՛ Կարիպալդին հանդչում են իրենց հայրենիքում: Նրանց յիշատակին կանգնեցուած են յուշարձաններ, ստեղծուած են թանգարաններ, նրանց անուններով կոչւում են դպրոցներ, հրապարակներ:

Իսկ Անդրանիկի՞ յիշատակին: Նրա աճիւնը տակաւին օտար ափերում է: Դեռ պատշաճ կերպով չի լուսաբանուում մեծ հայրենասէրի գործունէութիւնը, ուսոի եւ «ժողովրդական հերոս» արտայայտութիւնը կարծես հնչում է ոչ պատշաճ կերպով:

Էլ ի՞նչ «ժողովրդական հերոս», երբ հայրենիքում չիմաքար չունի:

Այսօր 1984 թուականին գրածս նամակին կ'աւելցնէի: Պուլկարիան չի մոռանում Անդրանիկին եւ Պալքանեան պատերազմի 75–ամեակի առթիւ Սոֆիայում բարձր մակարդակով հանդիսութիւններ կայացան նրա յիշատակին:

Ո՞ր ժողովրդի համար է չատ կռուել Անդրանիկը. հա՞յ թէ պուլկար:

1964 թուականին գրող Պ. Վերդեանը ինձ՝ իր նախկին ուսանողին գրել է.– «Սիրելի բարեկամ, չգիտեմ, ասե՞լ էի քեզ, որ այժմ զբաղուած եմ մի վէպով, որ պիտի ներկայացնի մեր ժողովրդի ճակատագիրը (1914 – 20): Ինդրում եմ հետաքրքրուես եւ եթէ մարդիկ լինին, որոնք մասնակցած լինեն կամաւորական շարժումներին, ճանաչեն Անդրանիկին, Սմբատին եւ միւս հերոս զօրավարներին, յայտնես ինձ: Իսկ եթէ պատահի, որ մէկին ու մէկը մասնակցած լինի Դիլմանի, Էրզրումի մարտերին, ինձ համար գտատրեալ գիւտ կը լինի»: Ես չըշեցի Անիի, Թալինի, Հոկտեմբերեանի, մասամբ էլ՝ Ախուրեանի չրջաններում, դիպեցի Անդրանիկի զինուորների վերջին մոհիկաններին, գրի առայ նրանց յուշերը եւ ուղարկեցի գրողին: Մինչեւ հիմա յիշում եմ այդ ծերունազարդ մարդկանց արցունքները: Մինչեւ հիմա պարտք ենք այդ արցունքներին: Վերջապէս ենք ինձ պատասխանեց.– «Եթէ որեւէ մէկն ինձ պատասխանեց.– «եթէ որեւէ ժողովուրդ այդպիսի հերոս ունենար, վազուց նրան ոսկէ արձան կը կանգնեցրնէր: Ի՞նչն է մեր թերացման պատճառը: Դարձեալ մեզ յօշոտող, անբուժելի ոը. դարձեալ մեզ խլող, անբուժելի մտավախութիւնը՝ յանկարծ մի բան չպատահի՞...»:

Այնուհետ, մենք երախտապարտ ենք Ֆրանսիացի ժողովրդին որն իր փէռ – Լաշէզ սրբատեղւում տեղ է տուել մեր սրբազան հերոսին: Բայց չէ՞ որ Ռ. Սազդայեն հերոսին: Բայց չէ՞ որ Ռ. Սազդայեն յայտնեց ինձ: Իսկ եթէ պատահի, որ մէկին ու մէկը մասնակցած լինի Դիլմանի, Էրզրումի մարտերին, ինձ համար գտատրեալ գիւտ կը լինի»: Ես չըշեցի Անիի, Թալինի, Հոկտեմբերեանի, մասամբ էլ՝ Ախուրեանի չրջաններում, դիպեցի Անդրանիկի զինուորների վերջին մոհիկաններին, գրի առայ նրանց յուշերը եւ ուղարկեցի գրողին: Մինչեւ հիմա յիշում եմ այդ ծերունազարդ մարդկանց արցունքները: Մինչեւ հիմա պարտք ենք այդ արցունքներին: Վերջապէս ենք ինձ պատասխանեց.– «Եթէ որեւէ ժողովուրդ այդպիսի հերոս ունենար, վազուց նրան ոսկէ արձան կը կանգնեցրնէր: Ի՞նչն է մեր թերացման պատճառը: Դարձեալ մեզ յօշոտող, անբուժելի ոը. դարձեալ մեզ խլող, անբուժելի մտավախութիւնը՝ յանկարծ մի բան չպատահի՞...»:

Այնուհետ, մենք երախտապարտ ենք Ֆրանսիացի ժողովրդին որն իր փէռ – Լաշէզ սրբատեղւում տեղ է տուել մեր սրբազան հերոսին: Բայց չէ՞ որ Ռ. Սազդայեն հերոսին: Բայց չէ՞ որ Ռ. Սազդայեն յայտնեց ինձ: Իսկ եթէ պատահի, որ մէկին ու մէկը մասնակցած լինի Դիլմանի, Էրզրումի մարտերին, ինձ համար գտատրեալ գիւտ կը լինի»: Ես չըշեցի Անիի, Թալինի, Հոկտեմբերեանի, մասամբ էլ՝ Ախուրեանի չրջաններում, դիպեցի Անդրանիկի զինուորների վերջին մոհիկաններին, գրի առայ նրանց յուշերը եւ ուղարկեցի գրողին: Մինչեւ հիմա յիշում եմ այդ ծերունազարդ մարդկանց արցունքները: Մինչեւ հիմա պարտք ենք այդ արցունքներին: Վերջապէս ենք ինձ պատասխանեց.– «Եթէ որեւէ ժողովուրդ այդպիսի հերոս ունենար, վազուց նրան ոսկէ արձան կը կանգնեցրնէր: Ի՞նչն է մեր թերացման պատճառը: Դարձեալ մեզ յօշոտող, անբուժելի ոը. դարձեալ մեզ խլող, անբուժելի մտավախութիւնը՝ յանկարծ մի բան չպատահի՞...»:

Անշուշտ, մենք երախտապարտ ենք Ֆրանսիացի ժողովրդին որն իր փէռ – Լաշէզ սրբատեղւում տեղ է տուել մեր սրբազան հերոսին: Բայց չէ՞ որ Ռ. Սազդայեն հերոսին: Բայց չէ՞ որ Ռ. Սազդայեն յայտնեց ինձ: Իսկ եթէ պատահի, որ մէկին ու մէկը մասնակցած լինի Դիլմանի, Էրզրումի մարտերին, ինձ համար գտատրեալ գիւտ կը լինի»: Ես չըշեցի Անիի, Թալինի, Հոկտեմբերեանի, մասամբ էլ՝ Ախուրեանի չրջաններում, դիպեցի Անդրանիկի զինուորների վերջին մոհիկաններին, գրի առայ նրանց յուշերը եւ ուղարկեցի գրողին: Մինչեւ հիմա յիշում եմ այդ ծերունազարդ մարդկանց արցունքները: Մինչեւ հիմա պարտք ենք այդ արցունքներին: Վերջապէս ենք ինձ պատասխանեց.– «Եթէ որեւէ ժողովուրդ այդպիսի հերոս ունենար, վազուց նրան ոսկէ արձան կը կանգնեցրնէր: Ի՞նչն է մեր թերացման պատճառը: Դարձեալ մեզ յօշոտող, անբուժելի ոը. դարձեալ մեզ խլող, անբուժելի մտավախութիւնը՝ յանկարծ մի բան չպատահի՞...»:

Անշուշտ, մենք երախտապարտ ենք Ֆրանսիացի ժողովրդին որն իր փէռ – Լաշէզ սրբատեղւում տեղ է տուել մեր սրբազան հերոսին: Բայց չէ՞ որ Ռ. Սազդայեն հերոսին: Բայց չէ՞ որ Ռ. Սազդայեն յայտնեց ինձ: Իսկ եթէ պատահի, որ մէկին ու մէկը մասնակցած լինի Դիլմանի, Էրզրումի մարտերին, ինձ համար գտատրեալ գիւտ կը լինի»: Ես չըշեցի Անիի, Թալինի, Հոկտեմբերեանի, մասամբ էլ՝ Ախուրեանի չրջաններում, դիպեցի Անդրանիկի զինուորների վերջին մոհիկաններին, գրի առայ նրանց յուշերը եւ ուղարկեցի գրողին: Մինչեւ հիմա յիշում եմ այդ ծերունազարդ մարդկանց արցունքները: Մինչեւ հիմա պարտք ենք այդ արցունքներին: Վերջապէս ենք ինձ պատասխանեց.– «Եթէ որեւէ ժողովուրդ այդպիսի հերոս ունենար, վազուց նրան ոսկէ արձան կը կանգնեցրնէր: Ի՞նչն է մեր թերացման պատճառը: Դարձեալ մեզ յօշոտող, անբուժելի ոը. դարձեալ մեզ խլող, անբուժելի մտավախութիւնը՝ յանկարծ մի բան չպատահի՞...»:

Հայոց հողը պէ՛տք է, պարտաւո՛ր է ամփոփել իր մեծ զաւակի աճիւնը: Դա հողի՛ իրաւունքն է:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՑԲՈՒԲԵՆԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԸ

—×—

Բ.

*Աչխատանքի աթոռիս վրայ նստած, կը նայիմ Հայոց դիրերուն, որոնք թուղթե-րու հետ եղբայրացած, կը տողանցեն աչ-քերուս առջեւէն եւ յետոյ պար կը բռնեն օդին մէջ: Ինծի այնպէս կը թուի, որ եթէ ձեռքս երկարեմ, մէկ անդամէն ա-փովս պիտի քաղեմ հազարաւոր, տասըն-եակ հազարաւոր դիրերը, որոնք պահ մը ափիս մէջ բանտուելէ վերջ, պիտի յար-դին մտաներուս արանքէն եւ դէպի դուրս խոյս տալով դարձեալ պիտի վերսկսին իրենց պտոյտը: Ու կը տարուիմ երեւա-կայել, հեռաւորքրուիլ, ես ինծի հարցը-նել, թէ քանի՞ հատ այր, քանի՞ հատ նու, քանի՞ հատ լիոն պիտի ձերբակալեմ օդին մէջ մէկ անդամէն, զանոնք միջոցի մը համար դնդշօրէն եւ երկիւղածօրէն պահելու համար հիւրընկալ ափիս մէջ: Եթէ նայիմ ու համրեմ, սա աթոռին վը-րայ դիզուած թերթերուն մէջ քանի՞ հատ այր կամ քանի՞ հատ լիոն զործածուած է դրաչարի մը կողմէ արդեօք: Ցետոյ ես ինծի կ'ըսեմ. հեռու մի երթար, ձգէ թերթերու դէզը, եւ նայէ միայն մէկ էջի վրայ: Պատահմամբ ընտրուած ու բաց-ուած էջի մը վրայ, Այդ էջը լեցնելու հա-մար, անծանօթ ու սիրելի դրաչար մը քանի՞ անգամ կոխած է արդեօք իր գոր-ծիքին տեղնաշարին այր տատին վրայ, ինչպէս դաշնակահարը, գոնէ երթօ մը նուագելու առեն, կը կոխէ տօ-յին կամ սօլ-ին վրայ:

Շատ են, Աստուած իմ, որքան շատ են այդ տառերը: Եւ անոնք, սա էջին վը-րայ չարուելէ վերջ, քանի հազար անգա-մով բազմապատկուած են տպագրական գործիքին վրայ: Եւ ի՜նչպէս ճամբայ ե-լած են դէպի մէկզմէկէ այնքան հեռու հորիզոններ:

Եւ սակայն ես կրնամ խեղդուիլ անոնց-մէ ինծի բաժին ինկած միայն մէկ էջին մէջ խակ: Մէկ էջի մը, միակ էջի մը վը-րայ քով քովի շարուած եւ ինծի բաժին ինկած տառերուն թիւը կրնայ դլխու պտոյտ պատճառել ինծի: Երբ կը կարդամ այդ էջը, չեմ իսկ անդրադառնար թէ որքան առատօրէն ու չոայլօրէն գործած-ուած են անոնք, կամ անոնցմէ որքան շատը քով քովի եկած են, որպէսզի պատգամ-ներ յայտնուին իրենցմէ, որպէսզի իմաստ մը, խօսք մը, մտածում մը կազմաւոր-ուի իրենցմով եւ ինծի փոխանցուի այն հեռաւոր հորիզոններէն, ուրկէ ճամբայ ելեր են անոնք:

Կը նայիմ այդ այբերուն, լիոններուն, ալիոններուն եւ գիմէրուն, ու կ'ըսեմ. – դուք, սիրելի դիրեր Հայոց, դուք ալ մէկն էք բնութեան այն տարրերէն, որոնց թիւը քիչ է, շատ քիչ է, որոնք սակայն բիւր անգամ կրկնուելով ու իրարու քով զալով բանակներ կը կազմեն ու իմաստ-ներ ու գեղեցկութիւններ կը ստեղծեն: Ինչպէս երաժշտական ձայները, ինչպէս լեզուի մը բառերը, ինչպէս նկարչի մը գոյները, ինչպէս մարզիկի մը մարմնի չարժումները, ինչպէս բնութեան ծոցէն դուրս եկող մեսաղները, ինչպէս քիմիա-գէտի մը լապօրաթուարին մէջ գործած – տող քիմիական բաղադրութիւնները, ինչ-պէս ճարտարապետին գիծերը, ինչպէս չինարար վարպետին չինանիւթերը, եւ մանաւանդ, ինչպէս մարդու մը ուղեղին մտածումի բանալիները: Այս համբուող-ները թիւով որքա՞ն քիչ են: Ոմանք մտահ վրայ կը համրուին, ոմանց թիւը քանի մը հարիւրէն աւելի չէ, ոմանք ալ հազիւ դիրք մը կրնան լեցնել իրը ցանկ, բայց երբ անոնք ամէն անգամ նոր դրացնու – թեամբ մը քով քովի կուգան, միլիոնները հազար անգամ կը լեցնեն, կը յորդին դէ-պի անհուն, դէպի ապագայ եւ դէպի այն միւս միլիոնները, որոնց մասին դաղա-փար չունինք դեռ այսօր:

Կը նայիմ Հայոց երեսունեւութ դիրե-րուն եւ կը մտածեմ որ անոնք կրնային բացակայ ըլլալ բնութեան տարրերուն միջեւ: Կրնային ստեղծուած չըլլալ, ինչ-պէս որ չեն կրցած ստեղծուիլ ո՛վ գիտէ որքան շատ բան, որոնց մասին դաղա-փար չունինք եւ որոնց համար չենք ափ-սոսար: Անցեալի մէջ մնացած սա երկու հազար տարիները ի՞նչի կը նմանէին արդ-եօք, եթէ Հայոց դիրերը գոյութիւն չու-նենային: Ես ո՞ւր կ'ըլլայի հիմա, կամ ի՞նչ կ'ընէի, եթէ անոնք ստեղծուած չըլ-լային: Սա սենեակս գոյութիւն կ'ունե-նա՞ր: Եթէ ունենար, ի՞նչով լեցուած կ'ըլլար անոր մթնոլորտը: Կրնայի՞նք պատկերացնել թէ աւելի քան երկու հա-զար տարիէ ի վեր ինչ բանէ զրկուած ենք, կրնայի՞նք ափսոսալ բանի մը համար զոր չունինք եւ որուն ինչ ըլլալը չենք դի-տեր:

Զեռքս կ'երկարեմ ու թերթերու դէզին մէջէն թերթ մը կը քաշեմ, էջ մը կը բա-նամ: Ո՞ւրկէ եկած է Հայոց դիրերով լե-ցուն այդ էջը, ո՞ր հեռաւոր քաղաքէն: Գալիֆորնիա՞, Մանրէա՞լ, Փարի՞զ, Պէյ-րո՞ւթ: Ոչ: Ինծի կը թուի թէ այդ էջը կուգայ չատ աւելի հեռաւոր տեղէ մը, որ մնացած է պատմութեան մէջ: Կուգայ Սամոսատէն, Հացեկացէն, Վաղարշապա-տէն: Աւելի քան երկու հազար տարի ա-ռաջ տպուած է այդ էջը:

Ռ. Հ.

ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐԻ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐՈՒ ՅՈՒՐԱՄԱՏԵՍԱՆԷՆ

Պարահանով Ոսկեմատեանին մէջ ստո-բագրելէն առաջ՝ հայերէն կը դոչէ.– «Գիժ էլ, աւելի գիժացայ»: Իր կուրծ-քի խաչը նուէր կը թողու միաբաններէն մէկուն:

Իր յօրինած մէկ նկարը կը նուիրէ վանքին:

Կ'արձանագրէ ռուսերէն.

ԱՄՄՌ, 1988 Թ.

«Ես Պարահանով Սերգէյ (Սարգիս) Եոսիֆովիչ (Յովսէփի) այցելեցի այս հը-րաշէ կղզին, Սուրբ Ղազար կղզին, Վան-ձերու կղզին, կամ Հայ ոգիներու կղզին: Փա՛ռք եւ իմ խոնարհումը՝ սեւազգեստ մարդոց, որոնք պահպանեցին եւ խնամ-քով կը պահպանեն գեղեցկութեան աշ-խարհը, պատմութեան աշխարհը, մու-միաներէն մինչեւ Պիծակ, Պիծակէն մին-չեւ Պայրըն, եւ հայ հնադրոշմ արժաթ-ները (!!!):

Փա՛ռք Ձեր սխրանիին եւ Ձեր երախ-տիին՝ գեղեցկութեան առջեւ, հայ իս-կական արժէքներուն առջեւ:

Ամէն: Պարահանով ցնցուած, եւ ցան-կացող նուիրեալ Ձեզի. նոյնպէս հրաշէ»:

Կը յաւելու փոքրիկ գծագրութիւն մը, դէմք մըն է զինուորականի, լուսապատ-կով. դիմացը՝ իր ստորագրութիւնը. մեզի՝ անընթեռնլի: Կը փայլին աչքերը. յուզուած է:

Բոլորը խնդոյն հայերէնի կը թարգմանէ իրեն ընկերացող Ալբերտ Եավուրեան:

***

Մեծ ուշացում, սակայն հիանալի առի-թով, Պ. Գ. Պագըրեեանի (Փարիզ) հետ միասին այցելեցինք Ս. Ղազարի պատ-մական յուշարձանը, որտեղ մի հրաշալի, հայրենասէր վանահօր՝ Գրծ. Տէր. Ներ-սէսեանի միջոցով ծանօթացանք մեր ժո-ղովրդի պատմութեան տառապեալ, սա-կայն փայլուն էջերին, որտեղ ամէն ինչ է արւում պահպանելու համար հայ կուլ-տուրայի եւ պատմութեան այս կարեւոր օջախը:

Երախտագիտութեամբ եւ շնորհակա-լութեան խօսքերով ստիպուած թողնում ենք այս իրօք Սուրբ Կղզին (նաեւ կրկին վերադառնալու ջերմ ցանկութեամբ):

ՄԱՐԼԷՆ ԶՈՒՐԱԲԵԱՆ
ՀՍՍՀ Տեղական Արդիւնաբերութեան
Մինիստր

1988, Մայիս 7 թ.

***

Հայ ժողովուրդի պարծանքի՝ Մխիթար-եան Հայրերու փա՛ռք ու պատիւ:

ԳԷՈՐԳ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆ

1988, Մայիս 7 թ.

***

Հպարտ ենք որ բոլոր Հայ Մշակոյթի եւ պատմական արժէքները կարող են զարմանք պատճառել ամէնքին:

Բարի ցանկութիւններով՝

Ռ. Ս. ՄԿՐՏՉԵԱՆ
ՀՍՍՀ Թեթեւ Արդիւնաբերութեան
Մինիստր

1988, Յունիս 26 թ.

***

Թանգարան սրբազան, հայ յարկ վսեմ:
Այս նուիրական Տան այցելուն եթէ կէս հայ է, հարիւր առ հարիւր հայ եւ իբրեւ տունեայ դուրս կ'ելլէ, կը խորհիմ: Կըզ-զիներու հոգեւոր – մտաւորական իմաս-տով գոհարը՝ գուրգուրանքին առարկան է եղած Ամենայն Հայոց Հայրապետներէն (Խրիմեան Հայրիկէն — վազգէն Ա. Կա-թողիկոս) մինչեւ խոնարհագոյն Հայուն, հոգ չէ թէ անոնք ըլլան աջակողմեան կամ ձախակողմեան, մեծ ու պզտիկ, հարուստ թէ համեստ. ամէնուն:

Ո՛վ Տէր, Սուրբ Աջ Ձո հովանի լիցի յաւէտ ի վերայ Տանս այս Մխիթարեան, որոնց ա՛յնքան երախտապարտ ենք ազգո-վիս:

ԲԱՐԳԷՆ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ
Առաջին Առաբելական Պատուիրակ
Հայոց Ամերիկայի, ի Ուաշինկթըն
Միացեալ – Նահանգներ

1988, Յուլիս 4 թ.

***

Այն ազգը՝ որը ստեղծում է նման կենտ-րոններ, մեռնելու իրաւունքը չունի:

ԳԷՈՐԳ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
Ք. Երեւան
Միասնիկեանի շրջասովետ.

1988, Յուլիս 6 թ.

***

Յայտնում եմ իմ խորին շնորհակալու-թիւնը՝ Հայրենիքից հեռու նման օջախի պահպանման համար:

ԷԹԵՐԻ ԴԱԴԵԱՆ
Երեւանի Քաղաքային
Սովետի Նախագահի Տեղակալ

1988, Յուլիս 6 թ.

***

Մեր ուխտագնացութիւնը Սուրբ Ղազար կը մնայ իբրեւ կեանքի յաւերժական ու-ղեկից:

«Մատենադարան» *չարժանկարի խումբ*

ՅՈՎԻԿ ՀԱԽՎԵՐՏԵԱՆ
ԱՇՈՏ ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ
ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԴԱՒԹԵԱՆ
ՎԱՀՐԱՄ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

1988, Հոկտեմբեր 3 թ.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Էհ, կ'ըսէր Սոնիա նեղացած, պէտք է մարդու տալ, ի հարկէ, բայց այնպիսի մարդու որ յեղափոխական չլինի, որ ա-մէն օր ժողովով զբաղած չլինի, որ դէպի սահմանը չվազի եւ կինը ու երեխայքը չպահի մշանջենական հոգսի եւ սարսափի մէջ:

– Ներկայ ժամանակներում, կը պա-տասխանէր Ստեփան, այդպիսի մարդը մարդ չէ:

– Էհ, բան ասացի՛ր ... կ'երկարէր Սոնիա. մինչ՞ կարելի յուսալ մեր Սաթենիկի համար կարգին ընտանիքէ ին-դէլիկենտ երիտասարդ. այնքան չնորհ ու-նի չան ազջիկը, այնքան դրաւիչ է:

– Այո, դրաւիչ է եւ այդ վտանգ է իրան համար:

Մէկ քանի անգամ այդ վտանգի զգա-ցումը տարօրինակ եւ անսպասելի ան-հանգստութիւն պատճառեր էր Ստեփա-նին. բայց մէկ անգամ մանաւանդ, այդ անհանգստութիւնը այնպիսի ցաւագին եւ սուր զգացողութիւն մը ներշնչեր էր իրեն որ ստիպուեր էր ինքզինքը զսպել եւ վերջ ի վերջոյ մեկնիլ Թիֆլիսէն:

Արտասահմանէն նոր վերադարձեր էր Սոնիայի քեռորդին Ներսէս Ցարութիւն-եան բժշկական վկայականով. հրապու-րիչ, կրթուած երիտասարդ էր եւ Սոնիա անմիջապէս մտածեր էր հաւանական ա-մուսնութեան Սաթենիկին հետ. իր դի-տաւորութիւնը յայտնի էր Ստեփանին, բայց վիրաւորուած անոր ցուրտ ընդու-նելութենէն այդպիսի ծրագրի մը մա-սին, մտադրեր էր կատարուած իրողու-թեան առաջ դնել զայն,

Սաթենիկ եւ Ներսէս ծանօթացեր էին իրարու եւ անմիջապէս բարեկամացեր. իրիկուն մը պատրաստ վերադարձին դուռն Ստեփանը Սոնիայի մօտ:

Բաց օդը եւ երկար պտոյտը վարդա-դոյներ էին Սաթենիկի սովորաբար տըժ-գոյն դէմքը. իր կապոյտ լայն բիրերը լիքն էին լոյսով եւ ուրախութեամբ. ի տես այդ կենսուրախ զոյգին Ստեփան մռայլեցաւ եւ խոժոռ ու կնճռոտ դէմքը անհնարին եղաւ պարզել, բայց իր այդ արտայայտութիւնը այնքան սովորական էր որ ոչ ոք ուշադրութիւն դարձուց: Սաթենիկ պահ մը մտածեցաւ իրեն եւ երես առած երեխայի համարձակութեամբ ձեռ-քը բռնած տարաշխարհիկ ծաղիկի ճիւղ մը մօտեցնելով Ստեփանին, ըսաւ զուար-թութեամբ.

– Տե՛ս, Ստեփան, ի՛նչ քաղցր բուրում ունի:

(Շար. 23)

(Շար. Ա. էջէն)

կանութեանն ու խղճին՝ չե՞ն խանգարում արդեօք ձեր դասադուլներն ու միւս անխոհեմ արարքները մեր ընդհանուր դործին :

... «Այո, մենք կարգուկանոնի կողմնակից ենք : Բայց գլխաւոր չեչոը մենք դնում ենք քաղաքական մեթոտների վրայ, մարդկանց համոզելու, վստանդաւոր ճանապարհի կէտից նրանց եա պահելու վրայ :

... «Մեր ուժը համոզչին է, ակտիւ հշմարտութիւնը : Մենք կեդրոնական կոմիտէում ընդհանրապէս հանդէս ենք գալիս փոխյարաբերութիւնների այսպէս ասած մարդկայնացման օդտին :

... «Առջեւում մեզ մեծ, բարդ գործեր են սպասում : Մենք զրանք պլուխ չենք բերի, եթէ մեր ուժերը չյաստած լինեն :

«Մենք չատ բանի կը հասնենք, եթէ Հանրապետութեան կոմունիստները լինեն համախմբուած, ժողովուրդը՝ միասնական :

«Իմ հայրենակիցներ, հչնց գրան եմ կոչ անում բոլորիդ» :

ՀԻՒԱԴԱՊԱՀՈՒՀԻ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փարիզի Ազգասահնամ Ընկերակցութիւնը կոնէսի իր Հանդստեան Տան համար կը փնտռէ հիւանդապահուհի մը (կամ հիւանդապահ մը) որ պետական վկայական ունենայ :

Հետաձայնել անօրէն՝ Պր. Ա. Ֆէսճեանի, 39 - 85 - 24 - 24 թիւին, աշխատութեան ժամերուն, ժամադրութիւն առնելու համար :

L'Ass. Arménienne d'Aide Sociale
recherche pour
sa Maison de Retraite de Gonesse
une infirmière (ou infirmier)
diplômée d'Etat
Prière de téléphoner à M. Fesdjian
au 39 85 24 24 aux heures de bureaux
pour rendez-vous.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

1928 — 1988
L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
d'ISSY LES MOULINEAUX a 60 ANS

CEREMONIE ANNIVERSAIRE

DIMANCHE 23 OCTOBRE à 15 h
L'EGLISE FETE SES 60 ANS
- HISTORIQUE (passé présent et avenir)
  Témoignages
  Chants, musique
- LACHER DE BALLONS
- RECEPTION

28, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
tél. 47 36 02 50

TERRE & CULTURE à MARSEILLE

LA CROIX BLEUE (section ville) et l'ORGANISATION TERRE et CULTURE ont le plaisir de vous inviter le Samedi 22 Octobre à 20h30 (précises) à la Maison de la Culture Arménienne, 12-14, rue Saint Bazile, à une

SOIREE D'INFORMATION ET DE SOUTIEN

qui se tiendra autour d'un
DINER - COCKTAIL

Cette soirée sera l'occasion pour l'Organisation de vous présenter les derniers travaux de sauvegarde et de restauration entrepris dans la région de Kessab (Syrie) et en Iran du nord durant les Campagnes 1987 et 1988

Vous pourrez également découvrir le dernier film réalisé durant l'été 1987 à Kessab

Դէպի Երկիր

«RETOUR VERS LA TERRE»
35 minutes - couleur
sous-titres français

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ. –

Տիկին Ալպինէ Գարայեան 150 Ֆր. կը նուիրէ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 150 Ֆրանք «Յառաջ»ին :

YAN'S CLUB
CAFE-THEATRE

le Théatre Arménien KISSANI
présente au Yan's Club
les 4 et 5 novembe à 21 h 30
une comédie à Sketches
«CHANOV, SHAKESPEARE ET LES AUTRES ... SONT TEMOINS»
Création Kissani
Entrées : 120 F (Places limitées)
YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 PARIS
tél: 45 89 20 48

JERANIAN

QUARANTE ANS DE PEINTURE

exposition
du 11 octobre au 12 novembre

GALERIE
DU FAUBOURG SAINT-HONORE

172, rue du Faubourg Saint-Honoré
75008 Paris Tél. 42 89 13 01

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e

Le Centre Culturel Saint Mesrob
accueillera,
le Mardi 18 Octobre à 20 h 30
M. CLAUDE MUTAFIAN
qui nous présentera son livre
La Cilicie au carrefour des Empires
(2 volumes,
aux Ed. Les Belles Lettres, 1988)
et nous entretiendra
plus particulièrement de
La Cilicie dans l'histoire arménienne
Projection de diapositives
Buffet à 19 h 30 (50 F)
Tél. au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

DANS LE CADRE DU 10e ANNIVERSAIRE
DU CENTRE CULTUREL
ET DE LA CHORALE SAHAK MESROP

SAMEDI 22 OCTOBRE
de 22 h à l'aube
dans les SALONS de VAUFREGES
229, av. L. Lachamp (route deCassis)

NUIT ARMENIENNE

avec
MARTEN YORGANTZ
animation Disco
TERZELEC

Réservation et vente de billets
CENTRE CULTUREL SAHAK MESROP
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
tél. 91 77 84 70
Tenue correcte de rigueur

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 21 OCTOBRE à 20 h 30	CYCLE MOZART / CONCERTOS Piano — Violon — Harpe — Flûte — Deux Pianos D. ATAMIAN — J. TER-MERGUERIAN M. LARRIEU — S. MILDONIAN A. PETROSSIAN —R. PETROSSIAN
Vendredi 9 DECEMBRE à 18 h	FONDS QUATRA EXPOSITION D'ARTS PLASTIQUES Vernissage au Siège de la Quatra
Samedi 10 DECEMBRE à 20 h 30	BIENNALE QUATRA 88 Grand Concert de Gala AKIKO EBI — ANI KAVAFIAN — S. MILDONIAN LISZT — KHATCHATURIAN — FRANÇAIX
Dimanche 11 DECEMBRE à 10 h 30	Table Ronde / Cours d'Interprétation RECITAL AKIKO EBI 24 Etudes de F. CHOPIN
Dimanche 11 DECEMBRE à 17 h	CONCERT DE L'APRES-MIDI RECITALS DES SOLISTES KARINE GEORGIAN — ANI KAVAFIAN SUSANNA MILDONIAN — AIDA MOURADIAN
Samedi 4 FEVRIER à 20 h 30	CYCLE PIANO ROMANTIQUE Oeuvres pour piano et orchestre / CHOPIN A. EBI — A. MOURADIAN — A. PETROSSIAN
Vendredi 3 MARS à 20 h 30	CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES A. HAROUTOUNIAN — S. HACIKYAN C. S. MUKHALIAN — H. SURMELIAN
Vendredi 19 MAI à 20 h 30	CYCLE HOMMAGE A UN COMPOSITEUR Musique de Chambre / ARNO BABADJANIAN TRIO QUATRA

Sympathisants de la QUATRA, demandez
un *ABONNEMENT INDIVIDUEL POUR TOUTE LA SAISON*
Prix des places: Orchestre 1.000 F, Ier Balcon 750 F, IIeme Balcon 500 F

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND GALA ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne
d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBRE à 20h30
au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence
l'Archevêque **Kude NACCACHIAN**
Délégué pour l'Europe du Catholicossat de tous les Arméniens et Prélat des Arméniens de Paris

En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire d'Issy-les-Moulineaux
Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire de Clamart

PROGRAMME
- Ensemble **AKTHAMAR**
- Ensemble instrumental traditionnel arménien
  Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
- Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
- Evelyne **ALTOUNIAN**
- Agop **BADOLIAN**
- **BEDIK**
- **MASSIS**
- Elya **PEHLIVANIAN**
- Rosine **TACHDJIAN**
- **VICKEN**
- **YERSO**

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18
MARDI
18 OCTOBRE
1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատ : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.862
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.862

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ՎԵՐՋ ԳՈՐԾԱԴՈՒԻԻ ԵՒ ԼԱՒԱՏԵՍՈՒԹԻԻՆ

Գործադուլը վերջ գտած է Արցախի մէջ, մէկուկէս ամիս տեւելէ ետք:

Կորքչովի զրկուած ուղերձի մը մէջ, Ստեփանակերտի քաղաքապետ՝ Մաքսիմ Միրզոյեանի առորագրութեամբ, կ'ըսուի թէ գործադուլի չարժումին վերջ կը տրուի, այն փոփոխութեանց եւ արդիւնքներուն պատճառով, որոնք իրագործուած են խորհրդարանական յանձնախումբին այցելութեան չնորհիւ:

Այս առընչութեամբ, «Արմենփրէս» հեռեւալ հաղորդումը կ'ընէր Հոկտ· 13 թուականով· –

ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ՎԵՐՍԿՍԱԾ՝ ՅՈՅՍ ՈՒ ՀԱԻԱՏՈՎ

Ստեփանակերտի գրեթէ բոլոր ձեռնարկութիւններուն եւ հիմնարկներուն մէջ աշխատանքը վերսկսած է:

«Սովետական Ղարաբաղ» թերթին Հոկտեմբեր 11–ի թիւին մէջ այդ մասին կարգ մը բացատրութիւններ լոյս տեսած են: Անոնցմէ մէկուն մէջ կարի գործատան տնօրէնուհի մը այսպէս կ'արտայայտուի· –

– Աշխատանքի գալու մեր դրդապատճառները հետեւեալներն են: – Առաջին՝ մեր վրայ խոր տպաւորութիւն թողուց Ս· Յարութիւնեանի ելոյթը: Մենք հասկցանք, որ Մայր Հայաստանի դեկավարները մեր նուիրական պահանջին իրականացման համար հետեւողական աշխատանք կը կատարեն: – Երկրորդ՝ Մոսկուայէն ժամանած Ազգամիջեան Ցարաբերութիւններու Յանձնախումբի անդամներու հանդիպումները մեզի յոյս ու հաւատ ներշնչեցին, որ արդարացիօրէն կը լուծուի մեր պահանջը:

Մենք գործի լծուեցանք համոզուած ըլլալով, որ մեր աշխատանքով կը նպաստենք մեր արդարացի պահանջին արագ եւ առարկայական լուծման:

***

Հոկտեմբեր 17–ին, «Քոթիտիէն տը Փարիզ» բաւական տեղ կուտար այլ լուրերու, որոնք կը վերաբերին Հայաստանի կարգ մը շրջաններու երեսփոխանական ընտրութեանց դէմ եղած առարկութեանց եւ նոր ընտրութիւններու, ուր թեկնածուն Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներ (օրինակ՝ Ստեփանակերտի պարագան, որու անդրադարձած էինք Հոկտեմբեր 12–ի մեր թիւով):

Թերթը կը դրէ որ հայկական չարժումը «ընտրական կեռիլլայի» մը մէջ նեռուած է իշխանութեանց հետ եւ արդէն 2 յաղթանակ տարած է: Կիրակի օր, հարցը 3–րդ պարագայի մը կը վերաբերէր: Հոկտեմբերի սկիզբը, տեղական Գերագոյն Խորհուրդի մասնակի երկու ընտրութեանց առթի, Ղարաբաղ Կոմիտէի առաջարկած թեկնածուները նկատի չէին առնուած, բայց ընտրողներու մեծ մասը անոնց անունը գրած էր: Այս փորձառութեամբ զօրացած, Կոմիտէն իսկական ընտրապայքար տարած է Զարեհեցեան, ուր երեսփոխան մը պիտի ընտրուէր, Կիրակի: Նախապէս հանրաժողով ալ գումարուած էր, ի նպաստ Ռաֆայէլ Ղազարեանի, որու թեկնածութիւնը չէ ընդունուած օրինական թերութեան մը պատճառով: Ըստ Ղարաբաղ Կոմիտէի, պաշտօնական ճառախօսներ, որոնք փորձած են արտայայտուիլ պաշտօնական թեկնածուին՝ Ռուբէն Ցակորեանի մասին, սուլոցներով դիմաւորուած են: Ընտրուելու համար հարկ է արձանագրուած քուէարկողներու ձայներու կէսը ստանալ եւ ոչ թէ քուէ տուողներու ձայներու կէսը, ըստ ռուսական օրէնքին տրուած մեկնաբանութեան պաշտօնական իշխանութեանց կողմէ: Ղարաբաղ Կոմիտէի իրաւագէտները երբրութիւն մը կը դնեն հայերէն բնագրին մէջ: Հարցը կարեւոր է: Ղարաբաղ Կոմիտէն մարդիկ ալ նշանակեր է հսկելու համար քուէավայրերու ելքին: Ցանճնարարեր է սթիլլօ գործածել եւ ոչ տրամադրուած մատիտները, որպէսզի ընդունները չջնջուին: Ընդհ· ձեւով Ղարաբաղ Կոմիտէն ասպարէզ կը կարդայ իշխանութեանց:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ չատ ծանր է Ֆրանսայի մէջ, որ գործադուլներու (եւ ցոյցերու) ամբողջ չարք մը ունի այս չաբթու: Նախ հիւանդապահուհիները, որոնք ժխտական պատասխան տուին Ռոքարի եւ վճռեցին չարունակել չարժումը: Միչա 2000 Ֆրանք ամսական յաւելում կը պահանջեն սկիզբէն, մինչ կառավարութիւնը 500–էն 1000 Ֆրանք կը չնորհէ ընկերներէն մինչեւ վերջը: Կը չեչտէ նաեւ թէ աւելի հեռու չի կրնար երթալ ներկայիս, ասիկա արդէն 1,65 միլիառ Ֆրանք կը ներկայացնէ: Հիւանդապահուհիներու համադրութեան մարմինը դիմում ըրաւ որ ընդունուի Մթլերանի կողմէ, բայց էլիզէ զեկոյցով մը մերժեց, յայտարարելով թէ Նախագահը բացարձակ վերատահութիւն կ'ընէ կառավարութեան: Գալով Ռոքարի, կը խորհի թէ հիւանդապահուհիներու ժխտական պատասխանը «ջղայնութեան» հետեւանք է: Գործադուլի այլ չարժումներ ծայր պիտի տան, ամէն օր եւ զազաթնակէտի մը հասնին Հինգչաբթի, Հոկտեմբեր 20, ուր ուղեվար, թղթատարի պաշտօնեաներ, դասատուներ, մեթրոյի, հանրակառքի աշխատաւորներ կրնան չաչխատիլ: Ամէն ինչ կախում ունի անշուշտ Սենաթքաններու ուժէն: Հանրային այս սպասարկութեանց բոլոր պահանջները չատ ծանր կը կշռեն· միայն հիւանդապահուհիները եթէ զոհացում ստանան, կը նշանակէ 15 միլիառ եւ տարի է, այդ պարագային, միւս ճիւղերն ալ նկատի առնել եւ պահանջներու զոհացում տալ, ինչ որ կառավարութիւնը չի կրնար ընել առանց վտանգելու իր տնտեսական քաղաքականութիւնը:

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՑ հանրաքուէին համար կուսակցութեանց վերջին որոշումները տրուեցան: Ընկերվարականները անվերապահ «այո» մըն է, անշուշտ, համայնավարներն ալ «այո» պիտի պատասխանեն, բայց Ժորժ Մարչէ կը ճչդէ որ այդ դրական դիրքը չի նչանակեր վերացումը կառավարութեան քաղաքականութեան: Ընդդիմադիրներու մէջ, միայն Լը Փէնի Ազգ· ճակատն է որ ո՛չ կ'ըսէ, իր – Տէ – Էֆ–ը որոչեց «այո՛» պատասխանել, թէեւ սրտով չէ, յայտնի է թէ ներքին տարակարծութիւններու պատճառաւ, հաւանաբար ամէն մարդ իր համոզման համաձայն քուէարկէ: Գալով Շիրաքի Էր – Փէ – Էր–ին նորմանտական որոշում մը տուաւ կեդր· Կոմիտէն, ո՛չ՝ «այո՛», ոչ ալ «ո՛չ», այլ՝ չմասնակցիլ: Ի՞նչ տարբերութիւն կայ այս «չմասնակցելուն» եւ ձեռնպահութեան միջեւ: Կուսակցութիւնը կը բացատրէ որ ձեռնպահ մնալ կը նչանակէ անտարբեր ըլլալ, տեղէն չշարժիլ, մինչ՝ չմասնակցիլ, քաղաքական դիրքորոշում է: Մնաց որ բան չի փոխուիր···:

ՍՏԱՒԱՆՈՎ ալ Կլազնոստի եւ Պերեստրոյկայի զոհ է եւվար կ'առնուի իր պատասխանատուն: Արդարեւ, կը յայտնուի թէ հասարակ խարդախող մը եղած է եւ բանտին մէջ, այն «հերոսը» որ անունը տուաւ արագութեան մրցանիչներուն, որովհետեւ 1935 Օգոստոս 30–էն 31 գիշերը 6 ժամէն 105 թոն ածուխ հանած էր հանքէն, երկու օդնական ունեցած էր: Կը թուի որ այս խարեբայութեան բուն պատասխանատուն ինք չէ, այլ՝ տեղւոյն կուսակցական պատասխանատուն: Սըտախանով մեռած էր 1977–ին, երկրորդ անգամ մըն ալ այսօր կը մեռնի եւ Ժորհ· Միութիւնն ալ հերոս մը եւս կը կորսնցնէ:

ՏԻԱՐՊԼՔԻՐի նախկին քաղաքապետ՝ Մեհմէտ Զանա 20 տարի բանտարկութեան դատապարտուած է առջի օր: Չերբակալուած էր 1980–ի պետական զինուրական հարուածէն ի վեր: Իր դլխաւոր յանցանքն էր պաչտպանել քրտերէնը, քիւրտ մշակոյթը եւայլն:

ՀՌՈՄԻ Լէոնարտո տա Վինչի օդակայանը էջք կատարած առեն ուկանտական օդանաւ մը ինկած է մշուչին հետեւանքով, կիրակի, առաւօտեան 1–ի չուրջ: Առաջին հաչուեկչիռի մը համաձայն 28 մեռեալ կար եւ 23 վիրաւոր (Պօյինկը 51 հոգի կը փոխադրէր): Օդանաւը չէ կրցած էջք կատարել, բախած է տուներու, կառատուներու, կառքերու, ապա ինկած ու պայթած:

ՀՕՑԱՍՏԱՆի ապականութեան եւ բնապահական հարցերուն նուիրուած յայտագիր մը պատրաստած էր Լօժէնի Սլեսեան, Ֆրանս – Քիւլթիւռի վրայ, Հոկտեմբեր 15–ին, ժամը 11–էն 12: Ընդհ· առմամբ հետաքրքրական հաղորդում մը, որու իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Անահիտ Տէր – Մինասեան, Նշան Մարկոսեան, Գրիգոր Պըլտեան, Տօքթ· Սերժ Սիմոնեան եւ Ա· Քէշիշեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 3000

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – («Յառաջ»)· – Ուրբաթ իրիկուն, հոծ բազմութեան մը – աւելի քան 500 հոգի – ներկայութեան պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Մարսէյլի Մշակոյթի Տան կազմակերպած՝ «Հայաստան – 3000 տարի պատմութիւն» յուցահանդէսին Մարսէյլի Առեւտուրի եւ ճարտարարուեստի կեդրոնը: Ներկաներու մէջ կարելի էր նչմարել բազմաթիւ անձնաւորութիւններ՝ քաղաքական, պետական, նահանգային, մշակութային աշխարհէն:

Ընդունելութեան պաշտօնական բացումը կատարելով, Ջերմ խօսքեր արտասանեց Առեւտուրի եւ Ճարտարարուեստի կեդրոնին փոխ – նախագահուհի՝ Տիկին Ռէնն Սլէնզօ, ապա, Մշակոյթի Տան անունով՝ Կարօ Յովսէփեան ներկայացուց յուցահանդէսը եւ Ժան – Փիէր Մահէ ծանրացաւ անոր բովանդակութեան վրայ: Խօսք առաւ նաեւ Շրջ· ընդհ· խորհուրդի նախագահ՝ Ժան – Քլօտ Կօտէն, ապա վերջին խօսքը արտասանեց քաղաքապետ՝ փրոֆէսէօր Ռոպէր Վիկուռա: Բացման այս չատ տպաւորիչ հանդիսութեան յաչորդեց հիւրասիրութիւն մը, որ չարունակուեցաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

Յաչորդ օրը, Հոկտեմբեր 15–ին, Մշակոյթի Տան մէջ տեղի ունեցան երկու դասախօսութիւններ՝ Ժան – Փիէր Մահէ, որ խօսեցաւ հայ պատմագիրներու մասին եւ Ժերար Շալեան՝ հայկական Սփիւռքի:

Տեղական մամուլը լայն արձագանգ տուաւ այս կարեւոր նախաձեռնութեան: Այլ մանրամասնութիւններ՝ առանձին թղթակցութեամբ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ
ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ԷՐԻՆԻՆ՝ ՄԵԼԻՔՕՍԷԹԵԱՆԻ ՏԵՂԸ Կ'ԱՆՑՆԻ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Հոկտեմբեր 4 եւ 5–ի թիւերը կը հաղորդեն որ Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը Ներքին գործերու նախարարի Առաջին տեղակալ նչանակած է Վիկտոր Թեոդորովիչ Էրինին, որ կ'աչխատէր որպէս Խորհրդային Միութեան Ներքին նախարարութեան բաժնի պետ:

Նոյն պաշտօնէն, կառավարութիւնը «ազատած» է Բենիամին Աբգարի Մելիք-սէթեանը:

***

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոչումով ատոմոպիլային տրանսպորտի մինիստր նչանակուած է Հենրիկ Բադէյեան:

Ան ծնած է 1931–ին Կիրովական· ատարտած է Լենինկրատի Ս· Մ· Կիրով անտառտեխնիկական ակադեմիան եւ Մոսկուայի էնէրգետիկ հիմնարկը:

1955 – 74 տարիներու ընթացքին պատասխանատու պաչտօններ վարած է թէքնիք մարզերու մէջ: 1974 – 1983 շրջանին եղած է Արարկիր կահոյքի գործատան տնօրէն: 1983–էն ի վեր «Անդրկովկասկաբել» արտադրական միաւորումին դլխաւոր տնօրէնն էր:

Ստացած է Հայաստանի պետական մրցանակը: Պարգեւատրուած է ժողովուրդներու բարեկամութեան եւ «պատուոյ նչան» շքանչաններով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՓԵԼԵՇԵԱՆ

Մարդու՝ տիեզերքի չնչաւորեան են-թարկուած զրոնակուած դէմք ալիքներու մակերեսին վրայ փալասի պէս փողփո-ղացող: Դիւրին չէ դիմանալ նման պատ-կերի մը, երբ ան չօշափելի ու տեսանելի կը յառնէ իր փաստաղրական ամրողջ անբեկանելի զօրութեամբ: Հանդիսատե-սը կ'արեկածեն զարհուրանքը, աքանչա-ցումը, վախն ու ապշանքը: Ականատ մի-քըզ կուգայ երկու զարերու միջեւ ծը-նունդ առած արտայայտութիւնը՝ «չար-ժանկարի հրաչք»:

Շարժանկարի խցիկը ի վիճակի է աչքի համար անտեսանելին տեսանելի զար-ձընելու: Եւ Արտաւազդ Փելեչեանը ա-ռաւելագոյնս կ'օգտուի չարժանկարի ըն-ձեռած այդ հնարաւորութենէն: Տեսա-բանները մեր տեսողութեան կ'ընծայեն ի-րականի անյայտ ու չտեսնուած զրուագ-ները, որոնք սակայն միայն որպէս նիւթ կը ծառայեն կառուցանելու համար այն բացառիկ աշխարհը, որ փելեչեանական չարժանկար կը կոչուի:

Աշխարհները փաստերով չէ որ կը ըս-տեղծուին: Աշխարհը պէտք է բեղնա-ւորուած ըլլայ գաղափարով, խմաստով, ճանաչելի ըլլալու սովորութեամբ:

Իր ինքնավար արժէքը պահպանելով հանդերձ, Փելեչեանական փաստը վե-րածում է կերպարի ու գաղափարի: Տե-սարանը կը յաղթահարէ սեփական սահ-մանները, «բայց այն բանին հիման վը-րայ, որ արդէն իր իսկ մէջ թաքնուած է»: Եւ Փելեչեանի կերտած աշխարհը որ իրականութեան մէջ իր զուգանմանը չու-նի, կ'ընկալուի նոյնքան հաւաստի, որ-քան անոր հիմը կազմող վաւերագրական փաստը:

Փելեչեան կը հրաժարի պատմողակա-նութենէն, որպէս տրամաբանօրէն կապ-ուած գործողութիւններու եւ արարքներու ներկայացում, կը հրաժարի խմաստա-բանօրէն նշանակալի թուող խօսքէն, բառի գործառնութեան «հիէրօկլիֆային մոնթաժ»էն, չարժանկարի լեզուին ամէն կարգի յայտագրայնացումէն (նկատի չառած «Տարուան եղանակներ»ու երեք ենթախորագիրները): Փելեչեանի ստեղ-ծագործութիւններուն մէջ գործողութիւ-նը կը փոխարինուի վիճակներով, իսկ պատմողականութիւնը՝ քնարական ինք-նարտայայտմամբ: Առանձ հանդերձ մէկ կողմ նետելով գործողութիւնը որպէս պատումի խմաստաբանական հիմ, բեմա-դիրը պէտք է զայն պահպանէ որպէս չարժանկարային իրականութեան նշան: Եւ Փելեչեան կը կերտէ մոնթաժային դրուագները (կամ արտայայտութիւնները)՝ չարժման փոքրիկ փուլերով, որոնք գոր-ծողութեան պատառիկներ են միայն, բազմաթիւ անգամներ կրկնելով նոյն տեսարանը: Աւիկա կը յանդեցնէ գոր-ծողութեան հակիմաստաբանացման, իսկ ստեղծուող կեղծ պլան – դրուագը ձեռք կը բերէ առանձնաբար դիտուելու սովորութիւն, որովհետեւ նման դրուա-դի մը մէջ տեսարան մը ոչ թէ միւսը, այլ նո՛յն տեսարանը կուգայ փոխարինելու, այդպէս ամբողջ դրուագի ընթացքին:

Արուեստի ժառանգական յայտանիշը հանդիսականին մասնակցութիւնն է ե-զարուեստական ստեղծագործութեան գո-յաւորումին: Այս առումով չարժանկա-րին ներկայացուած են ու կը ներկա-յացուին լուրջ պահանջներ: Տեսարանը տեսարանին կը յաջորդէ այնպիսի արա-գութեամբ մը որ առիթ չի տար դիտելու եւ իմաստաւորելու: Արդիւնքը այն կ'ըլ-լայ որ ժապաւէնին բովանդակած տե-ղեկատուութեան, հասկացողութիւննե-րու եւ կերպարներու ամբողջութիւնը հանդիսատեսը կը ստանայ իր կամքէն ու դիտակցութենէն անկախ, որովհետեւ կարելիութիւն չունի զանոնք վերամը-շակելու սեփական անհատականութեան պահանջներուն համապատասխան ձեւով: Շարժանկարը մեզի պատրաստ պատկեր-ներ կուտայ, երբեք չմտահոգուելով թէ կրնա՞նք արդեօք մարսել զանոնք: Իսկ ստիկա հոգիին նոյնքան վնաս կը պատ-ճառէ, որքան առանց ծամելու կուլ տըր-ւած կերակուրը՝ ստամոքսին: Արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ անկախ ժապաւէնին հան-դէպ իմ վերաբերումէս, անոր առանձին պատկերները մրուր կը դնեն ներս ու կը դառնան դիտակցութեանս մէկ մասնիկը:

Փելեչեան, ինչպէս նաեւ բոլոր երեւե-լի արուեստագէտները, որոնց թիւը այն-քան ալ մեծ չէ չարժարուեստի մէջ, իր կերպարը կը կերտէ հանդիսատեսին հա-մահեղինակութեամբ:

Ստեղծելով մոնթաժային դրուագներ կամ արտայայտութիւններ, Փելեչեան կը դիմէ տարբեր, երբեմն բարդ թեքնի-քական հնարքներու, ընդօրինակելով ե-րբեմն ամբողջական դրուագը, երբեմն կայուն փաստագրական տեսարանը: Բայց անոր բոլոր կառոյցներու հիմը կը կազմէ միեւնոյն պատկերը բազմաթիւ անգամներ կրկնելու սկզբունքը: Այս-պիսով, պահպանելով չարժանկարային գործողութեան միայն երեւութականու-թիւնը, բեմադիրը նոյն այդ գործողու-թիւնը կը զրկէ իր իրական իմաստէն: Ան կը ձգտի պատկերը ազատագրել իմաս-տային շերտերու ամբողջ բեռնաւորու-մէն, զայն ներկայացնել իր նախաստեղծ կերպարանքով, կարծես դեռ մարդը չէ կրցած իմաստաւորել եւ անուն տալ ա-նոր: Սակայն այսպիսի մերձեցումի մը պատճառած պարապութիւնը ինչո՞վ կը լեցնէ բեմադիրը: Ինչի՞ չնորհիւ ան կը հասնի այն բացառիկ բանաստեղծակա-նութեան, երբ մեր աչքին առջեւ տեսա-նելի արեւին սիրտը կը սկսի տազնապա-լից բաբախել:

Ահա Փելեչեանական կեղծ պլան – դրուագներէն մէկը: Հովիւները հօտը կը քշեն փայտուղիէն. հանդիպակաց ուղղու-թեամբ կը չարժին կառքերը եւ խճողում յառաջ կուգայ: Կառքերու, ոչխարնե-րու, հովիւի չուներու եւ մարդոց միա-խառնուած ուրուագիծերը մուխին մէջ հազիւ կը նշմարուին: Ու լապտերներու «աչքը» առանձին մանրամասներ կը լու-սաւորէ: Շարժիչներու հռդնդիւն, ոչ-խարներու մայիւն, մարդոց բացագան-չութիւններ, ինքն իր վրայ զարձող ա-նիւներու վնդոց, ծուխ ու մուխ...: Այս դժոխային իրարանցումէն հանդիսատե-սին չունչը կտրած է. եւ երբ հօտը վեր-ջապէս կը մօտենայ ելքին, երբ ելքէն թափանցող շողերը կը լուսաւորեն պատ-առը, հանդիսատեսը զանոնք կ'ընդունի որպէս Աստուծոյ լոյսը, որպէս ելք, կար-ծես ժողովուրդը ոտք կը դնէ աւետեաց երկիրը:

Ի՞նչ է ասիկա եթէ ոչ մաքրագործում՝ «անցնելով Փիզիքական զգայականութե-նէն ոգեղէն զգայականութեան»:

Ի՞նչով կը հասնի ատոր:

Երաժշտութեամբ:

Նշեմ անմիջապէս. երաժշտութիւն ը-սելով հոս պէտք է հասկնալ ոչ այնքան այս կամ այն երաժշտական ստեղծագոր-ծութեան վարպետ օգտագործումը Փե-լեչեանի կողմէ, որքան նոյնինքն երա-ժըշտականութեան սկզբունքը, որուն համապատասխան ալ կը ստեղծուի ժա-պաւէններու ամբողջ հնչիւնատեսողական համապատասխան ալ կը ստեղծուի ժա-պաւէններու ամբողջ հնչիւնատեսողական ենթատեսքը եւ կ'իրականացուի «բնա-դիր» կառուցանելու այս առանձնայատուկ ձեւը, որ Փելեչեանի տեսական աշխա-տութիւններուն մէջ «տարածական մոն-թաժ» անունը ստացած է:

Ամէն մէկ ստեղծագործութիւն ծնունդ կ'առնէ արտաքինի ու ներքինի, առար-կայականի ու ենթակայականի զուգակ-ցումէն: Բայց կեցութեան այս երկու ձեւերու ներկայացուցչութիւնը արուես-տի տարբեր բնագաւառներուն մէջ միա-նըման չէ: Այս առումով երաժշտութիւնն ու լուսանկարչութիւնը արտմագծօրէն հակադիր բեւեռներու վրայ են: Առաջի-նին մէկ կը գերակշռէ արտաքին փաս-տարկը, երկրորդին մէջ՝ ներքին: Երա-ժըշտական պատկերին թափանցիկութիւ-նը թոյլ չի տար այդ պատկերը խտացնե-լու մինչեւ արտաքին առարկայի արտա-յոլում եւ անոր մէջ նշանակութիւններու ոլորտին տեղը իմաստը կը բռնէ: Իսկ լուսանկարչութիւնը, քանի որ տակաւին կը մնայ լուսանկարչութիւն, այսինչ ի-մաստի ոլորտը հոս չափազանց համեստ դրսեւորում ունի: Շարժումն ու ձայնը որ լուսանկարչութիւնը ձեռք բերաւ չարժանկարի չնորհիւ, ճանապարհ հար-թեցին զէպի իմաստային ոլորտը, սակայն ոչ այլ կերպ, եթէ ոչ պատմողանկարա-զըրական ձեւերու միջնորդութեամբ: Ար-տայայտչական եւ պատումային ձեւերու զերիրապաշտական ու այլ կարզի փոր-ձերը չպատուաստուեցան չարժանկարին, քանի որ կը հակասէին անոր լուսանկար-չական բնոյթին: Սակայն Փելեչեան ոչ միայն չի փորձեր բռնափոխել այդ բնոյ-թը (թէեւ պատկերները զերիրապաշա-ներէն ալ աւելի կը ձեւազեղծէ), այլ, ընդհակառակն, զործողութիւնը զրկելով իր՝ ժամանակի մէջ տրամաբանական յաջորդումի հոսքին բուն բովանդակու-թենէն, ան չարժանկարային պատկերը կարծես եառ կը տանի զէպի լուսանկար-չութիւն, ուր սակայն որպէս փաստ ո՛չ կը ջնջէ ինքնին զործողութիւնը, ոչ ալ չարժումը: Նոյնիսկ այն պարագային երբ բեմադիրը նիւթը ձեւազերծելու ոչ մէկ հնարքի կը դիմէ եւ կը ստեղծէ ոչ թէ կեղծ, այլ իրական պլան – զրուագ, եւ կամ կ'օգտուի պատրաստ վաւերագրա-կան նկարներէ, ան միշտ կ'ընտրէ միա-պաղաղ եւ միօրինակ չարժումներ, ո-րոնք զործողութեամբ մօտ են զերոյի, կարծես այդ ամէնը արհեստական կեր-պով երկարաձգուած է որպէս մոնթաժի զրուագ կամ չարժման կարճ փուլի մը բազմիցս կրկնուող արտայայտութիւն:

Այսպիսով Փելեչեան կը հասնի նիւթի նկատմամբ առաւելագոյն անկանխակա-լութեան, նիւթը կը զրկէ ենթակայակա-նութեան այն ասպիճանէն որ անխուսա-փելիօրէն առկայ է նոյնիսկ «անդէմ» քը-րոնիկին մէջ: Բայց նիւթը հասցնելով անհրաժեշտ պայմանաւորումի, զայն կը բեղնաւորէ իմաստի ոլորտով՝ ներմուծե-լով «բնադրի» կառուցման երաժշտական սկզբունքներ: Ան նիւթը կը համակէ հնչող երաժշտութեամբ ու երաժշտական զործառնութեան ազդակներով. եւ այն-պէս մը կ'ընէ, կարծես երաժշտութիւն կը ստեղծէ ազդակներէն մաքրագործը-ւած հնչիւններով:

Վերադառնանք «Մեր զարը» ժապաւէնի զրուագին. տիեզերագնացին զրոնակուող ու ալիքուող զէմքը: Այս պատկերը կըը-նայ խորապէս յուզել ու ցնցել մեզ: Բայց կը յուզէ ոչ թէ ինքնին լուսանկարը, այլ՝ թէ այն ինչի ընդօրինակութիւնն է: Մեր զգացումները, որքան ալ զօրեղ, կը չարունակեն տեւել փիզիքականի սահմաններուն վրայ: Այնինչ ժապաւէնի համարնագրին մէջ լուսանկարը երաժըշ-տական հոսանքներով համակուած, զա-զափարակիր կը զառնայ, կը վերածուի խորհրդանշական մեկնաբանումի, ոգեղէն ընկալման: Ան կը յառնէ մեր դէմ որպէս անասելի տանջանքներու խտացած մարմնաւորում, որոնց մարդ կ'ենթարկը-ւի, փորձելով յաղթահարել իր մարմնա-կանը: Որքան համահունչ է ասիկա Փե-լեչեանի բանաստեղծականութեան, երբ լուսանկարը, պայքարելով ինքն իր դէմ, կը յաղթահարէ սեփական լուսանկարչա-կանութիւնը:

Պատկերաւորման առումով լակոնիկ Փելեչեանական խորհրդանիշները իրենց զազափարական մեկնաբանումով խո-րունկ են ու ընդգրկուն: Խորհրդանիշը որպէս յանկերգ կը ծառայէ, որով պը-սակուած են փելեչեանական ժապաւէն-ներու՝ զգայական լրումի հասցուած զրուագները: Այս չրջանակին մասին զը-րած է Փելեչեան իր մէկ յօդուածին մէջ եւ ուր կան իր բանաստեղծական համար-դի հիմերը: Իսկ այդ զրուագներուն պատ-կերային հիմը մետաֆորիկ է: Վերը նկարագրուած՝ առարկայականի ու են-թակայականի զուգակցումին չնորհիւ Փելեչեան կը կերտէ ճշմարիտ մետա-ֆոր: Աւիկա ոչ համեմատութիւն է, ոչ՝ այլաբանութիւն, այլ միայն ու իսկական մետաֆոր, որ ինչպէս կը զրէ Լեւոս. «արդէն ինքնին կը հանդիսանայ ինքնա-ճըշդիչ ու բաւական խորունկ նիւթ որ-պէսզի ան տեւականօրէն զիտարկուի եւ մտածուի՝ առանց որեւէ այլ առարկայի անցնելու»: Նման մետաֆոր բացառիկ է ոչ միայն չարժանկարային, այլ նոյն-իսկ բանաստեղծական գործընթացին մէջ Զէ՞ որ բանաստեղծութեան մէջ մենք կը կեդրոնանանք ոչ թէ «առարկային», այլ անոր մտապատկերին վրայ: Ինչ կը վե-րաբերի չարժանկարին, քանի յայտնի է որ բառակերտ մետաֆորի ամէն մէկ պատառային վերակերտում լաւագոյն պարագային երկրորդական է ու ար-հեստական, իսկ ամէնէն զէշ պարագա-յին՝ անճոռնի ու ծանրամարս: Փելեչ-եան կը ստեղծէ իրապէս չարժանկարային մետաֆոր: Զայն բառերով վերաստեղծել զժուար է, մի գուցէ՝ անհնար, այնպէս, ինչպէս բառային մետաֆորը՝ չարժանկարային պատկերաշարքին մէջ:

Ինչպէ՞ս նկարագրել այն ողիսականը, որ զրոշմած է կլինտ Իսթուիկը «Մեր զարը» ֆիլմին մէջ: Տիեզերական չարժումի մը մէջ առնուած հանդիսատեսը ինքն ալ չի կրնար հասկնալ թէ յատկապէս ի՞նչն է չարժողը, չի կրնար կառչել չարժումին զոնէ մօտաւոր հետապիծը, տարածու-թեան մէջ կողմնորոշուիլ: Ան ամէնը կը զգայ անհունին ուղղուած չարժու-մը: Բայց չարժումը որքան հեռու կը տանի զինքը, այնքան աւելի մօտ ու խո-շոր մինչեւ զեր – խոշոր պլանի վրայ, կը մեծնայ անոր դէմ որեւէ մանրամաս-նութեան, որմէ չարժումը կը հեռանայ: Ես չեմ համարձակիր այդ թռիչքը նկա-րագրել, ըսեմ միայն որ ան հանդիսա-տեսը կը վերապրի այնպէս, ինչպէս կը վերապրին միայն մարզկային հոգիին ամէնէն խոր ցնցումները: Այսուհանդերձ մետաֆորէն ծնած զազափարը կը մնայ պարզ ու յստակ՝ աննկուն մտաւոր որո-նումի, փիզիքական ու հոգեբանական արդելքներու յաղթահարման, ժողո-վուրդներու ողբերգութեան ու անհատի ողբերգութեան միջոցով. մարդը ճամ-պայ հարթած է ու կը հարթէ զէպի սե-բայ հարթած է ու կը հարթէ զէպի սե-փական հոգին, ճամբայ՝ որ կը թափան-ցէ ամէն տիեզերական հերաստանները. եւ ասի-կա թռիչք է զէպի մարդուն ներաշխար-հը: Ու այդ թռիչքը եւ այդ ողբերգու-թիւնը իր առարկայական տեսանելի վի-ճակով կը յառնեն Փելեչեանի ժապա-ւէնին մէջ: Եւ մենք կ'առընչուինք ու կարծես մասնակից կը զառնանք մարդ-կային այդ վեհապանծ խորհուրդին, զայն կը վերապրինք ոչ միայն հոգիով, այլեւ մորթի ամէն մէկ ծակոտիկով:

Համանման ապրումներով կը վերացնեն հանդիսատեսը տակաւին «Սկիզբ», «Մենք», «Բնակիչները», «Տարուան ե-զանակները» ժապաւէնները: Կը փոխ-ուին թեմաները, որոնց կը դիմէ բեմա-դիրը, սակայն չեն փոխուիր անոր բա-ռաստեղծական սկզբունքները, որոնք դուցէ միայն կը զարգանան ժապաւէնէ ժապաւէն, ցուցադրելով իրենց նորանոր, իրապէս անսպառ հնարաւորութիւնները:

ԳԱՐԵԳԻՆ ՋԱՔՈՑԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՑԲՈՒԲԵՆԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԸ

—×—

Գ.

Սեզանիս վրայ բացուած թերթի մը մէկ էջը կը չոյեմ անդիտակցաբար: Գիրերը այնպէս մը տպուած են թուղթին վրայ, որ այլեւս նոյնացած են թուղթին հետ, թուղթին մէջ մտած են: Հակառակ ատոր մատներս կը զգան թուղթին վրայ սըղ-ւած զիրերը, կարծես թէ անոնք ցցուն ըլլային, այնպէս ինչպէս ցցուն են կոյ-րերու համար տպուած գիրերը:

Այդ էջը եկած է չատ հեռուէն, Գալի-ֆորնիոյ Կլենտէյլ քաղաքէն: Մէջէկ ո-րակով թուղթի մը վրայ զեղեցկօրէն տպուած թերթի մը մէկ էջն է: Ինծի այն-քան մտերիմ Հայոց տառերն են, սչին-չով տարբեր այն միւս տառերէն, որոնք զրոշմուած են ուրիշ զազութներէ եկած թերթերու ճակատին: Բայց տարբեր ճա-չակ մը կը յայտնուի այդ զիրերու չա-րայարումէն, այդ զիրերով կազմուած սիւնակներուն էջադրութենէն: Ինծի անձանօթ էջադրող մը ուզեր է նոր կեր-պարանք մը տալ Հայոց զիրերուն:

Մտաներս կը պտըտկին այդ զիրերուն վրայ եւ այն տեղն մտածում մը կը ցնդի զլխս: Մինչեւ այսօր չէի մտածած, թէ, միայն հայ մարդը չէ որ Սփիւռք զար-ձած է: Հայ զիրն ալ Սփիւռք զարձած է զինքը իրեն հետ տանող հայ մարդուն հետ: Եթէ կայ Գալիֆորնիահայը, Ֆը-րանսահայը, Գանատահայը, կայ նաեւ Գալիֆորնիաբնակ Հայ զիրը: Գանատա-յբնակ Հայ զիրը: Հայ զիրն ալ Սփիւռք զարձած է, կայք հաստատելով օտար եր-զիքներու տակ, ուր ինքնապահպանման եւ զոյատեւման պայքար կը մղէ: Ան ալ համայնակուլ օտար հորիզոններու նպաս-տակին համաձայնելով կը կորսնցնէ իր ինքնատիպ ոճը, կը զգեստաւորուի ուրիշ զիրերու ոճով, կը ձուլուի, կը հալի, կը կորսուի:

Ինչպէ՞ս նկարագրել այն Ողիսականը, որ զրոշմած է կլինտ Իսթուիկը «Մեր զարը» ֆիլմին մէջ: Տիեզերական չարժումի մը մէջ առնուած հանդիսատեսը ինքն ալ չի կրնար հասկնալ թէ յատկապէս ի՞նչն է չարժողը, չի կրնար կառչել չարժումին զոնէ մօտաւոր հետապիծը, տարածու-թեան մէջ կողմնորոշուիլ: Ան ամէնը կը զգայ անհունին ուղղուած չարժու-մը: Բայց չարժումը որքան հեռու կը տանի զինքը, այնքան աւելի մօտ ու խո-շոր մինչեւ զեր – խոշոր պլանի վրայ, կը մեծնայ անոր դէմ որեւէ մանրամաս-նութեան, որմէ չարժումը կը հեռանայ: Ես չեմ համարձակիր այդ թռիչքը նկա-րագրել, ըսեմ միայն որ ան հանդիսա-տեսը կը վերապրի այնպէս, ինչպէս կը վերապրին միայն մարդկային հոգիին ամէնէն խոր ցնցումները: Այսուհանդերձ մետաֆորէն ծնած զազափարը կը մնայ պարզ ու յստակ՝ աննկուն մտաւոր որո-նումի, փիզիքական ու հոգեբանական արդելքներու յաղթահարման, ժողո-վուրդներու ողբերգութեան ու անհատի ողբերգութեան միջոցով. մարդը ճամ-պայ հարթած է ու կը հարթէ զէպի սե-բայ հարթած է ու կը հարթէ զէպի սե-փական հոգին, ճամբայ՝ որ կը թափան-ցէ ամէն տիեզերական հերաստանները. եւ ասի-կա թռիչք է զէպի մարդուն ներաշխար-հը: Ու այդ թռիչքը եւ այդ ողբերգու-թիւնը իր առարկայական տեսանելի վի-ճակով կը յառնեն Փելեչեանի ժապա-ւէնին մէջ: Եւ մենք կ'առընչուինք ու կարծես մասնակից կը զառնանք մարդ-կային այդ վեհապանծ խորհուրդին, զայն կը վերապրինք ոչ միայն հոգիով, այլեւ մորթի ամէն մէկ ծակոտիկով:

Համանման ապրումներով կը վերացնեն հանդիսատեսը տակաւին «Սկիզբ», «Մենք», «Բնակիչները», «Տարուան ե-զանակները» ժապաւէնները: Կը փոխ-ուին թեմաները, որոնց կը դիմէ բեմա-դիրը, սակայն չեն փոխուիր անոր բա-ռաստեղծական սկզբունքները, որոնք դուցէ միայն կը զարգանան ժապաւէնէ ժապաւէն, ցուցադրելով իրենց նորանոր, իրապէս անսպառ հնարաւորութիւնները:

ԳԱՐԵԳԻՆ ՋԱՔՈՑԵԱՆ

տաւոր կամ աննպատակ պայմաններուն թաժակը կ'ըմպէ հայ մարդուն նման: Եւ հայ մարդուն նման, ճամբայ ելած է առանց գիտնալու թէ լի՞նչ պիտի գտնէ իր դիմացը, ցաջողութի՞ւն, թէ ձախողութիւն: Դիւրութի՞ւն, թէ հազար դժուարութիւն: Հիւրասիրութի՞ւն, թէ այլատեղժութիւն, օտարի նկատմամբ առեղծութիւն: Արդիական ու ճոխ պայմանի՞ք, թէ ոչ թշուառութիւն եւ սով: Հմակիրներու ու բարեկամներու ջրջանա՞կ, թէ ոչ անտարբերութիւն եւ լքում:

Հիմա աւելի ուշադիր կը նայիմ այն թերթերուն, պարբերաթերթերուն, գիրքերուն, որոնցմով լեցուն է սեն – եակս: Այո ,ճիշդ է, խորքով իրերանման են անոնք, բայց միաժամանակ իրարմէ այնքան տարբեր, որքան իրարմէ տարբեր են Գալիֆորնիահայն ու Ֆրանսահայը: Ահաւասիկ: Կը բաղդատեմ: Սա մէկը օրաթերթի մըն է, որուն համար գործածուած է չատ ընաիր թուղթ մը, Եւրոպայի ամէնէն ընտիր թուղթը թերեւս: Բայց տպագրութիւնը այնքան լաւ չէ եւ հայոց գիրերը անոր վրայ այնքան յստակ չեն, որքան վրայինները սա միւս թերթին, որուն համար սակայն գործածուած է վատորակ թուղթ մը: Մէկը կուգայ բարձաւաճ երկրէ մը: Միւսը կուգայ ազքատ երկրէ մը: Եւ կը չարունակեմ բաղդատել: Ահա թերթ մը որ յստակի է թէ տպուած է չատ արդիական տպարանի մը մէջ: Հայոց գիրերը իրենց ամենատեղեկի տեսքը կը պարզեն ճերմակի վրայ սեւով: Ահա ուրիշ թերթ մը, ուրիշ երկրէ մը եկած, որուն վրայ Հայոց գիրերը դեռ կը տառապին տպագրութեան հինցած դրութիւններէ: Մաշած գիրեր, հասկ – հասկ անընթեռնլի դարձած գիրեր: Ահա ուրիշ թերթ մը, այս անգամ Մէջին – Արեւելքէն, լաւորակ թուղթի վրայ, բայց թափանցիկ թուղթ, որ մէկ երեսին վրայ դրոշմուած Հայոց գիրերը կը խառնէ միւս երեսին վրայ դրոշմուածներուն հետ: Ահա ուրիշ մը, որուն համար գործածուած է ամէնէն գեղեցիկ թուղթը, եւ որուն վրայ Հայոց գիրերը տպագրուած են ամէնէն արդիական գործիքներով, եւ որ սակայն կարդալու փափաք չի տար քեզի, լեցուած ըլլալով անընդհատ նիւթերէ: Մեզմ Հայոց գիրե՛ր, որոնք հոնկէ կը նային ինծի, ծուռ ձիտով, զոհուած, յուսմ պէտս վատնուած, աւելի լաւ բանի մը համար չգործածուած ըլլալու ամօթով:

Սփիւռք դարձած հայ գի՛ր, որ սակայն չ փրթած իր ակունքներէն, ինչպէս իր տէրը: Ցարատեւ կը ճամբորդէ ան, տատնոնակով, չոգենաւով, բեռնատար կառքով, ճամբորդի մը կամ նամակաբերի մը պայուսակին մէջ: Ցարատեւ կը ճամբորդէ ու կ'ուզէ կամուրջ մը դառնալ աշխարհացրիւ իր տէրերուն միջեւ: Ան ալ պիտի թէ պիտի չկարենայ մեռնիլ այն հողերուն վրայ, ուր իր պապերը ապրեցան ու անմահացան: Մեկնած է դէպի հեռու: Շատ հեռու գացած է ան հիմա: Եւ ընելիք չատ բան ունի հոն:

Սենեակս լեցուն է Սփիւռքահայ գիրերով:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԽԱՌՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ՄՕՏ

Միացեալ – Նահանգներու նախագահութեան թեկնածու Մայքըլ Տուքաքիսի կողակից Քիթի Տուքաքիս հրէական օրացոյցի ամէնէն նուիրական օրուան՝ եամ Քիփփուրի համար ընտրապայքարը ձգած ու Պոսթըն վերադարձած էր, ներկայ ըլլալու տեղւոյն սինակոկի աւանդական ապաչխարանքի արարողութեանց:

Քիթի, որ կրնայ չուտով Ամերիկայի առաջին հրեայ Ֆըրսթ Լէյտին դառնալ, հրեայ համայնքին հպարտութեան առարկան է: Սակայն, միեւնոյն ժամանակ, ան Ամերիկայի հրէութեան մէջ ամենամեծ վէճը յարուցող հարցին մարմնաւորումն է: Երբ Քիթի 1963–ին, յոյն ուղղափառ Մայքըլի հետ քաղաքային ամուսնութիւն կնքեց, նոր ծիլ առած երեւոյթի մը մաս կը կազմէր: Ընկերաբանական տուեալներու համաձայն վերջին երեսուն տարիներուն Հրեաներու մէջ խառն ամուսնութիւններու թիւը եռապատկուած էր: Այս տեսակ ամուսնութիւններու համեմատութիւնը Միացեալ – Նահանգներու մէջ 30% է, իսկ կարգ մը տեղեր մինչեւ 60%–ի կը հասնի:

Հրէական կրօնքի աւանդութեանց խախտումը չատերը կը մտահոգէ: Այն ռաբունիները որ կ'ընդունին խառն զոյգեր պահել մեծամասնութեան կողմէ նախատուած են ու դատաճաններու տեղ դրուած:

Պաշտօնապէս Միացեալ – Նահանգներու հրէութիւնը դէմ է խառն ամուսնութիւններուն, սակայն գործնականին մէջ դանազան մօտեցումներ կան: Երբ օտարազգի ամուսիններ հրէութիւնը կ'ընդունին – ինչպէս կը պատահի ամէն երեք խառն ամուսնութիւններէն մէկուն, ատիկա յաճախ կ'ընկալուի որպէս Հրեաներու միջեւ կայացած ամուսնութիւն: Մինչ ուղղափառ ռաբունիներ վճռականապէս կը մերժեն կրօնափոխութեան չենթարկուղ ամուսիններու համար արարողութիւն կատարել, ազատ մտածողութեան տէր ռաբունիներ կը յօժարին պահել նոյնիսկ հրէութիւնը չընդունող այլակրօն ամուսիններ, պայմանաւ որ նորապսակ զոյգը խոստանայ իր զաւակներուն հրէական կրթութիւն տալ կամ թոյլ տալ որ անոնք հետեւին խառն ամուսնութիւններու համար կազմակերպուած յատուկ դասընթացքներու:

Ուրկէ՞ աւանդութիւններու այս ոտնահարումը: Մարդասիրական պատճառներու կողքին կան նաեւ ընկերային պատճառներ, դիւրին չէ միշտ կրօնակից ամուսին գտնել: Կայ նաեւ այն հարցը որ զոյգը ռաբունիի մերժումէն չէ որ իր մտադրութիւնը պիտի փոխէ. աւելի խոհեմ կը նկատուի բարեկամաբար մօտենալ զոյգին, յուսալով որ զաւակները հրէութեան յարին:

Վիճելի հարց մը եւս: Ըստ ընկերաբանական տուեալներու, Միացեալ Նահանգներու հրէութեան ակնյայտի զժկամութիւն ցոյց տուեր էր Ներսէսին եւ Սոնիա առիթ գտեր էր իր անվերջանալի դանգատները լսելու:

– Դէհ, դուք այդպէս էք, փոփոխամիտ, անկարող խոր զգացումի. ափսոս չէ՞ Ներսէսը, կարգին երիտասարդ է, ես չգիտեմ ի՞նչ ես երեւակայում, ինչի՞ ես ձգտում:

Սաթենիկ այդ բոլորին կը պատասխանէր չարաճճի հեգնութեամբ, բայց հոգիին խորքէն ափսոս էր, մտածելով իր ընկերական անհասատատ վիճակին եւ մանաւանդ անդրադառնալով այն անկայուն հոգեկան վիճակին, որ զինքը անկարող կը դարձնէր կանգ առնել որեւէ մի մը վրայ:

Հոգին լիքն էր աննպատակ յուզումով եւ գերագրգռութիւնով. իր ամբողջ էութեամբ կը ձգտէր դէպի անծանօթ նպատակ մը. ինչո՞ւ նման չէր այնքան երիտասարդ աղջիկներու, որոնք հասատատ եւ անվրէպ քայլերով կը դիմեն դէպի իրենց բնական ճակատագիրը. ուրկէ՞ այդ մշտնջենական խռովքը եւ պարապին մէջ յուզմունքը. կը սպասէր ի՞նչ բանի եւ որո՞ւ. ամէն ինչ եւ ամէն մարդ կարծես կը անուշանէին եւ կ'արծարծէին այդ յուզումը առանց զայն մոգելու. ոչ ոք տակաւին տէր դարձեր էր իր սրտին, այլ սակայն ինք այն կիներէն էր որոնք պատրաստ են ամբողջովին նուիրուելու տիրական զգացումի մը: Անիկա աճապարանք չունէր, բայց տանջալի խռովք մը իր սեփական ճակատագրին անծանօթ խորհուրդին առջեւ. անիկա կ'ուզէր որ իր ապագան քօղազերծուի եւ միանգամայն կ'երկնչէր այդ յայտնութենէն. իր զուարթութիւնը եւ անփոյթ չնորհը յաճախ արուեստական էին եւ յաճախ իր հոգեկան անհանգստութիւնը կ'օրօրէին...: Անիկա չնորհիւ այդ հոգեկան անհանգարտութեան անընդունակ դարձեր էր ուեւէ լուրջ աշխատանքի: Բնականէն օժտուած զանազան տաղանդներով՝ ոչ մէկը իր լրումին հասցուցեր էր եւ այդ բոլորը հազիւ ուրուագծուած կը թափառէին իր մտքին հորիզոնին վրայ:

Իր կեանքը ամէնէն մատղաշ տարիքէն զարհուրելի դէպքերու օղակաւորում մը եղած էր: Բնիկ Տրապիզոնցի հայրը եւ մայրը սպաննուէր էին 95–ի դէպքերուն, Եղբայրը Արտաշէս այն տեն հազիւ 15 տարեկան յաջորդեր էր գինքը փրկելու եւ իր հնգամեայ քրոջը հետ ապաստանիլ Ցոյնի մը տունը. յետոյ մեծ փոթորիկի հանգարտութենէն օգտուելով եւ չնորհիւ բարեկամներու աջակցութեան եկեր էին Պաթում իրենց մօրեղբօր մօտ, որ երկար տարիներէ ի վեր գաղթեր եւ հաստատուեր էր Կովկաս. քեռկինը Թիֆլիսցի էր եւ մօրեղբօր մահէն յետոյ տեղափոխուեր էին Անդրկովկասի գեղեցիկ եւ կենսուրախ մայրաքաղաքը, ուր չնորհիւ իրենց ազգականներուն բարեկեցիկ վիճակին, տասգեր էին խնամուած կրթութիւն: Քեռկինը նախկին ուսուցչուհի՝ կապեր ունեցեր էր ժամանակին մտաւորական յայտնի գէմքերու հետ եւ չնորհիւ այդ հանգամանքին՝ քոյր, եղբայր փոքր հասակէն չփման մէջ էին ազգային մեծ եւ գժբախտ դատին նուիրուած երիտասարդութեան հետ: Սաթենիկ Սոնիայի ծանօթացեր էր եղբօրը միջոցաւ, որ քեռկին մահէն անմիջապէս յետոյ դըպրոցը թողելով կիսաւարտ, նետուեր էր յեղափոխական կեանքի յորձանքին մէջ:

(Շար. 24)

ՄԵՐ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻՔԻ ՍԻՐԵԼԻ ՄԵԾԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Ընդունելութիւն մը կազմակերպած էր կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը տարեկան հացկերոյթի ձեւով:

Հոկտեմբեր 1, Շաբաթ օր ժամը 13–ին Իսիի քաղաքապետարանին կողմէ տրամադրուած հանրակառքով մը հրաւիր – եալները առաջնորդուեցան դէպի ճաշասրահ:

Սրահի մուտքին անոնք ջերմօրէն դիմաւորուեցան Խաչուհիներուն կողմէ, եւ առաջնորդուեցան ճոխ սեղաններու շուրջ, որոնք պատրաստուած էին մեծ բծախնդրութեամբ:

Ճաշը սկսաւ մասնաճիւղի տեղապահուհի՝ Օր. Շէնք Պէնկեանի բացման խօսքով եւ միաբերան երգուած «Հայր Մեր»ով:

Պատրաստուած էր կոկիկ գեղարուեստական բաժին մը, նախ ունկընդրեցինք Պր. Իվան Ասատուածատուրեանը (թէնօր), որ իր գեղեցիկ ձայնովը խանդավառեց բոլորը:

Մեր սիրելի տարեցները ոտանաւորներ արտասանելով իրենց մասնակցութիւնը բերին օրուան հանդիսութեան:

Ցետոյ երգուեցան գեղեցիկ հայերէն երգեր. Տիկին Մարալ Վարդանեանի, Օր. Շաքէ Պէնկեանի եւ Պր. Ստեփան Եօրկանճեանի կողմէ:

Ճաշի աւարտին օրուան մթնոլորտէն ոգեւորուելով հրաւիրեալները նուիրատուութիւններ ըրին:

Ցետոյ պարտադրաբար հեռացանք սըրահէն լաւ տրամադրութիւններով նոյն օր տեղի ունենալիք Փարիզի «Ղարաբաղի համար» ցոյցին մասնակցելու փափաքով եւ պարտականութեան գիտակցութեամբ:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹի մէջ վերջերս իր մահկանացուն կնքած է Վաչէ Վահան Փափազեան: Ողբացեալ Կոմսին միակ զաւակը, աւելի ծանօթ Վաչիկ անունով, իր մանկութիւնը անցուցած է Փարիզ իր ծնողքին հետ, ապա Պէյրութի մէջ եղած է «L'Orient – Le Jour»ի սրբագրիչ: Ծնած էր 1922–ին: Առողջական պատճառներով քաշուած կեանք մը կ'ապրէր, ենթակայ Լ. Օ. Խաչի եւ ճեմարանի խնամքին:

***

ԻՐԱՆի Խորհրդարանի հարաւային պարսկահայութեան պատգամաւոր՝ Ա. Բաղումեան վերամուտին առիթով այցելած է Նոր Ջուղայի հայկական դպրոցները: Պատգամաւորը այցելած է տարբրան – կան դպրոցի դասարանները եւ խօսած է աշակերտութեան, ուսուցիչներու եւ տեսչութեան հետ: Ա. Բաղումեանի ընկերակցած են Նոր Ջուղայի ներկայացուցչական ժողովի եւ ազգային դպրոցներու հոգաբարձութեան ատենապետները:

***

ՍԻՏՆԻի նահանգային պասքէթպոլի մարզադաշտին մէջ, Օգոստոս 6–ին, կատարուած է Հ. Մ. Ը. Մ.–ի 70–ամեակը: Բացման խօսքին յաջորդած է Մելպուրնի ու Սիտնիի սկաուտներու տողանցքը, Համազգայինի «Սասուն» պարախումբին ստեղծած խանդավառութենէն յետոյ երկու քաղաքներու աղջկանց ու տղոց խումբերուն միջեւ պասքէթպոլի երկու մըրցումներէն յաղթական ելած են Մելպուրնցիները: Վերջաւորութեան Հ. Մ. Ը. Մ.ի Աւստրալիոյ շրջանային վարչութեան ատենապետ Պր. Մոմճեան յիշատակի նըւէրներ բաշխած է, որմէ ետք «Ցառաջ Նահատակո»վ հանդիսութիւնը իր աւարտին հասած է:

***

ՎԱՆԳՈՒՎԸրԻՆ չորս ժամ հեռաւորութեամբ Փօլ Լէյք լճափին, Սեպտեմբեր 2 – 5, տեղի ունեցած է Հ. Ց. Դ. Գանատայի Երիտ. Միութեան Վանգուվըրի մասնաճիւղի տարեկան բանակումը, 50 հոգիի մասնակցած բանակումին ղեկաւար օրակարգերը եղած են դրօշակի արարողութիւն, մարզանք, դասախօսութիւններ ու խարուկահանդէս:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԵՐԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ «Նոր գրականութիւն չարժումի»ին, Պէյրութ, 1987:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՆԻՄ. – Պր. Երեմիա Քարաքէհեայեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Քարաքէհեայեան եւ աղջիկը՝ Նաթալի,

Տէր եւ Տիկին Յակ Գէորգեան եւ զաւակը՝ Միշէլ – Փաթրիս,

Տէր եւ Տիկին Սերժ Գէորգեան եւ զաւակը՝ Օլիվիէ,

Տէր եւ Տիկին Վահան Թահմազեան,

Տէր եւ Տիկին Նորայր Իփէքջաղլար,

եւ բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր, մօրեղբօրկնոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԵՐԵՄԻԱ ՔԱՐԱՔԷՀԵԱՑԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Յասմիկ Մավեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 13ին, 84 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 18, ժամը 10–ին Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցին։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ԾԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Ե. Քարաքէհեայեանի եւ ընտանիքին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է. –

Երուանդ Գասպարեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տիկին Արշալոյս եւ Օրիորդ Լուիզ Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Գասպարեան 500–ական ֆրանք, Պր. Օհաննէս Տավէր 500 Ֆր., նոյն առթիւ՝ Տիկին Ֆիլօր Անդրանիկ – եանէ իր եղբօր մահուան առթիւ՝ 500 ֆրանք, Ժօզէֆ Տօնիկեան 500 Ֆր., նոյն առթիւ։ Նաեւ՝ Ոմն 200 Ֆր. եկեղեցւոյ պայծառութեան, Պր. Փափազեան 100

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Յուլիս 14–ին 150·000 ֆրանքի նոր փոխանցում մը կատարեցինք Լիբանահայ Մանուկներու Ֆոնտին։

Ցարդ առաքուած դումարը այսպէսով կը հասնի 838·000 ֆրանք։

Կ'ուզենք չեշտել, որ այս դումարը կ'օգտագործուի միայն մանուկներու յատուկ ծրագիրներու համար՝ կրթաթոշակ, առողջապահական յայտագիրը, բժշկական խնամք, եւայլն։

Վերջին փոխանցումներէն դոյացած դումարը պիտի գործածուի դպրոցական վերամուտին՝ այսինքն Հոկտեմբերի կէսէն սկսեալ։

Առ ի յիշեցում յայտնենք, որ՝

1·– 1500 մանուկներ ստացած են կրթաթոշակ։

2·– Բոլոր երախաները, առանց բացառութեան, ներկայանալով Օգնութեան Խաչի ընկերա – բժշկական կեդրոնը՝ կընան բժշկական բոլոր խնամքները ստանալ։

3·– 1950 անկար ընտանիքներու երախաներ ստացած են աննդանիւթի կտրօններ։

4·– 200 աննդանիւթի կտրօն յատկացուած է խուլ եւ Համբերու դպրոցին։

5·– Գնուած է ականջի քննութեան գործիք մը եւ հայկական վարժարաններ յաճախող բոլոր մանուկները այսպէսով պիտի անցընեն ականջի պարտադիր տարեկան քննութիւնը։

ՀԻՒԱԴԱՊԱՀՈՒԻ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը Կոնէսի իր Հանգստեան Տան համար կը փնտռէ հիւանդապահուհի մը (կամ հիւանդապահ մը) որ Պետական վկայական ունենայ։

Հեռաձայնել անօրէն՝ Պր. Ա. Ֆէսճեանի, 39 – 85 – 24 – 24 թիւին, աշխատութեան ժամերուն, ժամադրութիւն առնելու համար։

L'Ass. Arménienne d'Aide Sociale
recherche pour
sa Maison de Retraite de Gonesse
une infirmière (ou infirmier)
diplômée d'Etat

Prière de téléphoner à M. Fesdjian
au 39 85 24 24 aux heures de bureaux
pour rendez-vous.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Պենլիօղլու, Արփի Պօտուրեան եւ խօսեցեալը՝ Պր. Արման Օհաննեան, Սարօ Տէվրիկեան, Րաֆֆի եւ Արման Պենլիօղլու, Տէր եւ Տիկին Գլակ Ղազարեան եւ զաւակը Աւրուշան, իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ դրացուր մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

***

Այս տխուր առթիւ, իրենց սիրեցեալ մօր յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան 400–ական ֆրանք կը նուիրեն հետեւեալ հաստատութեանց. – Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցի, կեդրոնական Սանուց Միութիւն, Աղքատախընամ, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան, «Աչխարհ» շաբաթաթերթ (ստանալ «Ցառաջ»էն) եւ «Ցառաջ»։

***

Իր սիրելի քրոջ յիշատակին, Պր. Գլակ Ղազարեան 4000 ֆրանք կը նուիրէ Մարսէյլի Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Վարժարանին (ստանալ «Ցառաջ»էն)։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ.–

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան 200–ական Ֆր. կը նուիրեն Արփի Թոթոյեան եւ Զուլալ Գազանճեան։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մարուչ Պօղոսի Ղազարեան կը փնտռէ իր մօրեղբօր զաւակները. – Վարդան Մարտիրոսի Վարդանեան, Ժաք Մարտիրոսի Վարդանեան, իրենց մօրը անունը՝ Արշալոյս է, զիրենք փնտռողն ալ Արշալոյսի աղջիկն է, Վարդանի եւ Ժաքի հօրաքոյրը։

Հասցէ. –
Երեւան 375001
Նալբանդեան փողոց 102 շ·
Բնակարան 29
Հեռաձայն. – 52 – 75 – 12

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՁԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ 9 ամառան հերոսամարտի 68–րդ տարեդարձի առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Հոկտեմբեր 23, կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, 6 հազար դիւցազներու հոգւոյն։

Իսկ կէսօրէ վերջ, ժամը 1–ին, մատաղի ճաշ եւ յուշահանդէս ու նաեւ «Նոր Հաճընի» աւանի Հայաստանի մէջ հիմնադրութեան 30–րդ տարեդարձի տօնակատարում, ճաշարան՝

OPERA-LAFAYETTE, 60 rue Lafayette
Paris 9ème

Ճաշագին՝ 100 ֆրանք։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարթիկէն Աւետիքեան քոյրերը իրենց ծնողքին՝ Յակոբի եւ Սառայի անմոռանալի յիշատակին հետեւեալ նուէրները ըրած են՝ 400 Ֆր. Մարսէյլի Համազգայինի դպրոցին, 300 Ֆր. Հայ Մշակոյթի Տան եւ 300 Ֆր. «Ցառաջ»ին։

CHAVILLE

Dans le cadre de l'école hebdomadaire la Commission Educative de l'Ephorie de l'Eglise de Chaville organise des cours d'Arménien :

— pour adultes
— préparation BAC

dispensés par M. ATAMIAN Mesrop
les Jeudis à partir de 18 heures
dans la salle polyvalente
6, rue Père Komitas, CHAVILLE

Pour tous renseignements :
tél : 47 50 40 47 après 19 heures.

ATTENTION !

DECINES

La soirée rencontre avec Claude Mutafian du Vendredi 21 Octobre, sur la Cilicie, est reportée au SAMEDI 3 DECEMBRE

RETENEZ CETTE DATE.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une exposition

ARMENIE

3000 ANS D'HISTOIRE

du 12 Octobre au 19 Novembre
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille (La Canebière)
avec la collaboration
du *CONSEIL REGIONAL PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR*
sous le haut patronage de
ALAIN POHER, *Président du Sénat*
et JACK LANG, *Ministre de la Culture*

Musée ouvert tous les jours de 9h. à 18h. (entrée gratuite)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section de Lyon ' ARAX

à l'occasion de son 60 ème anniversaire

Grand Diner-Dansant

sous la Présidence d'honneur de
M. et Mme ARMAND BAHADOURIAN

dans les Salons de l'Hôtel Terminus, 12, cours de Verdun, Lyon 2e
Samedi 22 Octobre à partir de 20 h 30
animé par l'orchestre Paros avec sa chanteuse de classe internationale

Prix : 250 F
Tenue correcte exigée

Réservations 78 23 54 00
78 75 90 30

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Rencontre avec,
GERARD CHALIAND
à l'occasion de la parution
du numéro spécial des
«TEMPS MODERNES»
ARMENIE - DIASPORA
Mémoire et modernité
en présence de l'un des auteurs
ANAHID TER-MINASSIAN

Samedi 22 Octobre à 20 h 45

Présentation, Signature

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e

Le Centre Culturel Saint Mesrob
accueillera,
le Mardi 18 Octobre à 20 h 30

M. CLAUDE MUTAFIAN
qui nous présentera son livre
La Cilicie au carrefour des Empires
(2 volumes,
aux Ed. Les Belles Lettres, 1988)
et nous entretiendra
plus particulièrement de
La Cilicie dans l'histoire arménienne
Projection de diapositives

Buffet à 19 h 30 (50 F)
Tél. au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

1928 — 1988
L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
d'ISSY LES MOULINEAUX a 60 ANS

CEREMONIE ANNIVERSAIRE

DIMANCHE 23 OCTOBRE à 15 h
L'EGLISE FETE SES 60 ANS

- **HISTORIQUE** (passé présent et avenir)
  Témoignages
  Chants, musique
- **LACHER DE BALLONS**
- **RECEPTION**

28, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
tél. 47 36 02 50

TERRE & CULTURE à MARSEILLE

LA CROIX BLEUE (section ville) et l'ORGANISATION TERRE et CULTURE ont le plaisir de vous inviter le Samedi 22 Octobre à 20h30 (précises) à la Maison de la Culture Arménienne, 12-14, rue Saint Bazile, à une

SOIREE D'INFORMATION ET DE SOUTIEN

qui se tiendra autour d'un
DINER - COCKTAIL

Cette soirée sera l'occasion pour l'Organisation de vous présenter les derniers travaux de sauvegarde et de restauration entrepris dans la région de Kessab (Syrie) et en Iran du nord durant les Campagnes 1987 et 1988

Vous pourrez également découvrir le dernier film réalisé durant l'été 1987 à Kessab

Դէպի Երկիր

«RETOUR VERS LA TERRE»
35 minutes - couleur
sous-titres français

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 19
MERCREDI
19 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատր : 4.00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.863 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.863

ԵՐԵՒԱՆ ⇐ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 / 11)

ԿՈՒՍԱԿՑԱՊԵՏԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հայաստանի ու Ազրբեջանի Ա· քար – ուղարներ՝ Ս· Յարութիւնեան ու Ա· Վէլիրով հանդիպում մը ունեցան (*) Մոսկուայի մէջ: Անոնք նախ տեղեկացան են Ղարաբաղի Ա· քարուղար Հ· Պօղոսեանի հաղորդումին մարզին իրավիճակին մասին:

Երկու հանրապետութիւններու ղեկավարները տեղեկութիւններ փոխանակած են ու նշած, որ խիստ անհրաժեշտ է ընդմէմի փոխադարձ ուղիներ փնտռել հարցերու լուծման համար:

Խօսուած է նաեւ երկու երկիրներէն տեղափոխուող բնակիչներու մասին, որոնց ստեղծած հարցերն ալ լուծումներու կը կարօտին:

(*) Տե՛ս «Յառաջ», Հոկտեմբեր 13 :

***

ԳԷՈՐԳ ՊԱԳԴՐՃԵԱՆԻ ՆՈՐ ՆՈՒԷՐԸ

Սարդարապատի ազգագրական թանգարանը վերջերս հարստացաւ երեք հատիր տարուան պատմութիւն ունեցող հայկական վիշապագորգով մը, որ ձեռքէ ձեռք անցնելով հասած էր Մոնթէ – Քարլօ: Ապա հայ գործարար մը զայն գնած ու տարած էր Ամերիկա:

Վերջերս Փարիզէն Սարդարապատ եկած էր գործադիր՝ Գէորգ Պագըրճեան այդ գորգը տեսնելու համար:

– Այո, տեսնելու, որովհետեւ ապրանքը ձեռք բերի առանց զայն տեսնելու, – կը պատմէ գործարարը: Գնելը հնդիր չէր, բերելը դժուար էր: Այսպիսի արժէքները երկիրէ մը դուրս հանելը դժուար է, որեւէ թանգարան պիտի փաթաթէր զայն ունենալ: Եւ ահա, գորգը վաճառ բարեկամս, դիտնալով որ ան հայրենիքին համար է, սիրայօժար կերպով համաձայնեցաւ վաճառել: Այն ատեն Միացեալ – Նահանգներ կը գտնուէր վարչապետ Ա· եւ անոր միջոցով է որ նուիրատու հասցէատիրոջը:

Սարդարապատի թանգարանը ցուցադրած է Գէորգ Պագըրճեանի ընծայած մէկ այլ գորգը: Այդ նուէրը՝ հինգ հազար տարուան պատմութիւն ունեցող փոքրիկ մարտակոցը կը զարդարէ Հայաստանի Պատմութեան Պետական Թանգարանը: Նուիրատուն Պետական Պատկերասրահին յանձնած է Գր· Շիլթեանի մէկ նաքիւրը: Բացի այդ ան կազմակերպած է փարիզահայ Գ· Համբարձումեանի (այժմ հանգուցեալ) պատկանող եւրոպական դասական հեղինակներու մօտ երկու տարբնակ գեղանկարչական աշխատանքներու նուիրատուութիւնը Պատկերասրահին:

Գ· Պագըրճեանի ջանքերով Ֆրանսահայ գործունեան եղբայրները արժէքաւոր ձեռագիր մը յանձնած են Մատենադարանին. եւ ամերիկահայ Շիլմանեան ընտանիքին նուիրաբերած վերջին նորոյթ՝ թժվկական գործիքը զարձեալ ինք հասցուցած է հայրենիք: Այդ գործիքը միանկն է Անդրկովկասի մէջ, իսկ Խորհրդային Միութեան մէջ եղած միւս չորսը կը գտնուին Մոսկուա:

Մօտ օրէն Այնթափլի ժանեակի գործատունը պիտի ստանայ մանկական գուլպայ գործող սարքեր: Անոնք եւս Պագըրճեանի եւ պրիւսելցնակ Ժան Ապտուլլահեանի ջանքերով ձեռք բերուած են Իտալիայէն:

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈԼՖՃԻ ՏՆՕՐԷՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային կապի Կոմիտէի հանդիսասրահը հանդիսում մը տեղի ունեցած է Միացեալ – Նահանգներու Քալիֆորնիա նահանգի Լա Վըրնի Ամերիկահայ Միջազգային Գոլֆճի տնօրէն տոքթ· Կարպիս Տէր – Եղիայեանի հետ:

Տնօրէնը ներկաներուն ծանօթացուցած է 1976–ին հիմնուած գոլֆճի աշխատանքները: Այսօր այդ հաստատութեան 33 դասախօսները ճչգիտ ու մարզասիրական նիւթեր կը դասաւանդեն մօտ հինգ հարիւր ուսանողներու, որոնք միջնակարդէն յետոյ գոլֆճին մէջ հնդամեայ ուսում առնելով քառասուն մասնագէտ – տութիւններու վկայականներ կը ստանան՝ պահպանող արուեստիչ կամ դիտութեանց:

Կրթական այս հաստատութիւնը Լա Վըրն համալսարանի համագործակցութեամբ 10 մասնագիտութիւններու մէջ մագիստրոսներ ու տոքթորներ կը պատրաստէ:

Միացեալ – Նահանգներու փոքրամասնութիւններէն, Հրեաներէն զատ, միայն Հայերն են որ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւն ունին:

Տոքթ· Կարպիս Տէր – Եղիայեան, խօսելով Գոլֆճի ծրագրերուն մասին, ըսած է թէ ամենակարեւոր հարցերէն մէկն է Միացեալ – Նահանգներու մէջ գործող քան հայկական ամէնօրեայ դպրոցները մանկավարժներով ապահովելու նպատակով գործը: Գոլֆճի ղեկավարները կ'աշխատին Ամերիկայի 10 քաղաքներու մէջ մասնաճիւղեր ստեղծելու ուղղութեամբ: Անոնք մտադիր են նաեւ երաժշտութատերական հիմնարկ մը ստեղծելու: Գոլֆճին տնօրէնին Հայաստան այցելութեան նպատակներէն մէկն ալ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութեան մը հետ քոյր համալսարանական կապերու հաստատումն է:

Հանդիպման ընթացքին չօշափուած է նաեւ Արցախեան հարցը:

Վերջաւորութեան, Սփիւռքի Կոմիտէի նախագահ՝ Կ· Դալլաքեան ներկաներուն տեղեկացուցած է, որ Կոմիտէն Պէյրութէն հաղորդագրութիւն մը ստացած է երեք կուսակցութիւններու ստորագրութեամբ, որուն մէջ անոնք նեցուկ կը կենան Արցախեան չարժումին, կոչ կ'ընեն քաղաքական հաստատութեան, որպէսզի ոչ ոք կարենայ խաթարել հայ ոդիին միասնութիւնը (*):

(*) Տե՛ս «Յառաջ», Հոկտեմբեր 12 :

***

ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՄՈՒՏ

Կասօ քաղաքին մէջ նոր բնակարաններ ստացած են բանուորներու եւ ծառայող – ներու հարիւրաւոր ընտանիքներ: Սեւանայ լճին ափերուն վրայ տարածուած այդ հին քաղաքին դէմքը կը փոխուի հետզհետէ նոր կառուցուած դպրոցներ – րով, մանկապարտէզներով, ակումբներով, բուժական ու մարզական հիմնարկ – ներով: Կը բարեկարգուին հին թաղամասերը: Ժողովրդապէրներու կարծիքով մինչեւ զարավերջ գրեթէ կը կրկնապատկուի բնակչութեան թիւը, անցնելով վաթսուն հազարը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ

ՈՒԹ ԱԶԵՐԻՆԵՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՌՋԵԻ

Արցախ գործադուլի վերջ տրուելէն զատ, գլխաւոր լուրը կը վերաբերի Սումգայիթի ոճրագործներու դատավարութեան: Արդարեւ, ըստ Ա – Էֆ – Փէ–ի եւ Ռոյթէրի, Գ· Նահապետեան յայտարարած է Կիրակի օր (Ֆրանսական գործակալութեան) որ ութ Ազերիներ պիտի դատուին Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 18–ին, Մոսկուայի Գերագոյն ատեանին առջեւ (վերջապէ՛ս): Անոնց 5–ը՝ մարդասպանութեան ամբաստանութեան տակ են, երեքն ալ՝ կողոպուտի, վանդալութեան, թալանի: Առաջին անգամն է որ Խորհրդային Միութեան Բարձրագոյն ատեանը մէջ – ազգային խնդիրներով պիտի գրաղի: Ծանօթ է որ այս պահանջը չատոնց դրուած էր Հայերուն կողմէ, երբ մանաւանդ, առաջին ամբաստանեալ մը – 80–ի վրայ – դատուած էր Մայիսին եւ 15 տարի բանտարկութեան դատապարտուած էր միայն, երբ ընդունած էր որ սպանած էր վաթսունամեայ Հայ մը, ծեծի եւ խոշտանգումի տակ: Անկէ ի վեր անորոշ եւ հակասական լուրեր կային, յանգամանքներու թիւը կը փոխուէր, իրենց ուր դատուելին ալ որոշ չէր ու այսօր յանկարծ, ոչ միայն կ'լսուի թէ Մոսկուա պիտի դատուին, այլեւ ուրիշ Նոյեմբերի մը՝ 25 Ազերիներ արդէն դատապարտուած են Սումգայիթի դատարանին կողմէ – ե՞րբ եւ ի՞նչ պատիժներու են– թարկուած են, չըսուիր: Ամէն պարագայի մէջ, ուրախալի է որ «բաներ մը» սկսած են փոխուիլ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ հինգ օրուան պաշտօնական հիւրն է Իսրայէլի նախագահը՝ Շ· Հերցոգ: Առաջին անգամն է որ Իսրայէլի պետական ղեկավար մը Ֆրանսա կ'այցելէ: Ի պատասխան Միթերանի բարի գալուստի խօսքերուն, Հերցոգ ըսած է.– «Ներկայութիւնս այս հողին վրայ պատիւ մըն է ինծի համար: Ատուածաշունչի արժէքները կը միացնեն մեր երկու ժողովուրդները»: 70 տարեկան Հերցոգ մեծ մասնագէտ կը նկատուի ազգային պաշտպանութեան: Զինուորական իր անցեալի քաջագործութիւնները (յամաքահանման՝ Ատոմանչ) պատճառ եղած են որ Անգլիոյ արքունիքը իրեն շնորհէ ասպրի տիտղոսը: Կռուած է նաեւ հրեայ գաղտնի բանակին՝ Հականայի մէջ: Ֆրանսայի Նախագահը կրկին չեշտեց միջազգային ժողովի մը անհրաժեշտութիւնը լուծելու համար պաղեստինեան հարցը: Ծանօթ է որ Իսրայէլ կը պնդէ որ հաշտութիւն կ'ուզէ, բայց միջազգային ժողովի դէմ կը մնայ:

ԻՍՐԱՑԻԼԻ վարչապետը՝ Շամիր, որ ընտրապայքարի մէջ է, յայտարարեց թէ դրաւեալ հողերու բոլոր Պաղեստինցիները պիտի ոչնչացուին, եթէ ղէնքի դիմեն: Շամիր բառերը չի ծամծմեր.– «Եթէ Ա–

ՓՈԽԱՐԿՈՒԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 51–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբեր 16–ի խաղերու արդիւնքները կն են.–

Մետալիստ – Շախտեոր	1 – 2
Դինամօ Կ· – Դնեպր	2 – 0
Տորպեդօ – Սպարտակ	2 – 0
Կայրաթ – Չերնոմորեց	1 – 1
Դինամօ Մն· – Դինամօ Թ·	0 – 0
Ժալգիրիս – Արարատ	1 – 0
Զէնիթ – Դինամօ Մ·	0 – 1
Նեֆթչի – Լոկոմոտիւ	1 – 1

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ·.–

Դնեպր զլուխն է 36 կէտով: Կը յաջորդեն՝ Դինամօ Կ· 35, Սպարտակ Մ· 33, Տորպեդօ 32, Ժալգիրիս 29, Զէնիթ եւ Լոկոմոտիւ 25–ական, Շախտեոր 24, 9–րդ է ԱՐԱՐԱՏ 23 կէտով, ապա՝ Չերնոմորեց 23, Դինամօ Թ· 21, Մետալիստ, Դինամօ Մն·, Դինամօ Մ· 20–ական, Նեֆթչի – Բաքու 15 եւ վերջինն է՝ Կայրաթ 12 կէտով:

բաները զէնքի անցնին, ոչ մէկը ողջ կը մնայ եւ ՊԱԿ–ի պարագլուխները, չատ լաւ գիտեն: Անէծք անոնց որոնք կ'ուզեն մեզ սպաննել: Իրենցմէ ոչինչ պիտի մնայ»:

ԱՆԳԼԻՈՑ ԹԱԳՈՒՀԻՆ, առաջին անգամ ըլլալով պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Սպանիա: Երկինքը մթագնող միակ ամպը չի փոխուիր՝ ձիպրալթար: Այցելութիւնը հինգ օր պիտի տեւէ, թագուհին Սեվիլլա եւ Պարչէլոնա պիտի երթայ, երկու օր ալ՝ Մայորք անձնական բնոյթ ունեցող կեցութեան մը համար: Երկու երկիրներու յարաբերութեանց բնականոնացումը սկսած էր 1986–ին Ռուան Գարլոս թագաւորին Անգլիա այցելութեամբ: Ծանօթ է որ 1588–ի «անյաղթելի Armada»ի ծովամարտէն ի վեր, թագաւորական երկու ընտանիքները սերտ յարաբերութիւններ չեն մշակած հակառակ ազգականական կապերու, որոնք 1170–ին ծնունդ առած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Էվրէն յայտարարած է իրեն ընկերացող լրագրողներուն, դէպի Պոն գացող օդանաւին մէջ, որ օր մը չէ օր մը Համայնավար կուսակցութիւն մը պէտք է արտօնուի: Աւելցուցած է.– «Անհրաժեշտ է որ համայնավար կուսակցութիւն մը արտօնուի եւ թուրք ժողովուրդը ինք պէտք է որոշէ անոր ստեղծման թուականը»:

ԻՎԱՆ ՏԻՄՈՖԻՎԻՉ ՇԵԽՈՎՏՈՎ, խորհրդային այն երանելի հարցաքննիչ նախկին դատաւորն է որ երեսունական թուականներու կարօտով կ'ապրի եւ տիւ եւ գիշեր չանք չի խնայեր պաշտպանելու համար իր սիրելի հերոսին՝ Ստալինի յիշատակը: Հանգստեան կոչուած ներկայիս, դատաւոր ըլլալէ ետք, եղած է նաեւ դատախազ եւ օրերը իրիկուն ընելու մէկ միջոց գտած է դիմումներ ընել, դատական նախաձեռնութիւններ առնել ի նպաստ Ստալինի: Ցարդ 17 դիմումներ մերժուած են: Հատ մը միայն յաջողած է: Կրցած է վերջերս դատ մը բանալ Մոսկուայի Սվերդլովսկ թաղամասին մէկ դատարանը, որովհետեւ հակատալինեան մը իրմէ նամակի մը ակնարկած է առանց անունը տուած ըլլալու: Մարդը վճռած է ոչ մէկ խոչընդոտի առջեւ կենալ: Օրինակ, կ'ուզէ նաեւ որ վերարժանաւորուի Մոզորով անուն 12 տարու մանչուկի մը «լուսաւոր յիշատակը», որ անցեալին աշակերտներու հերոսը եղած էր որովհետեւ հայրը մատնած էր: Շեխովծով կը դատապարտէ նաեւ հրապարակայնութիւնը՝ «մէկ ուղղութեամբ այս փողոցը, բաց միայն անոնց որոնք կը զրպարտեն Ստալինը»:

ՅՈՎՍԷՓ ԷՄԻՆ

Ս. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Յովսէփ Էմին (Էմին Յովաէփի Էմինեան, 1726 – 1806) ԺԸ. դարու Բ. կէսի հայ ազատագրական մտքի ու լուսաւորչական շարժումի կարեւոր դէմքերէն մէկն է:

Էմինի նախահայրերը Հայաստանէն տեղահանուած են ԺԷ. դարու սկիզբը, Շահ – Աբասի կողմէ Հայերու բռնագաղթի ժամանակ: Անոնցմով Պարսկաստան, բնակութիւն հաստատած են Համատան քաղաքը, ուր ծնած է Յովսէփ: Կանուխ տարիքին կը կորսնցնէ մայրը. հայրը առեւտրական գործերով մեծ մասով կը գտնուի Հնդկաստանի Կալկաթա քաղաքը եւ պզտիկին դաստիարակութեամբ կը զբաղի պապը՝ Մինքայէլ, թէեւ այս վերջինը եւս զբաղած է առեւտրուրով ու յաճախ կը ճամբորդէ: Էմին դիխաւորաբար անկէ կը լսէ Հայաստանի ու հայ ժողովուրդի, Սիւնիքի ապստամբութեան մասին, անկէ կը լսէ ժողովուրդին ծանր վիճակին մասին, ու պապին հետ ունեցած այդ զրոյցները մեծ ազդեցութիւն կը գործեն պատանիին վրայ:

Տարիներ եւոք Էմին կը փոխադրուի Հնդկաստան՝ Կալկաթա, ուր անգլիական վարժարան կը յաճախէ. հոն յաճախ շփումի կ'ունենայ Անգլիացիներու հետ, կը դիտէ անգլիական զօրքերու զինավարժութիւնները: Կը յանգի այն եզրակացութեան, որ իր ժողովուրդին ազատագրական պայքարին օգնելու համար պէտք է սորվիլ ռազմական գործը, որովհետեւ այդ, ինչպէս կը գրէ իր յուշերուն մէջ, օտար զրաւողներու դէմ պայքարի ընթացքին վճռական դեր կը կատարէ:

Էմին Եւրոպայի մէջ գինուորական կրթութիւն ստանալու փափաք կը յայտնէ, սակայն հայրը կտրուկ կերպով կը մերժէ: Հակառակ հօրը կամքին ան որպէս բանուոր կը մտնէ անգլիական նաւու մը մէջ, ու ճամբայ կ'ելլէ դէպի Անգլիա, 1751 Փետրուար 14–ին, դատարկ գրպանով ու առանց ճմեռնային զգեստի:

Լոնտոն չատ դժուարութիւն կը կրէ, բայց վերջապէս անգլիացի ծանօթ զրոյց է. Պէօրքի եւ ապա Նորամպերլենտի դուքսին օգնութեամբ կը տեղաւորուի անգլիական ռազմական ակադեմիան: Դուքսին զրած բացատրականին մէջ Էմին հանդամանօրէն կը պարզաբանէ Լոնտոն գալու իր շարժառիթները, նպատակը եւ մասամբ յետագայ ծրագիրները: Այդ բացատրականին մէջ ըսուած է, որ ինք նպատակ ունի ուսանելու, կրթուելու, վերադառնալու հայրենիք եւ նուիրուելու անոր ազատագրումի գործին: Եւրոպա երթալու նպատակին մասին Էմին կը խօսի նաեւ հօրը զրած նամակին մէջ: Հոն կ'ըսէ, թէ ինք Լոնտոն զացած է սորվելու պատերազմի արուեստը, որով պէտք է պատերազմիլ քոլոր անոնց դէմ, որոնք կը հալածեն հայ ազգը ու զայն դերի կը պահեն: Առանց այդ արուեստին անհնար է հայրենիքը օտարներու տիրապետութենէն ազատել:

Տասներեք ամիս Լոնտոնի ռազմական ակադեմիայի մէջ ուսանելէ եւոք Էմին փափաք կը յայտնէ մասնակցելու անգլո–ֆրանսական պատերազմին. իր բարեկամներու եւ հովանաւորներու համաձայնութիւնը ստանալով կը մեկնի ռազմաճակատ: Ան այդ քայլին կը դիմէ, որովհետեւ լաւագոյն կը համարի զրոցը տեսութեամբ զբաղելու տեղ, կռիւի երթալ ու գործնականով սորվիլ պատերազմական արուեստը: Ռազմի դաշտին վրայ Էմին կը ցուցաբերէ խիզախութիւն եւ համառութիւն, արդարացնելով հովանաւորներու յոյսերն ու ակնկալութիւնները: Պատերազմի պատճառով երբ Հոլանտա կը գտնուի, Էմին հանդիպումի կ'ունենայ հայ առեւտրականներու հետ: Այդ մասին ինք իր կենսագրութեան մէջ չի խօսիր, այլ, իրեն ալակցող անձերէն մէկին մըն է որ նամակի մը մէջ զրած է այս կէտը:

Էմինի մտայղացումներուն եւ հայեացքներուն մասին մօտաւոր գաղափար մը կուտայ այն նամակը, զոր ան զրած է Վրաց Հերակլ Թագաւորին: Հոն Էմին կը զարգացնէ նախ հայ – վրացական միացեալ Պետութիւն մը ստեղծելու գաղափարը, ապա կը խօսի այն մասին որ եւրոպական ժողովուրդներու յաղթանակները եւ ուժը միայն բազուկի ուժով ձեռք չեն բերուած, այլ ամէն բան կը կատարուի արուեստով ու լմնատուութեամբ: Ու ոչ մէկ ազգ հզօր է առանց լմնատուութեան: Էմին Հերակլին դիմելով կ'ընդգծէ, թէ ամէն բան որ պիտութեան վրայ հիմնուած չէ, որքան ալ հզօր ու բարձր ըլլայ, կը նմանի աւազի վրայ հիմնուածի: Ան Հերակլին կը յիշեցնէ, թէ ինչպէս Ռուսաց կայսր Պետրոս Ա. լմնատուութեան եւ դիտութեան տիրացաւ եւ իր թագաւորութիւնը հզօր դարձուց: Այնուհետեւ Էմին նամակին մէջ սրտի ցաւով կ'անդրադառնայ հայ ժողովուրդի ծանր կացութեան ու փափաք կը յայտնէ ծառայութեան մտնելու Հերակլի մօտ եւ իր ուժերու ներած չափով օժանդակելու, որ Հայաստանի ու Վրաստանի մէջ դիտութիւնը տարածուի, այսինքն ժողովուրդին լուսաւորութեան դործին, եւրոպական ռազմական արուեստի ոգիով բանակը վարժեցնելու, կազմակերպելու եւ օտարներու ճնշումներէն ու հալածանքներէն ժողովուրդը ազատագրելու:

Հայ – վրացական միացեալ Պետութիւն մը ստեղծելու գաղափարը այն ժամանակուան պայմաններուն մէջ կարեւոր քաղաքական նշանակութիւն ունէր: Էմին այն տեսակէտը կը պաշտպանէր, թէ հայ եւ վրացի ժողովուրդները առանձին – առանձին չեն կրնար իրենց ազատագրութեան եւ անկախութեան համար յաջողութեամբ պայքարիլ, թէ՛ Թրքական, թէ՛ պարսկական Պետութիւններու դէմ: Պէտք է միաւորել անոնց ուժերը ու անոնց գլուխը դնել մարդ մը որու հեղինակութիւնը ճանչցուէր եւ ընդունելի ըլլար երկու ժողովուրդներու համար ալ: Այդպիսին Հերակլ Թագաւորն էր, որու տոհմական ծագումը կը կապուէր Բագրատունիներուն եւ ընդունելի էր, ինչպէս Վրացիներու, նոյնպէս եւ Հայերու համար: Այս գաղափարը կ'արտայայտուի նաեւ Մատրասի խմբակին հրատարակած «Որոգայթ փառաց» գրքին մէջ, որու պատրաստութեան հաւանօրէն մասնակցած է նաեւ Էմին:

Հերակլին զրած նամակին մէջ Էմին կ'արձարծէ այն միտքը, թէ ռեւկ ազգ միւս ազգերու կողմէ կը ճանչցուի ու կը յարգուի այն պարագային, երբ ունի Պետութիւն, հզօր ուժ: Ազգի մը ու անոր պետութեան հզօրութիւնն ու ուժեղութիւնը կը յենու նախ դիտութեան ու արուեստի վրայ: Գիտութիւն ըսելով Էմին կը հասկնայ բացի զանազան երեւոյթներու եւ բնագաւառներու վերաբերող դիտելիքներու պաշարէն, նաեւ կրթութիւն, դաստիարակութիւն, համառութիւն եւ առհասարակ լուսաւորութեան ու քաղաքակրթութեան տարածում ժողովուրդին մէջ: Իսկ արուեստ կը նկատէ զերազանցապէս ռազմական գործը՝ պատերազմելու եւ յաղթելու համառութիւն, իմաստութիւն ու կարողութիւն: Այնուհետեւ ան կը չեշտէ օրինականութեան պահպանումի եւ ընտիր օրէնքներու կարեւորութիւնը Պետութիւնը ամուր պահելու գործին մէջ: Թէեւ բոլոր բարութիւնները իմաստութենէն ծագում կ'առնեն, կ'ըսէր ան, սակայն իմաստութիւնն ալ անզօր է առանց արդարութեան, որու հովանին օրէնքն է:

1760–ին Էմին կը ճամբորդէ Հայաստան: Հոն, հայկական Զինիա դիւղին մէջ հետաքրքրական դէպք մը կը պատահի: Իր եւ դիւղացիներու միջեւ մտերմիկ խօսակցութիւն մը կը սկսի: Կը հարցնէ դիւղացիներուն, թէ ինչո՞ւ ազատ չեն, ինչո՞ւ սեփական թագաւոր, Պետութիւն չունին: Գիւղացիները կը պատասխանեն, թէ իրենց ազատութիւնը անդին աշխարհին մէջ պիտի ունենան: Այն հարցումին՝ թէ ո՞վ ձեզի այդպէս հաւատացուցած է, կը պատասխանեն՝ եկեղեցիի սուրբ հայրերը, որոնք կ'ըսեն, թէ հայ ազգը աշխարհի սկիզբէն իսկ հպատակ եղած է ու այդպէս ալ պէտք է մնայ: Այս խօսակցութեան ժամանակ Էմին զրպանէն կը հանէ Մ. Խորենացիի «Հայոց պատմութիւն»ը, որմէ տեղւոյն քահանան հատուածներ կը կարդայ Հայոց թագաւորութեան մասին: Այնուհետեւ Էմին կը պատմէ եւրոպական ժողովուրդներու մասին, թէ ինչպէս ազատ կ'ապրին եւ Ամերիկան ու Սուրբ Գիրքերը չեն կրնար այնպէս, ինչպէս հայ կրօնաւորները կը բացատրեն: Եւրոպական ազգերը խաչէը դրօշակ զարձուցած են, որով քալ վիճուորները կը կռուին ու կը մեռնին հակառակորդներու դէմ մղուած մարտերու ընթացքին: Էմին կը քարոզէ դիւղացիներուն, որ քանաւոր էակը պէտք չէ հանդուրժէ ուրիշներու գերի ըլլալ, նոյնիսկ պէտք չէ ընդունի որ իր կրօնակիցները փորձեն բռնանալ իր վրայ: Ան դիւղացիներուն կը բացատրէ, թէ նախախնամութեան կողմէ բոլոր մարդիկը հաւասար ստեղծուած են, որպէսզի պատշաճ օրէնքներով նոյն արդարութեամբ կառավարուին:

Յետոյ Էմին կ'երթայ Յարին, Պայդէտ եւ հոնկէ ալ 1761–ի Ապրիլի վերջերուն՝ Էջմիածին, ուր հոգեւորականները բացի կաթողիկոս Յակոբ Շամախեցիէ անհամակիր կը գտնուին անոր հանդէպ: Պէտք է ենթադրել, որ Էմին իր ծրագիրներուն մասին խօսած է կաթողիկոսին հետ: Նոյն թուականի գարնան վերջաւորութեան Էմին Էջմիածնէն կը մեկնի Լոնտոն: Հոն իր բարեկամներուն միջոցով անցագիր ու յանձնարարականներ կը ստանայ Լոնտոնի ռուս դեսպանէն ու 1762 Յունուարին արդէն Պետերբուրգ է: Համոզուած էր, որ Հայաստանի ազատութիւնը կրնայ իրականանալ Ռուսաստանի օգնութեամբ:

Մօտ տարի մը մնալով Ռուսաստան ու բանակցութիւններ վարելով ցարական կառավարութեան կարգ մը ներկայացուցիչներուն հետ, Էմին կ'ուզեւորուի Աղրկովկաս եւ 1763–ի գարնան կը հասնի Թիֆլիս: Հոն զինքը կ'ընդունի Վրաց թագաւորը՝ Հերակլ, որ կ'ոգեւորուի Էմինի գաղափարներով: Զրոյցի ընթացքին Էմին խորհուրդ կուտայ զպրոցներ բանալու, ուր յաճախեն 7 – 16 տարեկան պատանիներ, իսկ 16 – 20 տարեկաններէն կազմել զումարտակներ, Եւրոպացիներու օրինակով անոնց սորվեցնել ռազմական արուեստը, դէնքի գործածութիւնը, ամէն օր անոնց համար կազմակերպել զրոյցներ պատմութեան հերոսական դէպքերուն մասին: 21 տարեկանէն կ'ըսէ Էմին անոնք լաւ զինուորականներ կը դառնան եւ կը զարգանայ անոնց իմաստութիւնը, որ պիտի ծաղկեցնէ ու լուսաւորէ երկիրը, ինչպէս եղած է Եւրոպայի մէջ: Էմին յոյս ունէր որ կուգայ ժամանակ, երբ Հայերը կը միանան Վրացիներուն, կը կազմեն հզօր բանակ մը, կը տապալեն օտար տիրապետութիւնները լուծն ու ազատ կ'ըլլան: Ան կը ձգտէր ազատել Հայերը, ստեղծել հայ–վրացական զինակցութիւն եւ ապաւինել Ռուսաստանի հովանաւորութեան: Վրաստանէն կ'անցնի Ղարաբաղ, անկէ ալ Հնդկաստան:

Կալկաթա վերադառնալէ եւոք Էմին չի հրաժարիր ազատագրական պայքարի դաղափարներէն: 1773–ին կ'երթայ Մատրաս եւ կը մասնակցի հոն եղած ազատագրական խմբակի գործունէութեան: Շահամիր Շահամիրեանի օգնութեամբ կը փորձէ հայ առեւտրականներէ որոշ դումար հաւաքել, երթալ Աբեսմաեան – Հայաստան, Ս. Կարապետ վանքի վանահայր Յովհան Եպիսկոպոսի մօտ, որ կը ձգտէր ազատագրական չարժում կազմակերպել: Այդ փորձը, սակայն, անյաջողութեամբ վերջացաւ:

1780–ական թուականներուն ան գրեց «Յովսէփ Էմինի կեանքն ու արկածները» յուշագրական դիրքը, որ լոյս տեսաւ 1792–ին անգլերէն լեզուով:

Էմին հայ ազատագրական չարժումի փայլուն գործիչներէն մէկն էր: Անոր քաղաքական գործունէութեան նպատակն էր՝ պայքարիլ հայրենիքի ազատութեան համար: Ան կը պաշտպանէր ժողովուրդներու քաղաքական ազատութեան գաղափարը, կը քարոզէր ազատասիրութիւն, անոր գերագոյն նպատակը եղած էր իր ժողովուրդի ազատագրութիւնը օտարներու տիրապետութենէն, ազատութիւնն ու ազատասիրութիւնը համարած է բարձր գաղափար:

Էմին լուսաւորութիւն կը քարոզէր. ան այդ կ'ընէր ոչ միայն դպրոցներ բանալու եւ ուսում տալու առաջարկութիւններով, այլեւ ժողովուրդի մէջէն յետամնաց սովորութիւններու վերացման պահանջով, տգէտ հոգեւորականներու առարկութիւնէ քարոզներուն ունկնդիր չըլլալու խորհուրդով: Էմին հոգեւորականները կը

ՃԻՇԴ ԹԱՐԳՄԱՆԵԼ

Ամէն քայլափոխի, ամէն ակնթարթ մենք կը թարգմանենք, մեր լեզուին կը վերածենք այն՝ ինչ որ ուրիշը իր լեզուով, իր միջոցով կ'արտայայտէ:

Թարգմանութիւնը կը գառնայ անխուսափելի, քանի որ անդիմադրելի կարիքը կը գոյնք հաղորդակցութեան, եւ որովհետեւ իւրաքանչիւր անհատ եւ երեւոյթ ունի լեզուական իր մասնաւոր կառոյցը որով կ'արտայայտուի եւ ինքզինք կը դրսեւորէ, եւ որովհետեւ մենք կ'ընկալենք ամէն ինչ միմիայն մեր ձեւով, մեր լեզուով, մեր միջոցով, հետեւաբար երբ կ'ենթանք լեզու մը, երբ արտայայտչական միջոց մը իր ձեւով եւ իրեն յատուկ ոճով կը հասնի մեզի, անմիջապէս պայն կը փոխադրենք մեր եզրերուն: Կը փոխձե՛նք փոխադրել: Եթէ յաջողինք, կը կարծենք գայն թարգմանած ըլլալ, այլապէս իւրացուցած: Եթէ չյաջողինք՝ անհաղորդ կը մնայ այն մեր աչխարհին, կը մնայ անծանօթ լեզու, անծանօթ արտայայտութիւն: Հետու:

Որքան վտանգաւոր խաղ: Թարգմանել հասկնալու համար, թարգմանել ընդունելու համար, սակայն թարգմանել ինչպէս այն կը պատշաճի թարգմանողին ըմբռնողութեան: Թարգմանելին բացարձակապէս ենթակայ կը գառնայ տարբեր լեզու մը ըմբռնելու թարգմանողին ընդունակութեան: Իսկ ընդունակութիւնը կարողութիւն չէ միշտ, այլ տրամադրութիւն է յաճախ: Եթէ հաղորդակցողը կամ թարգմանողը տրամադիր է ըմբռնել լեզու մը, դրսեւորում մը, գայն աւելի դիւրաւ կը տեղաւորէ իր եզրերուն մէջ, որովհետեւ վերջինները անչարժ ու կայուն սահմաններ չեն, այլ յարաչարժ, ընդլայնող ուղիներ: Նախապաչարում – ներ, վախեր, կանխապէս որոչուած կեցուածքներ եւ բռնադատուած համոզումներ կ'արգիլեն այդ եզրերուն՝ իրենց ամբողջ ուժականութեամբ աճելու, հասունալու եւ նորոգուելու: Ինչոնում մը կ'առաջանայ: Կը կառուցուի բերդ մը ամբարտաւանութեամբ, բնական անհամար կարիքներով, բայց ուրիկ ներս մտնելու արտօնութիւն կ'ունենայ միայն այն՝ որ ծանրաւի ճգնաժամային պահուն ջուր ունի չնորհելիք:

Հարցը հաղորդակցութեա՞ն չուրջ կը գառնայ: Երեւոյթները եւ նոյնիսկ մարդիկը դիտելու երկու ձեւ գոյութիւն ունին. մէկը՝ դիտացուածը հասատատելու դիտաւորութիւնն է, այսինքն՝ ամէնօրեայ ճամբան անգամ մը եւս կատարելու արդարացումով այդ ժամանակը վատնելը: Իսկ երկրորդը՝ չդիտացուածին, քարկոծէ այն պատճառով որ անոնք ժողովուրդը կը պահեն խաւարի ու տգիտութեան մէջ: Ան կը քննադատէր նաեւ հայ առեւտրականները, որովհետեւ անոնք անտարբեր էին հայրենիքի ազատագրութեան գործին նկատմամբ:

Էմին մարդասէր էր, մարդասիրութիւնը կը քարոզէր: Մարդը, անկախ գաւանանքէն ու ազգային տարբերութենէն պէտք է ազատ ու անկախ ըլլայ – ահա՛ Էմինի սկզբունքը:

Էմին կը չատագովէ օրէնքը: Ժողովուրդի զարգացման ու պետութեան ամրապնդման համար, բացի գիտութեան ու լուսաւորութեան տարածումէն, անհրաժեշտ են նաեւ «ընտիր օրէնքներ» եւ օրինականութեան պահպանում: Օրինակ բերելով Անգլիան, ան կ'ըսէր, որ Անգլիացիները զօրացած են նաեւ անով, որ ունին ընտիր օրէնքներ, որոնց չնորհիւ մարդիկ անիրաւութիւններէ կը պաշտպանուին: Էմին կը պաշտպանէ օրինքի առջեւ մարդոց իրաւահաւասարութեան դաղափարը՝ ըլլան անոնք հարուստ, թէ ազքատ:

Մեծ եղած է Էմինի դերը ԺԸ. դարու Բ. կէսի հայ ազատագրական պայքարի պատմութեան մէջ: Էմին այդ ժամանակաշրջանի ազատագրական մտքի ու կաշկանդիչ ազատագրական, հակաւատական լուսաւորական չարժումի կարեւոր դէմքերէն մէկն է:

անծանօթին հասնելու ձգտումն է, որ քննութիւն է առնել, վինտուտուք, հար – ցում: Առաջինին պարագային տիրոջը նուիրագործուած վարկած մըն է, որ անխախտ է ու կ'որոշէ դիտողին եզրը: Ամէն ինչ որ չի նպաստեր այս վարկածին դոյատեւմանը կ'անտեսուի կամաւ կամ ակամայ, ուշադրութեան չառնուիր, մուտք չի գործեր անձին հաղորդակցա – կան կամ ըմբռնողական եզրէն ներս, ո – րովհետեւ չի համապատասխաներ անոր, որքէ է նորը լեզուին, հետեւաբար կը մնայ անհաղորդ, անթարգմանելի, անըն – դունելի:

Դիտելու երկրորդ ձեւին պարագային, ակայն, քարացած վարկածները չկան: Սա չի նշանակեր անշուշտ, որ դիտողը հետեւելի սկզբունք չունի. ընդհակա – ռակն, իր սկզբունքն է տեսակէտները տե – սութիւններու չվերածելը եւ անոնց տրկարար չծառայելը: Այսպիսի դիտող – ին եզրերը կ'ըլլան առաձգական եւ ճը – կուն: Ան չի տեսներ իր ուշադրը մխայն, իր տեսակէտներուն համապատասխանո – ղը չէ միայն, որ կը վերցնէ ներկայաց – ւածէն իբրեւ յարմար հաստատումը իր դոյութեան, այլ կը փորձէ նկատի ունե – նալ Ուրիշը իբրեւ ուրիշ, այսինքն իրմէ անկախ, եւ կը փորձէ զայն ընդունիլ իբ – րեւ այդպիսին՝ իր եզրերուն մէջ: Հաս – կրնալ անոր ինքնութիւնը, ըլլալու եւ դրսեւորելու անոր ոճը, անոր ձեւը, անոր լեզուն: Երբ դիտողին եւ դիտ – ուողին եզրերը չեն հանդիպիր իրարու պի – րար լրացնելու համար (ինչպէս առաջին ձեւին պարագային, երբ երեւոյթ մը կը դիտուի պարզապէս հաստատելու դիտո – ղին վարկածը), երբ երկուքին լեզուները չեզոքորելու համար չէ որ իրարու պէտք կը զգան, այլ անոնցմէ իւրաքան – չիւրը անկախ է միւսէն իրբեւ ինքնու – թիւն, կը պահպանէ այդ անկախութիւնը եւ կը դիտուի իրբեւ այդպիսին, յայն – ժամ կը ծնի իսկական հաղորդակցութիւ – ն, հաւասար փոխյարաբերութիւնը: Դի – տողը՝ որուն նպատակն է երեւոյթը ըմ – բռնել, զայն կը փորձէ հասկնալ իր տր – ամադրութիւններէն եւ պատճառներէն անկախ, իր նախապաշարումներէն դուրս, այնպէս ինչպէս որ կա՛յ այն, այնպէս ինչպէս որ այն կը ներկայանայ: Դիտողը իր եզրերը կարելիին չափ դէպի միւսը ընդլայնելով է, որ պիտի չօչափէ զայն, պիտի ունենայ, փոխադրէ իր ոլորտներ – րուն, վերածելու համար զայն իր լեզ – ւին, թարգմանելու ճշդրտութեամբ իր լեզուով:

Կարեւոր է ընդգծել, որ այստեղ բա – ցարձակապէս չկա՛յ նոյնացում: Եզրերուն հանդիպիլը միաճուլում չէ բնաւ: Հա – ղորդակցութի՛ւնը կը ծնի այսպէս: Այս – տեղէն ծնունդ կ'առնէ յարաբերութիւնը: Առանց միանալու (մէկ դառնալու), ա – ռանց կրկնելու կամ նմանակելու խորունկ կապի մը մշակումն է ասիկա, որ բաւա – կան նուրբ է եւ դիւրաբեկ, որովհետեւ մենք կը սիրենք յատակացում, անոր հա – մար ալ պահանջքը կը զգանք դիմեր քա – չելու եւ սահմաններ դնելու, բայց այդ սահմաններուն խորտակումն է, անոնց անընդհատ վերանորոգումն է, որ նըշ – ւած փոխյարաբերութեան առողջութիւնը կը պահպանէ: Զկայ վերջնական օրէնք մը, որուն կիրարկումը սորվելով կարե – նանք մեր հարցերը լուծել:

Կենսական այլ հարց մը կը ծագի այս – տեղ: Դէպի Ուրիշը ընդլայնելու ժամա – նակ եզրերուն չքացումը եւ Ուրիշին մէջ անէանալու վտանգն է ասիկա: Անշուշտ չատ աւելի դիւրին է քարանալ, քան ա – ռաձգականութիւն ձեռք ձգել մեւնոյն ժամանակ չափի զգացում ունենալով: Հարկաւոր է ընդլայնիլ՝ թափին ուժէն չխրթելու պայմանով. չխրթելու նպա – տակով ալ կրաւորական աւանդապահու – թեամբ չգոհանալ՝ առաձգական կարո – ղականութիւնը ի դուր սպաննելով:

Թարգմանութեան պարզ եւ հիմնական օրէնքն է թարգմանուած լեզուին լաւ տիրապետումը: Նոյնիսկ եթէ թարգ – մանուող լեզուն նուազ կը ճանչնանք, թարգմանուած լեզուին աւելի՛ լաւ տիրա – պետումը աշխատանքին յաջողութեան գրաւականն է: Հետեւաբար, եթէ լեզու մը կը թարգմանենք մեր լեզուին, նա – խապայմանն այն է, որ մեր լեզուն լաւ ճանչցած ըլլանք, մեր եզրերուն կարե – լիութիւնները յստակ ըլլան մեզի հա – մար: Այս որոշակիութեան բացակայու – թեան պարագային խարխափումն է մեր բաժինը. կրնանք պարուրուիլ անտեղի վախով, կրնանք տարուիլ ապարդիւն խանդավառութեամբ, կարելին ու անկա – րելին կրնանք չփոթել եւ ուշացած զղջու – մը կը դառնայ մեր տանջանքի բաժինը: Մեր անելին մէջ կրնանք այնքան հակիլ Ուրիշին լեզուին, միջոցներուն եւ ըլլալու եղանակին, որ մեր ինքնութիւնը կը վը – տանգուի, մեր ինքնատիպութիւնը՝ որ – քան ալ տհաս՝ վերջնական բնաջնջումի սպառնալիք կ'ապրի:

Ուրիշին լեզուին զօրութիւնը չէ, որ դլխու պտոյտ կը պատճառէ մեզի, այլ նոյնինքն մեր լեզուին, մեր կարողու – թիւններուն, դրսեւորուելու մեր միջոց – ներուն անգիտացումը մեր կողմէ: Ուրիշ մը գնահատելու համար անոր չափ ար – ժանի պէտք է ըլլալ, որպէսզի գնահա – տանքը իր պատուղը տայ: Մեծութի՛ւն մը կրնայ այլ մեծութեան մը չափը որոշել. հակառակ պարագային անոր հանդէպ իր կեցուածքը կը դառնայ երկրպագութիւն, տարկուիչութիւն: Հաւասար հաղորդակիցնե – րը կը հասկնա՛ն դիւրաբ, իրարու աչխար – հը եւ լեզուն, որովհետեւ կը հասնին ի – րարու. բայց նախ եւ առաջ անոնցմէ իւ – րաքանչիւրը հասած կ'ըլլայ ինքնիրեն:

Ուրիշին լեզուին մէջ ընկալուիլը, ա – նոր եզրերուն յանձնուիլը, անոր միջոց – ներուն որդեգրումը չի նշանակեր անոր լեզուով խօսիլ: Առհասարա՛կ խօսիլ չի նշանակեր ատիկա, քանի որ ամէն մարդ կեանքը կ'ընկալէ ի՛ր ձեւով, ի՛ր լեզուով, իր լեզուին եւ անոր փորձառութիւններուն պատմութեամբ եւ խնդիրներով:

Երեւոյթները ճիշդ հասկնալու համար, պէտք է ճիշդ թարգմանել զանոնք. ճիշդ թարգմանելու համար պէտք է լաւ ճանչ – նալ թարգմանուած լեզուն. սեփակա՛ն լեզուն:

ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԸ Ի ՍՊԱՍ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Մ.–ական Լիոնի մասնաճիւղին վերամուտի առաջին ձեռնարկը ճաշ – պա – րահանդէս մը եղաւ: Վիլէօրպանի Էսփաս Թէթ ա՛Օրի սրահներուն մէջ, Հոկտեմբեր 8–ի իրիկունը, ժամադրութիւն տուած էին Միութեան անդամներու համակիր – ները, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի կազմա – կերպութեան վարիչներէն շատեր: Ներ – կայ էր Տօքթ. Ադամեան, նախագահ շրջանային յանձնախումբին, ինչպէս նաեւ, Վալանսէն, Անդրանիկ եւ Հերմինէ Բէշիչեան, պատասխանատու Հարաւային Ֆրանսայի մասնաճիւղերուն կենսունա – կութեանը:

Հանդիսութիւնը բացուեցաւ «Փրէ թ'ա Փորթէ»ի նորութիւններու ցուցադրու – թեամբ մը՝ որ տեւեց դրեթէ կէս ժամ, արժանանալով, յաճախ, ծափերու: Նո – րութիւնները՝ յղացուած, ընդհանրապէս, հայ գործատուներու մէջ, հայկական մակնիշներով՝ ինչպէս Սեդրակ, Մանուկ – եան եւ ուրիշներ: Գլխաւոր կազմակեր – պիչն էր Անարէ Մանթարեան:

Պարերու չարքը սկսելէ առաջ, մասնա – ճիւղին նախագահ Սեդրակ Սանճեան շը – նորհակալութիւն յայտնեց ազանակից – ներուն իրենց ներկայութեանը համար: Անոնց մէջն էին պաշտօնական անձեր: Քաղաքապետարանի, նահանգային վար – չութիւնը հաճոյքով պատասխանած էին Բարեգործականի հրաւէրին: Գոնէ այդ – պէս ըսին մեզի իրենց ներկայացուցիչ – ները, ընդգծելով որ Հայերը կը կազմեն համայնք մը՝ որ բնաւ դժուարութիւն չի տար իրենց: «Սան փրապլեմ» ...: Մաղ – թենք որ միշտ այդպէս ըլլայ:

Գիշերուան ընթացքին, նախկին նախա – րար, Վիլէօրպանի երեսփոխան – քաղա – քապետը, Շարլ Հեռնիւն եւս եկաւ բարե – ւելու ներկաները:

Խօսեցաւ նաեւ նախագահ Տօքթ. Ա – դամեան: Ըսաւ որ Բարեգործականը քա – ղաքական կազմակերպութիւն մը չէ, բայց է բոլորին առջեւ:

Վալանսի Փարոս նուագախումբին ա – ռաջնորդութեամբ, պարերը եւ ճաշը տե – ւեցին մինչեւ կէս գիշերին քանի մը ժամ անդին, գոհացնելով կը կարծենք եթէ ոչ բոլորը, գոնէ մեծամասնութիւնը: Լայն մեծամասնութիւն մը:

Ցաջող երեւոյթ մը՝ որուն կազմա – կերպութեան համար, քանի մը չաբաթ – ներէ ի վեր, կ'աշխատէին քարտուղա – րուհի Տիկին Մարմինեան եւ իր գործա – կիցները՝ Տիկին Թորիքեան, Տիկին Էք – մէքճեան, Օրիորդ Պարտապատեան, Դա – նիէլ Թորիքեան եւ ուրիշներ ալ: «Երի – տասարդները չատ օգնեցին մեզի» ըսաւ Տիկին Անժէլ Մարմինեան:

Երիտասարդները կարեւոր թիւ մը կը կազմեն Լիոնի մասնաճիւղին մէջ: Շուրջ հարիւր մանչ ու աղջիկ: Մասնաճիւղը յանձն առած է յառաջիկայ մարզական խաղերու կազմակերպութիւնը Զատի – կին: Այդ նպատակաւ կը ջանայ ունենալ 1989–ին իր սեփական մարզավայրը: Մինչ այդ այս տարուան Հոկտեմբեր 22–ին համար ծրագրուած է թէնիսի թուրնուա մը Շամփաներ – Օ – Մոն – ա՛Օրի խաղադաշտերուն վրայ:

Բարեգործականի նպատակներէն մէկն է առիթներ տալ երիտասարդներուն ի – րարու քով գալու, զիրար ճանչնալու: Մի՞ջոցնե՞րը՝ պարահանդէսներ, մարզա – կան հանդիպումներ մանաւանդ:

Անդրանիկ Բէշիչեան մեզի հաւաստեց որ Միութեան համաչխարհային մարզա – կան խաղերը տեղի պիտի ունենան յառա – ջիկայ Օգոստոսին Պուէնոս – Այրէսի մէջ: Ֆրանսայէն կարելի եղածին չափ ստուար խումբ մը պիտի մասնակցի այս Նաւասարդեան հանդիսութեանց, ինչ որ առիթ պիտի ըլլայ երիտասարդ Ցը – րանատհայերու ծանօթանալու մեր այս հեռաւոր ազգութին հետ՝ որ լաւ կազ – մակերպուած համայնք մը ըլլալու հմ – բաւը ունի:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Աղջին ասում են.

– Քեզ նշանակում ենք տանձի ծառերին պահակ:

Աղջը սկսում է լաց լինել:

– Ինչո՞ւ ես լաց լինում:

– Վախենում եմ յանկարծ չնշանակէք:

***

Մէկը միւսից հարցնում է.

– Հը, ինչպէ՞ս անցկացրիր արձակուր – դը:

– Հէչ, սովորական աշխատանքային օրուայ նման. ոչինչ չէի անում, ամբողջ օրը թափառում էի:

***

– Կինդ ձեռքից գնում է, հօ հիւա՞նդ չէ:

– Չէ: Նա իր համոզմունքներից է տա – ռապում:

– Ինչպէ՞ս:

– Նա համոզուած է, որ երեսունութի փոխարէն կարող է երեսունչորս համարի կօշիկ հագնել:

***

– Մայրիկ ձմերուկ առ:

– Բալիկ Ջան, հիմա ձմերուկը չատ թանկ է:

– Ոչինչ, ես թանկն էլ կ'ուտեմ:

րուհի Տիկին Մարմինեան եւ իր գործա – կիցները՝ Տիկին Թորիքեան, Տիկին Էք – մէքճեան, Օրիորդ Պարտապատեան, Դա – նիէլ Թորիքեան եւ ուրիշներ ալ: «Երի – տասարդները չատ օգնեցին մեզի» ըսաւ Տիկին Անժէլ Մարմինեան:

Երիտասարդները կարեւոր թիւ մը կը կազմեն Լիոնի մասնաճիւղին մէջ: Շուրջ հարիւր մանչ ու աղջիկ: Մասնաճիւղը յանձն առած է յառաջիկայ մարզական խաղերու կազմակերպութիւնը Զատի – կին: Այդ նպատակաւ կը ջանայ ունենալ 1989–ին իր սեփական մարզավայրը: Մինչ այդ այս տարուան Հոկտեմբեր 22–ին համար ծրագրուած է թէնիսի թուրնուա մը Շամփաներ – Օ – Մոն – ա՛Օրի խաղադաշտերուն վրայ:

Բարեգործականի նպատակներէն մէկն է առիթներ տալ երիտասարդներուն ի – րարու քով գալու, զիրար ճանչնալու: Մի՞ջոցնե՞րը՝ պարահանդէսներ, մարզա – կան հանդիպումներ մանաւանդ:

Անդրանիկ Բէշիչեան մեզի հաւաստեց որ Միութեան համաչխարհային մարզա – կան խաղերը տեղի պիտի ունենան յառա – ջիկայ Օգոստոսին Պուէնոս – Այրէսի մէջ: Ֆրանսայէն կարելի եղածին չափ ստուար խումբ մը պիտի մասնակցի այս Նաւասարդեան հանդիսութեանց, ինչ որ առիթ պիտի ըլլայ երիտասարդ Ցը – րանատհայերու ծանօթանալու մեր այս հեռաւոր ազգութին հետ՝ որ լաւ կազ – մակերպուած համայնք մը ըլլալու հմ – բաւը ունի:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Անիկա փոքր հասակէն վառուած վրէժ – խընդրութեան ղգացումով եւ հոգեպէս հիւանդ այն բոլոր քամնելի յիշողու – թիւններով, որ կը տանջէին իր մաւտղ էութիւնը, անցեր էր սահմանը եւ կար – ծես մանաւոր մոլեռանդութիւնով մը վազեր էր մահուան առաջ: Անիկա մեռեր էր հերոսաբար սահմանէն անդին Սա – սունի կողերուն վրայ: Հայրենիքի հա – մար զոհուած հերոսներու փաղանգին մէջ Արտաշէսի անունը ամէնէն սիրուած ու յարգուած անուններէն մէկն էր. այդ բոլոր նորօրինակ նահատակները կրօնք մը սեղծած եւ ազնուականութիւն մը կազմած էին եւ իրենց լուսապսակին ցո – լքը կը զարդարէր իրենց հարազատներն ու սերունդը: Սաթենիկ զեղեցիկ եւ զոր – ղոնդուն ծաղիկ մըն էր այդ կրօնքի լոյ – սին մէջ ծաղկած եւ կարծես անկարող էր եղբօրը ճամբէն քալելու, ժառանգեր էր այսուամենայնիւ այն բոլոր հոգեկան խոռվքը, չերմեռանդութիւնը եւ վերա – բական զղացումներով ողեւորուելու ըն – դունակութիւնը, առանց որոշապէս դիտ – նալու թէ դէպի ո՞ր եւ ի սպաս ի՞նչ բանի պիտի ուղղէր այդ կուտակուած յու – զումնականութիւնը: Անիկա միանգա – մայն ընտանի եւ մերձաւոր էր իր եղբօրը վազեմի ընկերներուն եւ հեռու անոնցմէ իր մտքի անորոշ տրամադրութիւններով: Երբեք Սոնիա մը չէր կարող դուրս դալ այդ անկայուն երանգներով խմորուած էութենէն. անիկա կարծես ծնած էր տարբեր ճակատագրի համար: Իր բարե – համբոյր եւ քաղցր բնութիւնը, իր զորա – վանքի կարօտ հոգին, իր զեղարուեստա – կան նուրբ ճաշակը անընտել պիտի մը – նային միջա այն յատակ, խիստ ու զաժան պարտաւորութիւններէն, որոնց պարտա – զըրութիւնը իրենց վրայ դրեր էին ար – դէն քանի մը սերունդներ: Ինչ որ այդ ընկերութեան մէջ իր հոգիին համապա – տասխան էր եւ հաճելի՝ այն էր անոնց խաչալի մը համար ունեցած մոլեռան – դութիւնը եւ ամբողջովին նուիրուած մարդոց հերոսական զեղեցկութիւնը: Այդ մարդիկը ու այդ առնական կիները իրեն հիացում եւ վախ կը պատճառէին, բայց ոչ մէկ կերպով զինքը կարող էին իրենց ճամբուն վրայ բերել. ինքը այն կիներէն էր որ տանը սեմին վրայ կը մնան, զիտեն արտասուել ու երգել. ի – րենց տկարութեան համեստութիւնը ունին եւ նաեւ պէրանքը այդ համեստութեամբ զարդարուելու եւ անիկա չնորհ մը ու փափուկ զեղեցկութիւն մը զարձնելու:

Ստեփան կրեր էր իր կոյս հոգիին բոլոր թափովը Սաթենիկի ներշնչած հրապոյ – րը, բայց իր փոթորկալի կեանքին մէջ ոչ միայն ժամանակ չէր ունեցեր անդ – րադառնալու իր զգացումի բնոյթին, այլ նաեւ զղուչցեր էր այդ օտարոտի հրայր – քէն, բնազդով վախնալով անոր ուժէն. իր անձնական զգացումները զսպելու վարժութիւնը նպաստեր էր որ երկար ա – տեն ինքն իսկ մնայ անգիտակցութեան մէջ, բայց վերջապէս անիկա յայտնուեր էր օր մը իր բոլոր սաստկութեամբ, երբ այլեւս տեղաւորուած էր իր էութեան մէջ եւ ուժէ կերպով անկարելի էր արմատա – խիլ ընել:

Ձամբորդութենէ մը վերադարձին զար – մացումով անդրադարձաւ որ Սաթենիկ չէր երեւար: Երեք օրեր անցեր էին իր ժամանումէն եւ չարունակական խորհըր – դակցութիւններ, ժողովներ, որ մինչեւ առաւօտ կը տեւեն, դիմումներ եւ անյե – տաձգելի գործեր առանց դադարի զբա – ղած կը պահէին զինքը: Երրորդ երեկո – յին միայն երբ հաչճեպով ժողովին կ'եր – թային Սոնիային հետ, Ստեփան հար – ցուց.

– Ո՞ւր է Սաթենիկը, չի երեւում:

– Մ՛հ, ըսաւ Սոնիա բազուկները բարձ – րացնելով, խեղճ աղջիկը հիւանդ է եր – կար ժամանակից ի վեր...

Ստեփան զգաց որ փունքերը կը տամկա – նային պաղ քրտինքով:

– Այս քանի օրերը, աւելցուց Սոնիա, չկարողացայ զբաղիլ իրմով ... խնամքի պէտք ունի, չատ ուշադիր խնամքի...

– Ինչ ունի, հարցուց վերջապէս Ստե – փան խեղդուկ ձայնով:

– Թոքերու բորբոքում ունեցաւ, մսեր էր, եւ այժմ ապաքինումը երկարում է. բժիշկ Տիգրանեանը մտահոգ է իր մա – սին. պէտք է ձմեռը ղրկել իրան յար – մար տեղ:

(Շար. 25)

Տէր եւ Տիկին Սերժ Բարսեղեանց եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Լուի Կիշառ եւ զաւակները,

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՆԱԶԻԿ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆՑԻ

(Ծնեալ՝ Մուրատեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 17ին, 78 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի՝
Eglise de St. Romain en Gal
à St. Romain en Gal (69560)

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԳԻՒՏ ԽԱՉ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23, ուր է Գիւտ Խաչի։ Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45–ին։

Պատարագ՝ ժամը 10–ին։

Քարոզ՝ ժամը 11·15–ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կաթոլիկ Խաչի Սէն – Ժերոմի Ջ· Շանթ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առած – ցած է իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգեհանգիստին առթիւ·–

Սէն – Ժերոմի Եկեղեցւոյ Թաղականութիւն 500 Ֆր·, Այրի Տիկին Մարի Պապայեան 250 Ֆր·, Այրի Տիկին Սիրարփի Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Զօրպաճեան, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սվազլեան, Տէր եւ Տիկին Վարդեվար Ղամպէրեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Քինաճեան, Խօրէքեան ընտանիք, Մեսճեան ընտանիք 200–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Խոմօն Խոջեան, Տէր և Տիկին Մկրտիչ Պիւլկիւրեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Աւտոյեան, Տէր եւ Տիկին Օրիս Կիրակոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Սվազլեան, Այրի Տիկին Հայկանոյշ Մեժան, Այրի Տիկին Սիրարփի Մարգարեան 100–ական Ֆր·, Այրի Տիկին Սիրարփի Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Խաքիճեան, Տէր եւ Տիկին Մելգոն Թոքաթլեան, Ուլուսեան ընտանիք, Այրի Տիկին Վարսենիկ Մելգոնեան 50–ական Ֆր·։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար· –

Ամավերջի դպրոցական հանդէսին·– Տիկին Էլիզ Զրբաչեան 250 Ֆր· Եկեղեցւոյ դպրոցին եւ 250 Հ· Բ· Ը· Մ·եան դպրոցին։

Ալէն Սմէկաճի հոգ·ին·– Հայկազ Մարտիրոսեան 150, Հրաչ Մարտիրոսեան 100։

Պօղոսեանի պահկին առթիւ·– Տէր եւ Տիկին Ժամկոչեան եղբարք 1000 եւ 1000 Ս· Կարապետ Եկեղեցւոյ։

Ազատեանի Թաղման առթիւ·– Տէր եւ Տիկին Ժազ Կէօրան 2000, Տիկին Արփինէ Տահառեան 100, Լեւոն Մարիքեան 200, Փէչքէչեան ընտանիք 150, Այրի Տիկին Անայիս Ազատեան եւ զաւակը 200, 300 Եկեղեցւոյ դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբըլլեան 100, Տիւրան Ազատեան – Պիվէր – 500, Տէր եւ Տիկին Կաթօն Ֆրէմօն 50, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Աֆարեան 100, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Գասպարեան 100 Ֆր·։

Եկեղեցւոյ պայծառութեան· – Տոքթ· Անթուան Յակոբեան 100, Տէր եւ Տիկին Հէրվէ Էքիպեան 250, Տէր եւ Տիկին Թոպէր Պէրպէրեան 50, Վարուժան Քէլէչեան 300, Տէր եւ Տիկին Մանուալեան 200, Բենիամին – Փիէռ Փիլոյեան 200, Տէր եւ Տիկին Կրէկուար Գրիգորեան 100, Տիկին Շահում 100 Ֆր·։

Սէմէրճեանի Թաղման առթիւ·– Տէր եւ Տիկին Փիէռ Պիճքիճեան 250 եւ 250 Եկեղեցւոյ դպրոցին։

(Շար·)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Մարուշ Պօղոսի Ղազարեան կը փնտռէ իր մօրեղբօր զաւակները· – Վարդան Մարտիրոսի Վարդանեան, Ժաք Մարտիրոսի Վարդանեան, իրենց մօրը անունը՝ Աբշալոյս է, պիրենք փնտռողն ալ Աբշալոյսի աղջիկն է, Վարդանի եւ Ժաքի հօրաքոյրը։

Հասցէ· –
Երեւան 375001
Նալբանդեան փողոց 102 չ·
Բնակարան 29
Հեռաձայն· – 52 – 75 – 12

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՑՈՂ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Մարսէյլի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղին երգահանդէսը՝
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12–ԻՆ, ԺԱՄԸ 21–ԻՆ
Փալէ տէ Քոնկրէ – յայտագիրը՝
ՓՕԼ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ 9 ամառան հերոսամարտի 68–րդ տարեդարձի առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Հոկտեմբեր 23, Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս ·Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 6 հազար դիւցազներու հոգւոյն։

Իսկ կէսօրէ վերջ, ժամը 1–ին, մատաղի ճաշ եւ յուշահանդէս ու նաեւ «Նոր Հաճընի» աւանի Հայաստանի մէջ հիմնադրութեան 30–րդ տարեդարձի տօնակատարում, ճաշարան՝

OPERA-LAFAYETTE, 60 rue Lafayette
Paris 9ème

Ճաշագին՝ 100 ֆրանք։

ՀԻՒԱԴԱՊԱՀՈՒՀԻ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը կոնէսի իր Հանգստեան Տան համար կը փնտռէ հիւանդապահուհի մը (կամ հիւանդապահ մը) որ պետական վկայական ունենայ։

Հեռաձայնել տնօրէնը՝ Պր· Ա· Ֆէսճեանի, 39 – 85 – 24 – 24 թիւին, աշխատութեան ժամերուն, ժամադրութիւն առնելու համար։

L'Ass. Arménienne d'Aide Sociale
recherche pour
sa Maison de Retraite de Gonesse
une infirmière (ou infirmier)
diplômée d'Etat
Prière de téléphoner à M. Fesdjian
au 39 85 24 24 aux heures de bureaux
pour rendez-vous.

DANS LE CADRE DU 10e ANNIVERSAIRE
DU CENTRE CULTUREL
ET DE LA CHORALE SAHAK MESROP

SAMEDI 22 OCTOBRE
de 22 h à l'aube
dans les SALONS de VAUFREGES
229, av. L. Lachamp (route deCassis)

NUIT ARMENIENNE

avec

MARTEN YORGANTZ

animation Disco
TERZELEC

Réservation et vente de billets
CENTRE CULTUREL SAHAK MESROP
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
tél. 91 77 84 70

Tenue correcte de rigueur

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Rencontre avec,
GERARD CHALIAND
à l'occasion de la parution
du numéro spécial des
«TEMPS MODERNES»
ARMENIE - DIASPORA
Mémoire et modernité
en présence de l'un des auteurs
ANAHID TER-MINASSIAN
Samedi 22 Octobre à 20 h 45
Présentation, Signature

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND GALA ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne
d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBRE à 20h30

au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence
l'Archevêque **Kude NACCACHIAN**
Délégué pour l'Europe du Catholicossat
de tous les Arméniens
et Prélat des Arméniens de Paris

En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire
d'Issy-les-Moulineaux
Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire
de Clamart

PROGRAMME

— Ensemble **AKTHAMAR**
— Ensemble instrumental traditionnel arménien
Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
— Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
— Evelyne **ALTOUNIAN**
— Agop **BADOLIAN**
— **BEDIK**
— **MASSIS**
— Elya **PEHLIVANIAN**
— Rosine **TACHDJIAN**
— **VICKEN**
— **YERSO**

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20
JEUDI
20 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.864
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.864

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԾԱՆՐ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

Երեքշաբթի օր, Հոկտեմբեր 18–ին Ազգային Ընդհ· Համադաշնակցութիւնը (Սէ – Ժէ – Թէ) բաւական զգալի կրցաւ դարձնել զօրակոչի «իր օրը», եթէ նոյնիսկ զործադուլի չարժումները նոյն տարողութիւնը չունէին թոլոր ճիւղերուն մէջ: Անսպասելին այն էր, որ ամէնէն ծանօթը չարժումը տեղի ունեցաւ հոն ուր նախատեսուած չէր՝ թղթատարը: Երկաթուղին կը բանէր անկանոն եւ յապտակումներով, մեթրօն նոյնպէս, գիծեր կային որոնք բնաւ չէին բաներ, ամէնէն ազդուած գիծը «Շրջանային Արագընթաց ցանցն» էր (Էռ–Ը–Էռ):

Այս չարժումներու կողքին 74 տոյժեր որոշուած էին ամբողջ երկրին մէջ եւ անոնք բաւական յաջող էին եւ բազմամարդ: Փարիզի մէջ 15·000 հոգի (ըստ ներքին նախարարութեան) եւ 100 հազար ըստ արհեստակցական կեդրոնին, տողանցեցին Պաստիլէյն Ռիշըլիէօ–Տրիւօ: Սէ – Ժէ – Թէ–ի քարտուղարը Քրազիւքի յստ զոհ կը թուէր եւ կը յայտարարէր թէ Հոկտեմբեր 18–ը չատ լաւ էր, Հոկտեմբեր 20–ը՝ աւելի լաւ պիտի ըլլար (յատը անշուշտ Սէ – Ժէ – Թէ–ին համար՝ ոչ աշխատաւոր ժողովուրդին...) եւ պէտք էր չարունակուէր նոյն թափով: Արդարեւ, Հինգշաբթին, սկզբունքով, «սեւ» օր մը պէտք է ըլլայ, քանի որ այս անգամ Սէ – Ժէ – Թէ–ն է, որ կը միանայ հանրային սպասարկութեան միւս սեներին: Այս չարժումը պէտք է անդամալոյծ ընէ կամ զոնէ ծանրօրէն խանգարէ մեթրօ, երկաթուղի, թղթատար եւայլն, եւայլն: Կրկին տոյժեր եւ ամէնէն կարեւոր եւ ծաւալուն տոյժը պէտք է տեղի ունենայ Շաբաթ օր, նախաձեռնութեամբ հիւանդապահուհիներուն:

Պէտք է ըսել որ հիւանդապահուհիներու չարժումը կը սկսի շնչասպառ ըլլալ: Կարգ մը հիւանդանոցներու մէջ վերջ դրած է: Եւ որքան ալ, գործադուլի ընթացքին սոխպողական խնամքները չէին ընդհատուած, կացութիւնը կը վատթարանայ, քանի ինչ որ (գործադուլիւններ, որոշ խնամքներ) սոխպողական չէր, յետաձգուեցաւ եւ այդ ամբողջը իրարու վրայ կը դիպուի եւ խճողում կը ստեղծէ: Յարդ, հիւանդանոցներու բժիշկները համակամ էին հիւանդապահուհիներուն, բայց ըսկրած են մտահոգուիլ, որովհետեւ եթէ չարժումը տեւէ, անկարելի կ'ըլլայ ծանր արկածներէ խուսափիլ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՑՈՆի մէջ (Լօռի Նահանգ), ուր Նախագահ Միթերան բացումը կը կատարէր Մենէս – Ֆրանսի մէկ արճանին, պատահանեց նաեւ հիւանդապահուհիներուն, որոնք փոքրիկ ցոյց մը կ'ընէին, օգտուելով իր ներկայութենէն: Միթերան ըսաւ թէ հիւանդապահուհիները չատ բան ձեռք ձգեցին, բայց ամէն բան կ'ուզեն, անմիջապէս, եւ այդ՝ կարելի չէ: Նախագահը ոգեկոչելով Մենէս – Ֆրանսը, որու մահուան 6–րդ տարելիցն էր, չեշտեց թէ ան պատմութեան մէջ մտած էր, երբ դեռ ողջ էր: Նախագահը յիշած է նաեւ այն ըմբռնումը, զոր Մենէս ունէր քաղաքական պատասխանատուին եւ քաղաքացիներու յարաբերութեանց մասին եւ որ ճիշդ ու ճիշդ կը յարմարէր կացութեան. – «պէտք է ան (իմա՝ քաղաքական պատասխանատուն) զիրենք տեղեկացնէ սխալի մը առեն, դիմադրէ անձնական չահերու մղումին, ցոյց տայ ընդհանուր չահը, դէմ դնէ կիրքէ ծնած արարքներու: Ատոր համար նկարագիր եւ քաջութիւն պէտք է ունենայ»:

ԼԻԲԱՆԱՆի Խորհրդարանը անգամ մը եւս չկրցաւ ընտրել Հանրապետութեան նախագահը եւ երիցագոյն անդամը՝ Ալրզմ էլ Խալիլ ըսաւ. – «Կ'ուզեմ Լիբանանի մահը յայտարարել»: Սեպտեմբեր 23–էն ի վեր, երբ վերջ գտաւ ձեմայէլի պաշտօնավարման շրջանը, Լիբանան Նախագահ չունի, բայց երկու կառավարութիւն ունի: Այս անգամ, նիստին, միայն 26 (մահմետական) երեսփոխան ներկայ էին:

ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԻԼ մրցանակը չընորհուեցաւ, առաջին անգամ ըլլալով, Ֆրանսացիի մը: 77 տարեկան, Մօրիս Ալէ, կը չարունակէ դասաւանդել, «Հայրն» է թուաբանագէտ ինտեսագէտ – ներու Ֆրանսական դպրոցին: Հինգ ամիս առաջ նախատեսած էր 1987 Հոկտեմբերի սակարանային տագնապը:

ՏՈՒՔԱՒԻՒ օրէ օր, ըստ հարցախոյզներու, հոզ կը կորսնցնէ ընտրապայքարին մէջ: Վերջին արդիւնքներու համաձայն 17 կէտ ետ է Պուշէն: Սեւերու միայն 75%–ը պատրաստ է քուէարկելու ի նպաստ դեմոկրատ թեկնածուին:

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒի հարցը կը բարդանայ Թուրքիոյ մէջ: Անշուշտ հարցը կը վերաբերի Իրաքէն փախած Թուրքերուն: Թեհրան բացարձակապէս կը մերժէ նոր ապաստանեալներ ներս առնել, իսկ Թուրքիոյ մէջ Թիւերու ճակատամարտ մը կայ, զոր «Ճումհուրիյէթ» «Թիւերով ապուր» մկրտած է եւ բառերն ալ չի ծամծմեր, որակելու համար հակասական հաշուեկշիռներու քանակը դէպի Իրան գացող Քիւրտերու: Հոկտեմբեր 14–ին ասոնց Թիւը 15 հազար էր, 17–ին, պաշտօնական Թիւը իջած էր 2·200–ի: Արտաքին նախարարութեան բաներն ալ կը խոստովանէր քիչ ետք, որ 2·200–ին վրայ 6·500 ուրիշներ ալ Իրան անցած են, Թեհրանի արտօնութեամբ: Իրանի նոր ժխտական դիրքին հետեւանքով դեռ 43 հազար ապաստանեալ կայ չորս զաղթակայաններու մէջ: Եւրոպական Հասարակապետութիւնը 500 հազար տոլար տրամադրած է, Դանիա՝ 2 միլիոն քուռոն:

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՏԵԱՆԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Ինչպէս զրած էինք երէկ, Մոսկուայի զերագոյն Ատեանին առջեւ, Հոկտեմբեր 18–ին, բացուեցաւ Սումգայիթի ջարդին 8 պատասխանատուներու դատավարութիւնը: Ասոնց երեքը կը դատուին թալանի, կողոպուտի, հրդեհներու համար, հինգն ալ՝ մարդասպանութեան:

Նոր ոչ մէկ լուր կայ առաջին նիստին մասին եւ ի՞նչպէս լուր պիտի ըլլայ, քանի որ դատարանին մուտքը արգիլուած է արեւմտեան լրագրողներուն եւ զոհերու ընտանիքներուն: Ծանօթ է միայն որ նախ կը դատուին երեք Ադերիներ:

Միակ խորհրդածութիւնը որ կարելի է ընել, այն է որ հրապարակայնութեան խորհրդային ըմբռնումն ալ իւրայատուկ է: Արդարեւ, եթէ կորբաչովեան ժողովրդավարացումը կը վերաբերի արեւմուտքէն ներածել այն բարքերը, որոնք կը վերաբերին քոքա – քոլայի սպառումին, փասթ – փուտերու արտօնութեան, դրամամէքենաներու տարածման, վաղն ալ, թերեւս՝ սեռախանութներու դոյութեան, խանդավառուելիք բան չկայ:

Կլաղնոստը եւ Պերեսթրոյկան պէտք է նշանակեն բոլոր դէպքերու ազատ լրատուութիւն, դատերու ազատ մուտք մամուլին եւ հանրութեան, ազատ երթեւեկ, համաչխարհային բոլոր հոսանքներու մուտքի ազատ տարածում Խորհ· Միութեան մէջ եւ նման բաներ: Մնացեալը բան մը չի նշանակեր, եթէ ոչ, միայն, ամբոխ թմրեցնելու եւ քնացնելու ջանքեր, որպէսզի ան անտեսէ իսկ հարցերը:

ՀԱՅԵՐԸ ԼՎՈՎԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբերի վերջերը տեղի ունեցած Լվով (Ուկրանիա) քաղաքի ոճրին մասնակցած է նաեւ Հայաստանի պատուիրակութիւնը:

Բաց հրապարակի վրայ տեղի ունեցած համերգին հանդէս եկած է Երեւանի ուղեվարներու Մշակոյթի Տան «Հայաստան» ժողովրդական պարի համոյթը: Համերգէն առաջ հրապարակին վրայ ցուցադրուած են Հայաստանի երիտասարդ նկարիչներու կտաւները:

Ապա, «Աղբիւր» նորաստեղծ ակումբին անդամները Հայաստանցի հիւրերուն համար կազմակերպած են այցելութիւն մը հին քաղաքին մէջ: Հիւրերը եղած են հայկական միջնադարեան փողոցը, ուր այցելած են 1364–ին ստեղծուած Ս· Աստուածածին նախկին եկեղեցիին համալիրը:

***

ԻՍԱԲԵԿԵԱՆի ԳՈՐԾԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱ

Խորհրդային Նկարիչներու Միութեան Մոսկուայի Կեդրոնական Տունին մէջ բացած է Է· Իսաբեկեանի անհատական ցուցահանդէսը: Իր պաստառներուն թեմաները յաճախ կուգան Հայոց պատմութենէն, առասպելաբանութենէն եւ զրականութենէն: Ունի «Աւարայրի ճակատամարտը», «Հաղպատի դիւզացիներէ ապստամբութիւնը», «Տաթեւի ողբերգութիւնը», «Սասունցի Դաւիթ», «Պատասխան Ցազկերտին», «Արտաւազդի կործանումը» անուանուած պաստառներ: Ցուցահանդէսին բացումին խօսք առած են խորհրդային նկարիչներու միութեան վարչութեան քարտուղարը, մշակոյթի հայկական Փոնտի նախագահի տեղակալ, արուեստագէտ Շահէն Խաչատրեան եւ նկարիչը ինքը:

***

ՀԻՒՐ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐ

Հայաստան այցելած է Պուլկարիոյ Խասքովօ քաղաքի «Երեք ռաքէդ» մարզական ակումբի մէկ պատուիրակութիւնը: Պուլկար մարզիկները հայ մարզիկներու հետ մասնակցած են մարզումներու եւ մրցումներ կատարած: Հիւրերը այցելած են Սարդարապատի յուշահամալիրը, Էջմիածին, Սեւան, Ծաղկաձոր:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԾԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 / 11)

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Ֆ· ՍԱՐԳՍԵԱՆ՝ ՕՓԵՐԱՑԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի նախագահ՝ Ֆ· Սարգսեան թատերական հրապարակը ելոյթ ունեցած է ժողովուրդին առջեւ ու բացատրութիւններ տուած է իրավիճակը կարգաւորելու նպատակով ձեռք առնուած միջոցներու մասին: Պատասխանած է նաեւ բազմաթիւ հարցումներու:

Ցայտնուած ցանկութիւնները նկատի առնելով, նոյն օրը որոշուած է ստեղծել դաղթականներու հարցերու յանձնախումբ, զոր պիտի դլխաւորէ փոխ – վարչապետ՝ Վ· Մովսիսեան:

Հայաստանի դատախազութեան յանձնարարուած է միջոցներու ձեռնարկել Մասիսի «Գարուն» կարի գործատան մէջ պատահած զանգուածային թունաւորման արարքի հետաքննութիւնը արագացնելու նպատակով:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆի ՊԱՐԻ ՀԱՄՈՑԹ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ ԿԵՐԹԱՑ

Այս տարի Հայաստանի Պարի Պետական համոյթի հիմնադրման երրորդ տարեմեակն է եւ անոր զեղարուեստական դեկավար Վանուշ Խանամիրեանի գործունէութեան 20–ամեակը նոյն համոյթին հետ:

Համոյթը իր ստեղծման առաջին տասնամեակը նշած էր Ֆրանսա, Եգիպտոս, Լիբանան: 1974–ին հանդէս եկած է Միացեալ – Նահանգներու բազմաթիւ քաղաքներու մէջ: Շուտով, 14 տարուան ընդմիջումէն յետոյ այսօր կը մեկնի Միացեալ – Նահանգներ ու Գանատա:

Վերանայման ենթարկուած է համոյթին ամբողջ ծրագիրը: Դասական լաւագոյն պարերը կը մնան, ինչպէս «Ինդիլի»ն, «Սուսերով պար»ը, «Բերդ պար»ը, սակայն կը բեմադրուին տասնէ աւելի նոր պարեր:

Նոր յայտագրին մէջ մեծ տեղ յատկացուած է կանանց պարերուն: Արցախցի կնոջ ներքնաշխարհը բացայայտելու յաջող փորձ է «Ղարաբաղցի աղջիկներու պարը»:

Համոյթը Ամերիկա կը մեկնի լրիւ կազմով: Կը կարուին նոր զգեստներ, կը թարմացուի բեմական հանդերձանքը:

ՆԵՐԿԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԷՆ եաք,

ամերիկեան Վերակոյան ալ Հոկտեմբեր 14–ին, քուէարկեց ցեղասպանութեան վերաբերող օրէնքը: Ասիկա կը նշանակէ որ ամերիկեան օրէնք պէտք է դառնայ միջազգային պայմանագրութիւնը որ կը վերաբերի ցեղասպանութեան ոճիրներու կանխումին եւ անոնց պատասխանատուներու մահապատիժին: Ցիշենք որ այս պայմանագրութիւնը վաւերացուած է ՄԱԿ–ի կողմէ, 1948 Դեկտեմբեր 9–ին եւ երկու օր ետք ալ՝ Թրումընի կողմէ, բայց մինչեւ 1986 Դեկտեմբեր չէ վաւերացուած Քոնկրէսին կողմէ: Ասիկա կ'ըլլայ այսօր, բայց, որովհետեւ Մերակոյը որոշ սրբագրութիւններ (ամանութագրման) կատարած է, օրինագիծը պէտք է կրկին Ներկայացուցչական ժողով երթայ: Վերջնական իւրացումը պիտի նշանակէ որ ՄԱԿ–ի պայմանագրութիւնը ամերիկեան օրէնք կը դառնայ:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՐԾԻՔԸ ԿԸ ՋԱՆԱՅ ՈՐՍԱԼ

ՎԱՐԶԱՊԵՏ ԷՕԶԱԼԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ «LA TURQUIE EN EUROPE» (*)

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ

Հռոմի դաշնագրին տրամադրութիւններէն օգտուելով, Թուրքիա, 1987 Ապրիլ 14–ին, եւրոպական Հասարակաց Շուկային անդամակցելու համար պաշտօնապէս թեկնածութիւնը ներկայացուց: Քսան օրինի, անհրաժեշտ է որ բոլոր անդամ պետութիւնները ընդունին նոր անդամի մը գիմումը: Սակայն եթէ Յունաստան Թուրքիայի համար նպաստաւոր դիր – քորոշում մը չցուցաբերեց, եւրոպական միւս Պետութիւններէն ոմանք ալ չատ դիւրին չգտան այս նոր թեկնածուին ընդունելու:

Սակայն իր ճակատագիրը քրիստոնեայ Արեւմուտքի կապող թուրանապաշտ Թուրքիա դիւրաւ ընկրկող չէ իր ձեռնարկին առջեւ ցցուած պատնէշներէն: Եւ ապագայ նոր պարտութիւն մը հիմակուընէ իսկ կարենալ յաղթահարելու համար սկսած է արդէն ծրագիրներ որոնել: Բնականաբար ասոր ամենակարեւորը կրնայ ըլլալ Արեւմտեան – Եւրոպայի մէջ Թուրքիոյ մասին տիրող անբաւատ համոզումը կամ կարծիքը ջրել ու զայն «լուսաբանել» այժմու մահմետական, բայց յառաջդիմական եւ ազատ – միտ Թուրքիոյ նկատմամբ: Այժմու կառավարութեան առաջնորդ վարչապետ Թուրկուդ Էօզալ այս նպատակաւ է որ վերոյիշեալ խորագրով գիրքը հրատարակեց նախ Ֆրանսերէն լեզուով, որ յետագային ինչպէս նախաբանին մէջ կը յիշուի, անգլերէն եւ գերմաներէն լեզուներով լոյս պիտի տեսնէ:

***

Գրքին յառաջաբանը գրած է (8 էջ) «Իսլամ եւ Արեւմուտք» Ֆրանսական ընկերակցութեան նախագահ՝ Ֆրանսիս Լաման: Ան դրուատիքով կ'արտայայտուի «լայնախոհ» եւ մարդկային իրաւունքներու «պաշտպան» Օսմանեան կայսրութեան մասին որ իսլամ – քրիստոնեայ գարաւոր ջերմ գործակցութեան շնորհիւ – այս մեղի համար իսկական յայտնութիւն մը եղաւ արդարեւ – Փոքր Ասիոյ մէջ այնքան յառաջդիմութիւն եւ զարգացում արձանագրող Պետութիւն մը եղած էր (տե՛ս էջ 14):

Երբ վերոյիշեալ ներբողալից տողերը կարդացինք, ինչպէ՞ս չէինք կրնար վերյիշել թէ անցեալին ալ կային փիէր Լոթիներ եւ Գլօտ Ֆարէլներ՝ որոնք դեռ Օսմանեան մայրաքաղաք Պոլսոյ սալայատակներուն վրայ անգէն հայ բեռնակիրներուն արիւնը չէորցած մեծ մարդասպանը անմեղ հռչակէին:

Վարչապետ Թուրկուդ Էօզալ Փոքր – Ասիոյ երեք հազար տարուան պատմութիւնը կը ներկայացնէ իբր թէ անկողմնակալ կերպով: Ան Հիթիթներուն, Յոյներուն քաղաքակրթութիւնը կը գովէ, մանաւանդ առաջիններուն՝ վեց էջեր կը տրամադրէ, բայց ոչ իսկ մէկ տող Հայաստանի եւ հայկական թագաւորութեան եւ իշխանութիւններուն մասին, որոնց գոյութիւնը Քրիստոսէ հինգ դար առաջ Մեծն Աղեքսանդրի դէպի Հնդկաստան արշաւանքին մասնակցող Քսենոփոն իր անուանի յուշերուն մէջ կ'արձանագրէ:

Էօզալ որ այս գրքով միմիայն մէկ նպատակ կը հետապնդէ եւրոպական հանրային կարծիքը խաբել, ու Թուրքիոյ «եւրոպական հասարակաց Շուկային» մասնակցութեան համար գեղին պատրաստել, լորձնաչուրթն հրեայ – Թուրք բարեկամութեան կ'անդրադառնայ, «Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդին» գովքը հիւսելու համար առիթներ կը ստեղծէ (տե՛ս էջ 63):

Էօզալի գրքին մէջ կարելի չէ գտնել նոյնիսկ մէկ ակնարկութիւն Օսմանեան կայսրութեան այլամերժ եւ կործանարար վարչաձեւին տակ գարերով հեծող ոչ – իսլամ յոյն, պուլկար, սերպ կամ հայ ժողովուրդներուն զէմ կատարուած սպանդներուն մասին: Նոյնիսկ պատմութեան մէջ «կարմիր Սուլթան» յորջորջուող Աբտիւլ Համիտ Բ. կը ներկայանայ իբր յառաջդիմական գահակալ մը եւ անոր երեսնամեայ արիւնոտ վարչաձեւը կը յիշուի իբր «յառաջդիմական» շրջան: Պարտինք հոս յիշել թէ մեր երկարամեայ պատմագիտական պրպտումներու ընթացքին չատ չանապինք վերեւ յիշուած բացատրութիւնները հաստատող փաստաթուղթեր գտնել, բայց նոյնիսկ Ժ.Թ. դարու երիտթուրքերու գրութիւններուն մէջ իսկ կարելի չեղաւ այդ տեսակէտը հաստատող գրութիւն – ներու հանդիպիլ: Դժբախտաբար Էօզալ չըսաւ թէ ուրկէ քաղած է իր եզրակացութեան վաւերագրերը…: Նոյնիսկ Էօզալ Աբտիւլ Համիտի յառաջդիմասիրութիւնը այնքան կը զովաբանէ որ մինչեւ իսկ զայն կը բաղդատէ Ճափոնի հետ: Իսկ եթէ սուլթանը չկրցաւ իր ծրագիրները իրականացնել, ըստ Թուրք վարչապետին յանցանքը Օսմանեան կայսրութեան ոչ – իսլամ հպատակներուն պատճառաւ է որոնք Ֆրանսական յեղափոխութենէն յետոյ հետզհետէ տարածուղ ազատական գաղափարախօսութենէն ներշնչուած, ցանկացին իրենց ինքնիշխանութիւնը ձեռք ձգելու սխալը գործել…:

Էօզալ միայն չըսաւ թէ, ինչո՞ւ Օսմանեան կայսրութեան ոչ – իսլամ ժողովուրդները նախամեծար պէտք էր համարէին Օսմանեան յետադիմական կործանարար վարչակարգը ու սարսուկ մը– նալը քան թէ իրենց ինքնօրինութիւնը ունենալու:

Օսմանեան կայսրութեան բարենորոգումներու շրջանի (1) միջազգային դէպքերը խեղաթիւրելով, Էօզալ կրկին Յունաստանը յանցաւոր կը նկատէ: Ըստ իրեն ան է որ պատճառ հանդիսացաւ բարենորոգումներու ապարդիւն ջանքերուն: Ան հազիւ կ'անդրադառնայ թէ Պոլսոյ մահմետական ընտրանին «բարենորոգումներու գործադրութիւնը կը ջատագովէր, պարզապէս Օսմանեան կայսրութեան փլուզումի առաջքը առնելու համար» (տե՛ս էջ 200):

Գալով ժամանակակից մեր օրերու եղելութիւններուն, Թուրքիոյ այսպէս կոչուած ազատամիտ վարչապետը կ'անդրադառնայ նաեւ Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններուն վրայ ի գործ դրուած երեւակայական (*) ճնշումներու մասին որոնք վերջին տասնամեակին սուուր ածելին իր եւ եւրոպացի դաշնակից տէրութիւններու միջեւ: Էօզալ չըսաւ թէ ինչո՞ւ վերջին երեսուն տարիներու ընթացքին Թուրքիոյ աւելի քան 250·000–ի հասնող փոքրամասնութեան մաս կազմող բնակիչներուն թիւը այսօր 100 հազարի իսկ չի հասնիր: Չըսաւ նաեւ թէ կիպրոսի, մօտ 200·000 յոյն բնակիչները ինչո՞ւ իրենց տունը, տեղը ձգելով Կղզիին հարաւային շրջանը ապաստանեցան:

Գալով երեւակայական «Հայկական ցեղասպանութեան» (տե՛ս էջ 217) որուն միամիտ Եւրոպա հաւատացած է կը գրէ Էօզալ, «ասիկա գործն է սփիւռք ապաստանած ահարեկիչներու եւ Յոյներու»: Ան կը գրէ թէ 1983–ին երբ ազատամիտ դեմոկրատ կառավարութիւնը Թուրքիոյ ղեկը ձեռք առաւ (2), ամէն բան փոխուեցաւ երկրին մէջ, բայց Եւրոպա դեռ կը հետեւի Թուրքիայի դէմ կատարուած անարդար եւ չարամիտ փրոփականտին: Անշուշտ չատ հեշտութեամբ կարելի է մի առ մի ջրել վարչապետ Էօզալի պատմական ճշմարտութեան հետ որեւէ կապ չունեցող պաշտպանողականը: Բայց ըստ մեզի այս գիրքն երեք դիւրաւոր եզրակացութեան կարելի է յանգիլ, որոնց մասին կ'ուզենք «ազգային դատ»ով հետաքրքրուող մեր կազմակերպութիւններու պատասխանատուներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել:

Ա.– Նախ գրքին հեղինակը որ Թուրքիոյ թիւ 2 անձնաւորութիւնն է կը համբաւակի, հակատակ այլազան եւ անհերքելի փաստաթուղթերու եւ վկայութիւններու, դեռ աժան ըմպարտութիւն կոչել հայկական ցեղասպանութիւնը:

Բ.– Վերջերս Թուրք պետական դէմքերը յաճախ եւրոպական հասարակաց Շուկայի անդամակցութեան իրենց թեկնածուութեան մասին կը դրեն ու կ'արտայայտուին առանց իսկ անդրադառնալու թէ – կարծես չկար այդպիսի որոշում մը – եթէ Թուրքիա եւրոպական հասարակաց Շուկային պիտի միանայ նախ եւ առաջ պէտք է ընդունի հայկական ցեղասպանութիւնը ինչպէս 1987 Յունիս 18–ին եւրոպական Խորհրդարանը պահանջեց:

Գ.– Թուրքիա պարտաւոր է նաեւ «Մարդկային իրաւունքները» տառացի կերպով յարգել եւ տառացիօրէն գործադրել իր երկրին մէջ: Մինչ Էօզալ կը դրէ թէ Արեւմուտքի ցանկութեան համաձայն մարդկային իրաւունքները կը յարգուին, անդին Քիւրտերը կը հալածուին եւ դեռ նոյնիսկ չեն արտօնուած ոչ թէ միայն իրենց լեզուն սորվելու այլ նոյնիսկ խօսելու, կարծես թէ քրտերէն լեզուն Թրքերէն լեզուի մէկ բարբառը ըլլար: Իսկ երբ վարչապետ Էօզալ կը գրէ թէ Թուրքիոյ մէջ բանտարկեալները այլեւս չարչարանքի չեն ենթարկուիր, այս տեսակէտը լրիւ կը հակասէ Էմնըսթի Ինթերնէշընըլի տարեկան տեղեկագրին որ հակառակը կը հաստատէ (3):

(*) Paris, Librairie Plon, 1988. վարչապետ Թուրկուդ Էօզալի այս գիրքը անցեալ Օգոստոսին լոյս տեսաւ:

(1) Այսինքն 1839–էն մինչեւ 1876 – 1878–ի ռուս – թուրք պատերազմը:

(2) Իր կուսակցութեան ընտրութեան կ'ակնարկէ:

(3) Տե՛ս «Լը Մոնտ», 1988 Հոկտեմբեր 6, թիւ 13589:

ԼՈՒՎՐԸ

երեկ - այսօր - վաղը

Լուվրը նոր դիմագիծ ստացաւ եւ դեռ ամէն ինչ վերջացած չէ եւ ուրեմն՝ վերջնական չէ:

Իր ամէն մէկ կերպարանափոխութեան, ան միշտ մնաց Ֆրանսայի գլխաւոր խորհրդանիշներէն մէկը: Վերապայ միայն ժամանակաշրջաններէն մէկն է Ֆրանսայի ճակատագրին, Լուվրը աղգային չըռնակականութեան պատկերն իսկ է:

Սկիզբը զինուորական մեծ ամրութիւն մըն էր, 1190–էն 1202 եւ անոր նախագահն էր՝ Ֆիլիփ – Օկիւստ: Հարկ էր փարիզը պաշտպանել, արեւմուտքին, Քափէտիէններու միապետութենէն: Շըրջուն հսկայ աշտարակ մը կը տիրապետէր այս ամրոցին: Իրմէ կախում ունէին թագաւորութեան բոլոր բերդերը: Այս աւատապետական Լուվրը, բառին բուն իմաստով, արքայական բնակութիւն մը չէր: Թագաւորին բուն բնակարանը Սիթէին պալատն էր, որ Սէնթ – Շափէլի չուրջ մեր արդարութեան պալատն է:

Շառլ Ե., ԺԴ. դարուն, ուրիշ մէկն էր: Գիտուն եւ զարգացած արքայ, հազուագիւտ առարկաներու հաւաքածոյ ընող, բարեփոխեց, գեղեցկացուց Ֆիլիփ – Օկիւստի բերդը: Արքայական գրադարանը փոխադրուեցաւ աշտարակներէն մէկուն մէջ՝ նախահայրն է մեր ազգային Մատենադարանին: Այս կերպարանքն ունի մինչնադարեան Լուվրը: Հոն է որ Շառլ Ե. կ'ընդունէր չքեղօրէն կարգոս Դ. կայսրը եւ անոր որդին՝ Վէնհէսլաս, Հռոմէացիներու թագաւորը:

1420–էն 1436, Փարիզ գրաւուած է Անգլիացիներէն, Լուվրը կը դառնայ Անգլիոյ թագաւորին բնակավայրը: Խաղաղութենէն ետք, Վալուաները կը նախընտրեն առաւելաբար Լուառի իրենց դղեակները: Բայց, Ֆրանսուա Ա. կը հաստատուի մայրաքաղաքը: 1528–ին վար առնել կուտայ Ֆիլիփ – Օկիւստի աշտարակը զոր ժամանակավրէպ կը նըկատէ: 1546–ին ալ վարպետ Ճարտարապետի մը, քսէ Ճանօթ իտալական արուեստներուն, կը յանձնէր պալատի մը չինութիւնը սկսելու հողը:

*Թագաւորին մտքին մէջ, պալատին բան կը պէտք չէ աւելի մեծ ըլլար քան հին դըղեակին բակերը, այսինքն այսօրուան Cour Carrée մէկ չորրորդը: Հանրի Բ.–ի օրով, կառուցումը կատարուեցաւ հարաւ – արեւմտեան թեւին կիսուն, Սիւլլի տագաւարին ձախ կողմը: Ճարդարումը՝ գործն էր արձանագործ Ժան Կուժոնի, վերջացաւ 1555–ին: Անոր յաջորդեց միւս թեւին կէսը, Սէնի ափին, Ֆրանսուա Բ., Շառլ Թ.ի եւ Հանրի Գ.ի շրջանին: Պատրաստին մէջ է որ տեղի ունեցաւ Ֆըրանսուա Բ.ի եւ Մարի Սթիւարի ամուսնութիւնը, ինչպէս նաեւ ապագայ Հանրի Դ.ի եւ Մարկրիթ որ Վալուայի հարանիքը, Սէն – Պարթելեմիի ջարդերուն նախօրեակին: Տարօրինակ խառնուրդ մըն է այս պալատը, կէս – զոթական, կէս – Վերածնունդ, որ այդպէս պիտի մնայ մինչեւ Լուի ԺԳ.: Քաթրին որ Մետիսիս, Լուվրի արեւմտեան կողմը չինել կուտար հանգստաւէտ մեծ բնակավայր մը, որ մնաց ծրագրուած ձեւի տակ, Թիւիլըրիներու դղեակն էր:

Յետագային, իրարու յաջորդող արքաները նոր աշխատանքներ կատարել տուին: Հարկ էր սակայն անհետացնել զոթական Լուվրի բոլոր հետքերը, կարենալ լրացնելու համար քառ քառէն, ինչ որ պլուս հանուեցաւ 1659–ին: Ինչպէս վարպետ էր Հանրի Դ., բակին չափերը քառապատկուեցան: 1674–ի չուրջ, բոլոր աշխատանքները կ'առակխուին, թագաւորը որոշած ըլլալով վերջնապէս վերապայ հաստատուիլ: Վերջացնել տուած էր սակայն Թիւիլըրիներու դղեակը մինչեւ Մարսան տաղաւարը: Գծուած էր Նոթրի կողմէ, պարտէզը կ'ամբողջացնէր «մեծ բակ»ին բացած ճամբան՝ Շան զ'Ելիզէ: Դէպի արեւմուտք յառաջխաղացումը կը չեչտուէր: Խառնաչփոթ թաղամաս մը (հիւանդանոց, առանձնատուներ, եկեղեցիներ) դեռ կը բաժնէր արքայական երկու բնակավայրերը: Երեսի վրայ ձգուած թագաւորին կողմէ, Թիւիլըրիներու դղեակը ձեռք առնուեցաւ երաժշտութեան եւ թատրոնին կողմէ: «Մեքենաներու մեծ սրահին» մէջ, յաջորդաբար տեղ գրաւեցին Օփերան, ապա՝ Քոմեթի – Ֆրանսէզը, մինչ հոդեւոր համերգը կը տեղաւորուէր կեդրոնական տաղաւարին մէջ: Լուվրի եւ Թիւիլըրիներու մշակութային ճակատագիրը դէպքերու մէջ կ'արձագանգրուէր: Դեռ հարկ էր որ այս պալատներէն առաջինը վերջնայ եւ կարգի դրուի: Այդ ալ, ԺԸ. դարու կէսուն Մարքիզ որ Մարինեըի (Փոմփատուրի Մարքիզուհիին եղբայրը) գործը եղաւ: Ան Կապրիէլի եւ Սուֆլոյի յանձնեց աշխատանքները: Արդէն կը խօսուէր իսկական թանգարանի մը ստեղծման մասին: Քոնվանսիոնն է որ պիտի իրագործէր նախկին Վարչակարգին ծրագիրը:

Երկու պալատներու միացման «մեծ ծրագիրը» դարերէ ի վեր կը փայփայուէր: Նափոլէոն փորձեց դլուխ հանել, դիմելով իր ճարտարապետներուն՝ Փըրսիէ եւ Ֆոնթէնէ: Ժամանակ չունեցաւ: Միայն Թեւին մէկ ճիւղը չինուեցաւ եւ Քարուսէլի փոքրիկ յաղթական կամարը:

Բ. Հանրապետութիւնը, այլ մանաւանդ՝ Բ. Կայսրութիւնը իրագործեցին այս դարաւոր ծրագիրը: Նափոլէոն Գ. Թիւիլըրիներու դղեակը բնակելով, վիքթոր Եւկօ փիւէլ ճարտարապետները բարձրացուին քուռ Նափոլէոնի չէնքերը, հարաւը՝ Թանգարանը, հիւսիսը՝ անոնք որոնք տրամադրուեցան Պետութեան եւ կայսեր Տան: Մորնիի դուքսին հիւրասիրասէրները ճոխ հարստութիւն մը կը ցուցադրեն, ելմտական նախարարութիւնը ժամանակաւոր կերպով հոն է, քանի որ անոնք ալ մաս պիտի կազմեն թանգարանին:

Քոմիւնը քարիւղ թափեց եւ կրակի տուաւ Թիւիլըրիներու դղեակը, որ անցած էր Լուի ԺՋ.–էն եւ Ճեղափոխութենէն ի վեր Ֆրանսայի ամբողջ քաղաքական պատմութիւնը: Գ. Հանրապետութիւնը վերաշինեց մաս մը: Այս բոլոր իրագործութեանց ընդմէջէն, երէկ եւ այսօր, Լուվրը Ֆրանսացիներու հասարակաց տունն է:

***

Եւ հետաքրքիր, այսօր, կերպարանափոխում մը եւս: Սուր բանավէճերու տեղի տուած, բայց եւ այնպէս չինացի ճարտարապետին՝ Եոհ Մինկ Փէյի բուրգը բարձրացաւ Լուվրի բակը: Նախագահ Միթերան կը պնդէ որ «բուրգը չի վնասեր ընդհ. ներդաշնակութեան»: Հարկ է «գործնական» ըլլալ, Լուվրը մատչելի դարձնել, այս ամբողջը իմաստ մը ունին, ըստ Միթերանի:

*Կը թուի որ Պետութեան ամէն մէկ գլխաւոր, կ'ուզէ «բան մը» ձգել երկրին մէջ, կապուած իր անունին: Ե. Հանրապետութեան ամէնէն համակրելի նըախագահը՝ Փոնթիու չկատուղ Նախագահը՝ Փոնթիու չկատուղ Նախագահը՝ Փոնթիու չկատուղ Ն

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ԼՄԲ. – Մերուժան Պարսամեան, ինչ ասուն մըն է փրանսահայ գաղութին համար, երբ դեռ, Բ. աշխարհամարտէն ա-ռաջ, եղբօրը՝ Մկրտիչ Պարսամեանի հետ կը հրատարակէր «Կեանք եւ արուեստ»: Այսօր, գրեթէ մոռցուած ասուն մը, որու կեանք կուտայ Արփիկ Աւետիսեան «Հայրենիքի Ձայն»ին մէջ: Կուտանք արեւմտահայերէն:

***

Արեւմտահայ բանաստեղծ Մ. Պարսամեան ոչ միայն «Քրիզանթէմ», «Բանաստեղծի սիրտը», «Մարմնեղութիւն» գիրքերուն հեղինակն է, այլեւ քանի մը հայ պարբերականներու հրատարակիչն ու խմբագիրն է:

Տակաւին երիտասարդ բանաստեղծը գոլիս կը հրատարակէ «Շանթ» (1911 – 1919) գրական հանդէսը՝ իր չուրջը հաւախմբելով պոլսահայ մտաւորականութեան լաւագոյն ուժերը: Այնուհետեւ փարիզի մէջ ան եղբօր՝ գրականագէտ – քննադատ Մկրտիչ Պարսամեանի հետ կը հրատարակէ ու կը խմբագրէ «Կեանք եւ արուեստ» գրական պարբերաթերթը, ապա տարեգիրքը:

Մ. Պարսամեանի բնակարանը, ժամանակիցներու վկայութեամբ, գրողներու ու մտաւորական գործիչներու ժամադրավայր եղած է: Ան կը գեկավարէր իր հիմնադրած գրական խմբակը:

Եւ ահա գրական այս միջավայրին մէջ 1916–ին ծնունդ կ'առնէ Մերուժան Պարսամեանի գրական յիշատակարանը:

Պարսամեանի յիշատակարանը գրական բոլոր սեռերը կ'ընդգրկէ՝ արձակ ու չափածոյ գործեր՝ ներբող, քառեակ, մաղթանքներ ու խոհեր, արձակ բանաստեղծութիւն, նորավէպ, յուշագրութիւն, թարգմանութիւններ եւայլն:

Յիշատակարանին մէջ իր արժանաւոր տեղը ունի Դանիէլ Վարուժան: Հոն պահպանուած է որպէս մասունք Վարուժանի՝ 1911 թուականի Յունիս 6–ին հայրենի Բրզնիկ գիւղէն Մ. Պարսամեանի ուղղուած նամակը, որ ունի ոչ միայն ինքնակենսագրական նշանակութիւն, այլեւ կը պատմէ Վարուժանի հոն ապրած անապահով կեանքին, զրկանքներով լի օրերուն մասին:

Այս նախաձեռնութեան մասնակցած են 165 հոգի, որոնց մէջ՝ Երուանդ Օտեան, Եղիա Տէմիրճիպաշեան, Արփիար Արփիարեան, Ռ. Որբերեան, Տ. Կամսարական, Թէոդիկ եւ շատ ուրիշներ:

Յիշատակարանին մէջ տեղ գտած են նաեւ Կովկասահայերը: Շիրվանզադէ, որ 1921–ին Փարիզ կը գանուէր, իր յիշատակը ձգած է այնտեղ: Այդ տարուան Մարտ 11–ին ան գրի առած է իր խորհրդածութիւնները կեանքի եւ գրականութեան մասին՝ «Հրաչեալի Մերուժան Պարսամեանին» խորագրով:

Յիշատակարանի ուշադրութեան արժանի գործերէն է Երուանդ Օտեանի 1918 Դեկտեմբերին գրած «Վաղուան հայ մտաւորականները» վերնագիրը կրող խորհրդածութիւնը:

Ահա եւ արեւմտահայ բանաստեղծուհի եւ հանրային գործիչ՝ Սիպիլլի «Հարցում» քնարական բանաստեղծութիւնը, որ թէեւ անթռւակիր է, բայց գրոյին տրամադրութենէն կ'երեւայ, որ ան գրուած է Ա. աշխարհամարտի տարիներուն:

Հայ բեմի մեծանուն դերասան եւ թատերագէտ Մ. Զանան 1919 Դեկտեմբերին յիշատակարանին մէջ գրած է «Թափառումներէս» արձակ բանաստեղծութիւնը, որ կը վկայէ արուեստագէտին բարձր ճաշակը եւ դէպի գեղեցիկը ուղեցած անոր բացառիկ զգայումը:

Յիշատակարանին մէջ կան նաեւ անուանի նկարիչներու գործերը: Ռ. Շիշմանեան յիշատակարանին ճակատը զարդարած է հայկական դունագեղ զարդանկարով: Երկու բնանկար ունի նկարիչ Ս. Քիւրքճեան: Սարգիս Խաչատուրեան խժանկարով ստեղծած է «Կնոջ դիմանկարը»: Եր. Գասպարեանի վրձինին կը պատկանի «Վիշտ» ճեպանկարը:

Արժէքաւոր այս ձեռագիր յիշատակարանին մէջ կան նաեւ երաժշտական ստեղծագործութիւններ, որոնց մէջ՝ Կոմիտասի «Ես լսեցի» երգին նոթաներու արտատպութիւնը: Հոն տեղ գտած է երկրաբանական այն քարտէսի ակաութիւ ընդօրինակութիւնն ալ, որ մեր պատուիրակութեան կողմէ որուեցաւ Լոնտոնի հաշտութեան վեհաժողովին կազմուած Հայաստանի սահմանները քննող յատուկ յանձնախումբին:

Այս ամէնով չի սպառիր յիշատակարանին մէջ տեղ գտած գեղարուեստա – կան եւ գրական արժէքներու թուար – կումը: Բայց այսքանն ալ բաւական է գնահատելու Մ. Պարսամեանի հայրե – նասիրտ ձեռնարկը եւ չնորհակալութիւն յայտնել Ֆրէզնօ բնակող Արամ եւ Ալիս Շիրազեան ամուսիններուն՝ այդ թանկարժէք ձեռագրերու հաւաքածոն Հայաստանի գրականութեան եւ արուեստի թանգարան յանձնելուն համար:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ 57ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Հոկտեմբեր 9, ուր Սբրոց Թարգմանչաց Վարդապետացն Մերոց մեծ չուքով նշուեցաւ Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ անուանակոչման ու օծման 57–րդ տարեդարձը եպիսկոպոսական պատարագով զոր մատոյց Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, մասնակցութեամբ՝ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի, ի ներկայութեան հաւատացեալներու բազմութեան:

Իր քարոզին մէջ պատարագիչ Եպիսկոպոսը վեր առաւ երջանկայիշատակ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի բացառիկ աշխատանքը օժտելու համար Մարսէյլի այս գեղեցիկ էջմիածնակերտ Մայր Եկեղեցիով, եւ յետոյ ծանրացաւ Թարգմանչաց Վարդապետներուն վրայ մի առ մի, ներկայ երիտասարդութեան ծանօթացնելով մեր Մշակոյթի Ոսկեդարու ներկայացուցիչները:

Պատարագի ատարին տեղի ունեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն Առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի եւ Աստղ Վահան Թորասանճեանի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ Մայր Եկեղեցւոյ անդարձ մեկնած բարերարներուն ու երկար տարիներ ծառայողներուն հոգիներուն համար, ինչպէս՝ Արծրունի Ջրբաշեան, Օննիկ Հայկազեան, Արշամ Պապայեան, Ցակոբ Մալաքեան, Վարդան Սարգսեան, Զարմայր Ալեքսանեան, Հմայեակ Քահանայ Համբարձումեան... : Մինչ այդ Գարեգին Վարդապետ Պեքճեանի ղեկավարութեամբ յատուկ պատուիրակութիւն մը, բաղկացած Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան ու Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի ներկայացուցիչներէ կը մեկնէր Սէն – Փիէռ գերեզմանատունը, զետեղելու համար ծաղկեպսակ մը Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի դամբարանին վրայ, ուր կը հանգչին նոյնպէս Մարսէյլի Եկեղեցիներուն մէջ ծառայած, վախճանեալ քահանայ հայրեր:

Մատաղի բաշխումէն յետոյ, հատուցացեալները հաւաքուեցան Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ, ուր Տիկնանց Օժանդակ Մարմինը կազմակերպած էր սիրոյ սեղան մը:

Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան կը նախադահէր, իր չուրջը ունենալով Մայր Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Գարեգին Վրդ. Պեքճեանը, Վալըն – տէ – Թիւլի Ս. Թադէոս – Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Վաչէ Ծ. Վարդապետ Ինքնաթիռեանը, Սէն – Թ'Անթուանի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Մակար քահանայ Նաճարեանը: Ներկայ էին սոյն եկեղեցիներու, ինչպէս նաեւ Սէն – Ժէռոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ, վարչութեանց ներկայացուցիչները:

Թամատայութիւնը տանձնեց Սբրոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան փոխ – առենապետներէն՝ Ցակոբ Վարժապետեան, որ իր բացման խօսքով անդրադարձաւ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի չինարար գործունէութեան, ըսելով «երբ քիչ առաջ կը գտնուէի գերեզմանին, դամբարանին առջեւ, երկու թուականներ փորագրուած՝ 1877 – 1934 կը վկայէին որ այս մեծ եկեղեցականը երիտասարդ վախճանած էր: Եւ խորհիլ որ ան, կարճ ժամանակի մը մէջ 1927–էն 1933 մէջտեղ բերաւ Մարսէյլի ութ եկեղեցիները եւ Նիսի եկեղեցին, երբ այն ատեն ժողովուրդը դեռ նոր կը հասնէր Ֆրանսա, եւ կարօտեալ էր: Եւ երեւակայել որ այս Շինարար Առաջնորդը դեռ ինչեր կարող էր ընել իր ժողովուրդին համար, որով ամբողջ իր ուժերը անոր ծառայութեան դրած էր: Ու խորհիլ որ եղան ձեռքի մատներու վրայ համրուողներ, եւ մինչեւ իսկ այն ժամանակուան մեր վարչութեան մաս կազմողներ, որոնք ինչ – ինչ մութ նպատակներով, յանդգնեցան զինքը վարկաբեկել, զրպարտել»:

Գր. Վարուժան Պոզաճեան, բարերար եւ առենապետ Սբրոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան, վեր առաւ սէրը դէպի եկեղեցին զոր պէտք է ունենանք, որով միակ միջոցն է մեր գաղութին ազգային դիտակցութեան յարատեւութեան:

Գր. Կարապետ Սայապալեան, առենադպիրը վարչութեան, չեշտը դրաւ հայ ընտանիքներուն ամենակարեւոր պարտականութեան վրայ իրենց մանուկները առաջնորդելու դէպի հայկական դպրոցները: Ան յայտարարեց որ Մայր Եկեղեցւոյ եւ Հ. Բ. Ը. Մ.–ի չանքերով աշխատանք կը տարուի, նպատակ ունենալով միացեալ ազգային միօրեայ դպրոց մը բոլոր յարմարութիւններով:

Սբրոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ, Գարեգին Վրդ. Պեքճեան խօսեցաւ գաղութին ազգային նկարագրին մասին, որ դժբախտաբար տկարացած է, եւ որուն համար չանք պէտք չէ խնայել զայն կենդանացնելու ուր որ նշաղած է, որով երիտասարդութիւնը տուժելով, մեր ապագայ գաղութն է որ կը հարուածուի: Պէտք չէ այս ահազանգը անտեսել:

Մէջընդմէջ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի ղեկավար՝ Խաչիկ Եըլմազեանի կարպատրած գեղեցիկ յայտագրով հանդէս եկան Հրանդ Կիւզէլեան, Լիա Աբթինեան, Թիրայր Գասպարեան, Անդրանիկ Մինասեան իրենց հայրենասիրական երգերով, ու արտասանութիւններով՝ Հիլտա Թուրաշ, Ցովհաննէս Վէզեան եւ Արթօ Պեքճեան:

Հարաւային Ֆրանսայի Եկեղեցական Խորհուրդի ընդհանուր ժողովին նախկին առենապետ՝ Միհրան Պօյաճեան, խօսք առնելով, առաջարկեց որ ամէն հանդիսութեան ժամանակ, կազմակերպիչ միութիւնները, միշտ ու միշտ յայտարարու – թիւններ ու հեռագրեր ուղղեն Խորհրդային Միութեան իշխանութեանց ի նպաստ Ղարաբաղի կցման Խորհրդային Հայաստանին: Առաջարկը միաձայնութեամբ ընդունուելով, հետեւեալ հեռագիրը յղուեցաւ երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 10–ին Մոսկուա, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նորընտիր նախագահին՝ Միքայէլ Կորբաչովի:

A l'occasion du 57ème anniversaire de la Cathédrale Arménienne Apostolique de Marseille, les Arméniens réunis ce Dimanche 9 Octobre 1988, demandent instamment aux Autorités Soviétiques, de réviser leur position contraire en ce domaine, à l'autodétermination du KARABAGH, et de hâter le rattachement de cette Région à l'ARMENIE SOVIETIQUE. Ce ne sera que JUSTICE - après 65 ans - qui sera rendue au Peuple Arménien.

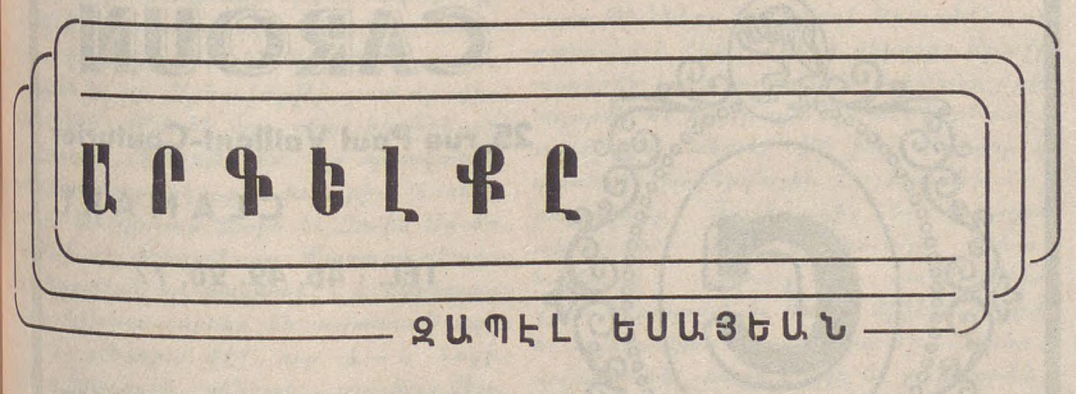
Սրտաբուխ նուիրատուութիւններ եղան Մայր Եկեղեցւոյ, (12·500 ֆրանք):

Ցակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի փակման խօսքով վերջացաւ այս հանդիսութիւնը, որուն անթերի կազմակերպութիւնը եւ համեղ ճաշերը գնահատելի էին, եւ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի անդամուհիները չնորհաւորելի են անխտիր:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

խրճելով մշակութային կեդրոն մը, որ իր ճարտարապետութեամբ աւելի քարիւղի հետազօտական կեդրոն մը կը յիշեցնէ: Վրդովումը չի վերաբերիր արդիականութեան դէմ կեցուածքի եւ չատ հանարար կարելի էր համակերպիլ Պոպրի եթէ ան Տէֆանս կամ գոնէ 15–րդ թաղամասը չինուէր: Այդպէս ալ, դժուար է համակերպիլ փէյլ նորարութեան, հոն ուրկէ Լը Նոթը անցած էր: Բայց...: Ճարկողները, դիտել պիտի տան, որ ատենին այդ ճարտարապետներն ալ, մինչեւ Հօսման, դայթակղեցուցած են եւ թէ աշխարհի մեծագոյն փրկիչը, իմաստուն վարպետը կը մնայ՝ ժամանակը: Եւ, հանարար ինչպէս կ'ըսէ Միթերան, ա'յս պարագային ալ պէտք է ժամանակ տալ՝ ժամանակին...:

Թ. Ա. Թ.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՁԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ուշ ատեն ժողովէ վերադարձին Ստեփան գնաց այցելութեան. Սաթենիկի քեռկինը զարմացած այդ ուշադրութենէն երկար խօսեցաւ Սաթենիկի առողջութեան մասին. ճիշդ էր, բժիշկը մը տահոդ էր, բայց միեւնոյն ատեն կը հաւատար թէ որոշ բան մը չկայ. աւելի հանգստին տրամադրութիւն, անարիւնութիւն եւ կազդուրուելու դանդաղութիւն. յետոյ առաջարկեց Ստեփանին երթալ Սաթենիկի մօտ:

– Այս ժամին անհանգիստ պէտք չէ անել նրան:

– Չէ, ոչինչ, արթուն է եւ վստահ եղբ որ շատ կ'ուրախանայ ձեզ տեսնելով:

Ստեփան ոտքի ելաւ եւ կանգ առաւ. կարծես կ'ուզէր բան մը ըսել, բայց լռեց եւ հետեւեցաւ տիկնոջը:

Սաթենիկ նստած էր անկողնին մէջ ու կը կարդար. իր ժպտուն եւ նրբացած դէմքը չրջապատուած հոծ մազերով կարծես տոգորուած էր յուսաբեկութիւնով. դրան աղմուկին իր աչքերը բարձրացուց, որոնք աւելի խոշոր կ'երեւային իր վտիտ դէմքին վրայ եւ ի տես Ստեփանին ժըպտեցաւ յոգնած ժպիտով:

Հետեւեալ օրը եւ յաջորդ օրերը Ստեփան այցելեց Սաթենիկին. անիկա կուզար անորոշ ժամերու եւ որքան որ իրեն հնարաւոր էր կը մնար երիտասարդ աղջկան քով. չէր խօսէր շատ, բայց իր ուշադիր եւ հոգածու նայուածքը չէր հեռանար Սաթենիկէն: Աչունը նոր կը մըտնային եւ արեւոտ քաղքին գաղջ օդը, որ բաց պատուհանէն իրենց կը բերէր չըրջակայ պարտէզներու բուրումները, տենդագին մթնոլորտով մը կը չրջապատէր դիրենք. ամէն օր գրեթէ սրտառուչ յուզումով մանուշակի թարմ փունջ մը կը բերէր իր ընկերուհիին եւ Սաթենիկ երկար ժամեր ձեռքին մէջ կը պահէր այդ ընծան մինչեւ որ փունջը քակուէր եւ թուլացած ծաղիկները մէկիկ – մէկիկ իյնային եւ ցանցուէին անկողնին եւ բարձին վրայ. իր նուրբ եւ երկայն մատները տարօրինակ եւ գրեթէ թափանցիկ ժժգունութիւն մը ստացեր էին եւ Ստեփան կը նայէր անոնց չղացրկիտ եւ ճկուն չարժումներուն, հոգին ընդլայնուած կարծես ընդունելու անսահման զգացում մը, որ չէր յայտնուեր եւ պարապ կը թողուր զայն: Ամէն անգամ երբ կը մեկնէր, կը զանգաղէր հրաժեշտի պահուն եւ երբ Սաթենիկի սեմէն դուրս կուգար, գոհ էր եւ դժգոհ միանգամայն, փոխն ի փոխ անճնատուր հակասական զգացումներու,

(Շար. 26)

ՁՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

Անիա – Մարիա Պէյլէրեան,
Պերճ – Տանի Պէյլէրեան,
զաւակները,
Քնարիկ Աքիսքալ (նախապէս Պէյլէրեան),
ցաւով կը ծանուցանեն՝

ՍԱՄԵՆԱԿ ՊԼՃԼԻՐԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահած է Հոկտեմբեր 13–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 22, ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ – Լաշէզի գերեզմանատունը:

Մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:
16, rue Pétrarque, 75016 Paris.

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԳԻՒՏ ԽԱՉ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23, ոսն է Գիւտ Խաչի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի Եւ Շրջակայից

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45–ին:
Պատարագ՝ ժամը 10–ին:
Քարոզ՝ ժամը 11·15–ին:

CHAVILLE

Dans le cadre de l'école hebdomadaire la Commission Educative de l'Ephorie de l'Eglise de Chaville organise des cours d'Arménien :
— pour adultes
— préparation BAC
dispensés par M. ATAMIAN Mesrop
les Jeudis à partir de 18 heures
dans la salle polyvalente
6, rue Père Komitas, CHAVILLE
Pour tous renseignements :
tél : 47 50 40 47 après 19 heures.

DANS LE CADRE DU 10e ANNIVERSAIRE
DU CENTRE CULTUREL
ET DE LA CHORALE SAHAK MESROP

SAMEDI 22 OCTOBRE
de 22 h à l'aube
dans les SALONS de VAUFREGES
229, av. L. Lachamp (route deCassis)

NUIT ARMENIENNE

avec
MARTEN YORGANTZ
animation Disco
TERZELEC

Réservation et vente de billets
CENTRE CULTUREL SAHAK MESROP
339 avenue du Prado, 13008 Marseille
tél. 91 77 84 70
Tenue correcte de rigueur

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. –

Ազքատներուն. – Տէր եւ Տիկին Ճակոր Պաժան 500:

Գոճակէօզեանի հոգ.ին առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Հրայր Գոճակէօզեան 200, Տիկին Մարի Աբէլեան 200, Գալուճեան 100 եւ 100 ԺԱՅ–ին:

Գաբրիէլեանի հոգ.ին առթիւ. – Գարբրիէլեան 600, Տէր եւ Տիկին Կրէկուար Դաւիթեան 500, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 200, Հրաչեան եղբայրները 200, Տէր եւ Տիկին Օհան Տալոյեան – 100, 100 Սահակ – Մեսրոպ երջ.ին, Տէր եւ Տիկին Զօհրապ Սիմոնեան 100:

Խաղողօրհնութեան առթիւ. – Բոպէր Թորլիքեան 200, Տրգատ Տէր – Պօղոսեան 200, Տիկին Բերուզ Տէր – Մարգարեան 100, Տիկին Վարպետեան 100, Տիկին Սիբանոյշ Սամուէլեան 100, Եղսա Խանոյեան 200, Անթուանէթ Տոնթ 50, Ազատնի Ճըլըզեան 50, Տէր եւ Տիկին Ազատ Ստեփանեան 100, Օր. Խանոյեան 100, Ամէմեան 100, Բամէլա Կիրակոս – եան 50, Տէր եւ Տիկին Տէօքմէճեան 100, Տիկին Վարդանոյշ Մելկոնեան 50:

Սրբուհի Պերճեանի հոգ.ին առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Տիգրան Պէքճեան 150 Ֆր., Ս. Խաչ Դպրեվանքին 100, Պոլսահայ Միութեան 100, Տէր եւ Տիկին Նչան Կիւզէլ 150, Տէր եւ Տիկին Ճարութիւն Ասլանօղլու 200, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Պալոյեան 50, Գոզեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Մալճը 200 Ս. Խաչ Դպրեվանքին, Տէր եւ Տիկին Մաքսուտ Իշճի 100 Պոլսահայ Միութեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Ազարեան 100 Սէն – Ռաֆայէլի հայկական ծերանոցին:

Խազինէեանի հոգ.ին առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Ալպէր Խազինէեան 300, Տէր եւ Տիկին Արման Օրթագարակէօղ 100, Տէր եւ Տիկին Ճարութիւն Մէրմէճի 100, Տէր եւ Տիկին Ճարութիւն Հէլվաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ճարութիւն Իսքէնտէրեան 100:

Պոկարեանի պսակին առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Սիմոն Ժամկոչեան 200:

Աւետիսեանի թաղման առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Կասթոն Աւետիսեան 500, Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեան 300, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելեան 300, Ենովք Պաթալեան 200, Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Թեր – մոնճեան 200, Ալիս Հոպճանեան 100, Ազատուհի Կոճեան 100, Ժագ Սիէլ 200, Տէր եւ Տիկին Շարլ Կարապետեան 100:

Ճիվան Մինասեանի մկրտութեան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Րոպէր Հարունեան 600 եւ 600 եկեղեցւոյ դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Մինասեան 100, 200 Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Մանուկեան 250 եւ 250 Համազգայինի դպրոցին, Լիոնել Ջարուքեան 200:

Աւետիքեանի թաղման առթիւ. – Էզաքինեան 50:

Քէսթէճեանի թաղման առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Ճարութիւն Քէսթէճեան 200:

Թօփաքեանի պսակին. – Տէր եւ Տիկին Ալպէր Թօփաքեան 1000 Ֆր.:

TERRE & CULTURE à MARSEILLE

LA CROIX BLEUE (section ville) et l'ORGANISATION TERRE et CULTURE ont le plaisir de vous inviter le Samedi 22 Octobre à 20h30 (précises) à la Maison de la Culture Arménienne, 12-14, rue Saint Bazile, à une

SOIREE D'INFORMATION ET DE SOUTIEN

qui se tiendra autour d'un
DINER - COCKTAIL

Cette soirée sera l'occasion pour l'Organisation de vous présenter les derniers travaux de sauvegarde et de restauration entrepris dans la région de Kessab (Syrie) et en Iran du nord durant les Campagnes 1987 et 1988

Vous pourrez également découvrir le dernier film réalisé durant l'été 1987 à Kessab

ԹԷՊԻ ԵՐԿԻՐ

«*RETOUR VERS LA TERRE*»
35 minutes - couleur
sous-titres français

«ՅԱՌԱՋ»Ը ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Սեպ. 1–էն, ամէն օր կարելի է «Յառաջ» գտնել՝
HAY ARARAT
118 bis, rue Etienne Dolet — Alfortville

1928 — 1988
L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
d'ISSY LES MOULINEAUX a 60 ANS

CEREMONIE ANNIVERSAIRE

DIMANCHE 23 OCTOBRE à 15 h
L'EGLISE FETE SES 60 ANS
- **HISTORIQUE** (passé présent et avenir)
  Témoignages
  Chants, musique
- **LACHER DE BALLONS**
- **RECEPTION**

28, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
tél. 47 36 02 50

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Rencontre avec,
GERARD CHALIAND
à l'occasion de la parution
du numéro spécial des
«TEMPS MODERNES»
ARMENIE - DIASPORA
Mémoire et modernité
en présence de l'un des auteurs
ANAHID TER - MINASSIAN
Samedi 22 Octobre à 20 h 45
Présentation, Signature

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section de Lyon ARAX
à l'occasion de son 60 ème anniversaire

Grand Diner-Dansant

sous la Présidence d'honneur de
M. et Mme ARMAND BAHADOURIAN
dans les Salons de l'Hôtel Terminus, 12, cours de Verdun, Lyon 2e
Samedi 22 Octobre à partir de 20 h 30
animé par l'orchestre Paros avec sa chanteuse de classe internationale
Prix : 250 F
Tenue correcte exigée
Réservations 78 23 54 00
78 75 90 30

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une exposition

ARMENIE
3000 ANS D'HISTOIRE

du 12 Octobre au 19 Novembre
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille (La Canebière)
avec la collaboration
du *CONSEIL REGIONAL PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR*
sous le haut patronage de
ALAIN POHER, *Président du Sénat*
et JACK LANG, *Ministre de la Culture*

Musée ouvert tous les jours de 9h. à 18h. (entrée gratuite)

CAROUN ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN

25, rue Paul Vaillant-Couturier
CLAMART
TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES
TRAITEUR
ÉPICERIE FINE

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ – Ամէն տեսակի լիցք (մխսով թէ ձէթով):
■ Մանքը, ■ Սու–պէօրէկ, ■ Միջուկով էօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանճով), ■ Լուբիա (վլաքի)
■ Թարամա, ■ Մուքէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանճով)
■ Արեւելեան եօթը տեսակ աւուշեղէն

* ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ *

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՉՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄՆ ՃԱՇԵՐԸ ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21
VENDREDI
21 OCTOBRE
1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.865 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.865

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹԷՆ ՄՈՍԿՈՒԱ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ

«CORRIERE DELLA SERA»

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ «ԱՊՇԵՑՈՒՑԻՉ ԵՒ ՀՈՅԱԿԱՊ ՏԵՍԱՐԱՆԸ»

Սումգայիթ գացած է «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը, որ քանի մը չարաթ առաջ ալ Երեւան էր:

*Տընի Լըկրա կը խոստովանի թէ չէ կրցած յստակ եւ ճշդրիտ պատկեր մը կազմել վեճարուարեան Ղարաղերուն բուն պնդութեան մասին: Նոյնիսկ, կ'ըսէ պաշտօնական աղբիւրները հակասական լուրեր կ'ատան: Կը նկարագրէ «անտարբեր անդրդուելիութիւն» մը, թէեւ, կ'ըսէ, ոչ ոք մոռցած է, ինչ որ «դէպքերը» կ'անուանէ: Կ'անդրադառնայ Սումգայիթի այդ «դէպքերուն» պատասխանատուներու պատասխանատուութեան: Ներկայիս, երեք Ազերիներ կը դատուին Մոսկուայի Գերագոյն Ատեանին առջեւ (հեռատեսիլի ի· կայնը նկարներ ներկայացուց Զորեքշաբթի իրիկուն): Լըկրա կը դրէ· – «Ամբողջ ընտանիքի մը դահիճները»: Հրաշա՛լի է, սակայն, Սումգայիթի դատարանին նախապահին առած բացատրութիւնը, պատասխանատուութեան Մոսկուա փոխադրուելուն առընչութեամբ·– «Հոս, ձգտում ունինք չատ ծանր պատիժներ տալու»···: Ըստ երեւոյթին, կ'ակնարկէ Իսմայիլովի որ գլուխը փրկեց 15 տարի բանտարկութեամբ ազատեցաւ, հաստատուելէ ետք թէ ինչ չարչարանքներով սպաննած էր 60-ամեայ Հայ մը: Լըկրա կ'արձագանգէ նաեւ այլ դատապարտումներու, որոնց մասին գրեցինք առջի օր, աւելցնելով թէ մանրամասնութիւնները կը պակսէին: Ուրիշ մը դատապարտուեր է 10 տարի, երրորդ մը՝ 6 տարի բանտարկութեան: 100 ղեմածրարի վրայ, կ'ըսէ, 28 դատավարութիւն տեսնուած է Սումգայիթ, ամէնէն ծանր յանցանքները երկու ամիսէ կը դատուին Ռուսաստանէն եկած տեսան – ներու կողմէ, օրինակ՝ Վսրոնէժի դատարանն է, որ երկու չաբթի դատ մը պիտի տեսնէ: Ո՞վ են այս «խուլիկանները» (չակերտը «Ֆիկառօ»ին կը պատկանի) որոնք քարուքանդ ըրին եւ արիւն հոսեցուցին Փետրուար 28–ին եւ 29–ին Սումգայիթի այդ թաղամասը: Քաղաքապետը, Ալի Կասանով կը բացատրէ· – «Երիտասարդ աշխատաւորներ են ապաստան գըտած են չէնքերու մէջ, ուր 4 – 5 հոգի կը տեղաւորէն սենեակ մը ունին»: Այս «վրաստան»ներուն ոչ մէկը կուսակցական է, ոչ ալ ուսումնական վկայական ունի եւ քաղաքապետ ու դատախազ տարբեր բաներ կ'ըսեն: Փողոցի անցորդը, մեծ – հայրիկ մը, կը դժգոհի· – «Անհանգնալի է ինչ որ անցաւ դարձաւ: Տարիներէ ի վեր համբերած կ'ապրէինք ··· դիտէք խուլիկաններու գործն է, դրդուած անտեսանելի ձեռք է մը···»: Կարծես, կ'ըսէ լրագրողը, «Բաքինսկի ռապոչի» կը կարգաս, Մարտի առաջին օրերուն, ուր նոյն բանը կը գրուէր: Բայց, այս տեսակէտը չի պիմանար, երբ խօսակից մը կը պնդէ որ միայն քանի մը հարիւր հայ ընտանիք հեռացած են քաղաքէն եւ նոյնիսկ ոմանք կը վերադառնան: Երկու – երեք Հայեր, Հանրապետութեան առեն, կ'ըսեն թէ իրենց 18 հազար հայրենակիցներէն, որոնք Սումգայիթ կ'ապրէին, հազիւ 700 մնացած են եւ անոնք ալ մեկնելու կը պատրաստուին: Երեւանի մէջ, կ'աւելցնէ Լըկրա, զգուշացուցած էին մեզ ըսելով· – «Ամէն ինչ պիտի ուրանան, պիտի վստահեցնեն ձեզ թէ ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ: Մի՛ հաւատաք»: Քաղաքապետին երբ դիտել կը տրուի թէ զօրքը տուն – տեղ եղած է, ան կ'ըսէ թէ օգնելու համար է նոր չէնքեր չինելու···, հայ վարորդը ուսերը կը թոթվէ· – «զօրաղունդ մը կայ որ հոս կը դիշերէ եւ պատրաստ է միջամտելու»: Կատանով կը հաստատէ· – «Երբե՛ք փետրուարի պոկրոմը չի կրկնուիր»:

× «Մոնտ» կը դրէր Զորեքշաբթի իրիկուն թէ ըստ ԹԱՍՍ–ի Մոսկուա դատուող երեք Ազերիները կը կոչուին· – Ա· Ախմետով, Ի· Իսմայիլով (առաջին դատապարտեալին եղբա՞յրն է···) եւ Ե· Ճաֆարով: Մեղադրանքն է· – «Կազմակերպութիւն եւ ուղղակի մասնակցութիւն զանգուածային խառնակութիւններու եւ պոկրոմի, դիտումնաւոր հրդեհներու եւ մարդասպանութեան»: Դատավարութեան բացուելէն առաջ, զոհերու ընտանիքները հայրենասիրական երգեր հնչեցուցած են եւ նկարներ ու մահուան հաստատաթուղթեր պարզած:

× «Ռոթիտիէն տը Փարի» ալ, Հինգշաբթի առաւ, երկու տողով կը հաղորդէր որ 200 ուսանողներ զրաւած են Սեփհանակերտի մանկավարժական Հիմնարկը, բողոքելու համար զինուորներու հաստատման դէմ:

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 18ի «Ռոմիէռ Տէլլա Սեռա» խառնական օրաթերթը չահեկան թղթակցութիւն մը հրատարակած է, որու մէջ Մարիօ Ռամառօ իր տպաւորութիւնները կը պարզէ Երեւանէն, ուր գտնուեր է Հոկտեմբերի սկիզբը: Առաջին տողերէն իսկ, կուտայ Հայաստանի մթնոլորտը եւ իր հիացումը· – «Վերջապէս, աչքերովս տեսայ թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ խորհրդային Հայաստանի մայրաքաղաքը: Ապշեցուցիչ եւ հոյակապ տեսարան մը· – Մոսկուայի իշխանութեան հարաւը, սահմաններու վրայ Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ, փոքրիկ եւ ազնուական ժողովուրդ մը, դարերով հալածուած, ոտքի կ'ելլէ եւ բարձրաձայն արդարութիւն կը պահանջէ, ասպարէզ կարդալով խորհրդային իշխանութեան նման հսկայի մը»:

Ապա, լրագրողը կը նկարագրէ Թատերական հրապարակը, վերամկրտուած կը յիշեցնէ՝ Ազատութեան հրապարակ, ուր իրիկուան 7–ին կը սկսին հաւաքուիլ եւ հեռվհեռէ կուգան մտաւորականներ ալ ու խօսք կ'առնեն:

Լրագրողը կ'ակնարկէ Ստամպոլցեանի երեսփոխանական ընտրութեան («Յառաջ» Հոկտեմբեր 12), ցուցարարներու զգեստաւորման (մեծ մասը, կ'ըսէ մոխրագոյն հագուած են, բաճկոնով եւ փողկապով, բայց կան նաեւ բաց չապիկով) ու կը հաստատէ որ ճառախօսներէն ոչ մէկը անջատում կամ անկախութիւն կ'ուզէ, այլ պահանջներ ըստ խորհրդային Սահմանադրութեան:

Թղթակիցը նաեւ այցելած է Խոստնիոյ մայրաքաղաքը՝ Տալլին:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐՈՎ ԵԿԱԾՔ

Հայաստանեան մամուլը խղած է սկըզբնական չրջանի լռութիւնը ու բաւական տեղ կուտայ արցախեան հարցին զարգացումներուն· թէեւ պէտք է ըսել նաեւ թէ, դրեթէ միշտ աւելի դիպուկ, աւելի հետաքրքրական լուրերը կուգան արտասահմանեան աղբիւրներէ, ինչպէս՝ Սումգայիթի զոհերու ցանկը, «Ղարաբաղ» կոմիտէին կազմը, անպաչտօն հրատարակութիւններու լուրեր, եւայլն: Հայաստանի թերթերը հակառակ արցախեան նիւթին մէջ իրենց յաջողած այժմէականացումին, կը չարունակեն անհետաքրքիր լուրերով ալ սիւնակներ լեցնել, իսկ անդին, մեր առօրեային հետ անմիջական կապ ունեցող կարեւոր լուրեր չաճախ կը տրուին յօդուածներու սիւնակներուն մէջ, ուր կրնան դիւրութեամբ վրիպիլ ընթերցողներու ակնարկէն: Ո՛վ դիտէ, հրապարակայնութեան թերի ընկալո՞ւմն է պատճառը, թէ չափաւորութեան, չրջահայեացութեան մեր չատ անդամ չափազանցուած դիծը: Ամէն պարագայի, այս կացութենէն տուժողը, կամ գոնէ անհանգըստացողը քիչ մը իրականութիւնը կ'ըլլայ, չատ մըն ալ ընթերցող զանգուածը:

«Գրական Թերթ»ի նոր հասած Հոկտեմբեր 7–ի թիւին մէջ այս կարգի երկու լուրեր կը տրուին, առաջինը՝ Սեդա Վերմիչեւայի «Ո՞րն է սահմանագիծը» խորագրուած յօդուածին մէջ, իսկ երկրորդը՝ «Նամականի» բաժինով:

Իրարմէ բոլորովին անջատ պատահարներ նոյն էջին վրայ, դրացի սիւնակներու մէջ կուգան յստակ կերպով ցոյց տալու թէ արցախեան հարցի սառնակոյտին չուրի տակ մնացած մասը ինչպիսի՛ եռեւեփումներ կը պարփակէ: Ու մարդ երբ կը կարդայ պատահածները, որոնք կ'աղաղակեն թէ Սումգայիթը, Ջալալօղլուն, Զարդախլուն դրդռումներու ենթարկուած անպատասխանատու խուլիկաններու պատահական արարքը չէին, կը զարմանայ միայն· կը զարմանայ տեսնելով անհաւատալի ու անըմբռնելի մեծութիւնը այն ափ մը ժողովուրդին, որուն ինչպէս կը դրէ Սեդա Վերմիչեւա· – «Համբերութիւնը հատաւ, հատաւ, բայց այդ նոյն ժողովուրդն իր մէջ ուժ գտաւ դիմանալու եւ Սումգայիթում թափուած Հայոց արեան դիմաց Հայաստանում բընակուող Ադրբեջանցիների արեամբ չպատասխանելու»:

Ու այդ ժողովուրդը յանցաւոր նկատուեցաւ, որովհետեւ հաւատացած էր թէ վերակառուցումը իրեն իրաւունքը կուտար չեչտելու թէ, «ԼՂԻՄ–ը հայկ· էթնիկական տարածքային միաւոր է ոչ թէ Ադրբեջանի հողի վրայ, այլ Ադրբեջանի ենթակայութեան տակ»: Իսկ յանցանքը ծանրացնող պարագան այն եղած էր որ նոյն ժողովուրդը պահանջած էր ենթակայութեան ու տարածքի միաւորում, հղացին հիման վրայ:

Վերակառուցումը Յուլիս 18–ի որոշումին մխիթարական փշրանքներ ալ ընկերացուցած էր· այսպէս՝ «Լեռնային Ղարաբաղի մշակութա – տնտեսական զարգացման ծրագիր մշակուեց···»: Երանի թէ մշակուած չըլլար, քանի որ այսօր այդ ծրագիրն ինքը նոր յուսախաբութեան ու կատաղութեան աղբիւր դարձաւ ժողովուրդին համար: Սեդա Վերմիչեւայի տողերը կը պատմեն այդ ծրագրին հետեւող իրադարձութիւնները· – «Յուլիսի 23–ին Հայերին, Սումգայիթի բնակիչներին, արգիլուեց Սումգայիթից ԼՂԻՄ իրենց նոր բնակավայրը տեղափոխել անմնական իրերը: Օգոստոսի 4–ին Լեռնային Ղարաբաղում պուլտոզերով ոչնչացուեցին Հաթերքի խաչքարերը, Օգոստոսի 10–ին Լեռնային Ղարաբաղում, գմբէթի պայթեցմամբ, ոչնչացուեց 1119 թ· կառուցուած Ամենափրկչի վանքի ամբողջ համալիրը: Իսկ Օգոստոսի 18–ի՝ Խոջալու գիւղի արիւնալի իրադարձութիւնները վկայեցին թէ որքան անկայուն էր նախորդ շաբաթների հաւասարակշռութիւնը, թէ որքան հասունացել է կոնֆլիկտի արմատական լուծման անհրաժեշտութիւնը: Այդ պայթիւնի ալիքը վայրկեանապէս տարածուեց Հայաստանում, ոտքի հանեց նրա ողջ քնակչութեանը: Եւ նորից գործադուլներ, նստացոյցեր, զօրքեր, պարետային ժամ Լեռնային Ղարաբաղում»:

Դէպքերու չարունակութիւնը ժամանակագրական կարգով կը պատմուի «Նամականի»ին մէջ, Հայաստանի հեռատեսիլին եւ ռատիօհաղորդումներու պետական կոմիտէի աշխատակիցներ՝ Օնիկ Մէյմարեանի, Սուրէն Ներսիսեանի, Աշոտ Փահլեւանեանի եւ Ազնաւրերդ դիւղի նախկին բնակիչներ՝ Սէյրան Վարդանեանի, Սուրէն Հայրապետեանի կողմէ· – «Սեպտեմբեր 9–ին երկու մեքենայով Երեւանից ուղեւորուեցինք դէպի Նախիջեւանի Ազնաւրերդ գիւղը: Մեքենաներից մէկը դասագրքեր էր տանում ցածր դասարանցիներին, միւսը հայկական հեռուստատեսութեան մեքենան էր, յատուկ սարքաւորումներով կահաւորուած, որը տեղում չափումներ պէտք է կատարէր՝ որոշելու թէ ինչ կարելի է անել, որպէսզի գիւղը դիտի Հայկական Հանրապետութեան հեռուստահաղորդումները»:

Այս խմբակը ղէպի Ազնաւրերդ ճամբայ ելած է տեղացիներու խնդրանքով· Նախկագրերները կ'աւելցնեն նաեւ թէ Նախիջեւանի մէջ ժողովուրդը բացի Ադրբեջանէն կը դիտէ Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի հաղորդումները:

Երեւանէն Ազնաւրերդ դիմողները ունէին հարկաւոր բոլոր արտօնութիւնները եւ անհրաժեշտ փաստաթուղթերը:

Ուղեւորութեան չարունակութիւնը կ'անցնի անհաւատալի հանդրեւաններէ· «Նախիջեւանի Ինճեվաւար Հանրապետութեան տարածք մտնելուն պէս մեզ դիմաւորեցին ներքին գործերի բաժնի աշխատակիցները: Ստուգեցին բոլոր փաստաթղթերը ասացին· – «Դուք Ազնաւրերդ չէք գնա»: Պատճառը բացատրելու ոչ մի ցանկութիւն· «Մեր տարածքն է, չէք գնա եւ վերջ»: Սկսեցին մեզ ուղեկցել: Ճանապարհին «դիմաւորողներ»ի պաշտօնները կամաց – կամաց բարձրանում էին: ··· Մեր վիրաւորանքը սահման չուներ· այն տպաւորութիւնն էր ստեղծւում թէ Հանրապետութեան էրէական հետախուզութեան աշխատանքն սկսում է, երբ Նախիջեւանի տարածքում Հայաստանից մարդիկ կամ հայկական հեռուստատեսութեան մեքենայ է յայտնւում: Հարկադրուած Նախիջեւան գնացինք: Ու թէեւ մեզ խոստացել էին մարզկոմ տանել, անկնկալ ներքին գործերի մինիստրի առանձնասենեակում յայտնուեցինք: Այնուհետեւ, ծանր խօսակցութիւնից յետոյ, եղանք մարզկոմի երրորդ եւ Բարեկի շրջկոմի առաջին քարտուղարների մօտ: Նրանց ասացինք որ դէպքի մասին տեղեակ կը պահենք Մոսկուա եւ Ադրբեջանական կառավարութեանը: Պատասխանեցին, թէ մեզ մի վախեցրէք, գնացէք այստեղից: ··· Մեզ ամէն քայլի վիրաւորում էին, իսկ այն ինչ կատարուեց մարզկոմի մուտքի մօտ, աներեւակայելի էր: Մարդկանց գրելու համար սկսեցին դիմել տարբեր պրովոկացիաների: Ներքին գործերի մինիստրը խփեց Սէյրանի վարդանեանին, որուն միլիցիոներները տարան բաժին: Տարբեր մակարդակի պաշտօնեաներն ամենավերջին բառերով հայհոյում էին մեզ ու գիւղացիներին: «Ես ձեզ ցոյց կը տամ, ուր ամիս է նստել էք մեր վզին» – ասում էր մինիստրը եւ սպառնում հաշուեյարդար տեսնել: Այդպէս էլ չթողեցին Ազնաւրերդ բարձրանալ, մեզ նորից «ուղեկցեցին» մինչեւ Հայաստանի սահմանը: Ստիպուած վերադարձանք Երեւան՝ հիասթափութեան խոր զգացումով եւ զայրացած նրանց անօրինական գործողութիւններից»:

Ահա՛ արցախեան սառնակոյտին անտեսանելի մասէն դրուագներ, կամ բացատրական էջ մը, թէ ինչպէ՞ս կը գործադրուի Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին որոշումով պատրաստուած մշակութային ծրագիր մը···:

Ա· ԹՈՓՈՃԵԱՆ

68–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՀԱՃԸՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

ԻՈՆՃՊԷՍ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԵՑԱԻ ՀԱՃԸՆԸ

Գրեց՝ ԼԵՒՈՆ ԳԱՃԵԱՆ

Առաջին համաշխարհային պատերազմին՝ ինչպէս Թրքահայաստանի ամբողջ հայութիւնը, նոյնպէս նաեւ Կիլիկիոյ բարձունքներուն եզող Հաճնոյ երեսունեւհինգ հազար հոգի հաշուող հայ բնակչութիւնը, 1915–ին բռնի տեղահան – ւելով իր խաղաղ ու չէն ծննդավայրէն քշուեցաւ դէպի Տէր – Զօրի արաբական անապատներու անջրդի վայրերը:

Աստուած սակայն տարագրուած վերապրող Հաճընցիներէն մաս մը արժանի ըրաւ վերազառնալու իրենց ծննդավայրը, վերազարձողները սակայն իրենց եկեղեցիներն ու դպրոցները հրկիզուած, տուները աւերակուած եւ անոնց տեղ մարզահատակի բարձրութեամբ խոտեր բուսած գտան: Հաճընցիները սակայն, աշխատասէր եւ կորովի ժողովուրդ մը ըլլալուն, չտատով սկսան վերակառուցանել իրենց ծննդավայրը ու չէնցնել իրենց սիրած Հաճընը:

Ձակատագիրը սակայն, Հաճընցիներու հոգիս վերապատած խաղաղ կեանքը կրկին խախտելու համար Պետութեանց քաղաքական յետին հետապնդումներն ու չահերը կրկին վրդովեցին կացութիւնը, պարտուած Թուրքին առիթ տալով չարունակելու իր բնաջնջական վայրագութիւնները:

Այսպէս, 1920 Մարտ ամսուան սկիզբի օրերուն, Թրքական զօրքը դիրք կը հաստատէ Հաճընի դիմաց, ասիկա երբ կ'իմանան տեղացիք, անմիջապէս՝ զօր. Անդրանիկի զինուորներէն Սարգիս Ձէպէկճեանի դլխաւորութեամբ, բոլոր կարող ուժերը ընդհանուր զօրակոչի ենթարկելով կը կազմակերպէ ինքնապաշտպանութեան մարմին մը. այս ընդհանուր չարժումը դլխաւորող Ձէպէկճեան նախատեսած էր իրենց սպառնացող վտանգը. եթէ չունենանք արտաքին օգնութիւն, վստահ թէ 1915–ի ծրագրուած ցեղասպանութեան չարունակութիւնը պիտի ըլլար:

Հաճնոյ ինքնապաշտպանութեան խորհուրդը, այս մասին տեղեկացուց Ամերիկայի Հայ Ազգային Իշխանութեան:

Ձէպէկճեան սկսաւ դիմադրական պատրաստութիւն, կարգ – կանոն հաստատեց, ամէն մէկուն կարողութեան համեմատ պաշտօններ տուաւ եւ զինուորական խիստ օրէնք եւ կարգապահութիւն պահանջեց:

Ձէպէկճեանի նախատեսութիւնը իրականացաւ, թշնամին 25 – 30·000 ուժերով, թնդանօթով ու արագահարուածներով սկսաւ յարձակիլ Հաճընի վրայ, թուրք բանակը դէպի քաղաք առաջնորդել սատար հանդիսանալով:

Բայց Հաճընցի քաղաքի տղաքը որոնք վրէժի ոգիով լեցուած էին, չնորհիւ Ձէպէկճեանի խօսած հայրենաչունչ ճառերուն, կրցան ետ մղել առաջին այդ յարձակումը, որ կրնար բնաջինջ ընել ամբողջ վերապրող հանճընցիութիւնը:

Ամերիկայի Հայ Ազգային Իշխանութիւնը, քաջալերական մեծ խոստումներ ըրած էր, օդնական ուժեր դրկել որպէսզի ի դին ամէն գոհողութեան, դիմակալէ բոլոր նեղութիւնները ապագայ ազատ – անկախ Կիլիկիոյ սերոյն: Ամիսներ անցած սակայն խոստացուած այդ ուժը չհասաւ:

Թշնամին օրըստօրէ կը սեղմէր պաշարման օղակը, որպէսզի օգնութեան փորձերը խափանելով յուսահատութեան մատնէ Կիլիկիոյ փրկութիւնը եզող Հաճընը:

Գիշեր մը, յանկարծ հրացանաձգութիւն մը ծայր կուտայ մերիններուն կողմէ, Սուրբ Յակոբայ վանքը որ Հաճընցիներու ամէնէն զօրաւոր դիրքերէն մէկն էր, յարձակումի կ'ենթարկուի թշնամիին կողմէ, այդ պատճառաւ մեր մարտիկները անտեսելով ամէն բան գրոհ կուտան ձեռքէ չհանելու համար այս ամրակառոյց դիրքը: Առաջին օրուան այս անակնկալ յարձակումին տղաքը կրցան ետիրանալ թէ Ս. Յակոբայ եկեղեցիին եւ թէ Ս. Սարգիսի չէնքին:

Հաճընցիներուն համար կարեւոր էր նաեւ դրաւել Գրաէթի միխոնարներու չէնքը, ուր մօտաւորապէս երկու հարիւր որբեր կային: Ուրեմն մեր տղաքը ի դին ամէն զոհողութեան պաշարեցին որբանոցը ազատագրեցին այդ որբերն ալ:

Սակայն կը ստեղծուի մտահոդիչ պատկայ մը: Այդ որբերը ինչպէս կարելի պիտի ըլլայ անուցանել երբ ժողովուրդը անօթութենէ կը տառապէր. բարեբախտաբար մատակարար մարմինը բծախնդիր կարզադրութեամբ եւ խնայողութեամբ անունդ կը հայթայթէր տոկալու համար: Տիրող այս անել կացութենէն ազատելու միակ միջոցն էր դրաւել Թընդանօթը:

Ինքնապաշտպանութեան կոմիտէն՝ Թնդանօթը դրաւելու որոշումը տալէ ետք ծրագրեց որ յարձակումի մասնակցող բոլոր կամաւորները նոյն համազգեստը ունենան ըլլայ ֆրանսական կամ անգլիական որպէսզի կարելի ըլլայ թշնամին մոլորեցնել:

Ընդհանուր հրամանատար Ձէպէկճեան այդ օրերուն ծանրօրէն վիրաւորուած էր, կարզադիր յանձնախումբը, Ձէպէկճեանի տեղ փոխ հրամանատար նշանակեց Արամ Կայծակը, որ «Վրէժ» խումբին զեկավարն էր: Այս խումբին պաշտօնն էր հսկել ներքին անդորրութեան եւ օդնութեան փութալ թշնամիին կողմէ յարձակման ենթարկուած դիրքերուն:

Ձէպէկճեան իր քաղաքի մարտիկները զգեստաւորելէ ետք անոնց հայրենասիրական ճառ մըն ալ խօսեցաւ, թելադրելով որ միշտ արթուն ըլլան եւ սպասեն որուելիք հրամանին.

Մահը տեսած եւ անոր դառն բաժակը ըմպելու աստիճանին հասած ֆէտայի – ներու աչքերուն մէջէն վրէժ կը կարդացուէր, ամէն մէկը կարծէք բանակ մը կըտրած կը պատէին որուելիք հրամանին.

Վերջապէս երկար խորհրդակցութիւն – ներէ վերջ հրամայեց որ յարձակումը մեր կողմէ ըլլայ, տղաքը Ս. Հաղորդութիւնով մը սպառազինուէ՝ խրախուսիչ խօսքեր տալէ յետոյ յանձնեց Արամ Կայծակի հրամանատարութեան:

Դիտուած է որ նեղ օրերու մէջ մարդ բարեպաշտ կը դառնայ. յարձակումի չմասնակցողները՝ սկսան աղօթել Աստուծոյ որպէսզի զօրացնէ մարտիկներու կամքը եւ զանոնք յաղթական դուրս բերէ: Հինգ ժամ տեւող ահեղի կռիւ վերջ դադրեցաւ հրացանաձգութիւնը, մերինները յաղթած էին ցիրուցան ընելով եւ փախուստի մատնելով թշնամին ու գրաւելով Թնդանօթը իր բոլոր ռազմամթերքով, ռումբ, փամփուշտ եւ ուտես – տեղէն. այս վերջինէն չկրցան օգտուիլ քանի որ թշնամին փախչելու ատեն քրիւղ թափած էր. բայց միւս ահարները բաւական օգտակար եղան:

Տղոց վերադարձը խնդուով լեցուց ժողովուրդը, զերի ինկած Թնդանօթը երգով ու պարով բերին զետեղելով Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ բակը անոր բերանը այս անգամ դարձնելով իր հարազատներուն՝ Թուրքին դէմ: Ժողովուրդը՝ հրադադարէն օգտուելով համարձակութիւնը ունեցաւ պարտէզները ու դաշտերը երթալու, ուտելու համար խոտ, կամ խընձոյղ հաւաքելու. դժբախտաբար ան ալ չգտաւ. ամէն կողմ չոր ու խոպան էր:

Անօթի ու ծարաւ վիճակով անկարելի էր չարունակել կռիւը, մանաւանդ որ Ատանայէն գալիք օդնութիւնը կ'ուշանար, ռազմամթերքի պակասը սկսաւ մտահոգել մեր մարտիկները. հապա՞ անունդի պակասը: Թշնամիին դիմադրաւելու համար ստիպուած եղան կենդանիները՝ նոյնիսկ ձի, էշ, կատու, շուն մորթելով եփել եւ ուտել. երկու կրակի մէջ մնացողը միայն կրնայ թափանցել անոնց քաշած տատապանքին ահաւորութեանը: Հակառակ ասոր, կռուող տղաքը մէկ նպատակ ունէին իրենց նշանաբան. – կամ Թշնամիին զնդակով մեռնիլ եւ կամ ազատագրել հայրենիքը, բայց երբեք դառնանալ անոր:

Թնդանօթը գրաւելէն ու թշնամին փախուստի մատնելէ յետոյ չորս մը խաղաղութիւն տիրեց, բայց անունդի պակասը կը տառապեցնէր ժողովուրդը. անօթի էին մեծ ու պզտիկ. սովահարութեան վտանգէ խուսափելու մտքէն մղուած զեկավար մարմինը կ'որոշէ, Հաճընէն քալելով չորս ժամ հեռաւորութեան վրայ եղող թրքական «Ռումլու» եւ «Կիւզելիմ» դիւղերու վրայ անակնկալ յարձակում – ներ գործելով աննդամթերք ճարել:

Արամ Կայծակի ոգեւորիչ խօսքերէն ու ցուցմունքներէն ետք, Վահան քահանայ հօր կողմէ հաղորդուելով 400 հաճընցի քաջարի տղաք, Արամ Կայծակի հրամանատարութեամբ ճամբայ կ'ելլեն իրագործելու համար յանձնուած որոշումը:

Այսպէս, առաւօտուն, կանուխ, ժամը հինգին, հաճընցի տղաք անսպասելի յարձակումով անակնկալօրէն խուճապի ու փախուստի կը մատնեն դիւղացիները:

Արամ Կայծակ իր խումբովը յարձակած էր Ռումլու դիւղին վրայ, իսկ Դանիէլ Ջաուշն ալ Կիւզելիմ դիւղին վրայ: Թուրքերը ընդդիմանալ չկարենալով լքած ու հեռացած էին իրենց տուներէն, որով՝ հաճընցի հերոսներու քաջագործութիւնը իրագործուած ու յաջողած էր:

Յաղթական հաճընցի տղաքը դիւղերէն ներս մտնելով ձիերու ու էշերու վրայ կը բեռցնեն արմտիք ու այլ ուտեստեղէններ ու բաւականաչափ ալ կով, եզ ու ոչխար հետերնին քշելով կը վերադառնան Հաճըն: Բայց վեց – եօթը հազար ժողովուրդ կերակրելու համար այս անունդը ժամանակաւոր էր:

Հոս փակագիծ մը բանալով կը մտածեմ թէ, եթէ Ատանայէն գալիք օդնութիւնը չխոպանէր ինքնապաշտպանութեան զեկավարութիւնը, այս խաղաղութիւն տիրած չրջանին, հաւանաբար քիչ վնասով կարելի ըլլար Հաճընի ժողովուրդը փոխադրել Սիս, ուր՝ ֆրանսական զօրք կար:

Հաճընցիք ոգեւորուած այս մեծ յաջողութենէն, կ'որոշեն երկու ժամ տեւողութեամբ հեռու եզող «Կիարլէչէն» դիւղի վրայ եւս նման յարձակում մը իրագործել:

Այս անգամ սակայն, թշնամիին թափարդը չէյնալու մտահոգութեամբ, դիւերով յետախոյզներ կը ղրկեն քննելու համար հոն տիրող կացութիւնը:

Դժբախտաբար սակայն, վերադարձող յետախոյզներու բերած տեղեկութիւնները մտահոգիչ էին, որովհետեւ, Թուրքերը այս անգամ աւելի մեծ թնդանօթով ու մեծաքանակ ռազմանիւթերով նոր յարձակման մը պատրաստութեան մէջ էին: Ամէն մէկ տղու համար ալ հինգական ռումբ բաշխուեցաւ, որոնք ամրացուած էին ձողերու ծայրերուն, որպէսզի ռումբերը նետելէ ետք ձողերը ձեռքերնին մնան եւ ետ դառնալու ատեն զանոնք ալ հետերնին բերեն:

Ռումբերը նետելէ ետք, ամէն մէկ տղու ձեռքին մէջ մնացած էր ատրճանակ մը եւ սուր մը:

Ամէն ինչ պատրաստ էր, ամէն մէկ տղու սիրտը կը բաբախէր, ամէն մէկ տղու ուղեղին մէջ կը պտտէին հայրենի տունը, ընտանիքը, հարազատները, հարեւանները, ծնողքը, ազգականները, ամէն ինչ որ սիրելի էր, ամէն ինչ որ կը կազմէր իրենց կեանքը, ամէն ինչ որ կը կազմէր իրենց հայրենի Հաճընը:

Ամէն մէկ տղու ուղեղին մէջ կը պտտէին նաեւ Հաճընի հերոսամարտի վերջին օրերուն տեսած ու հակայ դժուարներ ծանուցած – փոխելու ծրագիրը կանխուած է ոուս մտաւորականութեան ու ամբողջ ժողովուրդի բողոքին ձայնով: Սակայն ի՞նչ կը պատահի Հայաստան: կարծես Հայոց փոքրիկ հողը արդէն բաւական ապատակութիւններու ենթարկուած չըլար, տակնօրէ մշակուած եղուարդի ջրամբարի իրականացումը դեռ կը չարունակուի: Այսօր Եղուարդի չրջանի մըտահոգ ժողովուրդը, կանխատեսելով դլուխը գալիք վտանգը, կը բողոքէ, բայց լսող չկայ, ինչպէս տակնին չէ լսուած նաեւ այդ նախագծին դէմ բարձրացող մտաւորականներու ձայնը:

Յօդուածագիրները, իրենք եւս Հայաստանի գիւղատնտեսութեան համար անհրաժեշտ կը գտնեն ջրամբարներու ստեղծումը: Բայց ո՞ւր, ի՞նչպէս, ի՞նչ տարողութեամբ պէտք է ըլլան անոնք: Այս հարցերն են, որ գիտական ու համաժողովրդական քննութեան պէտք է դրուին:

Եղուարդի ջրամբարը երկու դլխաւոր բացասական կէտեր ունի: 1200 հեկտար հողատարածութիւնը, որ ջուրին տակ պիտի մնայ ըստ յօդուածագրերուն, «առանց չափազանցութեան, լաւագոյնն է Հայաստանի մէջ: Ուրեմն, հետեւեմ տրամաբանութեան, նոր հողեր նուաճելու

«ԿԱՆԽԵԼ ՀՆԱՐԱՒՈՐ ԱՐՀԱՒԻՐՔԸ»

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

Խորհրդային Միութեան մէջ ծաւալող հրապարակայնութիւնը կոչուած է ծառայելու տասնեակ տարիներէ ի վեր կուտակուած դժուար ու վիճելի հարցերու լուծումին: Ժողովրդավարական այս նոր պայմաններուն մէջ հայաստանեան մամուլը եւս սկսած է կատարել իր պաշտօնը, լայն էջեր տրամադրելով ազգային, քաղաքական, տնտեսական, բնապահական խնդիրներուն:

Այս անգամ հայրենի երեք հեղինակաւոր դիւէններու ներքոյ «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին մէջ կ'արձարծուի բնապահական մէկ այլ խնդիր: Բանաստեղծ Վահագն Դաւթեան, աշխարհագրագէտ Գրիգոր Աւագեան ու պատմաբան Բագրատ Ուլուբաբեան կոչ կ'ընեն հանրութեան որպէսզի կանխուի Եղուարդի ջրամբարի մեծ վտանգներով յղի ստեղծումը:

Ժողովուրդին համար ճակատագրական նշանակութիւն ունեցող չատ հարցեր ցարդ առանց անոր կարծիքը առնելու լուծուած են: Գիտական խոր ու բազմակողմանի վերլուծումի չենթարկուած բազում որոշումներ տրուած են փակ դռներու ետեւ, անպատասխանատու մարդոց կողմէ:

Այսօր Ռուսաստանի հիւսիսային դեռու ընթացքը – արդէն գործողութեան մէջ դրուած ու հսկայ դումարներ ծախսուած – փոխելու ծրագիրը կանխուած է ոուս մտաւորականութեան ու ամբողջ ժողովուրդի բողոքին ձայնով: Սակայն ի՞նչ կը պատահի Հայաստան: կարծես Հայոց փոքրիկ հողը արդէն բաւական ապատակութիւններու ենթարկուած չըլար, տակնօրէ մշակուած եղուարդի ջրամբարի իրականացումը դեռ կը չարունակուի: Այսօր Եղուարդի չրջանի մըտահոգ ժողովուրդը, կանխատեսելով դլուխը գալիք վտանգը, կը բողոքէ, բայց լսող չկայ, ինչպէս տակնին չէ լսուած նաեւ այդ նախագծին դէմ բարձրացող մասնագէտներու ձայնը:

Յօդուածագիրները, իրենք եւս Հայաստանի գիւղատնտեսութեան համար անհրաժեշտ կը գտնեն ջրամբարներու ստեղծումը: Բայց ո՞ւր, ի՞նչպէս, ի՞նչ տարողութեամբ պէտք է ըլլան անոնք: Այս հարցերն են, որ գիտական ու համաժողովրդական քննութեան պէտք է դրուին:

Եղուարդի ջրամբարը երկու դլխաւոր բացասական կէտեր ունի: 1200 հեկտար հողատարածութիւնը, որ ջուրին տակ պիտի մնայ ըստ յօդուածագրերուն, «առանց չափազանցութեան, լաւագոյնն է Հայաստանի մէջ: Ուրեմն, հետեւեմ տրամաբանութեան, նոր հողեր նուաճելու համար պէտք է ոչնչացնել գոյացած բնական համալիրները, որոնք ամրացուցած են հողերը ջրային էրոզիայէն: Ինչպէս գիտենք, Եղուարդի չրջանի հողերը ոչ միայն ջրային, այլեւ հողմային էրոզիայի ենթարկուած են: Ուրեմն, ինչպէս կրնանք ոչնչացնել բնական համալիրները, որոնք կը պաշտպանեն հողերը էրոզիայէն:

համար հարկաւոր է զոհել Հանրապետութեան լաւագոյն հողերը...»:

«Բայց սա հարցին մէկ կողմն է: Միւսը – որ աւելի մտահոգիչ է ու վտանգաւոր է–, այն է որ լեռնային երկիրներու մէջ, հետեւաբար նաեւ Հայաստանի մէջ, խոշոր ջրամբարներու կառուցումը յղի է անակնկալ աղէտներով»:

Ցօդուածի հեղինակները հոս կարգ մը թիւերով տեղեկութիւններ կուտան երկրաշարժային գօտիին մէջ գտնուող Եղուարդի ջրամբարի մասին, եզրակացնելով որ արկածի մը հետեւանքները ողբերգական կրնան ըլլալ:

Այս կանխատեսութեան ամենախօսուն ապացոյցներէն է Արփա – Սեւան ջրատարի աղէտը: Ցաջորդը Սիսեանի նորակառոյց ջրամբարն է, ուր դեռ քանի մը ամիս առաջ արկած մը պատահեցաւ: «Երեւակայեցէք, թէ աղէտը ինչ հետեւանքներ կ'ունենար եթէ աւազանը լրիւ լեցուած ըլլար եւ ոչ թէ միայն 20%–ը»:

Ուրիշ փաստ մը եւս: Հանքաւանի մէջ տեղծուող ջրամբարի պատնէշը ճեղքուեցաւ դեռ ջուրի երեսն իսկ չտեսած: Ինչ պիտի պատահէր եթէ նախատեսուած քանակութեամբ ջուրը լեցուած ըլլար: «52 միլիոն ռուբլի ծախսուած է այդ այլակերպուած ջրամբարին կառուցման համար. հետաքրքրական է, ուէ՞ք մէկը պատասխանատուութիւն կրե՞ց այդ միլիոններուն համար. – Հարց կուտան յօդուածի հեղինակները ու կ'աւելցնեն – որեան գիտեմ ո՛չ...»:

Վերադառնալով Եղուարդի ջրամբարին, հոն աշխատանքներուն մէկ քառորդը արդէն կատարուած է, արամադրուած գումարին (170 միլիոն) 16%–ը ծախսուած է: Սակայն արհաւիրքը կանխելու համար դեռ ուշ չէ: Վրան միլիառներ ծախսած հիւսիսային գետերու ընթացքը փոխելու ծրագիրը այսօր կանխուած է: Ինչո՞ւ չկանխուի նաեւ այս մէկը:

Ջրամբարները Հայաստանի համար կենսական են, սակայն անոնք պէտք է տեղծուին լեռնային երկրի պահանջներուն համաձայն: Փորձը ցոյց կուտայ, որ Հայաստանի մէջ պէտք է կառուցանել միայն փոքրածաւալ ջրամբարներ. լեռնային կարուած մակերեւոյթի պայմաններուն մէջ նման փոքրիկ ջրամբարները մեծապէս կը դիւրացնեն ոռոգումի ցանցի տեղծումը:

Իսկ ի՞նչ ընել Եղուարդի ջրամբարին համար տրամադրուած դրամին մնացեալ 84%–ը: Ցօդուածագիրները կ'առաջարկեն քանի մը փոքր ջրամբարներ կառուցանել: «Հնարաւոր են նաեւ այլ տարբերակներ, ուստի անհրաժեշտ է անյապաղ կերպով այդ հարցը համաժողովրդական քննութեան դնել, քանի որ ժողովուրդին հաւաքական քնազդը, փորձը եւ խնամատութիւնը նման դժուար ու վիճելի հարցերու լուծման ամենավստահելի ու ստոյգ բանալիներն են: Ապահինիմ ուրեմն ժողովուրդին իմաստութեան...»:

ՔԱՂՀԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ

«ԲԱՅԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ» ԿԱՄ ԱՌԱՆՁՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆՈՂՈՔ Վ.ԵՐՋԱԼՈՑԸ

Եթէ ըսուած իսկ չըլլար, բացայայտ է.– Լոլէհ Պելոն այս վերջին թատերգութիւնը գրած է Սիւզան Ֆլոնի համար: Ձափի վրայ գրուած: Եւ թատերախաղը տեսնելէ առաք, կարելի չէ երեւակայել թէ ուրիշ մը պիտի կարենար կատարել Սիւզանն Ֆլոնի դերը:

Առանձնութիւն, ծերութիւն, հիւանդանոց, բոլոր տուեալները կողք կողքի դասաւորուած են յուսալքելու համար հանդիսատեսը: Աղտոտ իրականութեան մը հարազատ պատկերը բեմադրուած պարզութեամբ ու դերասանները՝ որոնք լաւագոյնս կը ծառայեն հեղինակին:

Հիւանդանոցի մը սթոռին վրայ է Ժերմէնն Մէօնիէ, անկարներու սթոռի մը վրայ: Տարի՞ք, Աչնան ու ձմրան միջեւ: Իրիկունը լքած է ու վերջալոյսն է, անողոք, անոնց համար որոնք կորնցուցած են ամէն ինչ, բացի՝ կեանքէն: Այսինքն՝ առանձին են: Չի դիտեր թէ ինչո՞ւ, ե՞րբ եկած է հոգ: Անունները կը խառնէ, անձերը կը չփոթէ, չի յիշեր, ուղեղին մէջ, պահ մը, որ կրնայ անցողակի ըլլալ կամ տեւել, «բացակայութիւն մը» ծնած է: Երեք այցելուներ ունի, սկիզբը չի ճանչնար իսկ աղղակա – նուհի մը, որ դաւառէն եկած է, դռնապանը, ու ամէնէն աղնիւ հոգին՝ նախկին մէկ աշակերտուհին Ֆրանսական դրականութեան այս երբեմնի դասատուին, որու բուն մահը սկսած է, երբ հանդըստեան կոչած են զինքը: Տղայ մը ունի, հեռաւոր, Ամերիկա հաստատուած, անտարբեր ու բեռնաւորուած ընտանեկան հոգերով: Ամէնէն հետաքրքրականն է, հաւանաբար, հիւանդապահը, որու հետ այս ժամանակաւոր հիւանդին խօսակցութիւնը ամբողջ փիլիսոփայութիւն մը կը դրսեւորէ, հիւանդանոցներու ամէնօրեայ կեանքէն, հիւանդութիւն եւ մահ, այնքան սովորական բաներ:

Ամբողջ թատերգութիւնը այս առանձին մնացած կնոջ կեանքն է, ոչ միայն իր այսօ՛րը, այլեւ շատ ինքնատիպ փլաշպաֆերով, անցեալը: Մանկութիւն, սէր, դասաւանդութիւն, ամուսինի մը մեկնում, զաւկի մը հեռաւորութիւն, Ու այսօր, չըլլապատ մը, անողոք կերպով արտայատուած հոգերը զարմուհիի մը, որ կ'ուզէ «տեղաւորել» այս՝ այլեւս աւելորդ ծերունին, չտանիլ անոր բեռը, վտարել զայն իր բնակարանէն, անջատել իր յիշատակներէն, դոնել՝ մահուան սպասման սրահ մը, որպէսզի ոչ մէկը խանգարէ այլեւս, քանի որ անփափկանկատութիւնը ունի դեռ ապրելու: Կը պատկանի դասակարգի մը, որու յապաղած մահը փորձանք է ուրիշներուն համար: Եւ Սարթրէն ի վեր, դիտենք որ դժոխքը՝ ուրիշներն են:

Հերոսուհին «բացակայ» է: Կորնցուցած է ժամանակի գիտակցութիւնը: Երբեմն, սակայն, անոյշ յիշատակներ, երազի պէս կուգան: Բայց, անմիջապէս կը յայտնուի լեզի իրականութիւնը իր ներկային:

Մասամբ ճնշիչ, տխուր, ցաւցնող գործ մը: Խաղարկութիւնը, սակայն, հակառակ ներդաշնակ ամբողջութեան մը, տպաւորիչ է առաւելաբար Սիւզանն Ֆլոնի պատճառով: Բացառիկ խաղարկութիւն մը, զոր մարմնաւորելու համար, հարկ է նաեւ որոշ քաջութիւն ունենալ, վասնզի ան կրնայ ըլլալ նաեւ հեղինակին կամ դերասանուհիին կեանքը: Թերեւս՝ բոլորին կեանքը:

Ըսենք, թէեւ, որ Լոլէհ Պելոն, վերջին պահուն չէ ուզած բոլորովին յուսահատութեան մղել ամէն ոք: Փորձած է ամերիկեան երբեմնի ֆիլմերուն նման, ապահովել հէփի էնտ (երջանիկ վերջաւորութիւն մը), որ ամէնէն արուեստական կէտն է դործին: Բայց, լաւ է, որ այդպէս է ու մեր հերոսուհին լաւանայ եւ վերագտնէ իր տունը:

Դժուար պիտի ըլլայ, յետպային, ուէ՞ք դերասանի համար խաղալ այս դերը, ինչպէս դժուար է յաջորդել Ռեմիւի մը, Փանեոլի Սէզարի մէջ: Անհրապոյր բեմադրութիւն մը, առանց դադարի մէկ կտոր ներկայացում մը, անկասկած, վերամուտի լաւագոյն երեկոյթներէն մէկը կ'ապահովեն Փարիզի թատերասէրներուն:

Ա. Մ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

Մեսեջուիսեցի չրջանային դատաւոր նշանակուած է ամերիկահայ իրաւաբան Սարգիս Թըշոյեան: Պաշտօնական նշանակումը կատարած է նոյն նահանգի կառավարիչ Մայքըլ Տուքաքիս: Հայ իրաւաբանը իր մասնակցութիւնը բերած է կիլիկեան թեմի կազմակերպական աշխատանքներուն ինչպէս նաեւ ամերիկեան զանազան հաստատութեանց մէջ պաշտօններ վարած: 1971 – 1979, ան մաս կազմած է Ազգային Երեսփոխանական Ժողովներուն: Մինչեւ վերջերս, Սարգիս Թըշոյեան անդամ էր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ազգային կեդրոնական վարչութեան:

***

Մոնրէալի Հայ կեդրոնը, Սեպտեմբեր 19–ի երեկոյեան, Համազգայինի կազմակերպութեամբ, հանդիպում մը տեղի ունեցած է, դերասաններ՝ Փիրայր Բարադեանի եւ Նորա Արմանիի հետ: Ջրոյցի դլխաւոր նիւթը եղած է «Սոփերքն էք Արարատ» թատերական ներկայացումը, որ այս գոյդին կողմէ պիտի ներկայացուէր տեղական թատրոնի մը մէջ: Թատերախաղը համադրում մըն է անդլերէնի ու ֆրանսերէնի թարգմանուած հայերէն բանաստեղծութիւններու. նպատակն է օտարներուն ծանօթացնել հայ ժողովուրդը՝ իր պատմութեամբ, նկարագրով ու ապրումներով: Փիրայր Բարադեան դերասանական իր ուսումը ստացած է Երեւան եւ Լոնտոն, ապա Լոս Անճըլըս հաստատուելով նուիրուած է թատերական ասպարէզին:

***

Թեհրանի Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցիին մէջ, Հոկտեմբեր 2–ին, յաւարտ պատարագի տեղի ունեցած յատուկ արարողութենէ մը յետոյ խումբ մը հայ արհեստաւորներ Պարսկաստանի վերաշինութեան աշխատանքներուն մասնակցելու համար ուղղուած են աշխատանքի պատկան վայրը: Արարողութիւնը կատարուած է թեմի առաջնորդական տեղապահ Ա.Տարոն աւագ քահանայ Գալըստանեանի գլխաւորութեամբ: Ձեռնարկը կազմակերպուած է Թեհրանի Հայոց թեմական խորհուրդին կողմէ՝ ռազմաճակատներուն օժանդակելու նպատակով:

***

Ս Նիւ – Եորքի Ազգային Առաջնորդարանին մէջ (Կիլիկեան թեմ), Սեպտեմբեր 20–ին, Տիկնանց Միութիւնը հատկացեալ մը կազմակերպած է Հայաստանէն ժամանած արուեստագէտներու պատուիրակութեան մը հետ: Մեսրոպ Արք. Աշճրեանի բարի գալուստի խօսքէն եւք համերգներու չարքի մը համար Միացեալ – Նահանգները գտնուող «Հայաստանի ռատիօ – հեռատեսիլ» խումբին անդամները հանդէս եկած են երգերով ու արտասանութեամբ: Հայրենի հիւրերը հաստատած են նաեւ թէ Արցախի հայութիւնը ինքզինք արդէն միացած կը զգայ Մայր Հայրենիքին:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սաթենիկ կ'ընդունէր Ստեփանի յուզած բարեկամութիւնը երախտադիտութեամբ, բայց նաեւ պարզութեամբ եւ առանց մտահոգութեան. հեղհեղուկ առողջութիւնը կը վերագտնար եւ իր այտերը կը լեցուէին ու կը վարդագունէին. քեռկինը գրեթէ երբեք չէր խանգարեր իրենց առանձնութիւնը ու այդ մտերմութեան լին ժամերը քաղցր էին երկուքին համար. ոչինչ պիտի խանգարէր իրենց հոգիական ներդաշնակութիւնը եւ ժամանակի ընթացքին աննշմարելի բազմաթիւ բայց դիւրաբեկ կապերը առեղծուէին Թերեւս իրենց մէջ. իրենց ակնարկը խօսուն կը դառնար եւ երբեմն նոյնիսկ անհանդիստ այդ խռովեալ լռութենէն, կը խզէին զայն, անտարբեր եւ հեռաւոր նիւթերու մասին խօսելով. կարծես թէ այն թանկագին հանդիպման րոպէն, որ երկու հոգիներ սերտ հաղորդակցութեան մէջ կը դնէ, հազար անգամ կը ներկայանար եւ կը խուսափէր. կարծես թէ այն կէտոյթը, որ թեւ պիտի տար իրենց զգացումներուն, կը սկսէր ստեղծուիլ եւ կը խըզուէր. եթէ Սաթենիկ անգիտակից էր իր գլխուն վերեւ թեւածող հաւանականութեան, Ստեփան կը զգար այդ մշտատեւ եւ արագ մակընթացութեան եւ տեղատարութեան տանջանքը. ինքն ալ որոշապէս չէր գիտեր թէ ի՞նչ բանի կը ձգտի, բայց կը զգար ճակատագրական անհնարութեան մը բոլոր չարչարանքը:

Իրիկուն մը մինչ գաղջ եւ աշնանային փոթորկալի օդ մը կը ծանրանար եւ սեղանին վրայ դրուած չահպրակներու բարկ բուրմունքը կը ծածանէր սենեակին մէջ, մութը սկսաւ իջնալ, ստուերներ երկարեցան անկիւններէն, Սաթենիկ խընդրեց լոյսը չվառել, եւ ինքն ալ չէր գիտեր ինչո՞ւ սկսաւ խօսիլ իր դառն եւ հանդարտ ձայնով անցեալ սրտնեղութեան մը վրայ. յանկարծ ձայնը դողդողաց եւ լռեց. Ստեփան կը պտտուքէր սենեակին մէջ. այդ րոպէին կանգ առաւ անկողնին մօտ. Սաթենիկ դորովանքի կարօտ երեխայի մը նման իր աչքերը դարձուց դէպի ընկերը. արցունքի շիթ մը կը դողդողար թարթիչներուն վրայ, բայց ահա իր դողդոջ եւ տխուր նայուածքը սեւեռեցաւ. անիկա ապշած կը նայէր Ստեփանի այլափոխուած դէմքին, որ սենեակի կիսամուտերին մէջ անիրական, ուրուականային տպաւորութիւն մը կ'ընէր. անհընարին ցաւի եւ զառնացին դորովանքի արտայայտութիւն մը ունէր անիկա մինչ աչքերը կը փայլատակէին անզսպելի հրայրքով. Սաթենիկ իր զարմացումին մէջ դղրդուած ձեռքը երկարեց կարծես անընչմարելի վտանգ մը հեռացնելու համար, բայց Ստեփան առաւ այն նուրբ ու ժժդոյն ձեռքը եւ երեսը ծածկած անոր վրայ համբուրեց երկարօրէն եւ տարփանքով:

Ստեփան կ'երթար Թիֆլիսի փողոցներուն մէջ անխղճատակ թափառումով, անկիկա կը քալէր արագ, կարծես փախելով եւ անճնտուր խելայեղ խղճահարութեան կը սիրէր Սաթենիկը, բայց եւ կը զգար որոշապէս որ իր բուն զգացումը ուէ՞ք արճագանգ չէր գտներ երիտասարդ աղջկան սրտին մէջ. անոր հոգին փակ էր իրեն համար եւ իրեն կը թուէր որ այդպէս ալ պիտի ըլլար եւ այդ էր բնական եւ տրամաբանական իրողութիւնը. ինքզինքին դէմ զայրացած էր իր տակաւին հարկաւոր էր զոհել Հանրապետութեան լաւագոյն հողերը...»:

«Բայց սա հարցին մէկ կողմն է: Միւսը – որ աւելի մտահոգիչ է ու վտանգաւոր է–, այն է որ լեռնային երկիրներու մէջ, հետեւաբար նաեւ Հայաստանի մէջ, խոշոր ջրամբարներու կառուցումը յղի է անակնկալ աղէտներով»:

Ցօդուածի հեղինակները հոս կարգ մը թիւերով տեղեկութիւններ կուտան երկրաշարժային գօտիին մէջ գտնուող Եղուարդի ջրամբարի մասին, եզրակացնելով որ արկածի մը հետեւանքները ողբերգական կրնան ըլլալ:

Այս կանխատեսութեան ամենախօսուն ապացոյցներէն է Արփա – Սեւան ջրատարի աղէտը: Ցաջորդը Սիսեանի նորակառոյց ջրամբարն է, ուր դեռ քանի մը ամիս առաջ արկած մը պատահեցաւ: «Երեւակայեցէք, թէ աղէտը ինչ հետեւանքներ կ'ունենար եթէ աւազանը լրիւ լեցուած ըլլար եւ ոչ թէ միայն 20%–ը»:

Ուրիշ փաստ մը եւս: Հանքաւանի մէջ տեղծուող ջրամբարի պատնէշը ճեղքուեցաւ դեռ ջուրի երեսն իսկ չտեսած: Ինչ պիտի պատահէր եթէ նախատեսուած քանակութեամբ ջուրը լեցուած ըլլար: «52 միլիոն ռուբլի ծախսուած է այդ այլակերպուած ջրամբարին կառուցման համար. հետաքրքրական է, ուէ՞ք մէկը պատասխանատուութիւն կրե՞ց այդ միլիոններուն համար. – Հարց կուտան յօդուածի հեղինակները ու կ'աւելցնեն – որեան գիտեմ ո՛չ...»:

Վերադառնալով Եղուարդի ջրամբարին, հոն աշխատանքներուն մէկ քառորդը արդէն կատարուած է, արամադրուած գումարին (170 միլիոն) 16%–ը ծախսուած է: Սակայն արհաւիրքը կանխելու համար դեռ ուշ չէ: Վրան միլիառներ ծախսած հիւսիսային գետերու ընթացքը փոխելու ծրագիրը այսօր կանխուած է: Ինչո՞ւ չկանխուի նաեւ այս մէկը:

Ջրամբարները Հայաստանի համար կենսական են, սակայն անոնք պէտք է տեղծուին լեռնային երկրի պահանջներուն համաձայն: Փորձը ցոյց կուտայ, որ Հայաստանի մէջ պէտք է կառուցանել միայն փոքրածաւալ ջրամբարներ. լեռնային կարուած մակերեւոյթի պայմաններուն մէջ նման փոքրիկ ջրամբարները մեծապէս կը դիւրացնեն ոռոգումի ցանցի տեղծումը:

Իսկ ի՞նչ ընել Եղուարդի ջրամբարին համար տրամադրուած դրամին մնացեալ 84%–ը: Ցօդուածագիրները կ'առաջարկեն քանի մը փոքր ջրամբարներ կառուցանել: «Հնարաւոր են նաեւ այլ տարբերակներ, ուստի անհրաժեշտ է անյապաղ կերպով այդ հարցը համաժողովրդական քննութեան դնել, քանի որ ժողովուրդին հաւաքական քնազդը, փորձը եւ խնամատութիւնը նման դժուար ու վիճելի հարցերու լուծման ամենավստահելի ու ստոյգ բանալիներն են: Ապահինիմ ուրեմն ժողովուրդին իմաստութեան...»:

ՔԱՂՀԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ

«ԲԱՅԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ» ԿԱՄ ԱՌԱՆՁՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆՈՂՈՔ Վ.ԵՐՋԱԼՈՑԸ

Եթէ ըսուած իսկ չըլլար, բացայայտ է.– Լոլէհ Պելոն այս վերջին թատերգութիւնը գրած է Սիւզան Ֆլոնի համար: Ձափի վրայ գրուած: Եւ թատերախաղը տեսնելէ առաք, կարելի չէ երեւակայել թէ ուրիշ մը պիտի կարենար կատարել Սիւզանն Ֆլոնի դերը:

Առանձնութիւն, ծերութիւն, հիւանդանոց, բոլոր տուեալները կողք կողքի դասաւորուած են յուսալքելու համար հանդիսատեսը: Աղտոտ իրականութեան մը հարազատ պատկերը բեմադրուած պարզութեամբ ու դերասանները՝ որոնք լաւագոյնս կը ծառայեն հեղինակին:

Հիւանդանոցի մը սթոռին վրայ է Ժերմէնն Մէօնիէ, անկարներու սթոռի մը վրայ: Տարի՞ք, Աչնան ու ձմրան միջեւ: Իրիկունը լքած է ու վերջալոյսն է, անողոք, անոնց համար որոնք կորնցուցած են ամէն ինչ, բացի՝ կեանքէն: Այսինքն՝ առանձին են: Չի դիտեր թէ ինչո՞ւ, ե՞րբ եկած է հոգ: Անունները կը խառնէ, անձերը կը չփոթէ, չի յիշեր, ուղեղին մէջ, պահ մը, որ կրնայ անցողակի ըլլալ կամ տեւել, «բացակայութիւն մը» ծնած է: Երեք այցելուներ ունի, սկիզբը չի ճանչնար իսկ աղղակա – նուհի մը, որ դաւառէն եկած է, դռնապանը, ու ամէնէն աղնիւ հոգին՝ նախկին մէկ աշակերտուհին Ֆրանսական դրականութեան այս երբեմնի դասատուին, որու բուն մահը սկսած է, երբ հանդըստեան կոչած են զինքը: Տղայ մը ունի, հեռաւոր, Ամերիկա հաստատուած, անտարբեր ու բեռնաւորուած ընտանեկան հոգերով: Ամէնէն հետաքրքրականն է, հաւանաբար, հիւանդապահը, որու հետ այս ժամանակաւոր հիւանդին խօսակցութիւնը ամբողջ փիլիսոփայութիւն մը կը դրսեւորէ, հիւանդանոցներու ամէնօրեայ կեանքէն, հիւանդութիւն եւ մահ, այնքան սովորական բաներ:

Ամբողջ թատերգութիւնը այս առանձին մնացած կնոջ կեանքն է, ոչ միայն իր այսօ՛րը, այլեւ շատ ինքնատիպ փլաշպաֆերով, անցեալը: Մանկութիւն, սէր, դասաւանդութիւն, ամուսինի մը մեկնում, զաւկի մը հեռաւորութիւն, Ու այսօր, չըլլապատ մը, անողոք կերպով արտայատուած հոգերը զարմուհիի մը, որ կ'ուզէ «տեղաւորել» այս՝ այլեւս աւելորդ ծերունին, չտանիլ անոր բեռը, վտարել զայն իր բնակարանէն, անջատել իր յիշատակներէն, դոնել՝ մահուան սպասման սրահ մը, որպէսզի ոչ մէկը խանգարէ այլեւս, քանի որ անփափկանկատութիւնը ունի դեռ ապրելու: Կը պատկանի դասակարգի մը, որու յապաղած մահը փորձանք է ուրիշներուն համար: Եւ Սարթրէն ի վեր, դիտենք որ դժոխքը՝ ուրիշներն են:

Հերոսուհին «բացակայ» է: Կորնցուցած է ժամանակի գիտակցութիւնը: Երբեմն, սակայն, անոյշ յիշատակներ, երազի պէս կուգան: Բայց, անմիջապէս կը յայտնուի լեզի իրականութիւնը իր ներկային:

Մասամբ ճնշիչ, տխուր, ցաւցնող գործ մը: Խաղարկութիւնը, սակայն, հակառակ ներդաշնակ ամբողջութեան մը, տպաւորիչ է առաւելաբար Սիւզանն Ֆլոնի պատճառով: Բացառիկ խաղարկութիւն մը, զոր մարմնաւորելու համար, հարկ է նաեւ որոշ քաջութիւն ունենալ, վասնզի ան կրնայ ըլլալ նաեւ հեղինակին կամ դերասանուհիին կեանքը: Թերեւս՝ բոլորին կեանքը:

Ըսենք, թէեւ, որ Լոլէհ Պելոն, վերջին պահուն չէ ուզած բոլորովին յուսահատութեան մղել ամէն ոք: Փորձած է ամերիկեան երբեմնի ֆիլմերուն նման, ապահովել հէփի էնտ (երջանիկ վերջաւորութիւն մը), որ ամէնէն արուեստական կէտն է դործին: Բայց, լաւ է, որ այդպէս է ու մեր հերոսուհին լաւանայ եւ վերագտնէ իր տունը:

Դժուար պիտի ըլլայ, յետպային, ուէ՞ք դերասանի համար խաղալ այս դերը, ինչպէս դժուար է յաջորդել Ռեմիւի մը, Փանեոլի Սէզարի մէջ: Անհրապոյր բեմադրութիւն մը, առանց դադարի մէկ կտոր ներկայացում մը, անկասկած, վերամուտի լաւագոյն երեկոյթներէն մէկը կ'ապահովեն Փարիզի թատերասէրներուն:

Ա. Մ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

Մեսեջուիսեցի չրջանային դատաւոր նշանակուած է ամերիկահայ իրաւաբան Սարգիս Թըշոյեան: Պաշտօնական նշանակումը կատարած է նոյն նահանգի կառավարիչ Մայքըլ Տուքաքիս: Հայ իրաւաբանը իր մասնակցութիւնը բերած է կիլիկեան թեմի կազմակերպական աշխատանքներուն ինչպէս նաեւ ամերիկեան զանազան հաստատութեանց մէջ պաշտօններ վարած: 1971 – 1979, ան մաս կազմած է Ազգային Երեսփոխանական Ժողովներուն: Մինչեւ վերջերս, Սարգիս Թըշոյեան անդամ էր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ազգային կեդրոնական վարչութեան:

***

Մոնրէալի Հայ կեդրոնը, Սեպտեմբեր 19–ի երեկոյեան, Համազգայինի կազմակերպութեամբ, հանդիպում մը տեղի ունեցած է, դերասաններ՝ Փիրայր Բարադեանի եւ Նորա Արմանիի հետ: Ջրոյցի դլխաւոր նիւթը եղած է «Սոփերքն էք Արարատ» թատերական ներկայացումը, որ այս գոյդին կողմէ պիտի ներկայացուէր տեղական թատրոնի մը մէջ: Թատերախաղը համադրում մըն է անդլերէնի ու ֆրանսերէնի թարգմանուած հայերէն բանաստեղծութիւններու. նպատակն է օտարներուն ծանօթացնել հայ ժողովուրդը՝ իր պատմութեամբ, նկարագրով ու ապրումներով: Փիրայր Բարադեան դերասանական իր ուսումը ստացած է Երեւան եւ Լոնտոն, ապա Լոս

– Անճըլըս հաստատուելով նուիրուած է թատերական ասպարէզին:

***

Թեհրանի Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցիին մէջ, Հոկտեմբեր 2–ին, յաւարտ պատարագի տեղի ունեցած յատուկ արարողութենէ մը յետոյ խումբ մը հայ արհեստաւորներ Պարսկաստանի վերաշինութեան աշխատանքներուն մասնակցելու համար ուղղուած են աշխատանքի պատկան վայրը: Արարողութիւնը կատարուած է թեմի առաջնորդական տեղապահ Ա.Տարոն աւագ քահանայ Գալըստանեանի գլխաւորութեամբ: Ձեռնարկը կազմակերպուած է Թեհրանի Հայոց թեմական խորհուրդին կողմէ՝ ռազմաճակատներուն օժանդակելու նպատակով:

***

Ս Նիւ – Եորքի Ազգային Առաջնորդարանին մէջ (Կիլիկեան թեմ), Սեպտեմբեր 20–ին, Տիկնանց Միութիւնը հատկացեալ մը կազմակերպած է Հայաստանէն ժամանած արուեստագէտներու պատուիրակութեան մը հետ: Մեսրոպ Արք. Աշճրեանի բարի գալուստի խօսքէն եւք համերգներու չարքի մը համար Միացեալ – Նահանգները գտնուող «Հայաստանի ռատիօ – հեռատեսիլ» խումբին անդամները հանդէս եկած են երգերով ու արտասանութեամբ: Հայրենի հիւրերը հաստատած են նաեւ թէ Արցախի հայութիւնը ինքզինք արդէն միացած կը զգայ Մայր Հայրենիքին:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սաթենիկ կ'ընդունէր Ստեփանի յուզած բարեկամութիւնը երախտադիտութեամբ, բայց նաեւ պարզութեամբ եւ առանց մտահոգութեան. հեղհեղուկ առողջութիւնը կը վերագտնար եւ իր այտերը կը լեցուէին ու կը վարդագունէին. քեռկինը գրեթէ երբեք չէր խանգարեր իրենց առանձնութիւնը ու այդ մտերմութեան լին ժամերը քաղցր էին երկուքին համար. ոչինչ պիտի խանգարէր իրենց հոգիական ներդաշնակութիւնը եւ ժամանակի ընթացքին աննշմարելի բազմաթիւ բայց դիւրաբեկ կապերը առեղծուէին Թերեւս իրենց մէջ. իրենց ակնարկը խօսուն կը դառնար եւ երբեմն նոյնիսկ անհանդիստ այդ խռովեալ լռութենէն, կը խզէին զայն, անտարբեր եւ հեռաւոր նիւթերու մասին խօսելով. կարծես թէ այն թանկագին հանդիպման րոպէն, որ երկու հոգիներ սերտ հաղորդակցութեան մէջ կը դնէ, հազար անգամ կը ներկայանար եւ կը խուսափէր. կարծես թէ այն կէտոյթը, որ թեւ պիտի տար իրենց զգացումներուն, կը սկսէր ստեղծուիլ եւ կը խըզուէր. եթէ Սաթենիկ անգիտակից էր իր գլխուն վերեւ թեւածող հաւանականութեան, Ստեփան կը զգար այդ մշտատեւ եւ արագ մակընթացութեան եւ տեղատարութեան տանջանքը. ինքն ալ որոշապէս չէր գիտեր թէ ի՞նչ բանի կը ձգտի, բայց կը զգար ճակատագրական անհնարութեան մը բոլոր չարչարանքը:

Իրիկուն մը մինչ գաղջ եւ աշնանային փոթորկալի օդ մը կը ծանրանար եւ սեղանին վրայ դրուած չահպրակներու բարկ բուրմունքը կը ծածանէր սենեակին մէջ, մութը սկսաւ իջնալ, ստուերներ երկարեցան անկիւններէն, Սաթենիկ խընդրեց լոյսը չվառել, եւ ինքն ալ չէր գիտեր ինչո՞ւ սկսաւ խօսիլ իր դառն եւ հանդարտ ձայնով անցեալ սրտնեղութեան մը վրայ. յանկարծ ձայնը դողդողաց եւ լռեց. Ստեփան կը պտտուքէր սենեակին մէջ. այդ րոպէին կանգ առաւ անկողնին մօտ. Սաթենիկ դորովանքի կարօտ երեխայի մը նման իր աչքերը դարձուց դէպի ընկերը. արցունքի շիթ մը կը դողդողար թարթիչներուն վրայ, բայց ահա իր դողդոջ եւ տխուր նայուածքը սեւեռեցաւ. անիկա ապշած կը նայէր Ստեփանի այլափոխուած դէմքին, որ սենեակի կիսամուտերին մէջ անիրական, ուրուականային տպաւորութիւն մը կ'ընէր. անհընարին ցաւի եւ զառնացին դորովանքի արտայայտութիւն մը ունէր անիկա մինչ աչքերը կը փայլատակէին անզսպելի հրայրքով. Սաթենիկ իր զարմացումին մէջ դղրդուած ձեռքը երկարեց կարծես անընչմարելի վտանգ մը հեռացնելու համար, բայց Ստեփան առաւ այն նուրբ ու ժժդոյն ձեռքը եւ երեսը ծածկած անոր վրայ համբուրեց երկարօրէն եւ տարփանքով:

Ստեփան կ'երթար Թիֆլիսի փողոցներուն մէջ անխղճատակ թափառումով, անկիկա կը քալէր արագ, կարծես փախելով եւ անճնտուր խելայեղ խղճահարութեան կը սիրէր Սաթենիկը, բայց եւ կը զգար որոշապէս որ իր բուն զգացումը ուէ՞ք արճագանգ չէր գտներ երիտասարդ աղջկան սրտին մէջ. անոր հոգին փակ էր իրեն համար եւ իրեն կը թուէր որ այդպէս ալ պիտի ըլլար եւ այդ էր բնական եւ տրամաբանական իրողութիւնը. ինքզինքին դէմ զայրացած էր իր տակա-

(Շար. 27)

Անիա – Մարիա Պէյլէրեան,
Պերճ – Տանի Պէյլէրեան,
զաւակները,
Քնարիկ Աքիսքալ (նախապէս Պէյլէրեան),
ցաւով կը ծանուցանեն՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ՊԷՅԼԷՐԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահած է Հոկտեմբեր 13–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 22, ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ – Լաչէզի դերեզմանատունը:

Մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:
16, rue Pétrarque, 75016 Paris.

Ս. ՑԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԳԻՒՏ ԽԱԶ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 23, ուր է Գիւտ Խաչի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45–ին:
Պատարագ՝ ժամը 10–ին:
Քարոզ՝ ժամը 11·15–ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, ի նպաստ իր պարոցին. –

Տիկին Վարդուհի Խօքսիւզեան իր ապաքինման առթիւ 200 Ֆր., Պր. Պենոն Ճիհանչահան Ալէքս Ասլանեանի մահուան առթիւ 100 Ֆ. (եւ 100 Ֆ. «Ցառաջ»ին):

Տարեկան ճաշին առ ի գնահատանք. – Տիկին Ազատի Պաղտասարեան, Պր. Հայկազ, Պր. Սարգիսեան, Տիկին Սուքիասեան, Տիկին Ազատ Թադէոսեան, Տիկին Շ. Քէշիշեան 100–ական Ֆր., Տիկին Մալճեան 50, Տիկին Առաքելեան 200, Տէր եւ Տիկին Ց. Թաշճեան 150, Տիկին Ովսաննա Խօքսիւզեան 50 Ֆր., Տիկին Ազատուհի Քէշիշեան 50, Պր. Սեպուհ Արզումանեան 500 Ֆր.:

***

Կապոյտ Խաչի Սէն – Թերոմի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է. – Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան 250, Տէր եւ Տիկին Ժաք Սամուէլեան 250, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Փափազեան 150, Տիկին Ժանէթ Սամուէլեան 100 Ֆր. իրենց ծնողաց Արշակ եւ Թուրփանտա Սամուէլեանի եւ համայն ննջեցեալներու հոգեհանգստեան առիթով:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Պետրոս Պաղալեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 23, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին՝

ԱՒԲՐԻ ՏԻԿԻՆ ՌՈԶԱ ԽԸՏԸՐՇԱՀԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՄԱՐՍԷԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 23, կը պատարագէ Հիւրբաթ քաղաքս գտնուղ Պրազիլիոյ առաջնորդ՝

ՏԱԹԵԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՂԱՐԻՊԵԱՆ

Ա Յ Ց՝
ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս Նոյեմբեր 1, Երեքշաբթի օր յարգանքի ու ոգեկոչման խմբական այց մը կուտայ Պանեէօ Փարիզիէնի դերեզմանատան հայ մտաւորականներու դամբանին:

Այս առթիւ սիրով կը հրաւիրուին ոգբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, արուեստագէտներ եւ հասարակութիւնը:

Մաղիկի զեեղումէն եաք չիմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ, անհետացած հայ մտաւորականներու յիշատակին:

Հաւաքուիլ՝ ժամը 15–ին Սիմբեթիէռ որ Պանեէօ Փարիզիէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մարչա Տորմուա:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Փորթ տ'Օռլէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը եւ իջնել Սիմբեթիէռ Փարիզիէն կայանը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ 9 ամառան հերոսամարտի 68–րդ տարեդարձի առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Հոկտեմբեր 23, Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, 6 հազար դիւցազներու հոգւոյն:

Իսկ կէսօրէ վերջ, ժամը 1–ին, մատաղի ճաշ եւ յուշահանդէս ու նաեւ «Նոր Հայրենիք» աւանի Հայաստանի մէջ հիմնադրութեան 30–րդ տարեդարձի տօնակատարում, ճաշարան՝

OPERA-LAFAYETTE, 60 rue Lafayette
Paris 9ème

ճաշագին՝ 100 ֆրանք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէսինի Կրօնական Ընկերակցութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները՝ Կիւլպէնկ Երեւանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի. – Պր. Յովհաննէս Թիւթիւնճեան (Իսկ – լէ – Մուլինօ) 1000 Ֆր., Պր. Փ. Մխոճեան 500, Պր. Յովհաննէս Յովհաննէսեան 300 Ֆ.:

Միւնաս Պատտաբեանի մահուան առթիւ. – Այրի Տիկին Միրագեան 100, եկեղեցիին պայծառութեան համար՝ Պր. Ցակոբ Փալանճեան 500, Այրի Տիկին Հայկանոյշ Պատտաքճեան 500, Այրի Տիկին Արշալոյս Մալճեան 500, Պր. Վահան Պատտաքճեան 150, Պր. Գուրգէն Պօյաճրեան 250, Պր. Ֆ. Կարապետեան 150, Ոմն՝ 1000, Ոմն՝ 500, Ոմն՝ 300, Ոմն՝ 200, Այրի Տիկին Արտեմիս Ղազարեան 50 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

TAVERNE-BAR
Au Pays d'Hippocrate
dans un décor typiquement grec ses spécialités des pays du soleil ambiance musicale, Syrtaki danses
13, rue Vauquelin, 75005 Paris
— Réservation : 47 07 81 18 —
OUVERT TOUS LES JOURS
MIDI ET SOIR
— SAUF LE DIMANCHE —

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Rencontre avec,
GERARD CHALIAND
à l'occasion de la parution du numéro spécial des «TEMPS MODERNES»
ARMENIE - DIASPORA
Mémoire et modernité
en présence de l'un des auteurs
ANAHID TER-MINASSIAN
Samedi 22 Octobre à 20 h 45
Présentation, Signature

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

NAREG
ENGHIEN LES BAINS

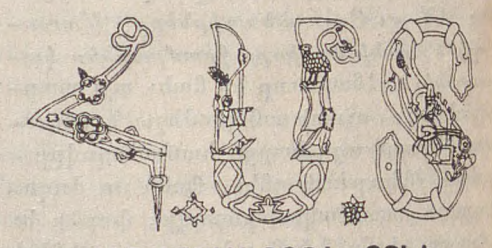
L'association NAREG a le plaisir de vous annoncer que son diner dansant prévu initialement le 12 Juin dernier puis annulé en raison des élections, aura lieu le 12 NOVEMBRE de 20 h à 3 h du matin, Salle des Fêtes d'Enghien, face au Casino.
Réservez dès à présent en téléphonant au:
34. 12. 84. 45
ou au 48. 41. 49. 37

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une exposition

ARMENIE
3000 ANS D'HISTOIRE

du 12 Octobre au 19 Novembre
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille (La Canebière)
avec la collaboration
du *CONSEIL REGIONAL PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR*
sous le haut patronage de
ALAIN POHER, *Président du Sénat*
et JACK LANG, *Ministre de la Culture*

Musée ouvert tous les jours de 9h. à 18h. (entrée gratuite)

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

ACTIVITES PERMANENTES DE LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

ECOLE DE MUSIQUE ARMENIENNE

Cours de Piano : 1er cycle - Lundi, Mardi, Samedi
Professeur : **Lévon Tavadjian**
2ème cycle - Mercredi
Professeur : **Marguerite Vekilian**

Cours d'Orgue Electronique :
Professeur : **Lévon Tavadjian**

Cours d'instruments traditionnels :
Dehol : Samedi et Mercredi soir
Animateur : **Vartan Derderian**
Oud : Samedi
Animateur : **Pascal Demirdjian**
Doudoug : Samedi
Animateur : **Agop Boyadjian**

Atelier de Peinture : Lundi de 18h à 20h
Animateur : **Peintre Achod Koboyan**

Cours de Karaté : Jeudi de 19h à 20h
Animateur : **Arthur Fakrikian**

Cours de Taï Ji Quan : Lundi de 20h à 21h
Animateur : **Michel Papazian**

STAGES BIMENSUELS DE LANGUE ET CIVILISATION ARMENIENNES :
Cycle accéléré en 8 mois pour débutants
Cours de perfectionnement
Art, Littérature, Histoire, Géographie...

STAGE MENSUEL DE LITTERATURE ARMENIENNE
à partir de Décembre
Conférencier : **Krikor Beledian**

AUX COMBATTANTS DE LA CAUSE ARMENIENNE

HAMPIG SASSOUNIAN : Emprisonné à Los Angeles depuis le 29 janvier 1982
Condamné à perpétuité ... *Encore un hiver derrière ses barreaux !*

RAFFI ELBEKIAN : Emprisonné à Belgrade depuis le 9 mars 1983
Condamné à 15 ans de réclusion.... *Encore un hiver derrière ses barreaux !*

RAFFI TITIZIAN, HOVANNES NOUBARIAN, KEVORK MARACHIAN :
Emprisonnés à Montréal depuis le 12 mars 1985
Condamnés à perpétuité... *Encore un hiver derrière leurs barreaux !*

ILS ONT BESOIN DE VOTRE SOUTIEN MORAL ET FINANCIER

TROISIEME CAMPAGNE DE DONATIONS
lancée par
le Comité de Défense des Prisonniers Combattants de la Cause Arménienne.

Comme toujours, nous comptons sur la sensibilité et la sympathie de chaque Arménien envers nos Prisonniers.

Soutenez les actions de notre Comité, en envoyant vos dons au :

C. D. P. C. C. A.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue, 75009 Paris

Les chèques sont à libeller à l'ordre du **C.D.P.C.C.A.**

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱՋԴԵՐՈՒ
ՍԱԿԱԳԻՆԸ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանատուք	300	(355,80)
Մկնդիր	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե'ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22-23
SAMEDI-DIMANCHE
22-23 OCTOBRE
1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.866
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.866

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԻԼ ԵՒ ՑՈՅՑԵՐ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 20, այնքան ալ «սեւ օր» մը չէր, եթէ նոյնիսկ դործադուլի չարժումներ եւ ցոյցեր խանդաղեցին զայլապէս ամէնօրեայ կեանքին բնական ընթացքը:

Ամէն անգամ նոյն տարակարծութիւնները կան թիւերու մասին, կազմակերպիչներուն եւ օրինաւոր իշխանութեանց միջեւ: Փարիզի ցոյցը հաւիւ 20 հազար հոգի համախմբած է ոստիկանութեան համար, 80 հազար՝ կազմակերպիչներուն: Նոյնն է գործադուլի մասնակցողներու համեմատութեան պարագան: Իշխանութեանց համաձայն, ատիկա 20 առ հարիւրը չէր անցներ:

Հոկտեմբեր 20–ի չարժումին առաջին նախաձեռնողը ՖԷՆՆ էր, այսինքն ուսման նիւզը: Անոր միացած էին հանրային սպասարկութեան բոլոր միւս սենտիքաները՝ (ՍԷ – ԷՖ – ՏԷ – Թէ, ԷՖ – Օ, ՍԷ – ԷՖ – Թէ – ՍԷ, ՍԷ – ԺԷ – ՍԷ) եւ մետասաներորդ ժամուն՝ ՍԷ – ԺԷ – Թէ:

Փարիզի ցոյցը կը սկսէր ժամը 14·30–ին Պաթիլլ եւ թափօրը կ'երթար մինչեւ Մոթինեոն (վարչապետարան): Պահանջները ծանօթ են՝ պահպանում գնումի կարողութեան եւ աշխատանքի պայմաններու բարելաւում: Ընդհանուր ձեւով, գործադուլը ոչինչ ամրողջովին անդամալոյծ բրած էր, եթէ նոյնիսկ մեթրոյի որոշ գիծեր դժուարութիւններ կրնան ստեղծելին: Երկաթուղին ալ բոլորովին չէր կեցած եւ այդ առընչութեամբ հարկ է նկատի առնել թէ չարժումը ակնկալած ծաւալը չունէր եւ զգալի էր առաւելապար երկու ճիւղերու մէջ՝ ուսում եւ ինչ որ աւելի մեծ տարողութիւն կ'առնէ, քանի որ բոլորին կը վերաբերի՝ թղթատար:

Սկզբունքով երկաթուղիի գործադուլը կը չարունակուէր Ուրբաթ եւ Շաբաթ, բայց չատ զգալի չէր: Նոր եւ մեծածաւալ ցոյց մը կը պատրաստէին հիւանդապահուհիները Շաբաթ օրուան համար, հրաւիրելով բոլորը իրենց միանալու:

Այս տագնապին դիմաց, ի՞նչ է կառավարութեան դիրքը: Իրաւունք կուտայ բոլորին, բայց դրամ չի տար: Ամէ՛ն բան, անմիջապէ՛ս, չըլլար կ'ըսէ: Համբերեցէք, ժամանակ տուէք, գոնէ եօթը ամիս: Այսպէս կը խօսին Ռոքար, Պէրկովուա, Ժոսփէն, Էվէն...:

Հիւանդապահուհիները չեն ուզեր տեղի տալ, բաւականանալ արուածով, զոր մանրուք կը նկատեն: Ոմանք նոյնացոյց մըն ալ կ'ընեն Մաթիւնեոնի առջեւ, թէեւ Ռոքար եւ Էվէն մերժեցին վերջին պահանջը՝ միջնորդ մը նշանակել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻԼԻՊ ՊԱՐԱԳԼՈՒԽ Թալապանի կ'ամբաստանէ Ֆորհ· Մուլթիւնն ու Ֆրանսան որ զօրավիգ են Իրաքի՝ «պատասխանատու Քիւրտերու ցեղասպանութեան»:

ՅՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ընդհանուր պատասխանատու այսինքն՝ Ներքին նախարար նշանակուեցաւ Վաղիմ Բակաձին, որ կը գրաւէ Վլասովի աթոռը (Ռուսիոյ վարչապետ դարձած):

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑՏՈՂ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12 / 18)

Ս· ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի ՈՒ Ա· ՎԵԶԻՐՈՎի ՀԱՆԴԻՊՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հոկտեմբեր 11–ին տեղի ունեցած հանդիպումէն յետոյ «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը հարցապրոյց մը ունեցած է Հայաստանի Ա· քարտուղարին հետ: Մտորեւ յատկանշական հատուածները:

– Կարելի է՞ արդեօք մանրամասն տեղեկութիւններ ունենալ կեդրոնական կուսակցութեան ու կառավարութեան որոշումներուն կատարման Հայաստանի մասնակցութեան մասին:

– Այսօր մենք կրնանք ըսել, որ որոշ գործեր կատարուած են: Ինչպէս յայտնի է, այս տարուան Մայիս 1–էն չհագործման յանձնուած է 100 ուաթ ուժով հեռատեսիլի հաղորդիչ, եւ հիմա Մտեփանա – կերտ, Շուշիի չրջանի բնակիչները եւ Ասկերանի չրջանի քանի մը դիւղեր կրնան դիտել Հայաստանի Ա· կայանը: Բացի այդ, Մարտունիի չրջանը զետեղուած է վերահաղորդիչ մը, որ կարելի պիտի դարձնէ նոյն կայանի ստացումը չրջանի 35 դիւղերուն մէջ:

Այսօր Մտեփանակերտ քաղաքը կը ստանայ հայկական ձայնասփիւռի հաղորդումները: Կազմակերպուած է Երեւան – Գորիս – Մտեփանակերտ թղթատար ուղին: Աւելցած են Երեւանի եւ Մտեփանակերտի, ինչպէս նաեւ Մարտակերտի, Հադրութի եւ Ասկերանի միջեւ հեռաձայնի ուղիղ գիծերը:

Այժմ Հայաստանը կրնայ անմիջական մասնակցութիւն ունենալ ԼՂԻՄ–ի մշակութային, կրթական կեանքին մէջ: Օրինակ, արդէն այս տարուան Մարտին Հայաստանի «Հրատապեակոմ»ը Լեռնային Ղարաբաղ ուղարկած է մօտ 40 հազար օրինակ դիրք: Օգոստոսին Լեռնային Ղարաբաղի ուսումնական հաստատութիւններուն համար ղրկուեցան 56 դասագրքերու ամբողջ տպաքանակը: 1988–ի առաջին կիսամեակին Լեռնային Ղարաբաղի գրադարաններուն առաքուած են 50 հազար ռուբլի արժողութեամբ գրականութիւն:

– Ըստ լուրերուն Ադրբեջանի տարածքին վրայ գտնուող հայկական յուշարձաններու վերականգման աշխատանքներուն հայաստանցի մասնագէտներու մասնակցութիւնը բարդութիւններու կ'ենթարկուի···

– Նման բարդութիւնները միանգամայն յաղթահարելի են: Հանրապետութեան ղեկավարութեան ուշադրութեան կեդրոնն են այդ հարցերը:

– Յայտնի է, որ ԼՂԻՄ–իի համար աներեսակուր խնդիրներէն է բնակարանային, ընկերամշակութային կեդրոններու շինարարութիւնը: Չլուծուած շատ հարցեր կան ճանապարհաշինութեան ասպարէզին մէջ: Մենք ի՞նչ կ'ընենք այդ ուղղութեամբ:

– Օգոստոս 25ին Վոլսկիի նախագահութեամբ, Մոսկուայի, Բաքու ու Երեւանի կառավարական մարմիններու մասնակցութեամբ Մտեփանակերտի մէջ տեղի ունեցաւ չինարարութեան հարցերուն նուիրուած խորհրդակցութիւն:

Տրուած որոշումին համաձայն Հայաստան սկսած է Լաչին քաղաքը չրջանցող Գորիս – Մտեփանակերտ ճամբուն նախագծային աշխատանքները: Քննարկուեցաւ Զոզ – Ադրբեջանի սահման – Օկտեմբերեան – Քելբաջար – Մարտակերտ չրջանցիկ 25 – 30 քիլոմեթրնոց ճամբուն տարբերակը:

Լեռնային Ղարաբաղի մէջ առանձնապէս սրութեամբ ծառացած է բնակարանային չինարարութեան հարցը: Այդ խնդիրը աւելի սուր բնոյթ ստացաւ Սումգայիթի ողբերգական դէպքերէն յետոյ, ինչպէս նաեւ Ադրբեջանի տարբեր քաղաքներէն ու աւաններէն եկած փախստականներու տեղաւորման հարցին կապակցութեամբ: Ու թէեւ չինարարութիւնը այժմ առաջնահերթ խնդիր է նաեւ մեր հանրապետութեան համար, մենք բարոյական իրաւունքը չունինք անտեսելու Ղարաբաղի մեր եղբայրներուն խնդիրները: Այսպէս, Հայաստանի Պետչիհի չանքերով Մտեփանակերտի մէջ ինը յարկանի երկու բնակելի չէնքեր պիտի կառուցանուին: Նոյնպիսի երկու չէնքերու կառուցումը նախատեսուած է 1989–ին:

Հայաստանի թեթեւ արդիւնաբերութեան նախարարութիւնը պատչաճ օգնութիւն ցոյց կուտայ Ղարաբաղի ձեռնարկութիւններուն: Հայաստանի հացամթերքներու նախարարութիւնը Մարտակերտի չրջանին մէջ կազմակերպած է հայկական ազգային լաւագի արտադրութիւն՝ օրական 10 թոն կարողութեամբ ··· եւ այսպէս չարունակ:

Ինչպէս կը տեսնէք, քիչ բան չէ եղած, այստեղ ամէն ինչ թուարկել անհնար է:

– Ուրեմն Մտեփանակերտի հանդիպումին ընթացքին այս բոլորին մասին խօսեցա՞ք:

– Ոչ միայն ատիկա: Ամէն ինչ որ մենք կ'ընենք կամ մտադիր ենք ընելու Լեռնային Ղարաբաղի մէջ, անհրաժեշտ է դիտել չրջանին մէջ ստեղծուած լարուած կացութեան տեսանկիւնէն: Այս իրավիճակին մէջ պէտք է փնտռել հարցին լուծման խելամիտ, փոխզիջողական ուղիները:

– Ուրիշ ի՞նչ հանդիպումներ ունեցաք դուք Արցախի հողին վրայ:

– Հանդիպումէն անմիջապէս յետոյ մենք մարզկոմի Ա· քարտուղար Հ· Պօղոսեանի եւ Հայաստանի կեդրոնական կոմիտէի բիւրոյի փոխ – անդամ Ռ· Յակոբեանի հետ մեկնեցանք Մտեփանակերտի ֆոնտանսաթէօրի գործատունը: Այստեղ նաեւ Նորագիւղ, ուր տեղւոյն բնակիչներուն հետ հանդիպում ունեցանք:

– Իսկ ի՞նչ հարցեր կը յուզեն Արցախցիները:

– Բազմազան հարցեր: Ինչո՞ւ, օրինակ, կը ձգձգուի Սումգայիթի ոճրագործներու դատը: Ի՞նչ արդիւնք տուաւ Մասիս կարի գործատան թունաւորման հարցի քննութիւնը: Ինչո՞ւ լրատիւները այդքան կանխակալ ու մակերեսային կերպով կը մեկնաբանեն «Լեռնային Ղարաբաղ տեղի ունեցող եւ անոր առընչուող իրադարձութիւնները»: Ադրբեջանի Ա· քարտուղար Ա· Վեզիրովի հետ հանդիպման ատեն, որուն կը մասնակցէին Ա· Վոլսկի եւ Հ· Պօղոսեան, քննարկուեցան թէ հայ, թէ ադրբեջանական ժողովուրդները յուզող հարցեր: Եւ ինչպէս ինծի կը թուի, մենք քայլ մը եւս ըրինք ճիշդ ուղղութեամբ:

«Ժամադրութիւն՝ Երեւան»

—×—

«Նուվէլ – Օպսերվաթէօր» *իր վերջին թիւին մէջ* (Հոկտեմբեր 21 / 27) *վերյիչեալ խորագրով կ'անդրադառնայ «Թան Մոտերն»ի վերջին թիւին, նուիրուած Հայերուն* (Arménie - Diaspora. Mémoire et modernité) *եւ այդ առթիւ կ'անդրադառնայ դլխաւորաբար Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութեանց, առաջինը նկատելով Խորհրդային Միութեան ամէնէն արեւմըտահայեցած Հանրապետութիւնը: Գրութեան սկիզբը կ'ակնարկուի նաեւ Արցախի վերջին դէպքերուն, Ադրբեջանու դատավարութեան Մոսկուա: Կ'ըսէ թէ վերջին Ադրբեջները վախէն մղուած կը հեռանան Երեւանէն ինչպէս հազարաւոր Հայեր արդէն փախած են Ադրբեջանէն: Հարցը սակայն հոն է, որ եթէ Հայերը խոյս կուտան Ադրբեջանէն, բանաւոր հիմ մը ունի իրենց վախը: Ի վերջոյ մինչեւ Բաքուի ջարդերը երթալու հարկ ալ չկայ, Սումգայիթը երէկ չէր, այսօ՛ր էր: Բայց, որքան դիտենք ցարդ Ադրբեջանի մը քիթը չէ արիւնած, որ ատիպուին «կծիկը դնել» (թէեւ որքան կ'ուզեն, թող դնեն, արդիլող չկայ), ինչպէս սարսափով կը պատմէ նաեւ Հիւսէյնով (տես՝ քիչ անդին թուրք մտաւորականը) որ նոյնիսկ Հայերէն խօսելու եղեր է որպէսզի թուրք ըլլալը յայտնի չըլլայ ··· վա՛յ երանելի:*

ԹՈՒՐՔ ՄԱՏՈՒԼ

ԵՐԲ ԱԶԵՐԻՆ ԾԻԾԱՂԵԼԻԷՆ ՉԻ ՎԱԽՆԱՐ...

Հոկտեմբեր 20–ի «*Թէրճիման*»ի մէջ լոյս տեսած է Հիւսէյնով անուն երեւանաբնակ Ազերիի մը այս յայտարարութիւնները, որոնք ցոյց կրնան տալ միայն թէ մարդը, եթէ իսկապէս Հայերէն կը վախնայ (երա՞շեի թէ հիչ մըն ալ այդպէս ըլլայ), ծիծաղելիէն բնաւ չի վախնար···

***

Ալի Հիւսէյնով վերջին Ադրբեջանցիներէն մէկն է որ մնացած է Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանի մէջ: Ու ան եւս միւսներուն նման կը մտածէ Ադրբեջան երթալ:

Ղարաբաղի հարցը ծագելէ առաջ մօտ երեք հազար Ադրբեջանցիներ կային Երեւանի մէջ: Սակայն Փետրուարէն ըսկըսեալ, երբ «Ադրբեջանի հողերուն մաս կազմող Ղարաբաղի ինքնավար մարզին Հայաստանի կցումը» պահանջող Հայերու պատճառաւ ծայր առաւ ծանօթ տագնապը, Ադրբեջանցիներ ալ սկսան իրենց բնակարանները փոխանակել Ադրբեջանի Հայերու բնակարաններուն հետ: Այսօր Երեւանի մէջ միայն հարիւր Ադրբեջանցի մնացեր է:

60–ամեայ Հիւսէյնով եւս կ'երազէ հեռանալ Երեւանէն. ԱՖՓ–ի թղթակիցին կ'ըսէ· – «Չենք կրնար դուրս ելլել, փոդոցները մեզի համար վտանգներով լեցուն են» ու կը չարունակէ· – «Եթէ անհրաժեշտ չըլլայ, չենք գործածեր մեր լեզուն, սկսանք միմիայն հայերէն խօսիլ որպէսզի չեանչեան մեզ»:

Հիւսէյնով ու իր ընտանիքը Երեւանի կեդրոնին չատ մօտ, միայարկ փոքրիկ տան մը մէջ կը բնակին: Երբեմն տունը կը յորդի դրացիներու բազմութեամբ: Անոնք եւս նոյն մտահոգութիւնները ունին եւ ԱՖՓ–ի թղթակիցին կը յայտնեն թէ վախնալով Հայերու յարձակումէն, վախնալով որ անոնք կը հրդեհեն իրենց տուները, զիշերները երբեմն հագուստով կը քնանան ու սպառնալի այս սպասումը մեծ վրդովում կը պատճառէ իրենց:

Երեւանի մէջ ադրբեջանական երկու դպրոց կայ, որոնց մէկը սակայն փակ է· միւս վարժարանը յաճախող աշակերտներու թիւը մատներու վրայ համրուելու չափ քիչ է: Ամիսներէ ի վեր ոչ մէկ Ադրբեջանցի կրնայ մզկիթ երթալ:

Հիւսէյնով կացութեան պատասխանատու կը նկատէ Մ· Կորբաջովը ու կ'ըսէ·– «Մտալինի չրջանին եթէ Ադրբեջանցիի մը մազին թելին դպչէին, բանտ կը նետուէին Հայերը»: Ցետոյ կը յիշեցնէ թէ Ա· եւ Բ· աչխարհամարտերու միջեւ Ադրբեջանցիներու թիւը գրեթէ Երեւանի բնակչութեան կէսին հաւասար էր: Ու հետեւեալ խօսքերով կ'աւարտէ· – «Հայերը տէր են հարուստ եւ կարեւոր դիրքերուն: Շեհատը կը կ'ուզեմ տեսնել թէ ի՛նչ վախճան պիտի ունենան այս չնագայլերը, որոնք իրենք զիրենք գերադաս ցեղ, իսկ Ադրբեջանցիները ստորադասներ կը նկատեն»:

ՊԱՏՈՒՀԱՆ

Գ.

«Պիոներ կանչ»ի Յուլիսի եւ Օգոստոսի թիւերը առհասարակ արձակուրդի նիւթերով լեցուն են. ճամբարներէ արձագանգներ, արձակուրդի վայրերէ տպաւորութիւններ, եւայլն. ասոնց քով կը մնան նախկին թիւերու «Անմիջական կապ», «Ընթերցողներու նամականի» բաժինները, որոնք միշտ ամէնէն հետաքրքրականներն են: Ասոնցմէ առաջինը կը համատեղէ մեծ մասով պատանի ընթերցողներու հեռաձայնային խօսակցութիւնները. հոս, անկախ անոնց չօշափած հարցերէն, տիրականը, որ անմիջապէս ակնյայտ կը դառնայ, տրամաբանական զօրաւոր դիծն է ու առօրեայ կեանքին իրապաշտ անդրադարձումը:

«Պիոներ կանչ»ի հեռաձայնը կրկին բազմաթիւ անգամներ հնչած է պատանիներու դիտարկումները, տպաւորութիւնները ու մտորումները փոխանցելու համար թերթին խմբագրութեան ու անկէ արձագանգելու ընթերցող զանգուածին: Ինչպէս Յուլիս 18–ին նախորդած թիւերուն, անոր յաջորդողներուն մէջ եւս լայն տեղ կը գրաւէ արցախեան հարցը. այս անգամ սակայն ապատումի, լաւատեսութեան արտայայտութիւնները տեղ տուած են ստեղծուած իրավիճակին առողջ քննարկումին ու բաւական զժուար պատասխանելի հարցումներու: Այսպէս, Երեւանի թիւ 174 դպրոցի Ժ. դասարանէն Գայեանէ Օհանեան կը հարցնէ. –

«Մի ամիս առաջ բոլորս ասում էինք, որ ղարաբաղեան հարցն ուրիշ լուծում չունի, բացի ԼՂԻՄ–ը Հայաստանին վերամիաւորելուց: Իսկ հիմա ասում ենք որ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնն ընդունել է միակ ճիշդ որոշումը, ասես մեր ուզածն էլ հէնց այդ է եղել: Ձեմ հասկանում, այդ ինչպէս պատահեց որ բոլորս միաժամանակ այդքան շուտ փոխուեցինք»:

«Պիոներ կանչ»ի ընթերցող հարցասէրները ունին այլ հարցումներ եւս. հետեւեալներէն առաջինը կը պատկանի Արցախի հարցին առընչուող մամուլի տեղեկատուութեան: Երեւանի թիւ 84 դպրոցէն չորրորդակարգ Եղիկ Գէորգեան կը ջանայ բացատրել խորհրդային կեդրոնական մամուլին յաճախ կողմնակալ դիրքորոշումը:

«Կենտրոնական մամուլի, հեռուստատեսութեան թղթակիցները գալիս են մէկ – երկու օրով Երեւան եւ գնում են՝ ամէն ինչ տեսած, բայց ոչինչ չհասկացած: Դրա վառ ապացոյցը նրանց սխալ, ոչ օբյեկտիւ, միակողմանի հրապարակումներն ու հաղորդումներն են: Ժողովրդի հոգին ճիշդ հասկանալու համար գոնէ մի 15 օր պիտի ամէն օր կանգնես ժողովրդի մէջ, լսես, զգաս նրան: Արդեօք այդ սխալ, միտումնաւոր հրապարակումները չէի՞ն պատճառը, որ իրադրութիւնը մեր հանրապետութիւնում այսպէս սրուեց»:

Իսկ որպէս դժուար պատասխանելի հարցումներու օրինակ, Երեւանի թիւ 174 դպրոցի աշակերտուհի Գայեանէ Օհանեանի ուղղածը լաւագոյն գաղափար մը կուտայ. հարցում, որուն նո՛յն անկեղծութեամբ պատասխանելու համար բաւական զժուարութիւն պիտի ունենային նախ խմբագրութիւնը, ապա աւելի հանգամանաւոր անճնաւորութիւններ.

«Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստի ժամանակ ակադեմիկոս Պրիմակովն ասաց որ մենք առաջին հերթին կոմունիստ ենք, յետոյ նոր այս կամ այն ազգութեան ներկայացուցիչ: Ես լաւ չհասկացայ այս միտքը. ի՞նչ է, մարդ կոմունի՞ստ է ծընւում, թէ յետոյ է դառնում կոմունիստ»:

Իրաւդրութեան մասին քիչ – շատ քաղաքական մօտեցումներով ծնած հարցումներէ հետք, Արցախի Հայաստանին վերակցուելու պարագան անհրաժեշտութիւն կը նկատուի նաեւ գործնական դրդապատճառներով: Դ. դասարանի աշակերտ Ժիրայր Արամեան կը զրէ իր սեփական փորձառութեամբ.

«Ապրել եմ Լեռնայինի Ղարաբաղում: Մանկուց տառապել եմ յօդացաւով: Բուժուելու համար պէտք էր անպայման երեւան գալ: Ցիշում եմ, բժիշկն ասում էր. – «Ուղեգիր տալու իրաւունք չունեմ, երեւանը ուրիշ Հանրապետութիւն է, ուզո՞ւմ էք, ուղարկենք Բաքու...»:

Մենք ստիպուած բնակութիւն հաստատեցինք Հայաստանում: Այժմ ես բուժուում եմ Արզնիի մանկական առողջարանում: Ի՜նչ լաւ է որ մեր Հայաստանը կայ, մեր երեւանն ու Արզնին կան: Բոլորը ինձ այստեղ զարաբաղցի են կանչում: Շատ հոգատար են մեր բժիշկները, դաստիարակներն ու բուժքոյրերը:

Այս առողջարանում միայն ես եմ Ղարաբաղից: Բայց այնքա՜ն երեխաներ կան, որոնք այս առողջարանի կարիքն ունեն:

Ա՛յ, որ մեր երկրամասը վերամիաւորուի Հայաստանին, Արզնին շատերին տեղ կը տայ իր գրկում:

Ես համոզուած եմ, որ Արզնին ինք կ'ապաքինի, իսկ ես կը գնամ Ղարաբաղ ու կը պատմեմ այն ամէնը, ինչ տեսայ այստեղ իմ աչքերով»:

«Պիոներ կանչ»ի զրեթէ իւրաքանչիւր թիւին մէջ սա կամ նա ձեւով կ'արծարծուի զպրոցական հարցը. յուլիսեան թիւի մը մէջ երեւանցի Անահիտ Ցարութիւնեան կը գրէ. –

«Ես երկու երեխայի մայր եմ: Երեխաներս որ դպրոցահասակ են, սովորում են ռուսական դպրոցի Գ. եւ Է. դասարաններում: Ուզում եմ ուղղել տարիներ առաջ թոյլ տուած իմ սխալը՝ նրանց տեղափոխել հայկական դպրոց: Դա նաեւ երեխաներիս ցանկութիւնն է:

Չգիտեմ, թէ ի՞նչ կարգով եւ հիմունքներով կարելի է կատարել այդ տեղափոխութիւնը: Խնդրում եմ, եթէ հնարաւոր է, օգնէք ինձ»:

Եւ այս նամակին կը հետեւի Հայաստանի Լուսաւորութեան նախարարութեան դպրոցներու գլխաւոր վարչութեան պետի տեղակալ Տիգրան Էլոյեանի պատասխանը:

Անահիտ Ցարութիւնեանի երախտաներուն փափաքը, ծնած՝ հաւանաբար նոր օրերու նո՛ր ապրումներէն ու միացած անոնց ստեղծած ընդհանուր մթնոլորտին, կրցած են դրական քայլ մը առնել տալ. պարագան այդ չէ սակայն Լիլիթ Ցով – հաննիսեանին, որուն նամակին կ'արձագանգէ իրեն տարեկից մը.

«Կարդացի Լիլիթ Ցովհաննիսեանի խօսքն այն մասին, որ ծնողների հետ շուտով մեկնելու են Ամերիկա՝ մշտական բնակութեան, եւ որ ինքը չի ցանկանում գնալ: Ցանախ եմ մեծերից լսել. «Օջախը ծխացնող է պէտք»: Մեր Հայաստան աշխարհի օջախն էլ ծխացնողներ պէտք չե՞ն արդեօք: Ուզում եմ դիմել Լիլիթի ծնողներին. յարգելի մեծեր, մենք թէեւ փոքր ենք, բայց ունենք մեր կարծիքը, մեր զգացումները ու յոյզերը: Ինչո՞ւ հաշուի չէք առնում ձեր աղջկայ ցանկութիւնը:

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ
Ստեփանաւանի չրջան
Ուռուտ, Ը. դասարան

Պատանի ընթերցողները չատ անգամ աւելի նախանձախնդիր են ազգային արժէքներու, անոնց պահպանման հանդէպ, քան՝ չատ մը մեծեր. անոնք յաճախ կը գրեն զօր. Անդրանիկի մասին: Արձակուրդի ամիսներու թիւերէն եւս անպակաս է այս անունը:

Անդրեկաթուղիի «Գուգարք» պիոներական ճամբարի Անդրանիկ զօրավար չոկատի պիոներները հարց կուտան նոյն երկաթուղիին Երեւանի բաժանմունքի պետին.

«... Մեր ճամբարը գտնւում է վահագնաձորում: Մեր հայկական հեթանոս – կան աստուծոյ անունով է կոչւում նաեւ կայանի մօտակայ բնակավայրը՝ վահագնի: Բայց այս ամէնի կողքին մեզ շատ է զարմացնում երկաթուղային կայարանի անուանումը՝ Շահալի:

Ինչո՞ւ բնակավայրի հետ կայարանն էլ չի վերանուանուել: Կարծում ենք, որ ճիշդ կը լինի, եթէ կայարանը կրի վահագնի գեղեցիկ անունը»:

Պատասխանները կը պահանջեն որ պիոներական չոկատներու անունէն աւելի՛ տեղ ունենայ Անդրանիկ անունը: Երեւանի թիւ 129 դպրոցի Է. դասարանէն Լուսինէ Յուշեանի հարցումը եւս զժուար պատասխանելիներու խումբին կը պատկանի.

«Փետրուարեան այն յուզիչ օրերին Թատերական հրապարակում կայացած միթինկներից մէկի ժամանակ ժողովուրդը որոշեց Երեւանի թաղամասերից մէկը կոչել զօր. Անդրանիկի անունով, նոյնիսկ թաղամասի տարբեր մասերում յայտնուեցին ցուցանակներ՝ «Զօրավար Անդրանիկի թաղամաս» մակագրութեամբ: Բայց ինչ – որ մէկի ձեռքով ցուցանակները հանուեցին:

Եթէ ժողովրդավարութիւն է, ինչո՞ւ չի կատարւում ժողովրդի կամքը»:

Այս բախտորոշ օրերուն ներկան չատ կը հակադրէ Հայուն ու իր զրացիին անցեալը, իրականութիւններու հանդէպ անոնց այնքա՛ն տարբեր կեցուածքները, աշխարհն ընկալելու հակադիր կերպերը: Բռնութիւններու, ոճիրներու, բարբարոսութիւններու փոխարէն քաղաքական հասունութիւնն ու խաղաղասէրը, այլ վճռակամ դիրքորոշումը ամբողջ ժողովուրդի մը, օրերով զարմանք պատճառեց ու սիւնակներ լեցնել տուաւ համաշխարհային մամուլին:

«Պիոներ կանչ»ի թիւերէն այս քաղուածքը կ'աւարտի վերոյիշեալ յատկանիշը լաւագոյնս գոլացնող տողերով պատառնուհի մը, որ աշխարհի ամէնէն սովորական իրականութիւնը արձանագրողի պարզունակ ոճով կը գրէ. –

«Մեր բաղաքում կանգնեցուել է Սուպերգայիթում զոհուած մեր հայրենակիցների յիշատակին նուիրուած յուշարձան: Մենք Քուբայիսեան փողոցում սպրդող պիոներներս, այցելեցինք յուշարձանին եւ ծաղիկներ դրեցինք: Մենք խաղաղութիւն, արեւ եւ ժպիտ ենք ցանկանում մեր բոլոր հայրենակիցներին եւ աշխարհի բոլոր մանուկներին»:

Աննա Մարտիրոսեան
Լենինական, թիւ 19 դպրոց
Ի. դասարան

Ա. ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԷՋ

ԽՄԲ. – Ինչպէս ծանուցուած էր առաձին հաղորդագրութեամբ, Հոկտեմբեր 9–ին, Անթիլիասի մէջ կատարուեցաւ Միւռոնօրհնէք: Ստորեւ կուտանք Նարեկ Վարդապետի երկար նկարագրութեան գլխաւոր մասերը:

***

Կիպրոսի, Հոկտեմբեր 9,
Անթիլիաս .. Միւռոնօրհնէք:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պատմութեան մէջ մասնաւորաբար եւ հայ եկեղեցւոյ ու ազգի տարեգրութեանց մէջ ընդհանրապէս այս թուականն ու անունը իրարու չաղկապուած պիտի մնան որպէս հաւատքի վերարթնութեան եւ ուխտի վերահաստատման առիթ ու պատճառ:

Այսօր՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, եկեղեցականաց դասով ու աւելի քան տասը հազար հայորդիներու համահայկական մասնակցութեամբ, Մայրավանքի չրջափակէն ներս, կատարեց Միւռոնօրհնէքի հոգեչէն ու ազգակերտ արարողութիւնը:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, առաւօտեան ժամը 9·30–ին, Մայր Տաճարի զոյգ զանգերու զօղանջներով, Պատարագի Թափօրը Վեհարանէն ուղղուեցաւ Ապրիլեան Նահատակաց Յուշարձան Մատրան առջեւ կատուցուած բեմ – խորանը: Դպրեվանքի սարկաւագներ ու սաներ, Շնորհալի երգչախումբի անդամներ եւ անդամուհիներ, քահանայ հայրեր, Մխարան հայրեր եւ Եպիսկոպոսական դաս առաջնորդեցին Գարեգին Հայրապետը դէպի խորան:

... Թափօրին մաս կը կազմէին Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռի Գահակալ՝ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ներկայացուցիչը՝ Յուսիկ Արք. Սանթուրեան, եւ Երուսաղէմի Պատրիարք՝ Եղիշէ Արք. Տէրտէրեանի ներկայացուցիչը՝ Կիւրեղ Եպիսկոպոս Գարիկեան: Նաեւ, վանաբնակ ու թեմերու մէջ ծառայող Մխարան հայրեր: Եկած էին Կիլիկեան պատմական Աթոռի բոլոր չրջաններու Թեմակալ Առաջնորդները՝ Արտակ Արք. Մանուկեան, (Թեհրանէն), Սահակ Արք. Ալվազեան, (Յունաստանէն), Տաթեւ Արք. Սարգիսեան (Հիւսիսային Ամերիկայի – կայ Արեւմտեան Թեմէն), Սուրէն Արք. Գաթարոյեան (Բերիոյ Թեմէն), Մեսրոպ Արք. Աչճեան (Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմէն) եւ Գանատայի չրջանէն), Կորիւն Արք. Պապեան (Իրանա – Հնդկաստանի Թեմէն) Արամ Արք. Քէշիշեան (Լիբանանէն), Եղիշէ Ծ. Վրդ. Մանճիկեան (Կիպրոսէն), Օշական Ծ. Վրդ. Զոլոյեան (Արաբական Ծոցի երկիրներէն), Վահան Ծ. Վրդ. Պէրպէրեան (Վենեզուէլայէն), Նորայր Ծ. Վրդ. Աչըդեան (Ճէզիրէյէն): Հոն էին նաեւ զանազան Թեմերու մէջ ժողովուրդի ծառայութեան լծուած մխարանները:

Թափօրին մէջ էր նաեւ Ս. Էջմիածնի միւս ներկայացուցիչը՝ Սերովբէ Արեղայ Խաչանեան:

Թափօրին արարողապետն էր Մայր Տաճարի Լուսարարապետ՝ Կոմիտաս Ծ. Վրդ. Օհանեան: Պատարագը կ'երգուէր Մայրավանքի Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, դեկավարութեամբ՝ Պր. Գէորգ Գանատահարեանի:

ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

... Երբ պատարագի վեհացնող ու հոգեպարար մատուցումը հասաւ «Ողջոյն»ի պահուան, Ս. Միւռոնի օրհնութեան հոգեւից ու հաւատարեր արարողութիւնը սկսաւ՝ համաձայն Մաշտոցի հրահանգներուն: Ղեւոնդ Արք. Զէյէյեան, Արտաւազդ Արք. Թրթռեան, Վարդան Եպիսկ. Տէմիրճեան եւ Մխարան հայրեր Մայր Տաճարէն Խորան բերին հին Միւռոնը, Ս. Էջմիածնէն առաքուած Միւռոնը, բալասանը՝ չքարչապատ սուրբ անօթներով, ու Սիսէն բերուած Միւռոնի կաթսան, որ քառասուն օրեր պահուած էր մայր խորանին վրայ, աղօթամբոյնջ մթնոլորտի մէջ: Գարեգին Բ., արքեպիսկոպոսներ, եպիսկոպոսներ, վարդապետներ մաղթանքներով, քարոզներով, չրջականներով, աղօթքներով ու Աստուածաչնչական ընթերցումներով ազաչեցին երկինի ու երկրի Արարիչին, որ առաջի Մխիթարիչ Ս. Հոգին եւ չնորհաշատ Ս. Միւռոնի կերպարանափոխէ իւղն բալասանը եւ մօտաւորապէս չորսուն արմատներէն, ծաղիկներէ ու խնկեղէններէ դոյացած նիւթերը:

Ապա, Միւռոնի կաթսային կափարիչը վերցուեցաւ եւ տրուեցաւ կնքահօր: Միւռոնօրհնութիւնը հասաւ իր ամէնէն խորհրդաւոր եւ յուզումնախտան պահուան, երբ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, «Առաքելոյ Աղաւնոյ» չարականի երգեցողութեամբ բալասանը, հին Միւռոնը եւ Ս. Էջմիածնէն բերուած Միւռոնը լեցուց կաթսային

մէջ՝ անցեալն ու ներկան միացեալ ու անբաժանելի դարձնող հայկական Ս. Միւռոնի խորհրդանշանը գծելով հաւատացեալներու հոգիներուն մէջ: Անակընկալ ու յիշատակարժան այլ պահ մը կեանք առաւ, երբ Հայրապետը Անթիլիասի հոգին վրայ երջանկայիշատակ Բարգէն Ա. Աթոռակից Կաթողիկոսի օրհնած Միւռոնին մէջ: Բոլորի սրտերէն արտաբղխեցաւ «կիլիկիա» մաղթերգը. սպիտակ ազգնիներ թեւածեցին Անթիլիասի երկնքին վրայ: Ապա, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Աջով եւ «Օրհնեցի, օծցի եւ սրբեցի» բառերով երեք անգամ խառնեց հին ու նոր Միւռոնը:

ԳԱՐՈՁ

Հնչեց Գահակալ ու պատարագիչ Կաթողիկոսին ձայնը. – «Դու իսկ ես Մեռոն ամբիծ եւ անաղտ որ հանապազ բուրես յանձինս մեր»: Մաշտոցի վանք հրկիզեն լուսաւոր մասնաւոր մը կը փոխանցուէր ուխտաւոր ժողովուրդին, կաթողիկոսին ողջունէ պատգամին մէջէն:

Գարեգին Բ. վերլուծեց Միւռոնին իմաստն ու տեղը մեր եկեղեցւոյ պատմութեան ու հայ ազգի զաւակներու կեանքին մէջ, եւ ըսաւ. – «Այսօր, հաւատացեալներ, պատմութեան մէջ անցած ըլլալու զգացումը կ'ուզեմ որ ունենաք բոլորդ անխտիր: Որովհետեւ, այս օրը սովորական օր չէ եւ չի' նմանիր ուրիշ որեէ մէկ օրուան: Պատմական օր է ու պատմական դէպք է: Հայ ժողովուրդի դարաւոր գոյութեան խորհրդանիշներէն մէկն է Միւռոնը եւ Միւռոնի օրհնութիւնը յատուկ գրաւչութիւն մը ունի մեր ամբողջ ժողովուրդին համար»:

Անթիլիասի մէջ կատարուած այս եօթներորդ Միւռոնօրհնէքի կարեւորութեան անդրադառնալէն ետք, քարոզիչ Հայրապետը վեր առաւ հայ ժողովուրդի միութեան ու միւռոնաբոյր ըլլալու արժանիքը, որպէս դրօշմ քրիստոնէացումի եւ հայացումը՝ միաւեղ ու միաժամանակ:

Ապա, մէկ առ մէկ յիշեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան թեմերը եւ ներկայ գտնուողներուն մէջէն ողջունեց կամքէ անկախ պատճառներով բացակայողները եւս, ու աւելցուց. – «Եթէ Միւռոնը չտեսաք, Միւռոնին բոյրը առէք Անթիլիասէն». եւ խօսքը թեմակալ Առաջնորդներուն ուղղելով ըսաւ. – «Երբ որ վերադառնաք Ձեր թեմերը՝ տարէք Միւռոնը, ջօրհնէք կատարեցէք եւ ժողովուրդը թող հաղորդուի այս մեծ խորհուրդին հետ, առաւել եւս Քրիստոնէից, առաւել եւս ամբանայ իր հայութեան մէջ»:

Ան լուսարձակի տակ դրաւ Ս. Էջմիածնի մասնակցութիւնը այս Միւռոնօրհնէքին եւ եղբայրական ողջոյններ ուղղելէ ետք Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին, հաստատեց հայ եկեղեցւոյ ու ժողովուրդին միութիւնը եւ միասնականութիւնը: Դէմ ձեր աչքերով տեսաք Ս. Միւռոնին միախառնումը մեր օրհնած նոր Միւռոնին մէջ, Հայաստանի հողին ներկայութիւնը, հայ ժողովուրդի հոգիի միասնութիւնը, միաձուլումը մեր հետ այսօր: Կ'ուզեմ որ բոլորդ ալ ցնծաք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ անբեկանելի, անխախտելի, անայլայլելի միութեան այս գեղեցիկ արտայայտութեան համար...: Ան որ Միւռոնով կ'օծուի, անոր համար էջմիածնական կամ Անթիլիասական չկայ. անոր համար թէ' էջմիածնական կայ թէ' Անթիլիասական կայ. որովհետեւ մէ'կ է հայ եկեղեցին եւ անոր երկու սրտերու անբաժան մասնիկներն են՝ էջմիածինը եւ Կիլիկեան դարաւոր Աթոռը»:

Հայրապետը եզրափակեց իր քարոզը, ըսելով. – «Ով Տէր երկնի եւ երկրի, պահէ այս ժողովուրդը անաղարտ, ինչպէս դուն ես անաղարտ, պահէ մեր հայրենիքը ամբողջ եւ անխոով. պահէ մեր ժողովուրդը ի Մայր Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի՝ վասն փառաց Քոց եւ վասն յաղթանակի ժողովրդեան մերոյ. յաւիտեանս յաւիտենից»:

Հատաւ «Ողջոյն»ի սրբազան պահը: Գարեգին Բ. եւ եկեղեցականաց դասը համբուրեցին Ս. Միւռոնի կաթսան ու եղբայրութեան, համերաշխութեան ու սիրոյ ողջոյնը սփռուեցաւ հաւատացեալներուն մէջ: Մէկ Միւռոն ու մէկ ժողովուրդ վերահաստատուեցաւ ու հայկականութեան հուրը բաժնեցին:

Պատարագի աւարտին, Հայրապետը թափօրով առաջնորդուեցաւ Վեհարանի դահլիճը, «Պահպանիչ»ով օրհնեց ուխտաւորները եւ ընդունեցաւ անոնց շնորհակալութիւնները ու բարեմաղթութիւնները այս երջանկալից ու անմոռանալի օրուան պաշտօնական բաժնի աւարտին:

Մինչեւ մայրամուտ, կաթսան մնաց Խորանին վրայ եւ հաւատացեալներ խումբ առ խումբ եկան, հաւատքով եւ երկիւղածութեամբ համբուրեցին զայն եւ բամպակ քսեցին անոր՝ աղօթելով հայ եկեղեցւոյ անսասանութեան, հայ ժողովուրդի անքակտելիութեան եւ այլ բարի նպատակներու իրագործման համար:

ԳԱՂԱՓԱՐ ԳԱՂԱՓԱՐ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարի օծման 50-ամեակի առթիւ կազմակերպուած հանդիսութիւնները վերջ գտած են, Սեպտ. 2-ին, ճաշով մը: Ձեռնարկին ներկայ եղած են պետական եւ կղերական ներկայացուցիչներ. գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիրը: Այս առթիւ յիշատակի մետալ մը յանձնուած է Մայր Տաճարի դլխաւոր նուիրատու՝ Ֆ. Նիքոթեանի: Ճաշը աւարտած է թեմի առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բուրնիաթեանի խօսքերով:

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Աջապահեաններուն դրախտը

Հայոց աշխարհի եօթը սրբազան վայրերուն մէկը Վահկան է, Կիլիկեան Հայաստանի չօծուած քաղաքամայրը, կիլիկեան հերոսապատումներուն ներշնչարանը: Ժամանակին մարդիկ հաւատում էին, թէ Հայոց աշխարհի այս հանճարեղ կտորը հինց այն դրախտն է, որ աստուած ըստեղծել էր նախամարդու համար: Ամէն ինչ այստեղ հիասքանչ էր՝ եւ ծաղկաբեր հողը, եւ զանազանաձայն աղբիւրներն ու դետակները, եւ դալար ծառերը:

Կիլիկեան Հայաստանն աւելի զօրեղացնելու եւ նրան աստուածային ուժ ներարկելու նպատակով, տասներեքերորդ դարում, Աջապահեան հերոսազարմ տոհմից մի քանի մարդ Կիլիկիայից գալիս հասնում են Վանայ լճի արեւելեան կողմը եւ Հայոց Ձոր գաւառից բարձու սերմ վերցնում ու տանում Վահկայ: Զանցած մի քանի տարի Վահկայում կանաչին է տալիս բարդիների բազմաչատ ծառուտը, որ ստանում է Աջապահեանների դրախտ անունը:

– Հայոց Ձորում, – ասում էին Աջապահեանները, – առաջին բարդին տնկել է Հայկ Աղեղնաւորը: Այնպէս որ, այդ բարդիների մէջ հայկական աւիշ կայ: Հայկարմից վերընձիւղուած ծառերը հայկական Վահկան աւելի կը հայացնեն:

Ժամանակները անցան, եւ Աջապահեանների դրախտ – ծառաստանը դարձաւ հայոսաւափ: Հիմա Վահկայում ոչ ոք հայերէն չի խօսում, միայն Աջապահեանների դրախտի բարդիներն են սօսափում հայերէն:

**

Բարդին չեն կտացնում

Բարդին կտացնես՝ բեզ վրայ կ'ընկնի:
ՀԱՅԿ. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾ

Բարձր Հայքում բարդի անունով մի դիւղ է եղել: Հայոց աշխարհում ամենաշատ ու ամենաբարձր բարդիներն ածում էին այս դիւղի կողքին: Սրբազան ծառատան էր: Բմբերը չինականներին համոզում էին, թէ Բարդինների կատարնեբին ապրում են աստուածները, որոնք մարդկանց հանդէպ բարեհաճ են դառնում՝ հէնց որ նուէր են ստանում: Ով ինչ կարող էր՝ մի բան էր նուիրում այս կամ այն աստծուն եւ տանում ու դնում բարդիների տակ: Մէկը մի տիկ դինի էր դնում, միւսը՝ նրբահիւս դուլպայ ու խրթաց, երրորդը մի ամիկ էր կապում ծառի բնին, չորրորդը կարմիր որդանի գոյնով ներկուած պատմուճան էր կախում ծառից: Նուիրատուն յաջորդ օրը գնում էր ծառի մօտ՝ իմանալու համար, թէ աստուածները ընդունե՞լ են իր նուէրը, թէ ոչ: Գնում էր ու տեսնում, որ նուէրը տեղում չէ, ուրախանում էր, կարծելով, թէ աստուածներին յայտնած իր այս կամ այն ցանկութիւնը կ'իրագործուի: Քրմերն իրենք ընդունում էին այդ նուէրները, չինականներին էլ հաւատացնում էին, թէ աստուածներն են տանում:

Մի անգամ չինականներից մէկը քրմապետին ասաց.

– Աստուածներն ո՞ւր են տանում մեր նուէրները:

– Բարձրացնում են բարդիների կատարները:

– Իմ նուիրած ո՞ւրն էլ:

– Այո:

– Բայց որտեղից էլ նայում եմ՝ կատարների վրայ ոչինչ չեմ տեսնում:

– Չես տեսնի, բարձր է բարդու կատարը:

– Իսկ եթէ կատարը կտացնենք՝ կը տեսնե՞նք:

– Բարդին կտացնես՝ քեզ վրայ կ'ընկնի:

**

Միխթար Գոշը իր առակները գրի էր առնում կաղնու տակ

Աղստեւի հովտում, Գոշավանքի շրջակայքում, շատ են հնաբուն կաղնիները: Միխթար Գոշը սիրում էր իր առակները գրի առնել այդ կաղնիներից մէկի տակ: Սաներից մէկի այն հարցումին, թէ ինչ խորհուրդ ունի դա, Միխթար Գոշը պատասխանել է.

– Կաղնու տակ եմ գրի առնում, որպէսզի իմ առակները կաղնու պէս երկար կեանք ունենան:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Այսուամենայնիւ վճռեց երթալ Սոնիային հետ եւ հակառակ Սոնիայի մերժուին, քանի որ առաւօտեան գացեր տեսեր էր Սաթենիկը, ստիպեց որ իրեն ընկերանայ:

Զարմանալի զուգադիպութիւնով մը այդ իրիկուն Սաթենիկի քեռկինն ալ սենեկին էր եւ սեղանին մօտ տեղաւորուած զրաղած էր ասեղնագործութեամբ: Վառարդոյրները ծածկեր էին եւ լամբերը վառած՝ բայց լայն լուսարձակին պատճառաւ Սաթենիկի անկողնին անկիւնը կիսաստուերի մէջ էր: Սոնիա մտահոգ Սաթենիկի պնդումէն եւ վարժ անոր սահմանախօսութեան, մտածեց թէ նոր բան կար եւ իր մտահոգութիւնը ծածկելու համար սկսաւ խօսիլ եռանդով, ամէն բոպէ ընդհատելով ուրիշներու խօսակցութիւնը եւ վերջ ի վերջոյ եկաւ զլխաւոր հարցին.

– Դէհ, այժմ պէտք է որոշել ճամբոն մօտենում է եւ պէտք է Սաթենիկին ուղարկել Դիլիճան. ես այդ մասին կարզադրութիւններ կ'անեմ, միայն հարց է ո՞վ պիտի ընկերանայ քեզ, Սաթիկ ջան:

Քեռկինը իր ընտանեկան զործերուն պատճառաւ չէր կրնար հեռանալ Թիֆլիսէն. եւ պահ մը խորհրդակցեցան յարմար մէկը փնտռելով:

Սաթենիկ մասնաւորաբար լաւ տրամադրութեան մէջ էր այդ իրիկուն եւ պատրաստ էր խնդալու ամէն բոպէի: Օրուան մէջ քանի մը ժամ ելեր էր անկողնէն եւ ինքզինքը կը զգար եռանդուն, կենսալիր եւ ուրախ: Նախորդ երեկոյեան դէպքը զինք անցողակի կերպով յուզեցէլ յետոյ կարծես կորնցուցեր էր իր նշանակութիւնը: Գրաւիչ եւ սիրուն աղջիկ էր, հազար նման բաներ պատահած էին իրեն. փորձառութեամբ գիտէր որ ամէնէն ամուր կարծուած տղամարդիկ անապահելի եւ զարմանալի տկարութիւններ կ'ունենային. ճիշդ էր որ Ստեփանը իրեն համար սովորական մարդոց կարգէն դուրս էր եւ տարտամօրէն կը զգար որ այս անգամ խնդիրը այլապէս լուրջ է, բայց որովհետեւ իր հոգիին խորքը հանդարտ մնացեր էր, իր մակերեսային յուզմունքն ալ անցեր անհետացեր էր առանց ոեւէ կերպով արձագանգ տալու իրեն յայտնաբերուած զգացումին: Ինքն ալ չէր գիտեր որ հակառակ իր առերեւոյթ անդորրութեան իր հոգիին խորքին մէջ ստացեր էր զարհուրելի սերմ մը եւ թէ այդ բոպէին չգի էր այն փոթորիկով, որով ամբողջ էութիւնը պիտի դողդղէր սոսկալի եւ յուսահատական ժամերու մէջ:

Ստեփան ա'լ աւելի խոժոռ էր եւ լուռ. նոյնիսկ ասատելով ու կոպտութեամբ պատասխանեց Սաթենիկի զուարթութեան. կարծես հիւանդագին ախորժակ մը ունէր վիշտ պատճառելու, ոեւէ բանով յուզելու անոր չուարեցուցիչ անտարբերութիւնը. եկեր էր այն վախով՝ որ զինքը պիտի գտնար յուզուած եւ ընկճուած, եկեր էր խղճահարութեամբ մտածելով թէ անոր ֆիզիքական այդ տկար վիճակին մէջ անտեղի վրդովմունք պատճառեր էր. բայց այդ են – թաղրեալ յուզմունքը կարծես ծառայեր էր ոգեւորելու երիտասարդ աղջիկը, եւ բնազդմամբ կը զգար որ այդ ոգեւորութիւնը իրեն համար չէր բնաւ եւ անիկա կարծես կը պատասխանէր ուրիշ եւ խորհրդաւոր հրաւէրի մը. կը զգար նոյնպէս որ սրտմտութեան անարժան զգացումը կը թունաւորէր իր սէրը:

**

Սաթենիկ ամիսէ մը ի վեր Դիլիջան էր երբ Ստեփան պատահմամբ անցաւ անկէ եւ քանի մը շաբաթ մնաց: Աքանչելի օրեր եղան այդ օրերը երկուքին համար: Ստեփանին մէջ կարծես բուռն եւ տանջող զգացումները քնացեր էին ու անհուն քաղցրութիւն մը կը զգար Սաթենիկը շրջապատելով հոգածութեամբ եւ գուրգուրանքով. իր նրբազգացութիւնը եւ մանրակրկիտ ուշադրութիւնը դէպի ընկերուհին երախտագիտութեամբ կը լեցնէր զայն. խորապէս եւ անկեղծօրէն խաղացած էր եւ իր բնական անզորրութիւնը նպաստեր էր որ Սաթենիկի յիշողութենէն բոլորովին անհետ վրդովիչ ամէն մտածում: Միասին կ'երթային պզտոյտի հրաշալի լեռնաշղթային փէշերուն վրայ, խօսելով անանձնական բաներու մասին:

(Շար. 28)

Անիա – Մարիա Պէյլէրեան,
Պերճ – Տանի Պէյլէրեան,
զաւակները,
Քնարիկ Աքիսքալ (նախապէս Պէյլէրեան),
ցաւով կը ծանուցանեն՝
ԱՐՄԵՆԱԿ ՊԷՅԼԷՐԵԱՆԻ
յանկարծական մահը, որ պատահած է Հոկտեմբեր 13–ին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 22, ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ – Լաշէզի գերեզմանատունը:

Մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:
16, rue Pétrarque, 75016 Paris.

ՄԱՐՍԷԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս կիրակի, Հոկտեմբեր 23, կը պատարագէ հիւրընկալ քաղաքս գտնուող Պրպիւիոյ առաջնորդ՝
ՏԱԹԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՂԱՐԻՊԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ
Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ՝
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԸ
Մարտ – 3 – 4 – 5 –
կազմակերպութեամբ՝ Գարուն երգչախումբի տնօրէնութեան:

***

Մարսէյլի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ 60ամեակը՝
Նոյեմբեր 27–ին:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Յակոբ – Ժաք Պահրի իր զարմուհիին՝ Սիրան Շահպազի յիշատակին 200 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Պանէեօ – Քանանի մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ոսկիան Սմասեան 250 Ֆրանք նուիրած են Ս. Մեսրոպ կրթարանին փոխան ծաղկեպսակի՝ Ալբի Տիկին Խոնարհիկ Տատոյեանի մահուան առթիւ:

***

Կապոյտ Խաչի Լէոլա Սասունի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է.–
Վերգին Քէօսէեանի մահուան առիթով Պր. Նշան եւ Թագուհի Քէօսէեան 100 Ֆրանք, Ալբի Տիկին Ատել Քէօսէեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Թիւսթին 100 Ֆ., Օր. Ազատ Խոզիկեան 30, Տիկին Անժէլ Մանասելեան 10, Ալբի Տիկին Յակոբեան եւ զաւակները 100 Ֆր. Մարգրիտ Մելֆոնեանի մահուան առիթով: Տիկին Ասպահան 50 Ֆր. Թոռնիկին մկրտութեան առիթով, Հոգեհանգստեան մը առիթ՝ Քէօսէեան 100, Կոնօեան 50, Հերմինէ Թերիկեան 50 եւ Աւետիսեան 30 Ֆր.:

NAREG
ENGHIEN LES BAINS

L'association NAREG a le plaisir de vous annoncer que son diner dansant aura lieu le 12 NOVEMBRE de 20h à 3h du matin, Salle des Fêtes d'Enghien, face au Casino.
Réservez dès à présent en téléphonant au:
34. 12. 84. 45
ou au 48. 41. 49. 37

SAMEDI 26 NOVEMBRE
à 20 heures

GRAND DINER-DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint-Cyr, 75017 Paris
au profit de
L'ECOLE SAINT-MESROP D'ALFORTVILLE
Réservation : 43 76 35 91 - 43 68 42 04

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une exposition

ARMENIE
3000 ANS D'HISTOIRE

du 12 Octobre au 19 Novembre
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille (La Canebière)
avec la collaboration
du *CONSEIL REGIONAL PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR*
sous le haut patronage de
ALAIN POHER, *Président du Sénat*
et JACK LANG, *Ministre de la Culture*

Musée ouvert tous les jours de 9h. à 18h. (entrée gratuite)

Conférence : à la Maison de la Culture Arménienne
12-14, rue St. Bazile
le Vendredi 28 Octobre à 21 heures
L'ARMENIE SOVIETIQUE par CLAIRE MOURADIAN

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND GALA ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBBRE à 20h30
au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence
l'Archevêque **Kude NACCACHIAN**
Délégué pour l'Europe du Catholicossat de tous les Arméniens et Prélat des Arméniens de Paris
En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire d'Issy-les-Moulineaux Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire de Clamart

PROGRAMME
— Ensemble **AKTHAMAR**
— Ensemble instrumental traditionnel arménien
Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
— Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
— Evelyne **ALTOUNIAN**
— Agop **BADOLIAN**
— **BEDIK**
— **MASSIS**
— Elya **PEHLIVANIAN**
— Rosine **TACHDJIAN**
— **VICKEN**
— **YERSO**

ՀԻՒԱԴԱՊԱՀՈՒՀԻ ԿԸ ՓՆՏՌՒԻ

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը կոնէսի իր Հանգստեան Տան համար կը փնտռէ հիւանդապահուհի մը (կամ հիւանդապահ մը) որ պետական վկայական ունենայ:

Հեռաձայնել տնօրէնն՝ Պր. Ա. Ֆէսճեանի, 39 – 85 – 24 – 24 թիւին, աշխատութեան ժամերուն, ժամադրութիւն առնելու համար:

L'Ass. Arménienne d'Aide Sociale
recherche pour
sa Maison de Retraite de Gonesse
une infirmière (ou infirmier)
diplômée d'Etat
Prière de téléphoner à M. Fesdjian
au 39 85 24 24 aux heures de bureaux
pour rendez-vous.

LES ARMENIENS AIDENT LES ARMENIENS

A partir du 1er Octobre
Tous les samedis matins de 9h à 12h
PERMANENCE TELEPHONIQUE
(région parisienne)
En appelant au numéro de téléphone suivant : (1) 46 - 44 - 21 - 30
Vous aurez un correspondant bilingue (arménien ou français) qui essaiera de vous aider dans les domaines suivants :
— DEMARCHES ADMINISTRATIVES: visas, carte de séjour, cartes de travail, etc...
— LOGEMENT : si vous cherchez un logement, téléphonez-nous; si vous avez un logement à louer, signalez-le nous.
— EMPLOI : si vous cherchez un travail, appelez-nous; si vous êtes employeur, proposez-nous vos possibilités.
Ce service (gratuit) est proposé par le Pasteur René LEONIAN et des membres de sa communauté.

JERANIAN
QUARANTE ANS DE PEINTURE

exposition
du 11 octobre au 12 novembre

GALERIE
DU FAUBOURG SAINT-HONORE

172, rue du Faubourg Saint-Honoré
75008 Paris Tél. 42 89 13 01

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանուած	300	(355,80)
Մնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Ա.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25
MARDI
25 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.867 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.867

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

«ՀԱՅԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐ ԵՐԱԶԸ»

Այս անգամ «Լը Մոնտ»ի թղթակիցն է՝ ծանր կեռաս ծանօթ անուն մը, որ երեւան գացած է ու թերթին ապահոված մամուլի մէջ լոյս տեսած լաւագոյն վերլուծում – ներէն մէկը, Հայաստան ալերով կացու – թեան եւ մտայնութեան: «Գերագոյն իշխանութիւնը ժողովուրդին կամքն է», կարմիր պաստառի մը վրայ արձանագրուած այս վերտառութեամբ, Թատերական հրապարակին վրայ, կը սկսի թըզթակցութիւնը: Կեռաս կը նկարագրէ մթնոլորտը, ուսանողներու գործադուլը եւ Ղարաբաղ Կոմիտէին գործունէութիւնը: Յօդուածագիրը կ'ոգեկոչէ 1968 Մայիսեան օրերը եւ Փրակայի գարունը, յիշելու համար որ դեռ ոչ ոք խորհած է պատերուն վրայ արձանագրել՝ «Արգիլուած է արգիլել»: Կ'անդրադառնայ բանակին ներկայութեան, որ կը նկատուի՝ «գաղթատիրական զրաւման բանակ մը»: Կարդ մը լոզունգներ գրուած են ռուսերէն, որպէսզի խորհրդային «մեր բարեկամները» հասկնան, որովհետեւ «Մոսկուա Թուրքերը ընտրած է նախընտրաբար՝ Հայերուն»:

Կեռաս երկար կը խօսի այս ոճնական աւելի՝ ոճնավաճառի միջամտային ու լաւագոյնս կը վերլուծէ եօթանասուն տարիներու լռութենէ եռք ծագած բոլոր հարցերը: Տեսակ մը «հակիչխա – նութիւն» կը նկատէ Ղարաբաղ Կոմիտէն, որուն կը տիրապետէ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, շնորհիւ իր հաւատարակչռու – թեան, իրատեսութեան եւ խարիզմին: Յատկանշական ակնարկէ մը եռք Կոմիտէի կազմութեան վրայ, կ'ըսէ թէ այսօր կարգ մը անձնաւորութիւններ – Սիլվա Կապուտիկեան, Զօրի Բալայեան – չեն յաջողիր հրապարակաւ խօսք առնել իրենց պատճառաբանութիւնները պարզելու համար, քանի հաւաքուած ժողովուրդը «դատաստանութիւն» կը պոռայ:

«Մոնտ»ի աշխատակիցը կ'անդրադառնայ նաեւ կարգ մը ծայրայեղ տարրերու, որոնք Ղարաբաղի ողբերգութիւնը կ'օգտագործեն իրենց նպատակներուն համար: Սուրէն Յարութիւնեանը չէ կրցած այն վստահութիւնը ներշնչել, զոր, Սահակեանի մէջ, յաջողած է ներշնչել Հնչակ Պօղոսեան: Տէր – Պետրոսեան, կ'ըսէ, կը թուի հասկցած ըլլալ Յարութիւնեանի դժուարութիւնները: Ան, կ'արձայայտուի անկախութեան հարցին, չեշտելու համար· – «Երբեք անկախութեան կողմնակից չենք եղած: Այս արուեստական հարցը մէջտեղ դրուեցաւ խմբակ – ներու կողմէ, որոնք ներկայացուցչական ընյոյթ չունին: Կը փափաքինք որ Հայաստան ամբողջական անդամ մը ըլլայ Խորհրդային Միութեան: Ասիկա պատմական իրողութիւն մըն է: Շահ չունինք անջատուելու, մանաւանդ եթէ երաշխաւորէ Հայերու ապահովութիւնը եւ ոտնակոխ չընէ մեր շահերը: Դէմ չենք անկախութեան ըմբռնումին, բայց պատմական օրէն, գաղափարը դեռ հասուն չէ: Պիտի ըսէի նոյնիսկ, վտանգաւոր է»: Տէր – Պետրոսեան, կը խօսի նաեւ Եռադնի մասին դիտել տալու համար որ ան «Դաշնակներու դրօշակը չէ: 1918–ի Հանրապետութեան դրօշակն է: 1918–ի Հանրապետութիւնը մեր պատմութեան լիւս մէկ մասն է եւ կարելի չէ զայն ջնջել ջրի հարուածով մը: Բայց ոչ մէկ կուսակցութիւն իրաւունք ունի սեփականացնելու զուտ հայկական արժէքներ»:

Կեռասի համար հարցական կը մնայ թէ ինչ չափով Տէր – Պետրոսեան պիտի կարենայ ետնձել ուժեր, զորս Պերեստրոյկան հրապարակ նետած է ու իր յոյսերը վերջաւորութեան չի կրնար խուսափիլ որոշ մտահոգութիւն մը յայտնելէ:

Ամէն պարագայի մէջ, կարեւոր յօդուած մը իր ամբողջութեան մէջ, որու ընթերցումը վընդհանուր գաղափար մը կուտայ Հայաստանի մթնոլորտին մասին: Ճիշդ է որ լրագրողը հարցը քննած է ողջմտութեամբ եւ պարզ է՝ ձեռնհասութեամբ... : Կ'արժէ ունենալ «Մոնտ»ի այս թիւը (Հոկտեմբեր 23 / 24):

***

«LE FIGARO»

ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՀԱՄԱՐՀԱՆՔ ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ԱԶԵՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Տընի Լըկրա կը չարունակէ կովկասեան իր շրջապտոյտը եւ Սումգայիթէն անցած է Բաքու, ուր կ'ըսէ ժամանակին, ոչ՝ Ազերի էին, ոչ՝ Հայ, ոչ՝ Ռուս կամ Վրացի, իրարու «բաքուցի» (Բաքինեց) կ'ըսէին: Ինքնութիւն մը ծնած անցեալ դարուն ռուսական նուաճումով, քարիւղի յայտնաբերմամբ: Փետրուար 27–էն ի վեր «Հալոցը ջարդուփշուր եղած է»: Ադըրբեջանի գրողներու միութեան Ա· քարտուղարը՝ Անար Ռըզայեւ կ'ըսէ «Ֆիկարօ»ի թղթակիցին· – «ԵԹԷ ՍՈՒՄԳԱՅԻԹԸ ԴՈՒՇՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՑԱՒ ԶԸԼԼԱՐ, ՀԱՅԵՐԸ ԶԱՁՆ ՀՆԱՐԱՒ Կ'ԸԼԼԱՅԻՆ» (ընդգծումը՝ մեր կողմէ) ու կ'աւելցնէ· – «Հայ ժողովուրդը մազօշիք է: Պէտք է միշտ մարտնչի: Մահ եւ դժբախտութիւն կը սնուցանէ»:

Եւ ըսել թէ Հայուն հոգեբանական այս դիւտաւոր վերլուծումը ընողն ալ մտաւորական է, Ազերի գրողներու միութեան Ա· քարտուղար: Ըստ երեւոյթին սխալ պաշտօն մը, քանի մարդը աւելի առակ է Ազրբեջանի հոգեբոյժներու միութեան Ա· քարտուղար կոչուելու եւ իրեն տանձնելու նաեւ նման հոգեվերլուծում մըն ալ 1915–ի համար (որ անշուշտ, եթէ տեղի ունեցած չըլլար, անպայման պիտի հնարէիններ...):

Լրագրողը կը հանդիպի հայ կնոջ մը իր երկու զաւակներով, որ կը պատմէ ու կը պատմէ Սումգայիթի ջարդերուն ընթացքին գործուած խժդժութեանց մասին: Օրինակ մը՝ Աֆղանխատանէն վերադարձած երիտասարդ զինուոր մը, որ եկեր է «զէպզբերու» յաջորդ օրը: Մայրը անհետացած է: Երկու օր փնտռելէ եռք, տեղական քաղաքացիներէն օժանդակութեամբ, գլուխը կը գտնեն, ցցահանուած, մարմնոյն մնացեալը՝ կտոր, կտոր: Վրէժէն կուրցած, երիտասարդը զէնք մը կ'առնէ եւ ձեռքին տակը անցած 3 Ազերի կը սպաննէ, նախքան յանձնուիլը: Ներկայիս, կ'ըսուի, չորս տարի բանտարկութեան պատիժ կը կրէ, Հայաստան, ապահովութեան համար:

Եպիսկոպոսը՝ Անանիա Ազապաճեան որ առաջնորդն է Ազրբեջանի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ (միայն երկու եկեղեցի ունի տրամադրութեանը տակ, 450 հազար հաւատացեալներու համար) չի ծածկեր իր մտահոգութիւնը· – «Սումգայիթ, յիմար խաղ մը տեղի ունեցաւ: Պէտք չէ որ կրկնուի: Բայց մարդիկ կը վախնան եւ կարելի չէ զիրենք մեղադրել: Եկեղեցին առաջին բերդն է, չի կրնար տակրանալ, որովհետեւ այն ատեն աքսորի ազդանշանը կ'ըլլայ»:

Բայց, կը դրէ, Լըկրա, գաղթը սկսած է ոչ միայն Սումգայիթ, ուր 18 հազարի վրայ 700 Հայ կը մնայ, այլեւ Բաքուէն, ուր ութ ամիս առաջ 200·000 էին եւ որոնցմէ 40 հազարը գաղթած է Երեւան, բայց մանաւանդ՝ Ռուսաստան, Ռոստով, Կրասնոդար, Ստաւրոպոլ, Մոսկուա: Վարակուելով, Բաքուի Ռուսերն ալ, որոնք Հայերու կրկնապատիկն են, հետեւած են:

Ազերի եւ Հայ համաձայն են մէկ կէտի վրայ՝ Պոկրոմը հեռարձակուած էր: Ո՞վ էր դաւին հոդին, Ազերիները կը պատասխանեն՝ Երեւանի ահաբեկիչները, Հայերը՝ Բաղիրով (նախկին Ա· քարտուղարը): «Հայերու կողմէ, կ'ըսէ Ազերի գրողներու միութեան քարտուղարը՝ «մեծ սխալ մը եղաւ» (ինք համոզուած է, կ'ըսէ Լըկրա, Հայերու յանցագործութեան): Ասիկա զարկ պիտի տայ կրօնական մոլեռանդութեան եւ Ազրբեջան կրնայ երկրորդ Իրան մը ըլլալ»:

Եթէ Հայկական Սումգայիթի 32 – նոյնիսկ 1000 ըստ ոմանց – մեռեալները, Հայերու եւ Ազերիներու կռիւները Պուլվարի Թատրոնի պիտի պատկանէին: Անցեալ Կիրակի, ցերեկին, խճողումի ժամ, զաւառացիներ եկած էին դիտելու կեդրոնական քաղաքի նոր աղբիւրները, Հայոց Մայր Եկեղեցին, ճիշդ կողքին, բացած էր դուռները: Դուրսէն երդեցողութիւնը կը լսուէր: Քաղաքացի, զինուոր, դիւղացի, տանտիրուհիներ ջատորով, ոչ ոք կը թուէր լսել արբավայրէն ձայները: Երկու օր ետք, երեք կիներ, սեւ շալերու մէջ փաթթուած եկեղեցիէն ներս կը մտնեն, մոմեր կը գնեն, կը տնկեն աւազին մէջ, կոյսին ոտքին, ժամկոչը կը բացատրէ· – «Ամէն օր կուգան աղօթելու, եւ մինակ չեն: Մահմեդականներ են»:

Ու «Ֆիկարօ»ի աշխատակիցը կը խորհրդածէ· – «Տարօրինակ աշխարհ, ուր թափած արիւնէն յանկարծ ծագած աստուածութեան եւ արհամարհանքին կը խառնուի անուրանալի մեղսակցութիւն մը, դարբնուած դարերու, աւելի կամ պակաս երջանիկ, համակեցութենէ մը»:

Լըկրայի համար, Կովկասը, անխնայ կերպով լուսաբեան մատնուած Ստալինի եւ իրեն յաջորդողներուն կողմէ, վաղուդի տակառ մը դարձած է, վտանգ մ'իսկ ներկայացնելով հեռաւոր կրեմլինին;

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12 / 18)

ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ
ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀ

Օրերս տեղի ունեցած է Մշակոյթի հայկական հիմնադրամի վարչութեան լիակատար նիստը: Նախագահի պաշտօնէն հրաժարած է Սէն Արեւշատեան եւ իր տեղը անցած է գրողներու Միութեան նախկին նախագահ, ծանօթ գրագէտ՝ Վարդգէս Պետրոսեան:

ՓՈՒԹՊՈԼ

Հոկտեմբեր 22–ի խաղերու արդիւնքներն են· –

Շախտեոր – Տորպեդօ	0 – 0
Դնեպր – Կայրաթ	3 – 0
Սպարտակ – Դինամօ Կ·	1 – 0
Նեֆթչի – Ժալգիրիս	1 – 2
Զերնոմորեց – Մետալիստ	1 – 1
Դինամօ Թ· – Զէնիթ	0 – 0
Արարատ – Լոկոմոտիւ	0 – 0

Այս խաղերէն եռք դասաւորման գլուխը կը մնայ Դնեպը՝ 38 կէտով, որուն կը յաջորդեն 35 կէտով՝ Սպարտակ ու Կիեւ: Արարատ կը չարունակէ մնալ 9–րդ տեղը՝ 24 կէտով:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՂՈՒԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սահմանադրական փոփոխութիւնը զոր խորհրդային մամուլը հրատարակեց չաբթու վերջ, կը հաստատէ որ ծրագրուած յօդուածները կը ձգտին միայն ու միայն ամրապնդելու Կորբաչովի դիրքը: Գլխաւոր փոփոխութիւնը կը վերաբերի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին, այսինքն Խորհրդային Միութեան նախագահին իշխանութեան ամրապնդման: Ան չատ աւելի իրաւասութիւն պիտի ունենայ, քան՝ ընդհ· քարտուղարը, այլ խօսքով երկրին բուն ղեկավարը այլեւս կուսակցութենէն կախում պիտի չունենայ, այլ՝ Խորհրդարանէն եւ որովհետեւ երկու պաշտօններն ալ նոյն (այժմ՝ Կորբաչով) պիտի վարէ, նոր սահմանադրութիւնը չափի վրայ սահմանադրութիւն մը պիտի ըլլայ իրեն համար (ինչ որ «վտանգաւոր» ալ է, ինչպէս ցոյց կուտայ Ֆրանսայի պարագային, ուր եւս Տը Կօլ չափի վրայ սահմանադրութիւն մը պատրաստել տըւաւ իրեն համար...): Նախատեսուած բրբագրութեանց մէջ, որոնք 4 էջեր կը դրաւեն «Պրաւդա»ի եւ որոնք պիտի ենթարկուին «ժողովրդական վիճաբանութեան», կան հետեւեալ կէտերը· –

– Առկէ եռք Խորհրդարանին կը պատկանի արտաքսման զօրք ղրկելու որոշումը:

– Սահմանային փոփոխութիւնները Հանրապետութեանց միջեւ կախում կ'ունենան նոր Խորհրդաժողովէն (Քոնկրէ): Այս առընչութեամբ, «Ֆիկարօ»ի աշխատակիցը հետեւեալ խորհրդածութիւնը կ'ընէ· – «Ցոյսի պատճառ մը չէ սակայն Հայերուն համար· – Ինդրոյ առարկայ Հանրապետութեանց համաձայնութիւնը ի զօրու կը մնայ, ուրեմն հոս չէ որ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը զոհացում պիտի գտնէ: Նոյնիսկ եթէ Խորհրդաժողովը հանրաքուէի մը կազմակերպութեան ձեռնարկէ»:

– Երեսփոխաններու ընտրութիւնը պարտադրաբար գաղտնի քուէարկութեամբ տեղի պիտի ունենայ:

– Երեսփոխաններու պաշտօնավարման չրջանը հինգ տարի է, միայն մէկ անգամ նորոգելի: Այլ խօսքով, Կորբաչով որ նախագահի իր նոր պաշտօնը պիտի ըստանձնէ 1989–ին, գայն կը թողու, հաւանաբար, միայն 1999–ին, երբ 69 տարեկան կ'ըլլայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒԱՆԴԱՊԱՀՈՒՀԻՆԵՐԸ, նոր ցոյցէ մը եռք Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 22, (50·000 ըստ կազմակերպիչներուն, 15 հազար՝ իշխանութեանց), որոշեցին վերջ տալ գործադուլին, առանց տեղի տալու իրենց պահանջներուն համար տարած պայքարին մէջ: Պիտի չարունակեն զանազան չարժումներով, տեղական բնոյթ ունեցող եւ նոր ցոյցով մը՝ Նոյեմբեր 3–ին: Միչէլ Ռոքար «Եւրոպա մէկ»ի կայանէն արտայայտուեցաւ այս մասին, երկուշաբթի առտու, չեշտելով թէ հի–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՓՐՆՏԼՃԱՓԻ 1915 ԹՈՒՎԱԿԱՆԻ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԿՈՒԻՆԵՐԸ

Հ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Կիլիկիոյ Մարաշ քաղաքէն 22 քմ. հիւսիս – արեւմուտք կը գտնուէր հայաբնակ Ջընտըճագ գիւղը որ շրջապատուած էր անտառապատ լեռներով: Անտառներուն մէջ փարթամօրէն կ'աճէին կաղնիներ, սօսիներ, չաղանակենիներ, ընկուզենիներ եւ այլ ծառեր. կային իշայծեամ, գայլ, արջուկս, վայրի կատու եւ այլ կենդանիներ:

Ջընտըճագ կը գտնուէր Տէրէ քէօյ եւ Քէչիֆլի նոյնպէս զուտ հայաբնակ գիւղերու մէջեւ: Դրացի երեք գիւղերը իրենց անտեսական կեանքի բազմաթիւ եւ բազմապիսի թելերով կապուած էին իրարու: Բոլոր պատմաբանները որոնք քիչ թէ շատ էջեր ունին Ջընտըճագի մասին, գիւղը անուանած են հիմնական, իսկ երկու մնացած գիւղերը՝ անոր ճիւղաւորումները: Հայկական այս երեք գիւղերու բնակիչները հագուստ են միեւնոյն տարազը, ունեցած են միեւնոյն սովորութիւնները, խօսած են միեւնոյն բարբառով:

Նշուած այս երեք գիւղերն ալ տեղաւորուած էին լեռներու վրայ եւ ինքնապաշտպանութեան համար անոնց դիրքերը ոչընչով ետ կը մնային լեռնական Զէյթունցիներու դիրքերէն: Գիւղերն ունէին հիանալի առուներով ջուր: Հոն ապրող լեռնականները ջրավէտ էին եւ առողջ: Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրեակին Ջընտըճագը ունէր 400 տուն՝ 2500, Տէրէ քէօյը 140 տուն՝ 850 եւ Քէչիֆլին 82 տուն՝ 450 բնակչութեամբ: Այսպէս, երեք գիւղերուն մէջ 3800 բնակիչ կ'ապրէր: Զէյթունցիներու կողմէ գրուած յուշերուն մէջ կ'երեւայ որ այս գիւղերու բնակիչները ժամանակին զաղթած էին Զէյթունէն, իսկ ժողովուրդը քաջարի եւ խրոխտ էր, Զէյթունցիներու պէս:

Վերոյիշեալ գիւղերը լեռներու ծերպերուն մէջ գտնուելով, այգեգործութեամբ կը զբաղէին: Լեռնային հիանալի աղբիւրներու ջուրերը առուներով կը հոսէին դէպի լեռնալանջերու հողակտորները, եւ լեռնականները այդ տեղերը հիանալի այգիներ ունէին: Ջընտըճագցիները զբաղած են նաեւ անասնապահութեամբ: Անտառներէն ազատ լեռները հիանալի արօտավայրեր էին:

Երեք գիւղերուն մէջ տարածուած էին նաեւ արհեստները: Գիւղացիներու փոքր մէկ մասը կը զբաղէր կօշկակարութեամբ, երկաթագործութեամբ, ջուլհակութեամբ, որմնադրութեամբ եւ այլ արհեստներով: Շրջակայ անտառներու հատարուն ծառերը կարելով, այդ գիւղերու բնակիչները հիանալի տախտակներ կը պատրաստէին, որոնք կը վաճառուէին Մարաշ, Այնթապ եւ այլ վայրեր:

Ջընտըճագ եւ Տէրէ քէօյ 1880–ական թուականներէն մուտք գործեց բողոքականութիւնը: Երեք գիւղերն ալ ունէին իրենց վարժարանները: Ժթ. դարու վերջաւորութեան Ջընտըճագ գիւղը 42 աշակերտներով եւ մէկ ուսուցիչով նախակրթարան մը ունէր:

1890–ական թուականները հայ ժողովուրդին համար անասանելի ժամանակաշրջան էր: Թուրք կառավարութիւնը 1894–ին կանոնաւոր զօրքի ու քրտական աշիրէթներու միջոցով սկսաւ յարձակումը Սասունի վրայ, որուն քաղորդիները կազմակերպեցին հերոսական դիմադրութիւն: Սակայն ուժերը անհաւասար էին եւ անոնց հերոսական ինքնապաշտպանութիւնը ճնշուեցաւ արեան մէջ: Անկէ ետք թրքական բանակները յարձակեցան Զէյթունի վրայ եւ քանի մը ամիս շարունակուող գրոհներէն ետք իսկ չյաջողեցան լեռնաքաղաքը գրաւել: Օտարերկրեայ պետութիւններու եւ Ռուսաստանի միջնորդութենէն յետոյ հոն զրկուեցան վեց օտարերկրեայ հիւպատոսներ, որոնք Զէյթունցիներու եւ օսմանեան պետութեան միջեւ պայմանագիր կնքեցին, վերջ դնելով ամիսներ տեւող արիւնահեղ պատերազմին: Թուրք ջարդարար սուլթանը չդաւաճանուեցաւ առով: Ան 1896–ին կազմակերպեց Վանի Հայերուն կոտորածը: Հակառակ հերոսական դիմադրութեան՝ Վանեցիները մեծ թիւով զոհեր ունեցան: Համիտեան կոտորածները չդադրեցան նաեւ մնացած գաւառները, մնացած յանցագործները և անոնց միջոցով ալ կատարել Հայերու տեղահանութիւնը: Այդպէս ալ եղաւ: Շատ տեղերու մէջ եղաւ նաեւ զինուորական ուժերու միջոցով:

Դեռ 1915–ի գարնան, երբ նոր սկսած էր պատերազմը, Թուրք իշխանութիւնները Ջընտըճագ կ'ուղարկեն Օմար պէյը 125 ժանտարմով: Պէյին հրահանգուած էր զինաթափ ընել լեռնականները: Յայտնի է որ այդ դէպքէն քիչ առաջ Զէյթունի քաղքերէն քանի մը տասնեակ հոգի չեն թարկուելով Թուրք կառավարողներուն, ամբաստան Զէյթունի հինաւուրց վանքին մէջ եւ սկսան դիմադրել Զէյթուն զբաղնուղ զօրքին յարձակումներուն: Թրքական իշխանութիւնները Զէյթունի մէջ մեծ քանակութեամբ զօրք ունէին, զոր զրկեցին վանք: Թրքական կանոնաւոր բանակին վաշտերը սկսան իրենց յարձակումը եւ մեծ զոհերու գնով գրաւեցին վանքը, երբ գիւղերը զայն պաշտպանողները ձգած ու հեռացած էին:

Վանքին պաշտպանները կ'ապաստանին Ջընտըճագի մօտ գտնուող Գարանամեա անտառը: Անկէ ետք իրենց եւ Ջընտըճագցիներու միջեւ հանդիպումի կարճատեւ շրջան մը կը սկսի, որուն ընթացքին Զէյթունցիները կը հասկցնեն Ջընտըճագի բնակիչներուն, որ անհրաժեշտ է ինքնապաշտպանական կռիւներու դիմել, քանի որ թուրք կարզապրութեամբ չատ արագ Ջընտըճագ կը տեղափոխուին Տէրէքէօյի եւ Քէչիֆլի գիւղի բնակիչները: Ջընտըճագի ճակատամարտին մասնակցող 40 Զէյթունցիներէն 33–ը զոհուեցան: Ողջ մնացածներէն մէկուն յուշերուն մէջ կը կարդանք այն մասին որ Հելիկիկի կին մը մօտենալով Զէյթունի վանքին կռիւներուն մասնակիցներուն խումբին, անոնց կը յանձնէ իր երեք որդիները, ըսելով. – «Ահաւասիկ երեք զաւակներս ազգին, հայրենիքին թող մատաղ ըլլան»: Մեր եւ զաւակներուն ճակատներէն համբուրեց ու ընդմուած ձայնով չարունակեց. – «Մենք վատ պիտի մեռնինք, գոնէ քաջ մեռէք, առանց արցունքի»:

Պաշտպանական խորհուրդին որոշումին համաձայն՝ Տէրէքէօյցիները Յովհ. Տէր-Վարդանեանի եւ Եսայի Քէհեանի գլխաւորութեամբ պէտք է պաշտպանէին գիւղի հարաւ – արեւմտեան դիրքերը, իսկ Քէչիֆցիները՝ գիւղին արեւելեան մասը: Ջընտըճագցիները Զէյթունի ապստամբներուն հետ պէտք է պաշտպանէին գիւղին հարաւային մուտքի միակ մուտքը:

Նախապատերազմեան բոլոր աշխատանքները կը տարուէին գաղտնապահ, նախապատրաստուած ծրագրին համաձայն: Կռուողներուն թիւը կը հասնէր 500–ի, որոնք ունէին 250 մարթին տիպի հրացան, 40 հազար փամփուշտ:

1915 Յուլիս 31–ին թրքական հսկայական բանակը գնդապետ Կալիր պէյի հրամանատարութեամբ առաջ կը մղուի դէպի Ջընտըճագ: Յաջորդ օրը կը սկսի գիւղի ամրակռուութիւնը, որմէ ետք գինուորները յարձակման կ'անցնին: Լեռնականները հերոսաբար կը դիմադրեն: Հրոսկայական կորուստներու գնով միայն թուրք բանակը կը յաջողի գրաւել Ջընտըճագցիներու դիրքերէն մէկը:

Ինքնապաշտպանութեան դիմած մարտիկները սոխրուած կը նահանջեն եւ կը դիրքաւորուին գիւղի տուներուն մէջ: կը սկսի փողոցային դաժան մարտը: Ինքնապաշտպանութեան դեկավարներուն կարգադրութեամբ գիւղի կիները ու երախաները կը տեղաւորեն եկեղեցին եւ մօտիկ տուները: Թշնամին կրակէն հրդեհ կը ծագի: Բոցերուն մէջ կ'այրին հարիւրաւոր մարդիկ: Ականատեսներէն մէկուն յուշերուն մէջ Ջընտըճագի ժողովուրդին վերջին օրհասական ժամերուն մասին կը կարդանք. – «Հոն տեսարանը սրտաճմլիկ էր, մանուկներ, ծերեր, պառաւներ կ'աղօթէին, կուլային ... Մայրը փնտռող մանկիկներ, վիրաւորներ, չեմ գիտեր ինչպէս պատմեմ տեսածներս ... յանկարծ Ջընտըճագցիներու չղթային օգնութեան թշնամին գիւղ մտած ու հրդեհած էր առաջին թաղամասերը, բոցն ու մուխը, թնդանօթներու ճայնը, զէնքերու արձակած կապարներու վզզիւնը երկինքը սեւ մոխիրի ամպով պատած էին, կարծես դժոխք մը ըլլար կամ աշխարհիս վերջը»:

Յաջորդ օրը թշնամին չատ դժուարութեամբ կը գրաւէ գիւղը: Հերոս ինքնապաշտպաններէն եւ խաղաղ բնակիչներէն սպաննուած էր 2100 հոգի: Աւելի մեծ էր թուրք բանակին կորուստը, ըստ Գ. Գալուստեանի գրքին տուեալներուն՝ ան կը հասնէր 2000 գինուորի 4 – 5000 պահեստազօրականներու: Թերեւս այս թիւը չափազանցուած է, սակայն փաստ է որ թուրք հրոսակները մեծ չանգերու եւ կորուստներու գնով կրցան ընկճել ինքնապաշտպանութեան ելածներու դիմադրութիւնը: Այդ գիւղերուն բնակիչներէն վերապրեցան միայն 268 հոգի, ան ալ անոնք, որոնք պատերազմէն առաջ բնակութիւն կազմեցան Սուրիա, Ֆրանսա եւ Հարաւային Ամերիկա:

Ծանր զոհերու գնով Ջընտըճագի մէջ ձեռք բերուած «յաղթանակ»էն առաջ թուրք գինուորները կենդանի մնացածներուն մէկ մասը ջարդեցին եւ լեցուցին գիւղին մօտ գտնուող ձորը: Այդ մասին Ա. Դաւթեանը իր յուշերուն մէջ կը գրէ. – «Հարիւրաւոր կացնահար, խոշտանգուած մարմիններ, մերկացուած իրենց աշխարհագրական մարմիններ, մերկացուած իրենց աշխարհագրական մարմիններ, մերկացուած իրենց աշխարհագրական

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՆԵԼԻ ՌՈՄԱՆԵՆԿՈՅԻՆ

«Պիտեր Կանչ»ի Օդոստոս 5–ի թիւին մէջ կարդացի նամակդ. «ազգութեամբ հայ եմ, ապրում եմ Ռիգայում» կը գրես ու կը շարունակես. – «չեմ ուզում մոռանալ իմ լեզուն»: Կ'ըսես թէ գրական հայերէնի չարք մը բառերը յաճախ չես կրնար հասկնալ, թէ կը խօսիս Արցախի բարբառով: «Ես ցնդրում եմ օգնել ինձ ձեռք բերել ռուս – հայերէն եւ հայ – ռուսերէն բառարաններ» կը գրես ու կարճ նամակդ, որ ով գիտէ որքա՜ն ժամանակ առած է քու գրօսանքի կամ ազատ պահերդդ, կը վերջացնես հետեւեալ վճռակամութեամբ. «ուզում եմ բարեկամական, եւ մանաւանդ կապ հաստատել Հայաստանում ապրող իմ հասակակիցների հետ, գրել հայերէն եւ համակ, ստանալ հայերէն պատասխան»:

«Պիտեր Կանչ»ի ընթերցող ըլլալու համոզմանդդ ենթադրել կուտայ որ 14 – 15 տարեկան պատանուհի մըն ես. կ'ապրիս պալթեան Հանրապետութեան մր՝ Լատվիոյ մայրաքաղաքը: Դժուար չէ դուշակել թէ հոն լատիշերէնով, ռուսերէնով թրծուած դպրոցականի առօր – այիդ մէջ որքան խանճուած կեանք մը կ'ապրի Արցախի բարբառով խօսած հայերէնիդ: Կ'ուզես բառարաններով օժան – դակել անոր գոյամարտին քու փոքրիկ աշխարհիդ մէջ. կը ջանաս թումբ կանգնել անկէ ամէն արտահոսքի: Հայաս – տանցի պիտիներուդ դուրգուրանքը որ ներկայիս կը տարածուի յատկապէս Արցախի իրենց տարեկիցներուն վրայ, վըստահարար երկարած է նաեւ մինչեւ քեզի: Անոնք դրկած պէտք է ըլլան ուզած բառարաններդ ու ով գիտէ քանի՛ նամակ:

Արցախի բարբառով խօսած հայերէնիդ վրայ նամակէ – նամակ պիտի աւելնայ հետզհետէ աւելի ողորկ արեւելահայե – րէն մը. ու դուն պիտի չմոռնաս լեզուդ, այնքան ատեն որ կեանքի զանազան հովվելի չյաջողին քանդել անոր համար այսօր կանգնած պարիսպներդ: Պարզունակ այլ հաստատակամ տղերդ արդէն կը ներշնչեն այն հաւատքը, թէ բարբառին հետ քեզի փոխանցուած է նաեւ արցախցիին ա՛յն ջիղը, որով եօթանասուն տարի առաջ ալ իրմէ խլուած հողին հաչիւը կը պահանջէ: Բարբարոսին ոճիրին, ցուրտին, անիրաւութեան, վարկաբեկումնե – րու կուրծք տալով ան տէրը մնաց, կը մնայ իր ունեցածին: Թէեւ այդ ջիղը սնուցանող հողէն շատ հեռու, դո՛ւն ալ պիտի չյանձնես չար հովերուն այդ հողէն քու բաժինդ որ լեզուդ է այսօր:

Նամակդ ուրախութիւն, հպարտու – թիւն պատճառող է, այո՛, բայց նաեւ տխրութիւն: Հպարտութիւն՝ քանի որ քեզմով տեսանք թէ հեռաւորութիւնը անպայման խամրեցուցած չէ մեր ան – տառին ծիլերը. այն անտառին, որ վերակառուցումին իրեն տուածով վերածը – նունդ մը կերտեց:

Նամակդ, սակայն, նաեւ տխրեցուց. ան քու եւ նմաններուդ օրինակին բերաւ հակադրեց ձեզի տարեկիցներու մեծ, շատ մեծ բազմութիւն մը, որ կ'ապրի անամպ արեւներու տակ եւ որ տեղեակ չէ ո՛չ մեր անտառին գոյութեան, ո՛չ ա – նոր ծառերը փոթորկող հովերուն եւ ո՛չ ալ արմատներուն անվրդով խաղաղու – թեան ու զօրութեան:

Լեզուիդ պահպանութեան բարձրացու – ցած պարիսպներուդ անո՛նց համար ալ քար մը դիր Նելլի:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԿԱՆԽԱՁԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ՝ ԿՐԻՓԻ ԴԷՄ

Կրիպը, ինչպէս ծանօթ է, վարակիչ եւ փոխանցիկ հիւանդութիւն մըն է: Ընդհանրապէս խոնաւ եւ ցուրտ եղանակներուն երեւան կ'ելլէ եւ կը ծաւալի: Սովորական են կրիպի համաճարակները, որոնց սաստկութիւնը կը տարբերի տար – ւէ տարի: Այսպէս. կան թեթեւ եւ ծանր համաճարակներ: Կան նոյնպէս մահացու համաճարակներ, որոնք 30 – 40 տարին անգամ մը կը պատահին, ինչպէս 1918 – 1920 տարիներուն (կրիպ Էսփաներէն) անունով ծանօթ:

Ինչպէս բոլոր վարակիչ հիւանդութիւնները, կրիպին ալ իր մասնայատուկ միքրոպը ունի: Կը կարծուի թէ փէյֆէյրի միքրոպէն յառաջ կուգայ ան: Այս միքրոպը իրեն նպաստաւոր պայմաններու եւ միջավայրի մէջ 0 – 15 օր կրնայ դիմանալ: Բայց չոր ու տաք տեղեր չատ չուտով կ'ոչնչանայ:

Կրիպի միքրոպը սովորաբար այդ հիւանդութենէն տառապողներուն կոկորդին, քթախորշերուն, բերնին ու թոքացրնգուղներուն մէջ է որ կը տեղաւորուի: Բոլոր այս վայրերուն յոյզերն ու արտադրոյթները մեծաքանակ կրիպի միքրոպներ կը պարունակեն: Եւ ընդհանրապէս հիւանդները հազալով, փռնդտալով եւ թքնելով է որ միքրոպին չորս կողմ կը տարածեն: Երբ անոնք հազան կամ փռնդտան, անտեսանելի մասնիկներ կ'արտաքսեն իրենց բերնէն ու կոկորդէն, որոնք բեռնաւորուած կ'ըլլան հիւանդութեան միքրոպներով: Հասկնալի է որ հիւանդներուն անմիջական չրջապատի բոլոր առարկաները կը վարակուին: Հիւանդները խօսելով ալ կրնան իրենց միքրոպները չորպին ցրուել: Ահա այսպէս չուչ մարդիկը, դրեթէ անխուսափելի կերպով, հիւանդութենէն վարակուելու վտանգին տակ կը գտնուին:

Հիւանդութեան մուտքի դռները մարդոց կոկորդը եւ շնչառական գործարաններու վերնամասերն են: Այսինքն մարդիկ կրիպը կ'առնեն իրենց կոկորդէն կամ թոքացնգուղներէն: Հիւանդութիւնը փոխանցիկ է իր ամբողջ տեւողութեան ընթացքին եւ մասնաւոր կերպով առաջին օրերուն:

Կրիպէն վարակուելու համար միայն միքրոպ առնելը եւ հիւանդներուն հետ եղած չփումը բաւական չեն: Կարգ մը պայմաններ անհրաժեշտ են, որոնք հիւանդութեան սաստկումը կը դիւրացնեն: Այս կարգէն են յոգնութիւնը, պաղառութիւնը, խճողումը, ապականած օդը եւայլն: Հասկնալի է որ կրիպէ զերծ մնալու համար զգուշանալու է գլխաւորապար ցրտառութենէ, սաստիկ յոգնութիւններէ եւ մանաւանդ հիւանդներուն հետ չփման մէջ մտնելէ: Նոյնքան կարեւոր են բերնի, կոկորդի եւ քթախոր – շերու մաքրութիւնը եւ պարբերական հականեխումները:

Լուրջ համաճարակներու միջոցին ըզգուշանալու է խճողուած եւ ապականած օդով հանրային վայրեր յաճախելէ, ինչ պէս թատրոն, սինեմա, եկեղեցի, լսարան, ակումբ եւայլն: Այդ կարգի հանրային վայրեր յաճախողներու մէջ անպայման կը գտնուին անձեր, որոնք հիւանդութեան միքրոպները հիւրընկալած տեղէ տեղ կը պտըտցնեն զանոնք: Անխուսափելի կերպով այդպիսիները հիւանդութեան տարածումին կը նպաստեն: Նոյնքան անխուսափելի կերպով կրիպէ զերծ մնացողները հիւանդութեան միքրոպները կ'առնեն, երբ նպաստաւոր պահը կը ներկայացնեն: Հանրակառքերը եւ չոգեկառքերը թէ՛ իրենց խճողումով եւ թէ մանաւանդ ապականած օդով հիւանդութեան ծաւալումին չատ նպաստաւոր միջոց մըն են: Վտանգաւոր համակարգերու միջոցին պէտք է մինչեւ անդամ փակել բոլոր հանրային վայրերը, մէջն ըլլալով դպրոցներն ու համալսարանները: Բնականաբար այս միջոցները մասամբ միայն կարելի է կիրարկել գործնականին մէջ: Այդ պարագային ջանալու է բոլոր յիշեալ վայրերը չատ մաքուր պահել, յաճախակի հականեխել միքրոպասպան դեղերով եւ ընչպէս ըսինք, անհատական նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնել:

Համաճարակներու ատեն ջանալու է որեւէ կերպով չակարանալ: Օրինակ ըզգուշանալու է ծոմապահութենէ եւայլն, որոնք դիւրաւ մարդուս կազմը կը տկարացնեն: Նման պարագաներու աչխատելու է հիւանդութեան որեւէ կերպ առիթ չտալ, քանզի կրիպի միքրոպը դարաւնակալ կը սպասէ ամէնուրեք եւ պատրաստ է յարձակելու: Կազմը եւ առողջութիւնը տկարացնող ազդակներուն մէջ յիշենք նաեւ ոգելից ըմպելիները: Ոմանք տգիտութիւնով համաճարակի ատեն այդ ըմպելիները կը գործածեն, իբր թէ դերծ մնալու համար: Իրականին մէջ սակայն, անոնք խմողներուն կազմը կը թուլացնեն եւ հիւանդութեան դեմին կը պատրաստեն:

Կրիպէ վարակուած հիւանդներուն համար եւս ձեռք առնուելիք միջոցներ կան: Այդ հիւանդները ջանալու է կանուխէն լաւագոյն պայմաններու մէջ կղզիացնել անեցիներէ: Հիւանդը առանձին սենեակ, անկողին եւ սպասներ ունենալու է: Զինքը դարմանողին հետ միայն պէտք է շփում ունենայ: Հասկնալի է որ այցելութիւնները պէտք է արգիլուին: Կղզիացումը աւելի խիստ ըլլալու է ծանր կրիպի պարագաներուն: Մասնաւոր կերպով կրիպի թոքային բարդութիւնները վտանգաւոր են եւ խիստ կղզիացման կը կարօտին:

Հիւանդներուն բոլոր սպասներն ու իրեղէնները պէտք է հականեխուին թէ՛ հիւանդութեան ընթացքին, թէ ալ ապաքինումէն ետք: Մասնաւոր ուշադրութիւն ընելու է այն առարկաներուն, որոնք հազի կամ փռնգալու հետեւանքով մասնիկներ ընդունած են: Նոյնպէս մահացուն պարագային, հիւանդին թէ՛ սենեակը եւ թէ՛ բոլոր իրեղէնները ու առարկաները պէտք է խնամքով հականեխուին:

Այն անձերը որ կրիպաւոր հիւանդները դարմանելով զբաղած են, աւելի խիստ նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնելու են: Անոնք յաճախակի լուալու են դեղերով իրենց բերանն ու կոկորդը, պէտք է հականեխեն իրենց քթախորշերը: Ամէն անգամ հիւանդին դպչէ ետք, պէտք է ձեռքերնին լուան: Կը յանձնարարուի մինչեւ անգամ որ իրենց բերնին եւ քթախոռակներուն առջեւ շղարշ մը կրեն իրենց պատուար:

Ինչպէս կը տեսնուի, կրիպի նախազգուշական միջոցներ անհատական եւ հանրային են: Այս վերջինը պաշտօնական մարմիններն է որ կը ստանձնեն (կառավարութիւն, թաղապետութիւն, տնօրէնութիւն եւայլն): Անոնց կ'իյնայ համաճարակին սաստկութեան համաձայն խիստ միջոցներ ձեռք առնելը եւ հանրութեան պէտք եղած բոլոր հրահանգները տալը: Շատ բան կախեալ է իրենցմէ, մասնաւոր կերպով կը ծանրանանք հանրային վերոյիշեալ վայրերու մաքրութեան, օդաւորումին եւ հականեխումին կարեւորութեան վրայ:

Բնականաբար ձեռք առնուելիք անհատական նախազգուշական միջոցներն ալ նոյնքան կարեւոր են: Այդ միջոցները կրիպի համաճարակին բնոյթին եւ սաստկութեան համաձայն խիստ ըլլալու են: Օրինակ, երբ համաճարակը ծանր եւ ահարկու բնոյթ ունի, ինչպէս 1918–1920 տարիներուն, բոլոր նախազգուշական միջոցները, պետական թէ անհատական, խստիւ եւ բծախնդիր կերպով ի գործ դրուելու են:

Կրիպէ անգամ մը վարակուողը ատեն մը այդ հիւանդութեան դէմ կը պատաստուի եւ ա՛լ չառներ: Բայց այս պատաստումը դժբախտաբար կարճատեւ է:

«Ս. Փ.»

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սաթենիկի առողջութիւնը վերադարձեր էր ամբողջովին եւ ինչպէս ամէն ապաքինող վերածնունդի անչէջ ա – լին մը հուրք կուտար աչքերուն եւ ժպիտ իր շրթներուն. անիկա այդ օրերուն իր գեղեցկութեան լրումին հասեր էր կարծես, իր շարժումները ստացեր էին մանաւանդ չնորհ եւ ճկունութիւն. իր սովորաբար հրապուրիչ ձայնն ալ աւելի զորովապին ջերմութիւն մը ստացեր էր եւ իր արտասանած վանկերը անանցանելի եւ տարբեր խոստում մը կը պարունակէին կարծես: Ստեփան երջանիկ էր իր բարեկամուհիին մտերմութեան մէջ եւ կարծես անիկա հասած էր բոլոր ցանկութիւններուն եւ տեսակ մը մասնայատուկ ծուլութեան ենթարկուած էր, ինչպէս մէկը լոկնած եւ լիացած ուրախութենէ:

Այդ օրերը յարատեւ ոտն էին իրեն հասնելու եւ մարքին կը ներկայանար մեծ մըտահոգութիւն, ոեւէ կերպով չհանգստանալու համուհիները ունեմ . . .յետոյ այնպէս ... ուզում եմ գնալ Բաքու. մինչեւ ամառ մը մնամ այնտեղ:

– Լաւ գաղափար է, գնա՛ Բաքու. ամառը ես էլ կ'անցնեմ Բաքուից, կրկին կը տեսնուենք, միայն թէ...

– Ի՞նչ:

– Թերեւս ձանձրանաս այնտեղ, Թիֆլիս աւելի ուրախ քաղաք է:

Սաթենիկի աչքերը կը սեւեռին ծանօթ կէտի մը. յետոյ կը սթափի, կը հառաչէ մեղմօրէն:

– Ձանձրանա՞լ, չէ՛ ... ինչի՞ ձանձրանամ, յետոյ պչրանքով. – Կը սպասեմ քո վերադարձին:

Ստեփանի դէմքին վրայ դժուարին ժպիտը կ'ուրուագծուի: Իրապէս ուրախ է. հողիին խորքէն կը ժայթքի աստուածային ուրախութիւնը անանցանելի երջանկութեան:

– Սաթիկ ջա՛ն ... զոյչ եղիր առողջութենիդդ եւ զոյչ առ հասարակ...

Սաթենիկ տարտամ չարժում մը կ'ընէ:

Ծանր լռութիւն, ծանրաբեռն չարտայայտուած զգացումներով. Ստեփան երախտապարտ եւ սիրտը զեղուն գորովանքով կ'ուզէ բառ մը ըսել, բայց մարդկային լեզուի ոչ մէկ բառ համապատասխան է այն զգացումին, որ կ'ուզէ արտայայտել, եւ յետոյ ինչո՞ւ արտայայտել, ի՞նչ նպատակաւ, երբ իր անդիտակցութեան մէջ կը զգայ որ բոլոր նպատակները գլած անցած է:

Պէտք է մեկնիլ սակայն. դինքը կը չտապեցնեն. իր ամուր ձեռքին մէջ բռնած Սաթենիկի նուրբ ձեռքը կը նայի երկարօրէն.

– Մնացէք բարով, կը մրմնջէ չնչաձայն:

– Բարի ճամբորդութիւն եւ բարի վերադարձ, կը տեսնուենք Բաքու:

Ստեփան կ'ուզէ թողուլ Սաթենիկին ձեռքը, բոլոր բառերը արտասանուած են, բայց այդ բոլորէն դուրս եւ վեր մտածում մը կը թեւածէ իր գլխուն վերեւ. աչքերը լիքն են այն կարօտով, որով ժամ մը եռք պիտի տխրին:

– Բարի ճամբորդութիւն, կը կրկնէ Սաթենիկ, եւ ահա չի գիտեր ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ կ'ողջագուրուի Ստեփանին հետ:

Ինքն է որ առաջին չարժումը ըրած է եւ յետոյ կը մտածէ. Սոնիային հետ կը համբուրուին, ի՞նչ կայ զարմանալի, չէ՞ որ եղբօր պէս հարազատ է ինձ:

Բայց այդ ո՛չ ընկերական համբոյր է, ո՛չ եղբայրական եւ ոչ ալ այն համբոյրը, որ սիրելիներ կը փոխանակեն իրարու հետ. ատիկա տարբեր եւ տարօրինակ համբոյր է, որուն խռովքէն տիրապետուած են երկուքը եւ ձեռքերնին կը դողդողայ երբ իրենց սեղմումը կը քակեն ու երկուքն ալ բացակայ են ներկայ ժամէն, կարծես մոգական հարուածով մը փոխադրուած, անծանօթ ցրտին ու ժամանակէ դուրս ոլորտի մը մէջ:

(Շար. 29)

(Շար. Ա. էջէն)

ւանդապահուհիներու ուզածը առաւելապար իրենց արժանաւորութեան ճանաչման կը պատկանէր: Բացի Սէ – Ժէ – Թէ–էն միւս արհեստակցական միութիւնները համաձայնութեան եկած էին Շաբաթ օր, բայց համաձայնագրին առորագրութիւնը յետաձած էին Երկուշաբթի օրուան: Հիւանդապահուհիներու համագրութեան մարմինը, Կիրակի օր, կոչ ըրաւ որ չառորագրեն: Բայց եւ այնպէս հիւանդապահուհիները յոգնած են, դըժուար է գործադուլ, ցոյց, ժողով չարուենակել ապահովելով անհրաժեշտ «նուազագոյն սպասարկութիւն» մը:

ԹՂԹԱՏՄԻ գառամի կեդրոններու գործադուլը կը չարունակուի տասը օրէ, դպալի կերպով խանգարելով նամակի եւ թերթի ցրուումները:

ՓԱՐԻԶի Սէն – Միշէլ հրապարակի նոյն անունը կրող սինեման հրոյ ճարակ եղաւ Շաբաթ դիշեր եւ ութ հոգի վիրաւորուեցան, որոնց մէջ Անգլիացի մը՝ ծանրօրէն ազդու խնամքներու բաժինը կը գանուէր, դեռ Երկուշաբթի օր: Պատճառը, միշտ Սքորսեզէի Փիլմն է, որու ներկայացման դէմ թուրն պայքարը կը չարունակեն ծայրայեղ կաթողիկէները եւ ոճրափորձերու կը դիմեն այն սրահներուն դէմ, որոնք կը յամառին ներկայացնել «Քրիստոսի վերջին փորձութիւնը»: Ցանուն Քրիստոսի գործուած այս ոճիրները, պարզ է, որ անընդունելի են, եթէ նոյնիսկ հաւատացեալներ կըրնան վրդովիլ Ցիսուսի դէմ գործուած այս «մեղանչանք»էն:

ՖՐԱՆՍԱ. որ մինչեւ Շաբաթ իրիկուն չատ «վերէն» կը նայէր Ֆութպոլի այն «դիւրին» մրցումին վրայ, որ տեղի պիտի ունենար նոյն իրիկունը Կիպրոսի հետ, ասիպուեցաւ լեզու փոխել, երբ արդիւնքը հաւասար եղաւ՝ 1 – 1: Ֆրանսացիք մեծ յոյս դրած էին այս մըրցումին վրայ, ուր ապահով նկատուած չախչախիչ յաղթանակ մը թոյլ պիտի տար որ իրենց մասնակցութիւնը ձեռք ձգեն 1990–ի համաչխարհային բաժակին: Հիմա, մէկ յոյս մնացած է Ֆրանսայի, պարտադրաբար յաղթել Եուկոսլաւիոյ Նոյեմբեր 19–ին...:

ՎԻԼՆԻՈՒՍի մէջ, «Ազգ· վերածնունդի» չարժումը կը չարունակուի: Հոկտեմբեր 22–ին տեղի ունեցած է ժողով մը, հազար պատգամաւորներու մասնակցութեամբ, ուր ի մէջ այլոց քուէարկուած են երկու բանաձեւեր. – Մէկը կը պահանջէ Բ. քարտուղարին՝ Միխէնի հրաժարումը, ան Մոսկուայէն եկած Ռուս մըն է, նաեւ Պետութեան ղեկավարին (Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ) եւ Մչակոյթի նախարարին հրաժարումը: «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը, որ Բաքուէն Լիտուանիոյ մայրաքաղաքը անցած է, կ'ըսէ սակայն թէ ի տարբերութիւն Էստոնիոյ եւ Լատվիոյ, հոս կազմուած «Ճակատը» աւելի կապուած է տեղւոյն իշխանութեանց հետ: 35 անդամներէն 17–ը՝ կուսակցականն են, մէկը նոյնիսկ կեդր. Կոմիտէի անդամ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ անդամ – անդամուհիներուն յիշատակին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 30–ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յարգողներուն:

ՆՈՒԷՐ

Առ ի գնահատութիւն «Հայաստան: 3000 տարի պատմութիւն» ցուցահանդէսին, Հրայր Հրաչեան 500 Ֆր· կը նուիրէ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան (առանձ՝ «Ցառաջ»էն):

ՎՐԻՊԱԿ

Մեզմէ կը խնդրուի ճշդել թէ Վէնետիկի համալսարանի հայ լեզուի եւ գրականութեան հաղորդագրութեան մէջ («Ցառաջ», Սեպտեմբեր 28) ակամայ մոռցուած է Աբամ Քերովբեանի անունը:

ՀԻՒԱՆԴԱՊԱՀՈՒՀի ԿԸ ՓՆՏՌՒԻ

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը կոնէսի իր Հանգստեան Տան համար կը փնտռէ հիւանդապահուհի մը (կամ հիւանդապահ մը) որ պետական վկայական ունենայ:

Հեռաձայնել տնօրէնն՝ Պր· Ա· Ֆէսճեանի, 39 – 85 – 24 – 24 թիւին, աշխատութեան ժամերուն, ժամադրութիւն առնելու համար:

L'Ass. Arménienne d'Aide Sociale
recherche pour
sa Maison de Retraite de Gonesse
une infirmière (ou infirmier)
diplômée d'Etat

Prière de téléphoner à M. Fesdjian
au 39 85 24 24 aux heures de bureaux
pour rendez-vous.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Մարտ – 3 — 4 — 5 –

կազմակերպութեամբ՝ Գարուն երգչախումբի տնօրէնութեան:

***

Մարսէյլի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ 60ամեակը՝

Նոյեմբեր 27–ին:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Գէորգ Գէորգեանի մահուան տարելիցին առթիւ, փոխան հոգեհանգիստի, Այրի Տիկին Ազնիւ Գէորգեան (ծնեալ՝ Իշխնէճեան) եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ իրենց հարազատները 10·000 Ֆրանք կը նուիրեն հայ քաղաքական բանտարկեալներու – C.D.P.C.C.A. – (առանձ «Ցառաջ»էն):

NAREG
ENGHIEN LES BAINS

L'association NAREG a le plaisir de vous annoncer que son diner dansant aura lieu le 12 NOVEMBRE de 20h à 3h du matin, Salle des Fêtes d'Enghien, face au Casino.
Réservez dès à présent en téléphonant au:
34. 12. 84. 45
ou au 48. 41. 49. 37

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une exposition

ARMENIE
3000 ANS D'HISTOIRE

du 12 Octobre au 19 Novembre
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille (La Canebière)
avec la collaboration
du *CONSEIL REGIONAL PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR*
sous le haut patronage de
ALAIN POHER, *Président du Sénat*
et JACK LANG, *Ministre de la Culture*

Musée ouvert tous les jours de 9h. à 18h. (entrée gratuite)

■

Conférence : à la Maison de la Culture Arménienne
12-14, rue St. Bazile
le Vendredi 28 Octobre à 21 heures
L'ARMENIE SOVIETIQUE par CLAIRE MOURADIAN

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՊԱՆԵԼՕ – ՔԱՇԱՆԻ Հ· ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 5, ժամը 20–էն սկսեալ

ներկայութեամբ՝ ՀՕՄի նախագահուհի՝ ԱՐՓԻ ՊԱԼԵԱՆի

Hôtel Mercure
rue du Moulin, Vanves

« ՑԱՂԹԱՆԱԿ »

նուագախումբի մասնակցութեամբ

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել 46 64 22 24 – 46 64 02 92
—— Parking gratuit ——

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Վ Հ ա ս հ ի ն Ա ն տ ա ռ ը

— ԱՐՁԱԿ ԷՋԵՐ —

Մատենաշար ԱՐԴ, թիւ 1
Փարիզ 1988

Գինն՝ 120 *Ֆր·* (+*Թղթատար* 15,40)

Դիմել՝

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 PARIS

VENDREDIS POUR L'ARMÉNIE

A L'APPEL DU COLLECTIF
PAROUIR HAIRIKIAN

Rassemblements de soutien
devant le Consulat soviétique
de Marseille
Square Monticelli
tous les vendredis à partir de 19 heures
VENDREDIS POUR L'ARMENIE
SOUTIEN AUX MANIFESTATIONS
DE EREVAN

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

AUX COMBATTANTS DE LA CAUSE ARMENIENNE

HAMPIG SASSOUNIAN : Emprisonné à Los Angeles depuis le 29 janvier 1982
Condamné à perpétuité ... *Encore un hiver derrière ses barreaux !*

RAFFI ELBEKIAN : Emprisonné à Belgrade depuis le 9 mars 1983
Condamné à 15 ans de réclusion.... *Encore un hiver derrière ses barreaux !*

RAFFI TITIZIAN, HOVANNES NOUBARIAN, KEVORK MARACHIAN :
Emprisonnés à Montréal depuis le 12 mars 1985
Condamnés à perpétuité... *Encore un hiver derrière leurs barreaux !*

ILS ONT BESOIN DE VOTRE SOUTIEN MORAL ET FINANCIER

TROISIEME CAMPAGNE DE DONATIONS

lancée par
le Comité de Défense des Prisonniers Combattants de la Cause Arménienne.

Comme toujours, nous comptons sur la sensibilité et la sympathie de chaque Arménien envers nos Prisonniers.

Soutenez les actions de notre Comité, en envoyant vos dons au :

C. D. P. C. C. A.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue, 75009 Paris

Les chèques sont à libeller à l'ordre du **C.D.P.C.C.A.**

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 26
MERCREDI
26 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.868 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.868

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԱԽԱՐԱՐԱՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
1988 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8–Ի
ՈՐՈՇՈՒՄԸ

—×—

ԼՈՒԱՑՔ
ՓՈՒԼԱԾ
ՏԱՆԻՔԻ
ՎՐԱՅ

ՄԵՂՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՆՑ ՄԵՂՔԻ

ՀԱՅՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱՐԱՐԱՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՈՐՈՇԵՑ ՄԵՂՍԱԿՑԵԼ ՍՈՒՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 49–ՐԴ ՅՕԴՈՒԱԾՈՎ ՈՐՈՇՈՒՄ Է·–

1·– ՀԻՄՆԱԿԱՆՈՒՄ ՀԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ ՏԱԼ ՊԱՇՏՕՐՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԾԻՆ ԵՒ ՀԻՄՆՈՒՈՂ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆԸ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԵԼ, ՀԱՄԱՁԱՅՆԵՑՆԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՀԱՊՐԴԻՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ՈՒ ԴԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏ, ԱՅՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼ ԱՌԱՋԻՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԴՈՒՄԱՐԻ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆԸ·

2·– ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԵՒՈՒՅԹՆԵՐԻ ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՍՈՎԵՏԻ ԴՈՐԾԿՈՄԻՆ ՄԷԿ ՀԱՐԱԹՈՒԱՅ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ՊԱՇՏՕՐՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆԸ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՉԷՆՔ՝ ՆՐԱ ՂԵԿԱՎԱՐ ՄԱՐՄՆԻ ՏԵՂԱՓՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ·

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ՄԷՋ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ԱՅՍ ՈՐՈՇՈՒՄԷՆ ԿԸ ՊԱՐԶՈՒԻ, ՈՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ՆՈՐ ԾՆՈՒՆԴ Կ'ԱՌՆԷ ՆՄԱՆ ԲԱՐԵՓԻՓԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՄԸ, ԿՈՉՈՒԱԾ ԳԼԽԱՒՈՐԱՊԷՍ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՆԵԼՈՒ ԱԴՐԲԷՋԱՆԷՆ ԶԱՆԹԱԾ ԱՊԱՍՏԱՄԱՆԵԱԼՆԵՐՈՒՆ: ԱՒԻԿԱ ԿԱՐԵՒՈՐ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸՆ Է, ԵՒ ՄԱՆԱՒԱՆԴ ՀԱՍՑԷ ՄԸ, ՍԻՓԻՒՌՔԻ ՀԱՄԱՐ:

Կաթողիկոսը անգամ ևս չեշտած է Հայ Եկեղեցւոյ համար միացեալ Լիբանանի մը անհրաժեշտութիւնը:

ԹՂԹԱՏԱՐԻ զատումի կարգ մը կեդրոններու գործադուլը չատ մեծ վնաս կը բերէ ժողովուրդին եւ հաստատութեանց: Մնաց որ չարժումը որքան տեւէ, գործադուլութիւնները այնքան աւելի մեծ կը դառնան, քանի միլիոնաւոր նամակներ եւ թերթեր կը դիզուին եւ զատում ու բաշխում աւելի բարդ է: Այս կացութենէն կը տուժեն նաեւ «Յառաջ»ի բաժանորդները, որոնցմէ չատեր 10 օրէ թերթ չեն ստանար: Սկզբունքով չարժումը պէտք է վերջ դտնէ չարթու վերջ, բայց դեռ ժամանակ հարկ կ'ըլլայ որ ամէն ինչ կարգի մտնէ: Բողոքի պատճառները կը վերաբերին աշխատավարձի եւ անձնակազմերու անբաւարարութեան: Ութ տարի աշխատանքէ ետք, այդ ճիւղին աշխատաւորը կ'ըսէ թէ միայն 5·700 ֆրանք կը չոհի ամսական:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ վարչապետը որ Մոսկուայի հիւրն է, բազմաթիւ խօսակցութիւններ ունեցած է խորհրդային ղեկավարներու հետ: Գերմանական դրամատուները 1 միլիառ 700 միլիոն տոլարի վարկ մը կը բանան Խորհրդային Միութեան: Քոհլ նաեւ 16 պայմանագրութիւն ստորագրած է: Կորբաչով հաղիւ տրամադրութիւն յայտնած է «Որոշ զիջումներու» արեւմտեան Պերլինի չուրջ, բայց բացարձակապէս կը մերժէ որեւէ ձեռնարկ որ կրնայ բռնաբարել Պերլինի կանոնադիրը: Հաւանաբար Պերլինի պատին կառուցումը նախատեսուած էր չորս մեծերու այդ կանոնադրին մէջ···: Գալով երկու Գերմաններու միացման, Կորբաչով չուզեր իսկ լսել այդ մասին:

«ՀԲԻԱԿԱՆ Համաշխարհային Համադումարը» բուռն կերպով հակադրած է Աւստրիոյ Նախագահ Վալտհայմի Թուրքիոյ անդամակցութեան դիմումին:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀՍՏ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹԻ ՄԸ·—

ՂԱՐԱԲԱՂ Կ'ԱՆՋԱՏՈՒԻ ԱԴՐԲԷՋԱՆԷՆ ԵՒ ԿԸ ԿԱՊՈՒԻ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՆ

Այս սեռւիին (զգայացունց անտիպ լուր) հեղինակն էր, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 24–ին, գերմանական «Ֆրանքֆուրթըր Ռունտշաու» օրաթերթը, որ նոյնիսկ իր առաջին էջի խորագրով կը յայտարարէր· – «Մոսկուա կ'ընդառաջէ Հայերու բաղձանքներուն», աւելցնելով թէ Ղարաբաղ կ'անջատուի Ադրբէջանէն:

Այս լուրը, որ այլապէս չահեկան ու խրախուսիչ է, չկրցանք դժբախտաբար ստուգել Երեքշաբթի օր, ոչ մամուլի գործակալութեանց միջոցաւ, ոչ իսկ Երեւանի հետ կապուելով: Ուրեմն կ'արձագանգենք վերապահութեամբ, թէեւ վերջին օրերու լուրերը չատ հաւանական կը դարձնեն անոր ճշդրտութիւնը:

Գերմանական թերթին թղթակիցն է՝ Զիկըլ որ կուտայ լուրը կարգ մը մանրամասնութիւններով: Կ'ըսէ թէ Գերբաչովի Խորհուրդի պատուիրակութիւնը, որ Ղարաբաղ գացած էր («Յառաջ» Հոկտեմբեր 5) եւ տեղեկագիր մը պիտի պատրաստէր առաջարկելու համար Ազգութեանց խորհուրդին կատարած է այդ աշխատանքը եւ Նոյեմբերի իր նիստին մէջ, Ազգութեանց Խորհուրդը պիտի վերջնայ այդ առաջարկը, որ է՝ անջատել Ղարաբաղը Ադրբէջանէն եւ առաջին հանդրուանով մը վարչականօրէն զայն յանձնել Ռուսաստանի դաշնակցային Հանրապետութեան: «Ֆրանքֆուրթըր Ռունտշաու» կ'ըսէ նաեւ թէ Ղարաբաղ Կոմիտէն իր գոհունակութիւնը յայտնած է այս առաջին կարգադրութեան համար, ճշդելով սակայն թէ պիտի չարունակէ իր գործունէութիւնը վերջնական նպատակին ի խնդիր՝ կցում Հայաստանի:

Երբ յիշենք թէ («Յառաջ», Հոկտեմբեր 18) Մոսիանակերտի քաղաքապետ՝ Մ· Մխրզեան հեռագրով մը Կորբաչովի կը հաղորդէր թէ գործադուլի չարժումները վերջ դտած են, ի տես խորհրդարանական պատուիրակութեան տարած աշխատանքներու արդիւնքներուն, աւելի քան հաւանական կ'առնէ այս լուրը: Սկզբնական պահանջները արդէն բաւական փոխած էին նախքան Յուլիս 18–ի Գերագոյն Խորհուրդի նիստը եւ կցումէն չհրաժարելով հանդերձ, Ղարաբաղ Կոմիտէն իսկ համակերպած էր – առ այժմ – ինչին լուծումի մը, Ղարաբաղը վարչականօրէն հնարաւորին հեռացնել ուղղակի Մոսկուայի կամ Ռուսաստանի: Կարեւորը՝ անջատումն էր Ադրբէջանէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ·, Մեծն Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, Ուրբաթ օր ընդունած է Մոսկուայէ – Նահանգներու դեսպանը՝ Մք Քարթի: Կաթողիկոսարանը դեսպանը ընդունած են Արամ Աբգ· եւ Տաթեւ Աբգ·: Ցեղակցութեան մանակցած են երեսփոխանները՝ Ա· Պալիկեան եւ Մելքոն Էսքիճեան եւ խօսակցութեան գլխաւոր նիւթն եղած է լիբանանեան տագնապը եւ խօսողներ, պատմողներ, դիմացը՝ մտիկ ընողներ, ունկնդիրներ, մանաւանդ գլուխ շարժողներ: Հիւանդը կը դիմէ բժիշկին, աղջատը՝ հարուստին, անգործը՝ գործատէրին: Լսելէ ետք ցաւը, հարցը, մտահոգութիւնը, մնալէ ետք մակերեսին, կ'արձակուի պատասխան մը, նոյնը, մի'շտ նոյնը, որ պահ մը կը մնայ օդին մէջ, ապա կ'իյնայ գետին, կը ջախջախուի: Այդ պատասխանը արտայայտութիւն մըն է, խոնարհուած բայ մը, սահմանական եղանակ, ներկայ ժամանակ·

– Կը հասկնամ···:

Խնդրարկուն կը զգայ որ դիմացինը ոչինչ կը հասկնայ, կը ձեւացնէ պարզապէս, շինծու է յուզումը, կը պահէ սակայն հաւատքը, յոյսը, մարմնացնելով իմաստուն ասացուածքը, թէ խեղդուողը պատրաստ է նոյնիսկ օձին փաթթուելու:

Միշտ այդպէս չէ, բարեբախտաբար: Երբ համոզում մը, հաւատարիմ շան մը պէս, կը հետեւի բեզի ամբողջ կեանքի մը, երբ յանկարծ դէմ յանդիման կը գտնուիս պարագայի մը որ կը պարտադրէ ինքզինք, կը պահանջէ բացառութեան իրաւունք, ամբողջ հոգւով կը մտնես պարագային մէջ, այնճան խորը կ'երթաս, որ կը մնաս նստած տեղդ, երբ փապուղին հասցուցած է բեզ տանդ կայանը:

Հարցը կը վերաբերի ոչ գործազրկութեան, ոչ հիւանդութեան, ոչ ալ չբաւարութեան: Սուզուած եմ փոբրիկ, շըրջանակուած յօդուածի մը մէջ, որու խորագիրը ահագին բան կ'ըսէ արդէն քովանդակութեան մասին՝ *Հողի երկու մարդոց մեղսակցութիւնը:*

Երկու մարդիկը երկու ղեկավարներ են, մէկը այս երկրի Հանրապետութեան Նախագահը, միւսը ղեկավարը հեռաւոր հողամասի մը, որ մաս կը կազմէ այս Հանրապետութեան եւ որ կը պահանջէ տարբերութեան իրաւունք, առաւել հաւասարութիւն, թերեւս ինքնավարութիւն, թերեւս անկախութիւն: Յօդուածս կը յայտնէ, թէ Հանրապետութեան Նախագահը *խոր չարգանք* ունի այդ ղեկավարին հանդէպ, երբ կը խօսակցին, Նախագահը ստապատիր *Կը հասկնամ* մը չի հակադրեր անոր մտահոգութիւններուն, այլ կը խոստովանի, թէ գործածուած բառերը զիրենք կը տանին բառերէն անդին, դէպի խորերը, դէպի այդ *բառերուն* հիմնական նշանակութիւնը:

Երբ ծնած ես Միջին – Արեւելքի մէկ երկրին մէջ, ապրած տեղացի ժողովուրդին ցոյցերը, ականջներդ լեցուած են գաղթարար Պետութիւններու դէմ արձակուած արտայայտութիւններով, նման յօդուած մը կը ցնցէ բեզ: Երբ կը տեսնես, թէ նման երկու գլխաւորներ կը հանդիպին, կը խորհրդակցին, նոյնիսկ *հանրաքուէի* պատրաստութիւններ կը տեսնեն, իւրովին կը մտածես, թէ ականատես վկան ես մարդկութեան դէպի արդարութիւն առած մէկ նոր քայլին:

Չկայ հողամաս որ պատկանի երկու անհատի միաժամանակ, երկու ժողովուրդի: կան անհամար վէճեր, նոյնիսկ պատերազմներ նոյն հողին պահանջատէր ներկայացող Պետութիւններու միջեւ ուր յաճախ անկարելի կ'ըլլայ հասկնալ, թէ իրաւունքը որու կողմն է: Ինծի կը թուի, որ աշխարհին կը պակսին անաչառ պատմաբաններ, կասկածէ վեր անհատներ, որոնք կարենային գործածել իրենց գիտելիքները յստակ եզրակացութիւններ հանելու:

Վերջն է որ կուգան բանակցութիւնները: Եթէ կողմերուն ներկայացուցիչները *հողին* նկատմամբ ունենան նոյն չարգացքը, կը դիւրանան լուծումները: Ամէնէն դիւրին բանն է արդարութիւնը գործադրել, սակայն քաղաքաբանակներու հոգիները այնքան խաթարուած են, որ կը խեղաթիւրեն նոյնիսկ պատմական իրողութիւնները, վերստին կը գրեն Պատմութիւնը, կը չարմարցնեն իրենց շահադիտական նպատակներուն:

Ահաւասիկ կը հասնինք Արցախ, ուր կայ պահանջատէր ժողովուրդ մը, կան *հանրաքուէ* պահանջող ղեկավարներ, բայց չկայ, հակառակորդ կողմին մէջ, *հողին* հանդէպ նոյն չարգանքը տածող, *հողէն* եկող ղեկավար, որ ներշնչուէր այս երկրի Հանրապետութեան Նախագահէն:

Շուտով կը տօնուի փրանսական Յեղափոխութեան երկուհարիւրամեակը, մարդկային իրաւունքներու հաստատման տարեդարձը: Ահաւասիկ, Նոր Քալետոնիոյ ապագային համար *հանրաքուէ* կազմակերպելով, այս երկիրը կուտայ նոր օրինակ մը, կը հաստատէ նախընթաց մը: 1789–ի Յեղափոխութենէն ներշնչուեցան աշխարհի բոլոր երկիրները, Յեղափոխութեան այս հայրենիքը նոր դաս մը կուտայ նախ ի'ր բաղաքացիներուն, այլազան ղեկավարներուն, ապա բոլորին, ամբողջ աշխարհին:

Հողէն, հողի ծալքերէն եկող, *հողին* հանդէպ պաշտամունք ունեցող մարդիկ երբ հանդիպին իրարու, կը պատահի հրաշքը, անոնցմէ ոչ մէկը միւսը հասկնալ կը ձեւացնէ, այլ պարզապէս ցոյց կուտայ, որ խօսքը արարքով կ'արժեւորուի, առանց մեղքի իրագործուած, սրբազան *մեղսակցութեամբ:*

Արդէն ի՞նչպէս կարելի է *Կը հասկնամ*, *Կը հասկնամ* մը շպրտել երեսին մէկուն մը, որու համար, մարդ եթէ արմատներ չունենայ, Պատմութիւն ալ չունենար, իսկ առանց Պատմութեան, ոչ մէկ անհատ ո'չ մէկ վայրի բաղաքացին կրնայ նկատիլ:

Ի՞նչպէս կարելի է *Կը հասկնամ* ըսելով շարժել գլուխը, երբ դիմացինը անդադար կը խօսի ժողովուրդի յիշողութեան մասին, սերունդներու *հողին* հետ յարաբերութեան մասին, խոր չարգանք կը յայտնէ հանդէպ բոլոր անոնց, որոնք կը բաժնեն իր սէրը, իր նուիրումը:

Ինծի կը թուի, որ Հայաստանի մէջ շինուելիք, ժամական 250 Կմ· արագութեամբ նեպրնթացը պիտի նպաստէ գաղափարներու աւելի արագ ճամբորդութեան, աւելի արագ տարածումով:

Հապա մինչեւ 1991 թուականը:

Մ· ՊԱՍՏՃԵԱՆ

ՕՐՀՆՈՒԱԾ ԾԱՌԸ

ԱՃԱՌԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ ՁԵՂՁՈՒԱԾ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ

ԳԱՌՆԻԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Մեծ լեզուաբանի բանտարկութեան վերաբերեալ ճիւթերը խաղել ենք տարբեր աղբիւրներից: Նախ այդ ահասարսուռ տարիներին բերնէ բերան տարածուած լուրերի այն մասից, որը յետագայում ստուգուել ու ճշդուել է: Հիմնական տեղեկութիւնները՝ բանտային օրերի, միջավայրի ու մարդկանց, դատավարութեան, ազատութեան հետ կապուած վաւերական փաստերը ազնուօրէն մեզ տրամադրել է Աճառեանի կինը՝ Տիկին Սոֆիկը: Որոշ անցուդարձերի մասին պատմել է նրանց տան ծառայող եւ իմ ընկեր Գուրգէն Սարեանի կին Պոլինան: Վերջապէս, որոշ փաստեր էլ լսել ենք Աճառեանի հետ նոյն բանտախցերում տառապած մարդկանցից, որոնց թւում՝ պրոֆ. Զաւար Բաշինջաղեանից, որի հետ երկու տարի՝ 1945 – 1947 թթ. աշխատել ենք ԱՕԿՍ-ում: Ամէնից փիչ բան լսել ենք իրենից՝ Աճառեանից, որ այնպէս էլ յամառ լռութիւն պահեց այդ երկու տարիների վերաբերեալ:

❦

Բանտում անցկացրած երկու տարիների մասին Աճառեանը կնոջն էլ ոչինչ չի պատմել, ասել է, թէ ինքը ստորագրութիւն է տուել, որը հաւատարազօր է Աւետարանի վրայ երդուելուն: Ցեռագայում, տարիներ անց, բացուել է: Ահա թէ ինչպէս է նկարագրել բանտային առաջին օրը:

– Երբ ներս մտայ բանտախուց, ոչինչ չթեսայ: Աչքերս վատ էին տեսնում եւ յետոյ՝ մութ էր, առանձնապէս դրսից եկողի համար: Լսել էի, որ նոր բանտարկուողներին տեղ են տալիս դրան մօտ, դիշերամանի հէնց կողքին: Ուզում էի այդտեղ էլ տեզաւորուել, երբ լսեցի Հայկ Գիւլիքեւխեանի ձայնը. – «Հրաչ – եայ, արի մեզ մօտ, իմ եւ Աչխարհբէկ Քալանթարի արանքը, արի՛, մի բան կ'անենք»: Ասացի, որ կարգն ինչպէս է, թող այդպէս էլ լինի, դրան մօտ մի տեղ կը նստեմ: Հայկը զայրացաւ. – «Այ մարդ խեղճութիւնդ բռնե՞ց կարգապահութիւն քարոզելու ժամանակ չէ, ինչ ասում ենք արա»: Ապա բռնեցին թեւիցս եւ, մթութեան մէջ քարչ տալով, տարան նստեցրին իրենց մօտ: Շուտով զրոյցի բռնուեցինք, եւ մոռացայ առաջին րոպէների ծանր տպաւորութիւնն ու զարչահոտութիւնը:

Աճառեանը բանտում մնացել է 800 օր: Դրա մէկ ամիսը նա անց է կացրել բանտային հիւանդանոցում, մնացած օրերը՝ տարբեր խցերում, բախտակից տարբեր կալանաւորների հետ: Մշակից ընկերներից են եղել Հայկ Գիւլիքեւխեանը, Աչխարհաբէկ Քալանթարը, Զաքար Բաշինջաղեանը, Սարգիս Մանուկեանը եւ Մուշեղ Մալխասեանը, որը յետագայում, հայրենական պատերազմի տարիներին, աչքի ընկաւ իր առասպելական սխրագործութիւններով: Բանտում նրա հետ կարճ ժամանակով խցակից է եղել նաեւ այն զողերից մէկը, որոնք 1937-ին կողոպտել էին իր բնակարանը: Աճառեանը բանտում այդ զողից չնորհակալութիւն է յայտնել, երբ զողը զարմացել է, լեզուաբանը պատասխանել է. – «Իսկ եթէ ձեռագրերս տանէիր եւ տեսնէիր, որ քեզ պէտք չեն ու դցէիր աղբարկղը՞...դիտե՞ս ինչ վնաս կը հասցնէիր ինձ ... քառասուն տարուայ աչխատանքս ջուրը գցած կը լինէիր»:

Առաջին չարաթներին, երբ դասախօսներով միասին են եղել, օրերն այնքան էլ ձանձրալի չեն անցել: Աճառեանի առաջարկով ամէն օր մէկն իր մասնագիտութիւնից դասախօսութիւն է կարդացել, միւսները լուռ լսել են: Այդպիսի դասախօսութիւններից մէկի՝ Գիւլիքեւխեանի դասախօսութեան առիթով է, որ Աճառեան ասել է. – «Հայկ, սա միակ տեղն է, ուր համբերատարութեամբ կարելի է լսել պատմական մատերիալիզմի մասին դասախօսութիւն...»:

Բայց, բանտային պայմաններում նման կատակները հազուագէպ են եղել: Իչխել է ճնշող հոգեմաչ մթնոլորտ:

Քննիչներից մէկը չատ դաժան է վարուել Աճառեանի հետ: Մի անգամ, երբ ուժգին ապատակել է, Աճառեանն ասել է. – «Ի՞նչ մի մեծ հերոսութիւն է՝ ձեզ նման ուժեղ երիտասարդի համար ձեռք բարձրացնել ինձ նման հիւանդ մի ծերուկի վրայ»: Քննիչն ատելի է զայրացել: Հայհոյել է առաջին կնոջը՝ Արուսեակին որի անունը իմացել է ձերբակալութեան օրը վերցուած Աճառեանի անեկտոտների տետրերից: Աճառեանը յուզուած ասել է. – «Նա մեռած է, ինչ հաճոյք՝ նրա ոսկորները հայհոյելուց: Գոնէ երկրորդ կնոջս հայհոյէք»: Բանից դուրս գալուց յետոյ, հէնց կառքի մէջ, նա Սոֆիկից ներողութիւնն է խնդրել...:

Նոյն այդ քննիչը մի հարցաքննութեան ժամանակ էլ այնքան է ծեծել անմեղ լեզուաբանին, որ վերջինս հազիւ է կարողացել խցիկը վերադառնալ՝ աստիճանների վրայ երկու անգամ ընկնելով ... Այդ ժամանակ է, որ Գիւլիքեւխեանը խորհուրդ է տուել նրան ստորագրել՝ ինչ թուղթ էլ դրեն ու ներկայացնեն: «Միեւնոյն է, – ասել է, – նրանք ինչ ուզեն այն էլ պիտի անեն, մեղք ես»:

Մի անգամ, երբ Զ. Բաշինջաղեանին կանչել են հարցաքննութեան, քննիչի սենեակում նկատել է ուշադրաւ փոփոխութիւն՝ Եժովի նկարը պատից իչեցրել են ... Եկել, իսկոյն յայտնել է Աճառեանին, որն իրեն յատուկ պարզմտութեամբ խանդավառուել է, սկսել լաւ բաներ գուչակել: Արդարեւ, մի քանի օր նրանց հետ աւելի քաղաքավարի են վարուել. չեն ծեծել, նոյնիսկ թուղթ ու մատիտ են տուել՝ վերագաս մարմիններին դիմումներ գրելու համար:

Աճառեանը, օգտուելով այդ արտօնութիւնից, գրում է մի տարօրինակ դիմում՝ ուղղուած Առաջնորդին...

Դիմումի սկզբում լատիներէն գրում է. – «Հայր մերը», ապա հայերէն հետեւեալ տեքստը, որը ռուսերէն է թարգմանում Զ. Բաշինջաղեանը. – «Ես 63 տարեկան մի ծերունի եմ, անուանս՝ Հրաչեայ Աճառեան: Ունեմ լեզուաբանական աշխատութիւններ՝ «Արմատական բառարան», «Հայոց լեզուի պատմութիւն» եւայլն: Մի աչխս կոյր է, ոտքերիցս էլ տկար եմ, հիւանդ մի ծերունի: Ինձ մեղադրում են գինուած ապստամբութիւն կազմակերպելու մէջ: Այս վիճակում ի՞նչպէս կարող եմ նման բան կազմակերպել: Բացարձակապէս անմեղ եմ, բայց եթէ իմ բանտում մնալը որեւէ կերպ օգտակար է Պետութեանը, սիրով կը մնամ, իսկ եթէ օգտակար չէ, խընդրում եմ ազատել ինձ եւ թոյլ տալ շարունակելու գիտական աշխատանքս: Հ. Աճառեան»:

Երբ Զ. Բաշինջաղեանը հարցրել է, թէ իսկ ինչ նպատակով է նամակի սկիզբը գրել լատիներէն «Հայր մեր»ը, Աճառեանը տուել է իր միամիտ բացատրութիւնը. – «Որպէսզի չհասկանալով՝ աւելի կարեւոր բան կարծեն եւ դիմումս հասցնեն Առաջնորդին...»:

Ուզարկել է դիմումը, որն անչուչ, տեղ չի հասել: Լատիներէն սկիզբը չի կարողացել ճանապարհ հարթել...

Շուտով, բանտարկեալների լաւատեսական յոյսերը չիք են դարձել, հարցաքննութիւնները չարունակուել են նախկին մեթոդով:

Աճառեանի դատավարութիւնը տեղի է ունեցել ձերբակալութիւնից մօտ մէկ եւկէս տարի յետոյ՝ 1939 թ. Մարտի 7-ին: Նիստը եղել է գռնփակ: Դատել է Մոսկուայից եկած մի երրեակ: Դատաւոր Նովիկովը ներկայացրել է մեղադրանքը՝ նացիոնալիզմ, անգլիամոլութիւն, լբրտեսութիւն, համալսարանում դաշնակցական խմբակի գեկավարում, խմբակ որի անդամները եղել են իբր դասախօսներ Աբշակ Տոնեանը, Պապ Քալանթարը, նկարիչ Տաճատ Պաչվանքեանը եւ ուրիչներ:

Աճառեանին առաջարկել են ստորագրել: Նա արձանագրութեան տակ գրել է. – «Դատավարութեան ժամանակ կը պարզի»: Սկսել է դատավարութիւնը: Դատաւորը հարցրել է, թէ Աճառեանն ինչո՞ւ է անգլերէնն աւելի սիրում, քան ռուսերէնը: Պատասխանել է, թէ լինքը, որպէս լեզուաբան առաջնորդւում է նախասիրութիւններով. – «Անգլերէնի քերականութիւնը հեչա է, 300 բառ իմացողը կարող է ճառ արտասանել, մինչդեռ Ռուսաց լեզուի քերականութիւնը չատ դժուար է նոյնիսկ Ռուսների համար»:

Այս առիթով նա մի ամբողջ դասախօսութիւն է կարդացել, ապա ևացիոնալիստ բառի կապակցութեամբ ասել. – «Ես սիրում եմ իմ ազգը՝ առանց ատելու միւս ազգերը: Մենք փոքր ազգ ենք, եթէ Հայերը ազգասէր չլինէին, հայ ժողովուրդն այդքան դարեր չէր կարող պահպանել իր գոյութիւնը»: Զրպարտութիւն է համարել իր՝ դաչնակցական լինելու մեղադրանքը, ասել, թէ լինքը ամբողջ կեանքի ընթացքում ոչ մի կուսակցութեան չի պատկանել, պատկանել է միայն դիտութեանը:

Ներս են բերել զրաւոր վկայութեան տակ ստորագրողներին՝ Պ. Քալանթարին, Ա. Տոնեանին, Տ. Պաչվանքեանին: Դատաւորը հարցրել է, թէ ինչ կարծիքի են մեղադրեալ Հրաչեայ Յակորի Աճառեանի մասին: Երեքն էլ ասել են՝ միայն լաւ: «Հապա ինչո՞ւ էք ստորագրել այս վատաբոյութիւնը», հարցրել է դատաւոր Նովիկով: Պատասխանել են, թէ ծեծով ու խոչտանգումներով են ստորագրել տալ, իսկ Պաչվանքեանը, ցոյց տալով կտրուած ատամները, համարձակուել է ասել, «Եթէ ձեզ հետ էլ այսպէս վարուէին, դուք էլ կը ստորագրէիք»:

Այս բոլորից յետոյ Աճառեանին թուացել է, թէ փոխուելու է վերաբերմունքը իր նկատմամբ: Դատական կազմը կարճ ժամանակով առանձնանալուց յետոյ վերադարձել է եւ յայտնել հետեւեալ վճիռը. – «Հայկական օրէնսգրքի 59-րդ յօդուածի հիման վրայ ազատազրկել Հրաչեայ Յակորի Աճառեանին վեց տարով եւ ձայնազրկել 3 տարով բռնազրաւելով նրան պատկանող գոյքը: Ազատազրկման ժամկէտի սկիզբը նախնական բանտարկութեան հետ միասին համարել 1937 թ. Սեպտեմբերի 29-ը: Դատավճիռը ենթակայ է Վորհրդային Միութեան Գերագոյն դատարանի զինուորական կոլեգիայի բեկման՝ դատավճիռը յայտարարուելու օրւանից 5 օրուայ ընթացքում»:

– Ա՞յս էր ձեր արդարութիւնը – բղաւել է Աճառեանը, ընկել աթոռին եւ հեկեկացել:

Ապա մի բողոքագիր է գրել, յանձնել Նովիկովին, որ տանի Մոսկուա:

1939 Յուլիսի 12-ին Տիկին Սոֆիկին կանչել են եւ ասել, թէ յաջորդ օրը թոյլատրուելու է տեսակցութիւն: Բացատրել են կանոնները, ասել որ հարցեր չպիտի տայ, միայն պիտի լսի եւ հաստատական նչան անի գլխով:

1939 թ. Յունիսի 13-ին տեղի է ունեցել առաջին տեսակցութիւնը:

Ահա թէ ինչպէս է նկարագրել այդ հանդիպումը Տիկին Սոֆիկ Աճառեանն իր զրաւոր յիչողութիւններում.

«Բանտային այն մռայլ սենեակը, որտեղ կայանալու էր մեր տեսակցութիւնը, նայում էր փողոցին ... ուսերիքների յանձման եւ տեսակցութիւնների հսկողութիւնը կատարում էր ոմն Մովսէս՝ սարսափելի մի մարդ ... Աչխատանքի բնոյթը ազդել էր նրա բնաւորութեան վրայ: Մովսէսը յօնքերը կիտած, բամբ ձայնով հրահանգներ էր տալիս ինձ. – «Աճառեան, թոյլ է տրւում հինգ րոպէով տեսակցել քո ամուսնու հետ, կանոններն իմացիր. մօտենալու, ձեռք տալու իրաւունք չունես, հարցերին կը պատասխանես «այո» կամ «ոչ», իսկ գործերի մասին՝ ոչ մի խօսք...:

Մովսէսն ինձ ներս թողեց: Մտայ մի անչուք սենեակ. յատակը հող, պատերը դորչ եւ ոչ լուսաւոր, անհրապոյր տեսք: Աչակողմին կանգնած էին երեք հոգի: Ցանկարծ լսեցի Աճառեանի լացակումած ձայնը: Փնտռեցի նրան աչքերովս ու ականջներովս: Վերջապէս տեսայ սենեակի մի անկիւնում, քարի վրայ փսել եկած, հեկեկում էր դառնօրէն ... Նրա մօրաքոյրն հաղուստն այնքան էր հնացել ու կեղտոտուել, որ ձուլուել էր յատակի ու պատերի գոյնին ... տեսողութիւնն այնքան էր տկարացել, որ չէր նրկատեր իմ ներս մտնելը: Երբ լսեց անունս, վեր կացաւ, տեսողութիւնից զուրկ մարդու նման ձեռքերը լայն բացեց, դողդոջ քայլերով յառաջացաւ: Կիսախաւարի մէջ ինձ էր փնտռում: Ես էլ յառաջացայ: Գրանք իրար, ողջագուրուեցինք ... աչքի տակով նայում էի հրսկիչներին, որոնք կարծես քարացել էին: Ոչ ոք չէր համարձակւում մեզ ասել, թէ տեսակցութեան կանոնները խախտում ենք»:

Նախ Աճառեանն է խզել խորհրդաւոր լռութիւնը. «Սոֆիկ, ես դատուած, բռնաւորուած մարդ եմ, դատապարտուած՝ չգիտեմ ինչ յանցանքի համար: Վեց տարուայ բանտարկութեան եմ դատապարտուած, երեք տարուայ ձայնազրկութեան, այդքան ապրել չեմ կարող իմ օրերը հաչուուած են այլեւս: Բաւական է տանջուես ինձ համար: Պահանջում եմ, որ անպատման ամուսնանաս: Ես կորցրել եմ այս տեղից կենդանի դուրս գալու յոյս: Ձեմ ուզում, որ իմ պատճառով հակայեղափոխականի կին կոչուես»:

Սոֆիկն ասել է, թէ այդպիսի բան երբեք չի անի, եւ Աճառեանն լինքն էլ անմեղ է ու մի օր անպատճառ ազատ կ'արձակուի: Լեզուաբանն ուրախութիւնից լայ է եղել:

Այդ տեսակցութիւնից յետոյ է, որ Աճառեանը լրջօրէն հիւանդացել է եւ մէկ ամիս պառկել հիւանդանոցում:

Յուլիսի 13-ին տեղի է ունեցել երկրորդ տեսակցութիւնը՝ աւելի ազատ պայմաններում: Աճառեանը խնդրել է յաջորդ այցի ժամանակ ակնոցը բերել: Խոստացել են թոյլ տալ նամակներ գրել հարազատներին:

Նամակներ է գրել Յուլիսի 22-ին, Օգոստոս 6-ին:

Երրորդ տեսակցութիւնը տեղի է ունեցել Օգոստոսի 13-ին: Դարձեալ Աճառեան ամուսինները կարողացել են բաւականաչափ ազատ խօսել: Այս հանդիպման ժամանակ է, որ կալանաւոր լեզուաբանը յանկարծ ընդհատել է զրոյցը, մի պահ մտածել, ապա ասել. – «Սոֆիկ, Պոլսում բժիչկները չարաթը մէկ օր անվճար բուժում կամ քննութեան էին ենթարկում կարիքաւոր հիւանդներին: Ինդրում եմ իմ խաւեր դու էլ, որպէս ատամնաբոյժ, կիրառիր այդ բանը, չարաթը մէկ օր ձրի բուժիր քեզ դիմողներին»: Կինը խոստացել է կատարել նրա ցանկութիւնը: Ցետոյ ասել է թէ իր համար ամենամեծ պատիժը աչխատանքից կտրուելն է, մեծ պատիժը աչխատանքից կտրուելն է, այն էլ այդքան երկար ժամանակով: Եթէ այն էլ այդքան երկար ժամանակով: Եթէ իրեն թոյլ տան չարունակել գիտական աչխատանքը, թող պահեն բանտում, ինչքան ուզում են...

Որոշ ժամանակ անց Աճառեանին կրկին տեղափոխել են կենտրոնական բանտ, որտեղ նրա բանտային կեանքում կատարուել է անսպասելի մի իրադարձութիւն: Գրասենեակի աչխատակիցներից մէկը մի օր խիստ զգոնի յայտնել է. – «Վարժապետ, աչքդ լոյս, ատացուել է քեզ վերապետ մի դրութիւն, չուտով տուն ես գնալու»:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ԵՒ ՊԱԼԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պալթեան Հանրապետութիւնները, որոնք Վորհրդային Միութեան կցուած են 1940-ին, Կորբաջովի վերակառուցման ամենաջերմ պաչտպանները դարձած են ու այդ մարդին մէջ յատուկ յոյսեր կը դրսեւորեն:

Անցեալ Մայիսին է, որ հիմնուած էր Համայնավար կուսակցութենէն դուրս գործող առաջին քաղաքական կազմակերպութիւնը՝ Էստոնիոյ ժողովրդական ճակատը: Կուսակցութեան օրհնութեամբ ստեղծուած այս ճակատին ճնչումով Ճոնիս ամսուն նախկին Ա. քարտուղարը փոխարինեց այժմեան կուսակցապետ, Կորբաջովի բարեկամ ու գաղափակից՝ Վայնօ Վալաս: Ա. քարտուղարը իչխանութեան գլուխ գալէն անմիջապէս եաք հրահանգեց որ կուսակցութեան դեկավարութեան ժողովները ազգային լեզուով տեղի ունենան: Ճուլիս ամսուն իսկ Կորբաջովի նոր քաղաքականութեան չատպովները ներկայացուցին իրենց քաղաքական տնտեսական ու մչակութային

գուրկ մարդու նման ձեռքերը լայն բացեց, դողդոջ քայլերով յառաջացաւ: Կիսախաւարի մէջ ինձ էր փնտռում: Ես էլ յառաջացայ: Գրանք իրար, ողջագուրուեցինք ... աչքի տակով նայում էի հրսկիչներին, որոնք կարծես քարացել էին: Ոչ ոք չէր համարձակւում մեզ ասել, թէ տեսակցութեան կանոնները խախտում ենք»:

Նախ Աճառեանն է խզել խորհրդաւոր լռութիւնը. «Սոֆիկ, ես դատուած, բռնաւորուած մարդ եմ, դատապարտուած՝ չգիտեմ ինչ յանցանքի համար: Վեց տարուայ բանտարկութեան եմ դատապարտուած, երեք տարուայ ձայնազրկութեան, այդքան ապրել չեմ կարող իմ օրերը հաչուուած են այլեւս: Բաւական է տանջուես ինձ համար: Պահանջում եմ, որ անպատման ամուսնանաս: Ես կորցրել եմ այս տեղից կենդանի դուրս գալու յոյս: Ձեմ ուզում, որ իմ պատճառով հակայեղափոխականի կին կոչուես»:

Սոֆիկն ասել է, թէ այդպիսի բան երբեք չի անի, եւ Աճառեանն լինքն էլ անմեղ է ու մի օր անպատճառ ազատ կ'արձակուի: Լեզուաբանն ուրախութիւնից լայ է եղել:

Այդ տեսակցութիւնից յետոյ է, որ Աճառեանը լրջօրէն հիւանդացել է եւ մէկ ամիս պառկել հիւանդանոցում:

Յուլիսի 13-ին տեղի է ունեցել երկրորդ տեսակցութիւնը՝ աւելի ազատ պայմաններում: Աճառեանը խնդրել է յաջորդ այցի ժամանակ ակնոցը բերել: Խոստացել են թոյլ տալ նամակներ գրել հարազատներին:

Նամակներ է գրել Յուլիսի 22-ին, Օգոստոս 6-ին:

Երրորդ տեսակցութիւնը տեղի է ունեցել Օգոստոսի 13-ին: Դարձեալ Աճառեան ամուսինները կարողացել են բաւականաչափ ազատ խօսել: Այս հանդիպման ժամանակ է, որ կալանաւոր լեզուաբանը յանկարծ ընդհատել է զրոյցը, մի պահ մտածել, ապա ասել. – «Սոֆիկ, Պոլսում բժիչկները չարաթը մէկ օր անվճար բուժում կամ քննութեան էին ենթարկում կարիքաւոր հիւանդներին: Ինդրում եմ իմ խաւեր դու էլ, որպէս ատամնաբոյժ, կիրառիր այդ բանը, չարաթը մէկ օր ձրի բուժիր քեզ դիմողներին»: Կինը խոստացել է կատարել նրա ցանկութիւնը: Ցետոյ ասել է թէ իր համար ամենամեծ պատիժը աչխատանքից կտրուելն է, մեծ պատիժը աչխատանքից կտրուելն է, այն էլ այդքան երկար ժամանակով: Եթէ այն էլ այդքան երկար ժամանակով: Եթէ իրեն թոյլ տան չարունակել գիտական աչխատանքը, թող պահեն բանտում, ինչքան ուզում են...

Որոշ ժամանակ անց Աճառեանին կրկին տեղափոխել են կենտրոնական բանտ, որտեղ նրա բանտային կեանքում կատարուել է անսպասելի մի իրադարձութիւն: Գրասենեակի աչխատակիցներից մէկը մի օր խիստ զգոնի յայտնել է. – «Վարժապետ, աչքդ լոյս, ատացուել է քեզ վերապետ մի դրութիւն, չուտով տուն ես գնալու»:

(Մնացեալը յաջորդով)

պահանջները: Ծրագիրը երեսփոխան – ներուն հատանութեան արժանացաւ ու լրացով ազգային դրօշակին վրայ դրը – ւած 48 տարուան արգելքը վերցաւ:

Տեղական թերթերու մէջ հրապարակ – ւեցաւ ժողովրդական նախատիպ ծրագի – րը, ուր մանրամասնօրէն կ'ըսուէր թէ անդամակցութիւնը ազատ է բոլոր ա – նոնց, որոնք վերակառուցման կողմնա – կիցներ են:

Հոկտեմբեր 1 – 2, չարաթաւերջին մայրաքաղաք Տալինի մէջ ժողովրդական ճակատին պաշտօնապէս արտօնուած հը – րապարակային առաջին հաւաքոյթին ներ – կայ գտնուեցան երեք հազար պատգա – մաւորներ: Հեռատեսիլէն ուղղակի հա – դրդուած այս հիմնադիր համագումարը որդեգրեց արմատական վերափոխումներ – րու կոչ ընող ուղեգիծ մը, ի միջի այլոց, կը նախատեսէ Գերագոյն Խորհուրդին համար առաջարկել թեկնածուներ, վերջ տալ պարտադիր դինուորական ծառայու – թեան, խորհրդային այլ հանրապետու – թիւններէն զէնքի էմպարկներուն դադրի – ին:

Նմանօրինակ ճակատներ ստեղծուած են նաեւ միւս երկու պալթեան հանրա – պետութիւններուն մէջ:

Լատվիոյ ժողովրդական ճակատը, ո – րուն գլխաւոր պահանջներէն էր լատիշե – րէնը պետական լեզու դարձնելը, Հոկ – տեմբերի երկրորդ չարաթաւերջին դու – ռս եկաւ իր հիմնադիր ժողովը: Որդե – գրուած ծրագրին գլխաւոր կէտն է հան – րապետութեան տնտեսական անկախու – թեան հարցը, որ միակ միջոցը կը նկատ – ի ընութեան ապականութեան դէմ պայ – քարելու, օտարներու ներգաղթին վերջ տալու համար: Միւս կարեւոր կէտը հան – րապետութիւնը դերիչխան իրաւական պետութեան մը վերածելն է: Ռիգայի մէջ կայացած այս մեծ հաւաքոյթին նախօրէին Լատվիոյ ու Լիտվիոյ խորհրդարանները քուէարկութեամբ պաշ – տօնականացուցած էին իրենց ազգային լեզուները: Ըստ լուրերուն զոյդ խորհրդարաններն ալ վերականգնած են իրենց ազգային դրօշները: Այս մասին ԹԱՍՏ խորհրդային գործակալութիւնը հաղորդեց, որ Հոկտեմբեր 6–ին Լատվիան պաշտօնականացուցած է իր լեզուն, սա – կայն հոն դրօշի մասին խօսք չէ եղած:

Լիտվիոյ մայրաքաղաք Վիլնիուսի մէջ ևս, Հինգշաբթի Հոկտեմբեր 6–ին, Գե – րագոյն Խորհուրդը բանաձեւ մը քուէար – կած է դրօշակին ու լեզուին մասին: Ծա – նրզոյզ օրը 100 հազար հոգիի ներկայու – թեամբ բարձրացած է ազգային դրօշը: Այս Հանրապետութեան ժողովրդական ճակատը Հոկտեմբեր 22–ին դումարեց իր հիմնադիր ժողովը:

Ինքնավարութեան այս չարժումներուն Մոսկուա ցարդ հանդուրժող վերաբերում ցոյց տուած է: Այս ուղղութեամբ «Պրաւդա» միա – ցեալ եւ ամենէն ազդեցիկ օրաթերթը յօդուած մը հրատարակեց, ուր կ'ըսուէր թէ մանաւանդ Պալթեան հանրապետութիւնները ամենէն զարգացած հանրապետութիւնները ըլլալով, անոնց ինքնավարութեան պահանջը ամենէն արդարացի պահանջն է: Ասոնց հետ միասին նաեւ Վրաստանի մէջ ազգային շարժումը կը զարգանայ:

Ռուսերը, որոնք կը կազմեն Լատվիոյ բնակչութեան 34 տոկոսը, Լիտվիոյ 9 տոկոսը, Էսթոնիոյ 30 տոկոսը, Լատվիոյ ժողովրդական ճակատին կը յայտնէ «ժողովրդական ճակատ»ի դրդմամբ ստեղծուած ազգա – միջեան լարուածութեան» նկատմամբ: Համալսարանական քաղաք Տարտուի (Էսթոնիա) մէջ դէպքերը պատահած են, օրինակ հիւանդանոցին հեռաձայնով ռու – սերէն օգնութիւն ուզողներուն ընթացք չի տրուիր: Ռուսերը հոն արմատ ու մշակոյթ չունեցող գաղթականներու տեղ դրուած են: Զանոնք կը մտահոգէ հեռատեսիլի բանավէճերուն նիւթ դար – ձած ոչ – էսթոնացիներու գաղթին կըրկ – նուիլը:

Մէկուկէս միլիոն բնակչութեան մէջ 600 հազար հաշուող ոչ – էսթոնացիներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը Ռուսեր, Բելոռուսեր, Ուկրանիացիներ են, որոնք երբեք տեղական լեզուն սորվելու չանք չեն թափած: Այժմ էսթոնե – րէնի պետական լեզու յայտարարուիլը եւ էսթոնական քաղաքացիութեան մը ստեղծման հեռանկարը չափազանց կը մտահոգէ զանոնք: Այս առթիւ ժողովուր – դական ճակատին հետ համաձայնութեան գալու – Ռուսերու եւ ռուսերէնին դէմ եղած խտրականութեան առաջքն առնե – լու – համար, Տալինի փութացած Մոս – կուայի քաղաքական անկախ խումբի մը ներկայացուցիչները իրենց ձեռքերը պա – րապ վերադարձած են:

Յարդ միայն պալթեան Հանրապետու – թիւններու դեկավարութիւնները այսպէս ճկուն կերպով արձագանգած են ժողո – վուրդի ինքնավարութեան ձգտումնե – րուն: Կատարուածը խաղաղ յեղափո – խութիւն մըն է. հոն վերափոխումները վարէն՝ ժողովուրդի ծոցէն է որ կուգան, մինչդեռ միւս Հանրապետութիւններուն մէջ եղածը վերէն դեկավարուած «յեղա – փոխութիւն» մըն է:

Որոշ չափով տարբեր բնոյթ կը կրեն Հայաստանի զանգուածային չարժում – ները: Հոն դեկավարութիւնը տակաւին նոր կը սկսի ժողովուրդին ձգտումներուն ընդառաջել: Կայ նաեւ այն որ մինչեւ վերջերս ամբողջ ուշադրութիւնը կեդ – րոնացուցած էր Արցախի վրայ: Սակայն հոն եւս տեղաշարժեր կան. այդ առումով նշանակալի է Ղարաբաղ Կոմիտէի նախա – ձեռնութեամբ ստեղծուած Հայոց Հա – մազգային Շարժման քաղաքական ծրա – գիրը, որ չատ բաներով նման է պալթ – եան ժողովրդային չարժումներուն ուղե – գիծին:

Ա. Տ.

LIVRES REÇUS

L'EGYPTE
VUE PAR DES ARMENIENS
(XIe - XVIIe siècles)
par
ANGELE KAPOIAN-KOUYMDJIAN
préfacé par Jean Leclant
professeur au Collège de France
Editions de la Fondation Singer-Polignac, Paris 1988.

ԿՈՃԱԿԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ա՛րդեօք ո՞ր չրջանին կոճակները սկսած են գործածուիլ զգեստներու վրայ: Փը – ղոսկրէ քանդակ մը որ պատրաստուած է Ք.Ա. դարուն, կը ներկայացնէ արքու – նիքէն տիկին մը, որուն հագուստին ա – ռաջամասը փակուած է կոճակներով: Սակայն կոճակներու ընդհանրացումը աւելի ուշ թուականներուն եղած է: Ք.Ա. դարուն կիները ամէն օր իրենց պաղ – խիններուն կարել կուտային իրենց հա – գուստներուն թեւերը:

Սէն Լուիէն առաջ զոհարավաճառները, կիտուածագործները եւ համրիչ պատ – րաստողները կոճակ կը չինէին: Ու ա – սոնց բոլորն ալ կը պայքարէին կոճակի «մենաչնորհը» ունենալու համար:

ԺԳ. դարուն թէքնիքը քիչ մը զարգա – ցաւ. տախտակէ կամ մետաղէ կտորները կերպասով կը պատուէին: Ֆիլիփ լը Պոն 1420–ին 11 մեծ ոսկեայ կոճակներ ունէր որոնց ամէն մէկուն վրայ մէյմէկ մար – գարիտ կար:

ԺԶ. դարուն կոճակի պահանջքը այն – քան կը մեծնայ որ Հանրի Բ. յատուկ կանոնադրութիւն մը կը պատրաստէ կո – ճակ չինողներու համար: Մենաչնորհի պայքարը կը չարունակուի. զոհարա – վաճառները կը պնդեն թէ իրենք միայն վարպետութիւնը ունին նուրբ ու չքեղ կոճակներ պատրաստելու: Մինչեւ Լուի ԺԴ.ի տիրակալութեան վերջաւորու – թիւնը կոճակները միջին չափեր կ'ունե – նային, տափակ յատակամասով մը ո – րոնց վրան կորացած կամ կոնաձեւ կ'ըլ – լար: Ցատակի մասը տախտակէ, ոսկորէ կամ կարծր կերպասէ մը կը պատրաս – տուէր: Մի չըլէ իր բառարանին մէջ 1728–ին հետեւեալ բացատրութիւնը կուտայ կոճակ բառին դէմ. «կլոր տախ – տակէ փոքր առարկայ մը որ ծածկուած է դերձանով, մետաքսով կամ արծաթէ թելերով»: Արհեստաւորի մակարդակէն մինչեւ մեծաքանակ արտադրութիւն, ԺԸ. դարուն կոճակը կ'անցնի փոքր ճար – տարարուեստի հանդրուանէն: Մեփական կոճակները ներկելու սովորութիւնը, զոր ունէր նաեւ Մարի – Անթուանէթ, նպաստած էր կոճակներու տարածու – մին:

Քոլէթ եւս կը սիրէր կոճակները. «ղրացի հնավաճառի մը քով կոճակներ գտայ որոնք կը նմանէին պատանու – թեան վերարկուիս կոճակներուն» կը գրէ ան «Փարիզը՝ պատուհանէս դիտուած» հատորին մէջ: Անոնք կապոյտ պողպատէ ենթախորք մը ունին, ուր ճախոնական կամուրջի մը վրայ չոճիի մը սուուերին տակ կանգնած երիտասարդուհի մը զբ – ծադրուած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՐՍԿԵՐԷՆ – ՀԱՑԵՐԷՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

«Լոյս» հրատարակչութիւնը լոյս ընծայած է Գ. Նալբանդեանի պարսկերէն – հայերէն բառարանը, որուն մէջ ամփոփ – ւած է Պարսից դասական ու ժամանակա – կից աղբիւրներու մէջ գործածուած չուրջ 30 հազար բառ:

Առաջին այս տեսակի տպագիր բառա – րանը լոյս տեսած է 1826–ին՝ Գէորգ Դպիր Պալատեցիի կողմէ: Այսօր պարս – կերէնի ուսուցումը եւ հայագիտութեան չահերը կը պահանջեն, որ նաեւ ժամա – նակակից իրանական մամուլին մէջ եւ այլուր գործածուող գիտական եզրերը, նորաբանութիւնները ներկայացնող նոր բառարան ըլլայ:

Պարսկերէնը կ'ուսումնասիրուի Երե – ւանի համալսարանը, Մանկավարժական հիմնարկը, Արեւելագիտութեան հիմնար – կը, Երեւանի պարսկական թեքումով դպրոցը: Պահանջները լիովին բաւարա – րելու համար ծրագրուած է ստեղծել հա – յերէն – պարսկերէն եւ պարսկերէն – հա – յերէն ծաւալուն բառարաններ: Անոնք կը նպաստեն Հ. Աճառեանի վերծանած հին պարսկերէն ծածկագրի մը իմաստի իրականացումին՝ «Մենք Հայերուն հետ երկար բարեկամ եղած ենք, կարճ՝ թըշ – նամի: Երկարը թող երկարի, կարճը ի սպառ չքանայ»:

***

ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՑԻՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԳԻՒՂԻ ՄԷՋ

Պետութենէն ստացած վարկին չնորհիւ Դաւիթ Բէկ գիւղի (Զանգեզուր) նորա – պրսակ մէկ զոյգը կրցած է սեփական տուն չինել տալ: Վեց հազար ռուբլի կազ – մող գումարին կէսը՝ իրենք, իսկ միւս կէսը կոլտնտեսութիւնը պիտի վճարէ 20 տարուան ընթացքին:

– Նման փաստերը հիմա ոչ ոք կը զար – մացնեն, – լրած է Հայաստանի Հողա – գործութեան արդիւնաբերութեան նախա – գահ՝ Վ. Մովսիսեան: – Պետութիւնը վարկեր կուտայ բոլոր անոնց, որոնք ա – տոր կարիքը ունին: Այս հնգամեակին (1986 – 1990) Հայաստանի գիւղերու մէջ չահագործման կը յանձնուի մօտ մէկ միլիոն քառակուսի մեթր բնակելի մա – կերես:

***

ՇՕԱՆՇԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻՆ

Թատերական արուեստի զարգացման ասպարէզին մէջ ունեցած վաստակին հա – մար Հայաստանի «Ս. Ստանիսլաւսկի» պետական ռուսական դրամատիկական թատրոնը Խորհրդային Միութեան Գերա – գոյն Խորհուրդի հրամանագրով պար – գեւատրուած է ժողովուրդներու բարե – կամութեան չքանչանով:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սենեակին մէջ լռութիւնը կը ծանրանար. Գարեգին յանկարծ նախազգալով որ կապ մը խզուած էր իրենց միջեւ, զար – ձեր էր սրտաբեկ եւ սեղանին առաջ նըս – տած, գլուխը երկու ափերուն մէջ կըռ – ընցուցած, պատկերազարդ հանդէս մը թղթատել կը ձեւացնէր, մինչ միտքը կը տանջուէր հազար ենթադրութիւններով: Նախորդ տեսակցութենէն ի վեր անցած ժամերը պրպտելով, ի զուր կը ջանար ինքզինքին մեղադրելիք բան մը գտնել: Ինազդով կը զգար որ եթէ Սաթենիկի ա – կընկալման ցրտութեան պատճառը իրմէ բխած է, իր մէկ արարքին, մէկ խօսքին պարզիւնքն է, իր կարողութեան մէջ է զայն պարմանել. ամէն ինչ ընելու պատրաստ է այդ միջոցին, ամէն զոհողութիւն թե – քէ պիտի զար իրեն, միայն թէ իր սի – րելի Սաթենիկին աչքերը վայլատակէին այն հուրքով, որ ընտանի էր իրեն եւ լրթները ժպտէին այն ժպիտով, որ արեւի ճառագայթի պէս իր ամէնէն մռայլ րո – պէները կը լուսաւորէր:

Ամէն ինչ պատրաստ էր ընելու. մտաղ – րեց առաջարկել որ միասին ճամբորդեն դէպի Մոսկուա, Ֆինլանտիա, Եւրոպա, ուր որ ըլլար, լինչ փոյթ, միայն թէ ա – ռանց բացատրութիւններու մէջ մտնելու հաղորդէր իր սիրելիին, որ վճռած է բո – լոր արգելքները վերցնել իրենց միջեւ. մտքովը կը նախապատրաստէր արտա – սանելիք անդառնալի բառերը. – «Սա – թիկ ջան, գնանք քեզ հետ հեռու, հե – ռու...», բայց եւ այնպէս կը զգար որո – շապէս թէ այդ բառերը մոդական աղ – եղութիւն պիտի գործէին Սաթենիկի վը – րայ ուրիչ ժամերու մէջ, որ աչխարհ մը երջանկութիւն պիտի չնորհէին, այս պա – հուս պիտի մարէին այլեւս լռութեան մէջ: Ուրեմն պատճառը այդ լռութեան ուրիչ էր, իրմէ դուրս թերեւս ... Գա – րեգին խելայեղ կերպով գլուխը բարձ – րացուց եւ տեսաւ որ Սաթենիկ աչքերը սեւեռած պարապին մէջ կ'երազէր. ու իրեն թուեցաւ որ այս անգամ ուրիշ, ուր – ւականային, անչօչափելի, անյաղթելի արգելք մը կանգ առած էր իրենց երկու – քին մէջ:

– Ուզո՞ւմ ես, սիրելիս, դուրս գնանք, համարձակեցաւ վերջապէս արտաբերել Գարեգին:

Սաթենիկ ցնցուեցաւ եւ անմիջապէս համաձայնեցաւ. երբ փողոցի բաց օդին մէջ զտան ինքզինքնին, կարծես սթա – փեցան երկուքն ալ դէչ երազէ մը, հակա – ռակ բազմամարդ եւ լուսաւոր փողոցի մը մէջ ըլլալուն՝ Գարեգին մեղմութեամբ Սաթենիկի թեւէն բռնեց. քիչ անգամ այդպիսի անխոհեմութիւն կ'ընէր զգու – շանալով ծանօթներու հանդիպումէ, ո – րոնք կրնային Նաթալիա Վասիլիեւնայի ականջը հասցնել ուէն կերպով. Սաթե – նիկ զգուն հեղնութեամբ անդրադարձաւ այդ բանին, բայց միեւնոյն ատեն զգաց որ զգուշութիւնը իր ուժը կորսնցուցած է. ընդհակառակը հետզհետէ անսահման դժուարութեամբ մը լեցուեցաւ Գարեգինի համար. ինքն ալ չէր գիտեր թէ ինչո՞ւ կը մեղքնար եւ կը զգար որ անոր իրեն ուղղած խօսքերուն ամօքիչ քնքշութիւնը ա՛լ աւելի կը չեշտէր իր մէջ դժուարեան այդ զգացումը: Կարծես առաջին անգամ ըլլալով խորապէս կ'ըմբռնէր իրենց միա – ցած ճակատագրին լրիւ եւ անօգնական թշուառութիւնը. կարծես ամէն ինչ ծա – նօթ էր իրեն եւ նոր կը յայտնաբերուէր ճշմարտութիւնը. կը մեղքնար եւ ինք – զինքը, խղճալով կը մտածէր անցուցած երջանկութեան ժամերուն վրայ եւ զա – լիք անծանօթին, արհաւիրքով եւ անճա – կութեամբ լիքը եւ մութին մէջ կռթնելով իր սիրելիին թեւին, բոլոր մարմնովը կը դողար եւ արցունքներ կը լեցնային աչ – քերուն մէջ:

Կարծես Գարեգին զգալով իր անզօրու – թիւնը, կը ջանար Սաթենիկը հետաքըր – քըրել իրենցմէ դուրս խնդիրներով. բայց ամէն անգամ որ կը ճգնէր անոր ուշադ – րութիւնը կամ միտքը սեւեռել նիւթի մը վրայ, հակառակ Սաթենիկի դրած բարի կամքին խօսակցութիւնը կը մարէր եւ անհետաքրքրական կը դառնար:

Այսպէս հասան ծովեզերքի պարտէզը եւ երբ դռնէն ներս պիտի մտնէին, Սա – թենիկ թեւը ազատեց եւ զգուշացուց Գա – րեգինը.

– Ծանօթ մարդկանց տեսայ:

– Սատանան նրանց հետ ... բացագան – չեց Գարեգին, թող պատահի ինչ որ պի – տի պատահի:

(Շար. 30)

(Շար. Ա. էջէն)

քիոյ այցելութեան ծրագրին: Պաշտօնապէս յայտնուած է Թուրքիոյ որ եթէ ընդառաջէ այս այցելութեան, հրէական լապլեն պիտի դադրի նեցուկ կանգնելէ Թուրքիոյ Հասարակաց Շուկայի անդամակցութեան: Հրեաներու յայտարարութեան մէջ կ'ըսուի նաեւ թէ այցելութիւնը կատարուելու պարագային Թուրքիա այն միակ երկիրը պիտի նկատուի որ իր դռները բացած է նացիներու զործակիցի մը: Հրեաներու սպառնալիքը զործնական դեռնի վրայ եւս տուած է առաջին արդիւնքները. ցեղասպանութեան Թանգարանին Հայերու եւս մասնակցութեան հակառակող Թրքանպատառ պատուիրակութեան մը ժամադրութիւնը ջնջուած է Թանգարանի պատասխանատուներուն հետ: Ամերիկեան Քոնկրէսին ծաղումով հրեայ անդամներն ալ յայտնած են թէ վրդոված են այս այցելութեամբ եւ կը յուսան որ Թուրքիա վերատեսութեան ենթարկէ իր որոշումը:

ՔԵՆԸՏԻի սպանութեան պարագաներու մասին նոր յայտնութիւն մը եւս կ'աւելնայ, 25 տարի յետոյ: Այս անգամ անձլիական հեռատեսիլի ոչ – պետական կայան մը, որ Երեքշաբթի իրկուն կը սրիտէր երկու ժամուան յայտագիր մը, արդիւնք տարիներու նոր քննութեանց եւ ըստ որոնց Միացեալ – Նահանգներու տարաբախտ նախագահը զոհը եղած է քորսիքական մաֆիայի եւ զինք սպանող երեք ոճրագործները Մարսէյլցիներ եղած են:

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՅ համար կազմակերպուած հանրաժողովը, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 24–ին, հազիւ քանի մը հարիւր հոգի համախմբած էր Միւթիւալիթի սրահը: Նախաճեռնողն էր տարբեր հոսանքներու պատկանող արուեստագէտներէ կազմուած «Եղբայրութիւն» յանձնախումբը եւ որու կը նախագահէ Միշէլ Փլիքոլի:

ՍՏԱԼԻՆ զիմած կ'ըլլայ ապագայ Պիոս ԺԲ. Պապին (նախապէս պապական նուիրակ Պերլինի մէջ) որպէսզի միջամտէ Մուսոլինիի մօր Անթօնիօ Կրամչիի ազատ արձակման համար: Այս նախաճեռնութիւնը «յայտնութիւն» մըն է, որու հեղինակն է համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթին խօսկ՝ «Ունիթա»: Ծանօթ է որ Կրամչի հիմնադիրն է համայնավար կուսակցութեան եւ իր վերջոյ բանտը մեռած է:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ զայրոյթ կը յայտնէ զերմանական «Շթերն» շաբաթաթերթին մէկ հրատարակութեան դէմ: Թերթը զրելով չուներու աղնուական ցեղի մը մասին, աւելցուցած է. – «Այս չուները նոյնիսկ Թուրքերու հիացումը կը վայելեն. սակայն անոնք խնամելու համար նախ խառնածին, հասարակ տեսակի չուն մը Թող առնեն իրենց տունը. եթէ զայն չուտեն, այդ պարագային կը մտածենք մնացեալին մասին»: Այս արտայայտութիւնը կը յիշեցնէ 1976–ին կատարուած լրատուութիւն մը. Մանհայմէն Գերմանուհի մը «Պիլտ» թերթին հեռաձայնած ու ըսած էր թէ իրեն զրացի Թուրքեր չունի միս կ'ուտէին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱԻԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Ռոժէ Զրբաչեան 1000 Ֆր. առ ի գնահատութիւն «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ անդամ – անդամուհիներուն յիշատակին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 30–ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պեարոս Եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը չարգողներուն:

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

ROGER DE CONINCK

Peintures récentes

du 27 octobre au 31 décembre

tous les jours ouvrables,
de 10 h à 12 30 et de 14 h 30 à 19 h

NOUVEAU RESTAURANT
PIANO-BAR
Au Pays d'Hippocrate

dans un décor typiquement grec
ses spécialités des pays du soleil
ambiance musicale, Syrtaki danses

13, rue Vauquelin, 75005 Paris
— Réservation : 47 07 81 18 —
OUVERT TOUS LES JOURS
MIDI ET SOIR
— SAUF LE DIMANCHE —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ 60ամեակը՝

Նոյեմբեր 27–ին:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՆԻՍ. – Պր. Երեմիա Քարաքեհեայեան Նորոգ հանգուցեալ իր կնոջ՝ Յասմիկ Քարաքեհեայեանի յիշատակին հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. – 500–ական Ֆրանք. – Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, Կապոյտ Խաչին, Կարմիր Խաչին, Լիբանահայ աշակերտներուն (Կապոյտ Խաչ) (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ
ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԸ
Մարտ – 3 — 4 — 5 –

կազմակերպութեամբ՝ Գարուն երգչախումբի տնօրէնութեան:

CO-PRODUCTION
OPERA Municipal de Marseille
FONDATION Aram KHATCHATOURIAN

ANOUCH

Opéra en 5 actes

Musique d'Armen TIGRANIAN
Poème d'Hovhannès TOUMANIAN

NOUVELLE PRODUCTION conçue par Jacques KARPO

Direction Musicale : *Ogan D'NARC*
Décors et Costumes : *Jean-Jacques SURIAN*
Mise en scène : *Narèk DOURIAN*
Chorégraphie : *Pédro CONSUEGRA*
Chef des Chœurs : *Marcel GAY*

ORCHESTRE, CHŒURS ET BALLET
de l'OPERA de MARSEILLE

Vendredi 4 Novembre à 20 h 30
Dimanche 6 Novembre à 14 h 30
Mardi 8 Novembre à 20 h 30

Réservations
Opéra de Marseille tél. 91 55 21 20

Avec le parrainage de la
LYONNAISE DE BANQUE
et le concours du
Conseil Régional
Provence - Alpes - Côte d'Azur

L'ASSOCIATION
POUR LA CONSTRUCTION DE L'ECOLE ARMENIENNE
D'ISSY - LES - MOULINEAUX

organise un

GRAND GALA ARTISTIQUE

A l'occasion de l'ouverture des travaux de l'école arménienne
d'Issy-les-Moulineaux

LE 29 OCTOBRE à 20h30

au Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson — ISSY - LES - MOULINEAUX

Sous la haute présidence de son Eminence
l'Archevêque **Kude NACCACHIAN**
Délégué pour l'Europe du Catholicossat
de tous les Arméniens
et Prélat des Arméniens de Paris

En présence de :

Mr. André SANTINI
Député - Maire
d'Issy-les-Moulineaux
Ancien Ministre

Mr. Jean-Pierre FOUCHER
Député - Maire
de Clamart

PROGRAMME

— Ensemble **AKTHAMAR**
— Ensemble instrumental traditionnel arménien
Direction Jean-Pierre **NERGARARIAN**
— Chorale de l'école arménienne d'Issy les Moulineaux
— Evelyne **ALTOUNIAN**
— Agop **BADOLIAN**
— **BEDIK**
— **MASSIS**
— Elya **PEHLIVANIAN**
— Rosine **TACHDJIAN**
— **VICKEN**
— **YERSO**

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une exposition

ARMENIE
3000 ANS D'HISTOIRE

du 12 Octobre au 19 Novembre
à la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille (La Canebière)
avec la collaboration
du *CONSEIL REGIONAL PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR*
sous le haut patronage de
ALAIN POHER, *Président du Sénat*
et JACK LANG, *Ministre de la Culture*

Musée ouvert tous les jours de 9h. à 18h. (entrée gratuite)

Conférence : à la Maison de la Culture Arménienne
12-14, rue St. Bazile
le Vendredi 28 Octobre à 21 heures
L'ARMENIE SOVIETIQUE par CLAIRE MOURADIAN

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27

JEUDI
27 OCTOBRE
1988

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.869 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.869

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽԻ ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ ԱՆՋԱՏՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ԿԸ ԽՕՍՈՒԻ ԲԱՅՑ...

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ ՔԱՂԱՔԷ ՔԱՂԱՔ ԵԼՈՅԹ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ ԽՈՐՀ. ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ ՎԱՐԿԱԲԵԿԻՋ ՅՕԴՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՍՑԷԻՆ

Շորեքշաբթի առաւօտ երկար խօսակցութիւն մը կրցանք ունենալ Սիլվա Կապուտիկեանի հետ, որ – բացառաբար – Երեւան էր: Արդարեւ շաբաթներէ ի վեր, ան քաղաքէ քաղաք ելոյթներ կ'ունենայ հայ ժողովուրդը յուզող հարցերու մասին, տեղական կազմակերպութիւններէ հրաւէրով: Ան մեզի տուաւ կարգ մը խօսախօսիլ ուրիներ ինչ կը վերաբերի հայկական ընդհանուր վերածնունդի մը խորհրդային Սփիւռքի մէջ: Նախ եւ առաջ ուզեցինք անդրադառնալ գերմանական թերթին տուած լուրը, որու արձագանգած էինք երէկ, ճշդելով սակայն թէ այդ արձագանգը կուտայինք անհրաժեշտ վերապահութեամբ, քանի միակ աղբիւրն էր այդ «Թրաուֆֆուրթըր Ռունտշաու»ն: *Սիլվա Կապուտիկեան ըսաւ թէ պաշտօնապէս նման տեղեկութիւն չկայ: Ճիշդ է որ շատ կը խօսուի հաւանական անջատման մասին եւ թէ այդ կատարուելու պարագային իսկ, Ռուսաստանի կապուելու հարց վայ: Անջատուելէն եաք, ինչ որ կրնայ ըլլալ այն է որ Արցախ կախում ունենայ ուղղակի Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդէն, մինչ այդ Սահմանադրական դրութեան նոր կարգադրութեան մը չը նորհիւ: Ինչ կը վերաբերի խորհուրդներուն, անոնք կապ ունին զլխաւոր քաղաքական դիտակցութեան մը վերածնունդին հետ խորհրդային Սփիւռքի մէջ: Բոլոր այն մայրաքաղաքներուն թէ քաղաքներուն մէջ, ուր ան մը Հայ կայ ժողովրդական ճակատ»ներ կամ փոքրիկ հայկական խորհուրդներ կազմուած են եւ գործի լծուած: Հանրաժողովներ կը կազմակերպուին, Հայաստանէն մարդոցականներ կը հրաւիրուին ու խօսք կառնեն: Ցեղասպանութեան վրայ ալ կարեւոր նախաձեռնութիւններ կ'առնուին: Այսպէս Տալլինի մէջ, Հայերէնի չաբաթօրեայ դպրոց հաստատուած է: Սիլվա Կապուտիկեան վերջերս եղած է նաեւ Ռիգա, եւ ընդհանրապէս բոլոր այդ Հանրապետութիւններու մէջ, հայանպաստ չարժումներ կը ծագին: Հեռագրերներ կը ղրկուին, Կորբաչովի համակամութիւն յայտնելով հայկական արդար պահանջներուն: Հիւսիսային Կովկասի Գրողնի քաղաքը, ուր քանի հազար Հայ կայ, կազմակերպուած է հայկական ութօրեակ: Սիլվա Կապուտիկեան կը չարունակէ իր ընդհատակէս ընթացքը: Նոյեմբեր 1–ին կ'անցնի Մոսկուա, ապա երկու օր Լենինգրատ ուր եւս խօսք կ'առնէ:

Ինչպէս նկատելի է, արդարեւ, եթէ չարդ Արցախի հարցը իր վերջնական հանգրուանին չհասաւ, այնուամենայնիւ, այս ծաւալուն չարժումը, ունեցաւ իր դրական հետեւանքները, որոնցմէ ամէնէն կարեւորն է «Հայացում»ի մը (ընդդէմ ռուսացումի) ընդհանուր պայքարի մը զարթնումը: Ազգային արժանապատուութեան նախանձախնդիր զգացում մը ծնունդ առաւ, որ բացայայտ է: Հայերէն լեզուին հանդէպ մասնաւոր հոգածութիւն մը սկսաւ մեծերէն փոքրերը, ինչպէս ցոյց կուտան, օրինակ, «Պիոներ Կանչ»ի նամակները, որոնց արձագանգեց «Յառաջ» («Պատուհան» խորագրուած էջը յօդուածներով): Այս, արդէն, չատ կարեւոր եւ մեծ յուն բնոյթ ունեցող յաղթանակ մըն է, զոր մենք տարինք մեր իսկ դէմ:

Նման յաղթանակներու նպաստեց անշուշտ եւ կը չարունակէ նպաստել խորհրդային մամուլը իր հակահայ ելոյթ – ներով: Վերջինն է՝ Մենաիքաներու Տրուզ պաշտօնաթերթին «Վետերան» յաւելուածը, որու մէկ լսիրչ դրութիւնը վրդո – ված է բոլորը: Ահա թէ ինչ հաղորդում կը կատարէ այդ առընչութեամբ «Արմէնփրէս», Հոկտեմբեր 19 թուականով.–

«Հանրապետական «Սովետական Հայաստան» եւ «Կոմունիստ» թերթերը երէկ հրապարակել են հետեւեալ հաղորդագրութիւնը.–

«Հոկտեմբեր 17–ին, Երեւան քաղաքի պատերազմի եւ աշխատանքի խումբ մը վետերաններ Հայաստանի կոմկուսի կեդրոնական կոմիտէին դիմեցին նամակով մը, ուր ըսուած է.– «Տրուզ թերթին յաւելուածին՝ «Վետերան» շաբաթաթերթին մէջ (թիւ 41) տպագրուած է՝ «Ցատուկ դրութիւն» նիւթը, ուր անամօթաբար վիրաւորանք կը գործուի հայ ժողովուրդի ազգային արժանապատուութեան դէմ: Հիմա, երբ կը նկատուին Հանրապետութեան իրաւդրութեան կայունացման տրամադրութիւնները, շաբաթաթերթի էջերուն մէջ, նման նիւթի մը յայտնուիլը մեզի կը գնահատենք ոչ այլ ձեւով, քան որպէս սադրանք, Հայաստանի իրավիճակը կրկին սրելու նպատակ հետապնդելով: Կը գտնենք, որ անհրաժեշտ է կուսակցական եւ պաշտօնական խիստ պատասխանատուութեան ենթարկել այդ գրգռութեան համար մեղաւոր անձերը եւ հերթում տպագրել «Տրուզ» թերթի մէջ, որու յաւելուածն է Վետերան»:

«Հայաստանի կեդր. կոմիտէն, լրիւ համամիտ ըլլալով «Վետերան» շաբաթաթերթին մէջ տպագրուած «Ցատուկ դրութիւն» նիւթի առթիւ պատերազմի ու աշխատանքի վետերաններու, ինչպէս նաեւ երեւանի հասարակութեան արտայայտած զայրոյթին, դիմեց «Տրուզ» թերթի խմբագրութեան՝ պահանջելով պարզել այդ հարցը, խիստ կերպով պատժել մեղաւորները եւ այդ մասին տեղեկացը – նել ընթերցողներուն: Այս մասին տեղեակ պահուած են նաեւ իրաւասու միութենական մարմինները»:

Հեռատիպը չի ճշդեր թէ ի՞նչ գրած է «Տրուզ»ի այդ յաւելուածը, բայց որքան դիտենք, կ'ամբաստանէ Երեւանի եւ Ստեփանակերտի Հայերը որ կը ջանան խորհրդային զինուորները չմորեցնել անոնց առաջարկելով ալքոլ, թմրեցուցիչ, կին, որպէսզի ցրուեն անոնց ուշադրութիւնը:

Աւելցնենք նաեւ թէ Երեւանի մէջ ցոյցերը կը չարունակուին ամէն Ուրբաթ, բայց զործադուլ չկայ եւ կացութիւնը համեմատաբար խաղաղ է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՂԹԱՏԱՐԻ գործադուլի չարժումներուն չարունակութիւնը աղէտ ստեղծած է, որոշ չրջաններու մէջ, ինչպէս Ջրանասայի հիւանդանոցը, ուր բազմաթիւ հաստատութիւններ որոնք թղթակցութեամբ կ'աշխատին անանկութեան մասին կը խօսին: Արդէն, որոշ ձեռնարկներու մէջ թեթեւիֆ գործազրկութեան գրութիւնը կը կիրարկուի եւ գործատէրեր անընդունելի կը գտնեն, որ զոհ ըլլան հանրային մենաչնորհեալ սպասարկութեան մը: Գործադուլի այլ չարժումներ ալ կան Էրեվան – Լենինական երկաթուղիի, էլեկտրականութեան ճիւղերուն մէջ: Հանրային սպասարկութեանց պաշտօնէութիւնը չի զոհանար Նախարարին տուածով:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Իսմայիլիայի մէջ (Սուէզի ջրանցք) տեսակցութիւն մը ունեցաւ Նախագահ Մուպարաքի հետ, եգիպտոս կատարած իր կարճ այցելութեան ընթացքին: Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը Մերճաւոր – Արեւելքի կացութեան կը վերաբերէր: Երկուքն ալ միշտ կողմնակից կը մնան միջազգային համաժողովի մը, ինչ որ կը մերժէ Իսրայէլ: Վարչապետը՝ Շամիր կը կրկնէ (հարցազրոյց «Փիկարօ»ի, Հոկտեմբեր 26) թէ միջազգային ժողովը զատարան մը պիտի ըլլայ, որու վճիռը նախապէս ծանօթ է: Կը չեշտէ.– «Երբեք չեմ բանակցիր ՊԱԿ–ի հետ»:

ԿԱՐի ԳԱՍՊԱՐՈՎ, համաշխարհային ախոյեանը, յաղթեց առջի օր Ռէքժավիքի մէջ (Իսլանտա), ճատրակի աշխարհի Բաաժկի մրցաշրջանին: Եուկոսլավին դիմաց 17–րդ եւ վերջին հաւասար խաղ մը բաւեց իր յաղթանակին համար:

ՔԵՆԸՏիի սպանութեան նոր վարկածը, որու չուրջ 48 ժամ է կը խօսուի, չատ հաւանաբար որեւէ հիմք չունի: Ծանօթ է, որ անգլիական հեռատեսիլի երկու լրագրողներ ահազին աղմուկ հանեցին այս մասին եւ ֆիլմ մըն ալ ներկայացուեցաւ, ըստ որուն քորսիքական մաֆիայի մը զոհ գացած էր Միացեալ – Նահանգներու նախագահը: Սկիզբէն իսկ բաւական չինծու պատմութիւն մը կը թուէր եւ ֆիլմին ներկայացումէն ետք ալ ոչ ոք համոզուած է: Ֆիլիփ Լապրօ չատ դիպուկ վերլուծումով մը (հեռատեսիլի 5րդ կայան) բացատրեց թէ որքան անհաւանական է նման պատմութիւն մը:

ԱՆԳԱՐԱՑԻ մէջ ոճրափորձի մը զոհ դարձած է Սաուտի Արաբիոյ դեսպանատան երկրորդ քարտուղարը:

«ՏԱՐԻՆԵՐԻ ՎԱՐԱԳՈՅՐԻ ՅԵՏԵԻՈՒՄ»

—×—

Հայաստանի մամուլին նորանոր թիւերը կուգան ամրացնելու այն վստահութիւնը, թէ հրապարակայնութիւնը աւելի ու աւելի լայն թափանցում կը գտնէ հոն: Առաջին չրջաններուն, նորարարութիւնը գըլխաւորապէս կը կայանար անցեալի թեըլիները, սխալներ մատնանչելուն մէջ. սակայն երբ այսքանով սահմանափակուեցաւ հրապարակայնութեան դրսեւորումը, այն տպաւորութիւնը գործեց թէ տակաւին գործի գլուխ էր երեւոյթները փրկելու մտայնութիւնը ու իսկական հրապարակայնութիւնը – առանց վերապահումներու, նկատումներու – կ'ուչանար ու կ'ուչանար:

Հոկտեմբեր 7–ի «Գրական Թերթ»էն ետք Հոկտեմբեր 13–ի «Սովետական Հայաստան» օրաթերթը մեզի կը բերէ այժմէական տեղեկատուութեան պայմաններուն դիտակից, զանոնք յարգող մամուլ մը: Վերյիչեալ թերթերէն առաջինէն տեղեկացած էինք Արցախի համար տնօրինուած մշակութային ծրագրին իրագործումի հանդրուաններուն. իսկ երկրորդին մէջ պատմական դիտութիւններու թեկնածու Վլատիմիր Պետրոսեանի գրիչով վարագոյրը կը վերցուի անցեալի ամէնէն դաժան էջերէն մէկուն վրայէն: Էջ մը որ մինչեւ այսօր թաղուած կը մնար պարտադիր լռութեան ճիրաններուն մէջ:

Հայաստանի կենտգործկոմի նախկին նախագահ Գէորգ Հանէսօղլուի աղէկան դիմումն է Երեւանի քաղսովետի գործկոմին, որ կը քօղազերծէ չատերու կողմէ բաղմաթիւ անգամներ լռելեայն ուղղուած հարցումը.– «Որտե՞ղ են թաղուած 1937 – 1938 թուականներին Հայաստանում գնդակահարուած անմեղ զոհերի դիակները»:

Նախկին նախագահին զաւակը կը խնդրէ որ Երեւանի կեդրոնական գերեզմանատան մէջ տեղ յատկացուի հօրը յուշաքարին համար: «Հօրս գնդակահարման վայրի մասին, կը պատմէ ան, մեզ տեղեկացրել է յայտնի ծանրամարտիկ Սերգօ Համբարձումեանը: Այդ վայրից էլ հող ենք վերցրել: Ուրիշ ի՞նչ կարելի էր անել, մեզ ո՞վ ճիշդ ցոյց կը տար գնդակահարման վայրը»:

Սարսափի տարիներուն Հայաստանի մէջ գնդակահարուած անմեղ զոհերու դիակներուն թաղման վայրերը պրպտելու նպատակը Վ. Պետրոսեանը կ'առաջնորդէ Ախուրեանի չրջանի Հայկաւան գիւղը:

Ահա թէ ի՛նչ կը պատմեն իրեն հոն.–

Աշիկ Ադամեան· – *1937–ին գիւղի կոմերիտականները, ակտիւիստները տարին սահմանին մօտ հողային աշխատանք կատարելու: Մինչեւ Նոյեմբերի սկիզբը մենք փորեցինք 5×5 մեթր ծաւալով փոսեր, երկուքը վարդանալու, հինգը՝ Մահմադաբադ կոչուած նախկին գիւղի տարածքին: Մեզի կ'ըսէին որ կը փորենք հակահրատապչային խրամատներ: 1937 Դեկտեմբերէն գիշերները մեր գիւղէն անցնելով զէպի սահման երթալ սկսան բեռնատար ինքնաչարժներ: Եւ օր մըն ալ ատոնցմէ մէկը հին գոմերուն մօտ ցեխին մէջ թաղուած էր. գոմապահները օգնութեան կանչեցին...*

Կոլեա Մելիոնեան· – *Կոլտնտեսութեան գոմապահն էի: Անգամ մը զէպի սահման մեկնող կառքերէն մէկը ցեխէն հանելու համար օգնութեան կանչեցին: Բոլորս կը հրէինք կառքը: Անկէ արիւն կը կաթէր: Ցարմար պահ մը գտնելով նայեցանք ծածքէն ներս եւ սարսափահար եղանք: Հոն կային իրարու վրայ լեցուած մարդկային դիակներ:*

Աշիկ Ադամեան· – *Երբ գարունը բացուեցաւ, սկսաւ վարուցանքը, մենք տեսանք որ մեր փորած փոսերը հողով լեցուած էին, եւ մեզի թոյլ չտուին հոն վարուցան ընել: Ամբողջ գիւղը գիտէր արդէն որ մեր փորած փոսերուն մէջ մարդիկ թաղուած էին. բայց ո՞վ կրնար այդ մասին բարձրաձայն խօսիլ:*

Վաղարշակ Ասլանեան· – *Եւ այդ ժամանակէն ի վեր, իսկապէս, այդ դաշտերը ուր թաղումներ կատարուած էին, մինչեւ այսօր անմշակ մնացած են:*

Վ. Պետրոսեան այս վկայութիւնները արձանագրելէ ետք կ'ներթայ տեսնելու թաղումներու վայրերը: Ան կը կարծէ որ «Հայկաւան գիւղի մօտակայքում կատարուած մասսայական թաղումների հետ կապուած բոլոր հանգամանքների պարզումը կ'արժանաւորայ Հայաստանի Նախարարաց Խորհրդի ուշադրութեանը»: Կ'աւելցնէ նաեւ թէ անհրաժեշտ է կառավարական յանձնաժողով ստեղծել, կուսակցական, խորհրդային աշխատողներու, մատուռրականութեան, Հայաստանի դատախազութեան, Ներքին Նախարարութեան, Հայաստանի անվտանգութեան կոմիտէին մասնակցութեամբ: Անշուշտ կայ տակաւին պեղումներու եւ պաշտօնական արխիւներու մէջ պահուած փաստաթուղթերու ուսումնասիրութիւնը, որ առիթ պիտի տայ պարզելու թէ ո՞վքեր թաղուած են Հայկաւանի դաշտերուն մէջ:

Վ. Պետրոսեան իր գրութեան վերջաւորութեան աւելորդ չի նկատեր աւելցնելու թէ Բելոռուսիոյ Նախարարաց Խորհուրդը ստեղծած է կառավարական յանձնաժողով մը որ արդէն ձեռնամուխ եղած է Մինսկի մօտ 1937–ի սարսափներու զոհերուն թաղման հանգամանքները բացայայտելու:

Ա. Թ.

ՕՐՀՆՈՒԱԾ ԾԱՌԸ

ԱՃԱՌԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ ՉԵՂՉՈՒԱԾ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ

ԳԱՌՆԻԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

(Ր. եւ վերջին մաս)

Ձեռագրում Տիկին Սոֆիկին յաջողուել է ձեռք բերել այդ գրութեան պատճէնը, որ այժմ էլ պահւում է Աճառեաններէի ընտանեկան արխիւում: Ահա այդ փաստաթուղթը.

«Քաղուածք. Նո 2417 որոշումից.

Խորհ. Միութեան Գերագոյն դատարանի զինուորական կոլեգիան հետեւեալ կազմով՝ նախագահ բրիգադային 2-րդ կարգի զինուորաբան իրաւաբան ընկ. Դմիտրեւ, 2-րդ կարգի զինուորական իրաւաբան Ձեպցով, 1939 թ. Սեպտեմբերի 29-ի նիստում լսելով անդրկովկասեան զինուորական դատարանի 1939 թ. Մայիսի 7-ի դատավճռի դէմ. բեկման բողոքը Հրաչեայ Յակոբի Աճառեանի, որը մեղադրւում է հայկական օբէնսգրքի 59 յօդուածով նախատեսուած յանցագործութեան մէջ վեց տարուայ ազատազրկմամբ, 3 տարուայ ձայնազրկութեամբ եւ անձնական գոյքի բռնագրաւմամբ եւ լսելով ընկ. Դմիտրեւի զեկուցումն ու գլխաւոր զինուորական դատախազի օգնական ընկ. Գեղեցեանի եզրակացութիւնը՝ դատավճռի վերացման եւ գործը վերանայման ուղարկելու մասին.

ՈՐՈՇԵՑ

Քննելով Աճառեանի բեկման բողոքը եւ հաշուի առնելով որ այդ իսկ պատճառով փոխել զինուորական դատարանի որոշումը Աճառեանի նկատմամբ եւ գործը նախնական քննման աստիճանից վերադարձնել վերաքննութեան:

Իսկականի հետ ճիշդ է՝ ՍՍՀՄ Գերագոյն դատարանի Անդրկովկասի զինուորական դատարանի խարտուղարի տեղակալ, կրտսեր Լէյտենանտ

ԵՒԱԼՈՎ

Անդրկովկասի զինուորական դատարանի խարտուղար 3-րդ կարգի զինուորական իրաւաբան՝

ԼԻԿԱՆ ՏԵԼԻԱՆԻ

Այս փաստաթուղթերում յիշատակուած բողոքագիրը կազմակերպել էր Տիկին Սոֆիկը, եւ Աճառեանն ազատուեց վերոյիշեալ որոշման շնորհիւ:

Ի՞նչ է կատարուել համապատասխան մարմինների նիստերում չգիտենք: Ցայտնի է միայն, որ 1939 թ. Դեկտեմբեր 22-ին յատուկ գրութեամբ ՆԳԺԿ (Ներքին գործերու ժողովրդկային կոմիսար) դատախազ Մակեանը Սոֆիկին յայտնի օրը ժամը 10-ին հրաւիրում է իր մօտ: Տիկին Սոֆիկին ընդունում է Աճառեանի վերջին քննիչ, տխրահռչակ Աբոյեանը: Սա ասում է, որ Աճառեանը ազատուելու է բանտից, պէտք է չորեր բերել: Ճեռոյ ընդունում է դատախազ Մակեանը եւ յայտնում, որ Աճառեանին կարող է տանել դիւերուայ ժամը երկուսն անց կէսին, այսինքն՝ 1939 թ. Դեկտեմբեր 23-ին:

Այդ, տեսնենք թէ ինչ դէպքեր են տեղի ունեցել մինչեւ ուրախալի այս լուրը, ի՞նչն է նպաստել, որ Աճառեանը ազատուի ժամանակից այդքան շուտ, երբ նրա բախտակիցների մեծ մասը այդպէս էլ չվերադարձաւ:

Ոմանք դա բացատրել են այն բանով, թէ իբր, արտաքսմանում Աճառեանի օգտին աղմուկ է բարձրացել: Անշուշտ անհաւանական չէ այս բացատրութիւնը: Աճառեանի նման հազարներ էին տուժել, որոնց մասին էլ գրում եւ խօսում էին դրսում: Ո՞վ էր նման բաների կարեւորութիւնը տուողը:

Ուրիշները բացատրում էին նրա անմեղ լինելով: Սա էլ միամիտ բացատրութիւն է: Իսկ մէկուսացուածներից քանի՞ն էին յանցաւոր:

Տիկին Սոֆիկը Աճառեանի ժամկէտից շուտ ազատուելը կապում էր շատ խորհրդաւոր մի մարդու միջամտութեան հետ:

1939 թ. Յունիսին Մոսկուա է մեկնել Հայկ Գիւլիքեւիեանի աղջիկը, իր հետ տանելով մի խնդրագիր՝ հօրը ազատելու մասին: Նա ընկնում է գլխաւոր դինուորական դատախազի օգնական մեն գեղեցկի մօր, որը եղել է չուչեցի: Երբ Գիւլիքեւիեանի աղջիկը դիմումը նրան յանձնելուց յետոյ պատրաստւում է սենեակից դուրս գալ, Գեղեցեանը յանկարծ հարցնում է.–

– Հրաչեայ Աճառեանը հարազատներ չունի՞...

– Ունի, – պատասխանում է Գիւլիքի աղջիկը: – Կին ունի:

Էլ ոչինչ չի ասում Գեղեցեանը: Նրա այդ հարցումը Աճառեանների տանը մեկնաբանում է դրականօրէն, որպէս թէ՝ «ինչո՞ւ նրա հարազատներն էլ չեն դիմում իրենց կալանաւորին ազատելու խնդրանքով»: Իսկոյն դիմումը հասցնում է ուր որ հարկն է:

Որ Գեղեցեանի հետ է կապւում Աճառեանի՝ ժամկէտից շուտ ազատուելու հանդամանքը, հաստատւում է նրանով, որ Աճառեանի գործը վերաքննող յանձնաժողովի մէջ գտնում ենք նրա անունը, այն էլ որպէս հարցի մասին եզրակացութիւն տուողի: Կասկածից վեր է, որ հիմնականում նրա եզրակացութեան հիման վրայ է կայացուել ազատման որոշումը:

Ո՞րն է Գեղեցեանի բարի կամեցողութեան բուն դրդապատճառը մի ժամանակաշրջանում, երբ ամենափոքր կասկածը կարող էր կործանել այդպիսի մարդուն: Լսե՞լ էր Գեղեցեանը Աճառեանի մեծութեան մասին ... դուցէ լսել էր չուչեցի ծանօթներից, դուցէ Աճառեանի կնոջ՝ Աբուսեակի հեռաւոր բարեկամներից մէկի որդին կամ ազգականն էր... Զդիտենք: Բայց եթէ Գեղեցեանը պարզապէս մարդկայնօրէն է վերաբերուել եւ նպաստել մեծ հայազէտի ազատմանը, ապա նրա անունը արժանի է բարի յիշատակութեան:

Իսկ ձեռագրե՞րը:

Մի յուզիչ նորավէպ էլ ձեռագրերի ճակատագիրն է, սերտօրէն զուգորդուած Տիկին Սոֆիկի կեանքի ամենածանր երկու տարիների դրուագներին:

Աճառեանի ձերբակալութեան գիշերը Տիկին Սոֆիկն ու իրենց տան ծառայող Պոլինան ամբողջ գիշեր անքուն են անցկացրել: Լաց են եղել, մղկտացել: Ցոյս չեն ունեցել, թէ կարող է վերադառնալ խարխլուած առողջութեամբ իրենց հարազատը:

Սոֆիկը վազ առաւօտեան գնացել է բանտի դուռը՝ հետաքրքրուելու: Նրա աչքի առաջ պարզուել է սարսռազդեցիկ մի պատկեր: Տեսել է քարերի վրայ նըստած իրեն բախտակից տասնեակ կանանց, որոնց թւում՝ Աչխարհբէկ Քալանթարի, Գրիգոր Զուրաբի եւ այլոց կանանց: Ոչինչ չի կարողացել իմանալ: Երբ վերադարձել է տուն, տեսել է դուռը կողպուած եւ կնքուած: Իր բացակայութեան ժամանակ գալիս կնքում են, խոհանոցը միայն թողնելով Պոլինային...

Խոհանոցից սենեակ բացուող մի լուսամուտ է եղել: Նա Պոլինային ասել է, թէ առաւմնաբուժական իր դասագրքերը եւ անհրաժեշտ այլ գրքեր ներան են մըննացել: Բարի Պոլինան համաձայնուել է: Մի կերպ մտել է սենեակ եւ լուսամուտից դուրս թափել Տիկին Սոֆիկի պահանջած գրքերն ու Աճառեանի ձեռագրերը: Պոլինան կասկածել է, որ իրեն կարող են պատասխանատուութեան ենթարկել, սակայն, անսալով Սոֆիկի թախանձանքին, ինչ կարողացել է՝ դուրս է թափել ... գրեթէ բոլոր ձեռագրերը:

Սոֆիկի առաջին գործն է եղել փրկել եւ ապահով տեղ տանել Աճառեանի գրական ժառանգութիւնը: Անմիջապէս տեղափոխել է նոր Բութանիա՝ քեռու տուն, եւ որովհետեւ ինքն էլ ապրելու տեղ չի ունեցել, մի քանի օր գիշերել է այն-տեղ: Եւ այդ օրերին քեռու հետ որոշում են ձեռագրերը դնել արկղի մէջ, թաղել պարտէզում, առուից հեռու մի ծառի տակ: Որոշում են նաեւ չոր պահել այդ ծառի արմատը, որպէսզի չխոնաւանան ձեռագրերը: Այդպէս էլ անում են: Ձրի երես չտեսնելով՝ չորանում է ծառը, իր կեանքով փրկելով Աճառեանի գիտական ստեղծագործութիւնները:

Ապա Տիկին Սոֆիկն ապրում է զրկանքներով ու անարգանքներով լի երկու տարի, մինչեւ որ Աճառեանին ազատում են բանտարկութիւնից:

Այժմ ձեռագրերը հանելու մասին: Այդ բանը ինձ մանրամասն պատմել է Տիկին Սոֆին: Պատմել է նաեւ Աւետիք Իսահակեանը, 1957 թ. Աճառեանի յուշարձանի բացման առիթով կազմակերպուած հաղկերոյթի ընթացքում: Այդ երեկոյ ես կից սենեակում գրի առայ վարպետի պատմածները Աճառեանի մասին: Ստորեւ բերում եմ այն մասերը, որոնք վերաբերում են ձեռագրերին:

Իսահակեանը, գրուագներ պատմելով Աճառեանի փարիզեան կեանքից, ասաց.

– Ցուզիչ էր իմ հանդիպումը Աճառեանի հետ բանտից նրա դուրս գալու յաջորդ օրը: Այն ժամանակ նրանք ապրում էին Տիկին Սոֆիկի քրոջը տանը: Գնացի: Երկու տարուայ բաժանումից յետոյ տեսնելու էի առաջին անգամ: Դուռը բացեց մի անծանօթ կին: Ներս հրաւիրեց սիրալիր ժպիտով: Հարցրի Աճառեանին: Անծանօթ կինն ասաց, որ քնած է: «Երկու տարուայ անհանգիստ կեանքից յետոյ առաջին հանգիստ պահը դուցէ», – մտածեցի եւ չուզեցի արթնացընել: Բայց երկար չկարողացայ համբերել: Մօտեցայ, ձեռքով չօշափեցի նրա պայծառ ճակատը: Պառկած էր թախտի վրայ, ղլխի մի մասը՝ վերմակի տակ:

Աչքերը տրորեց: Ճանաչեց:

– Հրաչեայ, ես եմ, Աւետիքը, – ասացի: Ձայնիցս ճանաչեց: Վեր կացաւ, կրկին տրորեց աչքերը, նայեց, փաթաթուեց: Լուռթիւններ կան, որ անհուն են տիեզերքի նման:

Ցետոյ երեխի նման լաց եղաւ: Ցուզեցի նաեւ ես: Հրաչեային դարձ բաւականաչափ փոխուած, հիւծուած, դուռնատ: Նրա դէմքին չէի տեսնում իրեն յատուկ տոկունութիւնն ու աչխուժութիւնը: Տերեւաթափ ծառի նման տպաւորութիւն թողեց վրաս:

Հարցրի տրամադրութիւնը: Ասաց, թէ դեռ յայտնի չէ, ամէն ինչ յայտնի կը լինի կէս ժամից, երբ Սոֆիկը դայ:

– Իսկ ո՞ւր է գնացել Սոֆիկը:

– Ձեռագրերս բերելու: Տեսնենք ինչ է մնացել, ինչ կորել կամ փչացել:

Ցօսում էր ու անհանգիստ չարժումներ անում: Քայլում էր սենեակում մտազբաղ, դիւրագրգիռ վիճակում: Հարցեր տուեցի՝ չլսեց, չպատասխանեց: Մըտքով ուրիշ տեղ էր, ինձ մոռացել էր:

– Իսկ եթէ չբերի, եթէ կորած լինեն, ես էլ եմ կորած: Անիմաստ է ապրել առանց ձեռագրերիս:

Տիկին Սոֆիկը եկաւ շատ ուրախ տրամադրութեամբ, հետն էլ մի բեռնակիր, որը աքնում էր ծանր բեռան տակ:

Մարդը յատակին թափեց մէջքի բեռը, թաչկինակը հանեց, սրբեց ճակատը՝ անտարբեր դիմելով ներկաներին:

– Բերեցի, Հրաչեայ, բոլորն էլ բերեցի, անվնաս են մնացել, – ուրախ ասաց Սոֆիկը:

Աճառեանը նախ բազկատարած փառք տուեց Աստուծուն, ապա ուղղակի պատկեց յատակին, ձեռագրերի վրայ: Դա մի անհասկնալի, անբմբռնելի, միաժամանակ շատ յուզիչ տեսարան էր: Գիտէինք, որ աչքերն այնքան տկար էին, որ դժուարանում էր այլեւս կարդալ, շատ դժուարութեամբ, խոշորացոյց – ակնոցը մօտեցնելով մի հատիկ աչքին, մի կերպ ընթերցում էր անհրաժեշտ գրքերը:

Բայց այս անգամ այդ միջոցին էլ չդիմեց: Սկսեց կարդալ ձեռքերով, մատների հպումներով: Մէկ առ մէկ չօշափում էր ձեռագրերը, ասում էր. – «Սա Վանայ բարբառն է», սա՝ «Հայոց լեզուի պատմութիւնը», սա՝ «Լիակատար քերականութիւնը»:

Ու այսպէս մեծ աշխատութիւնների ձեռագրերը չօշափելուց յետոյ, երբ մի քիչ հանգստացաւ, սկսեց արդէն հարցընել փոքրերի մասին: Հիմա մենք էինք նայում, գտնում, յանձնում իրեն: Վերցընում էր, համբուրում, նախ աչքերին տանում, ապա կրծքին սեղմում՝ մի երջանիկ ժպիտ խաղացնելով դէմքին:

Այսպէս նայեց, ճանաչեց բոլորը, ու երբ սենեակի յատակին մնացել էին թղթի բեկորներ միայն, յանկարծ նորից մոլեգնօրէն ընկաւ ձեռագրերի վրայ, մատների չղաճիզ չարժումներով սկսեց կըրկին մէկ առ մէկ չօշափել ոչ միայն յատակին թափուածները, այլեւ իր նայածները:

– Չկայ, կորել է, ամէնից կարեւորը, ամէնից արժէքաւորը, – ասաց, – չկայ իմ «Աբուաչէս եւ Սաթենիկ» պոէմը:

(Վարպետն այստեղ ընդհատեց խօսքը, պատմեց թէ Աճառեանը ինչ մեծ կարեւորութիւն էր տալիս իր բանաստեղծութիւններին, մանաւանդ այդ պոէմին, որը մի անգամ կարդացել էր իր համար):

«Դարձեալ նոյն խենթն էր, նոյն ճարը», – նկատեց վարպետը եւ շարունակեց: – Ասացի՝ Հրաչեայ, փառք տուր Աստուծուն, որ ձեռագրերդ բոլորն էլ փրկուել են, պոէմդ էլ դուրս կը դայ ձեռագրերի արանքից, փառք տուր, որ բոլոր գործերդ մէկ – մէկ չօշափեցիր: Իսկ դիտե՞ս թէ դրա համար ամէնից շատ ո՞ւմ ես պարտական:

– Անշուշտ՝ Սոֆիկին:

– Նրա հետ նաեւ մի ուրիշին: Այն մէկին, որը զոհաբերեց իրեն՝ ձեռագրերդ փրկելու համար, այսինքն այն ծառին, որին երկու տարի զրկեցին ջրից, պատակ թողին, որպէսզի խոնաւութիւնը չթափանցի ձեռագրերի թիթեղեայ արկղի մէջ: Տիկին Սոֆիկին ինձ պատմել է որ այդ ծառը հիմա չորացել է...

– Սրբազա՛ն ծառ, – ասաց Աճառեանը, – օրհնեալ լինի անկողի հոգին...:

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՄԻԼԱՆՈՅԻ Ս. ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՄԱՆԿՈՒՆՔ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՄԱՆ 30 ԱՄԵԱԿԸ

ՄԻԼԱՆՕ. – («Յառաջ»). –

Իտալահայ համայնքը Հոկտ. 8–ին 9, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերուն բացառիկ շուքով ու հանդիսաւորութեամբ Միլանոյի մէջ նշեց Ս. Քառասուն Մանկունք Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Օծման երեսունամեակը, հովանաւորութեամբ՝ Եւրոպայի Հայոց Հայրապետական պատուիրակ՝ Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նազդաչեանի,

ԲԱՑՕՒՄ
ՄԱՐԹԱ ՏԻԱՐՊԵՔԻՐԵԱՆ ՍՐԱՀԻ

Եկեղեցւոյ օծման երեսունամեակի հանդիսութեանց առթիւ հոգեւոր հովիւին ու հոգեբարձութեան որոշումով եկեղեցւոյ ամբողջովին վերանորոգուած վարի սրահին պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Շաբաթ, Հոկտ. 8–ին՝ խանդավառ մթնոլորտի մէջ:

Երեկոյեան ժամը 7–ին Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նազդաչեան եւ եկեղեցւոյ բարեբարուհի՝ Տիկին Մարթա Տիարպեքիրեան, Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեանի կողմէ առաջնորդուեցան Ս. Քառասուն Մանկունք Եկեղեցի, ուր հաւաքուած ժողովուրդը կը սպասէր պատուոյ հիւրերու ժամանումին:

Այնուհետեւ վար իջնելով Տիկին Մարթա Տիարպեքիրեան՝ իր անունը կրող սրահի մուտքին առջեւ մկրատով կտրեց կարմիր ժապաւէնը եւ Գիւտ Արք.ի ու Սարգիս քահանայ հօր հետ յառաջացաւ դէպի սրահին խորքը, ուր պատին վրայ կ'երեւար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. Հայրապետի գունաւոր մեծադիր լուսանկարը:

«Ուրախ Լեր» եւ Սրբոց Թարգմանչաց ոտնին առթիւ աւուր պատշաճի երգուած՝ «Որք զարդարեցին» չարականի աւարտին Հայրապետական պատուիրակ Գիւտ Արք.ի «Պահպանիչ»ով վերջ գտաւ բացման արարողութիւնը:

Սարգիս քահանայ Սարգիսեան իր բարի գալուստի խօսքին մէջ ողջունեց ներկայութիւնը նաեւ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան մեծաւոր Առաջնորդ Հայր Ներսէս Տէր – Ներսէսեանի յայտնելով թէ իտալահայ համայնքը Միլանոյի մէջ խանդավառ ու ցնծալից օրեր կ'ապրի բարերարուհի Տիկին Մարթա Տիարպեքիրեանի ներկայութեամբ ոտնելով իր եկեղեցւոյ օծման երեսուներորդ տարեդարձը եւ բացումը կատարելով ամբողջովին վերանորոգուած ու արդիական տեսք ստացած սրահին, որ ապիկ հոգ պիտի կոչուի Մարթա Տիարպեքիրեան սրահ՝ ի վայելումն ազգի:

Ապա եկեղեցւոյ հազարբարձութեան

գործունեայ առենապետ՝ Արտաւազդ Սրապեան խօսք առնելով ըսաւ թէ Իտալիոյ Հայ Առաքելական Եկեղեցին Միլանոյի մէջ այսօր կ'օժտուի արդիական տպարհով մը եւ շնորհակալութիւն յայտնեց եկեղեցասէր տիկիններուն, որոնք վարձ ժամանակի մէջ եկեղեցին ու սրահը մաքուր վիճակի մէջ դրին ու կազմակերպեցին օրուան հիւրասիրութիւնը:

Հայր Ներսէս Տէր – Ներսէսեան իր խօսքին մէջ նախ շնորհաւորութիւնն ու խնդակցութիւնը յայտնեց պերճախօսութիւնով դիտել տալով սեղանին վրայ նուն ու խաղողը ու խորհրդանշական իմաստով բացատրեց եկեղեցւոյ եւ հոգեւոր կեանքի արդիւնաբերը ու պտղալից ըլլալու իրողութիւնը դեղեցիկ սրահի բացումով՝ սատարելու հայկական ոգեկանութեան ու մշակութային կեանքի առաջ աշխուժացման:

Փակման խօսքին մէջ հայրապետական պատուիրակ Գիւտ Արք· չեշտեց եկեղեցւոյ հոգեւոր լոյսը տարածելու անհրաժեշտութիւնը՝ ամէնուր, որպէսզի միշտ ջերմ ու լուսաւոր մնայ Հայու հոգին Հայաստանեայց Եկեղեցիին հովանին տակ պտնուող սրահներու ու տուներու մէջ:

Համայնքի տիկիններուն կողմէ եղած հիւրասիրութեան ընթացքին բոլորին դէմքին վրայ զգալի էր գոհունակութեան ժպիտը՝ հիացական արտայայտութիւններով դեղեցկացած:

Վերջաւորութեան, մինչ Գիւտ Արք· եւ Տիկին Մարթա հրաժեշտ կ'առնէին սրբասէն, ժողովուրդը կը չարունակէր երկնիկ տոիթէն օգտուելով վայելել հիւրասիրութիւնն ու մտերմիկ զրոյցը:

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Յաջորդ օրը՝ Կիրակի Հոկտեմբեր 9, պուտ ու պայծառ առաւօտեան ժամը 10-ին կը սկսի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագը: Կը պատարագէր՝ Գիւտ Արքեպիսկոպոս: Ս· Սեղանին կը սպասարկէ Սարգիս Քահանայ: Երկու սեռէ ուժերով ամբողջացած երգչախումբը կը դեկավարէ Պր· Հրանդ Բամպուկեան, երգչախի ընկերակցութեամբ՝ Տիկին Սիլվիա Ալեքսանեանի: Մեղեդի – ներն ու մենակները կը կատարեն երէց – կին Լիլիա Սարգիսեան եւ Պր· Երուանդ Երէցեան:

Արարողութեան ներկայ են Միլանոյի Արքեպիսկոպոսարանի էքիւմէնիկ յարաբերութիւններու յանձնախումբի ընդհանուր քարտուղար՝ Գերպ· Ֆրանքօ Բիցցակալլին, Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան մեծաւոր Առաջնորդ՝ Հ· Ներսէս Վրդ· Տէր – Ներսէսեան, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի տեսուչ՝ Հ· Ռափայէլ Անտոնեան: Ներկայ է նաեւ բարերարուհի՝ Տիկին Մարթա Տիարպեքիրեան:

Հոգեւոր հովիւին հրաւէրով հիւրաբար եկեղեցի կը գտնուի Իտալիոյ ոստիկանական ուժերու ընդհանուր հրամանատար – զօրավար՝ Լուիճի Տիմազի իր կնոջ հետ:

Եկեղեցին լեցուն է Միլանոյի եւ Իտալիոյ տարբեր ջրջաններէն՝ Ձենովայէն, Իմբերիայէն, Վարեզէն, Մօնտայէն, Թրէկցանոյէն, Բառիայէն ինչպէս նաեւ Իտալական Զուիցերիոյ Լուկանօ քաղաքէն ու Փարիզէն եկած հայ ընտանիքներով:

«Հայր Մեր»էն առաջ Գիւտ Արք· օրհնեց աւետարանի այբի կնոջ Լումայի դրուագին վրայ հիմնուելով պերճ բառերով կը խօսի տալու առաքինութեան մասին՝ Աստուծոյ փառքին հաստատման, Քրիստոսի Աւետարանի լոյսին յաւերժացման ու հայ եկեղեցւոյ պայծառացման համար անմնացորդ ծառայութեան մեր բաժինը բերելով:

Գիւտ Արք·, ապա ուրախութիւն, բոլորին կը կարդայ Ս· Քառասուն Մանկունք եկեղեցւոյ օծման երեսունամեակին առթիւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա· Հայրապետի յղած սրբատառ կոնդակը ուղղուած հոգեւոր հովիւին, հոգաբարձութեան անդամներուն եւ Իտալիոյ համայն հայ հաւատացեալ ժողովուրդին:

Ժողովուրդը յանկարծ կ'ունկնդրէ Ամենայն Հայոց Հայրապետին կոնդակը:

Ա.Ն.Տ.Հ.Ա.Ս.Տ.Ա.Ն. պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ բարերար եղբայրներ՝ Յովհաննէս եւ Սարգիս Տիարպեքիրեանի եւ իրենց ծնողաց Մանուկի եւ Զարուհիի, ինչպէս նաեւ Տիարպեքիրեան եւ Համբարձումեան զերդաստանի հարազատ նախնեացներու հոգւոյն համար:

Վերջաւորութեան, մինչ երգչախումբը կ'երգէ հայրապետական մաղթերգը ժողովուրդը խաչն ու Աւետարանը համբուրելով մասը կ'առնէ ու կը մեկնի եկեղեցիէն հոգեպարար պահեր ապրած ըլլալու գոհունակութեամբ եւ զգացումով:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՃԱՇ ՀԻԼԹՈՆ ՊԱՆԴՈԿԻՆ ՄԷՋ

Նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 1–ին Միլանոյի Հիլթոն պանդոկի ընդարձակ սրահին մէջ կը սկսի պաշտօնական ճաշը 175 հոգիի մասնակցութեամբ՝ Իտալիոյ տարբեր քաղաքներէ: Սարգիս քահանայ կը հրաւիրէ Գիւտ Արքեպիսկոպոսը սեղանը օրհնելու: Պատուոյ սեղանին չուրջ Գիւտ Արք·ի կողքին ներկայ է բարերարուհի՝ Մարթա Տիարպեքիրեան:

Հոգաբարձութեան ժրաջան առենապետ Պր· Արտաւազդ Սրապեան իտալերէն լեզուով մանկական յիշողութիւններէն զրուագներ կը պատմէ յիշելով տոքթոր Երուանդ Արզումանեանը, Երուանդ Հիւսիսեանը, Արիս Շալճեանը, Տոքթ· Օննիկ Աւագեան եւ իր հայրը՝ Ստեփան Սրապեան, յատկապէս չեշտելով Ս· աՒռաքսուն Մանկունք եկեղեցւոյ հիմնադրութեան ու անկիւնաքարի օրհնութեան հետ կապուած որոշ մանրամասնութիւններ· ինչպէս օրինակ ապակեայ չիլի մը մէջ մագաղաթեայ յիշատակարանի մը զետեղումը որ այն ատեն իրեն մեծ զարմանք ու հետաքրքրութիւն պատճառած է: Ապա ան շնորհակալութիւն կը յայտնէ իրեն գործակից հոգաբարձուներուն թերելով անոնց անունները՝ որոնք են՝ Սարօ Խուտավերտեան, Պերճ Օզնայեան, Վազգէն Բամպակեան, Ալեքսան Ալեքսանեան, Արմ Մեքիքեր, Կարօ Ադազարեան:

Սարօ Խուտավերտեան խօսք առնելով կը չեշտէ հայ եկեղեցւոյ ու հայերէն լեզուի կենսական կարեւորութիւնը ոգեկան արժէքներու ու հայապահպանման տեսակէտէն ու կոչ կ'ընէ հայ ընտանիքներուն ամուր կառչիլ հայ լեզուին ու աւանդութիւններուն:

Հայրապետական պատուիրակ Գիւտ Արք· իր խօսքին մէջ գնահատանքը կը յայտնէ հոգեւոր հովիւին, հոգաբարձութեան անդամներուն ու կոչ կ'ընէ ժողովուրդին գործակցիլ ու նեցուկ կանգնիլ տարուող բոլոր աշխատանքներուն որպէսզի եկեղեցին աւելի զօրանայ, պայծառանայ ու իր առաքելութիւնը կատարէ համայնքի հոգեւոր, բարոյական ինչպէս նաեւ ազգային ու մշակութային կեանքին մէջ:

Ուրախ բացատկութիւններու մէջ Տիկին Մարթա Տիարպեքիրեան կը կտրէ Ս· Քառասուն Մանկունք եկեղեցւոյ ճեւով ու երեսուն մոմերով զարդարուած խոշոր կարկանդակը:

Արտաւազդ Սրապեան, եկեղեցւոյ նիւթական վիճակը աւելի զօրաւոր ու հաստատուն հիմերու վրայ դնելու համար ակռւած հանգանակութեան արշաւին մասին խօսելով ուրախութեան բոլորին կը յայտնէ թէ որոշ ընտանիքներ ու անձեր մեծագումար նուիրատուութիւններով արդէն մանակցած են հանգանակութեան, տալով անոնց անունները· – Իպլիեան ընտանիք, Տիկին Մարի Հիւսիսեան, Մնթիկեան, Սրապեան ընտանիք, Սէֆէրեան ընտանիք, Մանուկեան ընտանիք, Պր· Անդրանիկ Կէօչերեան: Կարճ ժամանակի մէջ մեծ ու փոքր նուիրատուութիւններով կը գոյանայ պատկառելի գումար մը՝ աննախընթաց եկեղեցւոյ երեսունամեայ կեանքին մէջ:

Խօսք կ'առնէ Հայր Ներսէս Տէր – Ներսէսեան· չնորհաւորութիւններ ու բարի մաղթանքներ ընելով: Ապա Գերպ· Բիցցակալլի Միլանոյի Արքեպիսկոպոս կարդինալ Մարթինիի չնորհաւորանքն ու ջերմ խնդակցութիւնը կը յայտնէ հոգեւոր հովիւին ու հայ համայնքին: Ցաջորդաբար կ'արտայայտուին Միլանոյի Անկլիկան համայնքի հովիւ Հ· Ճերըլտ Պրաուն, եւ ռումէն համայնքի հովիւ՝ Հ· Թրայիոն Վալտման, յայտնելով թէ նոյն օրը իրենց եկեղեցիներուն մէջ մատուցուած պատարագի ընթացքին աղօթած են Միլանոյի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պայծառութեան ու անսասանութեան համար:

Սարգիս Քահանայ Սարգիսեան իր խօսքին մէջ նախ իր գոհունակութիւնն ու գնահատանքը կը յայտնէ ըսելով թէ բան մ'իսկ չի կրնար աւելցնել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին· Մայր Աթոռ Ս· Էջմիածնէն յղած սրբատառ կոնդակի բառերուն: Այնուհանդերձ կը նչէ թէ բոլորին ժրաջան աշխատանքով ու գործակցութեամբ եւ յաջողութեամբ պսակուեցաւ եկեղեցւոյ օծման երեսունամեակին նուիրուած հանդիսութիւնն ու հանգանակութեան արշաւը: Սարգիս քահանայ այս առիթով յատկապէս գնահատանքի ու չնորհակալութեան խօսքերով կը չեշտէ

« HOMMES ET MIGRATIONS »

LA QUESTION DES NATIONALITES EN EUROPE DE L'EST

Այս խորագրին տակ, «Hommes et Migrations» ամսաթերթի Հոկտ·ի թիւին մէջ, Փիէր Տէր – Սարգիսեան չահեկան դրութիւն մը տորագրած է, ուր Թրանսիլվանիացիներէն եւ Պալթերէն ետք, կը ծանրանայ Հայերու պարագային վրայ, զարաբաղեան վերջին դէպքերու լոյսին տակ:

Նոյն թիւին մէջ, Փիէր Տէր – Սարգիսեան տորագրած է դրախօսական մը «Քաղաքացիութիւնը» խորագիրը կրող հատորի մը մասին:

(*) «Hommes et migrations» (par abonnement ou disponible au numéro au siège: 40, rue de la Duée, Paris 20e ou FNAC Forum, Presses Universitaires de France, Autrement Dit, l'Hartmann).

Եօմմելի փողոցին վրայ բնակող Սրապեան ընտանիքի բացառիկ նուիրատուն ու հոգատարութիւնը նոյն փողոցին վրայ գտնուող Ս· Քառասուն Մանկունք եկեղեցին հանդէպ, որոնք պահապան հրեշտակի պէս վերէն, վարէն, աջէն ու ձախէն կը հսկեն եկեղեցիին եւ նիւթապէս ու բարոյապէս նեցուկ կը կանգնին եկեղեցական կեանքին:

Հոգաբարձութեան անդամները հիւրերուն կը բաժնեն եկեղեցւոյ օծման 30–ամեակին ի յիշատակ Միլանոյի Օ Ի ՄՄ–Է (Օննիկ Մանուկեան) հրատարակչական տան կողմէ լոյս ընծայուած գունաւոր պատկերազարդ իտալերէն ու անգլերէն բնաղրով վաւերագրական «Ղարաբաղ» դեղեցիկ albումը՝ մեկենասութեամբ Ս· Քառասուն Մանկունք Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ:

Գիւտ Արքեպիսկոպոսի «Պահպանիչ»ով ու ժողովուրդին կողմէ երգուած «Հայր Մեր»ով վերջ կը գտնէ հանդիսութիւնը:

Բոլորը հրաժեշտ կ'առնեն ուրախ ու հպարտ զգացումներով, իրենց հետ տանելով հոգեպէս մխիթարուած ու անմոռանալի յիշատակներով լեցուն երկու օրեր միասին անցուցած ըլլալու գոհունակութիւնը:

ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՑ· ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

LIVRES REÇUS

ARMENIE
3000 ANS D'HISTOIRE

R. H. KEVORKIAN - J. P. MAHE

Edité par la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture de MARSEILLE

1988.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սաթենիկ կարծես սթափեցաւ իր թմրութենէն· պարտէզին առաջք դրանը կիսաւուերին մէջ կանգ առած երկարօրէն եւ զորովանքով նայեցաւ իր սիրականին· զարձեալ թարթիչները խոնաւ էին արցունքներով և իր բեկբեկ ժպիտը յոգնած ձեղմութեամբ մը հազիւ թէ կը ծաղկէր շրթներուն վրայ· իր մտքի հորիզոնին – րուն առաջք կը բացուէին անդորը երջանկութեան մը չաւիղները ... հնարաւոր եւ ցանկալի երջանկութեան մը հեռապատկերը· ուզեց անձնատուր ըլլալ այդ երազին եւ սրտին դռները բացուեցան յանկարծ, մինչ Գարեգին յուզուած եւ դողդողուն ձայնով մը կը խօսէր·

– Սաթենիկ ջան ... կարող ես ինձ սպանել ... մտածիր որ կեանքս կախուած է քո սիրելի դէմքի արտայայտութենիդ ... երբեք եւ ոչ մէկ անգամ այնքան որոշակի եւ խորապէս չէի զգացեր որ իմ հակառակները անբաժանելի կերպով կապուած է քեզ հետ: Սառանան տանի մնացածը ... դնանք սիրելիս այս քաղաքից· դնանք ուր որ ուզում ես· չե՞ս տեսնում որ քո դերին եմ, ողորմելի արարած եմ առանց քեզ· իմ չնչած օդը պակասում է երբ աչքերդ ինձ նայում են առանց տեսնելու ու չրթներդ ժպտում են կարծես բացակայ մէկի ...

Սաթենիկի թեւը ջղային ցնցում մը ունեցաւ· Գարեգին պահ մը լռեց նման մէկուն, որուն բնազդը վտանգ մը կ'ազդարարէ, բայց կրկին ոգեւորուեցաւ, որովհետեւ կարծես իրարու յաջորդող ալիքներու նման յորդաղեղ զգացումներ կը բարձրանային հոգիին մէջ ու գինքը կը խեղդէին անձկալի երջանկութեամբ մը· Մինչեւ այդ կեանքը անցեր էր խաղաղ եւ անփոյթ, կեանքը իրեն համար եղեր էր պատյտ մը ծաղկալի պարտէզի մէջ· իր մարզկային հոգին առաջին անգամն էր որ դէմ առ դէմ կուգար տառապանքին ու այդ րոպէին միայն կարծես իրապէս կը մտնէր իր ճակատագրին մէջ·

Արագ – արագ քայլերով անցան պարտէզէն ու չտապով վերադարձան տուն, կարծես որոնելով եւ հետապնդելով երջանկութիւնը, որ խոյս տուեր է իրենցմէ եւ այն իրիկուն իրենց հաշտութեան համբոյրը խառն եղաւ դառն ու անսովոր յուզումով, մինչ լռութեան մէջ լսելի կ'ըլլային իրենց դորովի եւ սիրոյ անկապակից վանկերը, որոնց իրենց չերթները վարժ էին, բայց այս անգամ կ'արտասանէին այս բառերը կարծես խեղդելու համար ցաւի ճիչը, որ իրենց հոգիներէն կը բարձրանար դառն հառաչանքի մը պէս:

Այդ օրէն չարաթ մը անցեր էր եւ կեանքը կ'անցընէր Սաթենիկի համար փոխն ի փոխ յոյսի եւ յուսաբեկութեան մէջ: Այդ օրէն յետոյ Գարեգին այլեւս չէր խօսէր վերջնական կարդադրութեան մը մասին յստակ կերպով եւ Սաթենիկ իր կարգին իր յստակ փափկանկատութեամբ չէր հրաւիրեր Գարեգինը որոշ կերպով խօսելու իրենց ապագայի ծրագրի մասին:

Այլ սակայն Գարեգին անհունապէս հոգածու էր դարձեր այլեւս, ոեւէ բանով չզգացնելով Սաթենիկին որ արդելքը կար ու կը մնար: Անոնք կարծես առանձին էին քաղաքին մէջ եւ երկուքն ալ բնազդով ամէն ճիգ կը թափէին իրենց յարաբերութիւններուն խոցուած կէտը դարմանելու· կարծես հիւանդ մը ունէին խնամելու եւ երկուքն ալ կը հակէին այդ հիւանդին վրայ՝ ձեռքերնին միացած սիրելի մը անարին մօտ: Իրենց սէրը մեծ ու անբացատրելի հարուած մը ստացեր էր եւ երկուքն ալ դղրդուած ու յոգնաբեկ մնացեր էին այդ հարուածէն· բայց երկուքն ալ չէին դիտեր թէ ուրկէ՞ կուգար այդ հարուածը եւ ի՞նչ բանի դէմ է որ պիտի մարտնչէին:

Ապաքինման չրջանի յատուկ տենդային փափկութիւն մը յուզումնալի կը դարձնէր զիրենք, բայց այն անտեղիտալի ուժը, որ զգացեր էին միշտ իրարու մօտ, մեզմացեր էր կարծես: Հակազդեցութեան չրջան մըն էր ասիկա կիսատուերով քօղարկուած եւ երբ իրարու հետ կը խօսէին իրենց ամէն մէկ բառը լիքն էր ցաւագին ակնարկութիւններով:

Ոչ մէկը եւ ոչ միւսը սակայն չանք կ'ընէր դուրս ելլելու այդ հիւանդագին վիճակէն: Կարծես խորտակուած էին եւ դժբախտութեան ընկերներ: Հիմա Գարեգին ոչ միայն իր պարապ ժամերը կ'անցընէր Սաթենիկի մօտ, այլեւ իր գործի ժամերէն կը խլէր եւ մէյմէն երկար պատյտներ կ'ընէին ծովեզերքը կամ հեռաւոր նաւթահորերը, անյապ այն երջանկութիւնով, որ իրարու ներկայութիւնը կ'ընծայէր իրենց:

(Շար· 31)

Տիկին Արամ Փէչըմալճեան,
Տիկին Թագուհի Երանեան,
Տէր եւ Տիկին Իշխան Նուրիճանեան,
Պր. Րաֆֆի Փէչըմալճեան,
Օր. Զապէլ Փէչըմալճեան,
Օր. Պէաթրիս Նուրիճանեան,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր եւ նանիին՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱՐՈՒՀԻ ԵՐԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Աբելեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 21.ին, իր բնակարանը, Փաչան:

Ցուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25–ին, ընտանեկան մտերիմ շրջանակին մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ 58ՐԴ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

«ՆՈՒՐԸ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ»
ՈՍԿԵՃՕՐ ԱԱՏՈՒԱԾԱՄՕՐ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30, առաւօտեան ժամը 10–ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նուրը Տամ Տը Լա Կարտ» Ադաուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական 58–րդ ուխտագնացութեան առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ՔԱՐԱՔԷՀԵԱՆ
Թեղուվրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի
Հայ Կաթողիկէ Համայնքին

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ափէն Վէյնի Սեւան մանաճխլուղը կ'ողբայ իր սիրելի ընկերուհի՝ ՆԱԶԻԿ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆՑԻ մահը եւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն: Այս առթիւ փոխան ծաղիկի 200 Ֆր. կը նուիրէ Նոր – Սերունդին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Հայրե – նակցական Միութեան վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սահակ Բարսեղեանցի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Լուի Կիշարի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Շողիկ Բարսեղեանցի (Տէսին) եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելի մօր, մեծ – մօր, հարսին, զոքանչին, խնամիին, ազգականին՝ Նազիկ Բարսեղեանցի մահուան առթիւ (Վիէն):

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ա.

Պոլսահայ Բանաստեղծ՝

ԶԱՐԵՀ ԽՐԱԽՈՒՆԻ ՀԵՏ

Նոյեմբեր 6, Կիրակի, ժամը 16–ին:
U.G.A.B.
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Ա Ց Ց՝ ՀԱՑ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս Նոյեմբեր 1, Երեքշաբթի օր յարդանքի ու ոգեկոչման խմբական այց մը կատայ Պանեէօ Փարիզիէնի գերեզմանատան հայ մտաւորականներու դամբանին:

Այս առթիւ սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, արուեստագէտներ եւ հասարակութիւնը:

Ծաղիկի գեռեզումէն հաք չիմսօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ, անհետացած հայ մտաւորականներու յիշատակին:

Հաւաքուիլ՝ ժամը 15–ին Սիմբիէնէ տը Պանեէօ Փարիզիէնի գլխաւոր մուտքին, Աւընիւ Մարքս Տորմուա:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Փորթ տ'Օռլէանէն առնել թիւ 128 համակառքը եւ իջնել Սիմբիէնէ Փարիզիէն կայանը:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Յովհաննէս Անթաւոսեանի հոգեհանդեսեան պաշտօնին առթիւ, Օր. Նուարդ Փափազեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ցարաջ»ին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհանդեսեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ անդամ – անդամուհիներուն յիշատակին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 30–ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պեաթոս եկեղեցւոյ մէջ:

Ի դիտութիւն անոնց յիշատակը չարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանին տնօրէնութիւնը ուրախութեամբ առացած է ձեռամբ Տաւրոս Գնդունիի «Վիլլանտ» հաստատութեան անունով 20.000 ֆրանքի նուիրատուութիւն մը, դպրոցի բացման առթիւ:

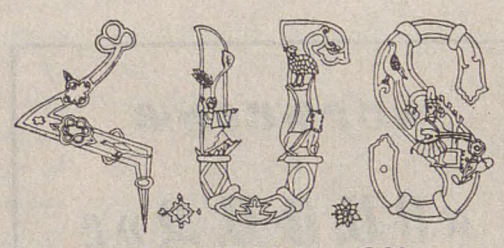
***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղը չը–նորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները.– Պր. Ռեմոն Եղէկեանէն 2.500 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Զաքարեան 700, Տէր եւ Տիկին Ս. Մուրատեան 500, Տէր եւ Տիկին Նալպանտեան 300, Տիկին Ժ. Տօնապետեան 200, Տէր եւ Տիկին Սաղաթէլեան 200 (Տիկին Ղարիպեանի մահուան առթիւ), Տէր եւ Տիկին Փէրէն 200, Տիկին Է. Ալթունեան եւ Տիկին Զ. Տէմիրեան 80–ական Ֆր.:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Նոյեմբեր 4, Ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30–ին Մչակոյթի Տուն:

Կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

ACTIVITES PERMANENTES DE LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

ECOLE DE MUSIQUE ARMENIENNE

Cours de Piano : 1er cycle - Lundi, Mardi, Samedi
Professeur : **Lévon Tavadjian**
2ème cycle - Mercredi
Professeur : **Marguerite Vekilian**

Cours d'Orgue Electronique :
Professeur : **Lévon Tavadjian**

Cours d'instruments traditionnels :
Dehol : Samedi et Mercredi soir
Animateur : **Vartan Derderian**
Oud : Samedi
Animateur : **Pascal Demirdjian**
Doudoug : Samedi
Animateur : **Agop Boyadjian**

Atelier de Peinture : Lundi de 18h à 20h
Animateur : **Peintre Achod Koboyan**

Cours de Karaté : Jeudi de 19h à 20h
Animateur : **Arthur Fakrikian**

Cours de Taï Ji Quan : Lundi de 20h à 21h
Animateur : **Michel Papazian**

STAGES BIMENSUELS DE LANGUE ET CIVILISATION ARMENIENNES :
Cycle accéléré en 8 mois pour débutants
Cours de perfectionnement
Art, Littérature, Histoire, Géographie...

STAGE MENSUEL DE LITTERATURE ARMENIENNE
à partir de Décembre
Conférencier : **Krikor Beledian**

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ
ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ Հ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 5, ժամը 20–էն սկսեալ

ներկայութեամբ՝ ՀՕՄԻ նախագահուհի՝ ԱՐՓԻ ՊԱԼԵԱՆԻ

Hôtel Mercure
rue du Moulin, Vanves

« Ց Ա Ղ Թ Ա Ն Ա Կ »
նուագախումբի մասնակցութեամբ

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել 46 64 22 24 – 46 64 02 92
—— Parking gratuit ——

DINER-DANSANT

AU PROFIT DE L'ECOLE ARMENIENNE «NAREG» D'ENGHIEN

le Samedi 12 Novembre à partir de 20 heures
en la Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

animé par
l'Orchestre GAIDZAG, EVELYNE ALTOUNIAN, MASSIS
et les magiciens ARA et BOBY

Renseignements - Réservations : tél. (1) 34 12 84 45

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բացառիկ զեղչ «Ցարաջ»ի բաժանորդներուն »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

« ՑԱՌԱՋ — HARATCH »
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29-30
SAMEDI-DIMANCHE
29-30 OCTOBRE
1988
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.871 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.871

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐՔԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ (KGB) ՆՈՐ ՊԵՏԸ՝

ՎԱԼԵՐԻ ԲԱԴԱՄԵԱՆՑ

Հայաստանի «Պետական անվտանգութեան կոմիտէի» նախագահը՝ Մարիուս Եուզբաշեան, որ այդ պաշտօնը կը վարէր 1978-էն ի վեր, պաշտօնանկ եղած է եւ իր տեղը նշանակուած է Վալերի Բադամեանց: Լուրը կը հաղորդէ Երեւանի կուսակցական պաշտօնաթերթը «Կոմունիստ» (ռուսերէն): Այս փոփոխութիւնը կը կատարուի Ադրբեջան կատարուած նման փոփոխութենէ մը երկու ամիս յետոյ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին Նախարարութեան մարզասիրական հարցերու ճիւղին պատասխանատուն՝ Ռեչիտով հաստատած է Քոհլի տուած լուրը, թէ կը վերաբերի ազատ արձակման այն բոլոր անձերուն՝ «որոնք քաղաքական բանտարկեալ կը նկատուին արեւմուտքի մէջ»:

«Թիւ 486» վիժեցնող դեղահատին արտադրութեան դադրեցումը ՌՈՒՍԼԱՆԻ կողմէ կը չարունակէ մեծ իրարանցում ստեղծել եւ ընդհանրապէս ամէն կողմէ բողոք կը բարձրանայ, մինչ յանուն Ծրանագրի Եպիսկոպոսապետութեան, Ծիրանաւոր Տքթուրթրէ հերքեց թէ որեւէ դեր խաղացած ըլլայ այդ որոշումին մէջ: Նարիչէը՝ փրոֆէսէօր Պօլիէօ դժգոհ է եւ բոլորը կ'առարկեն թէ պէտք չէ զրկել կիները նման կարելիութենէ մը: Դեղագիտական հաստատութեան որոշումին յուրջ վարկածները կը չարունակուին եւ շուկի մը համաձայն, կ'ըսուի նոյնիսկ թէ անոր պատճառը կրնայ ըլլալ վատագոյն մանուկներու ծնունդը: Այսինքն, դայրը ապարդիւն դործած է դեղահատը եւ անբնական ծնունդ ունեցած է:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ արտաքին առեւտուրը անցնկալ արդիւնք մը տուաւ Սեպտեմբերին 400 միլիոն Ֆրանքի յաւելեալ դուռարով մը: Կառավարութիւնը նաեւ լաւ արդիւնք մը արձանագրեց գործազրկութեան դեմի վրայ որ 2,1% նուազած է:

ԱՒՏՐԻՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Վալտհայմ շրջապտոյտի մը ձեռնարկեց, սկսելով Մուրիայէն եւ Քուէյթէն: Վերադարձին Ազգարա պիտի հանդիպի եւ տեսնուի Ք. Եվրէնի եւ Թ. Իօզալի հետ: Թուրքիա կատարելիք այս կարճ այցելութիւնը մեծ յաղթանակ մըն է Վալտհայմի համար, որովհետեւ Վատիկանէն զատ, երբեք չէ ընդունուած եւրոպական Պետութեան մը կողմէ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ պարտուեցաւ Ապահովութեան Խորհուրդի ընտրութեան: Ոչ մնաց 10 անդամներու աթոռներու կէսը կը վերանորոգուի ամէն տարի, 2 տարուան համար: Այս տարի «դուբս» կը մնային արեւմտեան Գերմանիա, Արժանթին, Նաւլիա, Ճափոն եւ Զամպիա: Արեւմտեան Պլոքի չնորհուած երկու աթոռներուն ընտրուեցան Քանատա եւ Ֆինլանտիա: Ցունաստան միայն 47 ձայն ստացաւ 158 քուէարկողի վրայ: Ցունուար 1-էն, ութսնեմ, 5 մնայուն (վէթոյի իրաւունքով) անդամներու կողքին պիտի ըլլան. – Ալժէրիա, Պրազիլ, Քանատա, Գոլոմպիա, Եթովպիա, Ֆինլանտիա, Մալէզի, Նեփալ, Սենեկալ, Եուկոսլավիա:

ԱՆԳԱՐԱՑԻ մէջ մահափորձի մը զոհ դացած սուտի Արաբիոյ դիւանապետին սպանութեան տէր եղաւ պարսկամիտ իսլամական ձիհատի Հիճազ ճիւղը: Ջեկոյը կը ճշդէ որ փոխ – վրէժ է 1987-ի Մէքքէի կարդին:

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ

ՀԱՏՈՒՑՈՒՄԻ ԺԱՄԸ

Հոկտեմբեր 20-ի «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին (Ա. Գասպարեան) ու 21-ի «Գրական Թերթ»ը (Ս. Շահմուրատեան) «Դատարանի դահլիճից» ենթախորագրուած սիւնակներով կը խօսին հատուցումի ժամուան մասին, որ վերջապէս հնչեց Հոկտեմբեր 18-ին Մոսկուայի Վորոնակի փողոցը գտնուող Խորհրդային Միութեան Գերագոյն դատարանին մէջ: Հատուցումը՝ արդարադատութեան բարձրագոյն ամպիոնէն, ազդարնակչութեան մը գոյութեան իսկ ուղղուած վայրագութիւններու, որոնք եթէ սպառնալիք մըն էին Հայոյն գոյութեան դէմ, անոնցմէ ամենածանր վնասը կրողը սակայն եղաւ վերակառուցումը: Ու չուրջ երեք տասնեակ Հայերու - պաշտօնական թիւն է ասիկա – սպանութիւնը անիսթոթէն դիտողներու համար իսկ, Խորհրդային Միութեան նորօրեայ չրջանին սեւ արատը պիտի մնայ Սումգայիթը:

Հայաստանեան վերոյիշեալ թերթերը անջատ թղթակցութիւններով կ'անդրադառնան դատավարութեան սկիզբին: Դատաւորը Ռայմոնտ Կազմիրովիչ Բրիզէն է, անդամ՝ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն դատարանին: Պետական մեղադրանքը կը պաշտպանէ արդարադատութեան պետական խորհրդատու, խորհրդային դլխաւոր դատախազի օգնական Վլադիմիր Կոզլովսկի:

Ամբաստանեալներու նստարանին վրայ են Ահմէտ Ահմեդով, Իլգամ Իսմայիլով եւ Եավեր Զաֆարով: Անոնց պաշտպան փաստաբանները ազդրբեջանցի են: Իսկ տուժած կողմին – Հայերու – չահերը կը պաշտպանեն փաստաբաններ՝ Ռուբէն Ռշտունի եւ Պոլինա Շապոշնիկովա:

Եւ այս չրջանակին մէջ, Խորհրդային Միութեան դլխաւոր դատախազին կից յատուկ գործերով քննիչ Վ. Գալկինի կողմէ դրի առնուած 100 էջնոց ամբաստանագիրին ընթերցումով կը սկսի Սումգայիթի եռօրեայ սարսափներուն հաշուեյարդարը:

Այս մասին մինչեւ այսօր պահուած լռութեան արթնցուցած զարմանքէն, զայրոյթէն զատ, «Արմէնփրէս»ի հաղորդումներէն Օգոստոսին կարդացած էինք ԹԱՍ-ի թղթակիցին կատարած հարցազրոյցը Խորհրդային Միութեան դլխաւոր դատախազի տեղակալ Ալ. Կատուսեւի հետ. անոր ըսածներէն տեղեկացած էինք թէ ձերբակալուած էին 94 հրահրիչներ ու մասնակիցներ. «Մինչեւ այսօր դատական հետապնդում բացուած է 94 հոդիի դէմ. 29 մեղադրեալներու 19 դործ արդէն դատարան յանձնուած են» կ'ըսէր Կատուսեւ: Իր խօսքերէն յատակօրէն կ'արտայայտուէր այն չանքը, թէ հարկաւորը կատարած ըլլալու տպաւորութիւնը կ'ուզէր ստեղծել իր խօսակիցին մօտ: Աւորամէնէն ցայտուն օրինակը այն էր որ Սումգայիթի «անկարգութիւնները» արձնչելէ եաք ԼՂԻՄ-ի հարցին, ըսած էր որ «Փետրուար 28-ին սկսած իրադարձութիւնները կարելի եղած էր կասեցնել մինչեւ Մարտ 1»: Ոչ մէկ արտայայտութիւն այն մասին թէ Փետրուար 28, 29-ի օրերուն – մինչեւ Մարտ 1 – ինչպէս «ոչ մի միլիցիոներ չկար մօտակայքում, իսկ զերեկով այդ կողմերում կանգնած զօրքը հեռացել էր» ինչպէս կը գրէ «Գրական Թերթ»ի թղթակիցը Սամուէլ Շահմուրատեան:

Ամբաստանագրին երեք ժամուան ընթերցումէն յայտնի կ'ըլլայ թէ 32 մեռելներէ զատ աւելի քան 400 հոգի վիրաւորուած են, թալանուած են 200 բնակարան, 40-է աւելի փոխադրական միջոց, 50-է աւելի մշակութային – կենցաղային կեդրոններ: Պետութեան հասած վնասը 7 միլիոն ռուբլի է···:

«Եթէ 41 ա թաղամասում չարդին մասնակցել են 200 – 300 մարդ, ապա ինչո՞ւ են դատում միայն երեք հոգու» հարց կուտայ Ս. Շահմուրատեան:

Ասոր եւ նման բազմաթիւ հարցումներու որոնք մինչեւ այսօր անպատասխան մնացին, յուսալի է որ վերջապէս լուրջ ու ընդունելի պատասխաններ բերէ Մոսկուայի դատավարութիւնը. ասոնք՝ պիտի դարմանուին նաեւ աներաւտած ժողովուրդի մը ապրած վարկաբեկումը ու վերակառուցումին հանդէպ անոր խախտած վստահութիւնը:

LՈՒԱՑՔ
ՓՈՒՈՒԱԾ
ՏԱՆԻՔԻ
ԿՐԱՑ

– Պա՛րոն···

Ո՞վ կրնայ կանչել զիս, որո՞ւ կրնայ պատկանիլ անծանօթ, գեղգեղուն սա ձայնը: Ձկայ այլեւս դիմացի շէնքի պատին կառչած նամակատուփը, չկայ ամբողջ շէնքը, ես, երրորդ անգամ ըլլալով, կը գործեմ նոյն սխալը: *Մարդ եմ*, ունիմ սխալելու իրաւունք, ինքզինքիս կատամ նաեւ իրաւունքը յիշոց մը արձակելու դէպի պատասխանատուները: Ինչո՞ւ տակաւին փոխարինած չէին նամակատուփը: Կողքին ուրիշ կանգուն պատ չկա՞ր:

– Տուէ՛ֆ:

Ակնարկութիւնը ձեռքիս նամակներուն է, ժպիտը՝ ինծի: Ուրեմն նամակատան պաշտօնեա՞յ է հեծիկի մը վրայ նստած, զիս կանչող խարտեաշը: Տա՞մ, վստահի՞մ, մանաւանդ որ, դիպուած, պահարանիներէն մէկուն մէջ ամփոփած եմ դրամական չնչին նուէր մը:

Հանգամանքին վաւերականութիւնը ապացուցանելու համար, կինը ցոյց կուտայ հեծիկին ժժգունած դեղինը, կ'երկարէ ձեռքը·

– Տուէ՛ֆ: Արդէն նամակատուն կ'երթամ:

Յիշողութիւնս յանկարծ կը տանի զիս աւելի քան տասը տարի առաջ գրուած մէկ պատմուածքիս: 17·39-ի Շոգեկառքը խորագիրը կրող այդ էջերուն մէջ ալ կար արուարձանի մը մէկ ծառուղիին վրայ ձեռքին նամակ բռնած անձ մը, հեծիկով թաւալող նամակաբաշխ մը, սակայն տարբեր, բոլորովին տարբեր յարաբերութեամբ:

Երեկոյեան, կը գտնեմ պատմուածքը, կը կարդամ, յանցաւոր կը զգամ ինքզինքիս: Այդ պատմուածքին մէջ, Արեւելքէն *նոր* հասած, վարանդ անունով երիտասարդ մը տանը պատուհանէն կը դիտէր դէպքը, կը գայթակղէր երբ նամակատան պաշտօնեան, անտարբեր էշուածքով մը կ'անցնէր դէպի նամակատուն ուղղուող ծերուկի մը քովէն, կը տեսնէր անոր ձեռքի նամակը, կը շարունակէր նամբան: Այս դէպքը մեկնակէտ դարձուցած, վարանդ կը դատապարտէր Արեւմտեան ամբողջ Քաղաքակրթութիւնը, որովհետեւ նամակաբերը կորսնցուցած էր արհեստին ազնիւ դէմքը, փոխանակ լուրերը յանձնելու անհատներու, գործ ունէր տուփերու հետ, իսկ ամէն սնտուկ, ամէնէն առաջ, *դագաղ* մըն էր:

Ահաւասիկ, աւելի քան տասը տարի ետք, նոյն դէպքը, մարդկային տարբեր տարողութեամբ, կուգար յիշեցնելու, թէ վճիռ արձակելու համար պէտք չէ աճապարէի, պէտք չէ արագ եզրակացութիւններ հանէի:

Չէ՞ որ, չընդլայնով հանդերձ նախագահ, չունենալով հանդերձ պալատ, վարանդ բանբերներէս մէկն էր:

Քանի մը ամիս առաջ պատահած այս դէպքը կ'այժմէականանար, երբ ուրիշ մէկ դատողութիւնս յանկարծ կը զրկուէր գոյութեան իրաւունքէ, կը մոխրանար:

Երբ *Ռեզիսթանս* անուանուած յայտագրին պատասխանատուն կը պաշտօնա – զրկուէր, ցաւումով գրուած յօդուածի մը մէջ զայն փոխարինողը չէի՞ նկատած անդիմագիծ, *ժժգոյն* լրագրող մը:

Երեւան կուգար, թէ դարձեալ *աճապարած* էի: Փոխնորդը կը շարունակէր յայտագիրը յաջողութեամբ, կը շարունակէր պահել ոգին, խօսք կուտար ճնշուած ժողովուրդներու ներկայացուցիչներուն, մեծատիրական վարչակարգեր ձաղկող մարտիկներու, յայն տեղ կուտար նաեւ Արցախի հարցին, Հայաստանի ժողովուրդին պահանջատիրական ցոյցերուն, Ս. Ղազարի Մխիթարեան Միաբանութեան, կըզզիի ձեռագիր գանձերուն: Աւելին: Հարցազրոյցի մը մէջ, ան բացարար կը պաշտպաներ իր յայտագիրը, կը շեշտէր անոր կարեւորութիւնը, մինչեւ որ կը հրատարակէր հատոր մը, որու մէջ կը խօսէր հեռատեսիլի աշխարհէն ներս կատարուած խաղխութիւններուն, դրամին խաղացած տխուր դերին, լրագրողի մը պարկեշտ աշխատանք տանելու դժուարութիւններուն մասին: Գիրքը կը նկատուէր իր մարզին մէջ նուաճում մը, դիպուկ հարցադրումներու, առողջ առաջարկներու լուրջ ծաղկաքաղ մը: Աւելին: Կը հրաւիրուէր ան մասնակցելու *Ափոսթրոֆ* յայտագրին:

Կան երկիրներ, որոնց սահմանադրութիւնը այնպէս խմբագրուած է, որ ընտրուած ռեւէ նախագահ կ'այլակերպուի, կը վերածուի իմաստուն դեկավարի, կը կատարէ խոհուն գործեր: Փոխնորդ լրագրողին օրինակը կուգայ ամրապնդելու այն համոզումս, թէ անփոխարինելի մարդ չկայ, թէեւ այս հաստատումը ոչ մէկ ձեւով կ'արդարացնէ *աճապարանքով*, ստալինեան ոճով արձակած վճիռս:

Կը խոստանամ ինքզինքիս ըլլալ աւելի ծանրախոհ, առաւել աչալուրջ, նուազ ապապարող: Առաջին առթիւ, դէպի աշխատանք նամբուս վրայ կը ջանամ այլեւս չհյնալ ամէնօրեայ փոսիս մէջ: Աւազ···: Վերջին պահուն, կը ցրուիմ կրկին, կը գործեմ նոյն սխալը, կը յիշեմ իր յամառութեամբ ծանօթ սակայն նոյն սխալը միայն մէ՛կ անգամ գործող կենդանին, կը նախանձիմ անոր:

Նամակ: Հասած է պահարանը, շնորհակալութիւն նուէրին համար, իսկ ես տատամսած էի պահարանները յանձնել առաջ, կասկածելով թէ այդ խարտեաշը իսկապէ՞ս մաս կը կազմէր նամակատան *անզուգական* անձնակազմին:

Անզուգական: Հիմա ալ չե՞մ գործեր ուրիշ սխալ, չափազանցութիւնը հասցնելով միւս ծայրայեղութեան: Բայց չէ՞ որ նամակատուփս աշխարհի վրայ բացուած լոյսի պատուհան մըն է, չէ՞ որ *դեղին* էր այդ կնոջ հեծիկը, հոգ չէ թէ գունաթափ: Եթէ ըսեմ, որ աշխարհի ամէնէն ազնիւ, աշխարհի ամէնէն կարեւոր անձերն են նամակաբաշխները, նորէ՞ն *աճապարած* կ'ըլլամ:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ 51-ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

———×———

Հոկտեմբեր 27-ին Դինամօ Մ. - Արարատ խաղին արդիւնքն է՝ 1 – 1 :

ՆԻԻԹԵՐ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ
ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ԱՆՑԱԾ ՈՒՂԻՆ ԵՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ղարաբաղեան չարժումը, բնականաբար, աւելի լայն արձագանգ գտաւ մեր հանրապետութեան հասարակութեան միւս խաւերի՝ աշխատաւորութեան, ուսանողութեան եւ մտաւորականութեան շրջանում: Գարնանային իրադարձութիւնների ժամանակ մանաւանդ ակտիւ դեր խաղացին մայրաքաղաքի բուհերի ուսանողները, որոնք իրենց դասադուլներով, նստացոյցերով ու երթերով մեծապէս նպաստեցին չարժման հզօրացմանը եւ նրա յետագայ ծաւալմանը: Ամրանն իր վճռական խօսքն ասաց հանրապետութեան աշխատաւորութիւնը, որի վառ արտայայտութիւնը հանդիսացան Յունիսի 13 – 15–ի եւ Յուլիսի 4 – 15–ի համազգային գործադուլները, ինչպէս նաեւ հիմնարկ ձեռնարկութիւնների ժողովնե – րում ընդունուած համարձակ որոշումներն ու բողոքի բանաձեւերը: Աչխատաւորական զանգուածներում մեծ ակտիւութիւն ցուցաբերեցին մանաւանդ շարքային կուսակցականները. բաւական է նշել, որ Ղարաբաղի հարցի դրական լուծման պահանջով Հայաստանի կոմունիստների կոմիտէ ՍՄԿԿ 19–րդ կոնֆերանսին ուղղուած ուղերձի տակ դրուած էր մօտ քառասուն հազար ստորագրութիւն:

Ինչ վերաբերում է հանրապետութեան մտաւորականութեանը, ապա նա առաջին իսկ օրից չարժման ղեկը վերցրեց իր ձեռքը եւ մինչեւ վերջ հաւատարիմ մնաց հայ ժողովրդի ազգային շահերին: Տասնեակ հազարաւոր գիտաչխատողներ, ինժեներներ, ուսուցիչներ, դասախոսներ, դրողներ, նկարիչներ, բժիշկներ եւ երաժիշտներ, իրենց ողջ եռանդը ներդնելով մեր արդար պայքարին, սրբօրէն կատարեցին իրենց պարտքը հայրենիքի եւ ժողովրդի հանդէպ: Մտաւորականութեան ծոցից անհրաժեշտաբար ծնուեց Ղարաբաղ Կոմիտէն, որը կոչուած էր ապահովելու զանգուածային չարժման կազմակերպուածութիւնը եւ, արձագանգելով ժողովրդի իղձերին, նախանշելու նրա գործողութիւնների հիմնական ուղղութիւնները: Կոմիտէի գործունէութեան յաջողութիւնն իր հերթին պայմանաւորուած էր այն վստահութեամբ, որ ժողովուրդը տածում էր նրա նկատմամբ:

Մտաւորականութեան մասին խօսելիս, դժբախտաբար, չի կարելի չանդրադառնալ նրա աւագ սերնդի ներկայացուցիչների դիրքորոշմանը, որը ցաւ եւ արդարացի դժգոհութիւն է առաջացնում ժողովրդական լայն զանգուածների մէջ: Փետրուարեան օրերին մեր անուանի գրողները, նկարիչները, ակադեմիկոսները զանուում էին Ղարաբաղեան չարժման դիրքերում եւ իրենց իմաստուն խօսքով կողմնորոշում ու ոգեւորում ցուցարարներին: Սակայն իրադրութեան սրման առաջին իսկ պահին նրանք կորցրին իրենց վճռականութիւնը, գործարքի մէջ մտան հանրապետութեան վարչական ղեկավարութեան հետ, վերադարձան սերնդի եւ իրենց հասարակական դիրքին յատուկ յարմարուողականութիւնը վարուելակերպին՝ այդ ամէնը փութեցիաբար կոծկելով ժողովրդի ճակատագրի մտահոգութեամբ տոգորուած բարոյախրատական քարոզներով: Սակայն առանձին բացառութիւնների՝ ակադեմիկոս Վիքթոր Համբարձումեանի, Ակադեմիայի թղթակից – անդամ Ռաֆայէլ Ղազարեանի եւ գրող Սերօ Խանզադեանի օրինակը յոյս է ներշնչում, որ նրանք այնուամենայնիւ երբեւէ կը զգան իրենց սխալը եւ նորից կը վերադառնան իրենց ժողովրդի դիրկը:

Հայ ժողովրդի խաղաղ դեմոկրատական չարժմանը Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը հակադրեց կազմակերպուած եղեռնի եւ անվերջ ահաբեկումների, իսկ ՍՍՀՄ կենտրոնական իշխանութիւնները՝ մեր ազգային արժանապատուութիւնը վիրաւորելու, չարժումը ստալինեան պիտակներով վարկաբեկելու, երկրում հակահայկական հասարակական կարծիք ստեղծելու եւ վերջապէս բռնի ուժով մեզ ծնկեցնելու քաղաքականութիւնը:

Հայ ժողովուրդը յաջողութեամբ դիմագրաւեց բոլոր այս փորձութիւնները եւ սահմանադրութեան շրջանակներում կիրառած իր վճռական գործողութիւնե – րով այնուամենայնիւ հասաւ այն բանին, որ Ղարաբաղի հարցն առաջին անգամ քննութեան արժանացաւ ՍՍՀՄ Գերագոյն իշխանութեան տեսանում: Անկախ քննութեան արդիւնքից, դրանով չարժումն ապացուցեց իր գոյութեան իրաւունքն ու ներկայացրած պահանջի արդարացիութիւնը, քանի որ հակառակ դէպքում այն կը խեղդուէր դեռեւս ըստ կզբնաւորման պահին, չբարձրանալով տարերային դժգոհութեան մակարդակից: ՍՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդի նախագահութեան Յուլիսի 18–ի նիստում հայ ժողովրդի պահանջի արդարացիութիւնը հերքուեց ոչ թէ ուղղակի փաստարկներով, քանի որ դրանք իրականում չկան, այլ Խորհրդային Միութեան ընդհանուր քաղաքականութեանը վերաբերող կողմնակի չահադիտումներով, որոնցից գլխաւորներն են. — ա) Խորհրդային Միութիւնն իր վերակառուցման քաղաքականութիւնը բխեցնում է պատմականօրէն ձեւաւորուած արդի իրականութիւնից եւ այդ պատճառով մտադիր չէ որեւէ փոփոխութիւն կատարել երկրի վարչա – տարածքային կառուցուածքում, բ) Ղարաբաղի հարցի լուծումը պատճառ կը հանդիսանայ նմանատիպ հարցերի մի շղթայի առաջացման, որ երկիրը կը կանդնեցնի անելանելի վիճակի առաջ:

Ինչպէս տեսնում ենք, նման մօտեցման մէջ մոռացութեան է մատնուած ոչ միայն տարերական մարդկային արդարութիւնը, այլեւ ազգերի ինքնորոշման հանրայայտ սկզբունքն ու Խորհրդային Միութեան կողմից վաւերացուած միջազգային իրաւունքի նորմերը: Սա բարոյական իրաւունք է տալիս հայ ժողովրդին չարունակել իր պայքարը եւ չհաշտուել այն մտքի հետ, որ ինչպէս 1920 թուականին Հայաստանի կէսը զոհաբերուեց յանուն համաչխարհային յեղափոխութեան յաղթանակի, այժմ էլ Ղարաբաղը զոհաբերուի յանուն Խորհրդային Միութեան թուացեալ ընդհանուր չահերի, մանաւանդ համոզուած լինելով, որ Ղարաբաղի հարցի դրական լուծումը ոչ միայն չի հակասում այդ չահերին, այլեւ՝ ընդհակառակը, կը նպաստի դեմոկրատացման ուղին բռնած մեր երկրի հեղինակութեան բարձրացմանը միջազգային ասպարէզում:

Յուլիսի 18–ից սկսած Ղարաբաղեան չարժումը մտաւ զարգացման մի նոր փուլ, որն ի տարբերութիւն նախորդ շրջանի, առաջիկայ ամիսներին հաւանաբար կը կրի խորամատային պայքարի բնոյթ: ՍՍՀՄ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշման մէջ հայ ժողովրդի ընդվզման չնորհիւ մտցուած որոչ դրական կէտեր թերեւս առաջիկայում հնարաւորութիւն տան ինչ – որ չափով ապահովելու Լեռնային Ղարաբաղի ազգային ինքնուրոյնութիւնը, ամրապնդելու նրա կապերը Հայաստանի հետ, բարելաւելու մարզի տնտեսութիւնն ու աշխատաւորութեան կենսամակարդակը: Սակայն պարզ է մի բան, որ հայ ժողովուրդն այլեւս երբեք չի կարող հաչտուել Ղարաբաղը Ադրբեջանի կազմում թողնելու մտքի հետ եւ նոյն միանակամութեամբ ու վճռականութեամբ կը չարունակի իր պայքարը մինչեւ մարզի վերջնական վերամիաւորումը, Հայաստանի հետ: ՍՍՀՄ տահմանադրութիւնն այդ նպատակին հասնելու համար դեռեւս շատ հնարաւորութիւններ է պարունակում, իսկ հայ ժողովուրդն իր հնգամեայ պայքարով արդէն ապացուցել է, թէ ինչպէս պէտք է օգտուել այդ հնարաւորութիւններից: Այն փաստը, որ Խորհրդային Միութեան ղեկավարութիւնն այսօր ի վիճակի չեղաւ դեմոկրատական լուծում տալու հայ ժողովրդի արդարացի պահանջին, դեռեւս չի նշանակում, որ առաջիկայում երկրի վերակառուցման եւ մեր հասարակարգի դեմոկրատացման խորացման պայմաններում չի ուղղի իր սխալը: Ղարաբաղեան չարժումն ամբողջ ՍՍՀՄ–ում առաջացրեց դեմոկրատական պայքարի մի նոր ալիք, որ ինքնին միակ երաչխիքն է երկրում յայտարարուած առաջադիմական պրոցեսների տեւականութեան ապահովման:

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԻՏԷ

25 – 07 – 1988

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ ԵՐԵՔՀԱԶԱՐԱՄԵԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ» (*)

Այսօր, երբ ըստ ճաչակի, քմայքի ու չահու, հազարումէկ անկարելի կազապարներ կը պարտադրուին «մչակոյթ» կոչուած չարչարեալին, – յատկապէս մերինին–, անոր արժանի տուրքը ընծայելու, անով արդարօրէն հպարտանալու ձեռնարկ մըն է Մարսէյլի Մչակոյթի Տան վերջին հրատարակութիւնը: Հոն, ներկայիս կը չարունակուի Հայաստանի երեքհազարամեայ պատմութեան նուիրուած ցուցահանդէս մը, որուն առիթով հրատարակուած է վերոյիչեալ հատորը:

Մարսէյլի Մչակոյթի Տան լոյս ընծայած 400 էջնոց այս գիրքը պատրաստուած է Փարիզի «Նուպարեան» մատենադարանին տնօրէն՝ Յարութիւն Գէորգեանի եւ փրոֆ. Ժան Փիէռ Մահէի գլխաւորութեամբ խմբագրական կազմի մը կողմէ: 1981–ի հայկական ճարտարապետութեան, 1982–ի մանրանկար եւ խաչքարներու, 1985–ի հայ գիրքին նուիրուած ցուցահանդէսներէն ու նաեւ այս վերջինին առիթով հրատարակուած չքեղ հատորէն եաք «Հայաստան՝ Երեքհազարամեայ Պատմութիւն»ը կուզայ ամէն բանէ առաջ ըսելու, թէ Մարսէյլի երիտասարդները ինչ կը հասկնան «Մչակոյթ», «Մչակոյթի Տուն» եզրերէն ու ինչպէս կը ծառայեն այդ զաղափարներուն:

Նախաբանին մէջ որ ստորագրուած է Սիլարփի Տէր – Ներսէսեանի կողմէ, կը յիչուի Մ. Խորենացիի նչումը թէ թէեւ փոքր ժողովուրդ ենք, սակաւաթիւ, յաճախ օտար տիրակալներու ենթարկուած, սակայն մեր երկրին մէջ տեղի ունեցած բազմաթիւ նչանակալի դէպքեր արժանի են գրի առնուելու: Այսպէս, այս «նչանակալի դէպքերը» Ս. Տէր–Ներսէսեան կ'ամփոփէ մեր առասպելական դիւցազուններէն Հայկի, Արամի, Արայի, ու Մեծն Տիգրանի, Մեհրոպի, Սահակի, Վարդանի յիչատակումով, հասնելու համար մինչեւ Մխիթար Սեբաստացիի, մինչեւ Տէր Զօրի անապատներէն ցեղին ծագումին ու մինչեւ Արցախի կռիւը պահանջող այսօրուան միաձայն ազգակին:

Յետոյ ծաւալուն մուտքի բաժինով մը կը տրուի Հայաստանի աչխարհագրութիւնը, կլիման, բուսականութիւնը, բնակչութիւնը (Ժան – Փիէռ Մահէ), պատմութեան աղբիւրները, պատմագրութիւնը, պատմագիրներ, տպագիրներ, ծագումնաբանութիւնը (Միրիօ Սալվինի):

Ապա հետեւեալ գլուխներով ձեռնհաս գրիչներ կուտան երեք հազար տարուան պատմութիւնը.

– Հեթանոսական չրջանի թագաւորութիւններ (Ն. Գարսոյեան)
– Քրիստոնեայ Հայաստանը (Ն. Գարսոյեան)
– Արաբական չրջան (Ա. Տէր – Ղեւոնդեան)
– Երկու թագաւորութիւններու չրջանը (Թ. – Ժ. դար) (Ժ. Տէտէեան)
– Հայաստան՝ Օսմանցիներու եւ Պարսիկներու միջեւ (Յ. Գէորգեան)
– Վերածնունդ՝ Ժ. – Ժէ. դար (Յ. Գէորգեան)
– Հայերը ԺԹ. դարուն (Գ. Մուրատեան)
– Ցեղասպանութիւնը (Ռ. Յովհաննիսեան)
– Հայկական Ա. Հանրապետութիւնը (Ռ. Յովհաննիսեան)
– Խորհրդային Հայաստան (Գ. Մուրատեան)
– Սփիւռքը՝ Ի. դարուն (Յ. Գէորգեան)

Ինչպէս կը տեսնուի բաժիններու խորագիրներէն իսկ, ամբողջական պատմութիւն մը հայ ժողովուրդի· դիրք մը, որ անվարան որպէս լաւագոյն դասադիրք պիտի կարենայինք գործածել մեր երկրորդական վարժարաններուն մէջ, եթէ անցեալի քաղցր յուչերու վերածած չըլլայինք զանոնք:

Ս. Զազարի տպարանին արտադրութիւն այս գեղատիպ հատորին մէջ տեղ գտած են նաեւ գունաւոր սեւ – ձերմակ 237 լուսանկարներ, որոնց ընտրութիւնն ու մէկտեղումն իսկ կը բաւէ ցոյց տալու թէ խնդրոյ առարկայ հրատարակութիւնը որքան բախտաւոր եղած է լաւագոյն խմբագրողներու ձեռքն անցնելով:

Գիրքին աւարտին կը սրուին լուսանկարներու ցանկը, բացատրութիւնները, ապա նիւթերու ցանկ մը. այս վերջինս աւելի գործնական պիտի ըլլար եթէ ըստորաբաժանումներու խորագիրներուն հետ յիչուէին նաեւ հեղինակներու անունները: Նոյնպէս չէ նչուած թէ որո՛ւ գրիչին կը պատկանին մայր յօդուածներուն հետեւող յաւելեալ բացատրութիւններու էջերը, որոնք կ'ընդլայնեն կամ կը չարունակեն յօդուածագիրներու դրութիւնները, կամուրջներ հանդիսանալով տարբեր գլուխներու միջեւ. ամէնէն աւելի ա՛յդ մասերն են նաեւ որ գիրքը կը վերածեն Հայոց պատմութեան չարունակական ու ամբողջական դասագիրքի մը:

Նման որակով հատորի մը համար հասանաբար արժէր զեղչել նաեւ նուիրատու հաստատութեանց ու անձերու ցանկ մը, որ եղանակի մը կեանքն ունեցող յայտագրային բնոյթ մը կը սպրդեցնէ այդքան լուրջ էջերէ ներս:

Այսուհանդերձ, «Հայաստան՝ երեքհազարամեայ պատմութիւն» հատորը բոլորիս համար ուսանելի իր բովանդակութեամբ ու հպարտանքի ներկայութեամբը կարեւոր պակաս մը պիտի լրացնէ գրադարաններու մէջ: Ան ըսելիք ու պատմելիք չատ բան ունի յատկապէս այսօրուան մեր երիտասարդութեան զոր յաճախ կ'տմբաստանենք ազգային արժէքներու հանդէպ չեչտ անտարբերութեամբ մը, եւ սակայն չատ անգամ ալ անկախ – րող կը մնանք զոհացնելու յայտնուած հետաքրքրութիւնները:

Երանի՛ թէ մեր բոլոր կազմակերպութիւնները ունենային Մարսէյլի Մչակոյթի Տան գործունէութեան ըմբռնուածքին, անվհատ ոգին, հարկաւոր միջոցները մը, անվհատ ոգին, հարկաւոր միջոցները մը, անվհատ ոգին, հարկաւոր միջոցները մը

Ժ. ՇԱԼԵԱՆ ԵՒ Ա. ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան վերամուտի երկրորդ ձեռնարկը տեղի ունեցաւ, Հոկտեմբեր 22–ի երեկոյնը, այս անգամ լեհական սրահի մը մէջ: Բացման խօսքով հանդէս եկաւ Մշակոյթի Տան տնօրէնուհի՝ Տիկին Յասմիկ Գեւոնեան, որ հաւկիթ կերպով ներկայացուց օրուան հիւրերը՝ Ժերար Շալեանն ու Անահիտ Տէր – Մինասեանը:

Ձեռնարկին առիթ տուողը «Լէ Թան Մոռեան»ի նոր լոյս տեսած «Հայաստան – Սփիւռք» յատուկ թիւն էր: Հայրենական (հեռիլլա) շարժումներու մասնագէտ, փրոֆ. Ժ. Շալեան հրատարակութեան նպատակը բացատրելով նախ եւ առաջ ըսաւ թէ այդ միայն պատմութիւնը վերյիշելու համար չէ, այլ նաեւ հեռանկարներ քաղելու համար: Հատորին պարունակութիւնը ամփոփ կերպով ներկայացնելով, Շալեան անդրադարձաւ զանազան երկիրներէ իրենց մասնակցութիւնը բերող մասնագէտներուն: Հոն տեղագրուած յօդուածները տարբեր բնոյթի են, կան բազմաթիւ հայեցակէտեր: Ան նշեց նաեւ, որ յատուկ նպատակով ստեղծուած – իր ալ մաս կազմած – մշակութային յանձնախումբի վերջին դործունէութիւն էր սա ու յոյս յայտնեց որ ուրիշ խումբեր չարունակեն այդ առաքելութիւնը:

Յան Փօլ Սարթըի ու Սիմոն դը Պովուարի կողմէ 1945–ին հիմնուած «Լէ Թան Մոռեան»ի այս թիւին իրականացումը պատմաբան, փրոֆ. Ա. Տէր – Մինասեանի «Վարձքդ կատա՛ր, Շալեան» ըսել կուտար: Ան եւս այս հատորին մէջ տեղադրուած յօդուածներուն ընդհանուր ակնարկ մը ըրաւ, յիշելով մասնաւորապէս Թահսին Ձելալի կեղծ անունը, զոր ստիպուած էր մեծարել, քանի որ նման թուրքեր չատ չեն դանուիր»:

Խօսելով հատորին մէջ տեղ գտած միւս նիւթերուն մասին, Տիկին Տէր – Մինասեան նշեց աւելի ժամանակակից հարցերուն վերաբերողները: Սեդա (Քլէր) Մուրատեանի Ղարաբաղի հարցին եւ Սփիւռքի ու Հայաստանի կապերուն նուիրուած յօդուածները: Շատ յատկանշական է Ա. Խաչիկեանի յուշերուն այն հատուածը, որ մասամբ կը վերաբերի Ղարաբաղի կենճռոտ հարցին:

Նշուեցան նաեւ Սփիւռքի՝ Ֆրանսահայ (Ա. Տէր – Մինասեան) ու ամերիկահայ (Ռ. Միրակ) զաղութներու մասին որոշ չափով լաւատես, ու Ս. Պուճիքեանի Միջին – Արեւելքի համայնքներու մասին աւելի յոռետես յօդուածները: Մշակութային մասին մէջ տեղ գտած են Մ. Նըլանեանի, Գ. Պըլտեանի, Ժ. Ալթունեանի վերլուծական յօդուածները: Այս առթիւ Ա. Տէր – Մինասեան ցաւ յայտնեց, որ գրական գործերու թարգմանութիւնները ալ կարելի չէ եղած տեղադրել հատորին մէջ: Բանախօսը նշեց նաեւ Պարաճանովի հետ «Սովետական Հայաստան»ի ունեցած հարցազրոյցի փրանսերէն թարգմանութիւնը, որ լոյս տեսած էր նախապէս «Յառաջ»ի մէջ:

Անահիտ Տէր – Մինասեան իր «Փրանսահայերը» յօդուածին անդրադառնալով ներկաներուն ուշադրութիւնը հրաւիրեց այն կէտին վրայ, որ 1965 Ապրիլ 24–ի երեկոյեան ցոյցերէն յետոյ է որ Սփիւռքի մէջ Դաշնակցութեան կողմէ Հայ Դատի յանձնախումբեր ստեղծուեցան: Հետեւաբար՝ հայկական հարցի վերատարթնումով Սփիւռքի ու ամբողջ Հայութեան մխայնականութեան առաջին քայլերը առնուեցան: Յօդուածին մէջ կ'արձարծուի նաեւ Սփիւռքի էական հարցերէն մին, ցեղասպանութեան ու զաղթին յաջորդող առաջին տասնամեակներուն զաղութահայութեան միակ նուիրական նպատակը երկիր վերադառնալն էր, զաղափար մը որ այսօր կարելի է լոկ վարկած համարիլ:

Ժերար Շալեան եւս, խօսք առնելով, արտայայտուեցաւ Սփիւռքի բնոյթին մասին: Ան ըսաւ թէ եթէ երկու հարիւր տարի յետոյ հայութիւն գոյութիւն ունենայ աշխարհին մէջ, ան անպայման այսօրուան խորհրդային Հայաստանի կողին չուրջ կրնայ ըլլալ: Ղարաբաղի շուրջ ստեղծուած դէպքերու առընչութեամբ Ժերար Շալեան դիտել տուաւ որ առաջին անգամ է որ մամուլի առաջին էջերը կը զրաւենք զրական կերպով եւ ոչ թէ որպէս տուժողներ, զոհեր: Վերջապէս, փրոֆէսէօրը դիտել տուաւ նաեւ որ Խորհրդային Միութիւնը բառի բուն իմաստով զաղթատիրական կայսրութիւն մը չէ, մանաւանդ անոր համար որ Երեւանի մէջ աւելի լաւ կարելի է ապրիլ քան Մոսկուայի մէջ:

Երեկոյթի վերջաւորութեան արուած տասնեակ մը հարցումները առանց բացառութեան Արցախի ու Հայաստանի վերջին չարժումներուն կը վերաբերէին:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԻՏԱԼԻԱ — ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ԵՕԹԸ ՏԱՐՕՒԱՆ ՊԱՑՄԱՆԱԳԻՐ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

«ՓՐՕՄՕ – ԻՒՐՍ»ը (Promo - URSS) մօտ հարիւր իտալական ձեռնարկութիւններ ներկայացնող ընկերութիւն մըն է, որ առեւտրական գործունէութիւններու կը ձեռնարկէ Խորհրդային Միութենէն ներս:

Մարմարի, կաշիի, կերպասի ու փայտի բնագաւառներուն մէջ գործող Թոսքանայի միջին ու փոքր այս ձեռնարկութիւնները կը միտին խորհրդային ձեռնարկութեանց հետ խառն ընկերութիւններ ստեղծել:

Նոյեմբերէն առաջ «ՓՐՕՄՕ – ԻՒՐՍ»ը Հայաստանի ձեռնարկութեան մը հետ 7 տարուան պայմանագիր մը պիտի կնքէ: Այդ խառն ընկերութիւնը պիտի արտադրէ ոսկերչական մանր գործիքներ ու կօշկագործութեան անհրաժեշտ կտորներ: Ընդհանուր կերպով 60–էն 70 միլիառ իտալական լիր (300 – 350 միլիոն ֆրանք) պիտի ներդրուի գործառնան կառուցման համար, որուն վրայ պիտի դայ աւելնալու երեսուն միլիառ (150 միլիոն ֆրանք) դրամագլուխ մը եւս: Կնքուած վերջին պայմանագրերէն մէկը կը վերաբերի կաշուի մշակման գործառնան մը, որ պիտի արժէ 7 միլիառ լիր (35 միլիոն ֆրանք):

Իտալիոյ, ինչպէս նաեւ Գերմանիոյ ու Անգլիոյ առեւտրական կապերը բաւական ընդլայնած են վերջերս: Սակայն այսօրուան դրութեամբ, երբ դեռ ռուբլին անվերածելի կը մնայ, օտար ձեռնարկութիւնները պարտաւորուած են արտադրութեան գոնէ 15%–ը արտածել. բան մը որ բարդութիւններու տեղի կուտայ:

ՊԱԼԵԱՆՆԵՐՈՒ ՁԵՌԱԿԵՐՏԸ

«Մոնտ»ի Հոկտեմբեր 22–ի թիւին մէջ Պոլսոյ յատկացուած երկու էջերու մէջ կը խօսուի Տօլմապահչէի պալատին ու Իշխանաց կղզիներուն մասին: Կը պատմուի թէ պալատը որ ոչինչով կը զիջի եւրոպական նման կոթողներու, չինուած է Ապտիւլմէճիտի կողմէ: Ան որ Ֆրանսասիոս է, կը սիրէ արեւմտեան երաժշտութիւնը եւ կ'ուզէ դարմանել իր երկրին յապաղումը, բաղդատմամբ եւրոպական պետութիւններու: Որպէսզի բարձրագոյն Դրան պատկերը կրկին չողչողայ, Սուլթանը կ'որոշէ արեւմտեան ոճով պալատ մը կառուցանել տալ:

Գործին համար ընտրուած ճարտարապետները պալեաններն են. Հայեր՝ միայն որոնք կրնան համաձուլել իսլամական աւանդապաշտութիւնն ու արդիականութիւնը: Ընտրուած վայրը Վոսփորի արեւմտեան ափն է:

Տասնըչորս տարուան աշխատանքէ ետք կը բարձրանայ պալատը. առաջին քայլին իսկ արդէն մեծապէս տպաւորիչ են դուռները. անոնցմէ անդին կ'երկարի զանազան երկիրներու բոյսերով յարդարուած պարտէզը: Որքը կը դտնուի պալատը որ խառնուրդ մը կը ներկայացնէ կայսերական, պարոք եւ ռոքոքօ ոճերուն: Ճակատին վրայ զետեղուած են 170 պատուհաններ, որոնք կը բացուին Վոսփորին վրայ: Ներքնամասն ալ համեմատական է ճակատին. ամբողջ օր մը չի բաւեր չրջելու 300 սենեակները, որոնք տեղ դրաւած են երկու յարկերուն վրայ: Ճարտարապետները յաջողած են միեւնոյն չինքին մէջ զետեղելու իրարմէ բոլորովին անջատ սրահներ, պետական կազմին աշխատասենեակները եւ սուլթանին յարկաբաժիններն ու հարէմը: Պալատին մէջ ինքնին, զատ պալատ մըն է դեսպաններու յարկաբաժինը, իր մեծ սանդուխով, կեդրոնական սրահով ու յարակից սենեակներով:

Սուլթանը իր նոր բնակավայրը կահաւորելու համար չի զոհանար տեղական 12 աշխատանոցներով եւ զորագործարան – ներով: Եւրոպայէն ու կայսրութեան զանազան չրջաններէն բերել կուտայ ամէնէն մեծ վարպետները: Սրահները կը լուսաւորուին երկու հազար բիւրեղեայ աշտանակներով ու մեծզի չահերով: Պալատին մէջ կան 160 ճաճանակաւոր ժամացոյցներ, որոնցմէ ոմանց ճօճանակները միաճոյլ ոսկիէ են: Սեւրի ու չինական ճաղկամաններ անհամար են հոն: Արծաթեղէն սպասներու թիւը կը հասնի 25 հազարի: Մարդ կը հիանայ տեսնելով հոյակապ զորգերը, որոնցմէ ոմանց մասին կ'ըսուի թէ քառորդ հեկտար տարածութիւն ունին:

Ներքնացքներուն մէջ այցելուներն ու դրօսաչրջիկները կը զարմանան դիտելով ԺԹ. դարու պաստառներու ճոխ հաւաքածոյ մը. մօտ 500 գործեր կը կրեն իտալացի, ռուս, ֆրանսացի արուեստագէտներու ստորագրութիւնը. անոնցմէ ոմանք հրաւիրուած են Իսթանպուլ, նոյնինքն Սուլթանին կողմէ: Կահ – կարասիները կը բաղկանան սեղաններէ, բազկաթոռներէ, եռոտանի սեղաններէ ու արեւելեան աթոռներէ:

Անմիջապէս որ հրաւիրեալները մեկնէին արքունիքը կը վերադառնար իր կեանքին. ոչ ոքի արտօնուած էր ամրակուռ դուռներէն անցնիլ դէպի այն երկար նըրբանցքը որ կը տանէր դէպի հարէմ: Ենիչէրիներու հակոդութեան տակ բարձրաբերձ պատերու եւ մշտապէս փակ պատուհաններու ետին կ'ապրէին Սուլթանին մայրը, նախասիրածները, յարդարժան տիկիններ ու տորուկներու բազմութիւն մը: Մարմարեայ լոզարանները որոնք թէեւ ընդօրինակութիւնն են արեւմտեան, սակայն հոսուն ջուրով արեւելեան բաղնիքներ են:

Ապտիւլմէճիտի յաջորդին հաճելի չէր թուիր Տօլմապահչէի պալատը. Վոսփորի վրայ չատ բացուած, իսկ ցամաքի կողմէն զէշ փակուած կը նկատուի: Բացուքն քանի տարի ետք պալատը կը լքուի, ապահովութեան պատճառներով: Կրկին կեանքի կը կոչուի 1914 – 1918–ի պատերազմին, մինչ կայսրութիւնը կը կթի դաչնակից ուժերու յարձակումներուն ներքեւ:

Ութսունական թուականներուն պալատը կը վերաբացուի զրօսաչրջիկներու այցելութեան, վերջ տալով մոռացումի չանքերուն որոնք հետամուտ էին արեւմտահայանացումի փորձերը չնչելու:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ԴՊՐՈՑԸ՝ ԵՐԳԱՀԱՆԻՆ ԱՆՈՒՆՈՎ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի որոշումով Երեւանի մանկական երաժշտական թիւ 16 դպրոցը կոչուած է հայ երգահան Սարգիս Բարխուդարեանի անունով: Ան (1887–1973) զգալի աւանդ ունի հայ երաժշտական արուեստին զարգացումի գործին: Ուսանած է Երեւանի եւ Պետրոգրադի երաժշտանոցները, երկար տարիներ դասաւանդած է Թիֆլիսի ու Երեւանի երաժշտական բարձրագոյն ուսումնարաններուն մէջ: Իր երաժշտութիւնը ունի ազգային երանգ: Բարխուդարեանի արեւելեան պարերը նկատելի դեր կատարած են ազգ. դաշնամուրային ստեղծագործութեան զարգացման սկիզբի չրջանին: Իր գործերէն են «Անոյշ» սէնֆոնիկ պոէմը, «Նարինէ» պալէտն եւ բազմաթիւ այլ մանրապատկերներ: Երաժշտութիւն յօրինած է նաեւ «Մեծապատիւ մուրացկաններ», «Քաջ Նազար» թատերական ներկայացումներուն համար: Իր «Քեռի քուչի» մանկական օպերան բեմադրուած է Երեւան 1945 – 46ին: Հեղինակ է ժապաւէններու երաժշտութեան, մշակած է ժողովրդական եւ աշուղական բազմաթիւ երգեր:

ARCHIVE.ARMENIANREVIEW.ORG

ԱՐԳԵԼՔԸ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սաթենիկի մտահոգութեան պատճառներէն մէկն ալ այն լռութիւնն էր որ Գարեգին կը պահէր նրա մասին: Ի՞նչ էր եղել, ի՞նչ էր պատահել որ այդ արդելքը այլեւս չէր ցցուեր իրենց ամէնէն մեծ ութերմիկ խօսակցութիւններու միջոցին ինչպէս երբեմն. անիկա կարծես թուխ ամպ մըն էր որ ցրուեր էր յանկարծ չանթի հարուածով մը: Բայց այդ բոլորը անկայուն էին, տարտամ, անորոշ եւ աւելի եւս մտահոգիչ:

Երբ այսպէս օր մը Սաթենիկ կը մտածէր նրա մասին, յանկարծ զաղափար մը դանակի հարուածի պէս պատռեց իր մտքի մշուշը: Գարեգին թերեւս երկիւղ ունէր որ Սաթենիկ իրեն կը խօսէր այն ծրագրի մասին, որով «Արդելքը պիտի վերցնէին»: Այդ էր պատճառը որ դիտակցաբար թէ ոչ Գարեգին կը զգուշանար ոեւէ առիթ ստեղծելէ այդ նիւթին անդրադառնալու: Գարեգին վարագուրեր էր այդ արդելքը իր աչքին եւ Սաթենիկ որոշակի զգաց որ ինչ ճամբու վրայ ալ իր ոտքը դնէ Գարեգինի հետ, այդ արդելքը պիտի ցցուի իր առաջ անխորտակելի, հաստատուն կրանիտեայ արձանի մը պէս, որ բաղուկը երկարած մատովը ազդարարէր մերժումը ու ժխտումը բոլոր կարելիութիւններուն:

Եւ, չէ՞ որ արդէն, հիմա կը յիշէր որոշակի, Գարեգին անսահմանելի տըրտունջ մը ունէր իր աչքերուն մէջ եւ երբեմն կը հառաչէր խորապէս, նման մէկու մը, որ ճակատագրական խոչընդոտի մը առջեւ ստիպուած է կանգ առնել իր թռիչքին մէջ կամ զլուխը զարնել պատին ու խորտակուիլ:

Իրիկուն մը ընթրիքէն յետոյ, որ հիւրանոցին մէջը ըրեր էին հանդարտութեամբ եւ մինչ կը զանդաղէին խօսակցելով մըտերմօրէն, Գարեգին առաջարկեց բարձրանալ Սաթենիկի սենեակը, առարկելով թէ յոգնած է:

Ամբողջ յետ միջօրէն միասին անցուցեր էին եւ ժամերէ ի վեր մոռցած անցեալը եւ ներկան, անճնաոուր եղեր էին իրենց սիրոյ եւ զորովանքին: Սաթենիկի աչքերը ուրախութենէն փայլատակեցին. ճիշդ այդ պահուն կարծես թէ իսկապէս արդելքը վերցած է այլեւս. ինչէ՞ս. ի՞նչ փոյթ իրեն. իր սիրելին իր մօտ էր առանց կապանքի, առանց մտահոգութեան եւ իր աչքերուն մէջ չկար այլեւս այն անհանգիստ անհամբերութիւնը, որ միշտ իրենց ժամադրութեան վերջին պահերուն կը յայտնուէր եւ այնքան դառնապէս կը թունաւորէր երիտասարդ կնոջ ուրախութիւնը եւ սէրը: Ակամայ, կարծես հաստատութիւն տալու համար իր բարեբախտ մտածումին, աչքերը բարձրացուց սրահին ժամացոյցին: Ժամը զիջերուան երկուքն էր: Գարեգին հետեւելով Սաթենիկի նայուածքին անդրադարձաւ.

– Ճիշդ որ ուշ է, ժամը արդէն երկուսն է:

– Ի՞նչ փոյթ, սիրելիս ... զալիք բոլոր ժամերը այլեւս մերն են:

– Սաթի՛կ ջան, թերեւս յոգնած ես. չեմ մտածում քո մասին. կէսօրէ ի վեր քեզ հետ եմ եւ պահ մը հանգիստ չթողուցի քեզ:

(Շար. 33)

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան,

Նատիա Պիւլկիւրեան եւ զաւակը (Պոլիս),

Տէր եւ Տիկին Կարապիս Յարութիւնեան եւ զաւակները,

արտի խոր ցաւով կը գուժեն մահը իրենց ամուսնոյն, քեռայրին, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՄԿՐՏԻՉ ՊԻՒԼԿԻՒՐԵԱՆԻ

որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 20–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հոկտեմբեր 22–ին, Սէն – Ժերմէ Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն – Ժերմէ գերեզմանատունը, ընտանեկան դամբարանին մէջ։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեանի։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Հաճըմեանի մեծատուն իրենց աղջիկը 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Մեռելոցի առթիւ։

***

ՕՊՐՆԱ. – Տիկին Ն. Կրկըզեան իր ամուսնոյն՝ Նիկողոս Կրկըզեանի մահուան 19–րդ տարելիցին առթիւ 200 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ 58ՐԴ ՈՒԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ

«ՆՈՒՐԸ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐԱ»
ՈՍԿԵՁՕԾ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30, առաւօտեան ժամը 10–ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նոթրը Տամ Տը Լա Կարա» Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական 58–րդ ուխտագնացութեան առիթով։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ՓԱՐԱՔԻՀԷՏԵԱՆ

ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի Հայ Կաթողիկէ Համայնքին

VRIPAK

«Յառաջ»ի այսօրուան թիւին (Բ. Էջ) «Հայաստան 3000 *տարի պատմութիւն*» հատորին նուիրուած գրախօսականին մէջ, Սիրարփի Տէր – Ներսէսեանը պէտք է ըլլայ՝ ՀԱՅՐ ՆԵՐՍԷՍ ՏԷՐ – ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ, ինչպէս, թերեւս, ճշդեն մեր ընթերցողներն ալ, բանի որ Հայր Ներսէսի այդ յառաջաբանը լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 13–ի թիւին մէջ։ Կը խնդրենք որ յարգելի Սիրարփի Տէր – Ներսէսեանը, հեղինակն ու մեր ընթերցողները ներողամիտ ըլլան։

JOUR DE L'AN EN NOEL ARMENIEN A EREVAN

du 26 décembre 1988 au 08 janvier 1989

Renseignements et inscriptions :

PARIS	Levon BAGDASSARIAN **SABERATOURS** 31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS tél : 42 61 51 13
LYON	Varoujan SARKISSIAN **SEVAN VOYAGES** 48, cours de la Liberté, 69003 LYON tél : 78 60 13 66
MARSEILLE	Jacques CHELELEKIAN **VOYAGES WASTEELS** 87, La Canebière, 13001 MARSEILLE tél : 91 03 16 28 et 91 95 90 12 (Madeleine)

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հ.Օ.Մ.–ի առենապետուհի՝ ընկերուհի Արփի Պալեան, Ֆրանսա պիտի գտնուի Հոկտեմբեր 29–էն Նոյեմբեր 6։ Այս առիթով, Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը կը կազմակերպէ հետեւեալ սեմինարներն ու հանդիպումները.–

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30. – ՏԻՍԻՆի Մշակութային Տան մէջ, ժամը 14·30–ին՝ սեմինար՝ կեդրոնական Ֆրանսայի մասնաճիւղին հետ։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31. – ԿՐԸՆՈՊԼԻի Կապոյտ Խաչի Տան այցելութիւն, կէսօրէ ետք։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈԵՄԲԵՐ 3. – ՍԵՎՐԱՆի Կապոյտ Խաչի Տան այցելութիւն, ժամը 20–ին։

ՈՒՐԲԱԹ, ՆՈԵՄԲԵՐ 4. – ՓԱՐԻԶի Մշակութային Տան մէջ, սեմինար՝ վարիչեան չրջանի մասնաճիւղերուն հետ, ժամը 20·30–ին։

ՆՈՐ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ՝ Վ.Օ – Ա.Ն – ՎԸԼԷՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը մեծ հաճոյքով կը ծանուցանէ, թէ Նոյեմբեր 6, կէսօրէ ետք, ժամը 14·30–ին, Վ.օ – Ա.Ն – Վըլէնի Շարլի Շափլէն սրահին մէջ, պաշտօնապէս պիտի կատարուի Շրջանի նոր մասնաճիւղի ստեղծումը՝ Հ.Օ.Մ.–ի կեդրոնական վարչութեան անդամ՝ ընկերուհիներ Արփի Պալեանի (առենապետուհի) եւ Մարի Գուրգիկեանի ներկայութեան։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը, Շաբաթ, Նոյեմբեր 5, ժամը 16·30–ին սովորական հաւաքատեղին։

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Նոյեմբեր 4, Ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8·30–ին Մշակոյթի Տուն։

Կարեւոր օրակարգ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Ցաղթականի Հերոսամարտի 74–րդ տարեդարձի յոբնակատարութիւն, Մարտ 12, Վասպուրական սրահի մէջ, նուիրուած՝ Արամ – Մանուկեանի մահուան 70–ամեակին։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ
ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ Հ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 5, ժամը 20–էն սկսեալ

ներկայութեամբ՝ ՀՕՄի Նախագահուհի՝ ԱՐՓԻ ՊԱԼԵԱՆի

Hôtel Mercure
rue du Moulin, Vanves

« ՅԱՂԹԱՆԱԿ »

նուագախումբի մասնակցութեամբ

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել 46 64 22 24 – 46 64 02 92
—— Parking gratuit ——

SAMEDI 26 NOVEMBRE
à 20 heures

GRAND DINER-DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint-Cyr, 75017 Paris

au profit de

L'ECOLE SAINT-MESROP D'ALFORTVILLE

Réservation : 43 76 35 91 - 43 68 42 04

YAN'S CLUB
CAFE-THEATRE

le Théatre Arménien KISSANI
présente au Yan's Club
les 4 et 5 novembe à 21 h 30
une comédie à Sketches
«CHANOV, SHAKESPEARE ET LES AUTRES ... SONT TEMOINS»
Création Kissani

Entrées : 120 F (Places limitées)

YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 PARIS
tél: 45 89 20 48

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

Մահապդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ա.

Պոլսահայ Բանաստեղծ՝

ԶԱՐԵՀ ԽՐԱԽՈՒՆիի ՀԵՏ

Նոյեմբեր 6, կիրակի, ժամը 16–ին։
U.G.A.B.
118, rue de Courcelles. Paris 17e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Ազգային Մխիթարեան Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. – Մարիամ Գուլումճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. – Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Նահապետեան 200 Ֆր.։

***

Փոն – Տը – Շէրիւ Շարվիէօյի Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Գրիգորիան Գալֆաեան (Վիլէօրպան) 300 մկրտութեան առթիւ, Սերժ Պահատուրեան (Լիոն) 200 դաշտահանդէսի առթիւ, Նարեկ Երիտասարդութեան միութիւն (Լիոն) 7000 վարժարանին, Արաքսի Գրիգորեան (Փոն – Տը – Շէրիւ) 100 մկրտութեան առթիւ, Ալթունեան (Լիոն) 700 մկրտութեան առթիւ, Վարդանոյշ Ջերոեան (Տէսին) 200 եկեղեցիին, Աշոտ Ազիկեան (Շարվիէօ) 50 եկեղեցիին, Հռիփսիմէ Գրիգորեան (Տէսին) 200 եկեղեցիին, Հռիփսիմէ Սարըգսեանի (Վիլէօրպան) 800 քառասունքի առթիւ, Սարըգսեան (Վիլէօրպան) 50 եկեղեցիին, Պետրոս Գրիգորեան (Վիլէօրպան) 100 մկրտութեան առթիւ, Ճիպրայէլ Պահատուրեան (Լիոն) 1000 իր ծնողաց հոգւոյն, Խոսրով Յարութիւնեան (Լիոն) 300 վարագոյ Խաչին առթիւ, Անահիտ Գասապեան (Շարվիէօ) 50 Ֆրանք եկեղեցիին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹի
ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Մարտ – 3 — 4 — 5 –

կազմակերպութեամբ՝ Գարուն երգչախումբի տնօրէնութեան։

***

Մարսէյլի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ 60ամեակը՝

Նոյեմբեր 27–ին։